Cervantes

DON QUIJOTE

2.

Cervantes

DON QUIJOTE

Rbl. 2.70

Miguel de Cervantes Saavedra

TERAVMEELNE HIDALGO DON QUIJOTE LA MANCHAST

2.

TALLINN
«EESTI RAAMAT»
1988

T(Hispaania)
C32

Originaali tiitel:
Miguel de Cervantes Saavedra
El ingenioso hidalgo
Don Quijote de la Mancha
Leipzig, Brockhaus, 1891
Kolmas trükk

Tõlkinud Aita Kurfeldt
Värsid tõlkinud Johannes Semper
Kujundanud Mai Einer

C 4703000000—074 / 901(15)—88 239—88
ISBN 5—450—00308—0

© Tõlge eesti keelde ja järelsõna.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1988

*PÜHENDUS KRAHV LEMOSELE**

Kui ma hiljuti saatsin Teie Hiilgusele oma komöödiad, mis on enne trükitud kui laval ette kantud, siis ütlesin, kui ma hästi mäletan, et Don Quijote jääb kannuseid külge panema, et minna suudlema Teie Hiilguse käsi; nüüd ütlen, et ta on nad külge pannud ja teele asunud; ja kui ta pärale jõuab, siis, arvan ma, olen ma Teie Hiilgusele väikese teene teinud, sest igalt poolt kiirustatakse mind väga teda teele saatma, selleks et kaotada vastikustunne ja tiiveldus, mida on tekitanud teine Don Quijote, kes end Teise Osa nime taha varjates on rännanud läbi maailma.*

Kõige rohkem näib igatsevat minu Don Quijotet suur Hiina keiser, sest umbes kuu aja eest saatis ta mulle kiirkäskjalaga hiinakeelse kirja, paludes mind väga tungivalt saata talle Don Quijote, sest tema tahtvat asutada kooli, kus õpetataks hispaania keelt, ja sooviks, et raamatuks, mida seal loetaks, oleks Don Quijote lugu; ühtlasi ütles ta, et mina pidavat saama selle kooli juhatajaks. Mina küsisin kirja toojalt, kas Tema Majesteet on andnud talle kaasa minu jaoks mõne rahalise kingituse. Tema vastas, et ei midagi säärast. «Noh, vennas,» vastasin mina talle, «siis võite teie igal kellaajal, millal ise tahate, oma Hiinamaale tagasi minna, sest minu tervis pole nii hea, et säärasele pikale teekonnale asuda; pealegi olen ma haige ja täiesti ilma rahata, ja jäägu keiser keisriks ning monarh monarhiks, minul aga on Napolis suursugune krahv Lemos, kes ilma nii paljude koolide ning juhatajate aunimetusteta mind toetab, kaitseb ja mulle rohkem head teeb, kui ma soovida oskan.»

Nende sõnadega jätsin temaga jumalaga, ja jätan nüüd ka ise jumalaga, pakkudes Teie Hiilgusele «Pérsilese ja Sigismunda eksirännakuid», raamatut, mille ma lõpetan nelja kuu jooksul, D e o v o l e n t e*, ja millest saab kas kõige halvem või kõige parem raamat, mis meie keeles on kirjutatud, nimelt aja-viiteraamatute hulgast; ja ma õieti kahetsen, et ütlesin kõige halvem, sest minu sõprade arvamise järgi tõuseb see võimaliku täiuslikkuse tippu. Tulgu Teie Hiilgus tagasi* soovitava tervise juures, ja selleks ajaks on P é r s i l e s juba valmis suudlema teie käsi ja mina Teie Hiilguse teenrina Teie jalgu.*

Madridis, viimasel oktoobrikuu päeval tuhande kuuesaja viieteistkümnendal aastal.

TEIE HIILGUSE TEENER
MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

EESSÕNA

Jumal hoidku, no küll sina, suursugune või ehk ka lihtne lugeja, ootad vist nüüd suure huviga seda eessõna, arvates leida seal kättemaksu, sajatusi ja sõimu teise «Don Quijote» autori kohta*, kes rahva jutu järgi olevat sigitatud Tordesillases ja sündinud Tarragonas. Aga tegelikult ma ei valmista sulle seda heameelt, sest kuigi haavamised ärratavad viha kõige alandlikumates südametes, on minu oma sellest reeglist erand. Sa sooviksid, et ma nimetaksin teda eesliks, lollpeaks ja jultunuks, aga seda ei tule mul mõttessegi; nuhelgu teda ta patt, ta ise kannab vastutust selle eest, ja vaadaku, kuidas ta hakkama saab. Mind ei saanud aga riivamata jätta see, et ta nimetab mind vanaks ja vigaseks, nagu oleks olnud minu võimuses aega peatada, nii et see mind ei puudutaks, või nagu oleks mu vigasus tekkinud kuskil kõrtsis, mitte aga kõige ülevamas sündmuses*, mida möödunud ja praegused aastasajad on näinud ning tulevased võivad loota näha. Kui minu haavad ka ei hiilga nende silmis, kes neid näevad, siis vähemalt peavad nendest lugu need, kes teavad, kuidas nad saadi, sest sõdurile sobib enam surra lahingus kui saada vabaks põgenemise läbi. Ja see on nii kindlasti minu arvamine, et kui mulle praegu ette pandaks ja tehtaks võimalikuks võimatu, siis tahaksin ma ennem olla osa võtnud sellest imeväärsest sõjasündmusest kui olla haavadeta ja poleks sellest osa võtnud. Haavaarmid, mida sõdur näol ja rinnal kannab, on tähed, mis juhivad teisigi autaevasse ja soovile teenitud kiituse järele. Ja tuleb silmas pidada, et ei kirjutata mitte hallide juustega, vaid aruga, mis harilikult aastatega paremaks muutub. Mind riivas ka see, et ta nimetab mind kadedaks ja kirjeldab mulle nagu mõnele rumalpeale, mis asi kadedus on; tegelikult aga tunnen

mina kahest olemasolevast kadeduse liigist ainult kasulikku, õilsat ja heatahtlikku kadedust; ja kuna lugu nii on, nagu ta on, siis ei hakka ma ühtki preestrit taga kiusama, kui ta pealegi kuulub veel Püha Inkvisitsiooni* teenrite hulka. Ja kui ta ütleb seda isiku pärast, kelle pärast ta näib seda ütlevat, siis eksib ta läbi ja läbi, sest ma jumaldan selle inimese vaimuannet, imetlen ta teoseid ja ta püsivat ning kiiduväärset tegevust. Tegelikult ma tänan seda härra autorit selle eest, et ta ütleb mu novellid olevat enam satiirilised kui õpetlikud*, aga nad olevat head, ja seda ei saaks nad olla, kui neis poleks kõike.

Arvatavasti ütled sa mulle, et ma olen liiga mõõdukas ja püsin liialt oma tagasihoidlikkuse piirides, sest ma tean, et kurvale ei maksa kurvastust juurde lisada ja et kõnesoleva isanda kurvastus on kahtlemata niigi suur, kuna ta ei julge ilmuda avalikule võitlusväljale ja päevavalguse kätte, vaid varjab oma nime ja kodumaad, nagu oleks ta mõne kuriteo riigivalitseja vastu toime pannud. Kui sa ehk juhuslikult peaksid teda tundma õppima, siis ütle talle minu poolt, et ma ei pea ennast solvatuks, sest ma tean väga hästi, mis on kuradi kiusatused, ja et üks kõige suurem neist on panna inimesele pähe mõte, et ta suudab kirjutada ja avaldada trükis raamatu, millega ta võidab niisama palju kuulsust kui raha ja niisama palju raha kui kuulsust; ja ma tahaksin, et sa selle kinnituseks jutustaksid talle oma meeldival ning lõbusal viisil järgmise loo.

Sevillas oli üks hull, kes tuli kõige kentsakama narruse peale, mis iial ühele hullule pähe on tulnud. Ta tegi nimelt pilliroost terava otsaga toru ja püüdis siis tänaval või kuskil mujal mõne koera kinni, astus talle ühe jala peale, teise tõstis käega üles ja pistis talle kõrkjatoru teatud kohta ning torusse puhudes ajas koera ümmarguseks nagu palli, ja kui ta oli looma sääraseks saanud, andis ta koerale paar laksu vastu kõhtu ja laskis tal joosta, öeldes juuresolijaile, keda oli alati rohkesti: «Kas te arvate ikka veel, et on kerge vaev koera täis puhuda?» Kas te arvate, et on kerge vaev raamatut kirjutada? Ja kui see lugu talle ei meeldi, siis jutusta talle, armas lugeja, järgmine, mis samuti käib hullu ja koera kohta.

Córdobas oli teine hull, kel oli kombeks kanda pea peal mõnda marmorplaadi tükki või mitte just väga kerget kivi, ja kui ta nägi mõnda koera, kes küllalt valvas polnud, astus ta selle juurde ja laskis raskuse kukkuda otse selle

peale. Koer sai vihaseks ja pani haukudes ning uludes jooksu ega peatunud kolmes tänavaski. Juhtus siis üks kord, et koerte hulgas, kelle peale ta oma koorma maha laadis, oli ühe mütsitegija koer, keda ta peremees väga armastas. Kivi kukkus, tabas teda pähe, viga saanud koer tõstis kisa, ta peremees nägi seda ja pani pahaks: ta haaras kõõnarpuu, läks välja hullu juurde ja peksis ta vaeseomaks, ja iga hoobi juures, mis ta talle andis, ütles ta: «Sa kurjavaimu röövel, minu hagijale! Kas sa, jõhkard, ei näinud, et mu koer on hagijas?» Ja korrates talle hagija nime mitu korda, saatis ta hullu minema täitsa pehmekstehtuna. Hull võttis õppust, läks koju ja, üle kuu aja ei tulnud enam väljakule, siis aga tuli jälle tembutama ja veel suurema koormaga. Ta läks koera juurde, vaatas teda üksisilmi, aga ei tahtnud ega julgenud kivi langeda lasta, vaid ütles ainult: «See on hagijas, ettevaatust!» Ühesõnaga, kõikide koerte kohta, keda ta nägi, olgu nad dogid või rakatsid, ütles ta, et nad on hagijad, ja niiviisi ei visanud ta enam kivi.

Võib-olla juhtub midagi niisugust ka selle jutukirjutajaga, nii et ta ei julge enam paisata oma rasket vaimu raamatutesse, sest kui nad on halvad, on nad kõvemad kui kivid. Ütle talle ka, et tema ähvardusest oma raamatuga minult tulu ära võtta ei hooli ma midagi, sest tarvitades enda kohta kuulsat intermeediumi «Perendenga»*, vastan talle, et elagu minu jaoks mu isand Veinticuatro* ja Kristus olgu kõigiga! Elagu suursugune krahv Lemos, kelle kristlik meel ja hästituntud heldus hoiavad mind ülal kõigi mu kurja saatuse löökide kiuste. Ja elagu Toledo kõrgeaulise peapiiskopi don Bernardo de Sandoval y Rojase* ülim armulikkus ja kas või ärgu olgu trükikodasid maailmas või trükitagu minu vastu rohkem raamatuid, kui on tähti Mingo Revulgo salmides*. Need kaks vürsti, ilma et ma seda ise oleksin püüelnud mõne meelituse või kiituse abil, on ainuüksi oma headuse tõttu võtnud enda peale osutada mulle heldust ja aidata mind, mille tõttu ma end õnnelikumaks ja rikkamaks pean kui siis, kui saatus harilikul teel oleks tõstnud mu õnne kõrgeimasse tippu. Au võib olla vaesel, aga mitte pahelisel; vaesus võib suursugusust varjutada, aga mitte seda täiesti tumestada; ja kuna voorus kiirgab endast teatud valgust kas või ränga puuduse pragude vahelt, siis peavad kõrge vaimuga ja suuremeelsed inimesed temast lugu ja järelikult toetavad teda. Ära ütle

talle rohkem midagi, ja minagi ei taha sulle rohkem öelda, vaid palun sul ainult silmas pidada, et see «Don Quijote» teine osa, mille ma sulle ulatan, on lõigatud sellesama meistri poolt ja sellestsamast riidest kui esimene, ja et selles annan ma sulle laiendatud ja lõpuks surnud ning mahamaetud Don Quijote, nii et keegi ei söandaks temast uuesti rääkida, sest jätkub juba endisest, jätkub sellest, et üks aus inimene on jutustanud neist vaimukaist hullustest, ega ole vaja uuesti nende juurde tagasi tulla: asjade rohkus, olgugi nad head, teeb ju seda, et neid ei hinnata, halbade asjade vähesus aga paneb neidki mõningal määral hindama. Mul läks meelest sulle öelda, et sa ootaksid «Pérsilest», mida ma olen juba lõpetamas, ja «Galatea» teist osa*.

I PEATÜKK

Sellest, mis kirikisandal ja habemeajajal juhtus don Quijotega tema haiguse asjas

Cide Hamete Benengeli jutustab selle loo teises osas ja don Quijote kolmanda väljasõidu kohta, et kirikisand ja habemeajaja ei käinud peaaegu terve kuu kestel vaatamas don Quijotet, et talle möödaläinud asju mitte jälle elavaks teha ega meelde tuletada. Sellegipärast külastasid nad tema õetütart ja pereemandat ning panid neile südamele, et nad hoolega turgutaksid teda, andes talle süüa kosutavaid toite, mis oleksid kasulikud südamele ja ajule, kust — kui õigesti järele kaaluda — kogu ta õnnetus tuligi. Mõlemad naised ütlesid, et seda nad tegidki ja teevad suure hoole ja armastusega, sest nad nägid, et nende isand avaldas aeg-ajalt tunnusmärke, nagu oleks ta täie mõistuse juures. See valmistas kahele teisele suurt heameelt, sest neile näis, et nad olid talitanud õieti, tuues ta koju nõiutuna härjavankris, nagu on jutustatud selle niisama suurepärase kui usaldusväärse loo esimese osa viimases peatükis. Nii otsustasid nad siis teda külastada ja kindlaks teha, kuidas on lugu tema paranemisega, kuigi nad seda peaaegu võimatuks pidasid. Nad võtsid ette mitte üheski punktis puudutada rändrüütlust, et mitte sattuda hädaohtu ajada lahti haav, mis alles nii õrnalt oli kokku kasvanud.

Niisiis nad külastasid teda ja leidsid ta istumas voodis, seljas roheline boorïidest vammus, peas tulipunane toledo müts, ise nii kuivetanud ning kõhn, et ta näis päris muumiana. Ta võttis nad väga hästi vastu, ja kui nad tema tervise järele pärisid, rääkis ta neile sellest ja endast väga mõistlikult ja kõige valitumate sõnadega. Oma kõneluse kestel sattusid nad arutama seda, mida nimetatakse riigikorraks ja valitsemisviisideks: nad parandasid üht väär-

nähtust ja mõistsid hukka teise, reformisid seda kommet ja heitsid kõrvale tolle, nii et igaüks neist kolmest esines uue seaduseandjana, kaasaja Lykurgosena või tuliuue Solonina. Nad tegid riigi nii ümber, et näis, nagu oleksid nad pannud ta ääsitulle ja võtnud sealt välja hoopis teistsugusena, kui nad ta sinna olid pannud. Don Quijote kõneles igast ainest, mida nad puudutasid, nii arukalt, et mõlemad järelekatsujad ilma ühegi kahtluseta uskuma jäid, et ta on päris terve ja täie mõistuse juures.

Jutuajamise juures viibisid ka õetütar ja pereemand ja nad ei jõudnud küllalt jumalat tänada, et nägid oma isandat nii terve mõistuse juures olevat. Aga kirikisand, muutes esialgset kavatsust mitte puudutada rüütliasju, tahtis teha täielikku proovi, kas don Quijote paranemine on petlik või tõeline, ja seepärast poetas ta aeg-ajalt jutu sekka nii ühe kui teise pealinnast tulnud uudise. Muu hulgas ütles ta, et teatavat kindlasti rääkida, nagu oleks türklane sõitnud merele võimsa laevastikuga, ja polevat teada, mis kavatsus tal olevat ja kus see suur kõu pidavat kärgatama; ja jälle, nagu peaaegu iga aasta, olevat kogu kristlik maailm täis hirmu ja ärevust ja Tema Majesteet olevat lasknud kindlustada Napoli ja Sitsiilia ja Malta saare rannikud. Seepeale vastas don Quijote:

«Tema Majesteet on talitanud nagu ülitark sõjamees, kindlustades õigeaegselt oma riiki, et vaenlane ei leiaks teda ettevalmistamatuna. Aga kui minu nõu kuulda võetaks, soovitaksin ma tal tarvitada üht ettevaatusabinõu, mis Tema Majesteedile praegusel silmapilgul kindlasti mõttessegi ei tule.»

Vaevalt oli kirikisand seda kuulnud, kui ta endamisi ütles:

«Jumal kaitsku sind, vaene don Quijote, sest mulle näib, et sa heidad end hulluse kõrgelt tipult lihtsameelsuse sügavasse kuristikku.»

Aga habemeajaja, kes oli juba sattunud samale mõttele mis kirikisand, küsis don Quijotelt, mäherdune ettevaatusabinõu see siis olevat, mida tema arvates oleks hea tarvitusele võtta; võib-olla on see säärane, et see tuleb arvata nende rohkete sobimatute nõuannete hulka, mida valitsejaile harilikult antakse.

«Minu oma, härra habemeajaja,» ütles don Quijote, «ei ole sobimatu, vaid väga sobiv.»

«Ega ma seda paha pärast öelnud,» vastas habemeajaja,

«aga kogemus on näidanud, et kõik või suurem osa abinõusid, mis Tema Majesteedile soovitatakse, on kas võimatud või rumalad või tulevad kahjuks kuningale või kuningriigile.»

«Minu oma aga,» vastas don Quijote, «ei ole võimatu ega rumal, vaid kõige kergem, kõige õigem, kõige hõlpsam ja kiirem, mis iganes mõnele nõuandjale pähe võib tulla.»

«Te olete juba hilinenud selle teatamisega, härra don Quijote,» ütles kirikisand.

«Ma ei tahaks seda praegu siin teatada,» vastas don Quijote, «nii et see homme hommikul jõuaks härrade nõunikkude kõrvu ja mõni teine päriks tänu ja tasu minu vaeva eest.»

«Mis minusse puutub,» ütles habemeajaja, «siis annan igaveseks ajaks sõna, et ma ei hinga sellest, mis teie heldus ütleb, ei kuningale ega vankrile* ega ühelegi surelikule inimesele — see on vanne, mille ma õppisin romansist kirikuõpetaja kohta, kes missa alguses annab kuningale teadet vargast, kes oli röövinud talt sada doblat ja ta kiirejalgse muula*.»

«Mina ei tunne neid lugusid,» ütles don Quijote, «aga ma tean, et see on hea vanne, sest tean härra habemeajaja ausa inimese olevat.»

«Isegi kui ta seda poleks,» ütles kirikisand, «olen mina talle käemeheks ja vastutan tema eest, et ta ei kõnele rohkem kui mõni tumm, sest muidu ähvardab teda karistus, mille kohus määrab.»

«Ja kes vastutab teie eest, õpetajahärra?» küsis don Quijote.

«Minu amet,» vastas kirikisand, «mis nõuab saladuse pidamist.».

«Pagana pihta,» ütles nüüd don Quijote, «mis oleks muud vaja, kui et Tema Majesteet annaks ametliku kuulutaja kaudu käsu, et ühel määratud päeval koguneksid pealinna kõik rändrüütlid, kes Hispaanias ringi rändavad, sest isegi kui neid tuleks ainult pool tosinat, võiks nende hulgas ilmuda säherdune, kellest üksinda jätkuks kogu lütklaste vägevuse purustamiseks. Kuulake mind teraselt, mu härrad, ja pange mu sõnu hästi tähele. Kas on ehk midagi enneolematut, et üksainus rändrüütel hävitab kahesaja tuhande suuruse sõjaväe, nagu oleks neil kõigil kokku üksainus kael või oleksid nad suhkrutaignast tehtud? Ei, tõesti, parem öelge mulle, kui palju lugusid on täis säära-

seid imesid. Tänapäeval — võtaks mind pagan, ma ei taha öelda, et keegi teist! — peaks olema elus kuulus don Belianís või mõni Gallia Amadísi äraarvamatuist järeltulijaist, sest kui mõni neist praegu elaks ja türklasele vastu astuks, noh, ausõna, ma ei tahaks türklase nahas olla. Kuid jumal kannab hoolt oma rahva eest ja läkitab kellegi, kes ehk pole küll nii vägev kui läinud aastasadade rüütlid, aga vähemalt ei anna neile järele vahvuse poolest; jumal mõistab mind, rohkem ma ei ütle.»

«Oh!» hüüdis nüüd õetütar. «Lõõdagu mind surnuks, kui mu armuline onu uuesti ei mõtle rändrüütliks hakata.»

Selle peale vastas don Quijote:

«Rändrüütlina ma surengi, ja mingu türklane merele või maale, millal ta tahab, ja niisuguses vägevuses, kui ta suudab, sest ma ütlen veel kord, et jumal mõistab mind.»

Nüüd ütles habemeajaja:

«Palun teie heldustelt alandlikult luba jutustada üks väike lugu, mis juhtus Sevillas, sest kuna see passib siia nagu loodud, on mul himu seda jutustada.»

Don Quijote andis loa ja kirikisand ning kõik teised jäid tähelepanelikult kuulama. Habemeajaja algas järgmiselt:

«Sevilla hullumajas oli üks mees, kelle ta sugulased olid sinna paigutanud, sest ta oli peast segane. Ta oli Osunas kirikuõiguse alal teadusliku kraadi omandanud; aga isegi kui ta oleks seda Salamancas teinud, oleks ta niisama hull olnud, nagu paljud arvasid. Kui see teadusliku kraadi kandja oli mõne aasta hullumajas olnud, hakkas ta arvama, et ta on jälle tark ja täie mõistuse juures, ja selles ettekujutuses kirjutas ta peapiiskopile, paludes teda härdalt ja üpris mõistlikkude sõnadega anda käsk, et ta päästetaks sellest viletsusest, milles ta elas, sest jumala halastuse läbi olevat ta oma kaotatud aru jälle tagasi saanud, tema sugulased aga hoidvat teda hullumajas edasi, et kasutada tema varandust, ja tõest hoolimata tahtvat, et ta jääks hulluks surmani. Peapiiskopile avaldasid mõju paljud korralikud ja hästi kirjutatud kirjad ja ta andis ühele oma kaplanile käsu hullumaja juhatajalt järele pärida, kas litsentsiaadi poolt kirjutatu vastab tõele, ja ka ise kõnelda hulluga, ja kui talle paistab, et viimane on mõistuse juures, siis ta sealt välja tuua ja vabaks lasta. Kaplan tegigi nõnda, ja juhataja ütles talle, et see mees on ikka veel hull, ja ehkki ta tihtipeale kõneleb nagu väga arukas inimene, ometi tuleb ta lõpuks niisuguste lollustega välja, mis oma

rohkuselt ja suuruselt kogu ta tarkuse tühjaks teevad, nagu võib näha see, kes temaga kõneleb. Kaplan soovis katset teha; ta viidi hullu juurde ja ta rääkis hulluga üle tunni aja, ja kogu selle aja jooksul ei lausunud hull ühtki mõttetut ega rumalat sõna, vaid rääkis nii mõistlikult, et kaplan oli sunnitud uskuma, et hull on targaks saanud. Muu hulgas ütles hull talle, et juhataja olevat tema vastu vaenulik, sest ta ei tahtvat kaotada kingitusi, mis tema sugulased talle selle eest annavad, et ta haiget ikka veel tunnistab hulluks, kellel ainult üksikuid selgeid silmapilke ette tulevat; ja et tema kõige suuremaks vaenlaseks kogu ta õnnetuses olevat ta suur varandus, sest selleks et seda kasutada, tarvitasid ta vastased laimu ja seadsid kahtluse alla halastuse, mida issand tema vastu oli üles näidanud, muutes ta jälle loomast inimeseks. Lühidalt, ta kõneles säärasel viisil, et tegi juhataja kahtlusaluseks, näitas oma sugulasi ahnete ning südametunnistuseta inimestena, ennast aga nii targana, et kaplan otsustas ta endaga kaasa võtta, nii et peapiiskop teda näha saaks ja ise selgusele jõuaks, kus selles asjas tõde peitub. Selle hea kavatsusega palus tubli kaplan juhatajat lasta välja anda litsentsiaadi riided, milles ta sinna majja oli tulnud. Juhataja ütles talle veel kord, et mõelgu ta hästi järele, mis ta teeb, sest litsentsiaat on kahtlemata ikka veel hull. Aga juhataja hoiatused ja nõuanded kaplanile, et ta hullu kaasa ei viiks, ei aidanud midagi, ja juhataja täitis kaplani nõudmised, nähes, et niisugune on peapiiskopi käsk. Litsentsiaadile pandi selga ta omad, uued ja korralikud riided, ja kui ta nägi end jälle terve inimese moodi riietatud ja hullurõivaist vaba olevat, palus ta kaplanit, et see armulikult annaks talle loa minna oma hullude kaaslastega jumalaga jätma. Kaplan ütles, et ta soovib teda saata ja näha hullusid, kes majas viibivad. Nad läksidki üles ja ühes nendega mõned juuresolijad. Jõudes ühe kongi juurde, kus oli üks märatsev hull, kes siis parajasti rahulik ja vagane oli, ütles litsentsiaat temale:

«Mu vend, mõtelge järele, kas teil on ehk mulle mõni ülesanne anda, sest mina lähen nüüd ära koju, kuna jumal oma lõpmatus helduses ja halastuses on heaks arvanud, ilma et mina seda oleksin ära teeninud, mulle mu mõistus tagasi anda; mina olen nüüd terve ja täie mõistuse juures, sest jumala käes ei ole ükski asi võimatu. Pange kõik oma usk ja lootus tema peale, sest kui ta mind on mu

endisesse olekusse tagasi viinud, siis teeb ta seda ka teiega, kui teie tema peale loodate. Ma püüan saata teile midagi head süüa ja teie sööge seda tingimata, sest teate, mina, kes ma ise selle asja olen läbi teinud, arvan, et meie hullus tuleb sellest, et meil on kõht tühi ja ajud täis tuult. Koguge julgust, sest julgusetus õnnetuses nõrgestab tervist ja toob surma lähemale.»

Kõiki neid litsentsiaadi sõnu kuulis üks teine hull, kes asus teises kongis, otse märatseja oma vastas, ja tõustes vanalt espartorohust matilt, kus ta ihualasti lamas, küsis ta valju häälega, kes olevat see, kes tervena ja targana ära läheb. Litsentsiaat vastas:

«Mina olen see, kes ära läheb, vennas, sest mul pole enam vaja siin olla, mille eest ma taevale ilmotsata tänu saadan, et ta mulle nii suurt halastust on üles näidanud.»

«Mõtelge järele, mis te kõnelete, litsentsiaat, ärge laske kuradil end petta,» vastas hull, «hoidke jalakulu kokku ja jääge rahulikult koju, siis pääsete tagasitulemise vaevast.»

«Ma tean, et olen terve,» vastas litsentsiaat, «ja mul pole vaja vana eluviisi juurde tagasi pöörduda.»

«Teie terve?» ütles hull. «Hea küll, eks saame näha! Minge pealegi ja jumal kaasa. Aga ma vannun Jupiteri nimel, kelle võimu ma maa peal kehastan, et ainuüksi selle patu eest, mida Sevilla täna teeb teid sellest majast välja lastes ja terveks pidades, saadan ma ta peale säärase nuhtluse, millest mälestus jääb elama igavesest ajast igavesti, aamen. Kas sina, vilets litsentsiaadikene, ei tea, et minu võimuses on seda teha, sest nagu ma ütlesin, olen ma Jupiter Müristaja ja hoian oma käes põletavaid välgunooli, millega ma ähvardan ja millega ma võin purustada maailma? Aga ainult ühe asjaga tahan ma seda sõgedat linna nuhelda, ja nimelt sellega, et ma ei lase sadada ei linnas endas ega kogu ta piirkonnas ega ümbruses tervelt kolme aasta jooksul, arvates päevast ja silmapilgust, millal see ähvardus on lausutud. Sina oled vaba, oled terve, tark, ja mina olen hull, olen haige, olen kõidetud? Ennem poon ma ennast üles, kui lasen vihmal sadada.»

Juuresolijad kuulasid tähelepanelikult hullu kisa ja kõnet, meie litsentsiaat aga pöördus kaplani poole, haaras tal kätest kinni ja ütles:

«Ärge tehke endale muret, auline härra, ega pange tähele, mis see hull kõneleb, sest kui tema on Jupiter ega taha lasta sadada, siis mina, kes ma olen Neptunus, vete

isa ja jumal, lasen sadada nii tihti, kui mulle pähe tuleb ja kui seda vaja läheb.»

Seepeale vastas kaplan:

«Siiski, härra Neptunus, ei oleks hea vihastada härra Jupiterj. Jääge nüüd parem koju, teie heldus, ja mõni teine kord, kui on kohasem juhus ja rohkem aega, tuleme teile jälle järele.»

Juhataja ja juuresolijad naersid ning selle naeru üle sai kaplan omajagu pahaseks. Litsentsiaadil võeti riided seljast, ta jäi sinna majja, ja sellega on lool lõpp.»

«Või see on siis see lugu, habemeajaja-isand,» ütles don Quijote, «mis passib siia nagu loodud, nii et te ei saanud seda jutustamata jätta? Ah, härra habemepügaja, härra habemepügaja, see peab küll pime olema, kes läbi sõelapõhja ei näe! Kas teie, mu härra, tõesti ei tea, et kõik võrdlused, mis tehakse vaimu ja vaimu, vahvuse ja vahvuse, ilu ja ilu, suguvõsa ja suguvõsa vahel, on alati pahandavad ja võetakse halvasti vastu? Mina, härra habemeajaja, ei ole Neptunus, vete jumal, ega nõua, et mind keegi targaks peaks, kui ma seda pole; ma püüan ainult maailmale selgeks teha, kui ekslikult ta talitab, et ei ärata uuesti ellu seda üliõnnelikku aega, millal hiilgas rändrüütlite ordu. Aga meie riivatu ajajärk ei ole väärt, et talle osaks saaks nii suur hüve kui see, mis sai osaks neile aastasadadele, millal rändavad rüütlid tegid oma ülesandeks ja võtsid oma õlgadele kuningriikide turva, neitsite kaitse, vaeslaste ja alaealiste avitamise, ülbete karistamise ja alandlikkudele tasu andmise. Suuremal osal tänapäeva rüütleist krudisevad ennem damast, brokaat ja teised kallihinnalised riided, mida nad kannavad, kui et neil kõliseks soomussärk, millega nad peaksid end katma. Ei ole nüüd enam rüütlit, kes pealaest jalatallani sõjariistus magaks lageda taeva all, jumala ilma võimuses; ei ole säärast, kes jalgu jalusest võtmata, toetudes oma piigile, laseks ainult veidi sõba silmale, nagu öeldakse, ja nagu tegid rändrüütlid. Ei ole ühtki, kes siit mõnest metsast välja tulles läheks kuhugi mäestikku ja sealt edasi viljatule ning tühjale rannale, kus meri on enamjaolt tormine ja rahutu, ja leides rannast väikese paadi ilma aerudeta, purjeta, mastita ja igasuguse taglaseta, astub kartmatu südamega sellesse, andes end sügava mere halastamatute lainete hoolde, mis kord tõstavad teda taevani, kord heidavad kuristikku, ja seades rinna vastu taltsutamatule tormile, leiab ta end, enne kui

asjast õieti arugi saab, kolm tuhat ja rohkem penikoormat sellest kohast eemal, kus ta paati asus, ja kui ta nüüd kaugel ja tundmatul rannal maale hüppab, juhtub temaga sündmusi, mis on väärt mitte ainult seda, et neid pärgamendile kirjutataks, vaid ka vaske lõigataks. Meie ajal aga võidutseb laiskus virkuse üle, jõudeolek töö üle, pahe vooruse üle, ülbus vahvuse üle ja sõjakunstiteooria praktika üle; kõik need voorused elasid ja õitsesid ainult kuldsel ajastul ja rändrüütlite juures. Või öeldagu mulle, kes oli kombekam ja vapram kui kuulus Gallia Amadís? Kes arukam kui Inglismaa Palmerín? Leidlikum ja sõnavõtlikum kui Tirant Valge? Peenekombelisem kui Kreekamaa Lisuarte? Kes sai või jagas rohkem hoope kui don Belianís? Kes oli kartmatum kui Gallia Perión või kes kangem hädaohtudesse tormama kui Hürkaania Felixmarte? Kes oli otsekohesem kui Esplandián, ettevõtlikum kui Traakia don Cirongilio, kes tublim kui Rodamonte, mõistlikum kui kuningas Sobrino, julgem kui Rinaldo, võitmatum kui Roland, ja kes toredam ning viisakam kui Ruggiero, kellest põlvnevad praegused Ferrara hertsogid, nagu jutustab Turpin oma «Kosmograafias»*? Kõik need rüütlid ja paljud teised, keda ma võiksin nimetada, õpetajahärra, olid rändrüütlid, rüütluse hiilgus ja au. Nende hulgast või nende taolised, sooviksin ma, peaksid olema need, keda mina oma ettepanekus mõtlesin, sest kui nad seda oleksid, saaks Tema Majesteet sellest suurt abi ja pääseks rohkeist kuludest, ja türklasel jääks üle endal habet katkuda. Ja seepeale tahan ma siis koju jääda, kuna kaplan mind kaasa ei võta, ja kui Jupiter, nagu ütles habemeajaja, ei lase sadada, siis olen mina siin ja lasen sadada, niipea kui mul himu tuleb, — ma ütlen seda selleks, et härra Vahukauss teaks, et ma teda mõistan.»

«Tõepoolest, härra don Quijote,» ütles habemeajaja, «ma ei öelnud seda paha pärast. Jumal näeb, et mul oli hea kavatsus, ja teie heldusel ei maksa pahaks panna.»

«Kas mul tuleb pahaks panna või mitte,» vastas don Quijote, «seda tean ma ise.»

Nüüd ütles kirikisand:

«Ma pole seni peaaegu sõnagi lausunud, aga ma ei tahaks jätta endale üht kahtlust, mis mu südametunnistust närib, mind rahutuks teeb ja mis on tekkinud sellest, mis härra don Quijote siin praegu ütles.»

«Paljuks muukski on õpetajahärral luba,» vastas don

Quijote, «nii võib ta siis oma kahtluse välja öelda, sest ei ole meeldiv, kui südametunnistust piinavad kahtlused.»

«Selle lahke loaga,» vastas kirikisand, «avaldan siis oma kahtluse, ja see on järgmine: ma ei saa end kuidagi uskuma panna, nagu oleks kogu see parv rändrüütleid, kellest teie, härra don Quijote, jutustasite, tõesti olemas olnud ja tõeliselt luust ja lihast inimesed maa peal, vaid ennem arvan ma, et kõik see on luul, väljamõeldis ning vale ja ärksate või õigemini poolunes inimeste jutustatud unenäod.»

«See on jällegi eksitus,» vastas don Quijote, «mille ohvriks on langenud paljud, kes ei usu, et maailmas oleks olnud sääraseid rüütleid, ja ma olen tihti mitmesuguste inimestega kõneldes ja paljudel puhkudel püüdnud tuua tõe valguse ette seda peaaegu üldist pettekujutlust. Mõnikord ei ole minu kavatsus täide läinud, teinekord aga küll, kuna ma olen toetanud ta tõe õlgadele. See tõde on aga nii kindel, et võiksin öelda, et olen oma silmaga näinud Gallia Amadísi, kes oli pikka kasvu heledanäoline mees, ilusa, kuigi musta habemega, osalt lahke, osalt valju pilguga, napisõnaline, pikaldane vihastama ja kiire viha lõpetama. Ja nii nagu ma kujutasin Amadísi, võiksin ma enda arvates maalida ja kirjeldada kogu maailma rändrüütleid, niipalju kui neid kõigis lugudes ette tuleb, sest kuna nad minu aimamise järgi olid niisugused, nagu nende lood jutustavad, siis võib nende poolt kordasaadetud vägitegude ja nende loomulaadi järgi õige arutluse abil teha järeldusi nende näojoonte, nahavärvi ja kasvu kohta.»

«Kui suur peaks teie arvates, armuline härra don Quijote, olema hiiglane Morgante?» küsis habemeajaja.

«Mis puutub hiiglastesse,» vastas don Quijote, «siis on mitmesuguseid arvamusi selle kohta, kas neid on olnud maailmas või mitte. Aga pühakiri, mis ei või kübemegi võrra tões eksida, näitab meile, et nad olid olemas, jutustades loo koletu suurest vilistist Koljatist, kes oli seitse ja pool küünart pikk — see on määratu pikkus. Ka on Sitsiilia saarel leitud sääre- ja õlaluid, mille suurus ilmutab, et nende omanikud olid hiiglased ja nii suured nagu kõrged tornid, sest geomeetria päästab selle tõe kahtlusest. Aga sellest hoolimata ei tea ma kindlasti öelda, kui suur oli Morgante, ehkki kujutlen, et ta ei võinud väga pikk olla. Sellele arvamisele sunnib mind asjaolu, et loos, kus jutustatakse* üksikasjaliselt tema vägitegudest, öeldakse, et ta

tihti magas katuse all, ja kuna leidus maja, kuhu ta mahtus, siis on selge, et ta suurus ei võinud tohutu olla.»

«Nii see on,» ütles kirikisand, kellele pakkus lõbu kuulda teda kõnelevat nii suuri lollusi ja kes seepärast küsis talt, mis ta arvab Montalbano Rinaldo, don Roldáni ja ülejäänud kaheteistkümne Prantsusmaa peeri nägude kohta, kes kõik olid rändrüütlid.

«Rinaldo kohta,» vastas don Quijote, «julgen öelda, et ta oli laia punase näoga, rahutute ja veidi pungis silmadega, üleliia ärrituv ja äkiline, sõbrustas kelmide ja päevavarastega. Roldáni või Rotolando või Orlando kohta — kõik need nimed esinevad lugudes — arvan ma ja kinnitan, et ta oli keskmist kasvu, laiaõlgne, veidi kõverajalgne, tõmmu näo ja punase habemega, karvase kehaga, ähvardava pilguga, napisõnaline, aga väga viisakas ja hästikasvatatud.»

«Kui Roldán oli nii vähe meeldiv, nagu teie teda kirjeldasite,» ütles kirikisand, «siis pole ime, et armuline preili Ilus Angelica ta ära põlgas ja maha jättis veetluse, tulisuse ning kenaduse pärast, mida ilmselt ilmutas noor piimahabe maur, kellele ta andus; ta talitas targasti, armudes pigem Medoro pehmusse kui Roldáni karmusse.»

«See Angelica, õpetajahärra,» vastas don Quijote, «oli kergemeelne, püsimatu ja omajagu tujukas neiu, kes täitis maailma samavõrra kõmuga oma sündmatuist tempudest kui oma ilust. Ta põlgas ära tuhat kõrget isandat, tuhat vaprat ning tuhat tarka ja leppis kena paažikesega, kel polnud muud vara ega nime kui tänulikkuse kuulsus, mille ta ära teenis ustava sõprusega oma sõbra vastu*. Tema ilu suur ülistaja, kuulus Ariosto, nähtavasti ei julge või ei taha laulda sellest, mis juhtus tolle daamiga pärast tema madalat valikut, need ei olnud nähtavasti mitte üleliia kombekad asjad, ja seepärast jätab ta tema maha, öeldes:

Ja kuis Cataylt sai trooni meie aulik,
võib-olla laulab sellest teine laulik.

Ja see oli kahtlemata nagu ettekuulutus, sest luuletajat nimetatakse ju ka *vates*, mis tähendab ennustajat. Et see tõsi on, tuleb selgesti ilmsiks, sest hiljem on üks kuulus Andaluusia luuletaja tema pisarate üle nutnud ja nendest laulnud, ja teine kuulus ning ainulaadne Kastiilia luuletaja on laulnud ta ilust*.»

«Öelge mulle, härra don Quijote,» lausus nüüd habemeajaja, «kas nii paljude preili Angelicat ülistanud luuletajate hulgas pole olnud ühtki, kes oleks teinud tema kohta mõne satiiri?»

«Ma usun küll,» vastas don Quijote, «et kui Sacripante või Roland oleksid luuletajad olnud, oleksid nad sellele preilile tubli peapesu teinud, sest ärapõlatud ja tagasilükatud luuletajaile on omane ja loomulik oma väljamõeldud või tõelistele daamidele, igatahes nendele, keda nad oma mõtete valitsejannadeks on valinud, satiiride ja pilkekirjade abil kätte maksta, mis on kahtlemata väärtu kõrgemeelsele südamele. Aga seni ei ole mulle ühtki laimavat värssi teatavaks saanud preili Angelica kohta, kes ometi terve maailma kihama pani.»

«See on ime,» ütles kirikisand.

Sel silmapilgul kuulsid nad pereemandat ja õetütart, kes olid juba kõnelejate juurest lahkunud, õues valju häälega kisavat, ja kõik ruttasid kära peale sinna.

II PEATÜKK

Kus jutustatakse tähelepanuväärsest tülist, mis Sancho Panzal oli don Quijote pereemanda ja õetütrega, ja muudest naljakatest sündmustest

Meie lugu jutustab, et kisa, mida don Quijote, kirikisand ja habemeajaja kuulsid, tuli õetütrelt ja pereemandalt, kes tülitsesid Sancho Panzaga. Viimane püüdis kõigest väest sisse tungida, et don Quijotega kokku saada, naised aga olid tal ukse peal ees:

«Mis sel vurlel siia majja asja on? Minge aga oma koju, vennike, sest teie ja ei keegi muu ahvatlete ja meelitate kavalusega mu isandat õigest elust ja tegevusest kõrvale ning veate teda ringi mööda kõnnumaid.»

Seepeale vastas Sancho:

«Saatana pereemand! See, keda ahvatletakse, kavalusega kõrvale meelitatakse ja mööda kõnnumaid ringi veetakse, olen mina, mitte sinu peremees. Tema vedas mind mööda maad ja ilma ringi, ja teie eksite kuni kulmukarvadeni; tema ahvatles mind oma kodunt välja kavala pettusega, tõotades mulle anda saare, mida ma tänini ootan.»

«Et need pagana saared sul kurku kinni jääksid, neetud Sancho!» vastas õetütar. «Ja mis on saared? Kas nad kõlbavad süüa, sa viimane kõhuori, sa igavene õgard?»

«Ei, süüa nad ei kõlba,» vastas Sancho, «aga ma tahan neid valitseda ja juhtida, ja ma teen seda paremini kui mitu linnavalitsust ja mitu pealinna alkaldi*!»

«Siia te igatahes sisse ei pääse, te õelusekott ja kelmusepaun,» ütles pereemand. «Minge valitsege oma maja, kündke oma maalappi ja jätke igasugused saarte nõudmised.»

Kirikisandale ja habemeajajale pakkus suurt lõbu nende kolme jutuajamist pealt kuulata, aga don Quijote, kartes, et Sancho lobisema hakkab ja terve virna õelaid narrusi välja laob ning mõnda punkti puudutab, mis temale mitte auks ei tule, hüüdis teda ja käskis naistel vait olla ning ta sisse lasta. Sancho tuligi, ja kirikisand ning habemeajaja lahkusid don Quijotest, kelle paranemiseks nad lootuse kaotasid, nähes, kui tugevasti on ta kinni oma hullude mõtete küljes ja kui süvenenud oma õnnetu rüütluse lollustesse. Seepärast ütles kirikisand habemeajajale:

«Küll te näete, sõber, enne kui me asjast õieti arugi saame, asub meie hidalgo uuesti teele ja läheb ringi kolama.»

«Ma ei kahtle selles,» vastas habemeajaja, «aga mind ei pane nii väga imestama rüütli hullus kui kannupoisi lihtsameelsus, kes nii kindlalt usub sellesse saare-loosse, et minu arvates ei suuda ükski pettumus tal seda peast viia.»

«Jumal aidaku neid,» ütles kirikisand, «meie aga jääme valvele ja vaatame, millega säärase rüütli ja sihukese kannupoisi rumaluste kuhi lõpeb, sest näib, et mõlemad on sepistatud ühes ja samas vormis ja isanda hullused ilma teenri rumalusteta poleks krossigi väärt.»

«Nii see on,» ütles habemeajaja, «ja ma tahaksin kangesti teada, mida nad praegu kahekesi arutavad.»

«Võite kindel olla,» vastas kirikisand, «et õetütar või pereemand räägivad meile sellest hiljem, sest nad pole säärast tõugu, et jätaksid pealt kuulamata.»

Vahepeal lukustas don Quijote end ühes Sanchoga oma tuppa, ja jäänud kahekesi, ütles talle:

«Mind kurvastab väga, Sancho, et sa oled õelnud ja ütled, nagu oleksin mina see, kes sind su onnist välja vedas, kuna sa ometi tead, et minagi oma koju ei jäänud. Koos me läksime, koos olime ja koos rändasime; üks ja sama õnn, üks ja sama saatus tabas meid mõlemaid: kui

sind lennutati üks kord, siis mind tümitati sada korda — see on minu eelis sinu ees.»

«See oli õiglane,» vastas Sancho, «sest nagu teie, härra, ise ütlete, kuuluvad õnnetused enam rändrüütlitele kui nende kannupoistele.»

«Sa eksid, Sancho,» sõnas don Quijote, «kõnekäänd ütleb: *quando caput dolet, etc.**»

«Mina ei mõista muud keelt peale oma keele,» vastas Sancho.

«Ma tahan öelda,» sõnas don Quijote, «et kui pea valutab, siis valutavad kõik ihuliikmed; nõnda siis, olles sinu peremees ja isand, olen mina sinu pea ja sina oled osa minust, kuna sa oled minu teener; ja sel põhjusel pead sina tundma valu, mis mind nüüd või edaspidi tabab, ja mina tunnen sinu valu.»

«Nii peaks küll olema,» ütles Sancho, «aga kui mind kui ihuliiget õhku pilluti, oli mu pea teisel pool planku ja vaatas ilma mingit valu tundmata, kuidas mina üles-alla lendasin; ja kui liikmed on sunnitud peavalu puhul kaasa valutama, siis peab ka pea nende valu kannatama.»

«Kas sa tahad sellega öelda, Sancho, et mina ei tundnud valu, kui sind pilluti?» vastas don Quijote. «Ja kui sa seda ütled, siis ära seda enam edaspidi ütle ega mõtle, sest ma tundsin tookord suuremat valu oma hinges kui sina oma kehas. Aga jätame selle nüüd kõrvale, sest tuleb aeg, millal me seda asja kaalume ja täpselt otsustame. Aga ütle mulle nüüd, sõber Sancho, mida räägitakse minust siin külas? Mida arvab minust rahvas, mida arvavad hidalgod ja mida rüütlid? Mida räägivad nad minu vahvusest, minu vägitegudest ja minu viisakusest? Kuidas vaadatakse minu ettevõttele ellu äratada ja uuesti maailma tagasi tuua juba unustatud rüütliordu? Ühesõnaga, Sancho, ma soovin, et sa ütleksid mulle, mis on selle kohta sinu kõrvu puutunud, ja sa pead seda ütlema ilma midagi head juurde lisamata või halba ära jätmata, sest ustavate alamate kohus on öelda tõtt oma isandatele, nii nagu see on ja esineb, ilma et meelitus seda suurendaks või mõni muu tühine arvestus vähendaks. Sa pead teadma, Sancho, et kui valitsejate kõrvu alati ulatuks alasti tõde ilma meelituste rüüta, siis tuleksid teistsugused ajad, siis võiks ennem teisi ajajärke pidada raudajastuks ja meie oma, seda praegust, võiks aga minu arvates nimetada kuldseks ajastuks. Olgu see sulle manitsuseks, Sancho, et sa mõistlikult ja ausalt

tooksid mu kõrva ette tõe, niipalju kui sa tead neist asjust, mis ma sinult küsisin.»

«Seda teen ma väga hea meelega, armas härra,» vastas Sancho, «tingimusel, et teie heldus selle üle ei vihasta, mis ma ütlen, kuna te soovite, et ma ütleksin alasti tõtt, ilma talle muid riideid ümber panemata kui need, millega ta minu juurde jõudis.»

«Ma ei vihasta mitte sugugi,» vastas don Quijote, «sa võid täitsa vabalt ja ilma keerutamata kõnelda, Sancho.»

«Kõigepealt siis ütlen,» lausus Sancho, «et rahvas peab teie heldust kõige suuremaks hulluks ja mind mitte väiksemaks narriks. Hidalgod ütlevad, et teie heldus ei leppinud oma hidalgoseisuse piiridega, vaid pani endale doni ette ja rühkis rüütliks, kuigi endal oli vaid neli viinapuud ja kaks *jugada*'t* maad, hilp ees ja tallukas taga. Rüütlid ütlevad, nemad ei soovi, et hidalgod nende hulka tükivad, iseäranis niisugused armetud hidalgod, kes nõega kingi määrivad ja mustadel sukkadel silmi rohelise siidiga üles võtavad.»

«See ei käi minu kohta,» ütles don Quijote, «sest mina käin alati hästi riides ja ei kanna iial paigatud asju: katki võib teinekord ju midagi olla, aga ennem sõjariistadest kui ajahambast puretult.»

«Mis puutub teie helduse vahvusesse, viisakusse, vägitegudesse ja ettevõttesse,» jätkas Sancho, «siis on selles asjas mitmesuguseid arvamusi: ühed ütlevad, et hull, aga naljakas; teised, et vahva, aga õnnetu; mõned, et viisakas, aga veider; ja selle kohta lobisetakse nii palju kõiksugu asju, et nii teie heldust kui mind tehakse päris pihuks ja põrmuks.»

«Pane tähele, Sancho,» ütles don Quijote, «kus iganes esineb kõrgemat sorti voorust, seal kiusatakse seda taga. Vähesed või õieti ükski mineviku kuulsatest meestest pole pääsenud õelate laimust: Julius Caesarit, ülivahvat, ülitarka ja ülijulget väejuhti, süüdistati auahnuses ja talle heideti ette mõningat ebapuhtust niihästi riiete kui kommete osas. Aleksandri kohta, kellele ta vägitööd tõid Suure nime, öeldi, et tal on kõva joomakalduvus. Heraklesest, kes nii palju töid ära tegi, räägitakse, et ta olnud üleliia riiakas ja et tema vend olnud viriseja. Nii et, Sancho, kui nõnda rohkesti on laimatud häid inimesi, nagu sa näed, siis ei maksa minu kohta käivat laimu tähelegi panna, kui seda pole rohkem sellest, mis sa juba ütlesid.»

«Selles see konks ongi, pagan võtaks,» vastas Sancho.

«Nii et on veel midagi?» küsis don Quijote.

«Jämedam ots tuleb takkajärele,» ütles Sancho. «See, mis ma seni ütlesin, on ainult kook ja mesileib, aga kui teie heldus tahab teada kõiki neid laimujutte, mis tema kohta käimas on, siis toon teile silmapilk siia ühe inimese, kes teile kõik ütleb, ilma et täppigi puudu jääks; eile õhtul jõudis nimelt koju Bartolomé Carrasco poeg, kes õppis Salamancas ja on nüüd bakalaureus, ja kui ma läksin teda kojutuleku puhul tervitama, ütles ta mulle, et teie helduse lugu on juba raamatusse kirja pandud nime all: «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchaast». Ja ta ütles, et seal räägitakse ka minust mu õige Sancho Panza nime all ja armulisest Toboso Dulcineast, ja paljudest muudest asjadest, mis meil teiega omavahel juhtusid, nii et ma imestuse pärast risti ette lõin, et kuidas võis see jutukirjutaja, kes nad üles märkis, neid teada.»

«Usu mind, Sancho,» ütles don Quijote, «meie loo kirjutaja peab olema mõni tark nõid, sest sääraste eest ei jää midagi varju, mis nad kirja tahavad panna.»

«Ah et veel tark ja nõid,» ütles Sancho. «Sansón Carrasco — nii on selle mehe nimi, kellest ma kõnelesin, — sõnade järgi on selle loo kirjutaja nimi Cide Hamete Berengena.»

«See on mauri nimi,» vastas don Quijote.

«See ta võib küll olla,» vastas Sancho, «sest olen tihti kuulnud räägitavat, et maurid on suured *berengena** sõbrad.»

«Sina, Sancho,» ütles don Quijote, «eksid vist selle Cide lignimes, missugune sõna araabia keeli tähendab isand.»

«Võib küll olla,» vastas Sancho, «aga kui teie heldus soovib, et ma ta siia tooksin, siis lähen lausa lennates talle järele.»

«Sellega teed sa mulle suurt heameelt, sõber,» ütles don Quijote, «sest mind hoiab põnevil see, mis sa mulle ütlesid, ja ükski suutäis ei maitse mulle, enne kui ma pole kõige kohta teadet saanud.»

«Ma lähen siis tema järele,» vastas Sancho, ja lahkudes oma isandast läks ta otsima bakalaureust, kellega ta ka varsti tagasi tuli, ja siis leidis nende kolme vahel aset ülinaljakas jutuajamine.

III PEATÜKK

Kentsakas kõnelus, mis leidis aset don Quijote, Sancho Panza ja bakalaureus Sansón Carrasco vahel

Don Quijote jäi sügavalt mõttesse, oodates bakalaureus Carrascot, kellelt lootis kuulda saada, mida nimelt kirjutatakse temast raamatus, millest Sancho oli talle rääkinud. Ta ei suutnud kuidagi uskuda, et säärane lugu olemas on, sest veel polnud tema poolt surmatud vaenlaste veri ta mõõgateral tardunud, ja juba räägiti, et tema üllad rüütliteod on trükist ilmunud. Seepärast arvas ta, et mõni tark, kas sõber või vaenlane, oli nad nõiduse teel trükkida lasknud; kui sõber, siis selleks, et ülistada ja ülendada neid kõige silmapaistvamate rändrüütlitegude hulka, kui vaenlane, siis sihiga teha nad tühjaks ja seada madalamale kõige viletsamatest, mis iial mõne armetu kannupoisi kohta kirja on pandud; ehkki, sõnas ta endamisi, kannupoiste vägitegusid ei ole iial kirjeldatud; ja kui peaks tõsi olema, et säärane lugu on olemas, siis peab see paratamatult olema kõrgelennuline, ülev, tore ja tõepärane, sest see käib ju rändrüütli kohta. Sellest arvamisest leidis ta pisut tröösti, aga ta kurvastas uuesti mõtte juures, et jutu kirjutaja oli maur, nagu näitas nimi Cide, mauridelt aga ei võinud oodata mingit tõde, olid nad ju kõik petised, võltsijad ja luiskajad. Ta kartis, kas polnud loo kirjutaja ehk kõnelnud ebasündsalt ta armastusest, mis oleks alandav ja kahjulik ta valitsejanna Toboso Dulcinea aulisusele. Ta soovis, et autor oleks esile tõstnud tema ustavust ja aukartust, mida ta alati oma daami vastu oli üles näidanud, põlates ära kuningannad, keisrinnad ja igast seisusest neitsid, hoides vaos oma loomulikke tunge ja kihke. Nende ja paljude teiste mõtete võimuses ja vallas leidsid tema Sancho ja Carrasco, keda don Quijote väga viisakalt vastu võttis.

Kuigi bakalaureuse nimi oli Sansón*, polnud ta eriti suurt kasvu, aga seda suurem vigurivänt, halva jumega, aga väga hea taibuga, aastat kakskümmend neli vana, ümmarguse näo, lameda nina ja suure suuga — kõik need märgid tunnistasid, et ta oli pilkliku meelelaadiga ja suur naljade ning vempude sõber, nagu ta kohe näitaski, sest don Quijotet silmates astus ta tema juurde, langes põlvili ja ütles:

«Andke mulle oma käed, teie kõrgus, härra don Quijote La Manchast, sest ma vannun püha Peetruse kuue nimel, mida ma kannan, kuigi olen saanud ainult neli alamat pühitsust, et teie heldus on üks kuulsamaid rändrüütleid, kes iial maamunal on olnud või tulevikus on. Tänatud olgu Cide Hamete Benengeli, kes teie suurtegude loo kirja pani, ja veel enam tänatud see teadmishimuline mees, kes võttis vaevaks lasta tõlkida see araabia keelest meie kastiilia rahvakeelde, kõigi inimeste meelelahutuseks.»

Don Quijote sundis teda tõusma ja ütles:

«Kas see on siis tõsi, et minu lugu on olemas ja selle kirjutaja oli maur ja tark?»

«See on nii tõsi, mu härra,» ütles Sansón, «et ma usun, tänini on seda lugu trükitud enam kui kaksteist tuhat raamatut, või kui te ei usu, siis tunnistagu seda Portugal, Barcelona ja Valencia, kus nad on trükitud, ja käib isegi kuuldus, et seda trükitakse Antwerpenis, ja mina aiman, et ei jää ühtegi rahvust ega keelt, millesse seda ei tõlgita.»

«Üks neid asju,» ütles nüüd don Quijote, «mis peavad pakkuma kõige suuremat rahulolu vooruslikule ja silmapaistvale inimesele, on teadmine, et juba sinu eluajal levib hea kuulsus sinust paljude rahvaste juures, kes sinu lugu trükivad ja välja annavad; ma ütlen hea kuulsus, sest kui asjalugu vastupidine on, siis on see hullem kui ükski surm.»

«Kui küsimus on heast nimest ja heast kuulsusest,» ütles bakalaureus, «siis teie heldus üksinda saab võidupalmi kõikide rändrüütlite üle, sest maur oma keeles ja kristlane enda omas kandsid hoolt, et kirjeldada meile võimalikult elavalt teie helduse vaprust, teie julget meelt hädaohtudes, kannatlikkust ebaõnnes, vastupidavust nii õnnetustes kui haavade saamisel, karskust ja tagasihoidlikkust teie helduse nii platoonilises armastuses aulise donja Dulcinea vastu Tobosost.»

«Iial,» ütles nüüd Sancho Panza, «pole ma kuulnud aulist preili Dulcinead nimetatavat donjaks, vaid lihtsalt armuliseks preili Dulcineaks Tobosost, ja selles juba eksib jutt.»

«See pole oluline vastuväide,» ütles Carrasco.

«Ei, muidugi mitte,» vastas don Quijote, «aga öelge mulle, auline härra bakalaureus, missuguseid minu vägitegusid ülistatakse selles raamatus kõige enam?»

«Selles asjas,» vastas bakalaureus, «on mitmesuguseid

arvamusi, nagu on mitmesuguseid maitseid: ühed pooldavad seiklust tuuleveskitega, mis teie heldusele näisid Briareoste ja hiiglastena, teised kangaveskite oma; üks kiidab kahe sõjaväe kirjeldust, mis hiljem osutusid lambakarjadeks, teine juhtumust surnuga, keda viidi Segoviasse, et teda seal matta; üks ütleb, et kõige etem on galeeriorjade vabastamise lugu, teine, et pole paremat kui seiklus kahe hiiglasest benediktlasega, ning taplus südi viscaiąlasega.»

«Ütelge mulle, bakalaureusehärra,» lausus nüüd Sancho, «kas jutus on sees ka Yanguase voorimeeste seiklus, kus meie vahval Rocinantel tuli tahtmine pisut üleaisa lüüa?»

«Tark ei jätnud midagi tindipotti,» vastas Sansón, «ta jutustab kõigest ja märgib kõik ära, isegi hüpped, mis tubli Sancho vaibal tegi.»

«Vaibal ei teinud ma hüppeid,» vastas Sancho, «aga õhus küll, ja isegi rohkem, kui ma oleksin soovinud.»

«Minu arusaamise järgi,» ütles don Quijote, «ei ole maailmas ühtki inimlikku lugu, kus ei tuleks ette õnne heitlikkust, iseäranis nendes, mis kõnelevad rüütlusest, kus ei saa iial olla tegu ainult õnnelikkude sündmustega.»

«Siiski ütlevad mõned,» vastas bakalaureus, «kes seda lugu on lugenud, et neile oleks rõõmu teinud, kui jutukirjutajad oleksid unustanud mõnedki nendest lõpmatutest hoopidest, mis don Quijotele mitmesugustes taplustes osaks said.»

«Siin on juba küsimus loo tõepärasusest,» ütles Sancho.

«Aga õigupoolest oleksid nad võinud nendest ka vaikida,» ütles don Quijote, «sest niisuguseid tegusid, mis ei muuda ega moonuta loo tõepärasust, pole tarvis kirjeldada, kui nad jutukangelase halvustamisele viivad. Kindlasti ei olnud Aeneas nii vaga, nagu Vergilius teda maalib, ega Odysseus nii tark, nagu Homeros teda kirjeldab.»

«Nii see on,» vastas Sansón, «aga üks asi on olla poeet, ja hoopis teine asi — tõepäraste lugude jutustaja. Poeet võib jutustada või laulda asjust mitte nii, nagu nad olid, vaid nagu nad oleksid pidanud olema. Tõepäraste juttude kirjutaja aga peab kirjeldama neid mitte nii, nagu nad oleksid pidanud olema, vaid nagu nad olid, tõele midagi juurde lisamata või sellest midagi maha võtmata.»

«Noh, kui see mauriisand selle peal väljas on, et tõtt kõnelda,» ütles Sancho, «siis on kindlasti minu isanda hoopide hulgas ka minu omad, sest iial ei võetud tema heldusel seljamõõtu, ilma et minul poleks võetud seda tervelt

kehalt; aga ega mul maksa seda imeks panna, sest nagu minu isand ise ütleb, valust, mida pea kannatab, peavad ka liikmed osa saama.»

«Te olete võrukael, Sancho,» vastas don Quijote, «aus õna, teil pole mälust puudu, kui te tahate.»

«Kui ma tahaksingi unustada malakahoobid, mis mulle antud,» ütles Sancho, «siis ei lubaks seda vorbid, mis on alles värsked mu küljekontide peal.»

«Vaikige, Sancho,» ütles don Quijote, «ja ärge katkestage härra bakalaureust, keda ma palun edasi jutustada, mis minust selles kõnealuses loos veel öeldakse.»

«Ja minust,» ütles Sancho, «sest räägitakse ju, et mina olevat üks tähtis osanik selles loos.»

«Osaline, mitte osanik, armas Sancho,» ütles Sansón.

«Ah jälle hakatakse sõnu laitma,» ütles Sancho. «Nojah, kui nii edasi lasta, siis ei jõua me oma eluajal lõpule.»

«Andku mulle jumal halba elu, Sancho,» vastas bakalaureus, «kui teie ei ole loo teine osaline, ja on isegi inimesi, kes parema meelega kuulavad teie rääkimist kui kõige targemat tegelast kogu jutus, kuigi on ka sääraseid, kes peavad teid liiga kergeusklikuks, sest teie meelest on tõsi see saarevalitsemise asi, mille on lubanud härra don Quijote, kes siinsamas viibib.»

«Veel pole kõik päevad õhtul,» ütles don Quijote, «ja sedamööda kuidas Sancho eakamaks läheb, muutub ta aastate kogemustega kõlblikumaks ja osavamaks valitsemise jaoks, kui ta praegu on.»

«Jumala eest, härra,» ütles Sancho, «saart, mida ma ei oskaks valitseda oma praeguses eas, ei valitseks ma ka Metuusala vanaduses. Häda on selles, et see lubatud saar on ei tea kuhu jäänud, mitte aga selles, et mul puuduks nuppu tema valitsemiseks.»

«Jätke see asi jumala hooleks, Sancho,» ütles don Quijote, «siis läheb kõik hästi ja võib-olla paremini, kui te mõtlete, sest ükski leht puus ei liigu ilma jumala tahtmiseta.»

«See on tõsi,» ütles Sansón, «sest kui jumal tahab, jätkub Sanchol tuhat saart valitseda, rääkimata ühest.»

«Olen näinud siin maavalitsejaid, kes ei ole minu kingataldagi väärt ja keda ometi kutsutakse kõrgeaususeks ja kes söövad hõbeliudadelt.»

«Need ei ole saarte valitsejad,» vastas Sansón, «vaid

teiste vähem tähtsate piirkondade omad; sest need, kes valitsevad saari, peavad tundma vähemalt grammatikat.»

«Grammiga saan ma hakkama,» ütles Sancho, «aga tikaga ei tee ma tegemist, sest ma ei mõista seda. Aga jätame selle valitsemisasja jumala hooleks, kes juhtigu mind sinna, kus ma teda kõige paremini teenida võin; nüüd aga ütlen ma, härra Sansón Carrasco, mul on lõpmata hea meel, et loo kirjutaja minust jutustades ei kõnele midagi pahandamisväärset, ja ma vannun tubli kannupoisi au juures, kui ta oleks rääkinud minust asju, mis poleks passinud minusuguse vana kristlase kohta, siis — oleksid kurdid meid kuulnud!»

«See oleks ju tähendanud imet teha,» vastas Sansón.

«Imet või mitte imet,» ütles Sancho, «aga igaüks mõtelgu ikka järele, kuidas ta kõneleb või kirjutab inimestest, ja ärgu pängu uisapäisa üles esimest, mis talle aga pähe turgatab.»

«Ühte asja selle loo juures laidetakse,» ütles bakalaureus, «nimelt võttis kirjutaja sinna sisse ühe novelli pealkirja all «Meeletu uudishimu», mitte et see novell oleks halb või halvasti kirjutatud, vaid sellepärast, et see ei kuulu sinna, sellel pole midagi tegemist armulise härra don Quijote looga.»

«Vean kihla,» tähendas Sancho, «et see koerapoeg on pudru ja kapsad kokku keetnud.»

«Nüüd ma ütlen,» sõnas don Quijote, «et minu loo kirjutaja pole olnud mingi tark, vaid mõni harimatu lobiseja, kes umbropsu ja ilma igasuguse järelemõtlemiseta asus seda kirjutama, tulgu sealt välja mis tuleb, nagu tegi Ubeda maalija Orbaneja, kes küsimuse peale, mida ta maalivat, vastas: «Seda, mis välja tuleb.» Ükskord joonistas ta kuke niisugusel viisil ja üldsegi mitte kuke moodi, nii et ta pidi gooti tähtedega alla kirjutama: «See on kukk». Nii on vist asi ka minu looga, mis vajab seletust selleks, et seda mõista.»

«Oh ei,» vastas Sansón, «ta on nii selge, et seal pole midagi arusaamatut; lastel on ta alati käsil, noored loevad teda, täisealised mõistavad teda ja vanad kiidavad teda, ühesõnaga, iga laadi inimesed loevad teda nii õhinal ja tunnevad teda nii hästi, et vaevalt on nad silmanud mõnda kõhna setukat, kui ütlevad: «Seal läheb Rocinante.» Aga kõige suurema õhinaga loevad teda paažid: ei ole isanda eestuba, kus ei leiduks «Don Quijotet»; ühed võtavad ta,

niipea kui teised ta käest on pannud; ühed haaravad teda, teised paluvad teda. Lühidalt, see raamat kuulub kõige meeldivamate ja kõige vähem kahjulike meelelahutuste hulka, mis seni nähtud, sest kogu selles loos ei leidu ühegi sündsusetu sõna varjugi, ühtki ebakatoliiklikku mõtet.»

«Teisiti kirjutada,» ütles don Quijote, «oleks tähendanud kirjutada mitte tõtt, vaid valet, ja tõepärased jutustajad, kes kasutavad valet, tuleksid põletada nagu valerahategijad. Ma ei mõista ainult, mis sundis autorit kasutama novelle ja kõrvalisi lugusid, kuna tal oli ju ometi nii palju kirjutada minust; kahtlemata pidas ta silmas kõnekäändu õlgedest ja heintest.* Sest tõesti, kui ta oleks kujutanud ainuüksi minu mõtteid, minu ohkeid ja pisaraid, minu häid kavatsusi ja ettevõtteid, siis oleks ta võinud kirjutada suurema või niisama suure köite kui see, mille võivad moodustada kõik Tostado* teosed. Tõepoolest, niipalju kui mina aru saan, härra bakalaureus, on selleks, et kirjutada ükskõik mis laadi jutte ja raamatuid, vaja suurt mõistust ja küpset arusaamist; rääkida nalju ja kirjutada vaimukusi on suurte vaimude päralt. Näidendi kõige teravmeelsem kuju on narr, sest see, kes tahab näidata end kohtlasena, ei tohi seda olla. Sündinud lugu on nagu mingi püha asi, sest ta peab olema tõepärane, ja kus on tõde, seal on jumal, niipalju kui asi puutub tõesse; aga sellest hoolimata on inimesi, kes kirjutavad ja puistavad endast välja raamatuid, nagu oleks see käkitegu.»

«Ei ole nii halba raamatut, mis midagi head ei sisaldaks,» ütles bakalaureus.

«Selles pole kahtlust,» vastas don Quijote. «Aga tihtipeale juhtub, et need, kes on teenitult võtnud ja omandanud suure kuulsuse oma kirjutustega, kaotavad selle täiesti või igatahes väheneb see mõnel määral, kui nad need trükki annavad.»

«Selle põhjuseks on asjaolu,» ütles Sansón, «et kuna trükitud teoseid vaadatakse läbi aegamööda, siis tulevad nende vead kergesti nähtavale, ja neid uuritakse seda enam, mida suurem on nende kirjutaja kuulsus. Inimeste peale, kes on kuulsad oma vaimuannete poolest, suurte poeetide, väljapaistvate jutukirjanike peale on alati või enamjaolt kadedad need, kellele pakub lõbu ja iseäralist huvi teiste kirjutuste üle kohut mõista, ilma et nad ühtki enda oma oleksid avalikkuse ette saatnud.»

«Seda pole imeks panna,» ütles don Quijote, «sest on

palju teolooge, kes ei kõlba kantslisse, aga kes ülihästi kõlbavad jutlustajate vigu ja puudusi ära tundma.»

«Kõik see on nii, härra don Quijote,» ütles Carrasco, «aga ma sooviksin, et säärased laitjad näitaksid rohkem halastust ja vähem hoolikust, et nad ei peatuks iga väikese täpi juures selle teose üliheledal päikesel, mille üle nad nurisevad, sest kui *aliquando bonus dormitat Homerus**, siis pidagu silmas, kui kaua ta oli ärkvel, et esitada oma teose valgust võimalikult vähese varjuga; ja võibolla see, mis neile näib halb, on ainult sünnimärgid, mis vahel suurendavad selle näo ilu, millel nad on. Ma ütlen niisiis, et on ülisuur julgustükk trükkida raamatut, sest on võimatum kui võimatu kirjutada teda nii, et sellega oleksid rahul kõik ja et see meeldiks kõigile lugejatele.»

«See, mis minust kõneleb, on küll vist vähestele meeldinud,» ütles don Quijote.

«Just vastupidi, sest nagu *stultorum inifinitus est numerus**, nii lõputu on nende arv, kellele see lugu on meeldinud, kuid mõned on pidanud autori mälu puudulikuks ja petlikuks, kuna ta unustab jutustamast, kes oli see varas, kes Sancholt tema Halli üle lõi, sest see ei selgu sealt, ja öeldu põhjal võib ainult järeldada, et see temalt varastati; veidi hiljem aga näeme Sanchot ratsa selsamal eeslil, ilma et see oleks kuskilt nähtavale ilmunud*. Samuti öeldakse, ta olevat unustanud teatamast, mis tegi Sancho nende saja eskuudoga, mis ta leidis reisikotis Sierra Morenas, sest ta ei nimeta neid kuskil enam, ja paljud tahaksid teada, mis ta nendega tegi või mille peale ta need kulutas, — see on üks olulisi punkte, mis on teoses puudu.»

Sancho vastas:

«Härra Sansón, mul pole praegu tahtmist hakata asju seletama ega vaidlema, sest mulle on niisugune kõhunõrkus peale tulnud, et kui ma kosutuseks paari lonksu vana veini ei saa, siis jään päris otsa. Vein on mul kodus, mu naisuke ootab mind; kui ma söönud olen, tulen tagasi ja annan teile ja kogu maailmale vastuse kõige kohta, mis te küsida soovite, niihästi Halli kadumise kui saja eskuudo raiskamise kohta.»

Ja ilma et ta oleks vastust oodanud või veel midagi lausunud, läks ta koju.

Don Quijote palus bakalaureust tungivalt sinna jääda ja tema kehva söömaaega jagada. Bakalaureus võttis kutse vastu ja jäi; tavalistele roogadele lisati juurde paar tuvi;

laua juures kõneldi rüütliasjandusest; Carrasco kohandas end don Quijote veidrustega, pidusööming lõppes; nad tegid lõunauinaku; Sancho tuli tagasi, ja endine kõnelus jätkus.

IV PEATÜKK

Kus Sancho Panza lahendab bakalaureus Sansón Carrasco kahtlused ja küsimused ja kus juhtub muudki, mis teadmist ja jutustamist väärib

Sancho tuli don Quijote majja tagasi ja ütles, jätkates endist juttu:

«Nagu härra Sansón ütles, soovitakse teada, kes või kuidas või millal mu eesli varastas; selle peale kostan ma järgmist: selsamal ööl, kui me Püha Vennaskonna eest põgenedes Sierra Morenasse läksime pärast õnnetut seiklust galeeriorjadega ja surnuga, keda Segoviasse viidi, asusime mu isand ja mina ühte tihnikusse, kus mu isand oma piigile toetudes ja mina oma Halli seljas, roidunud ja väsinud pärast läbitehtud taplusi, magama jäime nagu sulgkottidel. Iseäranis mina magasin nii raskesti, et keegi — olgu ta, kes ta oli — sai võimaluse juurde hiilida ja seada mind rippuma nelja roika otsa, mis ta sadula nelja nurga alla niiviisi kinnitas, et ma jäin selle peale ratsa, ise aga viis Halli mul alt ära, ilma et ma oleksin seda tundnud.

See on lihtne äsi ja sündmus ise pole mingi uudis, sest nõndasamuti juhtus Sacripantega, kui ta Albraca piiramisel viibis: sellesama võtte abil viis tal hobuse jalgade vahelt ära too kuulus Brunelo-nimeline röövel*.

Hommik jõudis kätte,» jätkas Sancho, «ja niipea kui ma ennast liigutasin, vajusid roikad laiali ja ma prantsatasin maha. Vaatasin eeslit otsides ringi, aga teda polnud kuskil näha. Mul tulid pisarad silmi ja ma tõin kuuldavale sihukese nutulaulu, et kui meie loo kirjutaja selle välja jättis, siis võib ta kindel olla, et jättis välja hea pala. Ma ei tea, mitu päeva oli möödunud, aga ükskord, kui me parajasti armulise printsessi Micomicõnaga tulime, tundsin ma

ära oma eesli ja nägin, et tema seljas ratsutas mustlaseriides Ginés de Pasamonte, see petis ja viimane peakelm, kelle minu isand ja mina ahelaist vabastasime.»

«Viga ei seisa mitte selles,» vastas Sansón, «vaid autori sõnade järgi selles, et Sancho ratsutas sellesama eesli seljas enne, kui see jälle välja ilmus.»

«Selle peale ei oska ma midagi muud kosta,» ütles Sancho, «kui et loo kirjutaja on kas eksinud või on see siis trükkali viga.»

«Nii see kahtlemata ongi,» ütles Sansón. «Aga mis sai sajast eskuudost?»

«Need said otsa,» vastas Sancho. «Ma kulutasin nad iseenda, oma naise ja oma laste peale, ja ainult nende tõttu on mu naine kannatlikult talunud neid teid ja rännakuid, mis ma olen läbi käinud ja teinud oma isanda don Quijote teenistuses; sest kui ma nii pika aja järel oleksin koju tagasi tulnud ilma krossita ja ilma eeslita, siis oleks mind oodanud kuri saatus. Ja kui minult veel midagi teada tahetakse — siin ma olen ja annan vastust kas või kuningale endale. Ja keegi ärgu toppigu oma nina sellesse, kas ma leidsin midagi või ei leidnud, raiskasin või ei raisanud, sest kui hoopide eest, mis ma neil rändudel sain, peaks makstama rahaga, hinnates igaüht kas või ainult nelja maravedii peale, siis ei jätkuks teisest sajast eskuudost, et maksta kinni pooled neist. Ja igaüks pistku käsi omaenda põue ja ärgu hakaku valget mustaks ja musta valgeks nimetama, sest igaüks on niisugune, nagu jumal on ta loonud, ja tihti isegi veel halvem.»

«Mina tahan teatada loo kirjutajale,» ütles Carrasco, «et kui ta selle teist korda trükib, siis ärgu unustagu seda, mis tubli Sancho praegu ütles, sest sellega tõuseb lugu veel mitme pügala võrra kõrgemale, kui ta praegu on.»

«Kas selles jutus on veel midagi parandada vaja, härra bakalaureus?» küsis don Quijote.

«Küllap seal vist on,» vastas see, «aga mitte midagi nii tähtsat kui see, millest ma juba rääkisin.»

«Ja kas autor tõotab ehk ka teist osa?» küsis don Quijote.

«Tõotab küll,» vastas Sansón, «aga ta ütleb, et ei ole seda leidnud ega tea, kelle käes see on, ja niiviisi oleme kahtluses, kas see ilmub või mitte. Pealegi ütlevad mõned, et teised osad ei olevat iial head, mõned jälle, et don Quijote asjadest olevat juba küllalt kirjutatud, seepärast kar-

detaksegi, et ei tule teist osa, kuigi jälle mõned, kes on enam lõbusa kui sünge meelelaadiga, ütlevad: «Las aga tulla veel kihhotisme, las don Quijote ründab ja Sancho kõneleb, ja olgu mis ta on, meie oleme sellega rahul.»»

«Ja missugusel seisukohal on autor?» küsis don Quijote.

«Missugusel?» vastas Sansón. «Niipea kui ta leiab loo, mida ta suure agarusega otsib, annab ta selle kohe trükki, sest teda kihutab enam taga kasu, mis talle sellest tulema peab, kui mingi kiitus.»

Seepeale ütles Sancho:

«Ah et kirjutaja vaatab raha ja kasu peale? Siis oleks ime, kui tal asi õnnestuks, sest siis pole muud kui kiirusta, kiirusta nagu rätsep lihavõttelaupäeva õhtul, aga töö, mis kiiruga tehakse, ei tule kunagi nii hea kui vaja. See mauriisand, või mis ta on, vaadaku hoolega, mis ta teeb, sest mina ja mu härra anname talle nii rohkesti materjali seikluste ja kõiksugu sündmuste asjas, et ta võib kirjutada mitte ainult teise, vaid sajanda osa. See tubli mees arvab muidugi, et me siin põhus magame, aga hoidku ta meil rautamisel jalga, siis ta näeks, missugust jalga me lonkame. Mina tean ainult niipalju ütelda, et kui mu isand minu nõu kuulda oleks võtnud, siis rändaksime juba ammu ringi, tasudes kätte teotuste eest ja tehes heaks ülekohut, nagu on õigete rändrüütlite viis ja komme.»

Vaevalt oli Sancho need sõnad lausunud, kui nende kõrvu kostis Rocinante hirnumine. Seda hirnumist pidas don Quijote heaks endeks ja otsustas kolme-nelja päeva pärast uue väljasõidu ette võtta. Oma kavatsusest bakalaureusele teatades palus ta temalt nõu, kust kohast oma teekonda alustada. Too vastas, et tema arvates peaks minema Aragóni kuningriiki, Zaragoza linna, kus lähemal ajal pidavat aset leidma väga pidulikud võitlusmängud püha Jüri päeva puhul, kus ta võivat saavutada kuulsust, võites kõiki Aragóni rüütleid, mis tähendaks sedasama kui võita kõik maailma rüütlid. Ta kiitis tema otsust üliauliseks ning ülijulgeks ja hoiatas teda olema ettevaatlik hädaohtudesse astumisel, kuna tema elu ei kuuluvat temale, vaid kõigile neile, kes vajavad teda toeks ja abiks oma hädades.

«Vaat seda ma kirungi alati, härra Sansón,» ütles Sancho, «et mu isand tormab niisuguse õhinaga saja sõjariistus mehe kallale nagu mõni maiasmokk poiss poole tosina vesimeloni kallale. Kirevase päralt, bakalaureusehärra, on ju aegu, millal kallale tungida, ja aegu, millal

taganeda, ja ega siis ühtevalu tarvitse muudkui hüüda: «Santiago ja tungi peale, Hispaania*!» Seda enam, et olen kuulnud öeldavat — ja seda minu isandat ennast, kui ma õieti mäletan —, et kahe äärmuse — arguse ja hulljulguse — vahel seisab julgus; ja kui lugu nii on, siis ma ei soovi, et ta põgeneks, kui selleks pole põhjust, ega peale tungiks, kui jõu ülekaal muud nõuab. Kõigepealt aga hoiatan oma isandat, et kui ta mind tahab kaasa võtta, siis tingimusel et tema kõik selle võitlemisasja enda peale võtab ja et minul pole muud kohustust kui hoolitseda tema isiku eest, mis puutub ta puhtusse ja söömisse, sest selles osas teen ma kõik, mis vähegi suudan; kui ta aga arvab, et ma panen käe mõõga külge, olgugi alatute, kirve ja karbusega varustatud kelmide vastu, siis on see asjatu arvamine. Mina, härra Sansón, ei kavatse võita vahva mehe kuulsust, vaid ainult kõige parema ja ustavama kannupoisi nime, kes eales rändrüütlit teeninud. Ja kui mu isand don Quijote minu kestva ja tubli teenistuse eest arvab heaks anda mulle ühe nendest paljudest saartest, mis talle, nagu ta ütleb, kindlasti teel ette satuvad, siis näitab ta sellega minu vastu suurt heldust üles; ei anna ta seda aga mitte — noh, olen sündinud niisugusena, nagu ma olen, ja inimene ei pea lootma mitte teiste inimeste, vaid jumala peale, ja seda enam, et ilma maavalitsemiseta maitseb leib mulle võib-olla nijsama hea ja veel parem kui maavalitsejana. Ja kust mina tean, võib olla, et nendes maavalitsejaametites paneb mulle kurat sedaviisi jala taha, et ma komistan, kukun ja oma hambad murran? Sanchona ma sündisin ja Sanchona mõtlen ka surra. Aga kui taevas mulle siiski saadab niisama heast peast ilma mure ja ohuta mõne saare või midagi muud sellesarnast, siis pole ma nii rumal, et ma selle ära põlgan, sest öeldakse ju: kui sulle anti lehmake, siis tule joostes köiega, ja kui õnn tuleb, siis lase ta oma majja.»

«Teie, armas Sancho, kõnelesite nagu professor,» ütles Carrasco. «Aga ometi lootke jumala ja oma isanda don Quijote peale, sest tema annab teile terve kuningriigi, saarest kõnelemata.»

«Natuke rohkem või natuke vähem, üks hea kõik,» vastas Sancho, «aga igatahes võin ma ütelda härra Carrascole, et kuningriik, mille mu isand mulle annab, ei ole mahavisatud, sest ma olen end läbi katsunud ja tunnen end küllalt terve olevat kuningriike juhtima ja saari valit-

sema, ja seda olen ma juba varem mitu korda oma isandale ütelnud.»

«Pange tähele, Sancho,» ütles Sansón, «et ametid muudavad kombeid, ja võib juhtuda, et kui te end maavalitsejana näete, ei tunne te enam oma lihast emagi ära.»

«See võib nende kohta käia, kes on halvast soost,» vastas Sancho, «mitte aga nende kohta, kellel on hingel mitme sõrme paksuselt vana kristluse rasva, nagu on minul. Ei, pange tähele minu meelelaadi, mina ei või kellegi vastu tänamatu olla.»

«Jumal andku seda,» ütles don Quijote. «Ja seda saab siis näha, kui maavalitsejaamet on käes, — mulle tundub, et ma näen seda juba oma silme ees.»

Seda öelnud, palus ta bakalaureust, et kui ta on luuletaja, siis kirjutagu talle mõned salmid jumalagajätu kohta, mis tal oma daami Toboso Dulcineaga ees seisab, ja pidagu silmas, et ta iga värsi algusse paneks ühe tähe tema nimest, nii et kui luuletus valmis on, siis värsside esimesi tähti lugedes tuleks välja: Toboso Dulcinea.

Bakalaureus vastas, et kuigi ta ei kuulu Hispaania kuulsate luuletajate hulka, keda polevat rohkem kui kolm ja pool, kirjutab ta siiski need salmid, ehk küll nende koostamisel esineb üks suur raskus, kuna nimi sisaldab seitseteist tähte*; kui teha neli *castellana*'t, neli värssi igaühes, siis jääb üks täht üle, kui viievärsilisi, mida nimetatakse *decima*'deks või *redondilla*'deks, siis jääb kolm tähte puudu. Aga siiski püüab ta ühe tähe, nii hästi kui ta saab, alla neelata, nõndaviisi et neljas *castellana*'s sisalduks Toboso Dulcinea nimi.

«Nii peab see igal juhul olema,» ütles don Quijote, «sest kui nimi ei ole selgesti ja lausa näha, siis ei usu ükski naine, et salmid on temale kirjutatud.»

Lepiti siis selle kohta kokku ja otsustati ka, et väljasõit leiab aset ühe nädala pärast. Don Quijote pani bakalaureusele südame peale, et ta hoiaks seda salajas, iseäranis kirikisanda, meister Nicolási, õetütre ja pereemanda eest, nii et nad ei hakkaks takistama tema aulise ja mehise otsuse teokstegemist.

Carrasco tõotas seda ja seejärel jättis ta don Quijotega jumalaga, paludes teda, kui juhust on, teatada temale kõigist oma õnnelikest või õnnetuist juhtumustest. Nõnda nad lahkusid ja Sancho läks korraldama kõike vajalikku nende teekonna jaoks.

V PEATÜKK

Teravmeelsest ja naljakast kõnelusest, mis Sancho Panza ja tema naise Teresa Panza vahel aset leidis, ning muudest sündmustest, mis on väärt mõnusat meeldetuletamist

Asudes kirjutama seda viiendat peatükki, ütles käesoleva loo tõlkija, et ta peab seda võltsituks, sest siin kõneleb Sancho Panza hoopis teises väljenduslaadis, kui võiks oodata tema töntsilt arult, ja räägib nii tarku asju, et tõlkija arvates on tal võimatu neid teada; aga et ta ei tahtnud seda peatükki siiski tõlkimata jätta, vaid täita oma kohust lõpuni, seepärast jätkab ta nii:

Sancho jõudis koju nii õnnelikuna ja rõõmsana, et ta naine juba eemalt kaugelt ta lõbusust märkas, ja see sundis naist küsima:

«Mis sul on, armas Sancho, miks sa nii rõõmus oled?»

Mispeale tema vastas:

«Kui jumal tahaks, naine, siis oleks mul hea meel, kui ma nii rõõmus poleks, nagu ma välja näen.»

«Mina ei mõista sind, mees,» vastas naine, «ega tea, mis sa tahad sellega öelda, et sul oleks hea meel, kui jumal tahaks, et sa nii rõõmus poleks, sest kuigi ma olen rumal, ei tea ma, kellele võiks lõbu pakkuda mitte lõbus olla.»

«Vaata, Teresa,» ütles Sancho, «mina olen sellepärast rõõmus, et olen nõuks võtnud jälle oma isanda don Quijote teenistusse astuda, kes kavatseb kolmandat korda välja minna seiklusi otsima, ja mina lähen jälle temaga kaasa, sest selleks sunnib mind minu kehvus ühenduses rõõmsa lootusega, et ehk leian jälle sada eskuudot nagu need, mis juba raisatud, kuigi mind kurvastab see, et olen sunnitud sinust ja lastest lahkuma. Ja kui jumal heaks arvaks mulle mu igapäevast leiba anda ilma iseäraliku vaevata ja omas kodus, nii et ma ei tarvitseks mööda metsikuid mägiradu ja teeristmeid rännata — ta võiks ju teha seda üsna kergesti, kui tal vähegi tahtmist oleks —, siis on selge, et mu rõõm oleks suurem ja kindlam, kuna see praegune on segatud kurvastusega, et pean sinust lahkuma, nii et ma ütlesin õieti, et mul oleks hea meel, kui ma — jumala abiga — mitte rõõmus poleks.»

«Vaata, Sancho,» vastas Teresa, «sestsaadik kui sa

nende rändavate rüütlite hulka astusid, kõneled sa nii keeruliselt, et keegi sinust enam aru ei saa.»

«Aitab sellest, kui jumal minust aru saab, naine,» vastas Sancho, «sest tema on kõikidest asjadest arusaaja, ja jäägu see sellega. Ja nüüd pea silmas, mu sõber, et nende kolme päeva jooksul pead sa Halli eest hästi hoolitsema, nii et ta oleks kõlblik vaenuteele asuma; anna talle kahekordsed söödaportsjonid ja vaata sadul ja muud rakmed järele, sest me ei sõida mitte pulma, vaid maailma mööda ringi rändama ja pidama taplusi hiiglastega, lendavate madudega ja koletistega, ja kuulama vilistamist, möirgamist, röökimist ja ulumist, ja see kõik oleks veel lapsemäng, kui meil ei tuleks tegemist yanguaslaste ja nõiutud mauridega.»

«Seda ma usun küll, mees,» vastas Teresa, «et rändavad kannupoisid ei söö jumalamuidu leiba, ja sellepärast palun mina siin issandat, et ta päästaks su kiiresti säärasest raskest saatusest.»

«Ma ütlen sulle, naine,» vastas Sancho, «et kui ma ei loodaks varsti saare valitsejaks saada, siis langeksin siinsamas surnult maha.»

«Seda mitte, armas mees,» vastas Teresa, «las kana elab, kuigi tal keelekäsn on. Ela ka sina, ja võtku kurat kõiki maavalitsusi, niipalju kui neid maailmas on: ilma maavalitsuseta tulid sa oma ema ihust, ilma maavalitsuseta oled seni elanud ja ilma maavalitsuseta lähed või viiakse sind hauda siis, kui jumal heaks arvab. On ju küllalt inimesi maailmas, kes elavad ilma maavalitsemiseta, ja sellele vaatamata nad elavad ja neid loetakse inimeste hulka. Kõige paremaks maiguandjaks maailmas on nälg, ja et vaestel sellest puudust pole, siis maitseb toit neile alati. Aga vaata, Sancho, kui sa ehk äkki satud mõnda maavalitsejaametisse, siis ära unusta mind ja oma lapsi. Pea meeles, et Sanchico on juba viisteist aastat täis ja ta peaks hakkama koolis käima, kui ta onu abt tahab teda kirikuametisse panna. Mõtle ka, et su tütar Marisancha sugugi ei sure kurvastuse kätte, kui me ta mehele paneme; ma arvan koguni, et tal on niisama suur himu meest saada kui sinul maavalitsejakohta. Ja lõpuks on vist ikkagi parem, kui tütar on halvasti abielus, kui et ta hästi armukest elab.»

«Tõesõna,» vastas Sancho, «kui jumal mulle mingisuguse maavalitsejakoha saadab, siis, armas naine, panen

Marisancha nii peenele mehele, et teda tuleb hakata kõrgeaususeks kutsuma.»

«Seda mitte, Sancho,» vastas Teresa. «Pane ta omasugusele mehele, see on kõige õigem, sest kui sa ta puukingadest kõrgete kontsade peale tõstad ja odava halli kõrtsiku asemele talle krinoliinid ja laiad siidist seelikud selga paned ja Maricast ning sina'st teed ta nii- ja niisuguseks donja kõrgeaususeks, siis ei oska tüdruk end selle järgi seada ja teeb iga sammu peal tuhat viga, paljastades oma jämeda ja lihtlabase koe lõnga.»

«Ole vait, loll,» ütles Sancho. «Tal on tarvis ainult kaks või kolm aastat harjutada, siis istub see kõrgeausus ja tähtsus talle nagu valatud, ja kui mitte, mis sellest? Kui ta juba kord kõrgeausus on, siis tulgu mis tuleb.»

«Mõõda end oma seisuse järgi, Sancho,» vastas Teresa, «ära püüa kõrgemate hulka tükkida ja pea meeles vanasõna, mis lausub: «Kasi oma naabri pojal nina ja võta ta oma majasse.» See oleks alles tõesti tore, kui paneks meie Maria mehele mõnele krahvijõmmile või rüütlijunkrule, kes temaga pärast halvasti ümber käib ja iga sammu peal teda talumatsiks, maasonkijaks ja kedervarrekeerutaja tütreks sõimab. Ei iial ega eladeski, mees, selleks pole ma tõesti oma last kasvatanud. Muretse aga sina raha, Sancho, ja jäta mehelepanek minu asjaks. Sest vaata, siin on Lope Tocho, Juan Tocho poeg, priske ja terve poiss, keda me tunneme ja kes minu teada ei vaata just halva pilguga tüdruku peale. Tema on meiesugune, temaga saab tüdruk õnnelikuks ja ta on meil alati silma all, ja meie oleme siis kõik koos, vanemad ja lapsed, lastelapsed ja väimehed, ja jumala rahu ja õnnistus on meie kõigiga. Mitte aga nii, et sa paned ta mehele seal pealinnas ja nendes suurtes lossides, kus teda ei mõisteta ja kus tema ei mõista olla.»

«Kuule ometi, kurielajas ja Barrabase nainel» vastas Sancho. «Miks sa tahad asja ees, teist taga takistada mind panemast oma tütart säärasele mehele, kes annaks mulle lapselapsi, keda nimetatakse kõrgeaususeks? Vaata, Teresa, ma olen alati kuulnud vanemaid inimesi ütlevat, et kui õnne ei osata kinni pidada, siis kaob ta käest. Poleks hea, kui nüüd, kus ta meie uksele koputab, me selle tema eest lukku paneme. Mingem kaasa selle soodsa tuulega, mis meile puhub.»

(Säärase väljendusviisi tõttu ja selle tõttu, mis Sancho

veel allpool kõneleb, ütleb selle loo tõlkija, et ta peab seda peatükki võltsituks.)

«Kas sina, inimeseloom, ei mõista siis,» jätkas Sancho, «et oleks hea, kui mina kogu oma ihulise isikuga sajaksin olse mõnele kasulikule maavalitsejakohale, mis aitaks meid viletsusest välja, ja mina paneksin Marisancha mehele, kellele tahan, ja sina saaksid näha, et sind kutsutakse donja Teresa Panzaks, ja sa istuksid kirikus vaibal ja narmastega patjadel, kõigist küla hidalgodest hoolimata ja nende kiuste? Ei, jää aga sina ikka ühesuguseks, ilma suuremaks või vähemaks muutumata nagu kujud mõnel kiviseinal! Ja sellest asjast me enam ei kõnele, sest Sanchica saab krahvinnaks, ütle sina, mis tahad.»

«Kas sa mõistad ka, mis sa kõneled, mees?» vastas Teresa. «Mina kardan küll, et see krahviseisus oleks mu tütrele hukatuseks. Sina teed muidugi, mis sa tahad, teed ta kas või hertsoginnaks või printsessiks, aga seda ma sulle ütlen, et see ei sünni minu heakskiitmisel ega nõusolekul. Mina, mu sõber, olen alati pidanud lugu võrdsusest ega salli kalkunisaba laialiajamist ilma põhjuseta. Ristimisel anti mulle nimeks Teresa — puhas ja lihtne nimi ilma igasuguste donide või donjade eheteta, ilma lisanduste ja ripatsiteta. Cascajo oli mu isa nimi, mind aga, kuna ma su naine olen, kutsutakse Teresa Panzaks, ehk küll õigupoolest peaks kutsutama Teresa Cascajoks. Aga kuningad lähevad sinna, kuhu seadused tahavad*, ja mina olen selle nimega rahul, mina ei taha selle otsa enam mingisugust doni, mis kaaluks nii palju, et mina teda kanda ei suudaks. Ja ma ei taha keelepeksuks ainet anda nendele, kes näeksid mind krahvi- või maavalitsejaseisuse kohaselt riides olevat, sest nad ütleksid pärast: «Vaata, kuidas see seakarjus nina püsti ajab! Eile pidi teine veel hoolega koonlast takku venitama ja käis missal, *manto** asemel undrukusaba üle pea, aga näe, täna juba kõnnib ringi kohevas võruseelikus, pannalde ja toredusega, nagu me ei tunneks teda.» Kui jumal hoiab mulle alal mu seitse või viis meelt, või kui palju neid on, siis ei mõtle ma anda võimalust mind säärases kimbatuses näha. Sina, mu sõber, mine ja hakka valitsuseks või saareks ja puhu end üles, niipalju kui tahad, aga ei minu tütar ega mina, vannun oma ema hingeõnnistuse juures, lähe sammugi meie külast välja, sest aus naine istub kodus, nagu oleks tal jalaluu murtud, ja vooruslikule neitsile on töö pühapäevaks. Mine sina

oma don Quijotega õnneotsingule ja jäta meid meie halva õnne hoolde, mida jumal kindlasti parandab, kui me tublid oleme. Aga ma ei tea tõesti, kes talle selle doni külge pani, sest seda polnud ta vanematel ega vanavanematel.»

«Nüüd ma ütlen küll,» vastas Sancho, «et sul istub mõni kuri vaim kehas. Jumal hoidku sind, naine, mis sa kõik kokku patrasid, ilma et sel kätt või jalga oleks! Mis on kruusal*, pannaldel, vanasõnadel ja kalkunisaba laialiajamisel sellega tegemist, mis mina kõnelen? Kuule ometi, sa poolemeelne ja mõistmatu (sest nii võin sind küll nimetada, kuna sa minu sõnu ei mõista ja õnne eest põgened), kui ma ütleksin, et mu tütar peaks mõnest tornist alla hüppama või maad ja ilma mööda rändama minema, nagu tahtis minna infanta donja Urraca*, siis oleks sul õigus minuga mitte nõus olla; aga kui ma kahe käepöördega ja rutem kui kahe silmapilgutuse jooksul riputan talle ümber don'i ja kõrgeaususe ja ta põrmust üles tõstan ja baldahhiini alla ja järile viin ning uhkesse tuppa, kus on rohkem karvaseid sametpatju, kui Maroko Almohaadide suguvõsas maure oli, — miks ei ole sa siis nõus ega taha seda, mis mina tahan?»

«Kas tead miks, mees?» vastas Teresa. «Vanasõna pärast, mis lausub, et mis sind katab, see sind paljastab. Vaese pealt lasevad kõik silmad kiiresti üle käia, rikka peal aga peatuvad need, ja kui see rikas on kunagi vaene olnud, kus siis seda lõksutamist ja laimamist, ja mis kõige hullem, seda laimajate visadust, sest neid on siin igal pool karjakaupa nagu mesilaste peresid!»

«Pane tähele, Teresa,» vastas Sancho, «ja kuula, mis ma sulle nüüd tahan ütelda, sest võib-olla pole sa seda veel kogu oma eluajal kuulnud. Ja nüüd ei kõnele ma mitte enda poolt, sest kõik, mis ma mõtlen ütelda, on paatri sõnad, kes möödunud paastu ajal siin külas jutlustas, ja kui ma õieti mäletan, lausus ta, et kõik praegu meie ees olevad asjad, mida silmad näevad, tungivad meie mällu, esinevad ja säilivad seal palju paremini ja suurema mõjuvusega kui möödaläinud asjad.»

(Kõik see, mis Sancho siin lausub, on teine koht, mille pärast tõlkija ütleb, et ta peab seda peatükki võltsituks, sest see kõne käib üle Sancho võimete.)

«Sellest tuleb,» jätkas Sancho, «et kui me näeme mõnd ilusti mukitud isikut, kes on ehitud kallite riietega ja keda uhkelt saadavad teenrid, siis tundub, et ta nagu vägisi

sunnib ja kutsub meid talle lugupidamist avaldama, kuigi mälu meile samal silmapilgul ette toob madala oleku, milles ehk seda isikut oleme näinud; aga kuna see madalus, olgu siis vaesuse või suguvõsa oma, on juba möödas, siis pole seda enam olemas, ja on ainult see, mida me enda ees näeme. Ja kui inimene, kelle saatus tõstis tema madaluse sügavusest (just nende sõnadega ütles seda paater) heaolu tippu, on hästikasvatatud, helde ja viisakas kõigi vastu ega hakka tüli norima nendega, kes on vanast aadlist, siis võid kindel olla, Teresa, et keegi ei tuleta meelde seda, mis ta on olnud, vaid kõik peavad lugu sellest, mis ta nüüd on, välja arvatud ehk ainult kadedad, kelle eest ükski hea õnn kindel pole.»

«Mina ei mõista sind, mees,» vastas Teresa. «Tee, mis sa tahad, ja ära vaeva enam minu pead oma kõnede ja keelitustega, ja kui sa oma revolutsiooni juurde kindlaks jääd ja tahad teha seda, mis sa ütled . . .»

«Resolutsiooni juurde, pead sa ütlema, naine,» ütles Sancho, «mitte revolutsiooni.»

«Ära hakka minuga vaidlema, mees,» vastas Teresa, «mina räägin nii, nagu jumala heldus lubab, ega küsi muust, ja ma ütlen, et kui sa ikka kindlasti seda maavalitsejakohta tahad, siis võta oma poeg Sancho endaga kaasa, et talle juba kohe maavalitsemist õpetada, sest on hea, et lapsed päriksid ja õpiksid ära oma vanemate ametid.»

«Kui mul maavalitsejakoht käes on,» ütles Sancho, «siis saadan kõige kiiremas korras talle järele, ja sinule saadan raha, millest mul muidugi puudust pole, sest ikka leidub inimesi, kes laenavad seda maavalitsejatele, kui neil seda pole; ja sa pane ta nii riidesse, et see varjaks seda, mis ta on, ja laseks teda paista sellena, mis ta peab olema.»

«Saada aga sina raha,» ütles Teresa, «küll mina juba panen ta sul riidesse nagu nuku.»

«Niisiis selles asjas oleme ühel meelel,» ütles Sancho, «et meie tütrest saab krahvinna.»

«Sel päeval, kui ta krahvinnaks saab,» vastas Teresa, «ta nagu maetakse minu arust maha. Aga ma ütlen sulle veel kord, et tee, mis tahad, sest meie, naised, sünnime selle koormaga, et peame oma meeste sõna kuulma, isegi kui nad tõlplased on.»

Ja nende sõnade järel hakkas ta nii kibedasti nutma, nagu näeks ta Sanchicat juba surnuna ja mahamaetuna.

Sancho trööstis teda, öeldes, et kui ta teebki tütre krah-

vinnaks, siis teeb seda nii hilja kui vähegi võimalik. Sellega nende jutuajamine lõppes ja Sancho läks jälle don Quijote juurde, et teha ettevalmistusi ärasõiduks.

VI PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotel oma õetütre ja pereemandaga; see on üks tähtsamaid peatükke kogu loos

Sel ajal kui Sancho Panza ja tema naise vahel eeltoodud kentsakas kõnelus aset leidis, ei viitnud ka don Quijote õetütar ega pereemand asjatult aega, sest tuhandest märgist nägid nad, et nende onu ja isand tahab kolmandat korda minema panna ja jälle oma rändrüütluse — nende arvates neetud rüütluse — ameti täitmisele asuda. Nad püüdsid teda igal võimalikul viisil nii halvast mõttest ära pöörata, aga kõik jäi jutlustamiseks kõrbes ja külma raua tagumiseks. Siiski ütles pereemand talle paljude kõneluste kestel, mis neil temaga oli, muu hulgas järgmist:

«Tõesti, mu isand, kui teie heldus ei püsi rahulikult paigal ega jää oma koju, vaid lähete jälle rändama mööda mägesid ja orgusid nagu puhastustules vaevlev hing, otsides seda, mida teised nimetavad seiklusteks, mina aga õnnetusteks, siis ei jää mul muud üle kui suure häälega kisendades kaevata jumalale ja kuningale, et nemad selles asjas abi annaksid.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Pereemand, mis jumal sinu kaebustele vastab, seda ma ei tea, ei ka seda, mis Tema Majesteet vastab. Tean ainult, et kui mina oleksin kuningas, ei hakkaks ma vastama neile lõpmata paljudele mõistmatuile palvekirjadele, mis talle iga päev esitatakse, sest üks raskemaid kohustusi, mis kuningatel paljude muude hulgas on, seisab selles, et nad on sunnitud kõiki kuulama ja kõigile vastama, ja seepärast ei tahaks ma, et minu asjad talle tüli teeksid.»

Seepeale ütles pereemand:

«Öelge meile, armuline härra, kas Tema Majesteedi õukonnas ei ole rüütleid?»

«On küll,» vastas don Quijote, «ja koguni palju, ja neid peabki seal olema vürstide toreduse ehteks ja kuningliku majesteedi hiilguseks.»

«Aga miks siis ei hakka teie heldus,» küsis pereemand,

«üheks nendest, kes rahus teenivad oma kuningat ja isandat, elades tema õukonnas?»

«Vaata, mu sõber,» vastas don Quijote, «mitte kõik rüütlid ei või olla õukondlased ega kõik õukondlased või ega pea olema rändrüütlid. Igasuguseid peab maailmas olema, ja kuigi me kõik oleme rüütlid, on suur vahe ühtede ja teiste vahel; sest õukondlased, ilma oma tubadest lahkumata ja üle lossiläve astumata käivad läbi terve maailma, vaadates mõnd kaarti, ja see ei lähe neile krossigi maksma ja neil ei tule kannatada ei sooja ega külma, nälga või janu. Meie aga, tõelised rändrüütlid, mõõdame kogu maakera pinda oma jalgadega, kannatades kõiki taeva karmusi päikese ja külma ja tuule käes, öösel ja päeval, jalgsi ja ratsa. Meie ei tunne ainult piltidel kujutatud vaenlasi, vaid tõeliselt olemasolevaid vaenlasi ja meie tungime neile igas olukorras ja igal juhul kallale ega hooli kõiksugu tühiasjadest või kahevõitluse-seadustest, et kas tal on lühem piik või mõõk või mitte, kas ta kannab endal reliikviaid või mõnd salajast nõidust, kas päike oma kiiri mõlema vahel ühtlaselt jagab või mitte, ja muudest sama laadi tseremooniatest, mis on tarvitusel kahevõitlustes mees mehe vastu, mida sina ei tea, mina aga küll. Ja veel ütlen ma sulle, et isegi kui tubli rändrüütel näeb kümmet hiiglast, kelle pead ei ulatu mitte ainult pilvedeni, vaid neist veel kõrgemale, ja kellel igaühel on jalgadeks kaks hiiglasuurt torni ja kelle käsivarred näivad kõige suuremate ning võimsamate laevade mastidena ja kumbki silm nagu suur veskiratas ja põlevam kui klaasiahi, siis ei tohi rändrüütel sugugi kohkuda, vaid peab väärika oleku ja kartmatu südamega neile juurde asuma ja kallale tungima, ja kui võimalik, võitma ning hävitama nad silmapilgu jooksul, isegi kui nad oleksid kaitstud ühe teatud kala soomustega, mis öeldakse olevat kõvemad kui teemant, ja kui nad kannaksid mõõkade asemel vahedaid nuge damaskuse terasest või raudnuiasid, millel on samuti terasest teravikud, nagu ma olen mitu korda näinud. Kõike seda ütlesin ma, armas pereemand, selleks, et sa näeksid, missugune vahe on ühtede ja teiste rüütlite vahel. Ja oleks õige, kui kõik vürstid peaksid enam lugu sellest teisest, või paremini öeldud, esimesest, rändavate rüütlite liigist, sest nagu loeme nende lugudest, on mõned nende hulgast päästnud mitte ainult ühe, vaid mitu kuningriiki.»

«Ah, mu isand!» hüüdis nüüd õetütar. «Pidage ometi

silmas, et kõik, mis te rändrüütlitest kõnelete, on väljamõeldis ja vale, ja lood nendest tuleks ära põletada või vähemalt tuleks igaühele üle visata *sambenito** või teha peale mõni märk, mille järgi neid ära tuntaks kui häbituid ja heade kommete rikkujaid.»

«Jumala nimel, kes mind hoiab ja kaitseb,» ütles don Quijote, «kui sa ei oleks mu lihane õetütar, mu enda õe laps, siis karistaksin sind sinu jumalavallatute sõnade eest nõnda, et sellest kogu maailm kuulda saaks. Tohoh! Kas on tõesti võimalik, et plika, kes vaevalt oskab tosina niplamispulgaga ümber käia, julgeb teritada keelt ja laita rändrüütlite lugusid? Mis ütleks härra Amadís, kui ta midagi säärast kuuleks? Aga kindlasti annaks ta sulle andeks, sest ta oli oma aja kõige alandlikum ja viisakam rüütel, ja peale selle suur neitsite kaitsja. Aga sind oleks võinud kuulda mõni teine, ja siis oleks võinud sul halvasti minna, sest mitte kõik ei ole viisakad ja hästikasvatatud, mõned on ka häbematud ja ebaviisakad. Ega ole ka kõik, kes end rüütliks nimetavad, seda täielikult, sest mõned on kullast, teised tombakist, ja kõik nad näivad rüütlitena, aga proovikivil ei kannata kõik proovi välja. On madalaid inimesi, kes poevad nahast välja, et näida rüütlitena, ja on kõrgeid rüütleid, kes nagu meelega ja kõigest jõust tahavad näida madalate inimestena; esimesed ülendavad end kas auahnuse või vooruse tõttu, teised alandavad end lodevuse või pahe tõttu, ja on tarvis peent arusaamist, et teha vahet nende kaht liiki rüütlite vahel, kes on nii sarnased nime poolest ja nii erinevad tegudelt.»

«Jumal hoidku,» ütles õetütar, «mis asju te kõik ei tea, härra onu! Kui kunagi vajadus nõuaks, siis võiksite astuda kantslisse või minna jutlustama laia maailma, ja sellest hoolimata olete langenud nii suurde sõgedusse ja nii silmanähtavasse meeletusse, et peate end vapraks ja tugevaks, ometi olete vana ja haige, te teete õigeks kõverusi, aga ise olete küürus aastate koorma all, ja kõigepealt, peate ennast rüütliks, ehkki te seda ei ole, sest kuigi hidalgod võivad seda olla, siis vaesed hidalgod igatahes mitte.»

«Sul on õigus mitmes asjas, mis sa ütled, õetütar,» vastas don Quijote, «ja ma võiksin sulle suguvõsade kohta rääkida asju, mis sind imestama paneksid, aga et mitte segada jumalikku inimlikuga, jätan nad ütlemata. Vaadake, mu armsad, kõik maailmas olemasolevad suguvõ-

sad — kuulake mind tähelepanelikult — võib jagada nelja liiki, ja need on järgmised: esiteks, lihtsa päritoluga suguvõsad, mis kasvasid ning laienesid, kuni jõudsid ülima hiilguseni; teiseks, tähtsa päritoluga suguvõsad, mis hoidsid seda tähtsust alal, hoiavad seda ka edaspidi ning säilitavad niisugusena, nagu see alguses oli; kolmandaks, neil oli küll tähtis algus, aga nad lõppesid ühes punktis nagu püramiid, sest nad vähendasid ja hävitasid oma algust, kuni see lõppes väikese täpiga nagu püramiidi tipp, mis võrreldes oma aluse või põhjaga ei ole midagi; ja neljandaks, need suguvõsad, ja neid on kõige rohkem, millel polnud head algust ega mõistlikku keskkohta ja mille lõpp on niisiis kuulsusetu, nagu on madalate ja lihtsate inimeste suguvõsadel. Esimeste kohta, millel oli madal algus ja mis tõusid suurele hiilgusele, mida nad praegu alal hoiavad, olgu sulle näiteks Osmanite dünastia, mis sai alguse lihtsast ning madalast karjasest ja tõusis kõrgusele, kus teda praegu näeme. Teist laadi suguvõsa kohta, millel oli suur algus ja mis seda suurendamatult alal hoiab, võivad olla näiteks paljud vürstid, kes on pärinud oma tiitli ja säilitavad oma kõrget seisust, ilma seda suurendamata või vähendamata, püsides rahulikult oma valduste piirides. Nende kohta, mis algasid suurelt ja lõppesid ühe punktiga, on tuhandeid näiteid, sest kõik Egiptuse vaaraod ja Ptolemaiosed, Rooma tseesarid ja kogu lõpmatu kari (kui võib seda sõna tarvitada) Meedia, Assüüria, Pärsia, Kreeka ja barbarite vürste, monarhe ja isandaid, kõik need suguvõsad ja härraskonnad on lõppenud ühe punkti ja eimiskiga, nii nemad kui ka need, kellest nad alguse said, sest praegu poleks võimalik leida ühtki nende järeltulijaist, ja kui me neid ka leiaksime, siis madalas ja lihtsas seisuses. Lihtrahva suguvõsadest ei ole mul muud öelda, kui et need on olemas ainult maailmas elavate inimeste arvu suurendamiseks, ilma et nende suurus vääriks muud kuulsust või kiitust. Kõige selle järgi, mis ma ütlesin, peate teie, mu narrikesed, aru saama, et nende suguvõsadega on asi väga segane ja ainult need paistavad suured ning kuulsad, mille liikmed ilmutavad oma voorust, rikkust ja heldust. Ma ütlen voorust, rikkust ja heldust, sest suursugune inimene, kes on paheline, on väga paheline, ja rikas, kes pole helde, on ihne kerjus, sest rikkuste omanikku ei tee õnnelikuks mitte vara omamine, vaid see, et ta seda kulutab, ja mitte ükskõik kuidas kulutab, vaid et ta oskab seda hästi kulu-

tada. Vaene saab oma rüütliks olemist näidata ainult voorusega: ta peab olema lahke, hästikasvatatud, viisakas, kombekas, vastutulelik, ei tohi olla uhke, ülbe, laimaja, kõigepealt aga peab ta olema helde südamega, sest kahe maravediiga, mis ta rõõmsa südamega annab vaesele, näitab ta end niisama heldena kui see, kes suure kellamise saatel almust jagab. Ja igaüks, kes näeb teda ehituna ülalnimetatud voorustega, peab ja tunnistab teda, isegi kui ta teda ei tunne, heast suguvõsast pärinevaks. Oleks ime, kui see teisiti oleks, sest kiitus on alati vooruse tasuks ja vooruslikke inimesi ei saa kiitmata jätta. On kaks teed, mu lapsed, mida käies inimesed võivad jõuda rikkuse ja au juurde: üks on teaduste, teine sõjariistade tee. Minul on rohkem kalduvusi sõjakunsti kui teaduste jaoks, ja otsustades selle järgi, et ma kaldun sõjariistade poole, olen ma sündinud planeet Marsi mõju all, nii et ma olen peaaegu sunnitud seda teed käima ja pean seda mööda minema kogu maailma kiuste. Seepärast näete asjatult vaeva, kui te püüate mind veenda, et ma ei tahaks seda, mida taevas tahab, saatus käsib, mõistus nõuab, ja peaasi, minu tahe ihaldab. Kuigi ma tean äraarvamatuid raskusi, mis rändrüütlusega on seotud, tean ka lõpmatuid hüvesid, mis tema abil kätte saadakse. Ma tean, et vooruse rada on väga kitsas ja pahe tee on lai ning avar, ja ma tean ka, et nende sihid ja lõpud on erinevad, sest lai ning avar pahede tee viib surmale, kitsas ning vaevaline vooruse tee aga elule, ja mitte sellele elule, mis lõpeb, vaid sellele, millel pole lõppu, ja ma tean, nagu ütleb meie suur kastiilia luuletaja*, et

siit üle nende konaruste kulgeb
tee surematusele ülal kõrgel,
ei jõua sinna see, kes pole julge.»

«Oh, ma õnnetu!» hüüdis õetütar. «Mu isand on ka veel luuletaja! Kõike ta teab, kõike ta oskab. Vean kihla, et kui tal tuleks pähe müürsepaks hakata, siis meisterdaks ta maja valmis niisama nagu linnupuuri.»

«Kinnitan sulle, õetütar,» vastas don Quijote, «et kui need rüütlusemõtted kõiki mu meeli ei vangistaks, siis poleks asja, mida ma ei teeks, ja mu käte vahelt tuleks välja kõiksugu vaatamisväärsusi, iseäranis linnupuure ja hambaorke.»

Sel ajal koputati uksele, ja küsimuse peale, kes seal on,

vastas Sancho Panza, et tema olevat, ja vaevalt oli pereemand ta hääle ära tundnud, kui ta enda ruttu ära peitis, et mitte Sanchot näha — nii väga vihkas ta teda. Õetütar avas ukse ja don Quijote läks oma kannupoisile väljasirutatud kätega vastu; nad läksid kahekesi don Quijote tuppa, panid ukse lukku, ja seal toimus nende vahel jutuajamine, mis ei jää maha eelmisest.

VII PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijote ja tema kannupoisi vahel, ja muudest ülitoredatest sündmustest

Niipea kui pereemand nägi, et tema isand end Sancho Panzaga luku taha pani, taipas ta kohe, mida nad arutavad, ja kujutledes, et selle nõupidamise tulemuseks on otsus kolmanda väljasõidu kohta, võttis ta oma *manto* ja läks mureliku südame ja tusase meelega otsima bakalaureus Sansón Carrascot, sest ta arvas, et bakalaureus kui hea kõnemees ja isanda vastne sõber võiks keelitada teda meeletust kavatsusest loobuma. Ta leidis bakalaureuse jalutamas oma maja õues, ja niipea kui ta meest silmas, langes ta ärevuse pärast higistades ja murest rõhutuna tema jalge ette. Kui Carrasco teda nii kurvana ja kohkununa nägi, küsis ta:

«Mis on, kulla pereemand? Mis on teiega juhtunud, paistab, nagu kipuks teil süda lõhkema?»

«Ei midagi muud, armas härra Sansón, kui et minu isand lahkub, selles pole mingit kahtlust.»

«Ja kuidas ta siis lahkub, proua?» küsis Sansón. «Kas ta on endale viga teinud?»

«Ei, ta lahkub ainult oma hulluse ukse kaudu,» vastas pereemand. «Ma tahan nimelt ütelda, armas bakalaureusehärra, et ta tahab uuesti meilt lahkuda ja välja sõita — see oleks siis kolmas kord — ja minna maailma otsima seda, mida tema nimetab õnnelikkudeks juhtumusteks, kuigi mina ei mõista, kuidas võib neid nii nimetada. Esimesel korral toodi ta meile tagasi põiki eesli seljas ja vaeseomaks pekstuna; teisel korral tuli ta härjavankril puuris, kuhu tema ise arvas end nõiduse läbi sattunud olevat; ja ta oli nii armetus seisukorras, et ta oma lihane ema

poleks teda ära tundnud: kõhn, kollane, silmad sügavale pealuukoobastesse vajunud; et teda vähegi toibutada, raiskasin ma üle kuuesaja muna, nagu teab jumal, kõik inimesed ja minu kanad, kes mind juba valetada ei lase.»

«Seda usun ma täiesti,» vastas bakalaureus, «sest nad on nii tublid, nii prisked ja nii hästikasvatatud, et nad ei ütleks ühte asja teise asemel, kui nad ka lõhkema peaksid. Nii et siis, ühesõnaga, kulla pereemand, ei ole midagi muud ega ole juhtunud midagi halvemat kui see, mida härra don Quijote kavatseb teha, nagu te kardate?»

«Ei, härra,» vastas ta.

«Noh, siis ärge muretsege,» vastas bakalaureus, «vaid minge aga rahulikult koju ja valmistage mulle pruukostiks midagi sooja, teel aga lugege püha Apollonia palvet, kui te seda teate, sest ma tulen kohe sinna ja te saate imet näha.»

«Oh ma õnnetu!» vastas pereemand. «Te ütlete, et ma loeksin püha Apollonia palvet? See oleks siis kohane, kui mu isandal oleks viga hammastes, aga tal on see ju peas.»

«Ma tean, mis ma ütlen, armuline pereemand,» vastas Carrasco. «Minge ja ärge hakake minuga vaidlema, sest teadke, mina olen Salamancas bakalaureuseks saanud — nii et siin pole enam midagi vaielda!»

Nende sõnade järel pereemand lahkus, bakalaureus aga läks kohe kirikisandat otsima, et pidada temaga nõu selle üle, mis omal ajal teada antakse.

Selle aja sees olid don Quijote ja Sancho Panza kahekesi luku taga ja nende vahel leidis aset jutuajamine, mille meie lugu suure täpsuse ja tõepärasusega ära toob.

Sancho ütles oma isandale:

«Armuline härra, ma väänasin juba oma naist, et ta laseks mind ühes teiega minna, kuhu te mind iganes viia tahate.»

«Veensin, pead sa ütlema, Sancho,» vastas don Quijote, «mitte väänasin.»

«Kord või paar, kui ma hästi mäletan,» vastas Sancho, «olen ma juba palunud teie heldust mitte parandada mu sõnu niisugusel korral, kui te mõistate, mis ma nendega ütelda tahan, kui te aga ei mõista, siis ütelge: «Sancho, kurat, ma ei mõista sind.» Ja kui ma siis asja ei seleta, noh, siis võite mind parandada, sest ma olen nii võtlik.»

«Mina ei mõista sind, Sancho,» ütles don Quijote, «sest ma ei tea, mis tähendab: olen nii võtlik.»

«Olen nii võtlik,» vastas Sancho, «tähendab seda, et ma olen väga nii.»

«Nüüd mõistan ma sind veel vähem,» vastas don Quijote.

«Noh, kui te mind ei mõista,» vastas Sancho, «siis ei tea ma, kuidas seda ütelda, rohkem ma ei tea, ja jumal aidaku mind.»

«Ahah, juba ma taipan,» vastas don Quijote. «Sa tahad öelda, et oled nii sõnavõtlik, pehme ja järeleandlik, et võtad omaks, mis ma sulle ütlen, ja teed, mis ma sulle õpetan.»

«Vean kihla,» vastas Sancho, «et teie kohe eesalgusest saadik taipasite ja mõistsite mind, aga tahtsite mind segi ajada, et kuulda mind lausuvat veel paarsada totrust.»

«Võib-olla,» vastas don Quijote. «Niisiis, mis ütleb Teresa?»

«Teresa ütleb,» sõnas Sancho, «et raha ølgu loetud, hobune seotud, ja kui kiri räägib, on ilm vait, sest kindel kaup keelab tüli, kuna üks «säh!» on parem kui kaks «küll saab!» Ja mina ütlen, et naise nõu on null, aga kes selle ära põlgab, on hull.»

«Ka mina ütlen seda,» vastas don Quijote. «Jätka, sõber Sancho, kõnele edasi, sest sa puistad täna lausa pärleid.»

«Lugu on nii,» vastas Sancho, «nagu teie heldus paremini teab, et meie kõik oleme surelikud ja et täna me elame ja homme meid pole, et ei ole uteke surma eest kindlam kui oinas ja et keegi ei või loota endale siin ilmas rohkem elupäevi, kui jumal talle anda tahab; sest surm on kurt, ja kui ta meie eluukse taha koputama tuleb, on tal alati kiire ja teda ei hoia tagasi ei palved ega väevõim, ei skeptrid ega mitrad, nagu on üldine arvamine ja kuuldus ja nagu meile kantslitest kõneldakse.»

«Kõik see on tõsi,» ütles don Quijote, «aga ma ei saa aru, kuhu sa sihid.»

«Ma sihin sinna,» vastas Sancho, «et teie heldus määraks mulle kindlà palga, mida te mulle iga kuu maksate, niikaua kui ma teid teenin, ja et seda palka makstaks mulle teie varandusest, sest ma ei taha loota heategude peale, mis tulevad hilja või halvasti või mitte iialgi; jumal õnnistagu seda, mis minu oma on. Ühesõnaga, ma tahan teada, mis ma teenin, olgu seda palju või veidi, sest kana haudub ka ühe peal, ja paljudest veididest saab üks palju, ja sel ajal; kui sa midagi teenid, ei kaota sa midagi. Kui

aga tõesti peaks juhtuma, mida ma ei usu ega looda, et teie heldus annab mulle saare, mis te mulle olete lubanud, — noh, siis pole ma tänamatu ega taha asju äärmuseni ajada, vaid olen nõus sellega, et arvutataks välja, kui suur on sissetulek niisuguse saare pealt, ja et see minu palgast parajates osades kinni hoitaks.»

«Armas Sancho,» vastas don Quijote, «vahel on kinnihoidmine niisama hea kui kinnipidamine.»

«Ma mõistan,» ütles Sancho. «Vean kihla, et ma pidin ütlema teisiti, aga see pole tähtis, kuna teie heldus minust aru sai.»

«Sain sinust koguni nii hästi aru,» ütles don Quijote, «et tungisin otse su mõtete põhjani ja ma näen, missugusesse märki sa oma vanasõnade arvutute ncoltega sihid. Vaata, Sancho, ma määraksin sulle hea meelega mingisuguse palga, kui ma oleksin mõnes rändrüütlite loos leidnud eeskuju, mis ilmutaks ja näitaks mulle mõnest väikesest praost, kui palju nad harilikult teenisid kuus või aastas. Aga mina olen lugenud läbi kõik või suurema osa nende lugusid ega mäleta leidnud olevat, et mõni rändrüütel oleks oma kannupoisile kindla palga määranud. Ma tean ainult, et kõik teenisid lootuses oma isanda helduse peale, ja enne kui nad asjast õieti arugi said — kui saatus nende isandatele armuline oli olnud —, olid nad saanud tasuks kas saare või mõne muu sama väärtusliku asja või anti neile vähemalt aunimi ja kõrge tiitel. Kui sinul, Sancho, nende lootuste ja väljavaadete juures on tahtmist jälle minu teenistusse astuda, siis tere tulemast; asjata aga on mõelda, et mina peaksin tõstma aluselt ja sagarailt selle rändrüütlite vana kombe. Nii et, armas Sancho, mine koju tagasi ja teata oma Teresale minu kavatsusest, ja kui tema soovib ning sina soovid teenida minu juures lootuses minu helduse peale, *bene quidem**, kui mitte, jääme niisama headeks sõpradeks kui enne, sest kui tuvidemajas pole puudust toidust, siis pole puudust ka tuvidest; ja pane tähele, mu poeg, et parem on hea lootus kui vilets omandus ja hea kaebus kui halb tasu. Ma kõnelen niiviisi selleks, Sancho, et näidata sulle, et mina nagu sinagi, võin endast välja paisata vanasõnu nagu vihmasagaraid. Lühidalt, ma tahan öelda ja ütlen sulle, et kui sa ei taha minuga kaasa tulla lootuses minu helduse peale ja teha läbi sama saatuse, mis mina teen, siis jumal sinuga, ja tehku ta sind pühameheks, sest minul ei tule puudu sõnakuulelikumatest,

hoolsamatest ja vähem kohmetutest ning vähem lobisevatest kannupoistest kui sina.»

Kui Sancho kuulis seda oma isanda kindlat otsust, tõmbus taevas ta silme ees pilve ja ta süda läks saapasäärde, sest tema oli uskunud, et ta isand mitte mingi varanduse eest maailmas ei lähe ilma temata. Sel ajal kui ta nõutuna ja mõtetes seisis, astus sisse Sansón Carrasco ja ühes temaga pereemand ning õetütar, kes tahtsid kuulda, missuguste sõnadega ta nende isandat keelitab, et ta jälle seiklusi otsima ei läheks. Sansón, see suur vigurivänt, astus don Quijote juurde, kaelustas teda nagu esimesel korral ja ütles talle valju häälega:

«Oo, rändrüütelkonna õis! Oo, sõjariistadekunsti hiilgav valgus! Oo, hispaania rahva au ja ideaal! Kõigevägevam jumal, kes sa kõige üle valitsed, tee nii, et isik või isikud, kes teevad takistust ja segavad don Quijote kolmandat väljasõitu, eksiksid oma soovide labürinti, ja et iial ei läheks täide see halb, mida nad soovivad.»

Ja pereemanda poole pöördudes ütles ta: «Armulisel pereemandal pole enam vaja lugeda püha Apollonia palvet, sest mina tean, et see on taeva kindel otsus, et härra don Quijote asuks jälle teoks tegema oma kõrgeid ja enneolematuid mõtteid; ja ma koormaksin väga oma südametunnistust, kui ma ei soovitaks ega annaks nõu sellele rüütlile, et ta ei suruks enam alla ega hoiaks tagasi oma vägeva käsivarre rammu ja oma ülivapra hinge jõudu, sest oma viivitusega takistab ta kõveruste õigekstegemist, vaestelaste toetamist, neitsite au hoidmist, lesknaiste abistamist ja muid sama laadi asju, mis puutuvad ja kuuluvad rändrüütluse ordu juurde, on temale kohased ja omased. Üles siis, mu kaunis ja vapper härra don Quijote, asuge, teie heldus ja kõrgus, ennem täna kui homme teele, ja kui teil ehk veel midagi oma ettevõtte täideviimiseks puudub, siis olen mina kogu oma isiku ja varandusega valmis teid toetama; ja kui oleks vaja teie hiilgust kannupoisina teenida, siis loeksin ma seda oma kõige suuremaks õnneks.»

Nüüd ütles don Quijote, pöördudes Sancho poole:

«Kas ma ei öelnud sulle, Sancho, et mul leidub kannupoisse rohkem kui tarvis? Vaata, kes end selleks pakub: ei keegi muu kui võrratu bakalaureus Sansón Carrasco, Salamanca kooliõuede alaline rõõm ja lõbustaja, kes on keha poolest terve, liikmete poolest osav, oskab vaikida, talub ühteviisi sooja ja külma, nälga ja janu, on varustatud kõigi

nende omadustega, mida rändrüütli kannupoisilt nõutakse. Aga hoidku taevas, et mina oma soovide täitmiseks purustaksin ja lõhuksin teaduste samba ja tarkuse astja, raiuksin maha õilsate ja vabade kunstide oivalise palmi. Ei, jäägu uus Sansón oma kodumaale, ja tehes sellele au, tehku ühtasi au oma elatanud vanemate hallidele juustele, sest mina lepin ükskõik missuguse kannupoisiga, kui Sancho ei arva heaks minuga kaasa tulla.»

«Arvan küll heaks,» vastas Sancho liigutatult, silmad täis pisaraid, ja jätkas: «Minu kohta ei pea keegi ütlema, armas härra, et leib söödud ja sõprus otsas. Ei, mina ei ole ju pärit mõnest tänamatute soost, sest kõik inimesed, iseäranis meie külast, teavad, mis inimesed olid Panzad, kelle järeltulija mina olen. Ja peale selle olen ma paljude heade tegude ja veel rohkemate heade sõnade läbi ära tundnud ja aru saanud, et teie heldus tahab mulle heldust üles näidata, ja kui ma hakkasin väikest viisi rehnutti pidama oma palga asjas, siis ainuüksi oma naise tahtmise pärast, sest kui tema juba otsustab midagi läbi viia, siis ei tao ükski puuvasar nii tugevasti kinni vaadi vitsu, kui tema surub peale, et oma tahtmist saada. Aga lõpuks peab mees ikkagi mees olema ja naine naiseks jääma, ja kuna mina kõikide tunnusmärkide järgi, mida salata ei saa, mees olen, siis tahan seda olla ka oma majas, pangu seda pahaks, kes tahab pahaks panna. Nii ei jää siis muud teha, kui et teie heldus tehku korda oma testament ühes koditsilliga, nii et seda ei saaks onduleerida, ja asume kohe teele, et härra Sansóni hing pääseks vaevast, sest tema ütleb, et südametunnistus sundivat teda peale käima teie heldusele, et teie kolmandat korda mööda ilma rändama läheksite; ja mina pakun ennast uuesti teenima teie heldust truult ja ustavalt, niisama hästi ja paremini kui kõik kannupoisid, kes on teeninud rändrüütleid endistel ja praegustel aegadel.»

Bakalaureus imestas, kuuldes Sancho Panza väljendusja kõneviisi, sest kuigi ta oli lugenud tema isanda loo esimest osa, ei oleks ta iial uskunud, et Sancho on nii naljakas, nagu teda seal kujutati. Aga kui ta nüüd kuulis teda kõnelevat testamendist ja koditsilljst, mida ei saa onduleerida, testamendi ja koditsilli asemel, mida ei saa annulleerida, jäi ta uskuma kõike, mis ta tema kohta oli lugenud, ja ristis ta endamisi üheks meie aegade kõige suuremaks narriks. Ka ütles ta endale, et kahte niisugust hullu,

nagu olid isand ja teener, ei olnud enne maailmas nähtud. Lõpuks kaelustasid don Quijote ja Sancho teineteist ja jäid sõpradeks, ja suure Carrasco heakskiitmisel ning nõusolekul, kellest oli saanud nende oraakel, otsustati, et nad asuvad teele kolme päeva pärast ja et selle aja sees korraldavad nad kõik, mis reisiks vajalik, ja otsivad ka täieliku kiivri, sest don Quijote ütles, et selle peab ta tingimata saama. Sansón lubas talle säärase hankida, sest tema teades ühel ta sõbral olevat selline ja too seda ei keelaks, ehk küll selle teras ei läigi heledana ja puhtana, vaid on roostest ja hallitusest tume.

Äraarvamatud olid needused, mis õetütar ja pereemand bakalaureuse peale sadada lasksid; nad katkusid oma juukseid, küünistasid nägu, ja nutunaiste kombel, keda surnute juurde kutsuti, kaebasid oma isanda lahkumise üle, nagu oleks see ta surm.

Kui Sansón soovitas don Quijotel jälle välja sõita, oli tal oma plaan, millest jutustatakse allpool; kõik sündis kirikisanda ja habemeajaja nõusolekul, kellega ta varem oli asja arutanud.

Lühidalt, nende kolme päeva jooksul hankisid don Quijote ja Sancho endale kõik, mida neile nende arvates vaja läks, ja seejärel, kui Sancho oli rahustanud oma naise ja don Quijote oma õetütre ja pereemanda, asusid nad ühel õhtupoolikul pimeduse tulekul teele Toboso poole, ja seda ei näinud keegi peale bakalaureuse, kes soovis neid saata pool penikoormat külast välja; don Quijote sõitis oma tubli Rocinante ja Sancho oma vana Halli seljas, kusjuures Sancho reisipaun oli varustatud söögipoolisega ja kukkur rahaga, mida don Quijote talle igaks juhuks oli andnud. Sansón kaelustas rüütlit ja palus teda anda teateid oma heast ja pahast õnnest, nii et ta saaks tunda rõõmu esimese üle ja kurvastada viimase üle, nagu nõudsid sõpruse seadused. Don Quijote tõotas seda teha; Sansón läks tagasi külasse, teised kaks aga jätkasid teed suure Toboso linna poole.

VIII PEATÜKK

Kus jutustatakse sellest, mis juhtus don Quijotega, kui ta läks vaatama oma käskijannat Toboso Dulcinead

«Kiidetud olgu vägev Allah,» ütleb Hamete Benengeli selle kaheksanda peatüki algul. «Kiidetud olgu Allah!» kordab ta kolm korda ja ütleb, et ta lausub neid kiitusi sellepärast, et nüüd on tal don Quijote ja Sancho Panza juba lagedal väljal, ja tema mõnusa loo lugejad võivad loota, et nüüdsest peale algavad don Quijote ja ta kannupoisi vägitööd ja naljad. Ta paneb lugejatele südamele, et nad unustaksid teravmeelse hidalgo endised rüütliteod ja juhiksid pilgu ainult nendele, mis on tulemas ja mis nüüdsest peale algavad Toboso teel, nagu endised algasid Montieli lagendikul. See, mis ta palub, ei ole palju sellega võrreldes, mis ta tõotab, ja niisiis jätkab ta järgmiselt:

Don Quijote ja Sancho jäid üksi, ja vaevalt oli Sansón nendest lahkunud, kui Rocinante hakkas hirnuma ja Hall ägama, mida mõlemad, nii rüütel kui kannupoiss, pidasid heaks märgiks ja õnnelikuks endeks, kuigi, tõtt-öelda, rohkem oli kuulda Halli ägamist ja karjumist kui setuka hirnumist, millest Sancho järeldas, et tema õnn peab härra omast üle ja kõrgemale ulatuma; ma ei tea, kas ta tugines seejuures tulevikku ennustavale astroloogiale, mida ta ehk tundis, kuigi jutt seda ei märgi; on teada ainult nii palju, et kui ta komistas või kukkus, oli tal viisiks öelda, et oleks parem olnud, kui ta poleks üldse kodunt välja tulnud, sest komistamise ja kukkumisega võib ainult kingad katki teha ja küljekondid murda; ja kuigi ta oli rumal, siis selles osas ta palju ei eksinud.

Don Quijote ütles talle:

«Armas Sancho, öö jõuab kiiresti kätte ja tuleb pimedam kui meil vaja oleks, et valge varul Tobososse jõuda, kuhu ma olen otsustanud minna, enne kui ühtegi teise seiklusse astun. Seal võtan ma vastu võrratu Dulcinea õnnistuse ja lahke loa, ja selle loaga mõtlen ma ja usun kindlasti täide ja õnnelikule lõpule viia iga hädaohtliku seikluse, sest ükski asi siin maailmas ei anna rüütlile rohkem julgust kui tema daami poolehoid.»

«Ma usun seda,» vastas Sancho, «aga arvan, et teie heldusel on raske temaga kõnelda või teda nelja silma all näha, igatahes nii, et te saaksite tema õnnistuse vastu

võtta, kui ta seda teile just üle karjaõue tara ei anna, kus ma teda esimesel korral nägin, kui talle kirja viisin, milles olid teated nende narruste ja hulluste kohta, mida teie heldus Sierra Morenasse tegema jäi.»

«Sina pidasid karjaõue taraks seda, kus või kustkaudu sa nägid seda kenadust ja ilu, mida iial küllalt ülistada ei suudeta,» ütles don Quijote. «Need võisid olla ainult toreda ja uhke lossi galeriid, rõdud või eesõued või kuidas nende nimed on.»

«See võis ju kõik olla,» vastas Sancho, «aga minule paistis see olevat tara, kui ma õieti mäletan.»

«Sellest hoolimata läheme sinna, Sancho,» vastas don Quijote, «sest kui ma teda ainult näen, ükskõik kas läbi tara või läbi akna, läbi planguprao või läbi aiavõre, siis iga kiir ta ilu päikesest, mis mu silmi ulatub, valgustab mu mõistust ja kinnitab mu südant nii, et ma muutun ainulaadseks ja võrratu targaks ning julgeks.»

«Aga tõtt-öelda, härra,» vastas Sancho, «siis, kui mina seda armulise preili Toboso Dulcinea päikest nägin, ei olnud see nii hele, et oleks võinud mingisuguseid kiiri välja saata, ja see tuli vist küll sellest, et tema heldus sõelus toda nisu, millest ma kõnelesin, ja sellest tõusis suur tolmupilv ta näo ette ja tegi selle tumedaks.»

«Kuidas sina, Sancho,» ütles don Quijote, «ütled, mõtled, usud ja kinnitad ikka veel, et minu käskijanna Dulcinea sõelus nisu, kuna see on ometi niisugune töö ja tegevus, mis seisab kaugel kõigest sellest, mida teevad ja peavad tegema suursugused isikud, kes on loodud ja määratud muude tegevuste ja ajaviidete jaoks, mis juba vibupüssi laskekauguselt ilmutavad nende suursugusust? Sina, Sancho, ei mäleta hästi neid meie luuletaja* salme, kus ta kujutab töid, mida teevad oma kristall-lossides need neli nümfi, kes armastatud Tajost pead välja pistsid ja istusid rohelisele aasale kuduma neid uhkeid kangaid, mida vaimukas luuletaja meile kirjeldab ja mis olid kootud kullast, siidist ja pärlitest. Sama laadi pidi olema minu käskijanna tegevus, kui sa teda nägid, kui seal mõne kurja nõia käsi mängus ei olnud, kes on nähtavasti minu peale kade ja vahetab ära ning muudab teistsugusteks kõik asjad, mis minule heameelt valmistavad. Ma kardan, et nii on juhtunud ka selle looga, mis olevat trükitud minu tegude kohta; kui selle loo kirjutajaks oli ehk mõni minule vaenulik tark, on ta ühed asjad teiste asemele pannud,

poetades ühe tõe sekka tuhat valet ja lõbustades end sellega, et jutustab muid tegusid peale nende, mida nõuab ühe tõepärase loo käik. Oo kadedus, äraarvamatu kurja juur ja vooruste kallal näriv uss! Kõik pahed, Sancho, toovad endaga kaasa ka midagi meeldivat, aga kadedus ei too kaasa muud kui pahameelt, vimma ja viha.»

«Seda ütlen ka mina,» vastas Sancho, «ja arvan, et küllap tolles loos või jutus, mida see bakalaureus Carrasco ütleb meie kohta näinud olevat, käiakse minu auga häbematult ümber, küllap sellele on tehtud uut ja vana ja pandud ta nii-öelda tänavaid pühkima. Ometi ei ole mina, ausõna, eales ühegi nõia kohta midagi halba lausunud ega ole mul ka säärast varandust, mille üle kadedust võiks tunda. Tõsi küll, mul on pisut terav keel ja eks ma ole ka natuke neid kelmivempe teinud, aga kõike seda varjab ja katab minu alati loomuliku ja mitte iialgi võltsi lihtsameelsuse lai rüü. Ja kui mitte millegi muu pärast, siis selle usu pärast, mis mul alati on ja on olnud, kindla ning tõelise usu pärast jumalasse ja kõigesse sellesse, mida austab ja usub püha roomakatoliku kirik, ja sellepärast et ma juutide surmavaenlane olen, nagu ma tõesti olen, peaksid jutukirjutajad minu vastu halastust tundma ja minuga oma kirjutustes hästi ümber käima. Aga rääkigu, mis nad tahavad, — alasti olen ma sündinud, alasti olen ma praegu, ei ole ma midagi kaotanud ega võitnud, ja kuigi ma olen raamatusse sattunud ja käin ilmarahva hulgas käest kätte, ei hooli ma sellest tühjagi, rääkigu nad minust, mis nad iganes tahavad.»

«See asi, Sancho,» ütles don Quijote, «tuletab mulle meelde lugu, mis juhtus ühe meie aja kuulsa luuletajaga, kes kirjutas õela satiiri kõigi kergete elukommetega naiste kohta, aga jättis välja ega nimetanud seal üht daami, kelle kohta veel valitses kahtlus, kas ta on kergete eluviisidega või mitte. Nähes, et teda teiste hulgas pole, kaebas see daam luuletajale, küsides, mis ta temas leiab, et pole teda teiste hulka võtnud, ja täiendagu ta nüüd satiiri ning toogu teda seal esile, või muidu hoidku oma nahk. Luuletaja tegigi nii ja võttis ta läbi hullemini, kui oleksid teinud duenjad, ja daam jäi rahule, kuna ta oli nüüd küll häbistava, aga ikkagi kuulsuse osaliseks saanud. Siia passib ka lugu, mida jutustatakse tollest karjasest, kes pani tule otsa ja põletas maani maha Diana kuulsa templi, mida loeti üheks maailma seitsmest imest, ainult selleks,

et tema nimi jääks elama tulevastel aegadel; ja kuigi anti käsk, et keegi temast ei kõneleks, ei lausuks ta nime ei suusõnal ega kirjas, nii et ei läheks täide tema soov ja eesmärk, ometi saadi teada, et tema nimi oli Herostratos. Samuti puutub siia ka see, mis juhtus suurel keisril Karl Viiendal ühe aadlikuga Roomas. Keiser soovis näha kuulsat Rotunda-nimelist templit, mida vanal ajal kutsuti Kõigi Jumalate templiks, mis nüüd aga suurema õigusega kannab Kõigi Pühakute kiriku* nime. See hoone on kõige tervemal kujul järele jäänud nendest, mis paganusaegne Rooma ehitas, ja kinnitab kõige kujukamalt tema suurepäraste ning hiilgavate ehitajate kuulsust. Ta on poole apelsini kujuline, tohutu suur ja väga valge, kuigi sinna pääseb valgust ainult ühest aknast, õigemini ümmargusest katuseavausest, mis asub kupli tipus. Sealtkaudu vaatleski keiser ehitist, kuna temaga oli kaasas üks rooma aadlik, kes tema kõrval seistes seletas talle selle toreda hoone ja tähelepandava ehituskunstiteose ilu ja peensusi. Kui nad nüüd katuseavause juurest eemale astusid, ütles roomlane keisrile: «Tuhat korda, Teie Püha Majesteet, tuli mul himu haarata Teie Majesteedi ümbert kinni ja heita end koos teiega alla läbi selle katuseavause, et jätta endast igavene kuulsus maailma elama.» — «Ma tänan teid,» vastas keiser, «et te nii halba mõtet täide ei viinud. Edaspidi ei aseta ma teid enam olukorda, kus teil tuleks jälle oma ustavust proovile panna, ja seepärast käsin teid, et te iial ei kõneleks minuga ega oleks seal, kus mina olen.» Ja nende sõnade järel tegi ta temale suure kingituse. Ma tahan öelda, Sancho, et kuulsuseiha on väga suure mõjuga. Mis sa arvad, mis sundis Horatiust end täies sõjavarustuses sillalt sügavasse Tiberisse heitma? Mille pärast põletas Mucius endal käsivarre ja käe? Mis kihutas Curtiust viskuma sügavasse hõõguvasse kuristikku, mis avanes keset Roomat? Mis sundis Caesarit kõigist halbadest ennetest hoolimata minema üle Rubico? Ja kui võtta uuemaaegseid näiteid: mis sundis vapraid hispaanlasi, keda oli juhtinud Uude Maailma suursugune Cortés, uputama oma laevad ja jääma üksi tühja randa? Kõik need ja paljud muud suured ja mitmekesised vägitööd on, olid ja jäävad kuulsuse tegudeks, mida surelikud ihkavad kui tasu ja osa surematusest, mida nende vägevad teod väärivad, ehk küll meie, katoliiklikud kristlased ja rändrüütlid, peame rohkem hoolitsema tulevase elu igavese aukuul-

suse eest taeva eeterlikkudes regioonides kui tühisest kuulsusest, mida saavutatakse selles praeguses ja ajalikus elus, sest olgu maine kuulsus nii kestev kui tahes, viimaks peab ta siiski lõppema ühes maailma endaga, mille lõpp on määratud. Niisiis, oo Sancho, ärgu meie teod eales ulatugu välja piiridest, mis meile on seadnud meie kristlik usk, mida me tunnistame. Hiiglasi peame me hävitama selleks, et hävitada kõrkust, kadedust tuleb hävitada suuremeelsuse ja headusega, viha rahuliku oleku ja hingerahuga, aplust ja unisust vähese söögiga ja rohke valvamisega, kõlvatust ja himurust ustavusega nende vastu, keda oleme teinud oma mõtete valitsejannadeks, laiskust sellega, et rändame ringi kogu maailmas, otsides juhtumusi, mis võivad meid teha ja teevad, lisaks sellele, et oleme head kristlased, veel kuulsaiks rüütleiks. Vaata, Sancho, need on abinõud, millega saavutatakse kõige kõrgem kiitus, mis alati hea kuulsusega kaasas käib.»

«Kõigest, mis teie heldus mulle seni ütles, sain ma väga hästi aru,» lausus Sancho, «aga siiski ma tahaksin, et teie heldus lahutaks ühe minu kahtluse, mis mulle just praegu meelde tuli.»

«Lahendaks, tahad sa öelda, Sancho,» parandas don Quijote. «Räägi aga julgesti, ma vastan sulle, nagu oskan.»

«Ütelge mulle, isand,» jätkas Sancho, «kõik need Juliused ja Augustused ja kõik need vaprad rüütlid, kellest te kõnelesite, et nad juba surnud on, — kus on nad nüüd?»

«Paganad,» vastas don Quijote, «on kahtlemata põrgus; kristlased aga, kui nad head kristlased olid, on kas puhastustules või taevas.»

«Hea küll,» ütles Sancho, «aga nüüd tahaksin ma teada seda: kas haudade ees, kus nende suurte isandate kehad puhkavad, on hõbelambikesed või on nende kabelite seinad ehitud karkudega, surilinadega, juustega, vahast jalgade ja silmadega, või kui mitte millegi säärasega, siis millega on nad ehitud?»

Seepeale vastas don Quijote:

«Paganate hauad olid enamjaolt uhked templid: Julius Caesari põletatud keha tuhk pandi määratu suure kivist püramiidi sisse, mida nüüd nimetatakse Roomas Püha Peetruse Nõelaks*; keiser Hadrianuse haud oli nii suur loss nagu tubli küla, mida nimetati Moles Hadriani ja mis on nüüd Sant'Angelo loss Roomas; kuninganna Arte-

misia mattis oma abikaasa Mausolose hauda, mida peeti üheks maailma seitsmest imest. Aga ühtki neist ega paljudest teistest haudadest, mis kuulusid paganatele, ei ole ehitud surilinadega ega muude annetuste ega märkidega, mis näitaksid, et need, kes seal on maetud, oleksid pühakud.»

«Selle peale ma sihtisingi,» vastas Sancho. «Nüüd ütelge mulle, mis on suurem tegu, kas äratada üles surnu või tappa hiiglane?»

«Vastus on lihtne,» vastas don Quijote, «suurem on äratada üles surnu.»

«Nüüd olete mul peos,» ütles Sancho. «Tähendab, selle kuulsus, kes äratab üles surnuid, annab nägemist pimedatele, teeb sirgeks lonkajad ja annab tervist haigetele ja kelle haua ees põlevad lambikesed ja kelle kabelid on täis usklikke, kes põlvili maas jumaldavad ta jäänuseid, — see kuulsus on parem nii selles kui teises elus tollest, mis on jätnud või jätavad kõik paganlikud keisrid ja rändrüütlid, kes eales maailmas on olnud.»

«Tunnistan, et ka see on tõsi,» vastas don Quijote.

«Niisiis see kuulsus, see tänulikkus, need eesõigused, nagu neid nimetatakse,» vastas Sancho, «kuuluvad pühakute kehadele ja jäänustele, et meie püha ema Kiriku heakskiitmisel ja loaga neid ehitakse lambikeste, vahaküünalde, surilinade, karkude, piltide, juuste, silmade ja jalgadega, mille läbi suureneb hardus ja tõuseb nende kristlik kuulsus. Pühakute kehasid või nende jäänuseid kannavad kuningad oma õlgadel, suudlevad nende luude tükikesi, ehivad ja kaunistavad nendega oma koduseid palvekabeleid ja oma kõige austatavamaid altareid.»

«Mida peab siis sinu arvates, Sancho, järeldama kõigest sellest, mis sa ütlesid?» küsis don Quijote.

«Ma tahan öelda,» vastas Sancho, «et hakkame õige pühameesteks, siis saame rutemini kätte hea kuulsuse, mida me püüame. Ja pange tähele, härra, et eile või tunaeile (kuna see oli alles hiljuti, siis võib nii ütelda) tunnistati pühaks või õndsaks kaks paljasjalgset munka, ja raudkette, mis nende kehade ümber olid ja millega nad end piinasid, on nüüd suur õnn suudelda ja puudutada ja neid austatakse rohkem, nagu ma ütlesin, kui Rolandi mõõka meie isanda kuninga — keda jumal kaitsku — arsenalis. Nii et, armas härra, parem on olla ükskõik missuguse ordu lihtne munk kui vapper ja rändav rüütel; jumala ees mõju-

vad rohkem kaks tosinat hoopi patukahetsuspiitsaga kui kaks tuhat piigitorget, antagu need siis hiiglastele, koletistele või lendavatele madudele.»

«See on kõik nii,» vastas don Quijote, «aga mitte kõik me ei või mungad olla, ja rohked on teed, mida mööda jumal oma lapsi taeva juhib; rüütlus on samuti vaimulik ordu, ja taeva auhiilguses on pühasid rüütleid.»

«Jah,» vastas Sancho, «aga mina olen kuulnud, et taevas olevat rohkem munki kui rändavaid rüütleid.»

«See on sellepärast,» vastas don Quijote, «et munkade arv on suurem kui rüütlite oma.»

«Rändajaid on palju,» ütles Sancho.

«Palju,» vastas don Quijote, «aga vähe on neid, kes väärivad rüütli nime.»

Niisuguste ja teiste sarnaste kõnelustega möödus neil see öö ja järgmine päev, ilma et midagi märkimisväärset oleks juhtunud, ja see tegi don Quijotele palju tuska. Viimaks, teise päeva õhtul, silmasid nad suurt Toboso linna, mida nähes don Quijote hing rõõmu tundis, Sancho oma aga kurvaks läks, sest ta ei teadnud, kus elab Dulcinea, ega olnud teda oma elu sees näinud, nagu teda polnud näinud ka tema isand; nii et mõlemad olid erutatud, üks sellepärast, et teda näha saab, teine sellepärast, et polnud teda näinud; ja Sancho ei osanud arvata, mis ta peab tegema, kui ta peremees tema Tobososse saadab.

Viimaks otsustas don Quijote minna linna alles pärast öö tulekut, ja seda tundi jäid nad ootama varjulises tammetukas, mis kasvas Toboso läheduses; ja kui määratud aeg kätte jõudis, läksid nad linna, kus nendega juhtus seda, millest juba tasub rääkida.

IX PEATÜKK

Kus jutustatakse sellest, mis seal näha saab

Oli kesköö, natuke üle või enne, kui don Quijote ja Sancho metsast lahkusid ja Tobososse sisse sõitsid. Külas valitses sügav rahu, sest kõik ta elanikud puhkasid ja magasid õndsate und, nagu öeldakse. Öö oli kaunis valge, kuigi Sancho oleks soovinud, et ta oleks täiesti pime, et

selles pimeduses leida vabandust oma teadmatusele. Kogu külas polnud kuulda muud kui koerte haukumist, mis don Quijote kõrvu piinas ja Sancho südame rahutuks tegi. Aeg-ajalt karjus mõni eesel, röhkisid sead, näugusid kassid; need mitmesuguse kõlaga hääled kostsid valjemini öö vaikuses. Kõike seda võttis armunud rüütel halva endena, aga sellest hoolimata ütles ta Sanchole:

«Poeg Sancho, juhi mind Dulcinea lossi juurde, võib-olla leiame ta ärkvel.»

«Missuguse lossi juurde, pagana pihta, pean ma teid juhtima?» vastas Sancho. «See, kus ma tema kõrgust nägin, oli üsna väike maja.»

«Küllap ta oli tookord,» vastas don Quijote, «mõnda oma lossi väikesesse kõrvalhoonesse läinud, et seal lõbutseda koos oma näitsikutega, nagu on viisiks ja kombeks kõrgetel daamidel ja printsessidel.»

«Armuline härra,» ütles Sancho, «kui teie heldus tahab, vastu minu tahtmist, et armulise preili Dulcinea maja oleks loss, kas siis praegusel kellaajal peaks värav lahti olema? Ja kas oleks sünnis kloppima hakata, et meid kuuldaks ja meile avataks? Me viiksime ju niiviisi ärevusse ja segadusse kogu lossirahva. Kas me läheme siis mõnede kergemeelsete tüdrukute ukse taha kloppima, kelle kallikesed tulevad, klopivad ja lähevad sisse igal kellaajal, olgu nii hilja kui tahes?»

«Igatahes otsime kõigepealt lossi üles,» vastas don Quijote, «ja siis ma ütlen sulle, Sancho, mis meil teha tuleb. Aga vaata, Sancho, kas ma näen halvasti või see suur tume ehitis, mis seal paistab, peabki Dulcinea loss olema?»

«Juhtige siis teie, härra,» vastas Sancho. «Võib-olla on see nii, aga isegi kui ma seda lossi oma silmaga näen ja oma kätega katsun, usun ma seda niisama vähe, kui et praegu on päev.»

Don Quijote sõitis ette, ja kui ta oli teinud umbes kakssada sammu, jõudis ta tumeda hoone juurde, nägi suurt torni ning tundis kohe ära, et see ehitus pole loss, vaid linna peakirik, ja ütles:

«Me oleme kiriku peale sattunud, Sancho.»

«Seda ma näen,» vastas Sancho. «Ja annaks jumal, et me siin oma haua ei leiaks, sest pole hea märk säärasel ajal mööda surnuaeda ringi kolada, seda enam, et kui ma õieti mäletan, ütlesin ma teie heldusele, et selle preili maja peab olema väikeses umbtänavas.»

«Sa neetud lollpea!» ütles don Quijote. «Kus sa oled näinud, et linnused ja uhked lossid on ehitatud umbtänavatesse?»

«Härra,» vastas Sancho, «igal maal on omad kombed. Võib-olla on siin Tobosos viisiks ehitada suuri losse ja hooneid umbtänavatesse. Seepärast palun teie heldust, et te lubaksite mind otsida neis tänavates ja tänavakestes, mis mulle ette tulevad, võib-olla satun kuskil nurgas selle lossi peale, mida susi söögu, kui me tema pärast peame nii palju ringi jooksma ja ringi ekslema.»

«Kõnele lugupidamisega minu käskijannasse puutuvatest asjadest, Sancho,» ütles don Quijote, «pidu olgu rahulik ja ei maksa köit ämbrile järele visata.»

«Ma taltsutan end,» vastas Sancho, «aga kuidas ma saan kannatlik olla, kui teie heldus tahab, et ma üheainsa korra järel, mis ma meie valitsejanna maja nägin, pean seda alati tundma ja üles leidma südaöösel, kui seda ei leia teie heldus, kes on seda muidugi tuhandeid kordi näinud?»

«Sa ajad mind meeleheitele, Sancho,» ütles don Quijote. «Kuule ometi, sa ketser, ma olen sulle tuhat korda öelnud, et ma pole võrratut Dulcinead kogu oma eluajal näinud ega iial üle tema lossi läve astunud ja et ma olen armunud ainult kuulduste järgi ja tema ilu ning tarkuse suure kõla peale.»

«Nüüd ma kuulen seda,» vastas Sancho, «ja ma ütlen, et nagu teie heldus pole teda näinud, nii ka mina mitte.»

«See pole võimalik,» vastas don Quijote, «sa ju ise ütlesid mulle, et nägid teda nisu sõelumas, kui sa mulle tõid vastuse kirjale, mille ma talle sinuga saatsin.»

«Ärge võtke seda täht-tähelt, härra,» vastas Sancho, «teen teile nimelt teatavaks, et ka see nägemine ja vastus, mille ma tõin, olid ainult kuulduste järgi, sest niisama vähe, kui ma võin rusikaga taevasse ulatuda, tean ma, kes on armuline preili Dulcinea.»

«Sancho, Sancho,» vastas don Quijote, «on aegu, millal on sünnis naljatada, ja aegu, millal naljad ei passi ega meeldi. Kui mina ütlen, et ma pole näinud ega kõnelnud oma südame valitsejannaga, siis ei tähenda see, et sina pead samuti ütlema, et sa pole temaga kõnelnud ega teda näinud, kuna lugu on ju ometi hoopis vastupidi, nagu sa tead.»

Sel ajal, kui nad kahekesi niiviisi kõnelesid, nägid nad üht meest kahe muulaga sellele kohale lähenevat, kus nad

olid. Mööda maad lohiseva adra kolksumisest tegid nad järelduse, et see pidi olema põllumees, kes oli tõusnud enne koitu, et minna oma töö juurde, ja nii oli lugu ka tõesti. Tulles laulis talumees järgmist romanssi:

Prantslased, ei käinud hästi
Roncesvalleses te käsi.*

«Löödagu mind surnuks,» ütles don Quijote seda kuuldes, «kui meil täna öösel hästi peaks minema. Kas sa ei kuule, mis see talumees laulab?»

«Kuulen küll,» vastas Sancho, «aga mis puutub meie ettevõttesse Roncesvallese jaht? Niisama hästi võiks ta laulda Calainose romanssi*, see oleks täiesti ükskõik selle kohta, kas meil oma asjas hästi või halvasti läheb.»

Vahepeal jõudis põllumees nende kohale ja don Quijote küsis temalt:

«Kas teate mulle öelda, sõber, — andku jumal teile head õnne — kus asub siin võrratu Toboso printsessi donja Dulcinea loss?»

«Härra,» vastas noormees, «mina olen siin võõras ja elan alles vähe aega selles külas, kus ma olen ühe rikka talupidaja teenistuses põllutöölisena. Selles majas siin vastas elavad küla kirikisand ja köster ja nad mõlemad või kumbki neist võib anda teile teateid selle armulise printsessi kohta, sest neil on kõik Toboso elanikud kirja pandud. Kuigi mina omalt poolt arvan, et terves külas ei ela ühtki printsessi, küll aga palju suursuguseid daame, kes igaüks võib olla omas majas printsess.»

«Nende hulgas, sõber, peab siis olema ka see, kelle järele mina pärin,» ütles don Quijote.

«Võib-olla,» vastas poiss, «ja jumalaga. Juba hakkab koitma.» Ja andes muuladele piitsa, ei jäänud ta ootama uusi küsimusi.

Nähes oma isandat nõutuna ja kaunis rahulolematuna, ütles Sancho talle:

«Härra, päev läheneb juba kiiresti ja ei oleks õige lasta päikesel tabada meid tänaval. Parem oleks, kui me läheksime linnast välja ja teie heldus jääks varjule kuhugi metsa siin läheduses, mina aga tulen päevaajal tagasi ja otsin siin külas kõik nurgad läbi, et leida minu käskijanna maja, linnust või lossi. Ja see peaks küll hull õnnetus olema, kui ma seda ei leiaks! Niipea kui ma selle olen leidnud, kõnelen tema heldusega ja ütlen talle, kus ja kuidas

teie heldus ootab tema käsku ja plaani selle kohta, kuidas te võiksite temaga kokku saada, ilma et see tuleks kahjuks tema aule ja heale nimele.»

«Sa laususid, Sancho,» ütles don Quijote, «mõne vähese sõnaga tuhat tarkust. Nõu, mida sa mulle praegu andsid, meeldib mulle ja ma võtan selle vastu kõige parema meelega. Tule, mu poeg, lähme otsima kohta, kuhu ma enda peidaksin; ja sina lähed siis tagasi, nagu sa ütlesid, et otsida üles mu käskijanna, saada temaga kokku ja kõnelda temaga, kelle tarkuselt ja lahkuselt ma ootan enam kui imeväärseid heasoovlikkuse avaldusi.»

Sanchol oli tuline tahtmine oma isandat külast välja saada, et see ei avastaks tema valet vastust, mille ta temale Dulcinea poolt Sierra Morenasse oli viinud, ja seepärast ruttas ta ärasõiduga, mis ka kohe aset leidis. Kahe penikoorma kaugusel linnakesest leidsid nad salu või metsa, kuhu don Quijote senikauaks varjule asus, kui Sancho linna tagasi läks, et kõnelda Dulcineaga; ja sellel saadiku-teekonnal juhtus temaga asju, mis nõuavad uut tähelepanu ja uut uskumist.

X PEATÜKK

Kus jutustatakse kavalusest, mida Sancho tarvitas, et ära nõiduda armuline preili Dulcinea, ja muudest niisama naeruväärseist kui tõepärastest sündmustest

Kui selle suurepärase loo autor jõuab sündmuste juurde, millest ta käesolevas peatükis jutustab, ütleb ta, et parem tahaks ta kõigest sellest vaikides mööda minna, kartes, et ta ei leia uskumist, sest don Quijote hullused jõuavad siin kõige suuremate ettekujutatavate hulluste kõige kaugema piirini ja kõrgema tipuni, jah, nad ulatuvad isegi vibupüssi kahekordse laskekauguse võrra maailma kõige suurematest hullustest üle. Viimaks, kuigi selle kartuse ja murega, pani ta nad kirja niisamuti, nagu teine nad oli teinud, ilma loole ühtki tõe kübet juurde lisamata või ära jätmata, ja hoolimata vastuvaidlustest, mis võisid teda valelikuks tembeldada. Ja ta tegi õigesti, sest tõde võib õhukeseks

kahaneda, aga ei murdu ja tõuseb alati vale peale nagu õli vee peale.

Niisiis, oma lugu jätkates ütleb ta, et kui don Quijote oli läinud varjule salusse, tammikusse või metsa suure Toboso lähedal, käskis ta Sanchol linna tagasi minna ja alles siis uuesti tema silme ette ilmuda, kui on kõnelnud tema nimel tema käskijannaga ja palunud teda lahkesti lubada tema poolt vangistatud rüütlil temaga kokku saada ning ka heaks arvata anda talle oma õnnistus, nii et rüütel võiks loota selle kaudu kõige paremat edu kõigis oma taplustes ja rasketes ettevõtetes. Sancho tõotas teha, mis tal kästi, ja tuua niisama hea vastus, kui ta oli toonud esimesel korral.

«Mine, mu poeg,» ütles don Quijote, «ja ära ehmu, kui leiad end selle ilupäikese valguse ees, mida sa otsima lähed. Sina õnnelikem kõigist maailma kannupoistest! Pea meeles ja ära unusta, kuidas ta sind vastu võtab: kas ta muudab näojumet sel ajal, kui sa talle minu läkituse edasi annad, kas ta erutub ja kohmetub, kuuldes minu nime, kas ta ei lasku tagasi patjadele, kui sa võib-olla leiad tema istumas seisusele vastavas uhkes võõrastetoas; ja kui ta püsti seisab, siis pane tähele, kas ta toetub kord ühele, kord teisele jalale, kas ta kordab vastust, mis ta sulle annab, kaks või kolm korda, kas ta muutub lahkest valjuks, karmist armuliseks, kas ta tõstab kätt juuste juurde, et neid kohendada, kuigi need pole sassis, — ühesõnaga, mu poeg, pane tähele kõiki ta tegusid ja liigutusi, sest kui sa mulle hiljem jutustad, missugused nad olid, siis selle järgi mõistan ma, mida ta hoiab varjul oma südame salasügavustes ja kuidas vaatab minu armastusele. Sa pead nimelt teadma, Sancho, kui sa seda ei tea, et armastajate välised teod ja liigutused nendel silmapilkudel, millal jutt puutub nende armastusse, on kõige kindlamad käskjalad, kes kannavad teateid sellest, mis sünnib hinge sisemuses. Mine, sõber, ja juhtigu sind parem õnn kui minu oma, ja toogu sind tagasi parem edu kui see, mida mina selles kibedas üksinduses, millesse sa mu jätad, kardan ja ootan.»

«Ma lähen ja tulen kiiresti tagasi,» ütles Sancho, «teie aga, härra, võtke oma südamekene rindu, mis teil nüüd vist küll ainult pähkli suurune on, ja pidage meeles, et öeldakse, julge süda võidab halva õnne, ja kus ei ole sinke, seal pole ka konkse, ja veel öeldakse, et kust sa ei arvagi, sealt kargab jänes välja, — ma ütlen seda sellepärast, et

kui ma täna öösel ei leidnud oma käskijanna losse või linnuseid, siis nüüd päevaajal mõtlen ma leida nad, enne kui ma märkangi, ja kui ma olen nad leidnud, siis jätke aga asi minu hooleks.»

«Tõesti, Sancho,» ütles don Quijote, «sa tood oma vanasõnu alati nii õnnestunult ette iga asja juures, millest me kõneleme, et ma palun jumalat samasugust õnnestumist oma ettevõttele.»

Nende sõnade peale pööras Sancho oma Halli ümber ja sõitis minema, don Quijote aga jäi hobuse selga istuma, toetudes jalustele ja oma piigile, pea täis kurbi ja segaseid mõtteid. Sinna me ta jätamegi ja läheme kaasa Sancho Panzaga, kes mitte vähem segasena ja mõtlikuna ei lahkunud oma isandast, kui see maha jäi, ja isegi sedavõrd, et vaevalt oli ta metsast välja sõitnud ja pead pöörates näinud, et don Quijote enam ei paista, kui ta Halli seljast maha tuli, puu alla istus ja järgmisel viisil iseendaga kõnelema hakkas:

«Kas saaks ehk teada, sõber Sancho, kuhu teie heldus nüüd läheb? Kas lähete otsima mõnd eeslit, kes teil kaduma on läinud? — Ei, kindlasti mitte. — Aga mida te siis otsima lähete? — Ma lähen otsima ei rohkemat ega vähemat kui üht printsessi ja temas ilupäikest ning tervet taevast üheskoos. — Ja kust arvate leida seda, mis te ütlete, Sancho? — Kust? Suurest Toboso linnast. — Hea, aga kelle nimel lähete teda otsima? — Kuulsa rüütli La Mancha don Quijote nimel, kes teeb kõverused sirgeks ja annab süüa neile, kel janu on, ning juua neile, kel nälg on. — Kõik see on väga kena. Aga kas teate, kus ta elab, Sancho? — Mu isand ütleb, et ta peab elama mõnes uhkes lossis või toredas linnuses. — Ja kas te olete teda ehk kunagi juba näinud? — Ei mina ega mu isand ole teda iial näinud. — Aga kas teie arvates poleks õige ja hästi tehtud, kui Toboso elanikud, saades teada, et teie olete siin kavatsusega nende printsesse ära meelitada ja nende daame ärevusse viia, tuleksid ja tümitaksid teie küljekondid malakatega nii läbi, et teil ei jääks üht tervet luujuppigi? — Tõepoolest, neil oleks ju täitsa õigus, kui nad ei peaks silmas, et mina olen saadetud ja et «te saadik olete, mu sõber, ei süüd teil' mingit anda või»*. — Ärge lootke selle peale, Sancho, sest La Mancha rahvas on niisama äkiline kui auväärne ja ei luba kellelgi end narrida. Jumala eest, kui nad teist haisu ninna saavad, siis läheb teil halvasti. —

Ei, eemale sellest asjast! Mis loeb mulle teise häda! Et mina muudkui otsigu teise lõbuks kassil kolme jalga. Seda enam, et otsida Dulcinead Tobosos on niisama hea kui otsida Maricat Ravennas või bakalaureust Salamancas. Kurat, kurat ise on mind selle supi sisse seganud, ei keegi muu.»

Selle üksikkõne pidas endaga Sancho, ja selle järeldusena ütles ta endale:

«Noh, iga asja vastu leidub rohtu, ainult mitte surma vastu, mille ikke alt me elu lõpul kõik peame läbi minema, nii raske kui see meile ongi. Minu isand on tuhande märgi läbi näidanud, et ta on püstihull, ja ka mina ei jää temast maha, vaid olen veel hullem kui tema, kuna ma temale järgnen ja teda teenin, kui on õige vanasõna, mis lausub: ütle mulle, kellega sa seltsid, ja ma ütlen sulle, kes sa oled, ja teine, et kelle leiba sa sööd, selle laulu sa laulad. Kuna ta niisiis hull on, nagu ta on, ja säärases hulluses, mis enamjaolt arvab ühtesid asju teisteks ja peab valget mustaks ja musta valgeks, nagu oli näha, kui ta ütles, et tuuleveskid on hiiglased, munkade muulad kaamelid ja lambakarjad vaenlaste sõjaväed, ja palju muid selletaolisi asju, siis ei ole iseäranis raske panna teda uskuma, et mõni maatüdruk, esimene, kes mulle siin ette satub, on armuline preili Dulcinea. Ja kui ta seda ei usu, siis ma vannun, ja kui tema vannub vastu, siis vannun mina uuesti, ja kui tema jääb oma juurde kindlaks, siis jään mina veel kindlamaks, ja niiviisi raiun ikka oma, tulgu mis tuleb. Võib olla, et selle visadusega jõuan tema juures niikaugele, et ta teine kord ei saada mind sääraste läkitustega, nähes, kui halbu sõnumeid ma talle sealt toon; ehk võib-olla hakkab ta ette kujutama, nagu ma arvan, et mõni neist kurjadest nõidadest, kes tema sõnade järgi talle halba soovivad, on muutnud daami kuju, et teha temale halba ja kahju.»

Nende mõtetega jäi Sancho Panza hing rahule ja ta leidis, et on nüüd oma asja õnnelikule lõpule viinud. Ta jäi kuni pealelõunani sinna paika, et anda don Quijotele põhjust mõelda, nagu oleks ta kasutanud oma aega Tobososse minekuks ja sealt tulekuks. Ja kõik läks tal nii hästi, et kui ta tõusis ja tahtis oma Halli selga istuda, nägi ta, et Toboso poolt lähenesid temale kolm talunaist kolmel isa- või emaeeslil — seda ei seleta autor täpselt, kuigi võiks ennem arvata, et nad olid emaeeslid, sest need on harilikult külanaiste ratsudeks; aga kuna see pole kuigi

tähtis, siis ei tarvitse meil selle küsimuse uurimiseks peatuda. Lühidalt, niipea kui Sancho talunaisi nägi, sõitis ta kiiresti oma isanda don Quijote juurde ja leidis tema õhkamas ning tuhandeid armukaebusi lausumas. Kui don Quijote teda silmas, ütles ta:

«Mis on, sõber Sancho? Kas võin märkida selle päeva valge või musta kiviga?»

«Oleks parem,» vastas Sancho, «kui teie heldus märgiks ta punasega nagu ülikooli nimestikud*, et nende lugejad paremini näeksid neid.»

«Sa tood siis häid uudiseid?» ütles don Quijote.

«Nii häid,» vastas Sancho, «et teie heldusel ei ole muud teha kui anda Rocinantele kannuseid ja sõita välja lagedale, et kokku saada armulise preili Toboso Dulcineaga, kes oma kahe näitsikuga tuleb kokkusaamisele teie heldusega.»

«Püha jumal! Mis sa räägid, sõber Sancho?» ütles don Quijote. «Vaata, et sa mind ei peta ega taha võltsi rõõmuga lahutada mu tõelist kurbust.»

«Mis ma sellest saaksin, kui ma teie heldust petaksin?» vastas Sancho. «Seda enam, et teil on nii kerge minu sõnade tõepärasust kindlaks teha. Andke hobusele kannuseid, härra, ja tulge, ning te näete lähenemas printsessi, meie valitsejannat, riietes ja ehetega, mis on tema kõrge seisuse väärilised. Tema näitsikud ja tema — see on lausa kullasära, aina pärlite kobarad, aina teemandid, rubiinid ja enam kui kümnekordsetest kuldlõngadest brokaatriie; juuksed nagu päikesekiired õlgadel lahti ja nendega mängleb tuul; ja iseäranis tore on, et nad sõidavad ratsa kolmel kirjul taldril, nii et aina vaata.»

«Sa tahad öelda teldril, Sancho.»

«Taldri ja teldri vahel on väike vahe,» vastas Sancho, «aga sõitku nad ükskõik millel, igatahes nad sõidavad, kõige mukitumad prouad, keda soovida võib, iseäranis printsess Dulcinea, minu käskijanna, kes paneb jahmatama kõik meeled.»

«Lähme, poeg Sancho,» vastas don Quijote, «ja tasuks selle niisama ootamatu kui hea sõnumi eest tõotan sulle kõige parema saagi, mis ma võidan esimeses mulle ettetulevas seikluses, ja kui see sind ei rahulda, siis määran sulle varsad, keda mulle tänavu toovad mu kolm mära, — sa tead ju, et nad jäid meie küla karjamaale ja peavad varsti poegima.»

«Mina pean kinni varssadest,» vastas Sancho, «sest ei ole kuigi kindel, et esimese seikluse saak on hea.»

Sel ajal jõudsid nad metsast välja ja nägid lähedal kolme külatüdrukut. Don Quijote otsis pilguga kogu Toboso tee läbi, ja kuna ta ei näinud kedagi peale nende kolme talutüdruku, sattus ta päris segadusse ja küsis Sancholt, kas daamid olid juba linnast välja sõitnud.

«Kuidas linnast välja sõitnud?» vastas Sancho. «Kas teie heldusel on siis silmad kuklas, et te neid ei näe, — sealt nad ju tulevad, särades nagu päike keskpäeval?»

«Mina ei näe muud, Sancho, kui kolme talunaist kolmel eeslil.»

«Nüüd päästku mind jumal kurjast!» vastas Sancho. «Kas on võimalik, et kolm teldrit või kuidas nende nimi on, valged nagu pimestav lumi, paistavad teie heldusele eeslitena? Jumala eest, ma katkuksin endal habeme välja, kui see tõsi oleks.»

«Aga mina ütlen sulle, armas Sancho, et need on niisama tõesti isa- või emaeeslid, kui mina don Quijote olen ja sina Sancho Panza; vähemalt näivad nad mulle niisugustena.»

«Vaikige, härra,» ütles Sancho, «ärge rääkige sääraseid sõnu, vaid hõõruge silmad selgeks ja tulge oma mõtete valitsejannale lugupidamist avaldama, sest ta on juba lähedal.»

Nende sõnadega sõitis ta kolmele külanaisele vastu, ronis siis Halli seljast maha, võttis ühel eeslil päitsetest kinni, laskus põlvili ja ütles:

«Ilu kuninganna, printsess ja hertsoginna, teie kõrkus ja kõrgus, olge nii lahke ja suhtuge armulikult ja poolehoiuga sellesse teie vangistuses olevasse rüütlisse, kes seisab seal nagu marmorkivi, kohmetult ja hingetult, et viibib teie kõrge isiku ees. Mina olen tema kannupoiss Sancho Panza, tema aga on paljuekselnud rüütel don Quijote La Manchast, keda teise nimega kutsutakse Kurva Kuju rüütliks.»

Nüüd oli don Quijote juba Sancho kõrvale põlvili laskunud ja vaatas pärani silmi ning segase pilguga sellele, keda Sancho nimetas kuningannaks ja valitsejannaks; ja kuna ta nägi temas ainult talutüdrukut, pealegi mitte kuigi kena näoga, sest ta oli punnis põskede ja lameda ninaga, seisis ta nõutuna ja imestuses, julgemata huuli paotada. Ka talutüdrukud ise olid jahmunud, nähes põlvitamas neid kaht nii erinevat meest, kes ei tahtnud üht nende hul-

gast edasi liikuda lasta. Aga kinnipeetu katkestas vaikuse väga pahasena ja tusasena ning ütles:

«Minge ometi tee pealt eest, pagana pihta, ja laske meid mööda, meil on kiire.»

Seepeale vastas Sancho:

«Oo printsess ja Toboso piiramatu valitsejanna! Kas teie kõrgemeelne süda ei lähe pehmeks, nähes teie ülla isiku ees põlvitamas rändava rüütelkonna sammast ja tuge?»

Seda kuuldes ütles teine tüdruk:

«Kae, kus on irvitajad väljas. Ah härrad tulevad nüüd talutüdrukuid pilama, just nagu meie ei oskaks siin niisamuti nalja heita nagu nemad! Minge oma teed ja laske meil enda oma jätkata, see tuleb teile terviseks!»

«Tõuse, Sancho,» ütles nüüd don Quijote, «sest ma näen, et saatus ei ole veel küllastunud minu kannatustest ja on sulgenud kõik teed, kustkaudu võiks tulla mõni rõõm sellesse tühisesse hinge, mis minu ihus asub. Ja sina, kes sa oled nii täiuslik, kui üldse soovida võib, inimliku kenaduse tipp, sind jumaldava ja kurva südame ainuke troost — kuigi kuri nõid kiusab mind taga ja on saatnud pilved ning kaed mu silmade ette ja ainult nende jaoks üksi, mitte teiste jaoks, on muutnud ja moonutanud sinu võrratu ilu ja näo vaese talutüdruku omaks, kui ta samuti pole muutnud ka minu välimust mõne koletise omaks, et teha seda jälestatavaks sinu silmis —, ära keeldu mulle heitmast oma leebet ning armastavat pilku ja nägemast selles aupakkumises ja põlvitamises, mida ma su moonutatud ilule osutan, minu jumaldava hinge alandlikkust.»

«Mine räägi seda mõnele teisele!» ütles talutüdruk. «Mina sääraste narruste kuulamisest ei hooli! Astuge kõrvale ja laske meid minna, ja me ütleme teile aitäh!»

Sancho astus kõrvale ja laskis tal minna, ülimalt rahul, et tema vemp nii hästi lõppes. Niipea kui Dulcineaks peetud külatüdruk nägi end vaba olevat, torkas ta oma «taldrit» kepi otsas oleva astlaga ja kihutas teda mööda välja edasi. Ja kuna eesel tundis astla teravikku, mis teda tavalisest tugevamini torkas, hakkas ta nii tagant üles lööma, et paiskas armulise preili Dulcinea maha. Seda nähes ruttas don Quijote teda üles tõstma, Sancho aga asus seadma ja kinnitama sadulat, mis oli eesli kõhu alla nihkunud. Kui sadul korras oli, tahtis don Quijote oma nõiutud käskijannat kätel eeslile tõsta, kuid daam vabastas ta sellest vaevast: ta tõusis ise maast üles, astus mõne sammu

tagasi, võttis jooksuga hoogu, ja asetades mõlemad käed eesli laudjale, vibutas oma keha kergemini kui jahikull sadulasse, kuhu ta kaksiratsa nagu mees istuma jäi.

Siis ütles Sancho:

«Pagana pihta, meie käskijanna on kergem kui lõokull ja võiks kõige osavamale córdobalasele või mehhiklasele õpetada, kuidas lühikestel jalustel ratsa sõita: ühe hüppega lendas ta üle sadula tagumise kaare, ja ilma kannusteta paneb ta teldri jooksma nagu sebra, ja tema ümmardajad ei jää tast maha — kõik lendavad nagu tuul!»

Ja see oli tõsi, sest nähes Dulcinead jälle ratsu seljas, kihutasid teised tüdrukud talle järele ja kadusid kiiresti, ning ei pööranud enne pead, kui olid üle poole penikoorma edasi sõitnud. Don Quijote vaatas neile järele, ja kui nad olid silmist kadunud, pöördus ta Sancho poole ning ütles:

«Noh, Sancho, mis sa sellest arvad? Kuidas need nõiad mind vihkavad! Vaata ometi, kui kaugele ulatub nende õelus ja vimm minu vastu: nad tahtsid röövida minult rõõmu, mida võis mulle pakkuda mu käskijanna nägemine tema õiges kujus. Tõepoolest, ma olen sündinud kõigi õnnetute eeskujuks ja selleks märklauaks, mida sihivad ja tabavad õnnetuse nooled. Ja pane veel tähele, Sancho, et need äraandjad ei leppinud lihtsalt minu Dulcinea muutmise ja moondamisega, vaid nad moondasid ja muutsid ta nii madalaks ja inetuks, nagu oli see külatüdruk, ja ühes sellega röövisid nad temalt suursugustele daamidele omase hea lõhna, sest nad liiguvad alati ambra ja lillede keskel: ma pean sulle nimelt ütlema, Sancho, et kui ma astusin Dulcinea juurde, et aidata teda teldri selga, nagu sina ütled, sest minule näis see eeslina, siis lõi mulle vastu nii vänge toore küüslaugu lehk, et see mind uimaseks tegi ja mu südame keerama ajas.»

«Oh te lurjused!» hüüdis nüüd Sancho. «Oo, õelad ja pahatahtlikud nõiad, küll ma tahaks teid kõiki näha lõpuseidpidi nööri peale lükituna nagu sardiine! Te teate palju, suudate palju ja teete palju halba. Teile, kurjategijatele, oleks pidanud sellest küllalt olema, et muutsite mu käskijanna pärlsilmad korgitamme tõrudeks ja ta kõige puhtamast kullast juuksed punase härja sabakarvadeks, ja lühidalt, kõik ta näojooned ilusatest inetuteks, aga ta lõhna oleksite võinud puudutamata jätta, sest vähemalt selle kaudu oleksime aru saanud, mis on varjul selle inetu kesta all, kuigi mina, tõtt-öelda, ei näinud sugugi tema inetust,

vaid ta ilu, millele oli veel kõige tipuks ja krooniks sünnimärk ta huule kohal, paremal pool, nii umbes vurru moodi, seitsme või kaheksa heleda karvaga, mis olid nagu kullaniidid ja enam kui vaksapikkused.»

«Kooskõla järgi,» ütles don Quijote, «mis valitseb näo ja keha sünnimärkide vahel, peab Dulcineal teine sünnimärk olema reie peal sellelsamal küljel, kus tal on märk näo peal; aga nii suured karvad, nagu sina nimetasid, on liiga pikad sünnimärkide jaoks.»

«Aga ma võin ütelda teie heldusele,» vastas Sancho, «et need passisid sinna nagu loodud.»

«Ma usun seda, sõber,» vastas don Quijote, «sest loodus ei andnud Dulcineale midagi, mis poleks täielik ja täiuslik, nii et kui tal oleks sada niisugust sünnimärki, nagu sina ütled, siis ei oleks nad temal mitte sünnimärgid, vaid kuud ja säravad tähed. Aga ütle mulle, Sancho, see, mis mulle näis eeslisadulana ja mida sina kohendasid, kas oli see lame või seljatõega sadul?»

«Ei kumbagi,» vastas Sancho, «vaid lühikeste jalustega ratsutamise sadul, kaetud nii uhke vaibaga, et see oli väärt pool kuningriiki.»

«Ja kuidas mina kõike seda ei näinud, Sancho!» sõnas don Quijote. «Nüüd ütlen uuesti ja ütlen veel tuhat korda, et ma olen kõige õnnetum kõigist inimestest!»

Vembumehel Sanchol oli tükk tegemist, et varjata naeru, kui ta oma nii peenelt petetud isanda lollusi kuulis. Viimaks, pärast paljusid muid kõnelusi, mis nende kahe vahel aset leidsid, istusid nad jälle oma ratsude selga ja asusid teele Zaragoza* poole, kuhu arvasid jõuda õigel ajal, et osa võtta uhketest pidustustest, mida selles kuulsas linnas igal aastal peeti. Aga enne kui nad sinna jõudsid, juhtus nendega nii palju, nii suuri ja imestamapanevaid asju, et need on väärt kirja panna ja lugeda, nagu allpool näha saadakse.

XI PEATÜKK

Iseäralikust seiklusest, mis juhtus vapral Don Quijotel Surma õukonna vankri või kaarikuga

Sügavas mõttes jätkas don Quijote oma teed, arutades endamisi halba nalja, mida talle olid teinud nõiad, muutes tema käskijanna Dulcinea inetuks külatüdrukuks, ja ta ei osanud kujutleda, missuguse abinõuga ta saaks Dulcinea jälle tema endisesse olekusse tagasi viia. Ja need mõtted võtsid ta nii täielikult oma võimusesse, et ta laskis Rocinante ratsutid endalegi märkamatult lahti, ja hobune, tundes, et talle on vabadus antud, peatus igal sammul ja sõi haljast rohtu, mida seal väljadel rohkesti kasvas. Sancho äratas oma isanda uimasusest, öeldes talle:

«Härra, kurbus ei ole loodud loomade, vaid inimeste jaoks, aga kui inimesed end liialt tema võimusesse annavad, siis muutuvad nad loomadeks. Toibuge, teie heldus, tulge jälle meelemärkusele ja võtke Rocinante ratsutid, ärgake üles ja saage elavaks ning näidake seda särtsu, mis peab olema rändrüütlitel. Mis kurat see siis tähendab? Mis norutamine see on? Kes me siis oleme? Võtku saatan kõik Dulcinead, niipalju kui neid maakeral on, sest üheainsa rändrüütli heaolu on rohkem väärt kui kõik maailma nõidused ja moondused kokku.»

«Vaiki, Sancho,» ütles don Quijote üsna jõulise häälega, «vaiki, ütlen ma, ja ära lausu pühaduseteotusi selle nõiutud daami kohta, kelle ebaõnnes ja hädas mina üksi süüdi olen: kadedusest, mida minu vastu tunnevad õelad, on sündinud tema kuri saatus.»

«Seda ütlen ka mina,» vastas Sancho. «Kes teda varem nägi ja nüüd näeb, kas selle süda ei nuta sees?»

«Seda võid sina, Sancho, tõesti öelda,» vastas don Quijote, «sest sina nägid teda tema ilu täies hiilguses, kuna nõidus ei ulatunud niikaugele, et segada sinu nägemist ja varjata sinu eest tema ilu. Ainult minu vastu üksi ja minu silmade vastu on juhitud selle mürgi jõud. Kõige sellega ühenduses, Sancho, tuli mulle meelde üks asi, ja nimelt, et sa kirjeldasid mulle halvasti tema ilu, sest kui ma õieti mäletan, ütlesid sa tal olevat pärlsilmad, pärli moodi silmad on aga ennem lestal kui daamil. Minu arvates peaksid Dulcinea silmad olema rohelised smaragdid, suured, kahe taevaliku kulmukaarega. Võta need pärlid ta silmade

juurest ära ja pane need hammaste juurde, sest sa vahetasid nad kindlasti ära, Sancho, arvates silmad hammasteks.»

«Kõik võib olla,» vastas Sancho, «sest mind viis tema ilu niisamuti segadusse nagu teie heldust ta inetus. Aga jätame selle kõik jumala hooleks, sest tema on kõigi asjade teadja, mis peavad juhtuma selles hädaorus, selles meie viletsas maailmas, kus vaevalt leidub midagi, millesse poleks segatud kurjust, pettust ja kelmust. Üks asi, armas härra, teeb mulle rohkem muret kui kõik muu, ja nimelt mõte, et mis siis tuleb teha, kui teie heldus võidab mõne hiiglase või mõne rüütli ja käsib tal minna ja astuda armulise preili Dulcinea kauniduse ette. Kuidas leiab see vaene hiiglane või vaene ja vilets võidetud rüütel tema? Mul on tunne, justkui näeksin neid juba kõndivat mööda Tobosot nagu molkusi, otsides armulist preilit Dulcinead, ja isegi kui nad temaga keset tänavat kokku saaksid, tunneksid nad teda niisama vähe ära kui minu isa.»

«Võib-olla, Sancho,» vastas don Quijote, «ei ulatu nõidus niikaugele, et röövida Dulcinea tundmist võidetud ja esitlema saadetud hiiglastelt ja rüütlitelt, ja ühe või kahe esimesega, keda ma võidan, teeme proovi, kas nad teda näevad või mitte, sel viisil, et ma käsin neil tagasi tulla ja mulle aru anda, kuidas neil selles asjas läks.»

«Pean tähendama, härra,» sõnas Sancho, «et olen sellega täiesti päri, mis te praegu ütlesite, ja selle kunsti abil saame teada seda, mis me soovime. Ja kui lugu nii on, et tema ilu on ainuüksi teie helduse eest varjatud, siis tabab õnnetus rohkem teid kui teda. Peaasi et armuline preili Dulcinea oleks rahul ja õnnelik, küll meie juba siin hakkama saame ja viidame aega nii hästi, kui oskame, otsides oma seiklusi, ja jätame aja hooleks oma mõju avaldada, sest tema on nende ja muude suuremate haiguste kõige parem arst.»

Don Quijote tahtis Sancho Panzale vastata, aga teda takistas selles üks vanker, mis äkki teele välja sõitis, koormatud kõige mitmekesisemate ja iseäralikumate isikute ning kogudega, keda üldse võib kujutleda. Muulade ajajaks ja kutsariks oli keegi inetu kurat. Vanker oli täiesti lahtine, ilma telkkatuseta või punutiskatteta. Esimene kogu, mis don Quijotele silma paistis, oli Surm ise, inimliku näoga; tema kõrval oli näha suurte maalitud tiibadega ingel; teisel pool asus keiser, peas kroon, mis näis

olevat kullast; Surma jalge ees istus jumal, keda hüütakse Cupidoks, ilma sidemeta silmade ees, aga oma vibu, nooletupe ja nooltega. Seal oli ka pealaest jalatallani raudriietes rüütel, ainult et ta ei kandnud mitte raudkübarat ega kiivrit, vaid mitmevärviliste sulgedega ehitud kübarat. Nendega kaasas oli veel teisi mitmesugustes riietes ja mitmesuguse välimusega inimesi. See kõik ilmus nii äkki rüütli ja kannupoisi ette, et tegi Don Quijote teatud määral rahutuks ja Sancho südames äratas hirmu. Aga don Quijote meel läks peagi jälle rõõmsaks, sest ta uskus, et teda ootab siin mõni uus hädaohtlik seiklus. Selle mõttega, olles oma hinges valmis vastu minema ükskõik missugusele hädaohule, astus ta vankri ette ja ütles valju ning ähvardava häälega:

«Voorimees, kutsar või kurat või kes sa iganes oled, ütle mulle viibimata, kes sa oled, kuhu lähed ja kes on need inimesed, keda sa vead oma vankrilogus, mis sarnaneb enam Charoni lootsikuga kui hariliku vankriga.»

Seepeale pidas kurat vankri kinni ja vastas väga rahulikult:

«Mu härra, meie oleme näitlejad Ángulo Halva trupist. Täna hommikul, Issanda Ihu püha oktaavil, etendasime ühes külas, mis asub tolle kingu taga, näidendit «Surma õukond», ja täna õhtul peame tegema seda teises külas, mis sealt eemalt paistab. Ja kuna see on nii lähedal, siis ei tahtnud me näha asjata vaeva riidest lahtivõtmisega ja uuesti riidesse panemisega, vaid sõidame nendessamades riietes, milles me etendust anname. See noormees mängib surma, teine inglit, too naine, kes on direktori abikaasa, kuningannat, too mees seal sõdurit, too keisrit ja mina kuradit, ja mina olen üks tähtsamaid tegelasi näidendis, sest ma mängin selles trupis peaosi. Kui teie meilt veel midagi teada soovite, siis küsige minult — mina oskan kõige peale täpselt vastata, sest kuna ma olen kurat, siis suudan ma kõike.»

«Vannun rändrüütli au juures,» vastas don Quijote, «et niipea kui ma vankrit nägin, kujutlesin, et mul seisab ees mõni suurepärane seiklus, nüüd aga ütlen, et tarvitseb ainult käega puudutada seda, mis sulle näis, ja pettus kaob. Minge aga peale, head inimesed, ja jumal kaasa, ja pidage oma pidu ning mõelge järele, kas teil on mulle mõni ülesanne, millega saaksin teile kasulik olla, — täidaksin seda kõige parema tahtmisega ja hea meelega, sest

lapsest saadik armastan ma maske ja nooruses käisid mu silmad aina näitemängude järele.»

Saatus tahtis, et sel ajal, kui nad nii kõnelesid, jõudis kohale veel üks näiteseltskonna liige, kes kandis narririideid paljude kuljustega ja hoidis käes keppi, mille otsa oli kinnitatud kolm täispuhutud härjapõit. Jõudes don Quijote juurde, hakkas see narr keppi vibutama, põitega vastu maad taguma ja suuri hüppeid tegema, nii et kõik kuljused helisesid. See kole nägemus ärritas Rocinantet niivõrd, et ta tõmbas suurauad hammaste vahele, ja ilma et don Quijote oleks suutnud teda tagasi hoida, pani kihutama mööda välja suurema kiirusega, kui iial oleks võinud oodata temataoliselt luukerelt. Sancho, taibates, et tema isandat ähvardab oht maha paisatud saada, hüppas Halli seljast maha ja ruttas suure kiiruga talle appi. Aga kui ta kohale jõudis, lamas don Quijote juba maas ja tema kõrval Rocinante, kes oli kukkunud ühes oma isandaga, — see oli Rocinante lõbususe ja julgustükkide tavaline lõpp ja tulemus. Aga vaevalt oli Sancho oma ratsu seljast maha tulnud, et don Quijotele appi minna, kui too põitega tantsiv kurat hüppas Halli selga ja hakkas teda nende põitega taguma. Enam hirmu ja kära kui löökide mõjul pani Hall punuma mööda välja selle küla poole, kus etendus pidi aset leidma. Sancho vaatas oma kihutavat Halli ja kukkunud isandat ega teadnud, kummale hädas rutem appi minna, aga viimaks, kuna ta oli hea kannupoiss ja ustav teener, sai temas armastus isanda vastu võitu poolehoiust eesli vastu, ehk küll iga kord, kui ta nägi põisi õhku tõstetavat ja alla langevat tema Halli laudjale, tundis ta surmavaeva ja -hirmu ja ta oleks parem tahtnud, et need löögid oleksid langenud tema silmateradele kui tema eesli kõige väiksemale sabakarvale. Selles nõutuses ja kitsikuses jõudis ta sinna, kus lamas don Quijote palju hullemas seisukorras, kui ta ise oleks soovinud, ja aidates tal asuda Rocinante selga, ütles Sancho talle:

«Härra, kurat viis eesli ära.»

«Missugune kurat?» küsis don Quijote.

«Too põitega,» vastas Sancho.

«Küll ma ta kätte saan,» vastas don Quijote, «peitku ta end temaga kas või põrgu kõige sügavamasse ja pimedamasse koopasse. Järgne mulle, Sancho, sest vanker läheb aeglaselt ja selle ees olevate muuladega tasun ma sinu Halli kaotuse.»

«Ei ole tarvis seda vaeva näha, härra,» vastas Sancho. «Vaigistage oma viha, teie heldus, sest mulle paistab, et kurat on Halli lahti lasknud ja see tuleb tagasi koju.»

Ja see oli tõsi, sest kurat, aimates järele don Quijotet ja Rocinantet, oli Halliga kukkunud ja siis jalgsi külasse läinud, eesel aga tuli oma peremehe juurde tagasi.

«Siiski,» ütles don Quijote, «tuleks selle kuradi ebaviisakust nuhelda mõne vankrisolija, kas või keisri enda kallal.»

«Visake see mõte peast välja, teie heldus,» ütles Sancho, «ja võtke minu nõu kuulda: ärge tehke iial tegemist komejantidega, sest see on eesõigustatud rahvas. Olen näinud näitlejat, kes oli kahe inimese tapmise pärast kinni pandud, ja ometi pääses vabaks ega tasunud isegi kohtukulusid. Teadke, teie heldus, et kuna see on rõõmus rahvas, kes valmistab lõbu, siis kõik kaitsevad, toetavad, aitavad neid ja peavad neist lugu, iseäranis veel siis, kui nad kuuluvad kuninglikkudesse ja ametlikult lubatud näiteseltskondadesse, kus kõik või suurem osa neist oma riiete ja oleku poolest näivad päris vürstidena.»

«Aga siiski,» ütles don Quijote, «ei pea see komejandist kurat minu käest hoobeldes minema pääsema, toetagu teda kas või terve inimeste sugu.»

Nõnda öelnud, sõitis ta vankrile järele, mis oli juba lähenemas külale, ja hüüdis valjusti:

«Pidage kinni, oodake, lõbus ja rõõmus parv, sest ma tahan teile õpetada, kuidas tuleb ümber käia eeslite ja loomadega, kes on ratsudeks rändrüütlite kannupoistel!»

Don Quijote karjus nii valju häälega, et vankrisolijad kuulsid ja mõistsid teda, ja järeldades ta sõnadest tema vaenulikku kavatsust, hüppas Surm ühe silmapilguga vankrist maha ja tema järel keiser, kuisarist kurat ja ingel, ilma et kuninganna ja jumal Cupidogi paigale oleksid jäänud; nad kõik haarasid kivid pihku ja seisid ritta, oodates don Quijotet, et võtta teda vastu oma teravate ränidega. Don Quijote, nähes neid üles rivistunud nagu vahvat väesalka, käed püsti, valmis võimsalt lennutama kive, tõmbas Rocinante ratsutid pingule ja jäi mõtlema, mil viisil saaks ta neile kallale tungida kõige väiksema hädaohuga iseendale. Sel ajal, kui ta veel viivitas, jõudis Sancho pärale, ja nähes teda valmis olevat ründama hästi korrastatud väesalka, ütles talle:

«Oleks küll hullumeelsus niisugust asja ette võtta. Mõ-

telge järele, teie heldus, mu armas härra, et niisuguse kivirahe vastu ei ole ühtki kaitsesõjariista maailmas, kui just mitte pugeda ja peita ennast vaskkella sisse. Samuti tuleb silmas pidada, et on ennem hulljulgus kui vaprus, kui üksainus mees tungib sõjaväele kallale, kus Surm ise kaasas on ja kus võitlevad keisrid isiklikult ja neile on abiks head ja kurjad inglid. Ja kui see mõte teid veel ei sunni rahule jääma, siis tehku seda kindel teadmine, et kõigi nende hulgas seal, kuigi nad näivad kuningate, vürstide ja keisritena, ei ole ühtki rändrüütlit.»

«No nüüd, Sancho,» ütles don Quijote, «tabasid sa küll märki, ja see põhjendus võib ja peab muutma mu juba otsustatud kavatsuse. Ma ei või ega tohi tõmmata mööka, nagu ma sulle juba varem mitu korda olen öelnud, kellegi vastu, kes pole rüütliks pühitsetud. Sinu asi, Sancho, on nendega kokku minna, kui sa tahad kätte tasuda teotuse eest, mis sinu Hallile osaks on saanud, ja mina aitan sind siit hüüete ja kasulikkude nõuannetega.»

«Ei ole mõtet, härra, kellelegi kätte tasuda,» vastas Sancho, «sest headel kristlastel ei kõlba oma teotuste eest kätte maksta, pealegi tahan ma oma eesli niikaugele viia, et ta annaks oma teotuse minu tahtmise hoolde, ja see tahtmine on — saata rahulikult mööda need elupäevad, mis taevas mulle osaks on andnud.»

«Kui sinu otsus on niisugune,» vastas don Quijote, «hea Sancho, mõistlik Sancho, kristlik Sancho ja otsekohene Sancho, siis jätame need viirastused sinnapaika ja läheme otsima paremaid ning suurepärasemaid seiklusi, sest minu arvates on see maa seda laadi, et siin ei tule puudust rohketest ja üpris imepärastest seiklustest.»

Ta pööras hobuse kohe ümber, Sancho läks oma Halli juurde, Surm ja tema lendsalk ronisid tagasi vankritesse ja jätkasid oma teed — nii õnnelikult lõppes hirmuäratav seiklus Surma vankriga, tänu kasulikule nõule, mis Sancho Panza oli andnud oma isandale, kellel järgmisel päeval juhtus ühe armunud rändrüütliga teine seiklus, mis polnud vähem imestusväärne kui eelmine.

XII PEATÜKK

Iseäralikust seiklusest, mis juhtus vapra don Quijote ja südi Peeglite rüütli vahel

Pärast kohtumist Surmaga saatsid don Quijote ja tema kannupoiss öö mööda kõrgete ning varjurikaste puude all, seejärel kui don Quijote oli Sancho soovitusel söönud neist tagavaradest, mida Hall kandis. Õhtusöögi kestel ütles Sancho oma isandale:

«Oh, härra, küll ma oleksin loll olnud, kui oleksin valinud endale sõnumitooja palgaks saagi esimesest seiklusest, mille teie lõpule viite, ja mitte teie kolme mära varsad. Päris tõesti, varblane peos on rohkem väärt kui toonekurg katusel.»

«Siiski,» vastas don Quijote, «kui sina, Sancho, oleksid mind lasknud kallale tungida, nagu mina tahtsin, siis oleksid sulle saagiks langenud vähemalt keisrinna kuldkroon ja Cupido maalitud tiivad, sest ma oleksin need neilt vägisi ära võtnud ja sinule andnud.»

«Komejantidest keisrite valitsuskepid ja kroonid,» vastas Sancho Panza, «ei ole iial puhtast kullast, vaid kassikullast või karrast.»

«See on tõsi,» sõnas don Quijote, «sest pole kohane, et näitemänguehted oleksid ehtsad, vaid nad peavad olema võltsid ja näilised nagu näitemäng ise, mille vastu sina, Sancho, nagu ma sooviksin, peaksid poolehoidu tundma ja ühes sellega järelikult ka nende vastu, kes näitemänge etendavad, ja nende vastu, kes neid kirjutavad, sest kõikide nende abinõudega tehakse suurt head ühiskonnale, kuna nad igal sammul asetavad meie ette peegli, milles inimese elu teod selgesti näha on, ja pole ühtki võrdlust, mis meile selgemini näitaks seda, mis me oleme, ja seda, mis me olema peame, kui komöödia ja komejandid. Või kui sa ei usu, siis ütle mulle, kas sa pole näinud ette kantavat mõnd näitemängu, kus esinevad kuningad, keisrid ja paavstid, rüütlid, daamid ja muud mitmesugused isikud? Üks mängib kaklejat, teine petist, see kaupmeest, too sõdurit, järgmine tarka kohtlast, veel keegi kohtlast armastajat, ja kui komöödia on lõppenud ja kõik on riided seljast võtnud, siis on kõik näitlejad ühesugused.»

«Olen näinud küll,» vastas Sancho.

«Vaat seesama,» ütles don Quijote, «sünnib ka selle maa-

ilma näitemängus ja etenduses, kus ühed mängivad keisreid, teised paavste, lühidalt, kõiki rolle, nii palju kui neid mõnes näitemängus võib ette tulla; aga kui tuleb lõpp, see tähendab, kui elu lõpule jõuab, võtab surm neilt kõigilt riided, mis neid eraldasid, ja kõik muutuvad ühesugusteks hauas.»

«Tore võrdlus!» ütles Sancho. «Aga siiski mitte nii uus, et ma poleks seda kuulnud juba palju kordi, nagu toda võrdlust malemänguga, et niikaua kui mäng kestab, on igal nupul oma erisugune ülesanne, aga niipea kui mäng on lõppenud, aetakse nad kõik segi ja ühtekokku ja pannakse kotti, mis on niisama nagu panna elu hauda.»

«Iga päevaga, Sancho,» ütles don Quijote, «muutud sa vähem kohtlaseks ja aina targemaks.»

«Nojah, midagi peab mulle ju teie helduse tarkusest külge jääma,» vastas Sancho, «sest maad, mis iseenesest on viljatud ja kuivad, annavad head vilja, kui neid väetada, — ma tahan öelda, et teie helduse kõned on olnud väetiseks, mis on langenud minu kuiva vaimu viljatule pinnale, harijaks on olnud aeg, mis ma teid olen teeninud ja teiega koos olnud; seepärast loodan ma anda endast head vilja, säärast, mis ei eksi ega kaldu kõrvale hea kasvatuse radadelt, mida teie heldus minu kuivanud vaimule on lasknud osaks saada.»

Don Quijote naeris Sancho peenutseva kõneviisi üle ja talle näis see õige, mis Sancho oma edusammudest rääkis, sest vahetevahel kõneles ta nii, et don Quijote teda imetles; ehk küll alati või enamasti, kui Sancho tahtis kõnelda iseäranis hästi ja väga peenelt, lõppes tema jutt sellega, et ta langes oma kohtluse mäelt oma teadmatuse kuristikku. Kus ta aga kõige suuremat väljendusoskust ja head mälu ilmutas, oli vanasõnade tarvitamine, passigu nad või ärgu passigu selle juurde, millest ta kõneles, nagu vahest on juba nähtud ja tähele pandud selle loo kestel.

Nende ja teiste sääraste jutuajamistega möödus neil suurem osa ööst ja Sanchol tuli himu oma silmaluugid alla lasta, nagu ta ütles, kui ta magada tahtis. Ta päästis Halli rakmest ja laskis ta vabalt lopsakat rohtu sööma. Rocinantel ei võtnud ta sadulat ära, kuna tema isand oli andnud talle sõnaselge käsu, et niikaua kui nad on lahtisel väljal või katuse all ei maga, ei tohi ta Rocinantet lahti saduldada, sest ta tahtis alati kinni pidada rändrüütlite poolt seatud vanast kombest võtta valjad ära ja riputada

sadulakolju külge. Aga sadul ära võtta? — Hoidku taevas! Nii Sancho tegigi ja laskis hobuse niisama vabaks kui Halligi, kelle sõprus Rocinantega oli nii ainulaadne ja nii tugev, et on olemas isadelt poegadele edasiantud pärimus, nagu oleks selle tõepärase loo autor kirjutanud sellest eri peatükke; aga et alal hoida sündsust ja väärikust, mis on nõutav nii heroilise loo juures, ei võtnud ta neid oma raamatusse sisse, kuigi ta mõnikord sellest oma kavatsusest kõrvale kaldub ja kirjutab, et niipea kui mõlemad loomad kokku sattusid, hakkasid nad kohe end teineteise vastu sügama, ja kui nad olid sellest väsinud ja küll saanud, sirutas Rocinante oma kaela põiki üle Halli kaela, millest tema oma enam kui poole küünra võrra teisele poole üle ulatus, ja siis vaatasid mõlemad tähelepanelikult maha ja seisid sedaviisi kolm päeva või vähemalt nii kaua, kui neid nõnda jäeti või kui nälg ei sundinud neid toitu otsima. Räägitakse, et autorist olevat jäänud kirjutis, kus ta nende sõprust võrrelnud Nisose ja Euryalose ja samuti Pyladese ja Orestese omaga; kui see nii on, siis võib siit imetlusega näha, kui tugev pidi nende kahe rahuarmastava looma sõprus olema, häbiks inimestele, kes nii halvasti oskavad omavahel sõprust pidada. Seepärast öeldakse:

Ei ole sõpra sõbrale:
roog piigiks muutub hõlpsasti*,

ja keegi teine laulis:

Sõbralt sõbrale lutikas jne.*

Ja ärgu keegi arvaku, et autor sattus veidi teelt kõrvale sellega, kui ta võrdles nende kahe looma sõprust inimeste omaga, sest inimesed on loomadelt palju tarkusi saanud ja nendelt palju tähtsaid asju õppinud, nagu: toonekurgedelt klistiiri, koertelt oksendamise ja tänulikkuse, kurgedelt valvsuse, sipelgatelt ettenägelikkuse, elevantidelt kombekuse ja hobustelt ustavuse.*

Viimaks uinus Sancho ühe korgipuu jalal, ja don Quijote suikus tugeva tamme all. Aga oli ainult vähe aega mööda läinud, kui teda äratas müra, mida ta kuulis enda selja taga; hüpates ehmunult jalule, hakkas ta vaatama ja kuulama, kust müra tuleb, ja ta nägi kaht ratsameest, kellest üks sadulast maha tuli ja teisele ütles:

«Tule maha, sõber, ja võta hobustel valjad ära, sest minu arvates on siin paigas palju rohtu nende jaoks ja

väga vaikne ning üksildane, mida vajan mina oma armumõtetega.»

Seda öelda ja maha heita oli ühe silmapilgu töö, ja kui ta maha viskus, kõlises raudrüü, mida ta kandis, — selge märk, mille järgi don Quijote arvas temas rändrüütli ära tundvat. Astudes magava Sancho juurde, haaras ta temal käsivarrest kinni, äratas ta suure vaevaga üles ja ütles talle sosinal:

«Vend Sancho, meil on seiklus.»

«Jumal andku, et ta oleks hea,» vastas Sancho. «Ja kus siis, mu armas härra, on see armuline seiklusesaks?»

«Kus, Sancho?» ütles don Quijote vastu. «Pööra pead ja vaata — seal lamab rändrüütel, kes, niipalju kui mina aru saan, ei ole üleliia rõõmus, sest nägin teda hobuse seljast maha hüppavat ja nukralt maha heitvat ning langemise juures kõlises tal raudrüü.»

«Aga mille poolest siis,» küsis Sancho, «leiab teie heldus, et see on seiklus?»

«Ma ei taha öelda,» vastas don Quijote, «et see oleks juba terve seiklus, vaid see on alles selle algus, sest niiviisi algavad seiklused. Aga kuula, näib, nagu seaks ta mõnd lautot või lüürat häälde, ja selle järgi otsustades, et ta oma kõri puhtaks köhib, võib arvata, et ta hakkab vist midagi laulma.»

«Ausõna, teil on õigus,» vastas Sancho, «see peab olema mõni armunud rüütel.»

«Ei ole ühtki rändavat rüütlit, kes poleks armunud,» ütles don Quijote. «Ja kuulame nüüd tema laulu, siis jõuame ehk selle lõnga kaudu ta mõtete juurde, sest millest süda täis, sellest suu laulab.»

Sancho tahtis oma isandale vastata, aga Metsarüütli hääl, mis polnud ei iseäranis hea ega iseäranis halb, takistas teda. Mõlemad jäid tähelepanelikult kuulatama ja said kuulda järgmist laulu ...

Sonett

Senjoora, andke mulle ainult täita
üks ülesanne, mis teil' tundub hea,
ei miskit siis ma kõrgemale sea
kui seda, kuis vaid hinge sellest täita.

Kui soovite, ma suren ega näita,
et tunnen piinu, millest te ei tea.

Kui minu sõnust miskit te ei pea,
siis Amor minu eest võib tõde väita.

On südames mul liitund pehme vaha
ja teemant, ained vastandlikud, kauged,
kuid Amorile on nad võrdset proovi.

Te võite lõigata, või kui ei taha,
siis vajutada sinna oma soovi,
ma vannun, säilitan ta, kuni raugen.

Metsarüütel lõpetas oma laulu ohkega, mis näis tulevat ta südamepõhjast, ja varsti seejärel ütles hädise ning haleda häälega:

«Oo, maailma kõige ilusam ja kõige tänamatum naine! Kas tõesti sina, ülihiilgav Vandaalia Casildea, sallid seda, et sinu vangistuses olev rüütel hävib ja saab hukka alalistes rännakutes ja karmides ning rasketes vaevades? Kas ei jätku sellest, et ma olen sundinud tunnistama sind kõige kaunimaks maailmas kõiki Navarra rüütleid, kõiki leonlasi, tarteeslasi, kastiillasi ja lõpuks kõiki La Mancha rüütleid?»

«Seda ei ole,» ütles nüüd don Quijote, «sest mina olen La Manchast ja iial pole ma midagi säärast tunnistanud ega võinud ega tohtinudki tunnistada asja, mis tuleb niivõrd kahjuks minu käskijanna ilule. Sa näed, Sancho, et see rüütel jampsib. Aga kuulame edasi, võib-olla avaldab ta end lähemalt.»

«Seda teeb ta kindlasti,» vastas Sancho, «sest tal näib olevat kavatsus kaevata terve kuu aega ühtesoodu.»

Aga ei läinud nii, sest kui Metsarüütel kuulis, et tema läheduses kõneldakse, ei jätkanud ta enam kurtmist, vaid tõusis püsti ja ütles kõlava ning lahke häälega:

«Kes seal on? Mis inimesed? Kas juhtumisi rõõmsate hulgast või kurbade killast?»

«Kurbade killast,» vastas don Quijote.

«Siis tulge minu juurde,» vastas Metsarüütel, «ja te võite kindlad olla, et te tulete kurbuse ja kurvastuse enda juurde.»

Kuuldes niisugust liigutavat ning viisakat vastust, astus don Quijote tema juurde, ja samuti ka Sancho. Kurtev rüütel võttis don Quijotel käest kinni ja ütles talle:

«Istuge siia, härra rüütel, sest mõistmiseks, et teie olete

ja kuulute nende hulka, kes tunnistavad end rändrüütlite ordu liikmeteks, jätkub mulle sellest, et leidsin teid siin paigas, kus teil on seltsiks üksindus ja lage öötaevas, rändrüütlite loomulik voodi ja õige eluase.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Mina olen tõesti selle ordu rüütel, millest teie kõnelesite, ja kuigi minu hinges on kurbuste, õnnetuste ja hädade pärisase, ei ole sealt sellegipärast veel põgenenud kaasatundmine teiste õnnetustele. Sellest, mis teie veidi aja eest laulsite, mõistsin ma, et teie kannatused on armupiinad ja tulevad teie armastusest selle kauni tänamatu vastu, keda te oma kaevetes nimetasite.»

Ja sel ajal kui nad nii kõnelesid, istusid nad kõrvuti kõva maa peal kallis rahus ja üksmeeles, aimamata, et siis, kui päikesekiired lõhestavad ööhämaruse, hakkavad nemad lõhestama teineteise pead.

«Kas olete ehk juhtumisi teiegi armunud, härra rüütel?» küsis Metsarüütel don Quijotelt.

«Õnnetuseks olen ma seda,» vastas don Quijote, «kuigi kurvastust, mida põhjustavad ülevad tunded, tuleb lugeda ennem õnnistuseks kui õnnetuseks.»

«See on tõsi,» vastas Metsarüütel, «kui ainult ärapõlgamine ei ajaks meie mõistust ja aru segi, sest kui seda liiga palju on, tundub see karistusena.»

«Iial ei ole minu käskijanna mind ära põlanud,» vastas don Quijote.

«Ei, tõesti mitte,» ütles Sancho, kes siinsamas juures oli, «sest meie armuline käskijanna on nagu vaikne voonake, pehmem kui või.»

«Kas see on teie kannupoiss?» küsis Metsarüütel.

«Jah,» vastas don Quijote.

«Ma pole iial näinud kannupoissi,» sõnas Metsarüütel, «kes julgeks siis kõnelda, kui kõneleb tema isand; vähemalt on siin minu kannupoiss, kes on samasugune täismees, nagu tema isa, aga keegi ei või kinnitada, et ta oleks iial suud paotanud siis, kui mina kõnelen.»

«Ausõna,» ütles Sancho, «mina olen kõnelnud ja võin kõnelda veel hoopis teistsuguste ees ja isegi ... aga jäägu sellega, pole mõtet tühjast tüli teha.»

Metsakannupoiss võttis Sanchol käsivarrest kinni ja ütles:

«Lähme kahekesi kuhugi, kus saame kannupoiste moodi

oma suu tühjaks rääkida kõigest, mida tahame, ja jätame oma isandad siia sõnasõda pidama ja teineteisele oma armastuslugusid jutustama; kindlasti jõuab päev enne kätte, kui nad lõpule jõuavad.»

«Minugipoolest,» ütles Sancho, «ja mina räägin teie heldusele, kes ma olen, nii et te näeksite, kas ma võin kõige jutukamate kannupoiste kilda rühkida.»

Seejärel läksid mõlemad kannupoisid eemale ja nende vahel leidis aset samavõrd naljakas kõnelus, kuivõrd tõsine jutuajamine toimus nende isandate vahel.

XIII PEATÜKK

Kus jätkub Metsarüütli seiklus ja esitatakse tark, imestamapanev ning mõnus jutuajamine, mis leidis aset mõlema kannupoisi vahel

Rüütlid olid nüüd kannupoistest lahus, kusjuures viimased pajatasid teineteisele oma elust, esimesed oma armastusest; aga meie lugu räägib enne teenrite vestlusest ja siis nende isandate omast. Niisiis, jutus öeldakse, et kui kannupoisid olid rüütlitest veidi eemale jõudnud, ütles Metsarüütli kannupoiss Sanchole:

«See on küll üks vaevarikas elu, härra, mida meie, rändrüütlite kannupoisid, elada ja näha saame. Meie peame tõesti oma leiba palehigis sööma. See on üks neid needusi, millega jumal meie esivanemaid nuhtles.»

«Niisamuti võib öelda,» lisas Sancho, «et peame seda sööma, ihu külmajudinais, sest kes kannatab rohkem sooja ja rohkem külma käes kui rändrüütlite õnnetud kannupoisid? Ja asi poleks veel nii hull, kui me süüa saaksime, sest leivaga on muret kergem kanda; aga vahel läheb päev või kaks mööda, ilma et me ivagi suhu saaksime, ei midagi peale lõõtsuva tuule.»

«Kõike seda võib kuidagi välja kannatada,» ütles Metsakannupoiss, «kuna meil on lootus tasu peale; sest kui rändrüütlil, keda mõni kannupoiss teenib, natukenegi õnne on, saab kannupoiss lühikese ajaga tasuks vähemalt mõne saare või kena krahvkonna.»

«Mina olen juba oma isandale öelnud,» sõnas Sancho, «et mina lepin mõne saare valitseja kohaga, ja tema on

nii kõrgemeelne ja helde, et on mulle seda juba mitmel ja mitmel korral lubanud.»

«Mina olen rahul,» lausus Metsakannupoiss, «kui saan oma teenete eest kanoonikukoha, mu isand on mulle ühe säärase juba tõotanudki.»

«Kuidas nõnda?» küsis Sancho. «Teie isand peab siis olema vaimulik rüütel, kui võib teha sääraseid heategusid oma tublidele kannupoistele. Minu oma on ainult ilmalik. Ma mäletan, et mõned targad, kuigi minu arvates pahasoovlikud inimesed andsid talle küll nõu hakata peapiiskopiks, aga tema ei tahtnud muud kui keisriks saada. Ja küll mina siis värisesin, mõeldes, et äkki tulebki tal tahtmine vaimulikuks hakata, sest mina ei kõlba ju ühegi vaimuliku ameti jaoks; ma pean teile nimelt ütlema, et kuigi ma näin inimesena, olen ma kirikliku ameti jaoks päris tõbras.»

«Selles asjas te eksite tõesti,» ütles Metsakannupoiss, «sellepärast et saarevalitsemise kohad ei ole mitte kõik head: mõned on keerulised, mõned kehvad, mõned kurvapoolsed, ja lõpuks — ka kõige uhkem ja hästi korras koht toob endaga kaasa raske murekoorma ja palju tüli, mille kõik peab oma õlgadele võtma see õnnetu, kellele ta osaks langeb. Hoopis parem oleks, kui meie, kes me seda neetud ametit peame, läheksime tagasi oma kodudesse ja veedaksime seal aega mõne mõnusama tegevusega, nagu näiteks jahipidamise või kalapüüdmisega. Maailmas pole ju ühtki nii vaest kannupoissi, kellel poleks hobusekronu, paari hurdakoera ja õngeritva, millega oma külas aega veeta?»

«Minul on kõik need asjad olemas,» vastas Sancho. «Tõsi küll, hobusekronu ei ole, aga mul on eesel, kes on kaks korda enam väärt kui minu isanda hobune. Nuhelgu mind jumal, ja kas või jalamaid, kui ma vahetaksin ta selle vastu, isegi kui mulle antaks mitu *fanega*'t otri pealekauba. Te peate seda vist küll naljaks, et ma oma Halli nii kõrgelt hindan, — hall on nimelt mu eesli värv. Noh, ja hurdakoertest ei tule mul puudust, sest neid meie külas jätkub, seda enam et jaht on siis iseäranis meeldiv, kui ta teiste kulul sünnib.»

«Päris tõesti, härra kannupoiss,» ütles Metsakannupoiss, «ma olen ette võtnud ja otsustanud jätta need rüütlite narrused ja minna tagasi oma külasse ja kasvatada oma lapsi, keda mul on kolm, kõik nagu idamaa pärlid.»

«Minul on neid kaks,» ütles Sancho, «ja niisugused, et

neid võib kas või paavstile endale ette seada, iseäranis tüdruk, kellest ma kasvatan krahvinna, kui jumal tahab, kuigi vastu tema ema tahtmist.»

«Ja kui vana on see preili, keda kasvatatakse krahvinnaks?» küsis Metsakannupoiss.

«Umbes viisteist aastat, raasike alla või üle selle,» vastas Sancho, «aga ta on pikk nagu piik ja värske nagu aprillihommik, ja jõudu on tal nagu pakikandjal.»

«Nende omadustega võib saada mitte ainult krahvinnaks, vaid rohelise metsa haldjaks,» tähendas teine kannupoiss. «Oh sa lits hooratütar, peab sellel kelmil alles ramm olema!»

Seepeale vastas Sancho veidi pahaselt:

«Ei ole tema hoor ega olnud seda ka ta ema, ega saa selleks, kui jumal tahab, kumbki neist, niikaua kui mina elan; nii et kõnelge viisakamalt, sest kui te olete üles kasvanud rändrüütlite keskel, kes on lõpmata viisakad, on teie sõnad küll sündsusetud.»

«Oo kui halvasti teie, kannupoisihärra, mõistate kiidusõnu!» vastas Metsakannupoiss. «Kuidas, kas teie siis ei tea, et kui mõni ratsahärjavõitleja annab tubli piigihoobi härjale võitlusväljal või kui keegi teeb mõnd asja hästi, siis on rahval viisiks öelda: «Oh sa lits ja hoorapoeg, kui hästi ta seda tegi!» Ja see, mis selles ütluses näib laitusena, on suur kiitus. Ütelge lahti, isand, niisugustest poegadest ja tütardest, kui nad ei peaks tegema tegusid, mis oleksid väärt, et nende vanematele niisugust kiitust jagataks.»

«Küll ma ütlen,» kostis Sancho. «Aga teie võite julgesti hooraks sõimata mind, mu lapsi ja mu naist, sest kõik, mis nad teevad ja ütlevad, on kõige kõrgemal määral säärast kiitust väärt. Ja et neid jälle näha, selleks palun jumalat, et ta päästaks mind surmapatust, see on tegelikult seesama, kui ta päästaks mind sellest hädaohtlikust kannupoisiametist, millesse ma teist korda olen sattunud ja kuhu mind peibutas ja ahvatles kukkur saja tukatiga, mille ma ühel päeval Sierra Morenas leidsin; sestsaadik kurat aina pistab mulle nina alla küll siin, küll seal ja igal pool dubloonidega täidetud kukru, nii et mulle tundub igal sammul, et ma juba puudutan seda käega, surun selle oma kaenlasse, viin koju, panen oma kapitali intresse kandma, muudkui rehkendan neid ja elan nagu vürst. Ja niikaua kui ma nõndaviisi mõtlen, on mulle talutavad ja kerged

kõik vaevad, mida mul tuleb kannatada oma hullumeelse peremehega, kellest ma tean, et ta on rohkem hull kui rüütel.»

«Sellepärast öeldaksegi, et suur tükk ajab suu lõhki,» tähendas Metsakannupoiss. «Aga kui jutt hullude peale läheb, siis võin öelda, et maailmas pole suuremat hullu kui minu peremees, sest tema kuulub nende hulka, kelle kohta öeldakse: võõrad mured tapavad eesli; sest selleks, et mõni arulage rüütel oma aru tagasi saaks, teeb tema end ise hulluks ja läheb otsima asju, mis tal võib-olla kärsa kõrvetavad, kui ta nad leiab.»

«Kas ta on ehk armunud?»

«On,» vastas teine kannupoiss, «kellessegi Vandaalia Casildeasse, kõige julmemasse ja kõige krõbedamasse daami, keda terves maailmas võib leida. Aga tema ise ei ole julm, vaid hoopis teised, suuremad riukad pesitsevad tal soolikates, ja seda saab näha, enne kui palju aega mööda läheb.»

«Ei ole ükski tee nii sile, et mõnd kühmu või auku poleks,» vastas Sancho. «Kui teiste juures sajab paar piiska, siis minu juures kallab nagu pangest; hullusel on nähtavasti rohkem seltsilisi ja lauakaaslasi kui tarkusel; aga kui peaks tõsi olema see, mida räägitakse, et kaaslaste leidmine kergendab häda, siis võib teie heldus mulle troosti pakkuda, sest teie teenite teist isandat, kes on niisama loll nagu minu oma.»

«Loll, aga vapper,» vastas Metsakannupoiss, «ja ennem kelm kui loll ja vapper.»

«Minu oma seda ei ole,» vastas Sancho, «tahan öelda, et temas pole mingit kelmust, ennem on ta kohtlane: ta ei oska kellelegi kurja teha, vaid ainult head kõigile, ega ole temas mingit kavalust: lapski võiks teda uskuma panna, et päise päeva ajal on öö; ja selle lihtsameelsuse pärast armastan ma teda nagu oma südant ega suuda teda maha jätta kõigist narrustest hoolimata, mis ta teeb.»

«Aga siiski, armas veli ja härra,» ütles Metsakannupoiss, «kui pime pimedale teed juhatab, siis võivad mõlemad auku kukkuda. Oigem on parajal sammul astuma hakata ja oma koju tagasi minna, sest seiklusteotsijad ei pruugi alati häid seiklusi leida.»

Sancho sülgas ühtelugu, ja ilmselt kleepuvat ja veidi kuiva sülge. Kui kaastundlik Metsakannupoiss seda nägi ja tähele pani, ütles ta:

«Paistab et meil kleepuvad keeled suurest rääkimisest suulae külge kinni; mul ripub hobuse sadulanuki küljes midagi, mis nad jälle lahti võtab, — midagi õige head.»

Ta tõusis ja tuli varsti tagasi suure nahkse veinilähkriga ja umbes poole küünra pikkuse lihapirukaga, ja see pole sugugi liialdus, sest taigna sees oli küpsetatud nii suur valge küülik, et kui Sancho pirukat katsus, arvas ta selle sees olevat mitte enam kitsetalle, vaid koguni terve soku, ja säärast kostitamist nähes hüüdis ta:

«Ja sihukesi asju kannate teie kaasas, härra kannupoiss?»

«Mis teie siis arvasite?» vastas teine. «Kas ma olen siis mõni tühipaljas kannupoiss, kes midagi väärt pole? Mul on paremat moona oma hobuse laudjal, kui mõni kindral teel olles kaasas kannab.»

Sancho sõi, ilma et oleks lasknud end paluda, neelas huupi köiesõlmesuurusi suutäisi ja ütles:

«Teie olete tõesti ustav ja aus kannupoiss, nii nagu peab olema, helde ja suurejooneline, nagu näitab see pidusöömaaeg, mis on ilmunud siia otsekui nõiduseväel, ja mitte nagu mina, vilets ja õnnetu, kellel on reisipaunas ainult tükike nii kõva juustu, et sellega võib mõnel hiiglasel pea lõhki lüüa, ning lisaks sellele neli tosinat jaanileivakauna ja teist nii palju pähkleid, ja kõige selle põhjuseks on ainult minu isanda kehvus ja tema arvamine ning põhimõte, millest ta kinni peab, et rändrüütlid peavad end toitma ja üleval pidama ainult kuiva puuviljaga ja väljadel kasvavate rohtudega.»

«Ausõna, vend,» vastas Metsakannupoiss, «minu kõht ei ole loodud ohakate, metspirnide ega mäestikujuurikate jaoks. Vaadaku meie isandad, kuidas nad oma arvamiste ja rüütliseadustega hakkama saavad, ja söögu seda, mis need käsivad. Mina kannan kaasas lihatagavara, ja see lähker ripub igaks juhuks sadulakolju küljes, ja ma austan ning armastan teda nii väga, et iga natukese aja takka musutan ja kallistan teda tuhat korda.»

Nende sõnadega ulatas ta lähkri Sanchole, kes selle suu peale tõstis ja niiviisi veerand tunniks tähti vahtima jäi. Kui ta joomise oli lõpetanud, laskis ta pea ühele küljele vajuda, ohkas sügavasti ja ütles:

«Oh sa hoorapoeg ja kelm, on alles hea märjuke!»

«No näete nüüd,» ütles Metsakannupoiss, kuuldes Sancho

«hoorapoega», «kuidas te kiitsite seda veini, nimetades seda hoorapojaks?»

«Tunnistan ja näen ära,» vastas Sancho, «et pole häbistav nimetada midagi hoorapojaks, kui sellega tahetakse seda kiita. Aga ütelge mulle, härra, selle elu nimel, kes teile kõige kallim on, kas see vein pole Ciudad Realist?»

«Hea veinitundja!» vastas Metsakannupoiss. «Ta ei ole tõesti mitte kuskilt mujalt ja on juba mõni aasta vana.»

«Seda ütlete te mulle!» hüüdis Sancho. «Te vist arvasite, et mul oli raske teie veini ära tunda. Eks ole ju hea, härra kannupoiss, kui inimesel on nii suur ja loomulik anne veinide tundmises nagu minul; minul on tarvis seda ainult nuusutada ja kohe ütlen ma selle kodumaa, sordi, maigu ja vanuse ja missugused muutused temaga võivad sündida ja kõik asjaolud, mis veinisse puutuvad. Aga siin pole midagi imeks panna, sest minu isa suguseltsis oli kaks kõige paremat veinitundjat, keda La Mancha pika aja kestel näinud. Selle tõenduseks jutustan ma teile, mis nendega omal ajal juhtus. Ükskord anti neile mõlemale proovida veini ühest vaadist, küsides nende arvamist veini sordi, omaduste, headuse või halbuse kohta. Üks proovis keeleotsaga, teine tõstis veini ainult nina juurde. Esimene ütles, et sellel veinil on raua maitse, teine, et tal on ennem córdoba-naha lõhn. Peremees ütles, et vaat on puhas ja veinile ei ole midagi juurde lisatud, mis võiks talle raua või córdoba-naha maitset või lõhna anda. Siiski kinnitasid mõlemad kuulsad veinitundjad seda, mis nad olid öelnud. Aeg läks, vein müüdi ära, ja vaadi puhastamisel leiti sellest väike võti, mis rippus córdoba-nahast rihma küljes. Sellest näeb teie heldus, kas inimene, kes põlvneb säärasest soost, võib ütelda oma arvamist niisugustes asjades.»

«Sellepärast ma ütlengi,» sõnas Metsakannupoiss vastu, «et jätame selle seikluste otsimise, ja kuna meil on oma leivapaluke kodus, siis ei maksa otsida kooke; lähme tagasi oma onnidesse, ja küllap jumal leiab meid sealtki üles, kui ta tahab!»

«Seni kui mu isand Zaragozasse jõuab, teenin teda veel, pärast aga teeme asjad klaariks.»

Lühidalt, mõlemad tublid kannupoisid kõnelesid nii palju ja jõid nii rohkesti, et viimaks pidi tulema uni nende keeli köitma ja janu vaigistama, sest kustutada polnud seda võimalik. Nõndaviisi siis, hoides juba peaaegu tühjast lähkrist kinni, veel pooleldi närimata suutäied suus, uinusid nad mõlemad, ja sinna me nad praegu jätamegi, et jutustada, mis juhtus Metsarüütli ja Kurva Kuju rüütli vahel.

XIV PEATÜKK

Kus jätkub seiklus Metsarüütliga

Meie lugu jutustab, et pika kõneluse kestel, mis don Quijote ja Metsarüütli vahel aset leidis, ütles Metsarüütel don Quijotele:

«Ja nüüd, härra rüütel, tahan teile teada anda, et mu saatus, või õigemini öelda, mu valik juhtis mind armuma võrratusse Vandaalia* Casildeasse. Ma nimetan teda võrratuks sellepärast, et temale pole võrdset ei keha suuruselt ega seisuse kõrguselt ega ilu täiuselt. See Casildea, kellest ma kõnelen, tasub mulle mu ausate mõtete ja kombekate soovide eest sellega, et saadab mind, nagu Heraklest saatis tema võõrasema, paljudesse hädaohtudesse, tõotades igaühe lõpul, et järgmise lõpul täitub mu lootus; aga mu tööd on liitunud nii pikaks ahelaks, et neil pole enam arvu, ja ma ei tea, missugune jääb viimaseks, et olla alguseks mu ausate soovide täideminekule. Ükskord käskis ta mul kutsuda kahevõitlusele selle kuulsa Sevilla hiidnaise, kelle nimi on Giralda* ja kes on nii tubli ja tugev, nagu oleks ta pronksist, ja kes paigast liikumata on kõige liikuvam ja püsimatum naine maailmas. Ma tulin, nägin teda ja võitsin ta ning sundisin ta jääma vaikseks ja paigale, sest enam kui nädala kestel puhusid ainult põhjatuuled. Kord jälle käskis ta mul kaaluda ära vanad võimsad Guisando Härgade nimelised kivid* — see ettevõte sobiks ju ennem pakikandjale kui rüütlile. Ükskord jälle käskis ta mul ennast heita Cabra kuristikku* — ennekuulmatu ja kohutav hädaoht! — ja tuua talle üksikasjalisi teateid selle kohta, mis peitub pimedas kuristikupõhjas. Ma peatasin Giralda liikumise, kaalusin Guisando Härjad, heitsin end kuristikku ja tõin päevavalgele selle, mis ta sügavuses varjul on, — ja ometi olid mu lootused surnud mis surnud ja

tema käsud ning halvakspanu elavamad kui kunagi. Lõpuks tegi ta mulle nüüd ülesandeks käia läbi kõik Hispaania maakonnad ja sundida kõiki ringi rändavaid rüütleid tunnistama, et tema on ilu poolest üle kõigist iludustest, kes praegu maailmas elavad, ja et mina olen kõige vapram ja armunum rüütel maakeral. Selle nõudmise peale olen ma juba suurema osa Hispaaniast läbi käinud ja võitnud paljusid rüütleid, kes julgesid mulle vastu rääkida. Aga kõige enam uhkustan ja hooplen ma sellega, et ma võitsin kahevõitluses tolle nii kuulsa rüütli don Quijote La Manchast ja sundisin teda tunnistama, et minu Casildea on ilusam tema Dulcineast. Minu arvates olen ma selle ainsa võiduga võitnud kõik maailma rüütlid, sest see don Quijote, kellest on jutt, räägib, et ta on neid kõiki võitnud, aga kuna mina teda võitsin, siis on tema kuulsus ja tema au minu isiku peale edasi kantud ja üle läinud.

Seevõrra võitja austus kasvab juurde,
kuivõrra võidetul on kuulsus suurem*,

nii et selle nimetatud don Quijote äraarvamata paljud vägiteod on juba läinud minu arvele ja kuuluvad mulle.»

Don Quijote imestas, kuuldes Metsarüütlit nii kõnelevat. Tuhat korda tahtis ta talle juba öelda, et ta valetab, jah, sõnad «te valetate» olid tal juba keelel, aga ta hoidis end vägisi tagasi, et lasta teist oma suuga tunnistada oma valet, ja seepärast ütles ta Metsarüütlile rahulikult:

«Selle kohta, et teie, härra rüütel, olete võitnud suurema osa rändrüütlitest Hispaanias ja isegi terves maailmas, ei ütle ma midagi; aga et te oleksite võitnud don Quijotet La Manchast, selles ma kahtlen; võib-olla oli see mõni teine, temaga sarnane, ehkki on vähe neid, kes temaga sarnased oleksid.»

«Kuidas siis mitte?» vastas Metsarüütel. «Ma vannun taeva nimel, mis meid katab, et ma võitlesin don Quijotega, võitsin ta ja heitsin alla. See on kõrget kasvu, kõhna näoga, pikkade ja kuivetunud liikmetega mees, kel on hallisegused juuksed, pisut kongus kotkanina ja suured mustad rippuvad vurrud. Ta võitleb Kurva Kuju rüütli nime all ja tal on kannupoisina kaasas üks Sancho Panza nimeline talupoeg. Ta rõhub selga ja juhib ratsutit ühel kuulsal Rocinante-nimelisel hobusel, ja lõpuks, tema tahte valitsejannaks on keegi Toboso Dulcinea, keda üksvahe nimetati Aldonza Lorenzoks, nagu mina nimetan oma

daami, kelle nimi on Casildea ja kes on pärit Andaluusiast, Vandaalia Casildeaks. Kui kõigist nendest märkidest ei jätku, et minu sõnu tõeks tunnistada, siis on siin mu mõõk, mis paneb uskuma uskmatuse endagi.»

«Jääge rahule, härra rüütel,» ütles don Quijote, «ja kuulge, mis ma teile öelda tahan. Te peate teadma, et see don Quijote, kellest te kõnelete, on minu kõige parem sõber maailmas ja mulle niivõrd lähedane, et võiksin öelda, tema ja mina oleks nagu üks ja sama inimene. Nende täpsete ja kindlate märkide järgi, mis te mulle temast andsite, ei oska ma mõelda muud, kui et see oli tema ise, kelle te võitsite. Teiselt poolt, ma näen oma silmaga ja katsun oma käega, et see ei või olla tema ise, kui mitte lugu viimati nii pole, et mõni neist paljudest temale vaenulikest nõidadest, kelle seast iseäranis üks teda harilikult taga kiusab, on vahest võtnud endale tema kuju, et lasta end võita ja pettusega don Quijotelt ära võtta kuulsus, mille ta suured rüütliteod on talle võitnud ja toonud kogu teadaolevas maailmas. Ja selle kinnituseks tahan teile veel teatada, et need nõiad, tema vaenlased, muutsid mõne päeva eest kauni Toboso Dulcinea räpaseks ning labaseks talutüdrukuks, ja küllap nad on samasugusel viisil moondanud ka don Quijote enda. Ja kui kõigest sellest ei jätku, et panna teid uskuma minu sõnade õigsust, siis on siin don Quijote ise, kes kaitseb seda oma sõjariistadega, jalgsi või ratsa või ükskõik mis viisil teile meeldib.»

Nende sõnadega ta tõusis, haaras mõõgast kinni ja jäi ootama, missuguse otsuse teeb Metsarüütel, kes samuti rahuliku häälega sõnas:

«Heale maksjale ei tee pandid muret, härra don Quijote: see, kes suutis teid võita moondatuna, võib küll loota teid alla heita teie õiges olekus. Aga kuna rüütlitel ei ole sünnis võidelda pimeduses, nagu teevad seda teeröövlid ja kaklejad, siis ootame päeva, et päike näeks meie vägitöid. Ja meie võitluse tingimuseks peab olema, et võidetu jääb võitja meelevalla alla, nii et see võib temaga teha kõik, mis ta tahab, ainult et kõik tema käsud peavad olema kohased rüütlile.»

«Ma olen selle tingimuse ja kokkuleppega enam kui rahul,» vastas don Quijote.

Nende sõnade järel läksid nad oma kannupoiste juurde ja leidsid need norskamas sellessamas asendis, nagu nad olid siis, kui uni neid rabas. Rüütlid äratasid kannupoisid

üles ja käskisid neil hobused valmis seada, sest niipea kui päike tõuseb, astuvad nemad kahekesi verisesse ning hädaohtlikku kahevõitlusse. See teade ehmatas ja jahmatas Sanchot, kes kartis oma isanda elu eest nende vägitegude pärast, mida ta oli kuulnud Metsakannupoissi enda omast jutustavat. Aga sõna lausumata läksid mõlemad kannupoisid oma hobusekarja otsima, sest kõik kolm hobust ja Hall olid juba üksteist üle nuusutanud ja hoidsid omavahel kokku.

Teel ütles Metsakannupoiss Sanchole:

«Te peate teadma, vennas, et Andaluusia võitlejatel on niisugune komme, et kui nad mõne tapluse tunnistajad on, siis ei seisa nad jõude, käed rüpes, sel ajal kui nende kaitsealused võitlevad. Ma ütlen seda selleks, et te teaksite, et sel ajal kui meie isandad võitlevad, peame ka meie seda tegema ja teineteist pihuks ja põrmuks lööma.»

«See komme, härra kannupoiss,» vastas Sancho, «võib olla käigus ja tarvitusel kaklejate ja löömameeste vahel, kellest te kõnelete, mis aga puutub rändrüütlite kannupoistesse, siis pole midagi sellesarnast. Vähemalt pole mina kuulnud oma isandat kõnelevat säärasest kombest, ja tema teab ometi peast kõiki rändrüütlite määrusi. Veel enam, isegi kui arvata, et oleks niisugune tõsine ja kindel käsk, et kannupoisid peavad võitlema sel ajal, kui nende isandad võitlevad, ei taha mina seda täita, vaid ennem maksan trahvi, mis säärasel juhul määratakse säärastele rahuarmastajatele kannupoistele; kindlasti ei ulatu see üle kahe naela vaha*, ja ennem maksan need kaks naela; see tuleb mul odavam kui lõuendikaabe, mis võib-olla kulub mu pea arstimiseks, sest lõhki ja pooleks ta lüüakse mul ilmtingimata. Ja peale selle on mul võimatu ka sellepärast võidelda, et mul ei ole mõõka, kuna ma pole seda eluilmas kandnud.»

«Selle vastu tean ma head abinõu,» ütles Metsakannupoiss. «Mul on siin kaasas kaks ühesuurust lõuendist kotti: võtke teie üks, mina võtan teise, ja meie materdame nende kottidega, ühesuguste sõjariistadega.»

«Niisugusel viisil minugipoolest,» vastas Sancho, «sest säärane võitlus ennem puhastab meid tolmust kui tekitab meile haavu.»

«Ei, nii see asi ei lähe,» vastas teine, «vaid nendesse kottidesse, et õhk neid ei kergitaks, tuleb pista pool tosinat ilusaid siledaid kive, mis kõik kokku ühepalju kaaluvad, ja

sel viisil võime siis teineteist kotitada, ilma et me teineteisele viga või kahju teeksime.»

«Eks sa kae, pagana pihta,» vastas Sancho, «missugused spoblinahad või kraasitud vati tutid ta kottidesse paneb, et pealuud lõhki ei löödaks ega konte sodiks ei tehtaks! Aga kui te täidaksite need kotid kas või siiditupsudega, teadke, mu härra, et mina ikkagi ei võitle. Võidelgu meie isandad ja vaadaku, kuidas nad hakkama saavad, meie aga joome ja elame, sest küllap aeg selle eest hoolt kannab, et meilt elu võtta, ilma et me ise kipuksime otsima, kuidas talle lõppu teha, enne kui tähtaeg ja piir kätte jõuab ja ta ise küpsena maha kukub.»

«Siiski,» ütles Metsakannupoiss, «peame võitlema kas või pool tundigi.»

«Seda ei ole,» vastas Sancho, «mina pole nii viisakuseta ega nii tänamatu, et alustaksin kas või kõige väiksemat tüli inimesega, kellega olen söönud ja joonud, pealegi seda enam, et ma ei tunne mingit viha ega pahameelt. Kes kurat siis niiviisi, heast peast, kaklema hakkab?»

«Selle jaoks,» ütles Metsakannupoiss, «annan mina paraja abinõu, nimelt: enne kui me võitlust alustame, astun ma ilusti teie helduse juurde ja annan teile kolm või neli kõrvakiilu, mis teid mu jalge ette siruli löövad, ja sellega äratan teie viha, isegi kui ta magaks sügavamini kui unihiir.»

«Selle abinõu vastu tean mina jälle üht-teist,» vastas Sancho, «mis sellest maha ei jää: ma võtan malaka, ja enne kui teie jõuate minu viha äratada, panen malakahoopidega teie oma nii magama, et ta ei ärka enne kui ehk teises ilmas, kus juba on teada, et mina pole säärane mees, kes laseb kellelgi oma nägu käperdada; ja igaüks olgu valvel, aga kõige targem oleks, et igaüks laseks oma vihal uinuda, sest keegi ei tunne teise hinge, ja mõnigi läheb villu otsima ja tuleb pöetult tagasi, ja jumal õnnistas rahu ning needis tülid, sest kui juba kass, keda taga aetakse, piiratakse ja kitsikusse surutakse, muutub lõviks, siis mina, kes ma inimene olen, võin muutuda jumal teab milleks. Nii et teatan juba nüüd teie heldusele, härra kannupoiss, et kõik paha ja kahju, mis meie kaklusest tuleb, mingu teie arvele.»

«Hüva,» vastas Metsakannupoiss, «küll jumal saadab hommiku ja kõik läheb korda.»

Sel ajal hakkasid juba puudel siristama tuhanded kirju-

sulised linnud ja näis, et nad oma rõõmsate lauludega õnnitlesid ja tervitasid noort koidupuna, mis idakaare ustel ja rõdudel paljastas oma kaunist nägu, raputades oma juustest lõpmatu hulga sulavaid kastepärleid, mille meeldivas niiskuses suplesid rohulibled, nii et tundus, nagu puhkeks ja sajaks ka neist valgeid peenikesi kudruseid. Pajud eritasid maitsvat mannat, lätted naersid, ojad vulisesid, salud rõõmustasid ja väljad ehtisid end koidu tulekul.

Aga vaevalt andis päevavalgus võimaluse näha ja eristada asju üksteisest, kui Sanchole esimesena silme ette sattus Metsakannupoisi nina, mis oli nii suur, et heitis varju peaaegu kogu ta kehale. Räägitakse tõepoolest, et see oli ülemäära suur, keskelt kongus ja üleni soolatüügastega kaetud, säärast sinkjasmusta värvi nagu baklažaan ja ulatus kahe sõrme laiuselt allapoole suud, ja see suur nina, selle värv, soolatüükad ja kõverus moonutasid nägu sedavõrd, et niipea kui Sancho seda nägi, hakkasid tal käed ja jalad värisema nagu langetõves lapsel, ja ta otsustas oma südames, et ennem laseb ta endale anda kakssada kõrvalopsu kui äratab oma viha, et võidelda selle koletisega. Don Quijote vaatas oma vastase poole ja nägi, et tollel oli juba kiiver peas ja näovari alla lastud, nii et ta ei saanud tema nägu näha; aga ta pani tähele, et mees oli tugevate liikmetega ja mitte väga pikka kasvu. Raudrüü peal kandis ta kõige peenemast kuldriidest ülekuube või vammust ja sellele oli külvatud palju väikesi kuukujulisi säravaid peeglikesi, mis andsid talle väga mukitud ja toreda välimuse. Tema kiivri kohal hõljus suur hulk rohelisi, kollaseid ja valgeid sulgi; piik, mille ta puu najale oli toetanud, oli hästi suur ja jäme ning enam kui vaksalaiuse terasest otsaga.

Don Quijote vaatas ja pani kõike seda tähele ja otsustas nähtu ning tähelepandu järele, et nimetatud rüütel peab olema väga tugeva jõuga, aga sellegipärast ei löönud ta kartma nagu Sancho Panza, vaid ülla julgusega ütles Peeglite rüütlile:

«Kui teie suur võitlusiha, härra rüütel, ei ole hävitanud teis viisakust, siis palun teid viimase nimel, et kergitaksite veidi oma näovarju, nii et ma näeksin, kas teie näo väärikus vastab teie keha tegumoele.»

«Ükskõik kas te tulete sellest kokkupõrkest välja võitjana või võidetuna, härra rüütel,» vastas Peeglite rüütel,

«ikka jääb teil küllalt aega ja võimalust mind näha. Ja kui ma praegu ei rahulda teie soovi, siis sellepärast, et minu arvates teotaksin ma rängalt kaunist Vandaalia Casildead, kui viivitaksin kas või oma näovarju tõstmiseks vajaliku aja võrra sellega, et sundida teid tunnistama seda, mida ma teatavasti nõuan.»

«Aga sel ajal, kui me hobuste selga asume,» ütles don Quijote, «võiksite te mulle küll öelda, kas mina olen see don Quijote, keda teie oma sõnade järgi olete võitnud.»

«Selle peale ma vastan teile,» ütles Peeglite rüütel, «et teie olete nii täielikult selle minu poolt võidetud rüütli sarnane, nagu üks muna on teise sarnane; aga kuna teda, nagu te ütlete, nõiad taga kiusavad, siis ei julge ma kinnitada, kas te olete see kõnealune rüütel või mitte.»

«Sellest on mulle küllalt,» vastas don Quijote, «et teie eksitust uskuda; aga et teid sellest täiesti vabastada, asugem hobuste selga, ja vähema ajaga, kui teil läheks oma näovarju tõstmiseks, saan mina — kui jumal, minu käskijanna ja mu käsivars mind aitavad — näha teie nägu, ja teie saate näha, et mina pole see võidetud don Quijote, kelleks te mind peate.»

Katkestades sellega jutuajamise, asusid nad hobuste selga ja don Quijote pööras Rocinante ümber, et sõita eemale vajaliku vahemaa võrra ja siis oma vastasele vastu ratsutada, ja sedasama tegi ka Peeglite rüütel. Aga don Quijote polnud veel kahekümne sammu kauguselegi jõudnud, kui kuulis Peeglite rüütlit teda hüüdvat, ja kui mõlemad poolel teel peatusid, ütles Peeglite rüütel talle:

«Pidage meeles, härra rüütel, et meie võitluse tingimuse kohaselt peab võidetu, nagu ma juba enne ütlesin, jääma võitja meelevalla alla.»

«Ma tean seda,» vastas don Quijote, «aga kokkuleppel, et see, mis võidetule peale pannakse ja kästakse, ei ulatu rüütliseaduste piiridest välja.»

«See on arusaadav,» vastas Peeglite rüütel.

Sel hetkel sattus don Quijote silmade ette kannupoisi iseäralik nina, ja tema ei imestanud selle üle sugugi vähem kui Sancho, vaid koguni sel määral, et pidas teda mingiks soerdiks või mõneks uut laadi inimeseks, mäherdusi seni maailmas pole olnud. Kui Sancho nägi oma isandat hoovõtmiseks eemale sõitvat, ei tahtnud ta jääda üksi suureninalisega, kartes, et üksainus nüks sellelt ninalt vastu tema nina lõpetaks nende võitluse ja tema jääks löögist

või hirmust siruli maha, seepärast järgnes ta oma isandale, hoides kinni ühest Rocinante jaluserihmast, ja kui talle näis, et oli juba aeg ümber pöörata, ütles Sancho talle:

«Palun teid, armas härra, enne kui te ümber pöörate ja oma vastasele vastu lähete, aidake mul ronida selle korgipuu otsa, kust ma suurema mõnuga ja paremini kui maast näen seda toredat võitlust, mis teil selle rüütliga ees seisab.»

«Ennem usun ma, Sancho,» ütles don Quijote, «et sa tahad kõrgele ronida ja lavale tõusta selleks, et ilma hädaohuta näha härjavõitlust.»

«Tõtt-öelda,» vastas Sancho, «ajab selle kannupoisi koletu nina mind ähmi ja täidab mind hirmuga ja ma ei julge tema läheduses olla.»

«See nina on tõesti säärane,» ütles don Quijote, «et kui mina poleks see, kes ma olen, siis kohutaks ta ka mind; eks tule siis, ma aitan sind sinna üles, kuhu sa tahtsid.»

Selle aja sees, kui don Quijote peatus, et aidata Sanchol korgipuu otsa ronida, sõitis Peeglite rüütel nii kaugele eemale, kui talle vajalik näis, ja arvates, et don Quijote oli sedasama teinud, pööras ta trompetiheli või mõnd muud märguannet ootamata oma hobuse ümber, kes polnud ei väledam ega parema välimusega kui Rocinante, ja täie hooga, see tähendab umbes keskmises traavis, sõitis vastu oma vaenlasele. Aga nähes, et don Quijote oli ametis Sancho ülesaitamisega, tõmbas ta ratsutid pingule ja jäi poolel teel seisma, mille eest ta hobune oli talle üpris tänulik, sest ta ei jaksanud ennast enam liigutada. Don Quijote, kellele näis, et tema vaenlane tuleb juba lennates, surus kannused tugevasti Rocinante kõhnadesse külgedesse ja ergutas teda nii, et loo kirjutaja sõnade järgi olevat šetukas sel ainukesel korral veidi kapakut lasknud — kõigil muudel kordadel oli see alati selge traav; ja selle ennenägematu maruhooga jõudis ta sinna, kus Peeglite rüütel vajutas oma hobusele kannuseid külgedesse kuni nööpideni, ilma et oleks suutnud teda kas või sõrme võrragi nihutada paigast, kus ta oma jooksuhoos oli peatunud.

Sellises, temale iseäranis soodsas olukorras leidis don Quijote oma vastase, kes oli hädas oma hobusega ja ametis oma piigiga, mida tal kuidagi ei õnnestunud võ. mida ta ei saanud mahti löögivalmis panna. Don Quijote, kes ei

hoolinud nendest takistustest, tormas vabalt ja ilma väiksemagi hädaohuta Peeglite rüütli peale säärase jõuga, et see lendas vastu tahtmist üle hobuse laudja ja prantsatas nii tugevasti maha, et jäi kätt või jalga liigutamata lamama, nagu oleks ta surnud.

Niipea kui Sancho nägi, et Peeglite rüütel on hobuse seljast maha kukkunud, libistas ta end kohe korgipuu otsast alla ja ruttas tulistjalu oma isanda juurde, kes oli Rocinante seljast maha tulnud ja Peeglite rüütli kohale kummardudes tegi lahti kiivri paelu, et näha, kas ta on surnud, ja anda talle õhku, kui ta ehk elus juhtub olema, ja nägi . . . aga kuidas öelda, mis ta nägi, tekitamata hämmastust, imestust ja kohkumist nendes, kes seda kuulevad? Ta nägi, ütleb jutt, bakalaureus Sansón Carrasco nägu, kogu, välimust, ilmet ja kuju. Ja nii kui ta seda nägi, hüüdis ta valju häälega:

«Tule ruttu siia, Sancho, ja vaata seda, mis sa näed ja mida sa kindlasti ei usu. Rutta, mu poeg, ja pane tähele, mida suudab maagia, mida suudavad võluväed ja nõiad.»

Sancho tuli, ja niipea kui ta nägi bakalaureus Sansón Carrasco nägu, hakkas ta väledasti risti ette lööma ja samasuguse kiiruga palveid lausuma. Kogu selle aja sees ei avaldanud mahapaisatud rüütel elumärki, ja Sancho ütles don Quijotele:

«Minu arvamine on, härra, et te peaksite sellele siin, kes näib olevat bakalaureus Sansón Carrasco, igaks juhuks mõõga suhu pistma, sest võib-olla tapate te temas mõne oma vaenlasest nõia.»

«Su nõu pole halb,» ütles don Quijote, «sest mida vähem vaenlasi, seda parem.»

Aga siis, kui ta mõõga välja võttis, et Sancho soovituse ja nõuande järgi talitada, jõudis kohale Peeglite rüütli kannupoiss, juba ilma ninata, mis oli teda nii inetuks teinud, ja hüüdis valju häälega:

«Vaadake ette, mis te teete, härra don Quijote, sest see, kes teie jalge ees lamab, on teie sõber Sansón Carrasco, ja mina olen tema kannupoiss.»

Nähes teda ilma koleda ninata, küsis Sancho:

«Aga nina?»

Mispeale teine vastas:

«Ta on mul siin taskus.» Ja pistes käe parempoolsesse taskusse, tõmbas ta välja lakeeritud papist maskeraadinina, niisuguse nagu ülalpool kirjeldatud. Sancho silmit-

ses nüüd kannupoissi õige teraselt ja hüüdis veidi aja pärast imestunud ning valju häälega:

«Püha Maria, kaitse mind! Kas see pole Tomé Cecial, minu naaber ja kaim?»

«Seesama ma olen,» vastas ninata jäänud kannupoiss. «Olen tõesti Tomé Cecial, mu kaim ja sõber Sancho Panza, ja kohe jutustan teile abinõudest, pettustest ja vempudest, mille tõttu ma siia sattusin, vahepeal aga paluge oma isandat isa- ja emakeeli, et ta ei puudutaks, ei teeks liiga, ei haavaks ega tapaks Peeglite rüütlit, kes on ta jalge ees, sest ilma igasuguse kahtluseta on see vapper ja ettevaatamatu bakalaureus Sansón Carrasco, meie küla mees.»

Nüüd tuli Peeglite rüütel meelemärkusele, ja kui don Quijote seda nägi, pani ta oma paljastatud mõõga talle näo kohale ja ütles:

«Teie olete surmalaps, rüütel, kui te ei tunnista, et võrratu Toboso Dulcinea on ilusam teie Vandaalia Casildeast; ja peale selle peate mulle tõotama, kui te pärast seda võitlust ja kukkumist ellu jääte, et lähete Toboso linna ja esitlete end minu nimel temale ja ütlete talle, et ta talitaks teiega nii, nagu ta kõige paremaks arvab. Ja kui ta teile vaba voli jätab, siis peate te tagasi tulema ja mind üles otsima — minu vägitegude jäljed on teile juhiks, mis toob teid sinna, kus ma olen — ja mulle teatama, kuidas teil temaga läks: need on tingimused, mis vastavalt meie enne võitlust sõlmitud kokkuleppele ei ulatu välja rändrüütluse piiridest.»

«Ma tunnistan,» ütles kukkunud rüütel, «et armulise preili Toboso Dulcinea katkine ja määrdunud king on rohkem väärt kui Casildea halvasti soetud, kuigi puhtad juuksed, ja tõotan minna ja tulla tagasi tema juurest teie juurde ja esitada teile täielik ja üksikasjaline aruanne sellest, mis te minult nõuate.»

«Edasi peate veel tunnistama ja uskuma,» lisas don Quijote juurde, «et too rüütel, kelle te võitsite, ei olnud ega võinud olla don Quijote La Manchast, vaid keegi teine, temaga sarnane, nagu ka mina tunnistan ja usun, et teie, kuigi näite bakalaureus Sansón Carrascona, ei ole tema, vaid keegi teine temaga sarnane, ja et minu vaenlased andsid teile tema kuju, selleks et ohjeldaksin ja mahendaksin oma ägedat viha ja leebelt kasutaksin oma võidu au.»

«Kõike seda ma tunnistan, arvan ja pean õigeks, nagu teie seda usute, arvate ja õigeks peate,» vastas vigastada

saanud rüütel. «Laske mind tõusta, palun teid, kui kukkumisepõrutus seda lubab, sest ma tunnen end üsna viletsa olevat.»

Don Quijote ja kannupoiss Tomé Cecial aitasid tal tõusta. Sancho ei pööranud Tomé Cecialilt silmi ja pani talle ette küsimusi, mille peale antud vastused talle selgesti ilmutasid, et teine oli tõesti see Tomé Cecial, kelle ta ütles enda olevat. Aga pettekujutlus, mille Sanchos oli tekitanud tema isanda ütlus, et nõiad olid muutnud Peeglite rüütli välimuse bakalaureus Carrasco omaks, ei lasknud tal uskuda tõde, mida ta oma silmaga nägi. Ühesõnaga, isand ja teener jäid oma eksiarvamuse juurde ja Peeglite rüütel ning tema kannupoiss lahkusid tusastena ja õnnetutena don Quijotest ja Sanchost, kavatsedes otsida mõnd paika, kus saaks küljekonte paigale panna ja ennast plaasterdada. Don Quijote ja Sancho asusid jätkama oma Zaragoza-teekonda, kuhu jutustus nad jätabki, et anda teadet selle kohta, kes olid Peeglite rüütel ja tema suureninaline kannupoiss.

XV PEATÜKK

Kus jutustatakse ja tehakse teatavaks, kes olid Peeglite rüütel ja tema kannupoiss

Don Quijote oli ülimalt rahul, uhke ja suureline selle üle, et oli saanud võidu nii vapra mehe üle, nagu ta kujutles olevat Peeglite rüütli, kelle rüütlisõna põhjal ta lootis teada saada, kas tema käskijanna nõiutud olek veel edasi kestab, sest võidetud rüütel oli sunnitud, rüütliau kaotamise ähvardusel, tagasi tulema ja jutustama talle, kuidas temal Dulcineaga läks.

Aga don Quijote mõtles üht, Peeglite rüütel jälle teist, kuigi esialgu ei olnud tal mõttes muud kui otsida kohta, kus saaks end plaasterdada, nagu juba öeldud. Meie lugu jutustab niisiis, et kui bakalaureus Sansón Carrasco soovitas don Quijotel oma rüütlitegusid jätkama asuda, sündis see põhjusel, et ta oli enne kirikisanda ja habemeajajaga arutanud, missugust abinõu võiks tarvitada, et sundida

don Quijotet edaspidi rahulikult ja vaikselt koju jääma ja et ta jälle oma õnnetute seikluste otsingule ei kipuks. Sellel nõupidamisel otsustati kõikide ühisel arvamisel ja Carrasco ettepanekul, et nad lasevad don Quijotel uuesti välja sõita, sest teda kinni pidada näis võimatu, ja et Sansón astub talle teel rändrüütlina vastu, alustab temaga võitlust — selleks ei tule juba puudu ettekäänetest — ja võidab ta, mida nad kergeks asjaks pidasid, kusjuures enne tehakse tingimus ja kokkulepe, et võidetu jääb võitja meelevalla alla. Pärast võitu don Quijote üle pidi bakalaureus käskima tal oma külasse ja koju tagasi minna ja ta ei tohtinud sealt lahkuda enne kaht aastat või seni, kui talle tema poolt mõni teine käsk antakse. Oli selge, et võidetuna täidab don Quijote kõik need tingimused, et mitte talitada rüütliseaduste vastu või neid rikkuda. Ja siis võib juhtuda, et selle aja kestel unustab ta oma tühjad ettekujutused või leitakse tema hulluse vastu mõni sobiv rohi.

Carrasco võttis selle asja enda peale ja kannupoisiks pakkus end talle Tomé Cecial, Sancho Panza kaim ja naaber, rõõmsameelne ja nutikas mees. Sansón pani end sõjariistu, nagu juba jutustatud, ja Tomé Cecial kinnitas oma loomuliku nina peale tolle kirjeldatud võltsi maskeraadinina, et ta kaim teda ära ei tunneks, kui nad kokku saavad. Niiviisi läksid nad sedasama teed mis don Quijotegi ja pidid peaaegu sattuma Surma vankri seiklusse, ja lõpuks said omavahel kokku metsas, kus nendega juhtus kõik see, millest tähelepanelik lugeja juba luges. Ja kui poleks olnud don Quijote imelikke mõtteid, kes oli endale pähe võtnud, et bakalaureus ei ole bakalaureus, siis oleks härra bakalaureusele jäädavalt võimatuks tehtud litsentsiaadikraadi omandamine, sest tema läks otsima linde sealt, kus pesa ei olnud.

Tomé Cecial, nähes, kui halvasti nende soovid olid täide läinud ja missugune kurb lõpp oli nende teekonnal, ütles bakalaureusele:

«Tõesti, härra Sansón Carrasco, me saime, mis oleme ära teeninud: kerge on mõnd ettevõtet välja mõtelda ja alustada, aga seda on enamasti raske lõpule viia. Don Quijote on hull, meie oleme täie aruga, tema sõitis minema tervena ja naerdes, teie jäite muljutuna ja kurvana maha. Ma tahaksin nüüd teada, kes on suurem hull, kas see, kes seda on sellepärast, et ta teisiti ei saa, või see, kes seda on vabatahtlikult.»

Seepeale vastas Sansón:

«Vahe nende kahe hullu vahel seisab selles, et see, kes sunnitult hull on, jääb selleks alati, see aga, kes on hull vabatahtlikult, jätab järele, niipea kui ta tahab.»

«Kui lugu nii on,» ütles Tomé Cecial, «siis olin mina vabatahtlikult hull, kui ma teie kannupoisiks hakkasin, ja niisama vabatahtlikult soovin ma nüüd kõik sinnapaika jätta ja oma koju tagasi minna.»

«See on teie asi,» vastas Sansón, «aga asjatu oleks arvata, et mina lähen tagasi oma koju, enne kui ma don Quijote olen läbi tümitanud, ja nüüd ei sunni mind teda otsima enam soov, et ta oma mõistuse tagasi saaks, vaid kättemaksuiha, sest kange valu küljekohtides ei luba mul mõtelda kaastundlikumaid mõtteid.»

Niiviisi arutasid nad kahekesi, kuni jõudsid ühte külasse, kus õnneks leidsid ühe luude paigalepanija, kes õnnetut Sansóni tohterdama hakkas. Tomé Cecial pöördus tagasi ja jättis ta maha, tema aga jäi mõtlema oma kättemaksule. Kunagi tuleb jutt tema juurde tagasi, nüüd aga asub see lõbusalt pajatama don Quijotest.

XVI PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotel ühe aruka aadlimehega La Manchast

Rõõmu, rahulolu ja uhkusega, nagu juba öeldud, jätkas don Quijote oma teekonda, kujutledes oma viimase võidu tõttu, et ta on oma aja kõige vapram rüütel maailmas. Talle näis, et kõik seiklused, niipalju kui neid nüüdsest peale võis talle juhtuda, on juba läbi tehtud ja õnnelikule lõpule viidud. Ta ei hoolinud tühjagi nõidusest ega nõidadest, ei mäletanud äraarvamata paljusid seljasaunu, mis talle tema rüütlitegude kestel oli antud, ei kivirahet, mis tal pooled hambad ära viis, ei sunnitööliste tänamatust, ei yanguaslaste häbematust ega nende hoopide sadu; ühesõnaga, ta ütles endamisi, et kui ta leiaks kunsti, abinõu või viisi, kuidas vabastada nõidusest oma käskijanna Dulcinea, siis ei kadestaks ta kõige suuremat edu, mille saa-

vutas või võis saavutada möödaläinud aastasadade kõige edukam rändrüütel. Ta oli täiesti nende mõtete vallas, kui Sancho talle ütles:

«Kas pole tore, härra, et mul on ikka veel silme ees mu kaimu Tomé Ceciali koletu ja ülemäära suur nina?»

«Kas sina, Sancho, usud vahest, et Peeglite rüütel oli bakalaureus Sansón Carrasco ja tema kannupoiss oli sinu kaim Tomé Cecial?»

«Ma ei tea, mis ma selle kohta pean ütlema,» vastas Sancho. «Tean ainult, et ei keegi muu kui tema ise poleks võinud nii täpselt kirjeldada minu kodu, mu naist ja lapsi, nagu tema tegi; ja ta nägu, pärast seda kui nina oli maha võetud, oli täpipealt Tomé Ceciali oma, nagu ma seda palju kordi olen näinud meie külas ja mu oma maja nelja seina vahel, ja ka häälekõla oli täiesti seesama.»

«Arutame õige seda asja, Sancho,» sõnas don Quijote vastu. «Ütle, mille pärast peaks bakalaureus Sansón Carrasco tulema rändrüütli näol, varustatud kaitse- ja peale-tungi-sõjariistadega, minuga võitlema? Kas olen ma kunagi tema vaenlane olnud? Kas olen ma talle iial põhjust andnud minu vastu viha tunda? Kas olen ma tema võistleja või peab tema sõjariistade-ametit, et tunda kadedust kuulsuse üle, mis ma nende läbi olen võitnud?»

«Aga mis me ütleme selle kohta, härra,» vastas Sancho, «et too rüütel, olgu ta kes tahes, nii väga bakalaureus Carrasco ja tema kannupoiss minu kaimu Tomé Ceciali moodi oli? Ja kui see on nõidus, nagu teie heldus ütles, kas polnud siis maailmas kaht teist inimest, kelle nägu nad oleksid võinud olla?»

«Kõike seda on need õelad nõiad, kes mind taga kiusavad, kavalasti sepitsenud,» vastas don Quijote. «Nähes ette, et mina jään võitjaks selles võitluses, seadsid nad nii, et võidetud rüütel näitaks minu sõbra, bakalaureuse nägu, selleks et minu sõprus tema vastu asetuks mu mõõga tera ja mu käsivarre rammu vahele ja vaigistaks mu südame õiglast viha, ja et niiviisi jääks ellu see, kes pettuse ja valega tahtis röövida minu elu. Sina, Sancho, ei vaja selle kohta tõendusi, sest sa tead juba kogemustest — need aga ei valeta ega peta —, kui kerge on nõidadel muuta üht nägu teiseks, tehes ilusast inetu ja inetust ilusa, sest pole ju veel kaht päeva sellest, kui sa omaenda silmadega nägid võrratu Dulcinea ilu ja meeldivust kogu ta täiuses ja loomulikus olekus, mina aga nägin teda kohmaka talutüdruku

inetuses ja madaluses, rähmaste silmadega ja suust tuleva paha lehaga. Ja kui nurjatu nõid julges toime panna juba nii hirmsa moonduse, siis pole liig, kui ta moondas Sansón Carrasco ja sinu kaimu, et kiskuda mu käte vahelt võidu äu. Aga kõigest sellest hoolimata leian ma tröösti mõttes, et olgu mu vaenlasel missugune kuju tahes, ometi jäin ma lõpuks tema võitjaks.»

«Jumal teab kõigi asjade tõde,» vastas Sancho. Ja kuna ta teadis, et Dulcinea moondamine oli olnud ta enda sepitsus ja pettus, siis ei rahuldanud teda ta isanda mõttekujutused, aga ta ei tahtnud talle vastu vaielda, et mitte lausuda kogemata mõnd sõna, mis tema pettuse avalikuks teeks.

Kui nad nõndaviisi kõnelesid, jõudis neile järele üks mees, kes sama teed mööda sõitis nende taga väga ilusal õunik-hallil märal. Tal oli seljas peenest rohelisest kalevist mantel, mis oli ääristatud tumekollase sametiga, ja peas sellestsamast sametist müts. Ta mära rakmed ja lühikeste jalustega sadul olid tumelillat ja rohelist värvi. Ta kandis mauri mõõka, mis rippus laia kuld-rohelise rihma küljes, ja tema poolsaapad olid samast materjalist kui mõõga-rihm; kannused polnud mitte kullatud, vaid kaetud rohelise lakiga, aga nii läikivad ja poleeritud ja niivõrd kooskõlas kogu riietusega, et näisid ilusamad kui puhas kuld. Kui teeline nende juurde jõudis, teretas ta viisakalt, ja andes märale kannuseid, tahtis mööda sõita, aga don Quijote ütles talle:

«Kõrgeauline härra, kui teil on meiega üks tee ja teil pole vaja rutata, siis loeksin ma seda teie poolt suureks lahkuseks, kui me koos sõidaksime.»

«Ma ei sõidaks tõesti peatamata mööda,» vastas mära omanik, «kui ma ei kardaks, et mu mära seltskond teie hobust erutab.»

«Julgesti võite, auline härra,» ütles nüüd Sancho, «julgesti võite oma mära kinni pidada, sest meie hobune on kõige kombelisem ja kõige paremini kasvatatud loom maailmas. Iial ei ole ta säärases olukorras mingit kõlvatust teinud, ja ainuke kord, mil ta end halvasti üleval pidas ja seda teha proovis, pidime meie, mu isand ja mina, selle eest seitsmevõrra tasuma. Ütlen veel kord, et teie heldus võib kinni pidada, kui soovib, sest pakutagu talle seda mära või taldrikul, kindel on, et meie hobune ei lähe talle ligigi.»

Reisija pidas hobuse kinni, imestades don Quijote välimuse ja näo üle, kes sõitis ilma kiivrita, sest viimane rippus Sanchol nagu reisipaun sadula eesmise kaare küljes. Kui Rohelise Mantliga mees silmitses hoolega don Quijotet, siis palju enam veel vaatas don Quijote Rohelise Mantliga meest, kes näis talle väärika mehena: ta võis aastat viiskümmend vana olla, tal olid pisut hallisegused juuksed, kotkaninaga nägu, pilk pooleldi lõbus, pooleldi tõsine; lühidalt, riided ja meeldiv välimus näitasid, et ta pidi olema heade annetega mees. La Mancha don Quijote kohta aga arvas Rohelise Mantliga mees, et säärast laadi ega säärase väljanägemisega inimest polnud ta veel iial näinud. Teda panid imestama ta väljaveninud kael, ta pikk keha, kõhn ja kolletanud nägu, sõjariistad, ilme ja ülalpidamisviis — niisugust kuju ja pilti polnud seal kandis ammustilma nähtud. Don Quijote märkas väga hästi, et teeline silmitseb teda tähelepanelikult, ja luges ta imestusest tema soovi, ja kuna ta oli nii viisakas ja alati valmis kõigile heameelt tegema, ei jäänud ta küsimust ootama, vaid tuli teisele poolele teele vastu, öeldes:

«Kuna minu kuju ja väljanägemine on nii uuelaadiline ja nii kaugel tavalisest, siis ma ei imestaks, kui ta teie heldust oleks imestama pannud. Aga teie imestus kaob, kui ma teile ütlen, et mina kuulun nende rüütlite hulka, kes käivad, nagu öeldakse, seiklusi otsimas. Ma lahkusin oma kodukohast, pantisin oma varanduse, jätsin oma mõnusa elu maha ja heitsin end saatusejumalanna käte vahele, et ta viiks mind sinna, kuhu ta kõige paremaks arvab. Ma võtsin nõuks äratada ellu juba surnud rändrüütluse, ja juba mõnda aega, komistades siin, kukkudes seal, langedes alla ühes kohas ja jälle tõustes teisal, teen teoks oma kavatsust, aidates lesknaisi, kaitstes neitseid ja toetades abielunaisi, vaeseidlapsi ja alaealisi — kõik see on rändrüütlite õigus ja loomulik tegevus. Ja niiviisi olen oma vapraте, rohkete ja kristlikkude vägitegudega ära teeninud, et ma juba kõigi või suurema osa maailma rahvaste juures trükituna käigus olen. Minu lugu on trükitud kolmkümmend tuhat köidet, ja näib, et teda trükitakse veel kolmkümmend tuhat korda tuhat, kui taevas seda ei takista. Lühidalt, et kõik vähestesse või ühteainsasse sõnasse kokku võtta, ütlen, et mina olen don Quijote La Manchast, teise nimega kutsutud Kurva Kuju rüütliks; ja kuigi oma kiitus alandab, olen ma mõnikord sunnitud seda tarvitama enda

kohta, ja nimelt siis, kui ei ole kedagi teist juures, kes seda lausuks. Nii et, mu aadlik härra, ei see hobune, see piik, see kilp ega see kannupoiss, ei kõik need sõjariistad kokku, ei mu näo kolletus ega mu suur kõhnus või teid edaspidi enam imestama panna, kuna te olete teada saanud, kes ma olen ja mis ametit ma pean.»

Nende sõnade järel jäi don Quijote vait ja Rohelise Mantliga mees viivitas vastusega, nii et näis, nagu ei oskaks ta õiget leida. Tüki aja pärast aga ütles ta:

«Teil, härra rüütel, läks korda minu imestuse järgi õigesti ära tunda mu soovi, aga teil ei läinud korda kaotada imestust, mille minus tekitas teie nägemine, sest kuigi teie, mu härra, ütlesite, et kui ma teada saan, kes te olete, kaob mu imestus, ei läinud see nii, vaid pigem olen nüüd, kus ma tean, kes te olete, veel enam üllatunud ja hämmastunud. Kuidas on see võimalik, et tänapäeval on maailmas rändrüütleid ja on trükitud lugusid tõelistest rüütlitegudest? Ma ei suuda kuidagi uskuda, et tänapäeval oleks maa peal kedagi, kes aitaks lesknaisi, kaitseks neitseid, austaks abielunaisi ja toetaks vaeseidlapsi, ja ma ei usuks seda, kui ma poleks näinud teie heldust oma silmaga. Õnnistatud olgu taevas, et selle looga, mis teie heldude sõnade järgi on trükitud teie kõrgetest ja tõelistest rüütlitegudest, saadetakse unustusehõlma äraarvamata paljud väljamõeldud lood rändrüütlitest, mida maailm oli täis ja mis olid suureks hädaohuks headele kommetele ja kahjuks ning häbiks headele juttudele.»

«Palju võiks öelda selle kohta, kas rändrüütlite lood on väljamõeldud või mitte,» vastas don Quijote.

«Kas on siis keegi, kes kahtleb selles, et need lood on võltsid?» küsis Rohelise Mantliga mees.

«Mina kahtlen selles,» vastas don Quijote, «ja jäägu asi praegu sellega, sest kui meie teekond kestab, siis loodan jumala abiga teie heldusele selgeks teha, et olete halvasti talitanud, minnes kaasa nende vooluga, kes on kindlal arvamisel, et nad pole tõepärased.»

Nendest don Quijote viimastest sõnadest aimas teeline, et don Quijote peab olema hull, ja ta ootas, kas ta edaspidise kõnega seda kinnitab. Aga enne kui nad mõne teise jutu peale kaldusid, palus don Quijote teda öelda, kes ta on, sest tema omalt poolt oli teatanud temale oma seisusest ja elulaadist.

Seepeale vastas Rohelise Mantliga mees:

«Mina, härra Kurva Kuju rüütel, olen hidalgo ja pärit sellest külast, kus me täna lõunat sööme, kui jumal aitab. Mul on enam kui keskpäraselt varandust ja minu nimi on don Diego de Miranda. Ma saadan elu mööda oma naise, oma laste ja sõprade seltskonnas; minu tegevuseks on küttimine ja kalapüük, aga ma ei pea jahikulli ega hurdakoeri, vaid ainult mõnd taltsat põldpüüd või julget tuhkrut. Mul on umbes kuus tosinat raamatut, osa hispaania-, osa ladinakeelsed, mõned ajaloolised ja mõned vaimulikud; rüütlilood aga pole veel üle mu maja läve saanud. Enam kui vaimulikke raamatuid loen ma neid, mis on ilmaliku sisuga, kui nad pakuvad kombelist meelelahutust, rõõmustavad oma keelega ja hämmastavad ning üllatavad oma väljamõeldusega, ehkki sääraseid on Hispaanias väga vähe. Vahel söön lõunat oma naabrite ja sõprade juures ja väga tihti kutsun neid enda poole: minu külalistele korraldatud söömaajad on korralikult ja kenasti serveeritud ja mitte sugugi napid. Ma ei armasta teisi taga rääkida ega salli, et minu juuresolekul taga räägitaks, ma ei uuri teiste elu ega piilu teiste tegude järele. Ma kuulan iga päev missat, jagan oma varandusest osa vaestele, aga ei kiitle oma heade tegudega, et mitte anda sissepääsu oma südamesse silmakirjalikkusele ja edevusele; need on vaenlased, mis hiljukesi võtavad oma võimusesse kõige karskema südame. Ma püüan lepitada neid, keda tean olevat tülis, austan jumalaema ja loodan kindlasti issanda, meie jumala lõpmatu helduse peale.»

Sancho kuulas suure tähelepanuga hidalgo jutustust oma elust ja tegevusest; ja kuna säärane elu näis talle hea ja vaga, ja tema arvates see, kes säärast elu elab, peab tegema imesid, siis hüppas ta oma Halli seljast maha, jooksis suure kiiruga reisija juurde, haaras tal paremast jalusest kinni ja suudles harda südamega ning peaaegu pisarsilmil palju kordi ta jalgu. Kui hidalgo seda nägi, küsis ta:

«Mis te teete, sõber? Mis need suudlused tähendavad?»

«Laske mind suudelda,» vastas Sancho, «sest teie heldus näib mulle esimese ratsa-pühamehena, keda ma oma elus olen näinud.»

«Mina ei ole pühamees,» vastas hidalgo, «vaid suur patune. Teie küll, sõber, peate vist hea olema, nagu näitab teie lihtsameelsus.»

Sancho läks tagasi oma eesli sadulasse. Ta oli oma sügavasse nukrusse vajunud isanda naerma ajanud ja teki-

tanud uut imestust don Diegos. Don Quijote küsis viimaselt, kui palju lapsi tal on, ja ütles, et vanaaja mõttetargad, kellel puudus tõeline jumala tundmine, pidasid suurimaks hüveks looduse ande, õnne ande ja seda, et inimesel oleks palju sõpru ja palju ning häid lapsi.

«Minul, härra don Quijote,» vastas rüütel, «on üks poeg, ja kui mul teda poleks, siis loeksin end võib-olla õnnelikumaks, kui ma nüüd olen, ja mitte sellepärast, et ta oleks halb, vaid sellepärast, et ta pole nii hea, nagu mina tahaksin. Ta on kaheksateist aastat vana, nendest kuus on ta viibinud Salamancas, õppides ladina ja kreeka keelt; ja kui ma tahtsin, et ta teisi teadusi õppima hakkaks, leidsin ta niivõrd luuleteaduse (kui seda võib teaduseks nimetada) vallas olevat, et teda pole võimalik sundida asuma õigusteaduse juurde, kuigi ma sooviksin, et ta seda õpiks, ega kõigi teaduste kuninganna, teoloogia juurde. Ma tahaksin, et ta oleks oma suguvõsa kroon, sest meie elame ajajärgul, kus meie kuningad vooruslikele ja headele teadustele kõrget tasu annavad: teadused ilma vooruseta on ju pärlid sõnnikuhunnikus. Mu poeg veedab terveid päevi sellega, et uurib, kas Homeros väljendas end hästi selles ja selles «Iliase» värsis, kas Martialis on mõnes epigrammis ebaviisakas või ei, kas Vergiliuse neid ja neid värsse tuleb mõista nii või teisiti. Lühidalt, kogu ta seltskonnaks on ainult nimetatud luuletajate raamatud, peale selle Horatiuse, Persiuse, Juvenalise ja Tibulluse omad, sest uueaegsetest hispaania kirjanikkudest ei pea ta palju. Aga hoolimata vähesest poolehoiust, mida ta näib tundvat hispaaniakeelse luule vastu, keerlevad ta mõtted praegu selle ümber, et teha gloss nelja värsirea kohta, mis talle saadeti Salamancast, — ma arvan, et see on mõni kirjanduslik võistlus.»

Kõige selle peale vastas don Quijote:

«Lapsed, mu härra, on osa vanemate olemusest ja seepärast peab neid armastama, olgu nad head või halvad, nagu armastatakse hingi, mis meile elu annavad. Vanemate ülesandeks on juhtida neid maast-madalast vooruse, hea kasvatuse ja heade ning kristlikkude kommete radadele, selleks et nad suurest peast oleksid oma vanematele vanas eas toeks ja oma järeltulijatele auks. Mis sellesse puutub, et sundida neid õppima üht või teist teadust, siis ei arva mina seda õigeks, kuigi ei peaks kahjulik olema neile nõu anda. Ja kui pole vaja õppida *pro pane luc-*

*rando**, kuna õppijale on saanud osaks säärane õnn, et tal on vanemad, kes teda sellest vabastavad, siis peaks minu arvates laskma tal tegelda selle teadusega, milleks ta kõige rohkem kalduvusi näitab. Ja kuigi luuleteadus toob vähem kasu kui lõbu, ei kuulu ta nende hulka, mis oma poolehoidjatele häbi teevad. Luule, härra hidalgo, on minu arvates nagu õrn, noor ja ülikaunis neitsi, keda paljud teised neitsid — nimelt kõik teised teadused — püüavad hoolega ilustada, ehtida ja mukkida, ja tema peab kõiki kasutama ja kõik peavad saama temalt sära. Aga see neitsi ei taha, et teda käperdataks ja veetaks tänavaid mööda, et temast karjutaks väljakuil või lobisetaks losside nurkades. Ta on moodustatud niisugustest keemilistest ainetest, et see, kes oskab temaga ümber käia, muudab ta kõige puhtamaks, ärahindamatult kalliks kullaks. See, kellele ta kuulub, peab hoidma teda kindlates piirides, mitte laskma teda ringi käia räpaseis satiirides ja autuis sonettides. Teda ei pea milgi moel müüdama, ehk olgu siis ainult heroilistes poeemides, kurbades tragöödiates või lõbusates ja teravmeelsetes komöödiates. Ta ei pea end andma narride ega harimatu rahvamassi kätte, kes on võimetu mõistma ja hindama temas peituvaid aardeid. Ja ärge arvake, mu härra, et ma nimetan siin rahvamassiks ainult lihtsat ja alamat rahvast, ei, igaüht, kellel puuduvad teadmised, olgu ta ka suur isand ja vürst, tuleb ja peab arvama rahvamassi hulka. Niisiis see, kes nende nõuete järgi, mis mina ütlesin, luulega ümber käib ja tegemist teeb, saab kuulsaks ja tema nime austavad kõik maailma haritud rahvad. Selles asjas aga, mu härra, et teie ütlesite, nagu ei peaks teie poeg suurt lugu hispaaniakeelsest luulest, ei ole tal minu arvates päris õigus, ja nimelt sel põhjusel: suur Homeros ei kirjutanud ladina keeli, sest ta oli kreeklane, ega kirjutanud Vergilius kreeka keeli, sest ta oli roomlane. Lühidalt, kõik vanaaja luuletajad kirjutasid selles keeles, mida nad juba emapiimaga sisse imesid, ega läinud otsima võõraid keeli, et väljendada oma kõrgeid mõtteid. Ja kuna see nii on, siis oleks õige, et see komme laieneks kõigile rahvustele ega põlataks saksa luuletajat sellepärast, et ta kirjutab oma keeli, ei kastiilia ega isegi vizcaya oma sellepärast, et nad kirjutavad oma keeli. Aga teie poeg, mu härra, ei vaata vist, nagu mina ette kujutan, halvasti mitte hispaaniakeelse luule peale, vaid luuletajate peale, kes tunnevad ainult hispaania keelt, ei ühtki teist keelt ega

teisi teadusi, mis ehiksid, ärataksid ja toetaksid nende loomulikku annet. Kuid selleski võib ta eksida, sest, tõepärase arvamuse järgi, luuletajaks sünnitakse, see tähendab, et tõeline luuletaja tuleb juba emaihust luuletajana; ja selle kalduvusega, mille taevas talle andis, ilma õppimise ja kunstita, loob ta teoseid, mis näitavad, kui õigus oli sellel, kes ütles: *«Est Deus in nobis, etc.»** Ma ütlen ka, et loomuliku andega luuletaja, kes võtab endale abiks kunsti, on palju parem ja üle luuletajast, kes tahab seda olla ainult kunstioskuse abil. Põhjus on see, et kunst ei ole loodusest üle, vaid ainult teeb seda täiuslikumaks, nii et loomulik anne ühenduses kunstiga ja kunst ühenduses loomuliku andega annavad kõige täiuslikuma luuletaja. Olgu siis mu kõne lõppkokkuvõtteks, härra hidalgo, et teie heldus laseks minna oma pojal sinna, kuhu teda tema täht kutsub, sest kuna ta on nii hea õppija, nagu ta vististi on, ja on juba õnnelikult jõudnud teaduste esimesele astmele, milleks on keeled, jõuab ta nende kaudu iseenesest vaimuteaduste tippu, missugused teadused niisama hästi sobivad haritud aadlimehele ja niisamuti ehivad teda, teevad talle au ja ülendavad teda nagu mitrad piiskoppe või talaar õpetatud õigusteadlasi. Tõrelge oma pojaga, teie heldus, kui ta kirjutab satiire, mis teevad kahju teiste inimeste aule, karistage teda ja tõmmake tema kirjutused puruks; aga kui ta kirjutab manitsusi Horatiuse eeskujul, kus ta laidab pahesid üldiselt, nagu nii peenelt tegi seda rooma luuletaja, siis kiitke teda, sest luuletajal on lubatud kirjutada kadeduse vastu ja laimata oma salmides kadedaid ja samuti ka teisi pahesid, ilma et ta mõnd isikut märgiks; aga on luuletajaid, kes selle eest, et võida lausuda mõni õel sõna, on valmis laskma end pagendada Pontose saartele*. Kui luuletaja on karske oma kommetes, siis on ta seda ka oma värssides: sulg on hinge keel; missugused olid hinges sündinud mõtted, niisugused saavad tema kirjutused. Ja kui kuningad ja vürstid näevad luule imeväärset kunsti mõistlikkudes, vooruslikkudes ja tõsistes alamates, austavad nad neid, hindavad ja rikastavad neid ja isegi kroonivad neid selle puu lehtedega, millesse ei löö välk*, nagu selle märgiks, et keegi ei tohi haavata inimesi, kelle otsaesist austavad ja ehivad niisugused pärjad.»

Rohelise Mantliga mees ei jõudnud ära imestada don Quijote kõnet ja oli juba muutmas oma arvamust tema kohta, et ta on hull. Nende kõneluse kestel oli Sancho, kel-

lele see jutt iseäranis meeltmööda ei olnud, läinud teelt kõrvale, et paluda veidi piima karjastelt, kes seal läheduses oma lambaid lüpsid. Ja kui nüüd hidalgo, kellele don Quijote arukus ja mõistlik kõne väga meeldisid, tahtis parajasti temaga jutuajamist jätkata, tõstis don Quijote pea ja nägi, et teed mööda sõidab neile vastu üks kuninglikkude lippudega ehitud vanker; kujutledes, et see peab olema mõni uus seiklus, hüüdis ta valju häälega Sanchot, et see tuleks ja annaks talle kiivri. Kui Sancho kuulis, et teda kutsutakse, jättis ta karjased sinnapaika, ergutas kiiresti Halli ja sõitis oma isanda juurde, kellega nüüd juhtus kohutav ning pöörane seiklus.

XVII PEATÜKK

Kus tuleb ilmsiks kõige kõrgem punkt ja äärmine piir, milleni ulatus ja võis jõuda don Quijote ennekuulmatu julgus, ja kus räägitakse õnnelikult lõppenud seiklusest lõvidega

Meie lugu jutustab, et kui don Quijote Sanchot hüüdis, et see talle kiivri tooks, oli Sancho parajasti tegevuses kohupiima ostmisega, mida karjased talle müüsid. Kimbatuses oma isanda suure kiirustamise pärast, ei teadnud ta, mis kohupiimaga teha või kuhu see panna, aga et seda mitte kaotada — kuna ta oli selle eest juba maksnud —, tuli tal mõte toppida piim oma isanda kiivrisse, ja korraldanud asja nii hästi, sõitis ta nüüd tema juurde, et vaadata, mis ta soovib. Kui ta kohale jõudis, ütles don Quijote talle:

«Anna mulle kiiver, mu sõber, sest kas mina taipan vähe seiklustest või on sealt tulemas üks säherdune, mis peab mind sundima ja sunnib sõjariistu haarama.»

Rohelise Mantliga mees laskis seda kuuldes pilgul igal pool ringi käia, aga nägi ainult neile vastu sõitvat vankrit kahe või kolme väikese lipuga, mis andsid talle mõista, et selles vankris peab veetama Tema Majesteedi raha, ja seda ta ütleski don Quijotele. Aga viimane ei jäänud teda uskuma, sest ta uskus ja mõtles alati, et kõik, mis talle

juhtub, peavad olema seiklused ja aina seiklused; seepärast vastas ta hidalgole:

«Valmisolek on pool võitu; ma ei kaota midagi, kui ma end valmis sean, sest ma tean kogemusest, et mul on nähtavaid ja nägematuid vaenlasi, ja ma ei tea, millal, kus, mis ajal või mis kujul nad mulle kallale tungivad.»

Ja pöördudes Sancho poole, palus ta temalt kiivrit; kuna Sancho ei jõudnud enam kohupiima sealt välja võtta, oli ta sunnitud andma kiivri nii, nagu see oli. Don Quijote võttis selle, ei pannud aga tähele, mis seal sees on, ja surus selle endale suure kiiruga pähe; kuna kohupiim nüüd pigistada ja pressida sai, hakkas piimavesi don Quijotel mööda nägu ja habet alla jooksma ja see ehmatas teda nii, et ta ütles Sanchole:

«Mis see on, Sancho? Mulle näib, et mul läheb pealuu pehmeks või sulavad mu ajud või ma higistan pealaest jalatallani. Kui see nii on, et ma higistan, siis tõesti mitte hirmu pärast, ehkki ma kahtlemata usun, et seiklus, mis mul nüüd ees seisab, on kohutav. Anna mulle, kui sul midagi käepärast on, millega saaksin end pühkida, sest rohke higi pimestab mu silmi.»

Sancho vaikis ja andis talle ühe rätiku, tänades ise seejuures jumalat, et tema isand polnud asjast aru saanud. Don Quijote puhastas end ja võttis siis kiivri peast, et vaadata, mis asi see on, mis tema arvates tal pead jahutas, ja nähes toda valget putru kiivri sees, tõstis selle nina juurde, nuusutas ja ütles:

«Minu käskijanna Toboso Dulcinea elu nimel, see on kohupiim, mis sa mulle siia oled pannud, sa äraandja, kelm ja häbematu kannupoiss.»

Seepeale vastas Sancho suure külmaverelisuse ja silmakirjalikkusega:

«Kui see on kohupiim, teie heldus, siis andke see mulle ja ma söön selle ära, aga oh ei, söögu seda parem kurat, sest tema peab see olema, kes selle sinna pani. Ah et mina oleksin pidanud julgema määrida teie helduse kiivrit? Kuidas te mind nii häbematuks peate! Ausõna, härra, niipalju kui mina jumala abiga asjast aru saan, peab ka minul olema nõidasid, kes mind taga kiusavad kui teie helduse juurde kuuluvat inimest, ja küllap nemad panid siia selle sodi, et teie kannatlikkust vihaks muuta ja et te minu nagu harilikult läbi tümitaksite. Aga seekord on nende plaan tühja läinud, sest mina usun oma isanda selge aru sisse;

küllap te olete tähele pannud, et mul pole ei kohupiima, ei piima ega mitte midagi muud säärast, ja kui mul seda oleks, siis paneksin selle ennem oma kõhtu kui teie kiivrisse.»

«Väga võimalik,» ütles don Quijote.

Kõike seda vaatas hidalgo pealt ja pani väga imeks, iseäranis aga seda, kui don Quijote, pühkinud pea, näo, habeme ja kiivri puhtaks, pani viimase endale pähe, toetas end kindlamini jalustele, vaatas järele oma mõõga, haaras piigi ja ütles:

«Nüüd tulgu mis tuleb, sest mina olen siin ja valmis võitlema kas või saatana endaga.»

Sel ajal jõudis lippudega vanker nende juurde. Seal ei olnud kedagi peale voorimehe, kes muulal ratsutas, ja mehe, kes pukis istus.

Don Quijote astus vankri ette ja ütles:

«Kuhu te sõidate, sõbrad? Mis vanker see on, mis teil seal sees on ja mis lipud need on?»

Seepeale vastas voorimees:

«Vanker on minu oma ja vankril on puurides kaks tursket lõvi, keda Orani kuberner saadab pealinna, kingituseks Tema Majesteedile; lipud aga on meie isanda kuninga omad, märgiks, et siin on tema vara.»

«On's need lõvid suured?» küsis don Quijote.

«Nii suured,» vastas pukis istuv mees, «et iial pole Aafrikast Hispaaniasse tulnud suuremaid ega isegi nii suuri. Mina olen lõvide vaht ja olen neid vedanud, aga niisuguseid kui need — mitte iial. Siin on isane ja emane, isane on selles esimeses puuris, emane tagumises, ja praegu on nad näljased, sest nad pole täna söönud; nii et astuge kõrvale, teie heldus, me peame kiiresti sinna jõudma, kus me neid söödame.»

Seepeale vastas don Quijote naeru kihistades:

«Ah lõvikesed! Või koguni lõvikesed, ja säärasel ajal? Noh, jumala eest, need isandad, kes neid siia saadavad, saavad näha, kas minusugune mees kohkub lõvide ees. Tulge maha, hea inimene, ja kuna te lõvide vaht olete, siis avage need puurid ja laske kiskjad lahti, sest keset seda välja tahan ma neile näidata, kes on don Quijote La Manchast, ja teen seda kõigi nõidade kiuste, kes neid mulle saadavad.»

«Ahaa!» pomises hidalgo endamisi. «Meie tubli rüütel

andis meile nüüd märku, kes ta on; kohupiim on kahtlemata ta pealuu pehmeks ja ajud küpseks teinud.»

Nüüd astus Sancho tema juurde ja ütles talle:

«Jumala pärast, härra, tehke nii, et minu isand don Quijote ei hakkaks nende lõvidega võitlema, sest kui ta seda teeb, siis kisuvad nad meid kõiki tükkideks.»

«Kas teie peremees on siis nii hull,» küsis hidalgo vastu, «et te kardate ja usute, nagu läheks ta võitlema nii metsikute loomadega?»

«Ta ei ole hull,» vastas Sancho, «vaid hulljulge.»

«Ma teen nii, et ta seda ei oleks,» vastas hidalgo, ja astudes don Quijote juurde, kes kiirustas lõvide vahti puure avama, ütles talle:

«Härra rüütel, rändrüütlid peavad võtma ette seiklusi, mis lubavad loota head lõppu, mitte aga niisuguseid, kus see lootus täielikult puudub, sest julgus, mis ulatub hulljulguse piirkonda, on enam hulluse kui julguse sarnane; pealegi ei tule need lõvid teie helduse kallale — nad ei näe sellest undki —, vaid neid viiakse kingituseks Tema Majesteedile, ja ei oleks hea neid kinni pidada ega nende teekonda takistada.»

«Minge aga teie, härra hidalgo,» vastas don Quijote, «oma taltsa põldpüü ja oma julge tuhkruga tegelema ja laske igaüht oma ametit pidada — see siin on minu amet ja ma tean, kas need härrad lõvid tulevad minu vastu või mitte.»

Ja lõvide vahi poole pöördudes ütles ta:

«Ma vannun kõigi asjade nimel, don kelm, et kui te mitte kohe puure ei ava, siis naelutan teid selle piigiga vankri külge.»

Voorimees, nähes selle sõjariistus viirastuse kindlat otsust, ütles talle:

«Mu auline härra, olgu teie heldus nii lahke ja lubagu mul halastuse pärast muulad lahti võtta ja nendega kindlasse kohta minna, enne kui lõvid välja tulevad, sest kui nad mu loomad tapavad, on minu lips läbi, sest mul pole muud varandust peale selle vankri ja nende muulade.»

«Oo, nõdrausuline inimene!» vastas don Quijote. «Tule maha, võta muulad lahti ja tee, mis tahad, aga varsti sa näed, et see oli asjatu vaev ja et sa oleksid võinud selle töö tegemata jätta.»

Voorimees tuli maha ja võttis muulad kiiresti lahti, lõvide vaht aga ütles valju häälega:

«Kõik, kes siin on, olgu mulle tunnistajateks, kuidas ma vastu oma tahtmist ja sunniviisil puurid lahti teen ja lõvid välja lasen, ja et ma sellele isandale teatan, et kõik paha ja kahju, mis need kiskjad teevad, läheb tema arvele, peale selle veel minu palk ja lisatasu. Teie, härrad, minge kuhugi varju, enne kui ma ukse avan, sest ma olen kindel, et mulle nad viga ei tee.»

Veel kord püüdis hidalgo don Quijotet veenda, et ta ei teeks säärast hullust, sest niisugust meeletust ette võtta tähendab jumalat kiusata. Seepeale vastas don Quijote, et tema teab, mis ta teeb. Hidalgo ütles, et ta hästi järele kaaluks, sest tema arusaamise järgi ta eksivat.

«Nüüd, mu härra,» vastas don Quijote, «kui teie heldus ei soovi olla selle pealtvaatajaks, mis teie arvates kujuneb tragöödiaks, siis andke oma õunikule kannuseid ja päästke end kindlasse kohta.»

Kui Sancho seda kuulis, hakkas ta oma isandat pisarsilmil paluma, et see loobuks niisugusest ettevõttest, millega võrreldes on olnud lausa kook ja mesileib nii võitlus tuuleveskitega kui ka kohutav seiklus tambiveskitega, lühidalt, kõik vägiteod, mis ta kogu oma elu jooksul on ette võtnud.

«Vaadake, härra,» kõneles Sancho, «siin pole ju nõidust ega muud säärast, sest mina nägin puuri võre ja pragude vahelt tõelise lõvi küünist ja otsustan selle järgi, et lõvi, kellel säherdune küünis on, peab olema suurem kui mägi.»

«Kindlasti laseb paista hirm sul teda suuremana kui pool maailma,» vastas don Quijote. «Mine eemale, Sancho, ja kui ma peaksin surema, siis sa tead ju meie ammust kokkulepet: sa lähed Dulcinea juurde, ja rohkem ma sulle ei ütle.»

Ta lisas neile sõnadele veel teisigi sõnu, millega lõplikult hävitas lootuse, et ta võiks ehk loobuda oma meeletu kavatsuse elluviimisest. Rohelise Mantliga mees oleks tahtnud talle vastu hakata, aga ta nägi, et nende sõjariistad polnud võrdsed, ja pealegi polnud tema arvates mõistlik minna kokku hulluga, sest säärasena oli don Quijote end juba igast küljest ilmutanud. Ja kui nüüd don Quijote uuesti lõvide vahti kiirustama ja oma ähvardusi kordama hakkas, oli see paras silmapilk teistele — hidalgo andis kannuseid märale, Sancho ergutas oma Halli ja voorimees oma muula: nad püüdsid kõik jõuda vankrist nii kaugele kui võimalik, enne kui lõvid puurist välja pääsevad. Sancho nuttis juba oma isanda surma üle, sest see-

kord uskus ta kindlasti, et isand lõvide küünte vahele satub; ta manas oma saatust ja needis tundi, millal tal mõte tuli uuesti tema teenistusse astuda; aga nutmine ja hädaldamine ei takistanud teda Halli togimast, et see vankrist kaugemale jõuaks.

Kui nüüd lõvide vaht nägi, et põgenejad olid juba õige kaugel eemal, hakkas ta uuesti don Quijotet paluma ja talle peale käima, niisamuti nagu ta teda enne oli palunud ja talle peale käinud; rüütel vastas, et ta kuuleb küll, aga ta ei hoolivat tema pealekäimistest ega palvetest, et see kõik on asjatu, ja tehku aga ruttu. Niikaua kui lõvide vaht veel viivitas esimese puuri avamisega, arutas don Quijote endamisi, kas oleks parem pidada võitlust jala või ratsa, ja lõpuks otsustas pidada seda jala, kartes, et Rocinante kohkub lõvisid nähes. Seepärast hüppas ta hobuse seljast maha, heitis piigi kõrvale, võttis kilbi kätte, paljastas mõõga ja astus imeväärse julguse ning vapra südamega samm-sammult vankri poole, usaldades end kõigest südamest jumala ja seejärel oma käskijanna Dulcinea hoolde.

Tuleb tähendada, et jõudes selle kohani, ütleb selle tõepärase loo autor järgmist:

«Oo mehine ja vapratest vapraim La Mancha don Quijote, ideaal, kelles võivad end ära tunda kõik maailma vahvad mehed, teine ja uus don Manuel de León, kes oli hispaania rüütlite uhkus ja au! Kuidas leida sõnu, et jutustada sellest nii imetaolisest vägiteost, või missuguste selgitustega teha ta usutavaks tulevastele aastasadadele, või kas on olemas kiitusi, mis ei kuuluks ega oleks kohased sulle, olgugi nad liialdavamad kui kõik liialdused? Jala, üksi, kartmata, kindlameelselt, käes ainult mõõk, ja mitte see vahe, koerakesega* mõõk, ja kilp, mitte eriti hiilgavast ega puhtast terasest — nii seisad sa ja ootad kaht kõige metsikumat lõvi, keda Aafrika metsad iial on sünnitanud. Su oma teod kiitku sind, vapper manchalane, mina lasen neil nüüd ise endi eest rääkida, kuna mul puuduvad sõnad, millega neid ülistada.» Siin lõpeb autori vahemärkus ja ta läheb edasi, jätkates uuesti jutulõnga ja öeldes nõnda:

Kui lõvide vaht nägi, et don Quijote oli juba võtnud võitlusasendi, ja et ta peab isalõvi välja laskma, sest muidu ähvardab teda oht langeda vihase ja kohkumatu rüütli pahameele alla, avas ta pärani esimese puuri, kus, nagu juba öeldud, oli erakordselt suur ja kohutava ning

inetu välimusega lõvi. Kõigepealt keeras lõvi end oma puuris ringi, sirutas käpa ette ja ringutas; siis ajas lõuad laiali, haigutas väga aeglaselt, ajas peaaegu kahe vaksa pikkuse keele välja ja pühkis endal sellega üle silmade ja näo. Kui see oli tehtud, pistis ta pea puurist välja ja vaatas ringi silmadega, mis põlesid nagu tulised söed, — see vaade ja liigutus oleks ära kohutanud kohkumatuse enda. Don Quijote aga silmitses teda tähelepanelikult, soovides, et lõvi juba vankrist alla hüppaks ja temaga kokku läheks, sest ta mõtles looma oma kätega puruks kiskuda.

Niikaugele ulatus tema ennenägematu pöörane hullus. Aga suuremeelne lõvi, enam viisakas kui ülbe, ei hoolinud lapsetempudest ega hooplevatest ähvardustest, vaid vaadanud, nagu juba öeldud, ühele ja teisele poole, pööras selja, näitas don Quijotele oma tagumist otsa ning viskas end väga külmavereliselt ja rahulikult jälle puuris pikali. Kui don Quijote seda nägi, käskis ta lõvide vahti, et see peksaks ja ärritaks lõvi, nii et ta välja tuleks.

«Seda ma ei tee,» vastas vaht, «sest kui ma teda õrritan, siis olen mina esimene, kelle ta lõhki kisub. Teie heldus, rüütlihärra, jääge rahule sellega, mis on tehtud, sest see on kõik, mida üldse võib vahvuse all mõista, ja ärge püüdke teist korda saatust proovile panna. Lõvil on uks lahti, tema käes on otsus, kas tulla välja või mitte; aga kuna ta seni pole välja tulnud, siis ei tule ta tervel päeval välja. Teie helduse julguse suurus on juba täiesti ilmsiks saanud. Ükski vahva võitleja, niipalju kui mina sellest aru saan, ei ole kohustatud rohkem tegema kui oma vaenlast välja kutsuma ja teda vaenuväljal ootama; ja kui vaenlane ei ilmu, siis langeb häbi tema peale, ootaja aga teenib võidupärja.»

«See on tõsi,» vastas don Quijote. «Pane uks kinni, sõber, ja anna tunnistust, nii hästi kui sa vähegi oskad, selle kohta, mis sa mind siin nägid tegevat, ja nimelt: kuidas sa lõvile ukse avasid, mina teda ootasin, tema välja ei tulnud, mina teda ikka veel ootasin, tema siiski ei tulnud ja uuesti maha heitis. Rohkemaks pole ma kohustatud, kadugu nõidused, ja jumal toetagu mõistust ja tõde ning tõelist rüütlust. Pane uks kinni, nagu ma juba ütlesin, ja mina annan vahepeal põgenikkudele ja äraolijatele märku, et nad tuleksid ja sinu suust sellest vägiteost kuulda saaksid.»

Lõvide vaht tegigi nõnda, don Quijote aga kinnitas piigi

otsa rätiku, millega ta oli puhastanud oma nägu kohupiimavihmast, ja hakkas kutsuma neid, kes ikka veel kõik summas ja hidalgo eestvedamisel põgenesid, igal sammul tagasi vaadates. Aga kui Sancho valge rätiku signaali nägi, ütles ta:

«Löödagu mind maha, kui mu isand pole kiskjaid võitnud, sest ta kutsub meid.»

Kõik pidasid kinni, ja kui nad aru said, et märguandja oli don Quijote, vähenes nende hirm ja nad hakkasid pikkamisi tagasi tulema, kuni nad selgesti kuulsid don Quijote häält, kes neid hüüdis. Lõpuks jõudsid nad vankri juurde tagasi, ja siis ütles don Quijote voorimehele:

«Pange muulad jälle ette, sõber, ja jätkake oma teed. Aga, sina, Sancho, anna talle kaks kuldeskuudot, üks temale ja üks vahile, tasuks selle eest, et nad minu pärast aega kulutasid.»

«Need annan ma väga hea meelega,» vastas Sancho. «Aga mis sai lõvidest? On nad elus või surnud?»

Nüüd jutustas lõvide vaht pikalt-laialt võitluse lõpust, liialdades nagu ta vähegi oskas ja suutis don Quijote vahvust, keda nähes lõvi oli ära ehmatanud, nii et ta ei tahtnud ega julgenud puurist välja tulla, kuigi tema oli puurist tubli tüki aega lahti hoidnud. Ja alles siis, kui tema oli sellele rüütlile öelnud, et ärritada lõvi ja sundida teda vägisi välja tulema, nagu rüütel soovis, tähendaks jumalat proovile panna, oli rüütel väga vastumeelselt ja täiesti vastu oma tahtmist lubanud tal ukse kinni panna.

«Mis sina sellest arvad, Sancho?» ütles don Quijote. «Kas on olemas nõidusi, mis suudavad tõelise vahvuse vastu seista? Nõiad võivad minult võtta küll õnne, aga vahvust ja julgust on neil võimatu võtta.»

Sancho andis eskuudod, voorimees pani muulad jälle ette, lõvide vaht suudles don Quijote käsi talle osaks saanud helduse eest ja tõotas jutustada sellest vahvast vägiteost kuningale endale, niipea kui ta pealinna jõuab.

«Kui siis Tema Majesteet juhtub ehk küsima, kes seda tegi, siis ütelge talle, et Lõvide rüütel, sest nüüdsest peale tahan ma niisuguseks muuta, vahetada, parandada ja ümber teha Kurva Kuju rüütli nime, mida ma seni olen kandnud. Seda teen ma rändrüütlite vana pruugi kohaselt, kes muutsid oma nime, kui nad soovisid või kui see neile kohane näis.»

Vanker läks oma teed, ja don Quijote, Sancho ja Rohelise Mantliga rüütel jätkasid endi oma.

Kogu selle aja kestel ei olnud don Diego de Miranda sõnagi lausunud, vaid oli hoolega jälginud ja tähele pannud don Quijote tegusid ning sõnu — talle näis, et don Quijote on hull tark ja tark hull. Temale ei olnud esimene osa don Quijote loost veel teada; kui ta oleks seda lugenud, oleks lõppenud imestus, mida temas äratasid rüütli teod ja sõnad, sest siis oleks talle selge olnud, mis laadi tema hullus oli; aga kuna ta seda ei teadnud, siis pidas ta teda kord targaks, kord hulluks, sest tema jutt oli mõistlik, peen ja hästi väljendatud, tema teod aga meeletud, halljulged ja rumalad. Ja ta ütles endamisi: «Kas võib olla suuremat hullust kui panna endale pähe kohupiimaga täidetud kiiver ja kujutleda, et nõiad on su aju pehmeks teinud? Ja kas võib olla suuremat hulljulgust ja meeletust kui tahta vägisi võidelda lõvidega?» Neist mõtetest ja sellest üksikkõnest äratas teda don Quijote, öeldes talle:

«Pole kahtlust, härra Diego de Miranda, et teie peate mind oma mõttes meeletuks ja hulluks inimeseks. Ja poleks liig, kui lugu nii oleks, sest minu teod ei või anda tunnistust millestki muust. Aga sellest hoolimata tahaksin ma teie heldusele selgeks teha, et ma pole nii hull ega nii totter, nagu ma teile pidin paistma. Meeldiv on mehine rüütel, kes oma kuninga silmade all suure väljaku keskel annab eduka piigilöögi metsikule härjale; meeldiv on rüütel, kes hiilgavas varustuses võtab osa lõbusast võitlusmängust daamide juuresolekul, ja meeldivad on kõik need rüütlid, kes sõjaliste ja muude selletaoliste harjutustega pakuvad meelelahutust, lõbustavad ja teevad au, kui võib nii öelda, oma vürstide õuedele. Aga neist kõigist on meeldivaim rändrüütel, kes kõrbetes ja kõndudes, teeristidel, metsades ja mägedes ringi rändab, hädaohtlikke seiklusi otsib ja need õnnelikule ja edukale lõpule viib, et võita austavat ja kestvat kuulsust. Meeldivam on, ütlen ma, rändrüütel, kes aitab lesknaist kuskil puustusmaal, kui õukonnarüütel, kes linnades lipitseb mõne noore neiu ümber. Igal rüütlil on oma eri ülesanded: õukondlane teenigu daame, olgu oma ilusate livreedega* ehteks oma kuninga õuele, toetagu vaeseid rüütleid oma laua hiilgavate roogadega, korraldagu võitlusmänge, võtku osa turniiridest ja näidaku end suurena, heldena ning üllameelsena, ja peaasi, hea kristlasena — sel viisil täidab ta täpselt oma

kohustusi. Rändrüütel aga otsigu üles maailma kõige kõrvalisemad kolkad, tungigu kõige keerulisematesse labürintidesse, võtku igal sammul ette võimatut, pangu vastu tühjadel kõnnumaadel päikese palavatele kiirtele südasuvel, ja halastamatutele tuultele ning käredale külmale talvel; teda ärgu heidutagu lõvid, kohutagu koletised ega hirmutagu lendmaod, sest otsida ühtesid, tungida kallale teistele ja võita neid kõiki — see on tema peamine ja tõeline tegevus. Nii et mina, kelle saatus on olla üks rändrüütlite hulgast, ei või jätta seda ette võtmata, mis minu arvates minu ülesannete valda kuulub. Seepärast tungida kallale lõvidele, nagu mina nüüdsama tegin, oli minu otsene kohus, kuigi ma mõistsin, et see on liialdatud hulljulgus, sest ma tean väga hästi, mis on vahvus: see on voorus, mis asetseb kahe pahelise äärmuse — arguse ja hulljulguse vahel. Aga see pole nii halb, et vähva mees ulatub ja tõuseb hulljulguseni, kui et ta langeb ja laskub arguseni, sest niisama nagu raiskajal on kergem olla helde kui kitsil, niisama on hulljulgel kergem muutuda tõeliselt vahvaks kui aral tõusta tõelise vahvuseni. Mis aga puutub seikluste ettevõtmisse, siis uskuge mind, teie heldus härra don Diego, et parem on kaotada mäng ühe üleliigse kui ühe puuduva kaardi tõttu, sest paremini kõlab kuulajate kõrvus, kui öeldakse, et see ja see rüütel on hulljulge ja kohkumatu, kui et öeldakse, see ja see rüütel on arg ja kartlik.»

«Ma pean ütlema, härra don Quijote,» vastas don Diego, «et kõik, mis teie heldus on kõnelnud ja teinud, on täpselt loodi viidud mõistuse enda kaalukeele abil, ja ma arvan, et kui rändrüütluse määrused ja seadused kaotsi läheksid, siis leitaks nad jälle teie helduse rinnast kui nende pärishoiupaigast ja arhiivist. Aga nüüd rutakem, sest on juba hilja, ja püüdkem jõuda minu külasse ja majja, kus teie heldus võib läbitehtud vaevast puhata, sest kui see ka polnud keha vaev, siis hinge vaev oli see ometi, see aga toob vahel kaasa ka keha väsimuse.»

«Loen teie kutset suureks lahkuseks ning helduseks, härra don Diego,» vastas don Quijote.

Ja kannustades senisest enam oma ratsusid jõudsid nad umbes kella kahe paiku pealelõunal don Diego — don Quijote nimetas teda Rohelise Mantliga rüütliks — külasse ja majja.

XVIII PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotega Rohelise Mantliga rüütli lossis või majas, ja teistest iseäralikkudest asjadest

Don Quijote leidis don Diego de Miranda maja olevat lihtsa, nagu see maal on viisiks; siiski oli tänavapoolse värava kohal vapp, mis oli raiutud tahumata kivisse, eesõues leidus veinikelder ja väravaaluses teine kelder, ja ümberringi seisis siin hulk suuri savikruuse, mis olid pärit Tobosost ja seetõttu jälle kutsusid rüütli mällu ta nõiutud ja moonutatud Dulcinea. Õhates ja mõtlemata sellele, mida ja kelle juuresolekul ta kõneleb, lausus ta:

«Oo, magus aare, mulle vaevalt nähtav,
mis rõõmu toob vaid siis, kui jumal tahab!*

Oo, Toboso kruusid, kes te tuletate mulle meelde mu kõige kibedama kurbuse magusat aaret!»

Neid sõnu kuulis luuletajast üliõpilane, don Diego poeg, kes ühes oma emaga oli tulnud välja isa vastu võtma, ja ema ning poeg silmitsesid üllatunult don Quijote veidrat kogu, kes Rocinante seljast maha tuli ja väga viisakalt daami juurde astus, paludes luba suudelda ta kätt. Don Diego aga ütles:

«Võtke vastu, mu abikaasa, oma hariliku lahkusega härra don Quijotet La Manchast, keda te enda ees näete; ta on rändrüütel, ja kõige vahvam ning arukam, kes maailmas leidub.»

Daam, keda kutsuti donja Cristinaks, tervitas teda suure sõbralikkuse ja viisakusega, ja don Quijote avaldas talle oma lugupidamist väga valitud ning kombekate sõnadega. Peaaegu needsamad viisakuseavaldused vahetati seejärel üliõpilasega, keda don Quijote tema kõne järgi arukaks ja teravmeelseks arvas.

Siin kirjeldab autor don Diego maja kõiki üksikasju, kõike, mida harilikult sisaldab rikka maa-aadliku maja. Aga selle loo tõlkijale näis kohane neist ja teistest säärastest pisiasjadest vaikides mööda minna, sest need ei puutu peamisse jutuainesse ja käesoleva loo tugevus seisneb ju pigem tões kui mittemidagiütlevates kõrvalekaldumistes.

Don Quijote juhatati ühte saali, Sancho võttis tal raudriided maha, nii et talle jäid kehakatteks lühikesed laiad

püksid ja seemisnahkne vammus, mis oli üleni võidunud raudriiete mustusest; kaelas oli tal säärane linane krae nagu üliõpilastel, tärgeldamata ja ilma pitsideta; jalas olid tal pehmed datlivärvi säärekaitsmed ja vahatatud kingad. Ta pani vööle oma tubli mõõga, mis rippus tal hülgenahast kanderihma otsas, sest valitseb arvamine, et ta juba palju aastaid kannatas neeruhaiguse all; ümber võttis ta lühikese mantli heast hallist kalevist. Kõige enne aga pesi ta endal pead ja nägu viie või kuue ämbritäie veega (ämbritäite arvu kohta valitseb nimelt mõnesugune arvamiste lahkuminek), ja siiski jäi vesi veel piimavee värvi, tänu Sancho maiusele ja tema õnnetule kohupiimaostmisele, mis ta isanda nii valgeks värvis. Kirjeldatud riietes ja kena ning väärika olekuga läks don Quijote teise saali, kus teda ootas üliõpilane, et teda lõbustada, senikaua kui laud kaetakse, sest nii suursuguse külalise tuleku puhul tahtis donja Cristina näidata, et ta oskab ja suudab külalisi hästi võõrustada.

Sel ajal, kui don Quijote end raudriietest vabastas, sai don Lorenzo — nii oli don Diego poja nimi — mahti oma isalt küsida:

«Kes on õieti see rüütel, keda teie, austatud isa, meie majja olete toonud? Tema nimi, ta kuju ja väide, et ta olevat rändrüütel, äratavad minus ja mu emas imestust.»

«Ma ei tea, mis sulle vastata, poeg,» vastas don Diego. «Ainult seda võin sulle öelda, et olen näinud teda tegevat kõige suuremaid hullusi maailmas ja olen kuulnud temalt nii tarku kõnesid, mis kustutavad ja teevad tühjaks ta teod. Kõnele sina temaga ja proovi järele, mis ta teab, ja kuna sa oled arukas, siis otsusta tema arukuse või rumaluse üle nii, nagu sinu arvates kõige õigem on, kuigi mina, tõttöelda, pean teda ennem hulluks kui targaks.»

Seejärel läkski don Lorenzo don Quijotele seltsiks, ja jutuajamise kestel, mis nende kahe vahel aset leidis, ütles don Quijote muu hulgas don Lorenzole:

«Teie helduse isa, härra don Diego de Miranda, kõneles mulle teie helduse suurest andekusest ja teravast mõistusest ja iseäranis sellest, et teie heldus on suur luuletaja.»

«Luuletaja võin ma küll olla,» vastas don Lorenzo, «aga et suur, sellest pole juttugi. On tõsi, et ma teatud määral armastan luulega tegemist teha ja heade luuletajate töid lugeda, aga seda kõike mitte viisil, et mind võiks nimetada suureks luuletajaks, nagu minu isa ütleb.»

«See alandlikkus meeldib mulle,» ütles don Quijote, «sest pole ühtki luuletajat, kes ei oleks upsakas ega peaks ennast kõige suuremaks luuletajaks maailmas.»

«Ükski reegel pole ilma erandita,» vastas don Lorenzo, «ja leidub nii mõnigi hea luuletaja, kes ennast selleks ei pea.»

«Niisuguseid on vähe,» vastas don Quijote. «Aga öelge mulle, teie heldus, mis värsid on teil parajasti käsil, sest teie isa ütles mulle, et nad teevad teid veidi rahutuks ja murelikuks? Kui see mõni gloss on, siis tahaksin seda hea meelega näha, sest ka mina taipan natuke glossidest; ja kui need salmid on mõeldud kirjandusliku võistluse jaoks, siis püüdke, teie heldus, saada teine auhind, sest esimene antakse alati soosingu või isiku tähtsuse pärast; teine antakse palja õigluse järgi, ja kolmas muutub teiseks, esimene aga on selle arvestuse järgi kolmas, samuti nagu teaduslikud kraadid, mida ülikoolis välja jagatakse; aga sellest hoolimata on esimese auhinna saaja tähtis isik.»

«Seni,» mõtles don Lorenzo endamisi, «ei saa ma teda küll veel hulluks pidada, lähme edasi,» ja ütles talle:

«Mulle näib, et teie heldus on õppinud kõrgemates koolides. Missuguseid teadusi olete kuulanud?»

«Rändrüütluse teadust,» vastas don Quijote, «mis on niisama hea kui luule ja isegi paari vaksa võrra parem.»

«Ma ei tea, mis teadus see on,» vastas don Lorenzo, «seni ei ole ma temast midagi kuulnud.»

«See on teadus,» vastas don Quijote, «mis haarab endasse kõik või suurema osa maailma teadusi, sest kes sellega tegeleb, peab olema õigusteadlane ja tundma jagava ning tasuva õigluse seadusi, et määrata igaühele, mis tema oma ja mis talle kuulub; ta peab olema teoloog, et osata seal, kus talt seda iganes päritakse, anda selgelt ja kindlalt aru ristiusust, mida ta tunnistab; ta peab olema arst ja iseäranis rohtudetundja, et kõnnumaadel ja kõrbetes tunda rohtusid, millel on haavu tervendav jõud, sest rändrüütel ei saa iga silmapilk minna otsima inimest, kes ta haavu parandaks; ta peab olema täheteadlane, et tunda tähtede järgi, kui palju tunde ööst on möödunud ja missuguses maailmajaos ja tsoonis ta viibib; ta peab tundma matemaatikat, sest igal sammul tuleb tal vajadus selle järele; ja jättes kõrvale selle, et tal peavad olema kõik teoloogilised ja põhivoorused, ning laskudes pisiasjade juurde, ütlen, et ta peab oskama ujuda, nagu olevat uju-

nud kala Nicolás või Nicolao; ta peab oskama hobust rautada ja sadulat ning valjaid parandada; ja tulles tagasi kõrgemate asjade juurde, ütlen ma, et ta peab jääma ustavaks jumalale ja oma daamile, peab olema karske oma mõtetes, kombekas sõnades, helde tegudes, vapper võitlustes, kannatlik raskustes, kaastundlik hädalistele, ja lõpuks tõe eest võitleja, kuigi selle kaitsmine võib maksta elu. Kõigist neist suurtest ja väikestest omadustest seisab koos hea rändrüütel. Sellest te näete, härra don Lorenzo, kas see on põlastusväärne teadus, mida omandab rüütel, kes seda õpib ja end sellele pühendab, ja kas seda teadust võib arvata võrdseks kõige ülevamatega, mida õpetatakse gümnaasiumides ja ülikoolides.»

«Kui see nii on,» vastas don Lorenzo, «siis ütlen, et see teadus on kõigist teistest ees.»

«Mida te mõtlete sellega, et kui see nii on?» küsis don Quijote.

«Ma tahan öelda seda,» sõnas don Lorenzo, «et ma kahtlen, kas on üldse olnud või on praegu rändrüütleid, pealegi sääraseid, keda ehiksid nii paljud voorused.»

«Ma olen juba palju kordi öelnud seda, mida ma nüüd jälle ütlen,» vastas don Quijote, «nimelt et enamik inimesi on arvamisel, nagu poleks maailmas olnud rändrüütleid, ja kuna mulle näib, et kui taevas neile imeväel ei ilmuta seda tõde, et neid on olnud ja on olemas, siis on asjatu vaev püüda seda selgeks teha, nagu mulle kogemus palju kordi on näidanud, ja seepärast ei taha ma ka praegu sellel pikemalt peatuda, et vabastada teid eksitusest, mida te jagate nii paljudega. Ma mõtlen teha ainult üht, nimelt paluda taevast päästa teid sellest eksitusest ja lasta teid aru saada, kui kasulikud ja kui vajalikud olid maailmas rändrüütlid möödaläinud aastasadadel ja kui kasulikud oleksid nad praegusel ajal, kui neid oleks. Aga tänapäeval võidutsevad inimeste pattude pärast laiskus, jõudeolek, priiskamine ja mõnulemine.»

«Nüüd meie külaline reetis ennast.» sõnas don Lorenzo endamisi, «aga siiski on ta üllameelne hull, ja mina oleksin tühine lollpea, kui ma teisiti arvaksin.»

Siin lõppes nende jutuajamine, sest neid kutsuti sööma. Don Diego küsis pojalt, mida ta oli selgitanud külalise mõistuse kohta, mispeale poeg vastas:

«Kõik maailma arstid ja kirjatargad, niipalju kui neid on, ei suudaks teda päästa tema hullusest: ta on täiesti

hull, aga tal esineb palju selgeid silmapilke.»

Nad läksid sööma, ja lõuna oli niisugune, nagu don Diegol tema enda poolt teel öeldud sõnade järgi oli viisiks oma külalistele pakkuda: see oli kenasti serveeritud, rikkalik ja maitsev. Aga kõige enam meeldis don Quijotele majas valitsev imeväärne vaikus, nii et maja sarnanes kartuuside kloostriga. Kui siis laud oli koristatud, söögipalve loetud ja käte jaoks vett pakutud, palus don Quijote tungivalt don Lorenzot, et ta loeks ette salmid, mis ta kirjandusvõistluse jaoks on kirjutanud. Seepeale vastas noormees:

«Et mitte paista säärase luuletajana, kes keeldub oma salme lugemast, kui teda palutakse, ja pahvatab nad välja, kui keegi teda ei palu, loen ma oma glossi, mille eest ma ei looda mingit auhinda ja mille olen teinud ainult oma vaimu harjutamiseks.»

«Üks minu sõber, arukas mees,» vastas don Quijote, «oli arvamisel, et kellelgi ei maksaks vaeva näha värsside glosseerimisega, ja põhjus, nagu ta ütles, oli see, et iial ei või gloss täpselt teemale vastata ja et paljudel või enamikul kordadel langeb gloss kavatsusest või eesmärgist kõrvale, mida nõuab glosseeritav teema; liiatigi et glossi reeglid on üleliia kitsad, nad ei luba küsimusi, ei «tema ütles» ega «mina ütlen», ei luba moodustada noomeneid verbidest, ei muuda tähendust, ja veel muudki kammitsad ja kitsendused seovad neid, kes glosse kirjutavad, nagu teie heldus ju ise peab teadma.»

«Tõepoolest, härra don Quijote,» ütles don Lorenzo, «tahaksin tabada teie heldust mõne kestva vea pealt, aga ei saa, sest te libisete mul käte vahelt nagu angerjas.»

«Ma ei mõista,» vastas don Quijote, «mis te selle libisemisega ütlete või öelda tahate.»

«Küll ma seletan oma mõtte,» vastas don Lorenzo, «nüüd aga kuulake, teie heldus, glosseeritud värsse ja glossi, mis lausuvad järgmist:

Kui saaks olnust olevik,
enamat ei ootaks ma;
või et peaks ta ruttama,
see, mis ees meil — tulevik.

Gloss

Nagu kõik, mis olnud, kaob,
nii mult saatus õnne viis,

mida sain kord oma jao.
Ent eks iga õnneraas
ole kord ja kao siis.
Möödund sellest igavik,
kui kord olin õnnelik.
Kui veel õnne mulle jätkuks,
tõesti, elu rõõmu mattuks —
kui saaks olnust olevik!

Ei ma taha mõlgutleda
mingist aust või võiduläikest,
muud triumfi igatseda,
kui vaid leida rõõmupäikest,
saada tagasi vaid seda.
Peaks see õnn kord tulema,
siis saaks süda vaikida,
kirg see muutuks leebeks tuleks.
Oh, et kiiremalt ta tuleks,
enamat ei ootaks ma.

Vaevalt minu soove kuuldaks:
tahaksin, et minevik
ennast tänapäevaks muudaks.
Ei see ole võimalik,
puudub võim, kes seda suudaks.
Lendab aeg, ei keegi saa
teda kinni pidada.
Oleks meeletu, kes nõuaks,
et ta edasi ei jõuaks
või et peaks ta ruttama.

Elu mind nii looka murrab,
pea kardan, pea loodan.
Parem juba kohe surra.
Aga kui nii pääsu ootan,
võib mind nukrus kaua purra.
Parem piinast kaduvik,
aga ootes aeg on pikk.
Ammu eelistaksin põrmu,
aga sisendab mul hirmu
see, mis ees meil — tulevik.

Kui don Lorenzo oli oma glossi lugemise lõpetanud, tõusis don Quijote püsti, haaras tema parema käe ja ütles

valju häälega, nii et see tundus peaaegu karjumisena:

«Taeva ja kõige ta vägevuse nimel, teie, üllas noormees, olete kõige parem luuletaja maailmas ja olete väärt loorberipärga mitte Küprose ega Gaeta poolt, nagu ütleb üks luuletaja, kellele jumal andeks andku, vaid A t e e n a akadeemia poolt, kui see veel olemas oleks, ja praegu olemasolevate Pariisi, Bologna ja Salamanca akadeemiate poolt. Annaks taevas, et Phoibos läbistaks nooltega need kohtunikud, kes keelavad teile esimest auhinda, ja et muusad enam iial ei astuks üle nende majade läve. Olge nii lahke, mu härra, ja lugege mulle mõned oma pikemavärsilised salmid, sest ma tahan teie imetlusväärset annet igast küljest tundma õppida.»

Kas pole imelik, et don Lorenzo olevat väga rõõmustanud don Quijote kiituse üle, kuigi pidas teda hulluks? Oo, meelituse jõud, kui kaugele sa ulatud ja kui laiad on su meeldiva võimu piirid! Seda tõde kinnitas ka don Lorenzo, sest ta andis don Quijote palvele ja soovile järele ning luges talle järgmise soneti Pyramuse ja Thisbe muistendi või loo ainetel:

Sonett

Maha murrab neitsi Thisbe-nimeline
müüri, avab Pyramuse rõõmsa rinna.
Ilmub Amor Küprosest ja tahab minna
kohe vaatama, kus mõra imeline.

Vaikus räägib. Hääl liig aravereline,
tungida ei julge kitsusesse sinna.
Aga hinged küll, sest arm teeb kergeks pinna:
raskeim asigi on kohe õhuline.

Iha aga soovid liiga suureks puhus:
juba neitsi mõistmatu on surma süles.
Vaadake, kuis väärata võib rõõmus tuju.

Üheskoos neid mõlemaid nii — veider juhus —
hukkab, varjab, äratab kord jälle üles
sama mõõk ja haud ja mälestusekuju.

«Jumal olgu tänatud,» ütles don Quijote, kui ta oli kuulnud don Lorenzo sonetti, «et olemasolevate lõpmata paljude viletsate luuletajate hulgas leian ühe täiusliku luuletaja, nagu teie heldus seda on, mu härra, sest seda tõendab selle soneti kunstipärasus.»

Mitu päeva elas don Quijote don Diego majas ülihästi võõrustatuna, nende möödumisel aga palus ta luba lahkuda. Ta avaldas tänu lahkuse ja hea vastuvõtu eest, mis talle selles majas olid osaks saanud, aga kuna rändrüütlitel ei kõlbavat veeta palju aega jõudeolekus ja mõnususes, tahtvat ta minna oma kohust täitma, otsima seiklusi, mida siin paigus olevat külluses, nagu ta on teada saanud, ja sellega lootvat ta aega mööda saata, kuni jõuab kätte Zaragozas peetava turniiri päev, sest otse sinna läheb tema tee. Enne aga pidi ta veel minema Montesinose koopasse, millest siin ümbruses räägiti nii palju imelisi asju, ja samuti ka tundma õppima ja järele uurima Ruidera järvede nime all tuntud seitsme järve tekkekohta ja tõelisi lätteid. Don Diego ja ta poeg kiitsid tema aulist otsust ja ütlesid, et ta võtaks nende majast ja varandusest kõik, mis talle meeldib, kuna nad on valmis teda teenima kõige suurema heameelega, sest selleks kohustab neid tema väärikus ja ta auväärne amet.

Viimaks jõudis kätte ärasõidupäev, niisama rõõmus don Quijotele kui kurb ja õnnetu Sancho Panzale, kes don Diego jõukas majas tundis end üpris hästi ega tahtnud kuidagi tagasi pöörduda näljapäevade juurde, mis on nii tavalised metsades ja kõndudes, ning oma halvasti varustatud kehva reisipauna juurde. Siiski toppis ta selle täis kõike, mida hädavajalikuks pidas. Jumalaga jättes ütles don Quijote don Lorenzole:

«Ma ei tea, kas ma teie heldusele juba ütlesin, ja kui ma ütlesin, siis kordan veel, et kui teie heldus tahaks kahandada teed ja vaeva kuulsuse templi kättesaamatusse tippu jõudmiseks, siis tuleks teil vaid kõrvale pöörata luulekunsti kitsavõitu rajalt ja asuda rändrüütluse veelgi kitsamale rajale, mis on küllaldane, et teid ühe silmapilguga keisriks teha.»

Nende sõnadega otsustas don Quijote lõplikult oma hulluse küsimuse ja veel enam nendega, mis ta juurde lisas, öeldes:

«Jumal näeb, et ma heameelega võtaksin kaasa härra don Lorenzo, et talle õpetada, kuidas tuleb andeks anda allaheidetuile ja taltsutada ning alla suruda ülbeid — need voorused on omased ametile, mida mina pean. Aga kuna seda keelab tema noorus ega taha lubada ta kiiduväärne tegevus, siis tahan teie helduselt vaid hoiatuseks öelda, et luuletajana te võite saada kuulsaks, kui te lasete end juh-

tida enam võõrast kui omaenda arvamisest, sest pole olemas isa ega ema, kellele tema lapsed näiksid inetud, ja vaimu laste puhul on see eksitus veelgi suurem.»

Jälle imestasid isa ja poeg don Quijote muutliku kõne üle, mis oli pea tark, pea rumal, ja kangekaelsuse ning püsivuse üle, millega ta ikka ja jälle pöördus tagasi oma õnnetute seikluste juurde, sest ta pidas neid oma soovide eesmärgiks ja sihiks. Uuesti korrati vastastikuseid teenistusvalmiduse kinnitusi ja viisakusavaldusi ning siis lahkusid lossiproua lahkel loal don Quijote Rocinantel ja Sancho oma Hallil.

XIX PEATÜKK

Kus jutustatakse seiklusest armunud karjasega ja muid tõesti naljakaid sündmusi

Don Quijote polnud don Diego külast veel kuigi kaugele jõudnud, kui ta kohtas kaht vaimuliku või üliõpilase moodi meest ühes kahe talupojaga, kes kõik sõitsid ratsa eeslite seljas. Ühel üliõpilasel oli kaasas midagi reisipauna taolist — rohelisse lõuendisse oli keeratud natuke valget pesu ja kaks paari jämedast niidist sukki; teisel ei olnud midagi peale kahe uue rapiiri. Talupoegadel oli kaasas mitmesugust kraami, mis andis tunnistust sellest, et nad on parajasti tagasiteel mõnest suuremast linnast, kus nad kogu selle kraami olid ostnud, ja viivad seda oma külasse. Niihästi üliõpilased kui talumehed imestasid don Quijotet nähes, nagu olid seda teinud kõik teda esimest korda silmates, ja tundsid tulist uudishimu teada saada, kes on see kõigist teistest nii väga erinev inimene.

Don Quijote teretas neid, ja kui oli teada saanud, et neil on ühine tee, pakkus neile oma seltsi ja palus neid sõita veidi aeglasemalt, sest nende emaeeslid liikusid kiiremini kui tema hobune. Et nende vastu lahkust üles näidata, ütles ta neile lühidalt, kes ta on, missugust ametit ja elukutset peab, nimelt olevat ta rändrüütel ja minevat

otsima seiklusi kõigis maailmajagudes. Ta ütles neile, et tema nimi on La Mancha don Quijote, hüüdnimega Lõvide rüütel. Kõik see oli talupoegadele niisama hea, nagu oleks ta nendega kreeka või mõnd arusaamatut keelt kõnelnud; üliõpilastega oli lugu teine, nemad taipasid kohe, et don Quijote ajudel on midagi viga, aga sellest hoolimata vaatasid nad teda imetluse ja lugupidamisega, ja üks neist ütles talle:

«Kui teie heldusel, härra rüütel, pole kindlat sihti, nagu tavaliselt pole neil, kes otsivad seiklusi, siis tulge meiega, ja te saate näha üht kõige ilusamat ning uhkemat pulma, mida tänini on peetud La Manchas ja paljude penikoormate ulatuses ümberringi.»

Don Quijote küsis, kas see on mõne vürsti pulm, et ta seda nii ülistab.

«Ei,» vastas üliõpilane, «vaid ühe talupoja pulm talutüdrukuga: mees on kõige rikkam selles maanurgas, neiu aga kõige kaunim, keda iial nähtud. Ettevalmistused pulmadeks on haruldased ja enneolematud, nimelt tahetakse neid pidada ühel väljal selle küla läheduses, kus elab mõrsja, keda kutsutakse ilusaks Quiteriaks; peigmeest hüütakse rikkaks Camachoks; pruut on kaheksateistkümne, peigmees kahekümne kahe aastane; mõlemad on üheväärsed, kuigi mõned täpsuse tagaajajad, kes teavad peast kõiki suguvõsasid, ütlevad, et ilusa Quiteria suguvõsa olevat Camacho omast kõrgem. Aga tänapäeval selle peale enam ei vaadata, sest rikkus suudab palju puudusi kinni katta. Camacho on tõepoolest helde käega ja talle on tulnud pähe mõte katta kogu aas lehtedest katusega, nii et päikesel tuleb vaevalt näha, kui ta tahab sisse pääseda, et külastada maad katvat haljendavat rohtu. Samuti on ta kutsunud pulma tantsijaid, nii mõõkadega kui väikeste kuljustega tantsijaid, sest tema küla inimestest oskavad mõned neid väga toredasti helistada ja raputada; tallalaksutajaist ma ei kõnelegi, sest need, keda ta on kutsunud, on lausa imestamisväärt. Aga mitte ükski neist asjust, mis ma nimetasin, ei ka paljudest teistest, mis ma nimetamata jätsin, ei tee neid pulmi nii tähelepanuväärseiks kui see, mida minu arvates seal ette võtab meeleheitele viidud Basilio. See Basilio on noor talupoeg sealtsamast külast kui Quiteria. Tema kodu asub külg külje kõrval Quiteria vanemate majaga, ja see andis Amorile võimaluse uuendada maailmas juba unustatud Pyramuse ja Thisbe armuloo, sest Basilio

armus Quiteriasse kõige õrnemas ja varasemas eas, ja tüdruk vastas tema ihale tuhande kombeka poolehoiuavaldusega, nii et küla jutunurkades heietati ajaviiteks lugu mõlema lapse, Basilio ja Quiteria armastusest. Nad kasvasid suuremaks ja nüüd otsustas Quiteria isa Basiliol keelata vabalt tema majas käimise, mida ta seni oli teinud, ja et tulevikus vältida umbusaldust ja kahtlustusi, otsustas ta panna oma tütre mehele rikkale Camachole, kuna talle polnud meele järele tütre abiellumine Basilioga, kellel oli rohkem looduseande kui vara. Sest kui öelda kadeduseta tõtt, siis on tema kõige osavam poiss, keda me teame, suur latiheitja, hea maadleja ja kange pallimängija; ta jookseb nagu põder, hüppab paremini kui kits ja lööb keegleid ümber nagu nõiduseväel; ta laulab nagu lõoke, mängib kitarri nii, et see kõneleb ta käes, ja mõõgaga käib ta ümber nagu kõige osavam vehkleja.»

«Juba ainuüksi selle osavuse pärast,» ütles nüüd don Quijote, «on see noormees väärt naima mitte ainult ilusat Quiteriat, vaid kuninganna Ginevrat ennast, kui see praegu elaks, hoolimata Lancelot'st ja kõigist, kes seda takistada tahaksid.»

«Seda peaksite mu naisele ütlema,» lausus nüüd Sancho Panza, kes seni oli vaikides kuulanud, «sest tema nõuab, et igaüks läheks paari ainult omasugusega, nagu kõnekäändki ütleb, et iga lambuke omasugusega. Mina tahaksin, et see tubli Basilio, kes mulle juba armsaks hakkab saama, selle preili Quiteria naiseks võtaks, ja andku jumal head elu ja kallist rahu neile (ta tahtis öelda vastupidi), kes takistavad paari minemast inimesi, kes teineteist armastavad.»

«Kui kõik need, kes teineteist armastavad, peaksid paari minema,» ütles don Quijote, «siis kaotaksid vanemad võimaluse ja õiguse naita oma lapsi, kellega ja millal vaja. Ja kui abikaasade valik jääks tütarde hoolde, siis leiduks sääraseid, kes valiksid oma isa teenri, ja sääraseid, kes valiksid esimese möödamineja tänavalt, kes näib neile tore ja uhke, olgu ta või mõni kõlvatu kehkadivei. Armastus ja poolehoid pimestavad ju kergesti mõistuse silmi, mida valiku tegemisel on nii väga vaja; ja abielluja võib üpris kergesti eksida ning on vaja suurt ettevaatlikkust ja iseäralist taeva heldust, et õigesti tabada. Kui keegi mõtleb pikka reisi ette võtta, siis otsib ta, kui ta mõistlik on, enne teeleasumist mõne ustava ning mõnusa seltsilise, kes

teda saadaks. Miks ei peaks siis nõnda tegema see, kel on ees terve elu pikkune teekond, mis lõpeb ainult surmaga, ja seda enam, et see seltsiline on talle kaaslaseks voodis ja laua ääres ja igal pool, nagu on naine oma mehele? Oma naine ei ole kaup, mida saab pärast ostmist tagasi anda, vahetada või teiseks teha, vaid ta saadab sind lahutamatult nii kaua, kuni kestab elu; see on silmus, mis kord kaela heidetuna muutub Gordioni sõlmeks, nii et seda ei saa lahti harutada, vaid ainult surma vikat võib selle läbi lõigata. Ma võiksin selle asja kohta veel paljugi rääkida, kui seda ei takistaks soov teada saada, kas härra litsentsiaadil Basilio loo kohta veel midagi öelda jäi.»

Seepeale vastas üliõpilane, bakalaureus või lintsentsiaat, nagu teda don Quijote nimetas, järgmist:

«Mul on jäänud öelda vaid seda, et sellest silmapilgust peale, millal Basilio teada sai, et ilus Quiteria läheb mehele rikkale Camachole, ei ole keegi teda enam naermas näinud ega tema suust mõistlikku juttu kuulnud, vaid ta on alati mõttes ja kurb ning kõneleb omaette, mis on kindel ja selge märk, et tema aru on segi läinud. Ta sööb vähe ja magab vähe, ja sööb ainult puuvilja, ja magab, kui ta üldse magab, väljas kõva maa peal nagu metsloom. Aeg-ajalt tõstab ta silmad taeva poole ja teinekord jälle vaatab maha nii tardunud olekus, et ta näib olevat riietatud kuju, mille riideid õhk liigutab. Ühesõnaga, kõigest paistab välja tema raske südamevaev ja meie kõik, kes me teda tunneme, kardame, et ilusa Quiteria homne jaa-sõna on tema surmaotsus.»

«Küll jumal juba kõik hästi seab,» ütles Sancho, «sest jumal annab häda, tema annab ka rohtu selle vastu; keegi ei tea, mis tulevik toob; tänasest homseni on veel mitu head tundi ja üheainsa tunniga ja isegi ühe silmapilguga võib maja kokku variseda; ja mina olen näinud ühekorraga vihma sadavat ja päikest paistvat; mõni läheb õhtul tervena magama ja teisel päeval ei suuda enam kättki liigutada. Ja öeldagu mulle, kas leidub ehk keegi, kes võiks kiidelda, et ta on löönud naela Fortuna rattasse? Kindlasti mitte; ja naise «jaa» ning «ei» vahele ei julgeks ma isegi nööpnõelapead pista, sest see ei mahuks sinna. Öeldagu mulle ainult, et Quiteria armastab Basiliot südamest ja otsekoheselt, ja ma annan talle terve kotitäie õnne kaasa, sest, nagu ma olen kuulnud, pidavat armastus vaatama läbi prillide, mis lasevad paista vaske kullana, vaesust rikku-

sena ja silmarähma pärlitena.»

«Millal sa ometi lõpetad, neetud Sancho?» ütles don Quijote. «Kui sa kord hakkad vanasõnu ja lugusid üksteise külge lükkima, siis ei jõua selle lõppu keegi ära oodata, kui ehk ainult vana Juudas ise, et ta sind võtku! Ütle mulle, tõbras, mida tead sina naeltest või ratastest või millestki muust?»

«No kui mind ei mõisteta,» ütles Sancho, «ega siis pole ime, et minu tarkusesõnu rumalusteks peetakse. Aga ükskõik, mina mõistan ennast ja tean, et ma pole öelnud palju rumalusi sellega, mis ma ütlesin, ainult et teie heldus, mu härra, olete alati mu sõnade ja tegude vistkaal.»

«Fiskaal, pead sa ütlema,» sõnas don Quijote, «ja mitte vistkaal, sa igavene keelevääna ja, et jumal sind nuhtleks!»

«Ärge minuga nii täpipealne olge, teie heldus,» vastas Sancho, «sest te teate ju, et mina pole kasvanud pealinnas ega õppinud Salamancas, et ma võiksin teada, kas ma pean mõne tähe oma sõnades juurde lisama või ära jätma. Sest, jumal tule appi, ei saa ju ometi sündida sayagolast* kõnelema nagu toledolane; ja küllap on ka toledolasi, kes selle peene kõnelemise poolest just alati täppi ei taba.»

«Nii see on,» ütles litsentsiaat, «sest need, kes kasvavad üles nahaparkimistöökodades ja Zocodoveril*, ei või kõnelda nii hästi nagu need, kes peaaegu terve päeva jalutavad peakiriku ristikäigus, ja ometi on kõik toledolased. Puhast, õiget, peent ja selget keelt võib leida haritud vaimuga pealinlaste juures, isegi kui nad on sündinud Majalahondas*; ma ütlen — haritud vaimuga, sest paljud ei ole seda mitte, ja vaimuharidus, mida toetab harjumus, on õige keele grammatika. Mina, mu härrad, olen karistuseks oma pattude eest õppinud kanoonilist õigust Salamancas ja uhkustan teatud määral sellega, et väljendan oma kõnet selgete, lihtsate ja sisukate sõnadega.»

«Kui teie veel rohkem kui keeleoskusega ei uhkustaks oma oskusega rapiiridega ümber käia, mida te kannate,» ütles teine üliõpilane, «siis saaksite esimeseks teaduslike kraadide alal, nagu nüüd olete jäänud viimaseks.»

«Vaadake, bakalaureus,» vastas litsentsiaat, «mõõgavalitsemise osavuse kohta olete teie kõige ekslikumal arvamisel, pidades seda tühiseks.»

«Minu jaoks pole see arvamine, vaid kindel tõde,» vastas Corchuelo. «Ja kui te tahate, et ma seda teile kogemuse najal näitan, siis — rapiirid on teil kaasas, mahti on, mul

aga on kindel ja tugev käsi, mis ühenduses mu julgusega, mida samuti pole vähe, sunnivad teid tunnistama, et ma ei eksi. Tulge eesli seljast maha, võtke kasutusele oma mõõdetud sammud, ringid ja nurgad, kogu oma tarkus, mina aga loodan panna teid nägema tähti südapäeval oma ajakohase ja lihtsa osavuse abil, mis on ainuke, millele ma peale jumala veel loodan. See mees pole veel sündinud, kes mind sunnib selga näitama, ja maailmas pole ühtegi inimest, keda ma ei suudaks panna taganema.»

«Ma ei hakka arutama seda selja näitamise või mittenäitamise asja,» vastas vehklemismeister, «ehkki võib juhtuda, et seal kohas, kuhu te esimeseks astute, kaevatakse teile haud, ma tahan öelda, et sealsamas võib teile see põlatud osavus surma tuua.»

«Seda saame kohe näha,» vastas Corchuelo, ja hüpates kiiresti oma eesli seljast maha, haaras kähku ühe rapiiridest, mis litsentsiaadil eesli seljas kaasas olid.

«Nii ei pea see sündima,» ütles nüüd don Quijote, «sest mina tahan olla võitluse juhtijaks ja kohtunikuks selles palju kordi selgitamata jäänud küsimuses.»

Ja tulles Rocinante seljast maha ning võttes oma piigi, astus ta keset teed, sel ajal kui litsentsiaat juba toreda kehahoiakuga ja mõõdetud sammudega läks vastu Corchuelole, kes tema poole tuli, nagu öeldakse, tuld silmist pildudes. Nendega kaasasolevad kaks talumeest jäid eeslite selga ja olid pealtvaatajaiks selles surmatoovas kurbmängus. Torkeid, väljaasteid, otse- ja kaarlööke ning randmelööke, mida Corchuelo jagas, oli rohkem kui lugeda jõudis, ja neid langes tihedamalt ning sagedamini kui rahet. Ta tungis peale nagu ärritatud lõvi, aga litsentsiaadi rapiiri nupu löök tabas tema suud, võttis tema hoo maha ja sundis teda seda suudlema, nagu oleks see mõni pühakusäile, kuigi mitte niisuguse hardumusega, nagu peab suudlema ja tavaliselt suudeldaksegi pühakusäilmeid. Lõpuks luges litsentsiaat rapiiritorgetega üle kõik nööbid oma vastase lühikesel sutaanil, muutes selle hõlmad ribadeks nagu polüübi kombitsad. Kaks korda lõi ta temal kübara peast ja väsitas tema nii ära, et lõpuks haaras Corchuelo kibestuse, viha ja ägedusega oma rapiiri käepidemest ja viskas selle niisuguse jõuga õhku, et üks juuresolijatest maameestest — ametilt kirjutaja —, kes rapiirile järele läks, tunnistas hiljem, et see olevat lennanud peaaegu kolmveerand penikoorma kaugusele, mäherdune tunnistus

aitab ja on aidanud ära tunda ja näha täie tõega, kuidas kunst võidab jõu. Väsinult istus Corchuelo maha ja Sancho tuli tema juurde ning ütles:

«Ausõna, bakalaureusehärra, kui te minu nõu kuulda võtate, siis ärge nüüdsest peale enam kedagi välja kutsuge vehklema, vaid ainult maadlema või latti heitma, sest selleks on teie iga ja jõud sobiv. Nende kohta aga, keda nimetatakse vehklemismeistriteks, olen ma kuulnud öeldavat, et nad ajavad mõõgaotsa isegi nõelasilmast läbi.»

«Ma olen rahul sellega,» vastas Corchuelo, «et kukkusin oma eesli seljast ja kogemuse läbi õppisin tundma tõde, millest ma nii kaugel olin.»

Ta tõusis püsti ja kaelustas litsentsiaati, ning nad said veel paremateks sõpradeks, kui nad enne olid. Nad ei tahtnud jääda ootama kirjutajat, kes oli rapiiri järele läinud, sest arvasid, et see jääb väga kauaks, ja otsustasid jätkata teed, et jõuda aegsasti Quiteria külla, kust nad kõik pärit olid. Ülejäänud tee kestel seletas litsentsiaat neile vehklemiskunsti häid omadusi nii mõjuvate põhjendustega ja nii paljude matemaatiliste figuuride ja tõendustega, et kõik jäid uskuma selle teaduse väärtust ja Corchuelo sai oma kangekaelsusest terveks.

Pimedus oli juba käes, aga kui nad külale liginesid, näis neile kõigile, nagu oleks taevas küla ees täis loendamatuid ja hiilgavaid tähti. Ka kuulsid nad mitmesuguste muusikariistade — flöötide, tamburiinide, psaltrite, simlite, kuljuste ja kõristite — ebaselgeid ja mahedaid helisid; ja kui nad lähemale jõudsid, nägid nad, et küla ees oli tehtud puudest suur lehiskatus ja selle okstel rippus rohkesti ilutulesid, mida tuul ei kustutanud, sest see puhus siin nii tasa, et ei suutnud liigutada puude lehtigi. Muusikandid olid määratud pulmalisi lõbustama ja nad kõndisid nüüd salkades ringi selles meeldivas paigas — mõned tantsisid, teised laulsid ja kolmandad mängisid mitmesuguseid pille. Aasal näis tõesti rõõm ringi hõljuvat ja heameel tantsivat. Palju inimesi oli ametis sellega, et püstitada lavasid, kust järgmisel päeval oleks mõnus vaadata ettekandeid ja tantse, mis pidid aset leidma selles paigas, kus kavatseti pühitseda rikka Camacho pulmi ja vaese Basilio matust.

Don Quijote ei tahtnud külasse sisse sõita, ehkki nii talumees kui bakalaureus palusid teda seda teha; ta esitas enda arvates küllaldase vabanduse, et rändrüütlitel on kombeks magada pigem väljadel ja metsades kui inimeste asu-

lates, olgu seal kas või kullatud katus pea kohal. Ja seepeale sõitis ta veidi teelt kõrvale, ehkki see põrmugi ei meeldinud Sanchole, kes ei suutnud unustada, kui hea elu oli tal olnud don Diego majas või lossis.

XX PEATÜKK

Kus jutustatakse rikka Camacho pulmadest ja sellest, mis juhtus vaese Basiliga

Vaevalt oli hele Aurora säravale Phoibosele aega andnud kuivatada oma hõõguvkuumade kiirtega sulapärlid ta kuldjuustelt, kui don Quijote, raputanud laiskuse oma liikmeist, tõusis üles ja hüüdis oma kannupoissi, kes ikka veel norskas. Seda nähes lausus don Quijote, enne kui ta Sancho äratas:

«Oo sina, kõige õnnelikum kõigist, kes maa peal elavad! Ilma kadedust tundmata või seda äratamata magad sa rahuliku südamega; ei sind kiusa taga nõiad ega ehmata nõidused! Ütlen veel kord, ja ütlen seda veel sada korda: «Maga, ja ärgu sundigu sind iial valvama armukadedus oma daami pärast ja ärgu segagu su und mõtted maksmata võlgadest või sellest, mis sa peaksid tegema, et toita järgmisel päeval iseennast ja oma väikest kitsikuses elavat perekonda. Ei tee sind rahutuks auahnus ega vaeva sind maailma tühine hiilgus, kuna sinu soovide piirid ei ulatu kaugemale murest oma eesli pärast, sest mure oma isiku pärast oled sa pannud minu õlgadele; loodus ja väljakujunenud tavad on pannud selle koorma vastukaaluks isandate peale. Teener magab ja tema isand valvab, mõeldes, kuidas teda ülal pidada, tema olukorda parandada ja talle head teha. Kui taevas tõmbub pronksikarvaliseks ja ei anna maale vajalikku niiskust, ei tee see südamevalu mitte teenrile, vaid isandale, kes ikalduse ja nälja ajal peab ülal pidama seda, kes teenis teda viljarikkuse ja külluse ajal.»»

Sancho ei vastanud sellele, sest ta magas ega oleks niipea ärganud, kui don Quijote poleks teda piigiotsaga virguma pannud. Lõpuks ta ärkas, ikka veel unine ja laisk, pööras pead igasse külge ja ütles:

«Sealt lehestiku poolt tuleb, kui ma ei eksi, auru ja lõhna, mis paistab tulevat ennem praetud pekiviiludest kui kõrkjatest ja tüümianist. Jumala eest, sääraste lõhnadega algavad pulmad tõotavad tulla uhked ja rikkaliku toiduga.»

«Jäta oma jutt, õgard,» ütles don Quijote, «tule, lähme vaatame laulatust, et näha, mis teeb ärapõlatud Basilio.»

«Tehku, mis tahab,» vastas Sancho. «Kui ta vaene poleks, siis võtaks ta Quiteria naiseks. Mis see olgu, endal pole krossigi hinge taga, aga tahab naisevõtmisega pilvedesse lennata! Ausõna, härra, mina arvan, et vaene peab leppima sellega, mida ta leiab, ja mitte maiust taga ajama. Olen valmis käe pandiks panema, et Camacho võib Basilio reaalidega kinni katta, ja kui see nii on, nagu ta vist ongi, siis oleks Quiteria küll lollike, kui ta tagasi lükkaks toredad riided ja ehted, mis Camacho talle arvatavasti andnud on ja anda võib, selleks et valida Basilio latiheitmine ja rapiiriga mängimine. Hea latiheite ja toreda vigurlöögi eest mõõgaga ei saa kortlit viinagi kõrtsis. Osavused ja anded, mida müüa ei saa, — võtku neid vanatühi! Aga kui säärased anded langevad sellele, kel tubli noos raha on, siis soovin endale nii meeldivat elu, kui meeldivad nemad on. Heale alusmüürile saab ehitada hea hoone, ja kõige parem alusmüür ja põhi maailmas on raha.»

«Jumala pärast, Sancho,» ütles nüüd don Quijote, «lõpeta ükskord oma kõne! Ma arvan, et kui sind lastaks vabalt lobiseda, mida sa igal sammul teed, siis ei jääks sul aega ei söömiseks ega magamiseks, sest sa raiskaksid kõik rääkimise peale.»

«Kui teie heldusel oleks hea mälu,» vastas Sancho, «siis peaksid teil meeles olema meie kokkuleppe punktid, enne kui me sel viimasel korral kodunt välja sõitsime: üks neist oli see, et teie lasete mind kõnelda kõike, mis ma tahan, kui see ainult ei käi ligimese vastu või helduse auväärsuse vastu, ja seni ei ole ma enda arvates seda punkti rikkunud.»

«Ma ei mäleta niisugust punkti, Sancho,» vastas don Quijote, «aga isegi kui lugu nii oleks, soovin ma, et sa vait jääksid ja kaasa tuleksid, sest juba hakkavad muusikariistad, mida me eile õhtul kuulsime, uuesti elu tooma orgu, ja laulatus peetakse kahtlemata hommikuses vilus ja mitte pealelõunases kuumuses.»

Sancho tegi, mis ta isand käskis, ja kui ta oli sadulda-nud Rocinante ja Halli, asusid mõlemad ratsude selga ja

sõitsid samm-sammult lehestikust katuse alla. Kõigepealt hakkas Sanchole silma terve härjavärss, mis oli aetud jalakatüvest praevardasse; ja tules, kus see pidi küpsema, leegitses paraja mäe suurune riit puid. Kuus keedupotti seisid ringis tuleriida ümber, ja need ei olnud tavaliste pottide moodi, vaid nägid välja nagu kuus keskmist veinianumat, millest igaühes oli terve tapamajatäis liha; neisse olid pandud terved lambad, nii et neid vaevalt näha oli, nagu oleksid nad tuvikesed. Nülitud jäneste ja kitkutud kanade hulka, mis puude otsas rippusid ja mis pärast pottidesse pidi pandama, ei jõudnud ära lugeda, Lõpmata palju linde ja mitut sorti jahiloomi rippus puude otsas värske õhu käes jahtumas. Sanhco luges kokku enam kui kuuskümmend veinilähkrit, igaüks üle kahe *arroba* suur, ja need kõik olid täidetud kallite veinidega, nagu hiljem selgus. Olid niisugused virnad kõige valgemat saia nagu tavaliselt rehalapõrandal nisulademeid; juustud olid nagu telliskivid müüriks laotud, ja kahes katlas, mis olid suuremad kui värvimistöökojas, küpsetati õli sees küpsiseid; kahe vägeva labidaga tõsteti nad sealt välja ja pisteti teise katlasse, mis meega sealsamas kõrval seisis. Nais- ja meeskokki oli üle viiekümne — kõik puhtalt riides, virgad ja rõõmsad. Härjavärsi suurde kõhtu oli õmmeldud kaksteist õrna ja väikest põrsakest, mis pidid andma härjalihale maitset ja pehmust. Igasuguseid vürtse oli ostetud nähtavasti mitte naelte, vaid *arroba*'de kaupa ja kõik võisid neid näha ühes suures kastis. Ühesõnaga, ettevalmistused pulmadeks olid tehtud nõndaviisi, nagu maal kombeks, aga nii suurejooneliselt, et neist oleks saanud söönuks terve sõjavägi.

Sancho Panza silmitses ja vahtis kõike seda ja tundis suurt heameelt. Kõigepealt köitsid ja alistasid ta meeli keedupotid, kust ta heameelega oleks võtnud endale paraja pajatäie. Seejärel võitsid tema sügava poolehoiu veinilähkrid ja lõpuks magusad küpsised praepannidel, kui nii kõhukaid katlaid võib üldse nimetada praepannideks. Ja kuna ta enam kauem kannatada ei suutnud ega olnud tema võimuses endast jagu saada, astus ta ühe toimeka koka juurde ja palus talt viisakalt luba kasta näljakustutuseks leivapalukest ühte keedupotti, mispeale kokk talle vastas:

«Tänu rikkale Camachole ei kuulu tänane päev, vennas, nende hulka, mille üle nälg võimust saab. Tulge ratsu seljast maha ja vaadake ringi, otsige kuskilt mõni kulp ja rii-

suge poti pealt kana või kaks ning tulgu nad teile terviseks.»

«Ma ei näe ühtki kulpi,» vastas Sancho.

«Oodake!» ütles kokk. «Heldeke, olete teie aga pirts ja saamatu!»

Nende sõnadega haaras ta kastruli, pistis selle ühte parajasse savianumasse, tõmbas sealt välja kolm kana ja kaks hane ning ütles Sanchole:

«Võtke, sõber, pruukostiks seda vahtu, senikaua kui lõunatund kätte jõuab.»

«Mul pole seda kuhugi panna,» ütles Sancho.

«Võtke siis kulp koos kõige täiega,» ütles kokk, «Camacho rikkus ja rõõm kannatavad ka selle välja.»

Niikaua kui Sancho pruukostiga ametis oli, jälgis don Quijote, kuidas ühelt poolt sõitsid lehiskatuse alla umbes kaksteist talumeest kaheteistkümne toreda mära seljas, kellel olid kallid ja toredad riistad ning palju kuljuseid rinnuserihmal. Kõik ratsanikud olid piduriietes ja tegid koos mitu ringi aasal, hüüdes valjusti ja rõõmsalt: «Elagu Camacho ja Quiteria! Camacho, kes on niisama rikas kui Quiteria on ilus! Ja Quiteria, kes on kõige ilusam maailmas!»

Seda kuuldes ütles don Quijote endamisi:

«Paistab, et need inimesed pole näinud minu Toboso Dulcinead, sest kui nad teda oleksid näinud, hoiaksid nad pisut tagasi oma Quiteria ülistamisega.»

Veidi aja pärast hakkas lehiskatuse alla tulema igast küljest palju ja mitmesuguseid tantsijate rühmi, muude hulgas ka mõõkadega tantsijad — kakskümmend neli kena ja südi noormeest, kõik kergest lumivalgest linasest riietes, peas kirjud peenest siidist rätikud. Nende juhilt, ühelt väledalt noormehelt, küsis üks märade seljas ratsutajaist, kas mõni tantsija on ehk haavatud.

«Seni, tänu jumalale, pole veel keegi haavata saanud, oleme kõik terved.»

Ja kohe hakkas ta ühes oma kaaslastega tegema mitmesuguseid tantsusamme ja -figuure, nii paljude pöörete ja nii suure osavusega, et kuigi don Quijote oli sageli sääraseid tantse näinud, ei olnud talle ükski nii hästi meeldinud kui see.

Samuti meeldis talle ka teine tantsijate rühm, kes nüüd sisse tuli: need olid kõik ülikaunid neiud, nii noored, et

ükski ei paistnud olevat alla neljateistkümne aasta vana ega küündinud kaheksateistkümneni, kõigil olid seljas rohelised kleidid, juuksed olid mõnel palmitsetud ja mõnel lahti, aga kõigil nii kullakarva, et nad võisid võistelda päikesekiirtega; peas kandsid kõik jasmiinidest, roosidest, rebasheinast ja lõhnavast kuslapuust punutud pärgi. Neil olid juhtideks auväärne vanamees ja elatanud matroon, aga mõlemad kergemad ning väledamad kui nende east oleks võinud arvata. Neiud tantsisid torupilli saatel, ujedus ilmes ja silmis ning kergus jalgades, ja näitasid end kõige paremate tantsijatena maailmas.

Sellele järgnes teine tants, kunstipärane ja niisugune, mida nimetatakse jutustavaks. Seda tantsisid kaheksa nümfi, kes olid jagatud kahte rühma: ühte rühma juhtis jumalus Cupido ja teist Kasu. Esimene oli ehitud tiibade, vibu, nooletupe ja nooltega; teisel olid seljas kallid mitmevärvilised kullast ja siidist riided. Nümfid, kes järgnesid Amorile, kandsid seljal valget pärgamenti, kuhu olid suurte tähtedega kirjutatud nende nimed. Esimene oli Luule, teine Tarkus, kolmas Hea Suguvõsa ja neljas Vahvus. Samuti olid märgitud need, kes järgnesid Kasule. Esimese nimi oli Heldus, teine oli Kingitus, kolmas Aare ja neljas Rahulik Valdus. Kõigi nende ees kanti puust lossi — seda tegid neli metslast, kes olid riietatud luuderohtu ja roheliseks värvitud kanepisse, ja nii loomutruult, et Sancho peaaegu ehmatas. Lossi esiküljele ja kõigile neljale küljele oli kirjutatud: Kombekuse Loss. Muusikat tegid neli osavat tamburiini- ja flöödimängijat. Tantsu alustas Cupido; kui ta kaks figuuri oli ette kandnud, tõstis ta silmad, sihtis vibust neiu poole, kes oli ilmunud lossimüüri sakmete vahele, ja ütles talle järgmist:

Jumal ma kõikvõimeline,
olgu maa või taevakõrgus,
meri lai ja laineline,
olgu sügavaimas põrgus,
kus on õudne ulumine.

Mis on kartus, ei ma tea,
teen, mis minule on hea,
kuigi paistaks võimatuna;
keelan, käsin, sunnin, kuna
tean, mis peab ja mis ei pea.

Lausunud oma salmid, laskis Amor noole üles lossi poole ja läks tagasi oma kohale. Seejärel astus ette Kasu ja tantsis omakorda kaks figuuri; tamburiinid vaikisid ja ta ütles:

Amorist ma võimsam vast,
kuigi armastus mind kandnud.
Tõust ma kõige paremast,
mida maa ja taevas andnud,
kuulsamast ja suuremast.

Olen Kasu, sageli
õilsusele ma ei vii.
Elu minuta ei ole,
andun sulle, nagu olen,
igavesti. Olgu nii!

Kasu läks tagasi oma kohale ja siis astus ette Luule; seejärel kui ta oli tantsinud oma kaks figuuri nagu teisedki, tõstis ta silmad lossineiule ja lausus:

Saadab soove sügavamaid
sulle Luule ülimahe,
sõnu kõige ülevamaid
tuhande soneti vahel,
kujutlusi vaimukamaid.

Kui sind tüütan, oled jahe.
Sinu õnne pärast vahel
kadedust loen teiste pilgust.
Siiski sinu õnne hiilgust
tõsta taevani mu tahe.

Luule läks kõrvale ja Kasu poolelt astus ette Heldus, kes tantsis oma figuurid ja ütles:

Heldus — see on andmine,
kui tast kumbki äärmus kaugel:
üks neist pillamise tee,
teine siis, kui tundmus raugeb, —
kitsidus ja ihnus see.

Minu soov on — tänasest
pillavamaks saada, sest
kuigi patt on pillamine,
siiski austusväärilne,
kui ta tuleb lembusest.

Sel viisil astusid ette ja läksid jälle tagasi kõik mõlema rühma tegelased, ja igaüks tantsis oma figuurid ja lausus oma salmid, mõned kenad ja mõned naljakad, aga kõigist neist jäid don Quijotele meelde — tal oli hea mälu — ainult ülaltoodud. Seejärel segunesid rühmad omavahel, kord ühte koondudes, siis jälle laiali minnes, ja kõike seda väga kenal ning osaval viisil; ja kui Amor lossi eest möödus, laskis ta selle tippu oma nooli, Kasu aga purustas lossi müüride vastu kullatud kuule. Lõpuks, kui juba tükk aega oli tantsitud, tõi Kasu esile suure rahapauna, nimelt suure kirju kassi naha, mis näis raha täis olevat, ja viskas selle lossi pihta. Selle hoobi mõjul vajusid seinad laiali ja loss varises kokku, jättes neiu ilma igasuguse varju ja kaitseta. Kasu ühes oma kaaskonda kuuluvate tegelastega astusid neiu juurde, heitsid talle kaela suure kuldkee ja näitasid, nagu võtaksid nad ta kinni, alistaksid ja vangistaksid ta. Kui Amor ja tema poolehoidjad seda nägid, tegid nad nagu katset teda vabastada, ja kõik need etteasted toimusid tamburiinihelide saatel, mille järgi kõik rütmis tantsisid ja liikusid. Korra tegid majja metslased, kes suure kiiruga lossi seinad jälle üles seadsid ja kokku panid, ja neiu läks uuesti oma kantsi ning sellega lõppes tants pealtvaatajate suure heameele saatel.

Don Quijote küsis ühelt nümfilt, kes oli koostanud ja seadnud selle tantsu. Talle vastati, et selle küla prebendaar, kel olevat terane pea sääraste väljamõelduste jaoks.

«Vean kihla,» ütles don Quijote, «et see bakalaureus või prebendaar on rohkem Camacho kui Basilio sõber ja et tal on rohkem annet satiiriks kui õhtupalvusteks. Ta on väga hästi sobitanud tantsu Basilio oskused ja Camacho rikkuse.»

Sancho Panza, kes kõike seda kuulis, ütles:

«Mina annan au sellele, kes au väärt on, mina hoian Camacho poole.»

«Ühesõnaga,» ütles don Quijote, «on näha, Sancho, et sa oled madal inimene ja kuulud nende kilda, kes hüüavad: «Elagu võitja!»»

«Ma ei tea, kelle kilda ma kuulun,» vastas Sancho, «aga seda tean ma küll, et Basilio keedupottidelt ei riisu ma iial nii toredat vahtu, nagu ma riisusin Camacho pottidelt.» Ja ta näitas don Quijotele hanede ja kanadega täidetud kastrulit, kahmas ühe kana kätte ja hakkas seda suure mõnu ja isuga sööma, ise öeldes: «Mingu need Basilio

oskused kus seda ja teist, sest nii palju oled sa väärt, kui sul on, ja nii palju sul on, kui sa väärt oled. Maailmas on ainult kaks suguvõsa, nagu ütles minu vanaema, need on rikkus ja vaesus, ja tema ise hoidis alati rikkuse poole. Ja tänapäeval, mu armas härra don Quijote, vaadatakse rohkem selle peale, mis kellelgi on, kui sellele, mis ta teab: kullaga kaetud eesel näib kenam kui koormasadulat kandev hobune. Nii et ma kordan veel, mina hoian Camacho poole, kelle pottidelt võib riisuda rikkalikku vahtu hanede ja kanade, jäneste ja küülikute näol. Basilio pottides aga oleks see võib-olla, kui seal üldse midagi oleks, ainult vilets laga.»

«Oled sa lõpul oma kõnega, Sancho?» küsis don Quijote.

«Eks ma pea lõpetama,» vastas Sancho, «sest ma näen, et see teeb tuska teie heldusele, aga muidu oleks ma võinud kolm päeva ühtejärge edasi lasta.»

«Annaks jumal, Sancho,» ütles don Quijote, «et ma näeksin sind tummana, enne kui ma suren.»

«Selle eluviisi juures, mis meie elame,» vastas Sancho, «on minu suu ammu mulda täis, enne kui teie heldus sureb, ja siis olen ma võib-olla nii tumm, et ei lausu sõnagi kuni maailma lõpuni või vähemalt viimsepäevani.»

«Isegi kui see nõnda juhtuks, Sancho,» ütles don Quijote, «ei kaalu su vaikimine iial seda üles, mis sa oled kõnelnud nüüd ja veel edaspidi oma elu jooksul kõneled; pealegi võib loomuliku korra järgi arvata, et minu surmapäev enne kätte jõuab kui sinu oma; ja nõndaviisi ei looda ma iial näha sind tummana, isegi mitte siis, kui sa jood või magad, — rohkem ei saa ma enam öelda.»

«Ausõna, härra,» vastas Sancho, «vikatimeest, see tähendab surma, ei maksa usaldada, tema neelab ühteviisi nii talle kui oina; ja meie küla kirikisand on ikka rääkinud, et ta külastab ühteviisi kuningate kõrgeid losse kui vaeste viletsaid hurtsikuid. See saks jaksab palju ja pirtsakas ta ei ole, ta ei vali sugugi, vaid talle kõlbab kõik, ta sööb kõike ja topib oma reisipauna täis igast soost, vanusest ja seisusest inimestega. Ta ei ole lõikaja, kes lõunauinakut peab, vaid ta lõikab ja niidab igal kellaajal niihästi kuiva kui haljast rohtu, ja nähtavasti üldse ei näri, vaid ahmib ja neelab alla kõik, mis talle ette satub, sest ta on nagu näljane koer, kelle isu iial täis ei saa; ja kuigi tal pole kõhtu, tuleb siiski arvata, et tal on veetõbi, ja ta kaanib

endale sisse kõigi inimeste elud, nii nagu juuakse kruusitäis külma vett.»

«Jää nüüd vait, Sancho,» ütles don Quijote. «Hoia end hästi, ja ära kuku alla, sest tõesti, seda, mis sina ütlesid surma kohta oma lihtsal viisil, võiks öelda mõni hea jutlustaja. Ma ütlen sulle, Sancho, et kui sul oleks niipalju haridust kui häid loomuandeid, siis võiksid sa võtta kõnepuldi kätte ja kenasti jutlustades rännata mööda maailma ringi.»

«Hästi jutlustab see, kes hästi elab,» vastas Sancho, «ja see on kogu mu toloogia.»

«Sul pole ka mingit muud vaja,» ütles don Quijote. «Aga mina ei suuda mõista ega aru saada, kuidas sina nii palju tead, kuna ometi kõigi teadmiste algus on jumala kartmine, sina aga kardad rohkem sisalikku kui teda.»

«Otsustage oma rüütliasjade üle, auline härra,» vastas Sancho, «ja ärge hakake otsustama teiste kartmiste või julguse üle, sest mina kardan niisama kenasti jumalat nagu iga teine minusugune, ja laske mul, teie heldus, rahus see vaht ära limpsida, sest kõik muu on paljas lora, mille kohta meilt tulevases elus aru päritakse.»

Nende sõnade järel võttis ta ette uue tormijooksu oma kastruli peale ja tegi seda säärase õhinaga, et äratas ka don Quijotes tahtmise seda teha, kes teda kahtlemata olekski aidanud, kui teda poleks takistanud see, millest allpool tingimata jutustama peab.

XXI PEATÜKK

Kus jätkub Camacho pulm ja tuleb ette muid lõbusaid sündmusi

Sel ajal kui don Quijote ja Sancho Panza vahel leidis aset eelmises peatükis kirjeldatud jutuajamine, kostis äkki valju kisa ja kära, mida tekitasid märadel ratsutajad talupojad, kes kisa ja hõisetega kihutasid vastu pruutpaarile: ümbritsetud igat liiki pillimeestest ja väljamõeldud kujudest, lähenes pruutpaar kirikuõpetaja, mõlemapoolsete sugulaste ja ümbruskonna külade kõige tähtsamate isikute

saatel, kes kõik olid piduriietes. Kui Sancho pruuti nägi, ütles ta:

«Ausõna, ta ei ole talutüdruku moodi riides, vaid nagu mõni nägus lossidaam! Jumala eest, niipalju kui mina aru saan, on tal kaelarahade asemel, mida ta peaks kandma, kallid korallid, Cuenca rohelise kalevi asemel on tal kolmekümnekiuline samet, ja äärised, mis harilikult on valge linase riide ribadest, on temal, ausõna, atlassist. Ja vaadake käsi, kas neid ehivad gagaatsõrmused?! Võtku mind vanatühi, kui need pole kullast, puhtast kullast võrud ja ehitud hapupiima karva pärlitega, millest igaüks maksab hingehinda! Oh sa hooratütar, ja kus on alles juuksed! Kui nad võltsid pole, siis pole ma pikemaid ega kuldsemaid kogu oma eluajal näinud! Leidke tal nüüd mõni viga väljanägemises või kasvus! Teda võib võrrelda kõndiva palmipuuga täis datlikobaraid, sest just niisugused näivad ehted, mis tal peas ja kaelas on. Vannun oma hingeõnnistuse nimel, see peab olema tubli tüdruk, säärasega juba aeg igavaks ei lähe.»

Don Quijote naeris Sancho Panza talupoeglike kiituste üle; ka temale näis, et peale oma käskijanna Toboso Dulcinea polnud ta iial näinud ilusamat naist. Ilus Quiteria oli veidi kahvatu, arvatavasti oli tal seljataga halb öö, mis tavaliselt mõrsjaid enne pulmapäeva tabab. Tulijad liginesid vaipade ja okstega kaunistatud lavale, mis oli aasa ühes servas ja kus pidi aset leidma laulatus ning kust võis jälgida tantse ja ettekandeid. Kui nad parajasti olid jõudmas lava juurde, kuulsid nad oma selja taga valjusid hüüdeid ja häält, mis ütles: «Oodake ometi veidi, te mõistmatud ja kiirustavad inimesed!»

Nende hüüete ja sõnade peale pöörasid kõik pead ja nägid, et hüüdjaks oli mees, kellel oli seljas must, leegikujuliste punaste ribadega ääristatud ülekuub. Peas oli tal, nagu varsti nähti, pärg leinaküpressist ja käes hoidis ta suurt keppi. Kui ta lähemale jõudis, tundsid kõik temas ära kena Basilio ja jäid imestuses ootama, millega ta hüüded ja sõnad lõpevad, kartes mõnd õnnetust tema tulekust säärasel silmapilgul. Ta jõudis lõpuks väsinult pärale, jäi hingeldades noorpaari ette seisma ja pistis maa sisse oma kepi, millel oli terasest ots. Kahvatuna, pilk pööratud Quiteriale, ütles ta väriseva ning käheda häälega järgmist:

«Sa tead küll, tänamatu Quiteria, et püha usu järgi,

mida me tunnistame, ei saa sina, niikaua kui mina elan, teisele mehele minna. Ja ühtlasi pole sul teadmata, et oodates, kuni aeg ja minu usinus parandavad mu varanduslikku seisukorra, pole ma iial kaldunud kõrvale lugupidamisest, mida sinu au nõudis. Sina aga, heites kõrvale kõik kohustused minu ausa soovi vastu, tahad teha selle isandaks, mis minule kuulub, hoopis teist, kellele tema rikkus ei ole mitte ainult heldeks saatuseanniks, vaid ka ülisuureks õnneks. Ja et tema õnne täielikuks teha — mitte sellepärast, et ta minu arvates seda väärt oleks, vaid et taevas heaks arvas talle seda anda —, tahan mina omaenda käega kaotada võimaliku takistuse tema õnne teelt sellega, et ma enda kõrvaldan. Elagu, elagu rikas Camacho ühes tänamatu Quiteriaga kaua ja õnnelikult, ja surgu, surgu vaene Basilio, kelle vaesus lõikas läbi ta õnne tiivad ja viis ta hauda.»

Nende sõnadega haaras ta kinni kepist, mille oli maa sisse torganud, ja kuna pool sellest jäi maa sisse, tuli ilmsiks, et kepisse oli nagu tupesse peidetud lühike mõõk. Asetades selle, mida võiks käepidemeks nimetada, vastu maad, heitis Basilio end väleda kergusega ja kindla otsustavusega mõõga peale, nii et järgmisel silmapilgul tuli tal seljast välja mõõga verine ots ja tera kuni poole pikkuseni, ja õnnetu jäi lamama maha oma vere sisse, pistetud läbi omaenda sõjariistaga.

Ta sõbrad ruttasid kohe juurde, et talle abiks olla, tundes temale kaasa ta viletsuses ja kurvas õnnetuses. Ka don Quijote, jättes Rocinante maha, tõttas noormehele appi, ja haarates ta oma käte vahele, leidis, et ta polnud veel hinge heitnud. Nad tahtsid tal mõõga haavast välja tõmmata, aga kirikuõpetaja, kes juures viibis, arvas, et seda ei või teha, enne kui ta pole pihtinud, sest samal silmapilgul, kui mõõk välja tõmmatakse, heidab ta hinge. Vahepeal oli Basilio veidi toibunud ja ütles kurva ning nõrga häälega:

«Kui sina, halastamatu Quiteria, oleksid nõus ulatama mulle minu elu viimsel raskel silmapilgul oma käe ja saama mu abikaasaks, siis arvaksin ma, et mu koletul teol on õigustus, kuna mulle selle läbi saab osaks õnn olla sinu oma.»

Kui õpetaja seda kuulis, ütles ta haavatule, et ta ennem mõtleks oma hinge päästmise kui keha lõbude peale ja et ta täie tõsidusega paluks jumalalt andeksandmist oma pattude ja meeleheitliku teo pärast. Seepeale vastas Basi-

lio, et ta milgi tingimusel ei pihi, enne kui Quiteria pole andnud talle oma kätt ja tõotanud tema naiseks saada, sest see rõõm tugevdaks ta tahet ja annaks talle pihtimiseks jõudu.

Kui don Quijote haavatu palvet kuulis, ütles ta valju häälega, et Basilio palve olevat täiesti õiglane ning mõistlik ja pealegi kergesti täidetav, ja et härra Camachole olevat niisamasuguseks auks saada proua Quiteria endale vapra Basilio lesena kui saada ta oma isa käe kõrvalt. Siin on ju küsimuses vaid üks «jah», mille lausumisel pole mingit tagajärge, sest selle abielu mõrsjasängiks on haud.

Kõike seda kuulis Camacho ja oli kõigest nii üllatunud ja segane, et ei teadnud, mis teha või öelda. Aga Basilio sõbrad käisid niivõrd peale, paludes teda lubada Quiterial ulatada Basiliole käsi tema abikaasana, et ta hing hukka ei läheks, kui ta nüüd meeleheites sellest elust lahkub, ja nad mõjutasid, jah, isegi sundisid teda ütlema, et kui Quiteria soovib saada Basilio abikaasaks, siis tema, Camacho, lepib sellega, kuna see tähendaks tema soovide täitmise edasilükkamist ainult üheks silmapilguks.

Kohe ruttasid kõik Quiteria juurde ja keelitasid teda, kes palvetega, kes pisaratega, kes mõjuvate sõnadega, et ta annaks oma käe vaesele Basiliole. Tema aga, kõvem kui marmor ja liikumatum kui kuju, näitas, nagu ei oskaks, ei suudaks ega tahaks ta vastata sõnagi, ja ta polekski vastanud, kui mitte kirikisand poleks talle öelnud, et ta otsustagu kiiresti, mis ta mõtleb teha, sest Basilio hing heljub juba ta huultel ja enam pole aega otsuse tegemisel kõhelda.

Siis läks ilus Quiteria sõnagi lausumata, nähtavasti jahmununa, kurvana ja kahetsevana sinna, kus lamas Basilio, silmis juba kustuv pilk, hingates katkendlikult ning kiiresti ja sosistades endamisi Quiteria nime, olles kõigi tunnismärkide järgi valmis surema paganana ja mitte ristiinimesena. Quiteria jõudis lõpuks ta kõrvale, heitis põlvili ja palus märkide abil, ilma sõnadeta, et noormees ulataks talle oma käe. Basilio avas silmad pärani, vaatas teda tähelepanelikult ja ütles:

«Oo Quiteria, sa muutusid kaastundlikuks ajal, millal su kaastundmus on nagu nuga, mis minult lõplikult elu võtab, kuna mul pole enam jõudu kanda õndsust, mida sa mulle kingid sellega, et valid mind enda omaks, ega ka peatada vaeva, mille surma kohutav vari nii kiiresti mu silmadele laotab. Ma palun sinult ainult ühte, oo mu saa-

tuslik täht, et sa võtaksid minu käe ja annaksid mulle enda oma mitte vastutulelikkusest ega selleks, et mind uuesti petta, vaid et sa tunnistaksid ja ütleksid, et ilma oma tahtmist vägivaldselt sundimata usaldad ja annad sa mulle oma käe nagu oma seaduslikule abikaasale; sest pole õiglane, et sa säärasel silmapilgul petaksid mind või oleksid silmakirjalik selle vastu, kes on sinu vastu alati otsekohene olnud.»

Selle kõne kestel minestas ta mitu korda, nii et kõik juuresolijad arvasid, et iga minestus viib kaasa ta hinge. Kombekas ja häbelik Quiteria võttis oma parema käega Basilio käe ja ütles talle:

«Ükski jõud ei suudaks painutada mu tahet, ja niisiis annan ma oma kõige vabamal tahtel sulle oma käe sinu seadusliku abikaasana ja võtan vastu sinu oma, kui sina annad ta mulle omal vabal tahtel, ilma et seda segaks või tumestaks õnnetus, millesse su ennatlik otsus sind on viinud.»

«Jah,» vastas Basilio, «annan sulle oma käe mitte segasena ega ähmis peaga, vaid selge mõistuse juures, mille taevas mulle on heaks arvanud anda, ja niisiis astun ning heidan ma sinuga abielusse kui sinu mees.»

«Ja mina kui sinu naine,» vastas Quiteria, «elagu sa pikki aastaid või viidagu sind praegu mu käte vahelt hauda.»

«Nii raskelt haavatu kohta kõneleb see poiss liiga palju,» ütles nüüd Sancho Panza. «Jätku ta need armukõned ja hoolitsegu parem oma hinge eest, see paistab tal olevat rohkem keelel kui niidiga kaelas.»

Kui nüüd Basilio ja Quiteria teineteise käest kinni hoidsid, andis kirikisand neile liigutatult ja nuttes õnnistuse ja palus taevast, et see noore abielumehe hingele rahu kingiks. Aga vaevalt oli peigmees õnnistuse saanud, kui ta kiiresti ning kergelt püsti kargas ja mõõga, millele oli olnud tupeks ta keha, ennenägematu osavusega välja tõmbas. Kõik juuresolijad panid seda väga imeks ja mõnigi neist, enam lihtsameelne kui täpne vaatleja, hüüdis valjusti: «Ime! Ime!» Aga Basilio vastas:

«Mitte ime, mitte ime, vaid kavalus, kavalus!»

Üllatunud ja jahmunud kirikisand ruttas juurde, et mõlema käega katsuda haava, ja leidis, et mõõk ei olnud tunginud mitte läbi Basilio lihast ja roietest, vaid õõnsast verega täidetud raudtorust, mis oli osavasti sobitatud sel-

lesse kohta, kusjuures verele, nagu hiljem teada saadi, oli midagi lisatud, et see ei tarduks. Ühesõnaga, kirikuõpetaja, Camacho ja kõik teised juuresolijad leidsid, et neid on narritud ja pilatud. Noorik aga ei näidanud kõige vähematki pahameelt selle nalja üle; vastupidi, kui ta kuulis, et laulatus ei pidavat maksev olema, kuna see oli pettuse teel toime pandud, ütles ta, et kinnitab uuesti oma nõusolekut selleks, millest kõik järeldasid, et kogu asi oli plaanitsetud mõlema nõusolekul ja teadmisel. Selle üle said Camacho ja tema poolehoidjad nii vihaseks, et asusid kätte maksma, ja tõmmanud hulga mõõku tupest, tungisid Basiliole kallale, kelle kaitseks ühe silmapilguga peaaegu teist niisama palju mõõku tõmmati, ja kõige ees tuli don Quijote Rocinante seljas, piik käsivarrel, hästi kaetud oma kilbiga, sundides kõiki endale teed andma. Sancho, kellele seda laadi teod iial ei meeldinud ega lõbu ei pakkunud, otsis kaitset keedupottide juures, kust ta oli riisunud oma mõnusa vahu, sest see koht näis talle lausa pühapaigana, mille vastu kõik pidid aukartust tundma. Don Quijote hüüdis valju häälega:

«Pidage kinni, härrased, pidage kinni, sest pole õiglane kätte maksta teotuste eest, mida armastus meile tekitab. Mõtelge järele, et armastus ja sõda on üks ja seesama; ja nii nagu sõjas on lubatud ja kombeks kasutada võtteid ja sõjakavalusi vaenlase võitmiseks, nii ka armuvõitlustes ja -võistlustes peetakse õigeks kavalaid valesid ja riukaid, mida tarvitatakse soovitud eesmärgi saavutamiseks, kui nad ainult ei tule kahjuks või häbiks armastatud isikule. Quiteria kuulus Basiliole ja Basilio Quiteriale taeva õiglase ja heatahtliku seadmise põhjal. Camacho on rikas ja võib osta endale oma lõbu, millal, kus ja kuidas ta soovib. Basiliol aga ei ole midagi peale selle utetalle, ja seda ei pea talt keegi ära võtma, olgu ta nii võimas kui tahes, sest mis jumal on ühte pannud, seda ei pea inimene mitte lahutama; kes aga seda teha katsub, sel tuleb selle piigi otsast läbi minna.»

Seejuures vibutas ta piiki nii ägedasti ja osavasti, et kõik, kes teda ei tundnud, lõid kartma. Ja nii tugevasti oli Quiteria halvakspanu Camachole meelde jäänud, et ta ühe silmapilguga kustutas neiu oma meelest, ja seepärast said temast ka jagu kirikuõpetaja, mõistliku ja heatahtliku mehe manitsused, mille mõjul siis Camacho ja ta poolehoidjad rahunesid ning vaikseks jäid. Leppimise märgiks

panid nad mõõgad tuppedesse tagasi, süüdistades enam Quiteria kerglust kui Basilio kavalust; ja Camacho mõtles järele, et kui Quiteria armastas Basiliot neiuna, siis oleks ta teda armastanud ka abielunaisena, ja tema peab taevast tänama enam selle eest, et see temalt Quiteria võttis, kui selle eest, et ta neiu temale oli andnud.

Kuna niisiis Camacho ja tema poolehoidjad end tröösti-sid, jäid ka kõik Basilio kaaslased rahule, ja rikas Camacho, tahtes näidata, et ta nalja pahaks ei pane ja seda millekski ei pea, soovis, et pidustused edasi kestaksid, nagu peaks ta tõepoolest pulmi. Aga Basilio, ta naine ja nende kaaslased ei tahtnud neist pidustustest osa võtta ja läksid Basilio külasse, sest vooruslikkudel ja mõistlikkudel vaestel leidub samuti neid, kes neile järgnevad, neid austavad ja toetavad, nagu rikastel on neid, kes neid meelitavad ja saadavad. Nad viisid endaga kaasa don Quijote, pidades teda julgeks ning vahvaks meheks. Ainult Sanchol üksi läks meel kurvaks, kui ta nägi, et tal pole võimalik osa võtta Camacho hiilgavast söömaajast ja pidustusest, mis kestis hilja ööni; murelikult ja kurvalt järgnes ta oma isandale, kes sõitis kaasa Basilio salgaga, ja nõndaviisi jättis ta enda taha kõik need egiptuse lihapotid, kuigi kandis neid oma hinges, ja nende peaaegu juba lõpuni hävitatud vaht, mis tal kastrulis oli, kehastas talle kaotsimineva hüve toredust ning küllust, ja niisiis, kurvalt ja mõttes, kuigi mitte näljasena, sõrkis ta Halli seljast maha tulemata Rocinantele järele.

XXII PEATÜKK

Kus jutustatakse suurest seiklusest La Mancha südames asetsevas Montesinose koopas, mille viis õnnelikule lõpule vapper don Quijote La Manchast

Noorpaar võttis don Quijote suure lahkusega vastu ja võõrustas teda rikkalikult, tundes end tema tänuvõlglasena selle eest, kuidas ta nende asja oli kaitsnud, ja vahvuse kõrval hindasid nad ka tema tarkust, pidades teda Cidiks sõjariistakunstis ja Ciceroks kõneosavuses. Tubli Sancho laskis endale hea maitsta kolm päeva noorpaari

kulul, kellelt saadi teada, et Basilio näilik endahaavamine polnud ilusa Quiteriaga kokkulepitud plaan, vaid oli Basilio kavalus, millega ta lootis jõuda õnneliku tulemuseni, mida me nägime. Tõsi küll, ta tunnistas, et oli rääkinud oma plaanist paarile sõbrale, et need õigel ajal oleksid abiks ta kavatsuse läbiviimisel ja toetaksid ta pettust.

«Ei või ega tohi nimetada pettuseks seda,» ütles don Quijote, «millel on vooruslik siht, ja see, kui kaks armastajat paari minna tahavad, on kõige kiiduväärsemaid sihte. Ometi tuleb silmas pidada, et armastuse kõige suurem vaenlane on nälg ja alaline puudus; sest armastus on aina rõõm, aina lõbu, aina heameel, iseäranis veel, kui armastatu armastaja päralt on; tema otsesteks ja ilmseteks vastasteks aga on puudus ja vaesus. Kõike seda ütlevat ta sihiga, et härra Basilio loobuks tegelemast teatud kunstidega, sest kuigi need toovad talle kuulsust, ei too nad raha, ja et ta mõtleks sellele, kuidas koguda varandust usinuse ja lubatud abinõudega, millest mõistlikkudel ja püüdlikkudel ei ole iial puudu. Auväärsel vaesel — kui vaene võib üldse auväärne olla — on ilus naine tema aare, ja kui see talt võetakse, võetakse talt ka au ja surmatakse see. Ilus ja auväärne naine, kelle mees on vaene, väärib saada kroonitud võidu- ja triumfiloorberite ning -palmidega. Ilu iseendast võidab kõigi nende poolehoiu, kes teda näevad ja tunnevad, ja nagu maitsva ahvatise peale laskuvad alla kuninglikud kotkad ja kõrgelennulised linnud; aga kui säärase iluga seltsib puudus ja kehvus, siis langevad ta peale ka kaarnad, kullid ja muud röövlinnud, ja see, kes nii paljude kallaletungide vastu kindlaks jääb, on küll väärt, et teda ta mehe krooniks nimetataks.

Pidage silmas, mu mõistlik Basilio,» jätkas don Quijote, «et ma ei tea, missuguse targa arvamise järgi on kogu maailmas ainult üks hea naine, ja ta soovitas igaühel mõtelda ja uskuda, et see ainus hea on just tema naine, ja nii elada õnnelikuna. Mina ei ole abielus ja seni pole mul mõttesse tulnud abiellu heita, sellest hoolimata julgeksin ma nõu anda, kui mõni minult küsiks, kuidas ta peaks otsima naist, kellega ta tahaks abiellu heita. Kõigepealt annaksin talle nõu, et ta vaataks rohkem hea kuulsuse kui varanduse peale, sest hea naine ei võida head kuulsust mitte ainult seeläbi, et ta hea on, vaid ka hea näib, sest naiste aule teevad palju rohkem kahju avalik lodevus ja liiga vaba ülevalpidamine kui salajased vead.

Kui sa võtad hea naise oma majja, siis on sul kerge asi hoida teda selles headuses ja tema headust isegi veel tõsta, kui sa aga võtad halva, siis teeb sulle suurt vaeva teda parandada, sest ei ole kerge minna ühest äärmusest teise. Ma ei ütle, et see on võimatu, aga ma pean seda väga raskeks.»

Kõike seda kuulis Sancho ja ütles endamisi:

«Kui mina vahel midagi tuumakat ja sisukamat kõnelen, siis ütleb minu peremees harilikult, et ma võiksin võtta kõnepuldi kätte ja minna kenasti jutlustades mööda maailma ringi rändama; aga mina ütlen tema kohta, et kui tema kukub tarkusesõnu ritta lükkima ja nõuandeid jagama, siis võib mitte ainult ühe kõnepuldi kätte võtta, vaid kaks iga sõrme otsa ja minna siis igal pool ringi käima ja jutlustama, mis aga süda soovida oskab. Võtaks sind pagan, sa rändrüütel, kes sa nii palju asju tead! Mina mõtlesin omas meeles, et ta võib ainult seda teada, mis ta rüütlusse puutub, aga pole säärast asja, kust ta midagi ei näksaks või kuhu ta oma lusikatäie juurde lisamata jätaks.»

Sancho pomises seda rohkem endamisi, aga ta isand kuulis nagu midagi ja küsis:

«Mis sa pomised seal, Sancho?»

«Ei ma kõnele ega pomise midagi,» vastas Sancho, «laususin ainult omaette, et heameelega oleksin tahtnud kuulda, mis teie heldus siin ütles, enne kui mina naise võtsin, siis võib-olla ütleksin nüüd, et vallaline härg lakub end hästi.»

«Kas sinu Teresa on siis nii halb, Sancho?» küsis don Quijote.

«Ta ei ole väga halb,» vastas Sancho, «aga ka mitte väga hea, vähemalt mitte nii hea, kui mina sooviksin.»

«See ei ole sinust ilus, Sancho,» ütles don Quijote, «et sa kõneled halvasti oma naisest, kes on ometi sinu laste ema.»

«Me ei jää teineteisele midagi võlgu,» vastas Sancho, «sest ka tema kõneleb halvasti minust, kui tal tuju tuleb, iseäranis kui ta on armukade, sest siis ei saa temaga isegi saatan hakkama.»

Lühidalt, nad jäid kolmeks päevaks noorpaari juurde, kus neid võõrustati ja teeniti nagu kuningaid. Don Quijote palus, et litsentsiaadist vehklemismeister annaks talle juhi kaasa, kes viiks ta Montesinose koopa juurde, sest tal oli suur himu sinna sisse minna ja oma silmadega järele vaa-

data, kas kõik need imeasjad, mis sellest koopast siin ümbruskonnas jutustati, tõsi on. Litsentsiaat ütles, et ta annab talle kaasa ühe oma nõo, tubli õpetlase ja suure rüütliromaanide lugeja, kes väga hea meelega viib ta otse koopa suhu ja näitab talle ka Ruidera järvi, mis pole kuulsad üksnes La Manchas, vaid isegi kogu Hispaanias. Ja ta lisas juurde, et kindlasti saab don Quijote mõnusalt vestelda tema nõoga, sest see on poiss, kes oskab kirjutada raamatuid trüki jaoks ja pühendada neid vürstidele.

Varsti ilmuski nõbu tiinel emaeeslil, kelle sadulat kattis kirju vaip või tolmuriie. Sancho saduldas Rocinante ja seadis korda Halli, varustas oma reisipauna, millele liideti nõo oma, mis samuti oli hästi täidetud, ja andes end jumala hoolde, jätsid nad kõigiga hüvasti ning asusid teele, võttes sihi kuulsa Montesinose koopa poole.

Teel küsis don Quijote nõolt, mis laadi ja liiki on ta tegevus, ta kutse ja teaduslik töö. Seepeale vastas teine, et kutselt on ta humanist, tema tegevus ja teaduslik töö aga seisab selles, et ta koostab raamatuid trüki jaoks, mis kõik toovad ühiskonnale suurt kasu ja mitte vähem meelelahutust. Üks raamatuist kannab pealkirja «Livreede raamat», seal kirjeldab ta seitsetsada kolme livreed nende värvide, juhtlausete ja märkidega, kust õukonnarüütlid võivad pidude ja lõbustuste ajal valida ja võtta, mis neile meeldib, ilma et neil tarvitseks neid kellegi käest kerjama minna või endal pead murda, nagu öeldakse, et leida sääraseid, mis vastaksid nende soovidele ja kavatsustele. «Sest,» jätkas ta, «mina annan armukadedale ja ärapõlatule, unustatule ja eemalviibijale, mis igaühele sobib ja hästi ning ilma veata passib. Mul on veel teine raamat, millele ma panen nimeks «Metamorfoosid ehk Hispaania Ovidius». Selle idee on uus ja haruldane, sest seal, jäljendades Ovidiust koomilises laadis, kirjeldan ma, kes või mis oli Sevilla Giralda ja Magdaleena ingel*, Vecinguerra äravoolukanal Córdobas, Guisando härjad, Sierra Morena, Leganitose ja Lavapiesi fontäänid Madridis, unustamata ka Piojo, Caño Dorado ja Priora fontääne. Ja kõike seda vastavate allegooriate, metafooride ja piltlikkusega, nii et nad samaaegselt lõbustavad, imestust äratavad ja õpetavad. Veel on mul raamat, millele ma panin nimeks «Täiendus Vergilius Polydoruse* juurde», mis kõneleb asjade leiutamisest ja sisaldab rohkesti teadmisi ja uurimiste tulemusi, sest palju tähtsaid asju, mis Polydorus on ütlemata jätnud, olen mina välja uurinud ja kirjeldan neid meeldivas stiilis. Vergilius unustas meile teatamata, kes sai esimesena maailmas nohu ja kes tarvitas esimesena olavhõbeda sissehõõrumisi, et ravida end prantsuse tõvest, ja mina seletan seda täpipealt ja kinnitan enam kui kahekümne viie autoriga, nii et sellest võib teie heldus näha, kas ma olen hästi töötanud ja kas säärane raamat toob kasu tervele maailmale.»

Sancho, kes oli väga tähelepanelikult kuulanud nõo jutustust, ütles talle:

«Ütelge mulle, härra, ja andku jumal teile head õnne oma raamatute trükkimisega, kas te teaksite mulle öelda, aga kindlasti te teate, sest teie teate ju kõik, kes sügas endal esimesena pead? Minu arvates pidi see meie esiisa Aadam olema.»

«Nii ta vist on,» vastas nõbu, «sest Aadamal oli kahtlemata pea ja juuksed, ja kuna see nii on ja tema oli esimene inimene maailmas, küllap ta siis sügas end ka vahel.»

«Seda arvan minagi,» vastas Sancho. «Aga ütelge mulle nüüd, kes oli esimene hüppaja maailmas?»

«Tõepoolest, vennas,» vastas nõbu, «ma ei tea seda praegu otsustada, enne kui ma pole seda asja uurinud; aga seda ma teen, niipea kui ma oma raamatute juurde tagasi jõuan, ja annan teile vastuse, kui me teinekord kokku saame, sest ega see praegune viimaseks korraks jää.»

«Kuulge, härra,» vastas Sancho, «ärge nähke vaeva, sest mul pistis praegu pähe see, mis ma küsisin: teadke, et esimene hüppaja maailmas oli Lucifer, kui ta taevast välja visati või alla heideti, sest õhuhüppega lendas ta uperkuuti alla põrgusse.»

«Teil on õigus, sõber,» vastas nõbu.

Ja don Quijote ütles:

«See küsimus ja vastus pole sinu välja mõeldud, Sancho; sa oled seda kellegi käest kuulnud.»

«Olge'nd ikka, härra,» vastas Sancho, «ausõna, kui ma hakkan küsima ja vastama, siis ei jõua ma veel homse päevagagi lõpule. Tõsijutt, sest selleks, et küsida rumalusi ja vastata narrusi, pole mul vaja naabritelt abi otsida.»

«Sa ütlesid rohkem, Sancho, kui sa ise mõistad,» sõnas don Quijote, «sest on inimesi, kes näevad vaeva, et teada saada ja uurida kõiksugu asju, ja kui need asjad on teada saadud ja uuritud, siis tuleb välja, et neist pole krossi eestki kasu ei mõistusele ega mälule.»

Nende ja teiste meeldivate jutuajamistega möödus neil see päev, ööseks aga läksid nad väikesesse külasse, kus nõbu ütles don Quijotele, et sealt olevat Montesinose koopani mitte üle kahe penikoorma ja et kui tema on otsustanud koopasse minna, siis on vaja varustada end köitega, et teda nende külge siduda ja alla sügavusse lasta. Don Quijote ütles, et isegi kui ta jõuaks põrgusse, tahab ta näha, kus see koobas lõpeb. Seepärast ostsid nad peaaegu sada sülda köit ja järgmisel päeval kella kahe paiku pealelõunal jõudsid koopa juurde, mille suu oli avar ja lai, aga täis kasvanud ohakaid, metsviigipuid, okaspõõsaid ja võsa, mis olid nii tihedad ja üksteisest läbi põimunud, et katsid ja varjasid avause täiesti. Koobast nähes tulid nõbu, Sancho ja don Quijote ratsude seljast maha ja kohe hakkasid kaks esimest rüütlile köit tugevasti ümber keha siduma; niikaua kui teda mässiti ja köideti, ütles Sancho talle:

«Mõtelge järele, mu auline härra, mis te teete. Ärge tahtke end elusalt maha matta ja ärge minge sinna, kus te olete nagu pudel, mida pannakse jahtuma kuhugi kaevu. Tõsijutt! Sest pole teie helduse kohus ega asi uurida seda, mis on vist hullem kui maa-alune vangikong.»

«Seo ja pea suu,» vastas don Quijote, «säärane ettevõte nagu see siin, sõber Sancho, on just kohane minule.»

Ja siis ütles juht:

«Palun tungivalt teie heldust, härra don Quijote, vaadake hästi ja pange nagu saja silmaga tähele, mis seal sees on, sest võib-olla leidub seal asju, mis ma oma moonduste raamatusse saan sisse võtta.»

«Pill on kätes, mis seda hästi mängida oskavad,» tähendas Sancho Panza.

Nende sõnade järel, kui don Quijote köitmine oli lõpetatud — köis ei olnud tal seotud mitte raudriiete peale, vaid vammuse peale —, ütles rüütel:

«Me talitasime hooletult, et ei varustanud end väikese kellukesega, mis oleks minu lähedusse selle köie külge seotud ja mille helisemine oleks näidanud, et ma ikka veel alla laskun ja elus olen; aga kuna see enam võimalik pole, siis, jumala nimel, ja tema käsi juhtigu mind.»

Seejärel langes ta põlvili ja saatis tasase häälega palve taeva poole, paludes, et jumal teda aitaks ja annaks talle head edu selles nähtavasti hädaohtlikus ja iseäralikus seikluses; ning kohe seepeale ütles ta valju häälega:

«Oo, mu tegude ja ettevõtmiste valitsejanna, hurmav ja

võrratu Toboso Dulcinéa! Kui on võimalik, et su kõrvu ulatuvad need sinu õnneliku armastaja palved ja anumised, siis palun sind su ennekuulmatu ilu nimel neid kuulda võtta, sest ma ei palu muud, kui et sa ei keelaks mulle oma abi ja toetust nüüd, kus mul seda nii väga vaja läheb. Ma olen tormamas, viskumas ja vajumas kuristikku, mis siin mu ees avaneb, ainult selleks, et maailm teada saaks, et kui sina mind toetad, siis pole olemas võimatut, mida ma ette ei võtaks ja lõpule ei viiks.»

Nende sõnadega lähenes ta kuristikule, aga nägi, et sinna pole võimalik alla laskuda ega sisse pääseda teisiti kui ainult kätejõul või mõõgahoopide abil. Seepärast haaras ta mõõga ja hakkas maha lõhkuma ning raiuma koopasuu ees olevat rägastikku. Müra ja kära peale lendas sealt välja lõpmata hulk hiiglasuuri kaarnaid ja hakke, nii tihedas parves ja nii kiiresti, et nad paiskasid don Quijote maha, ja kui ta oleks olnud niisama hea ettetähenduste seletaja kui katoliiklik kristlane, siis oleks ta pidanud seda halvaks märgiks ja poleks hakanud end matma säärasesse paika.

Lõpuks ta tõusis, ja kui oli näha, et enam ei tule välja kaarnaid ega muid öölinde, nagu näiteks nahkhiiri, keda samuti kaarnate hulgas välja lendas, hakkasid nõbu ja Sancho köit järele andes teda koleda koopa sügavusse alla laskma. Kui ta vajuma hakkas, andis Sancho talle oma õnnistuse ja, tehes tema kohal tuhat ristimärki, ütles:

«Jumal ja Prantsuse kalju* ühes Gaeta Kolmainuga* juhtigu sind, sa rändrüütlite õis, koor ja vaht! Seal sa nüüd lähed, sa maailma löömamees, sa terassüda, sa pronkskäsivars. Veel kord, juhtigu sind jumal ja toogu sind vabana, tervena ja ilma kahjuta tagasi selle maailma valgusse, mida sa nüüd maha jätad, et matta end sellesse pimedusse, mida sa otsid.»

Peaaegu neidsamu palveid ja soove lausus ka nõbu. Don Quijote laskus allapoole, hüüdes, et nad talle köit veel ja veel järele annaksid, ja nemad tegid seda vähehaaval; ja kui neid hüüdeid, mis kostsid koopast nagu torust, enam kuulda polnud, siis olid ka kõik sada sülda köit välja lastud. Nad arvasid, et peaksid don Quijote jälle üles tõmbama, kuna nad talle enam köit anda ei saanud. Siiski ootasid nad veel umbes pool tundi, seejärel aga hakkasid köit jälle tagasi tõmbama, mis tuli väga hõlpsasti, nagu poleks selle küljes mingit raskust; see asjaolu sundis neid

kujutlema, et don Quijote on koopasse jäänud, ja selle mõtte juures nuttis Sancho kibedasti ja tõmbas väga kiiresti, et saada selgust. Aga kui nad olid enda arvates veidi üle kaheksakümne sülla välja tõmmanud, tundsid nad raskust, mis neid väga rõõmustas. Lõpuks, kümnenda sülla juures, nägid nad selgesti don Quijotet, kellele Sancho hüüdis ja ütles:

«Tere tulemast tagasi, mu auline härra; me arvasime juba, et te jäite sinna sugu tegema.»

Aga don Quijote ei vastanud sõnagi, ja kui nad olid ta täiesti välja tõmmanud, nägid nad, et ta silmad on kinni, nagu magaks ta. Nad panid ta maha ja võtsid tal kõie ümbert, aga sellest hoolimata ta ei ärganud. Kuid nad pöörasid ja keerasid, raputasid ja liigutasid teda nii kaua, et ta tubli tüki aja järel meelemärkusele tuli, end sirutas ja ringutas, nagu ärkaks ta sügavast ning raskest unest. Vaadates nagu ehmunult ühele ja teisele poole, ütles ta:

«Jumal andku teile andeks, sõbrad, et te röövisite minult kõige mõnusama ja meeldivama elu ja vaatemängu, mida iial üks inimlik olevus on näinud või tunda saanud. Tõepoolest, nüüd mõistan ma täielikult, et kõik selle maise elu rõõmud lähevad mööda nagu vari ja unenägu või närtsivad nagu lilled aasal. Oo õnnetu Montesinos! Oo raskesti haavatud Durandarte! Oo õnnevaene Belerma! Oo nuttev Guadiana, ja teie, Ruidera õnnetud tütred, kes te oma vetes näitate pisaraid, mida on valanud teie ilusad silmad!»

Nõbu ja Sancho kuulasid suure tähelepanuga don Quijote sõnu, kes lausus neid nii, nagu kisuks määratu valu tal neid hingest. Nad palusid teda tungivalt seletada, mis ta sõnad tähendavad, ja jutustada neile, mis ta tolles põrgus nägi.

«Põrguks nimetate teie seda?» ütles don Quijote. «Ärge nimetage seda nii, sest ta pole seda ära teeninud, nagu varsti näete.»

Ta palus, et talle midagi süüa antaks, sest tal olevat kange nälg. Nad laotasid nõo sadulavaiba haljale murule, võtsid oma reisipauna söögitagavarad, ja istudes kõik kolm sõpruses ja üksmeeles koos, sõid ühekorraga õhtuoodet ja õhtust. Kui sadulavaip oli ära koristatud, ütles don Quijote La Manchast:

«Lapsed, ärgu keegi tõusku ja kuulake mind nüüd tähelepanelikult.»

XXIII PEATÜKK

Imetlusväärsetest asjadest, mida suurepärane don Quijote oma sõnade järgi nägi sügavas Montesinose koopas, aga mis on nii uskumatud ja erakordsed, et sunnivad seda seiklust pidama ebatõepäraseks

Kell võis olla nelja paiku pärastlõunal, kui pooleldi pilvede varjus päike, heites kasinat valgust ja mõõdukaid kiiri, andis don Quijotele võimaluse kuumuse vaeva tundmata jutustada oma kahele auväärsele kuulajale seda, mis ta Montesinose koopas nägi. Ta alustas järgmiselt:

«Umbes kaheteistkümne või neljateistkümne sülla sügavuses on selles maa-aluses koopas paremat kätt üks õõnsus, kus on küllalt ruumi selleks, et sinna võiks mahutada suure vankri koos muuladega. Nõrka valgust tungib sinna eemalt pragudest või aukudest, mis avanevad maapinnale. Seda õõnsust ja ruumi nägin ma sel ajal, kui ma juba väsinud ja tüdinud olin niiviisi nööri küljes rippumisest ja kõlkudes rändamisest läbi pimeduse allapoole, ilma et mul kindlat ja selget teed ees oleks olnud, ja seepärast otsustasin ma minna sellesse õõnsusse ja natuke puhata. Ma hüüdsin teile ja palusin teid mitte enam köit alla lasta, enne kui ma ütlen, aga nähtavasti teie ei kuulnud mind. Ma tõmbasin kogu köie, mille te alla saatsite, enda juurde ja tegin sellest kruvitaolise virna ja istusin sellele, et mõtiskleda ja pidada aru, kuidas jõuda koopa põhja, kuna nüüd polnud kedagi mind kinni hoidmas. Kui ma siis nii mõttes ja kimbatuses olin, tuli mulle äkki ja täiesti tahtmatult raske uni peale, ja enne kui ma asjast arugi sain või oleksin teadnud, kuidas või mil moel, ärkasin ma ja leidsin end kõige ilusamal, kenamal ja meeldivamal aasal, mida võib luua loodus või välja mõtelda kõige leidlikum inimlik kujutlusvõime. Ma avasin silmad, hõõrusin neid ja nägin, et ma ei maga, vaid olen täiesti ärkvel. Sellest hoolimata kobasin endal pead ja rinda, et kindlaks teha, kas ikka mina ise olen seal või on see mõni tühine ja võlts pettekuju. Aga kompamine, tundmine ja mõistlikud arutlused, mida ma endamisi pidasin, andsid mulle kindlust, et ma olin seal täpselt seesama, kes ma praegu siin olen. Kohe kerkis mu pilkude ette tore ning uhke loss või linnus, mille müürid ja seinad näisid olevat tehtud läbipaistvast ja selgest kristallist ja mille kahe suure uksetiiva

avanedes nägin sealt välja astuvat ja minu poole tulevat üht auväärt vanameest, kellel oli seljas pikk tumelilla boimantel, mille saba maad mööda tema järel lohises. Üle õlgade ja rinna oli tal rohelisest atlassist särp nagu toomkoolide kasvatajatel. Ta pead kattis must milano müts ja lumivalge habe ulatus tal allapoole vööd. Tal polnud mingit sõjariista, vaid ta hoidis käes roosikrantsi, mille kuulikesed olid suuremad kui keskmised kreeka pähklid, iga kümnes aga koguni paraja jaanalinnumuna suurune. Kehahoid, kõnnak, tõsidus ja ülilahke tegumood — iga asi omaette ja kõik koos üllatasid mind ja panid imestama. Ta tuli mu juurde, ja kõigepealt kaelustas ta mind tugevasti ja siis ütles:

«Juba ammu aega ootame ja loodame meie, kes me siin nõiutud üksilduses elame, näha saada sind, vapper don Quijote La Manchast, et sa viiksid maailmale teate sellest, mida sisaldab ja varjab endas Montesinose koopaks kutsutav sügav koobas, kuhu sa oled sisse tunginud. Seda vägitegu võis ette võtta ainult sinusugune võitmatu julguse ja imetlusväärse vaprusega mees. Tule minuga, üllas isand, sest ma tahan sulle näidata imesid, mida varjab see läbipaistev loss, mille vardja ja alaline peavalvur mina olen, sest ma olen Montesinos* ise, kelle järgi koobas on nime saanud.»

Niipea kui ta mulle ütles, et ta on Montesinos, küsisin talt, kas on tõsi see, mis seal ülal maailmas jutustatakse, et tema olevat väikese stiletiga lõiganud südame oma suure sõbra Durandarte rinnust ja viinud selle proua Belermale, nagu sõber oli teda käskinud surma silmapilgul*. Ta vastas mulle, et kõik on tõsi peale stileti, sest see polnud sugugi väike stilett, vaid terav pistoda, teravam kui naaskel.»

«Küllap see pistoda oli vist Ramón de Hocese juurest Sevillast,» ütles nüüd Sancho.

«Ma ei tea,» jätkas don Quijote, «aga vaevalt et ta sellelt pistodade meistrilt pärit oli, sest Ramón de Hoces elas alles hiljuti, sündmus Roncesvalleses aga, kus see õnnetus juhtus, leidis aset väga ammu; ja selle kindlakstegemine polegi tähtis, see ei sega ega muuda meie loo tõde ega käiku.»

«Nii see on,» ütles nõbu, «jätkake, teie heldus härra don Quijote, ma kuulan teid kõige suurema heameelega maailmas.»

«Ja mina ei jutusta mitte vähema heameelega,» vastas don Quijote. «Niisiis, ma ütlen, et auväärt Montesinos viis mu kristallist lossi, kus alumisel korral, üpris jahedas saalis, mis oli üleni kaetud alabastriga, seisis väga osavasti väljatöötatud marmorkirst. Sellel nägin lamavat üht rüütlit täies pikkuses, mitte pronksist ega marmorist ega jaspisest tehtud, nagu tavaliselt on teistel sarkofaagidel, vaid päris luust ja lihast. Parem käsi, mis minu arvates paistis veidi karvane ja soonine — tunnismärk, et ta omanikul on palju jõudu —, oli tal südame kohale pandud, ja enne kui ma Montesinoselt midagi küsida sain, ütles ta, nähes minu imestust haual lamava kuju üle:

«See on minu sõber Durandarte, oma aja armunud ja vaprate rüütlite õis ja ideaal. Teda hoiab siin nõiduse kütkeis, nagu mindki ja paljusid teisi mehi ja naisi, prantsuse võlur Merlin, kellest öeldakse, et ta oli kuradi poeg, aga mina arvan, et ta polnud sugugi kuradi poeg, sest tema andis oma teadmistega kuradile veel paar silma ette, nagu öeldakse. Kuidas või miks ta on meid ära nõidunud, seda ei tea keegi, ja see selgub siis, kui aeg täis saab, mis minu arvates mitte enam väga kaugel pole. Mis mind aga imestama paneb, on see, et niisama kindlasti kui praegu on päev, tean ma, et Durandarte lõpetas oma elupäevad minu käte vahel ja et pärast seda, kui ta oli surnud, võtsin tal omaenda kätega südame rinnust välja, ja see kaalus vist tõesti üle kahe naela, sest loodusteadlaste sõnade järgi on sellel, kellel on suur süda, rohkem julgust kui sellel, kellel ta väike on. Aga kuna lugu nii on ja see rüütel tõesti suri, kuidas saab ta siis aeg-ajalt kaevata ja õhata, nagu oleks ta elus?»

Nende sõnade järel hüüdis õnnetu Durandarte valju häälega:

Oo, mu nõbu Montesinos,
see, mis palusin teilt viimaks,
oli, et kui sulen silmad
ja kui hing mul lahkub kehast,
südame mult võtaksite,
viiksite, kus on Belerma,
lõigates ta rinnust välja
kas stileti või ka noaga.

Seda kuuldes langes auväärne Montesinos põlvili kahetsusväärse rüütli ette ja ütles talle pisarsilmil:

«Ma tegin juba seda, härra Durandarte, mu südamest armastatud nõbu, ma tegin juba seda, mis te mul käskisite teha tollel meie hukatuse õnnetul päeval: ma võtsin teil südame rinnust nii hästi kui ma sain, ma ei jätnud teile rindu kõige pisematki osa sellest, ma pühkisin selle pitsrätikukesega puhtaks ja kihutasin temaga kiiresti Prantsusmaa poole pärast seda, kui olin teid mullapõue matnud nii rohkelt pisaraid valades, et need oleksid olnud küllaldased pesema puhtaks mu käed ja uhtuma nendelt vere, mis nende külge oli jäänud teie sisikonnas sorimisest. Ja et teil kõik üksikasjad teada oleksid, mu armas nõbu, siis ütlen teile, et esimeses külas, kuhu ma pärast Roncesvallesest lahkumist jõudsin, raputasin ma veidi soola teie südamele, et ta halvasti ei lehkaks ja jõuaks kui mitte värskelt, siis vähemalt soolatult proua Belerma ette, keda ühes teie ja minuga, teie kannupoisi Guadianaga, duenja Ruidera ja tema seitsme tütre ja kahe õetütrega ja paljude teiste teie tuttavate ja sõpradega hoiab siin nõiutuna tark Merlin juba palju aastaid, ja kuigi on juba üle viiesaja aasta mööda läinud, ei ole meist veel keegi surnud. Puudub ainult Ruidera oma tütarde ja õetütardega, kes alati nutsid, nii et Merlin arvatavasti kaastundest nende vastu muutis nad niisama paljudeks järvedeks, mida nüüd elavate maailmas ja La Mancha provintsis kutsutakse Ruidera järvedeks; seitse neist kuuluvad Hispaania kuningale, kaks õetütart aga ühe väga püha ordu rüütlitele, mida kutsutakse San Juani orduks. Teie kannupoiss Guadiana, kes samuti kaebas teie õnnetuse üle, muudeti tema-nimeliseks jõeks, ja kui see maapinnale jõudis ja taeva päikest nägi, tundis ta niisugust kurvastust teist lahkumisel, et ta maa sisemusse laskus. Aga kuna pole võimalik täiesti muuta oma loomulikku voolu, siis tuleb ta aeg-ajalt jälle välja ja näitab end seal, kus päike ja inimesed teda näevad*. Talle loovutavad oma vett eelmainitud järved, ja ühes nendega ning veel paljude teistega, mis temasse voolavad, astub ta toredana ning suurena Portugali pinnale. Aga siiski näitab ta igal pool, kus ta voolab, oma kurbust ja nukrust ega taha sugugi oma vetes kasvatada maitsvaid ning väärtuslikke kalu, vaid ainult alamat liiki ning maitsetuid kalu, hoopis erinevaid kuldse Tajo omadest. Ja seda, mis ma teile praegu räägin, mu nõbu, olen ma teile juba palju kordi kõnelnud, ja kuna te mulle ei vasta, siis arvan, et te mind ei usu või ei kuule, ja jumal näeb, kui suurt piina see

mulle valmistab. Nüüd tahan teile teatada üht uudist, mis ehk küll ei kergenda teie piina, aga ometi ka milgi viisil ei suurenda seda. Teadke, et teie ees on — avage silmad ja te näete teda — too suur rüütel, kellest tark Merlin nii palju on ette kuulutanud, nimelt see don Quijote La Manchast, tahan ma öelda, kes uuesti ja suurema kasuga kui möödaläinud aastasadadel on käesoleval ajal ellu äratanud juba unustatud rändrüütluse, ja võib olla, et tema kaudu ja tema abil vabaneme meie nõidusest, sest suured teod pannakse suurte inimeste õlgadele.»

«Isegi kui see nii poleks,» vastas kahetsusväärne Durandarte nõrga ning tasase häälega, «kui see nii poleks, oo mu nõbu, ütlen ma siiski, kannatust, ja segagem kaarte.» Ja pöörates end küljele, vajus ta jälle oma tavalisse vaikimisse ega lausunud enam sõnagi.

Sel ajal kostis valju kaebamist ja nuttu, mida saatsid sügavad ohked ja ahastavad nuuksed. Ma pöörasin pead ja nägin läbi kristallseinte, et teises saalis liikus rongkäik, mis koosnes kahest reast imekaunitest neitsitest, kõik leinariietes, peas türgi moodi valged turbanid. Nende ridade lõpus ja taga tuli üks proua — tema väärikuse järgi otsustades näis ta seda olevat —, samuti riietatud musta, peas nii suur ja pikk valge loor, et see puudutas maad. Tema turban oli kaks korda suurem kui kõige suurem neist, mida teised kandsid. Tal olid kokkukasvanud silmakulmud, lamedavõitu nina, suur suu, aga punased huuled; hambad, mida ta vahetevahel paljastas, paistsid olevat harvad ja puseriti, aga nad olid valged nagu kooritud mandlid. Ta hoidis käes peenikest linast rätikut ja selle sees oli, niipalju kui ma suutsin eraldada, mumifitseerunud süda, niivõrd oli see kuivanud ja kokku tõmbunud. Montesinos ütles mulle, et kõik need rongkäigust osavõtjad olid Durandarte ja Belerma teenijad, et nad olid siin nõiutud ühes oma härrastega, ja et viimane, see, kes kandis südänt rätiku sees, oligi proua Belerma; mitu korda nädalas korraldas ta oma ümmardajatega säärase rongkäigu, mille kestel nad laulsid, või õigemini öeldud, nutsid leinalaule te nõo keha ja kahetsusväärse südame juures. Ja kui Belerma olevat mulle paistnud veidi inetu või mitte nii ilus, nagu oli tema kuulsus, siis olevat selle põhjuseks halvad ööd ja veel halvemad päevad, mis ta siin nõiutud olekus mööda on saatnud, nagu võis näha suurtest kottidest ta silmade all ja ta haiglasest näojumest. Ja selle

kollase jume ja silmaaluste kottide põhjus polevat mitte kuuhaigus, mis naistel tavaline, sest juba palju kuid ja isegi aastaid pole tal seda ega tule see tema juures ilmsiks, vaid valu, mida tunneb ta süda selle südame pärast, mida ta alaliselt oma käte vahel hoiab, sest see tuletab talle ikka ja jälle uuesti meelde ta õnnetu armsama viletsust. Ja kui seda poleks, siis vaevalt võiks temaga võrrelda ilu, kenaduse ja meeldivuse poolest kuulsat Toboso Dulcinead, keda on nii palju ülistatud kogu selles ümbruses siin ja isegi kogu maailmas.

«Tasa, härra don Montesinos,» ütlesin siis mina, «jutustage, teie heldus, oma lugu nagu kord ja kohus, sest te teate ju, et iga võrdlus on halb, ja siin pole vaja võrrelda kedagi kellegagi: võrratu Dulcinea on, kes ta on, ja proua donja Belerma on, kes ta on ja kes ta oli, ja asi sellega.»

Seepeale vastas tema mulle:

«Andke mulle andeks, teie heldus härra don Quijote, sest ma tunnistan, et ma talitasin halvasti ega öelnud hästi, mainides, et preili Dulcinead võiks vaevalt võrrelda proua Belermaga, sest kui ma juba mõnesuguste aimuste järgi mõistsin, et teie tema rüütel olete, siis oleks pidanud mulle sellest jätkuma, et endal ennem keelde hammustada kui võrrelda teda kellegi muuga kui taeva endaga.»

Selle vabanduse mõjul, mille mulle esitas suur Montesinos, rahunes mu süda ehmatuse järel, mis seda oli tabanud, kui ma kuulsin oma käskijannat võrreldavat Belermaga.»

«Mina panen siiski imeks,» ütles Sancho, «et kuidas teie heldus vanamehele kallale ei karanud, tal jalahoopidega kõiki konte pehmeks ei tampinud ja habet viimse karvani välja ei katkunud.»

«Ei, sõber Sancho,» vastas don Quijote, «mul ei kõlvanud seda teha, sest me oleme kõik kohustatud vanu austama, kui nad ka rüütlid poleks, iseäranis aga siis, kui nad seda on, ja pealegi veel nõiutud. Ma tean hästi, et me teineteisele midagi võlgu ei jäänud paljudes teistes küsimustes ja vastustes, mis me vahetasime.»

Nüüd ütles nõbu:

«Ma ei tea, härra don Quijote, kuidas teie heldus selle lühikese ajaga, mis te all olite, nii palju kõiksugu asju nägite ja nii palju kõnelesite ja vastasite.»

«Kui palju sellest aega on, kui ma alla läksin?» küsis don Quijote.

«Veidi üle tunni,» vastas Sancho.

«See ei või olla,» ütles don Quijote, «sest selle aja jooksul jõudis seal kätte õhtu ja hommik, ja nõnda vaheldus õhtu kolm korda hommikuga, nii et minu arvestuse järgi viibisin ma kolm päeva neis kaugetes ja meie silmade eest varjatud paikades.»

«Minu isand räägib vist küll tõtt,» ütles Sancho, «sest kuna kõik, mis temaga on juhtunud, nõiduseväel sünnib, siis võib olla ka, et see, mis meile näib üks tund, peab näima seal kolme päevana ühes sinna juurde kuuluvate öödega.»

«Küllap ta nii on,» vastas don Quijote.

«Ja kas teie, mu härra, kogu selle aja jooksul midagi sõite?» küsis nõbu.

«Ma pole suutäitki hamba alla saanud,» vastas don Quijote, «ega ole mul ka nälga olnud, mitte sinnapoolegi.»

«Kas nõiutud söövad?» küsis nõbu.

«Ei söö,» vastas don Quijote, «ega ole neil ka paksemaid väljaheiteid, kuigi arvatakse, et neil küüned, habe ja juuksed kasvavad.»

«Ja kas nõiutud ehk magavad, härra?» küsis Sancho.

«Ei, kindlasti mitte,» vastas don Quijote, «vähemalt nende kolme päeva jooksul, mis mina nendega olin, ei pannud ükski neist silma kinni, samuti ka mina mitte.»

«Siia passib hästi vanasõna,» ütles Sancho, «ütle mulle, kellega sa seltsid, ja ma ütlen sulle, kes sa oled. Teie seltsisite nõiututega, kes ei söönud ega maganud, ega ole siis paljuks panna, et teiegi ei söönud ega maganud, niikaua kui te nendega koos olite. Aga andke mulle andeks, mu auline härra, kui ma teile ütlen, et kõigest sellest, mis te siin jutustasite, võtaks mind jumal — pidin juba ütlema kurat —, ei usu ma mitte kui midagi.»

«Kuidas ei usu?» ütles nõbu. «Kas härra don Quijote siis valetab? Isegi kui ta tahaks seda teha, poleks tal olnud aega luuletada ja välja mõelda säärast valede hulka.»

«Ma ei arva, et mu isand valetaks,» vastas Sancho.

«Kui mitte, mida sa siis arvad?» küsis talt don Quijote.

«Ma arvan,» vastas Sancho, «et see Merlin või need nõiad, kes nõidusid kogu kamba, keda teie heldus oma sõnade järgi seal all nägi ja kellega koos oli, pistsid teile pähe või meelde kogu selle värgi, mis te meile jutustasite, ja selle, mis teil veel jutustada jääb.»

«See kõik võiks nii olla, Sancho,» vastas don Quijote,

«aga see pole nii, sest seda, mis ma jutustasin, nägin ma oma silmadega ja katsusin oma kätega. Aga mis sa ütled, kui ma sulle nüüd teatan, et muude lõpmata paljude asjade ja imede hulgas, mis Montesinos mulle näitas — pisitasa ja omal ajal jutustan sulle neist meie teekonna kestel, sest kõigi jaoks pole siin kohta —, näitas ta mulle kolme taluneiut, kes hüppasid ja kepslesid neil kaunitel aasadel nagu kitsed, ja vaevalt olin neid silmanud, kui tundsin ühes ära võrratu Toboso Dulcinea ja kahes teises needsamad talutüdrukud, kes temaga kaasas olid ja kellega me kõnelesime Toboso läheduses. Ma küsisin Montesinoselt, kas ta neid tunneb: tema vastas, et ei, aga et tema arvates peaksid nad olema mingid tähtsad nõiutud daamid, sest alles mõne päeva eest olid nad neile aasadele ilmunud, ja ärgu ma seda imeks pangu, sest seal olevat veel palju teisigi nõiutud daame möödaläinud ja praegusest ajast mitmesugusel iseäralikul kujul, kelle hulgast tema tundis kuninganna Ginevrat ja tema duenjat Quintañonat, kes valas veini Lancelot'le, kui see Britanniast tuli.»

Kui Sancho Panza kuulis oma isandat nii kõnelevat, arvas ta, et kaotab mõistuse või sureb naeru kätte, sest kuna tema teadis tõtt Dulcinea väljamõeldud nõidumise kohta — tema ise oli ju olnud niihästi nõidujaks kui ka ainukeseks tunnistajaks selle nõidumise kohta —, tundis ta lõplikult ära, et tema isanda mõistus pole korras ja et ta on täiesti hull. Niisiis ütles ta temale:

«Halbadel asjaoludel ja veel halvemal ajal ning õnnetul päeval läksite sinna alla teise ilma, mu kallis isand, ja halval silmapilgul saite kokku härra Montesinosega, kes teid säärasena meile tagasi andis. Siin üleval oli teie heldus oma täie mõistuse juures, nagu jumal selle teile on andnud, te kõnelesite igal sammul tarkusesõnu ja jagasite nõuandeid, nüüd aga jutustate kõige suuremaid narrusi, mida võib välja mõtelda.»

«Kuna ma sind tunnen, Sancho,» vastas don Quijote, «siis ei pane ma su sõnadele rõhku.»

«Ja mina niisama vähe teie helduse sõnadele,» ütles Sancho vastu, «kas haavake mind või tapke mind nende eest, mis ma teile laususin ja veel mõtlen lausuda, kui teie oma sõnu ei õienda ega paranda. Aga ütelge mulle, teie heldus, nüüd, kus me omavahel tasa oleme, kuidas või mille järgi te meie valitsejanna ära tundsite? Ja kui te

temaga kõnelesite, mis ta ütles ja mis te talle vastasite?»

«Tundsin ta ära selle järgi,» vastas don Quijote, «et ta kandis neidsamu riideid, mida ta kandis siis, kui sina teda minule näitasid. Ma kõnelesin temaga, aga ta ei vastanud sõnagi, vaid pööras mulle selja ja põgenes säärase kiirusega, et viskeodagi talle järele poleks jõudnud. Ma tahtsin talle järgneda ja oleksingi seda teinud, kui Montesinos poleks mulle soovitanud end sellega mitte väsitada, sest see oleks asjatu, ja seda enam, et lähenes aeg, millal ma pidin koopast jälle välja minema. Ta ütles mulle ka, et aja jooksul antakse mulle teada, kuidas päästa nõidusest tema, Belerma, Durandarte ja kõik need, kes seal olid. Aga kõigest, mis ma seal nägin ja tähele panin, kurvastas mind iseäranis üks asjaolu: seni kui Montesinos minuga kõneles, tuli minu juurde kuskilt kõrvalt, ma ei pannud tähele kustkohast, üks õnnetu Dulcinea kahest kaaslannast ja ütles mulle pisarsilmil, ärritatud ning tasase häälega: «Armuline preili Toboso Dulcinea suudleb teie helduse käsi ja palub alandlikult teie heldust lasta talle teatada, kuidas teie elate, ja ühtlasi palub ta härdasti teie heldust, kuna ta on suures puuduses, olla nõnda lahke ja laenata talle selle uue puuvillase seeliku vastu, mis mul siin on, pool tosinat reaali või nii palju, kui teie heldusel juhtub olema, ja ta annab sõna, et maksab nad teile õige pea tagasi.»

Niisugune palve üllatas ja imestas mind ja ma pöördusin härra Montesinose poole ja küsisin:

«Kas on võimalik, härra Montesinos, et nõiutud tähtsad isikud kannatavad puudust?»

Seepeale vastas tema:

«Uskuge mind, teie heldus härra don Quijote La Manchast, seda, mida nimetatakse puuduseks, tuleb igal pool ette, see ulatub igale poole ja tabab kõiki, ja isegi nõiutud ei pääse selle käest, ja kuna armuline preili Toboso Dulcinea saadab paluma neid kuut reaali ja kuna pant on hea, siis ei jää muud teha kui nad talle anda, sest ta on kahtlemata suures kitsikuses.»

«Panti ma ei võta,» vastasin mina, «ega saa ka anda talle seda, mis ta palub, sest mul pole rohkem kui ainult neli reaali.» Need andsin ma neiule — need olid samad reaalid, Sancho, mis ma eelmisel päeval sinult sain almuse jaoks vaestele, keda ma peaksin teel kohtama — ja laususin: «Ütelge oma käskijannale, mu armas, et ma tunnen tema raskustele südamest kaasa ja tahaksin olla Fúcar*, et

aidata teda, ühtlasi lasen talle teatada, et ma ei või ega tohi olla tervise juures, kui mul puudub meeldiv võimalus teda näha ja tema tarka kõnet kuulda, ja ma palun teda nii härdalt, kui iganes suudan, olla nii lahke ja lubada tema teenril ja tema vangistuses oleval tagakiusatud rüütlil näha teda ja temaga kokku saada. Ütelge talle ka, et siis, kui ta seda kõige vähem arvab, saab ta kuulda, kuidas mina olen andnud samasuguse vande ja tõotuse, nagu andis Mantova markii, kui ta tõotas kätte maksta oma õepoja Balduini eest, kelle ta leidis hinge heitmas mäestikus — nimelt et ta ei söö linaga kaetud laualt ega tee ühteist muud, mis ta sinna juurde lisas, enne kui ta tema eest pole kätte maksnud. Niisamuti teen mina: ma ei puhka enne ja käin läbi kõik seitse maailmajagu suurema täpipealsusega, kui seda tegi Portugali infant don Pedro*, kuni ma armulise preili Dulcinea nõidusest vabastan.»

«Kõigeks selleks ja veel rohkemaks on teie heldus kohustatud minu käskijanna vastu,» vastas mulle neiu, võttis neli reaali, ja ei teinudki mulle niksu, vaid hüppas üles, nii et ta tõusis kahe küünra võrra õhku.»

«Oo püha jumal!» hüüdis nüüd Sancho valju häälega. «Kas on võimalik, et maailmas leidub sääraseid asju ja et nõidadel ning nõidustel on niisugune jõud, et nad on muutnud mu isanda targa aru sääraseks meeletuks hulluseks! Oo härra, härra, jumala nimel palun teid, toibuge ometi, hoidke oma au ja ärge uskuge seda loba, mis on teie mõistust nõrgestanud ja talle kahju teinud!»

«Et sa mind armastad, Sancho, sellepärast kõneled sa nii,» ütles don Quijote, «ja kuna sa pole vilunud maailma asjades, siis kõik, mis on mõningal määral keeruline, näib sulle võimatu. Aga las läheb veidi aega, nagu ma juba enne ütlesin, ja ma jutustan sulle veel mõndagi sellest, mis ma seal all nägin, — siis hakkad sa uskuma ka seda, mis ma praegu jutustasin ja mis on nii tõepärane, et see ei luba mingit vastuvaidlemist ega eitamist.»

XXIV PEATÜKK

Kus jutustatakse tuhandest pisiasjast, mis on niisama mõttetud kui vajalikud selle suure loo õigeks mõistmiseks

See, kes tõlkis selle suure loo originaalist, mille on kirjutanud ta esimene autor Cide Hamete Benengeli, ütleb, et jõudes peatüki juurde, kus esineb Montesinose koopa seiklus, leidis ta selle äärel järgmised Hamete enda käega kirjutatud sõnad:

«Ma ei suuda mõista ega kuidagi uskuda, et vapra La Mancha don Quijotega oleks juhtunud täpipealt kõik see, mis eelmises peatükis on kirja pandud. Põhjus on selles, et kõik seni juhtunud seiklused on olnud teostatavad ja tõenäolised; seda koopaseiklust aga ei saa ma kuidagi võimalikuks ega tõepäraseks pidada, kuna see ulatub nii kaugele väljaspoole kõigist mõistlikkuse piiridest. Mõtelda aga, et don Quijote oleks valetanud, kuna ta ometi oli oma aja kõige tõearmastajam hidalgo ja kõige üllam rüütel, on mul võimatu, sest tema poleks lausunud valet, isegi kui teda oleks nooltega läbi puuritud. Teiselt poolt võtan ma arvesse, et ta jutustas sellest seiklusest kõigi ülaltoodud üksikasjadega ja et ta ei võinud sepitseda nii lühikese ajaga nii suurt narruste hulka; ja kui see seiklus näib ebatõepärasena, siis pole see minu süü, ja niisiis panen ta kirja, ilma et kinnitaksin ta olevat võltsi või tõelise. Sina aga, lugeja, mõistlik inimene, otsusta ise, nagu sulle õige näib, sest mina ei pea ega või rohkem teha, kuigi peetakse kindlaks, et oma lõpu ja surma eel on don Quijote, nagu räägitakse, sellest seiklusest ära taganenud ja öelnud, et ta on selle ise välja mõelnud, kuna talle näis, et see sobis ja passis hästi seiklustega, mida ta oli lugenud oma rüütliilugudest.» Ja siis jätkab Cide Hamete oma jutustust järgmiselt:

Nõbu üllatasid niihästi Sancho liigjulgus kui tema isanda kannatlikkus, ja ta otsustas, et heameel, mida rüütlile oli valmistanud ta käskijanna Toboso Dulcinea nägemine, ehkki nõiutud olekus, oli põhjustanud temas leebe meeleolu, mida ta nüüd ilmutas; sest kui see nii poleks olnud, Sancho oli ju lausunud talle niisuguseid sõnu ja öelnud asju, mille eest teda oleks tulnud läbi tümitada, ühesõnaga nõole näis, et Sancho oli olnud pisut häbematu

oma isanda vastu, ja ta ütles viimasele:

«Mina, härra don Quijote La Manchast, leian, et koos teie heldusega läbitehtud teekond on mulle suuresti kasuks tulnud, sest selle jooksul olen ma omandanud neli asja. Esiteks, olen teie heldust tundma õppinud, mida ma loen suureks õnneks. Teiseks, olen teada saanud, mis peitub selles Montesinose koopas, ühes Guadiana ja Ruidera järvede muundustega, mida ma saan tarvitada «Hispaania Ovidiuses», mis mul parajasti käsil on. Kolmandaks, ma sain teada mängukaartide vanuse, mis olid tarvitusel vähemalt keiser Karl Suure ajal, nagu võib järeldada Durandarte sõnadest, sest nagu teie heldus ütleb, lausus ta Montesinose pika jutu peale ärgates: «Kannatust, ja segagem kaarte.» Neid sõnu ja ütlemisviisi ei võinud ta õppida nõiutud olekus, vaid siis, kui ta seda veel polnud, Prantsusmaal ja nimetatud keiser Karl Suure ajal. Ja see teade kulub mulle marjaks ära teise raamatu jaoks, mida ma kirjutan, nimelt «Täiendus Vergilius Polydoruse juurde leiutiste kohta vanal ajal». Ma arvan, et temal oma raamatus ei tulnud meelde kirjutada mängukaartidest, nagu mina nüüd teen, ja see on väga tähtis, seda enam et ma võin toetuda nii tõsisele ja tõearmastajale isikule nagu härra Durandarte. Neljandaks, ma sain täpselt teada Guadiana jõe sünniloo, mida inimesed seni ei teadnud.»

«Teie heldusel on õigus,» ütles don Quijote, «aga ma tahaksin teada, kui te jumala abiga saate loa neid raamatuid trükkida, milles ma kahtlen, kellele te mõtlete nad pühendada.»

«Hispaanias leidub suuri isandaid ja grande, kellele need võib pühendada,» vastas nõbu.

«Mitte palju,» vastas don Quijote, «ja mitte sellepärast, et nad seda väärt poleks, vaid sellepärast, et nad ei taha hea meelega pühendusi vastu võtta, sest see kohustaks neid tänulikkusele autorite vastu nende vaeva ja viisakuse eest. Üht vürsti ma tunnen*, kes võiks teiste puudust heaks teha nii suurel määral, et kui ma julgeksin seda nimetada, siis teeksin võib-olla kadedaks mitugi suuremeelset südant. Aga jätame selle jutu teiseks sobivamaks korraks ja lähme otsima paika, kus saaksime selle öö mööda saata.»

«Siin üsna lähedal on üks erakla,» vastas nõbu, «kus elab üks üksiklane, kes olevat varem olnud sõdur, nagu räägitakse. Teda loetakse heaks kristlaseks, väga arukaks ning üpris kaastundlikuks inimeseks. Erakla kõrval on tal

väike maja, mille ta on omal kulul ehitanud, ja kuigi see on väga tilluke, võib ta siiski külalisi mahutada.»

«Kas see üksiklane peab ehk kanu?» küsis Sancho.

«Vähe on neid üksiklasi, kes neid ei pea,» vastas don Quijote, «sest nüüdse aja üksiklased pole niisugused nagu need, kes elasid Egiptuse kõrbetes, katsid end palmilehtedega ja sõid juuri. Ärgu arvatagu, et kõneldes head viimastest ei räägi ma seda esimestest, vaid ma tahan öelda, et praeguste patukahetsused pole nii karmid ega valjud kui endisaegsed. Aga sellest hoolimata on kõik üksiklased head, vähemalt pean mina neid headeks, ja isegi kui kõige halvemast küljest võtta, siis teeb silmakirjateener, kes end heana näitab, vähem halba kui avalik patustaja.»

Sel ajal kui nad nõnda kõnelesid, nägid nad enda poole tulevat jalakäijat, kes sammus kiiresti ja ajas kepihoopidega muula, kellel oli piikide ja hellebardide koorem seljas. Kui ta nende kohale jõudis, teretas ta neid ja läks mööda. Don Quijote ütles talle:

«Pidage kinni, hea inimene, sest näib, et te lähete kiiremini, kui teie muulale paras on.»

«Ma ei või peatuda, härra,» vastas mees, «te näete, ma vean sõjariistu, ja neid on homme vaja, sellepärast pean ma ruttama. Jumalaga! Aga kui te tahate teada, milleks neid vaja läheb, siis võin teile ütelda, et ma mõtlen öö selles kõrtsis seal teisel pool eraklat mööda saata, ja kui teil seesama tee on, siis leiate mu sealt, ja ma jutustan teile siis imeasju. Ja nüüd veel kord jumalaga.»

Ja ta ajas muula nii kiiresti edasi, et don Quijote ei jõudnud talt küsida, missuguseid imesid ta mõtleb neile jutustada; aga kuna rüütel oli omajagu uudishimulik ja teda piinas alati soov midagi uut teada saada, siis tegi ta korralduse, et nad silmapilk edasi sõidaksid ja öö kõrtsis mööda saadaksid, ja üldsegi ei läheks eraklasse, kus nõbu tahtis peatuda.

Nii tehtigi, nad asusid ratsude selga ja kõik kolm sõitsid otseteed kõrtsi poole, kuhu nad jõudsid õhtu eel. Nõbu ütles don Quijotele, et poleks siiski halb eraklasse sisse põigata ja rüübata seal lonksukese. Vaevalt kuulis seda Sancho, kui ta juba pööras Halli sinnapoole ja temale järgnesid ka don Quijote ja nõbu. Aga nähtavasti korraldas Sancho halb õnn nii, et üksiklast polnud kodus, seda ütles neile nimelt üksiklase abiline, naine, kelle nad eraklas leidsid. Nad palusid temalt kallist jumalaviljamärju-

kest, aga ta vastas, et tema isandal seda ei ole; kui nad aga soovivad odavat vett, siis seda annab ta neile väga hea meelega.

«Kui mul vee järele isu oleks,» vastas Sancho, «siis on ju teel küllalt kaevusid, kust ma oleksin janu täis joonud. Ah, Camacho pulm ja Diego maja küllus, kui mitu korda pean teist veel puudust tundma!»

Seejärel lahkusid nad eraklast ja sõitsid kõrtsi poole. Veidi aja pärast silmasid nad teel noormeest, kes sammus nende ees nii aegamööda, et nad temale järele jõudsid. Tal oli mõõk õlal ja selle otsas rippus nähtavasti riidekomps või -pundar — küllap olid selles püksid, lühike mantel ja paar särki, sest seljas oli tal sametist kuub, millel välgatasid kulunud kohad, ja selle alt ulatus välja särk; sukad olid siidist ja kingad nelinurksete ninadega, pealinna moe järgi. Ta oli aastat kaheksateist või üheksateist vana, rõõmsa näo ja väledate liigutustega; ta kõndis segidiljasid lauldes, et teekäimise vaeva leevendada. Kui nad tema juurde jõudsid, lõpetas ta parajasti ühe segidilja, mis nõole meelde jäi ja mis, nagu räägitakse, olevat lausunud:

Pean sõtta minema,
sest vaene ma,
kui oleks raha mul,
ei läheks siis.

Esimesena hakkas temaga kõnelema don Quijote, öeldes talle:

«Te rändate väga kergetes riietes, noorhärra. Kuhupoole reis läheb? Laske kuulda, kui teil tahtmist on seda öelda.»

Seepeale vastas noormees: «Et ma nii kergetes riietes rändan, selle põhjuseks on palavus ja vaesus, reis aga läheb sõtta.»

«Kuidas vaesus?» küsis don Quijote. «Palavuse pärast, see võib küll olla.»

«Härra,» vastas noormees, «mul on seal kompsus sametist püksid, selle kuue paarilised; kui ma nad teel ära kannaksin, siis ei saaks ma uhkustada nendega linnas, ja mul pole raha, et uusi osta. Nii et sel põhjusel kui ka selleks, et oleks jahedam, rändan niisugusel viisil, kuni jõuan jalaväekompaniide juurde, mis asuvad siit vähem kui kaheteistkümne penikoorma kaugusel, kus ma ennast värvata lasen, ja küllap siis juba leian sõiduriista, millega sealt edasi sihtkohta rännata, milleks öeldakse olevat Cartagena. Ennem olgu mu peremees ja isand kuningas, keda ma sõjas teenin, kui mõni pealinna kitsipung.»

«Ja kas saab ehk teie heldus endisest töökohast mõnd lisatasu või soodustust?» küsis nõbu.

«Kui ma oleksin teeninud mõnd hispaania grandi või tähtsat isikut,» vastas noormees, «siis oleksin seda kindlasti saanud, sest see ongi sääraste isikute juures teenimise hea külg, et tuled välja teenijatetoast ja saad kohe lipnikuks või kapteniks või saad kena elatist. Mina, õnnetu, teenisin alati ametnikkude ja tõusikute juures ja sain nii viletsat ning kehva palka ja tasu, et pool sellest kulus ühe krae tärgeldamise peale; oleks ju lausa ime, kui üks õnneotsija paaž oleks leidnud kas või keskpärastki õnne.»

«Ütelge mulle oma elu nimel, sõber,» küsis don Quijote, «kas on tõesti võimalik, et nende aastate jooksul, mis te teenisite, pole te jõudnud saada endale livreedki?»

«Üldse on mulle antud neid kaks,» vastas paaž, «aga nii, nagu võetakse sellelt, kes lahkub kloostrist mungatõotust andmata, mungarüü ära ja antakse talle tagasi tema oma riided, nii võtsid ka minu peremehed mu livreed tagasi, sest niipea kui nad oma asjaajamised pealinnas olid lõpetanud, pöördusid nad koju tagasi ja viisid ära ka livreed, mis nad olid andnud ainult uhkustamiseks.»

«Tähelepandav *espilorcheria**, nagu ütleb itaallane,» sõnas don Quijote. «Aga sellest hoolimata loen ma õnneks, et teie lahkusite pealinnast nii hea kavatsusega, nagu teil on, sest maailmas pole teist nii auväärset ega kasulikku asja kui teenida, esiteks jumalat ja teiseks oma kuningat ja loomulikku isandat, iseäranis sõjariistade-ametis, millega saavutatakse kui mitte rohkem rikkust, siis vähemalt rohkem au kui teadustega, nagu ma juba mitu korda olen öelnud; sest kuigi teadused on toonud rohkem majoraate kui sõjariistad, siiski on sõjariistade-ameti pidajad teadlastest ees ja see annab neile nagu mingit sära, mis neid kõigist kõrgemale asetab. Seda aga, mis ma teile nüüd öelda kavatsen, pidage hästi meeles, sest see toob teile palju kasu ja kergendust teie raskustes, nimelt: suruge maha ettekujutus õnnetustest, mis võiksid teid tabada, sest halvim kõigist on surm, ja kui see on auline, siis on kõige parem surra. Vapralt Rooma keisrilt Julius Caesarilt küsiti, missugune surm on kõige parem. Ta vastas, et ootamatu, äkiline ja ettenägemata, ja kuigi ta vastas nagu

pagan, kellele tõelise jumala tundmine on võõras, ütles ta siiski hästi, sest ta näitas, et ta inimlikust hirmutundest üle on. Kui oletadagi, et te saate surma esimeses tapluses või kokkupõrkes kas suurtükikuuliga või miiniplahvatusega — mis siis sellest? Kõik peavad surema, ja asjal on lõpp. Terentiuse järgi sobib sõduril palju enam surra lahingus kui elada ja põgeneda tervena; ja hea sõdur saab seda kuulsamaks, mida sõnakuulelikum ta on oma kaptenile ja nendele, kes teda käsutada võivad. Ja pange tähele, mu poeg, et sõdurile sobib rohkem haiseda püssirohu kui muskuse järele, ja kui vanadus tabab teid selles auväärses ametis ja te olete täis haavaarme, vigane või lombak, siis vähemalt ei jäta ta teid ilma aust, ja säärasest aust, mida ei vähenda isegi vaesus; seda enam et juba on tehtud korraldused, kuidas ülal pidada ja hoolt kanda vanade ja vigaste sõdurite eest, sest pole sünnis, et nendega talitataks nii, nagu tavaliselt teevad need, kes lasevad lahti ja annavad vabaks oma neegrid, kui nad on vanad ega suuda enam teenida: visates nad majast välja vabade nime all, määratakse nad nälja orjusesse, millest nad ei vabane enne kui surma läbi. Ja nüüd ei taha ma teile rohkem öelda, vaid istuge mu hobuse laudjale, kuni me kõrtsi jõuame, ja seal sööte õhtust ühes minuga ning homme jätkate teed, ja andku jumal teile nii head edu, nagu teie soovid väärt on.»

Paaž ei võtnud vastu kutset istuda laudjale, küll aga kutse õhtusöögile kõrtsis; ja nüüd, kõneldakse, olevat Sancho endamisi öelnud:

«Taevas kaitsku, on minul alles isand! Kas on võimalik, et inimene, kes oskab lausuda nii palju ja nii mõistlikke asju, nagu ta praegu lausus, ütleb, et ta olevat näinud võimatuid narrusi, mida ta jutustab Montesinose koopast? Noh, hüva, eks me näe, mis edasi saab!»

Pimeduse tulekul jõudsidki nad kõrtsi juurde ja Sanchol oli hea meel näha, et tema isand pidas seda tõeliseks kõrtsiks ja mitte lossiks, nagu tavaliselt. Niipea kui nad olid sisse astunud, küsis don Quijote kõrtsmikult piikide ja hellerbardidega mehe järele. Peremees vastas, et ta on tallis oma muula kohale panemas. Sedasama tegid oma ratsudega ka nõbu ja Sancho, jättes Rocinantele kõige parema sõime ja kõige parema koha tallis.

XXV PEATÜKK

Kus on kirja pandud eeslikarjumise lugu ja naljakas seiklus nukuteatrinäitajaga ühes ettekuulutaja ahvi mälestusväärsete ettekuulutustega

Don Quijote ei jõudnud ära oodata leiva küpsemist, nagu öeldakse, nii kärsitult tahtis ta teada saada imedest, mida oli tõotanud sõjariistu vedav mees. Ta läks teda otsima sinna, kus kõrtsmik oli öelnud tema olevat, ja leides ta, palus teda jutustada nüüd kohe seda, mida ta teel oli lubanud. Mees vastas:

«Jutustamine minu imedest nõuab rohkem aega ega lähe nii püstijalu. Laske mind loomale sööt ette anda, hea härra, siis jutustan teile imestamapanevaid asju.»

«See ei pea teid kinni,» vastas don Quijote, «sest mina aitan teid.»

Ja nii ta tegigi: ta sarjas otri ja puhastas sõime — lahkus, mis kohustas meest jutustama hea meelega seda, mida temalt paluti. Istunud kivipingile, don Quijote tema kõrvale, kuulajaskonnaks ja otsuseandjaks nõbu, paaž, Sancho Panza ja kõrtsmik, hakkas mees nõnda kõnelema:

«Teadke, teie heldused, et ühes külas, mis asub nelja ja poole penikoorma kaugusel sellest kõrtsist, juhtus niisugune lugu, et ühel sealsel *regidor*'il* läks tema teenijatüdruku kavaluse ja pettuse läbi — sellest rääkimine viiks pikale — kaduma eesel, ja kuigi see *regidor* võttis tarvitusele kõik võimalikud abinõud, et eeslit leida, ei läinud see tal korda.

Eesli kadumisest oli umbes kaks nädalat mööda läinud, nagu üldiselt arvatakse ja räägitakse, kui kaotuse osaliseks saanud *regidor* seisis kord külaväljakul ja teine sama küla *regidor* tuli ning ütles talle: «Andke mulle tasu hea sõnumi eest, sõber; teie eesel on välja ilmunud.» — «Annan teile tasu, kulla sõber, ja koguni hea tasu,» vastas kahjukannataja, «aga laske kuulda, kust ta on välja ilmunud.» — «Ta on metsas,» vastas leidja, «nägin teda seal täna hommikul ilma sadulata ja täitsa ilma riistadeta, ja nii lahja oli teine, et hale vaadata. Ma tahtsin teda enda ees ajada ja teile tagasi tuua, aga ta oli nii metsik ja peru, et kui ma tema juurde läksin, pages ta ära sügavale metsa. Kui te tahate, et me kahekesi uuesti teda otsima läheksime, siis lubage mul ainult see emaeesel koju viia, ja ma tulen

kohe tagasi.» — «Te teeksite mulle suurt heameelt,» vastas kadunud eesli omanik, «ja ma püüan tasuda teile sama mõõdupuuga.» Kõigi nende üksikasjadega ja niisamuti, nagu mina jutustan, jutustavad seda lugu kõik need, kes seda tõesti teavad. Lühidalt, mõlemad *regidor*'id läksid jalgsi ja käsikäes metsa. Jõudes kohta ja paika, kus nad arvasid eesli olevat, ei leidnud nad teda, ega ilmunud ta üldse kuskil seal ümbruses nähtavale, ehk nad teda küll hoolega otsisid. Nähes, et eesel on kadunud, ütles *regidor,* kes teda hommikul oli näinud, teisele: «Teate mis, sõber, mul turgatas pähe plaan, mille abil me looma kahtlemata üles leiame, isegi kui ta maa sisse oleks pugenud, rääkimata siis metsast. Lugu on nii, et mina oskan imehästi eesli moodi karjuda, ja kui teie seda veidigi oskate, siis on asi korras.» — «Veidi, ütlete teie, vennas?» sõnas teine. «Jumala eest, ma ei jää selles asjas kellestki maha, isegi mitte eeslitest enestest.» — «Seda saame kohe näha,» vastas teine *regidor*, «sest minul on niisugune mõte, et teie lähete ühelt poolt läbi metsa ja mina teiselt poolt, nii et me kogu metsa läbi käime ja kammime, ja aeg-ajalt karjute teie eesli moodi, siis karjun mina, ja ei või teisiti olla, kui et eesel meid kuuleb ja meile vastab, kui ta veel metsas on.» Seepeale vastas eesli peremees: «Ma ütlen, kulla sõber, et see plaan on suurepärane ja teie tarka pead väärt.» Kui nad siis vastavalt kokkuleppele lahku läksid, juhtus, et nad peaaegu ühel ja samal ajal karjusid, ja kumbki, petetud teise karjumisest, ruttas teist otsima, arvates, et eesel on juba ilmunud, ja kui nad teineteist nägid, ütles kaotuse osaline: «Kas on võimalik, vennas, et see polnud mitte mu eesel, kes karjus?» — «Ei, see olin mina,» vastas teine. — «No nüüd ma ütlen, vennas,» sõnas eesli omanik, «et teie ja eesli vahel pole mingit vahet karjumise poolest, sest ma pole oma elu sees veel midagi ehtsamat näinud ega kuulnud.» — «Need kiitused ja see ülistus,» vastas plaani väljamõtleja, «kuuluvad rohkem teile ja käivad rohkem teie kui minu kohta, sõber, sest jumala nimel, kes mind on loonud, teie võite maailma kõige paremale ja vilunumale eesli moodi karjujale veel paar silma ette anda, sest teie kõrge toon, hääle väljapidamine õigel ajal ja taktis, rohked ja kiired kadentsid — lühidalt, ma tunnistan end võidetuks ja jätan teile selle haruldase oskuse palmi ja võidulipu.» — «Nüüd ma ütlen,» vastas eesli omanik, «et edaspidi pean endast rohkem ja hindan ennast kõrgemalt ja mõtlen, et

ma ometi millekski kõlban, kuna mul on üks anne, sest kuigi ma seni arvasin, et ma eesli moodi hästi karjun, ei arvanud ma iial, et ma niisuguse täiuse olen saavutanud, nagu teie ütlete.» — «Ja mina ütlen nüüd,» vastas teine, «et maailmas lähevad paljud haruldased oskused kaotsi ja et asjata on nad antud neile, kes ei oska neid kasutada.» — «Meie omad,» vastas eesli peremees, «ei saa meile muudel juhtudel kui ainult niisugustes, nagu praegu käsil on, abiks olla, ja annaks jumal, et nad selleski meile kasu tooksid.» Seejärel läksid nad jälle lahku ja hakkasid uuesti eesli moodi karjuma, ja igal sammul lasksid nad end petta ja tulid jälle kokku, kuni nad endale leppemärgiks võtsid, et hakkavad kaks korda järgemööda karjuma, nii et nad teaksid, et karjujad on nemad ja mitte eesel. Niiviisi igal sammul kahekordselt karjudes käisid nad terve metsa läbi, aga kadunud eesel ei vastanud ega andnud endast vähematki märki. Ja kuidas pidigi see vaene õnnetu loom vastama, kui nad viimaks leidsid ta sügavas metsas huntidest mahamurtuna? Nähes teda, ütles ta peremees: «Ma imestasin juba, et ta ei vastanud, sest kui ta poleks olnud surnud; oleks ta tingimata karjunud meid kuuldes või muidu poleks ta olnud eesel. Aga kuigi ma leidsin ta surnult, on minu arvates tema peale kulutatud otsimise vaev end hästi ära tasunud sellega, et ma teid nii kenasti karjumas kuulsin, vennas.» — «See pole ime, kulla sõber,» vastas teine, «sest kui abt hästi laulab, siis ei jää kooripoiss temast maha.» Seejärel pöördusid nad kurbadena ja kähisevate häältega oma külasse tagasi, kus jutustasid oma sõpradele, naabritele ja tuttavatele, mis nendega oli juhtunud eesli otsimisel, liialdades kumbki teise annet eesli moodi karjumises. Kõik see sai teatavaks ja levis ümberkaudseis külades, ja kurat, kes ei maga, kuna ta armastab külvata ja puistata tüli ja riidu, kus aga saab, tõstes tuulest tühja juttu ja suuri tülisid eimillestki, seadis ja tegi nii, et teiste külade elanikud hakkasid mõnda meie küla inimest nähes eesli moodi karjuma, nagu pilades meid meie *regidor*'ide karjumisega. Sellest hakkasid kinni ka poisikesed, mis on niisama hea, kui see oleks sattunud kõigi põrgu kuradite kätte ja suhu; karjumine laienes ühest külast teise, nii et eeslikarjumise küla elanikke tuntakse nii, nagu tuntakse ja eraldatakse neegreid valgetest. Ja see õnnetu nali on nii kaugele läinud, et pilgatavad on juba mitu korda, sõjariistad käes ja täies lahingukorras, astunud välja võitlema

pilkajate vastu, aga siin ei aita ei sepad ega kokad, ei kartus ega häbi. Ma arvan, et homme või ülehomme astuvad kõik minu küla, see tähendab, eeslikarjumise küla elanikud välja võitlema teise küla vastu, mis asub meie omast kahe penikoorma kaugusel ja mille elanikud meid kõige enam taga kiusavad; ja et me oleksime hästi varustatud, selleks ostsin need piigid ja hellebardid, mida te nägite. Need ongi imeasjad, millest ma lubasin teile jutustada, ja kui nad teile niisugustena ei paistnud, siis teisi ma ei tea.» Ja sellega lõpetas tubli mees oma jutu.

Sel silmapilgul astus kõrtsiuksest sisse üks mees, kelle kogu riietus — sukad, püksid ja vammus — oli seemisnahast, ja ütles valju häälega:

«Peremees, kas ulualust leidub? Sest siia tulevad ettekuulutaja ahv ja nukuetendus Melisendra vabastamisest.»

«Pagana pihta,» ütles kõrtsimees, «see on ju meister Pedro. Meil tuleb lõbus õhtu.»

Ma unustasin ütlemata, et meister Pedrol oli vasak silm ja peaaegu pool põske kaetud rohelisest taftist plaastriga, mis pidi näitama, et kogu see pool on tal haige. Kõrtsmik jätkas:

«Tere tulemast, teie heldus, härra meister Pedro. Kus on ahv ja nukuteater, miks ma neid ei näe?»

«Nad jõuavad kohe siia,» vastas meister. «Mina tulin ette, et järele küsida, kas öömaja saab.»

«Ma ütleksin ära isegi Alba hertsogile, et võtta öömajale meister Pedrot,» vastas kõrtsmik. «Las aga ahv ja teater tulla, sest täna öösel on kõrtsis rahvast, kes maksavad etenduse nägemise ja ahvi kunsttükkide eest.»

«Hüva,» vastas plaastriga mees, «mina löön ka hinna alla ja olen rahul sellega, kui ma ainult kulud tasa saan. Ma lähen tagasi ja toon siia vankri ahvi ja teatriga.» Nende sõnadega lahkus ta kõrtsist.

Don Quijote küsis kohe kõrtsimehelt, kes see meister Pedro on ja mis teater ning ahv tal kaasas on. Selle peale vastas kõrtsimees:

«See on kuulus nukuteatriomanik, kes juba kaua aega siin Aragóni La Manchas ringi rändab, näidates etendust Melisendra vabastamisest don Gaiferose poolt. See on üks kõige paremaid ja kõige paremini ettekantavaid lugusid, mida paljude aastate kestel selles kuningriigi osas on nähtud. Samuti on tal kaasas ahv, kellel on haruldasemad võimed, mida kunagi ahvidel nähtud või isegi inimeste juures

ette kujutada võib: kui temalt midagi küsida, kuulab ta tähelepanelikult küsimust, hüppab siis oma peremehe õlale ja ütleb talle kõrva sisse vastuse selle peale, mis temalt küsiti, ja meister Pedro teatab seda kohe valju häälega. Möödaläinud asjadest kõneleb ta palju rohkem kui tulevikust, ja ehkki ta iga kord kõigis asjus õigesti ei taba, ei eksi ta enamasti mitte, nii et sunnib meid uskuma, et tal on kurivaim kehas. Kaks reaali võtab ta iga küsimuse eest, kui ahv vastab, see tähendab, kui peremees vastab tema eest, seejärel kui ahv talle midagi kõrva sisse on kõnelnud. Seepärast arvatakse, et see meister Pedro on ülirikas inimene, ja ta on *galantuomo,* nagu Itaalias öeldakse, ja hea seltsiline, elab ülihästi, lobiseb enam kui kuus meest ja joob enam kui kaksteist, kõik oma keele, ahvi ja nukuteatri kulul.»

Nüüd tuli meister Pedro tagasi ühes vankriga, kus oli teater ja suur ahv, ilma sabata, vildise taguotsaga, aga mitte inetu näoga. Niipea kui don Quijote teda silmas, küsis ta temalt:

«Öelge mulle, teie heldus härra ettekuulutaja, missuguse kala me kinni püüame? Mis meist saab? Ja siin on mu kaks reaali.» Ja ta käskis Sanchol anda need meister Pedrole, kes vastas ahvi eest, öeldes:

«Härra, see loom ei vasta ega anna teadet nende asjade kohta, mis tulema peavad; möödaläinud asjadest teab ta üht-teist ja ka käesolevatest natuke.»

«Kirevase päralt,» ütles Sancho, «ma ei anna krossigi selle eest, et mulle öeldaks, mis minuga on juhtunud, sest kes võib seda paremini teada kui mina ise! Ja maksta selle eest, et mulle öeldaks, mis ma ise tean, see oleks suur rumalus. Aga kuna ta teab ka käesolevaid asju, siis siin on mu kaks reaali, ja ütelge mulle, härra ahvindus, mida teeb praegu mu naine Teresa Panza ja millega ta aega mööda saadab.»

Meister Pedro ei tahtnud raha võtta, vaid ütles:

«Ma ei taha tasu ette võtta, kui töö ei ole tehtud.»

Ta lõi endale parema käega kaks korda vasakule õlale, ühe hüppega oli ahv seal, pani suu oma peremehe kõrva juurde ja hakkas väga kiiresti hambaid lõgistama. Kui ta seda liigutust umbes ühe *credo* lugemise aja kestel oli teinud, oli ta teise hüppega jälle maas, ja samal silmapilgul läks meister Pedro suure kiiruga ja heitis don Quijote ette põlvili, haaras tema jalgade ümbert kinni ja ütles:

«Ma kaisutan neid jalgu, nagu oleksid nad kaks Heraklese sammast, oo sa juba unustusehõlma jäänud rändrüütluse üllas elluärataja! Oo mitte iial küllaldaselt ülistatud rüütel don Quijote La Manchast, sa jõuetute julgus, langemisel olijate tugi, langenute käsivars, kõigi õnnetute sau ja tröost!»

Don Quijote oli hämmastunud, Sancho rabatud, nõbu üllatatud, paaž imestunud, eeslikarjumise küla mees nõutu, kõrtsmik segaduses, lühidalt, kõik olid jahmunud, kuuldes nukuteatri omaniku kõnet, kes jätkas järgmiselt:

«Ja sina, oo tubli Sancho Panza, maailma kõige parema rüütli kõige parem kannupoiss, rõõmusta, sest sinu hea naine Teresa on terve ja soeb parajasti naelaosa linu, ja kui üksikasjalisemalt rääkida, siis on tal vasakul pool enda kõrval katkise äärega kruus ja selles kena hulgake veini, millega ta end töö juures lõbustab.»

«Seda usun ma küll,» vastas Sancho, «sest ta on valskuseta naine, ja kui ta armukade poleks, siis ei vahetaks ma teda hiidnaise Andandona vastu, kes minu isanda sõnade järgi oli tubli ja väga korralik naine. Minu Teresa kuulub nende hulka, kes end millestki ilma ei jäta, sündigu see kas või oma pärijate kulul.»

«Nüüd ma ütlen,» sõnas don Quijote, «et see, kes palju loeb ja palju ringi käib, näeb palju ja teab palju. Ma ütlen seda sellepärast, et mil viisil oleks iial suudetud panna mind uskuma, et maailmas on selgeltnägijaid ahve, nagu ma praegu oma silmaga nägin? Sest mina olen seesama don Quijote La Manchast, kellest see hea loom kõneles, kuigi ta oma kiitustes veidi liiale läks; aga olgu ma missugune tahes, ma tänan jumalat, et ta on andnud mulle pehme ja kaastundliku südame, mis on alati valmis tegema kõigile head ja mitte kellelegi kurja.»

«Kui mul oleks raha,» ütles paaž, «siis küsiksin ahviisandalt, mis juhtub mu eelseisval teekonnal.»

Seepeale vastas meister Pedro, kes oli juba tõusnud don Quijote jalge eest:

«Ma ütlesin juba, et see loomake ei vasta küsimustele tuleviku kohta; kui ta aga vastaks, siis ei tähendaks rahapuudus midagi, sest selleks, et osutada teenet härra don Quijotele, kes siin viibib, loobuksin ma kõigist kasudest maailmas. Ja nüüd, et talle lugupidamist üles näidata ja heameelt teha, sean ma siin üles oma teatri ja lõbustan kõiki kõrtsisolijaid, ilma mingit maksu nõudmata.»

Kui kõrtsmik seda kuulis, oli tal kangesti hea meel ja ta näitas kohe, kuhu võis nukulava üles seada, mis ühe silmapilguga tehtigi.

Don Quijotele eriti ei meeldinud ahvi selgeltnägemine, sest talle näis, et ahvil ei sobi selgelt näha ei tulevasi ega möödaläinud asju; ja niisiis sel ajal, kui meister Pedro oma teatrit üles seadis, läks don Quijote koos Sanchoga ühte talli nurka, kus ta talle ütles, ilma et keegi oleks kuulnud:

«Vaata, Sancho, ma olen endamisi selle ahvi iseäraliku oskuse üle järele mõelnud ja arvan omalt poolt, et tema peremehel, sel meister Pedrol, peab kahtlemata olema tehtud vaikiv või sõnaselge pakt kuradiga.»

«Kui see patt kuradiga tehtud on, siis pole ta vist küll selge, vaid peab väga räpane olema. Aga mis kasu toob meister Pedrole sääraste pattude tegemine?»

«Sa ei mõista mind, Sancho, ma tahan öelda seda, et ta peab olema teinud mingi kokkuleppe kuradiga, kes sisendab ahvile selle oskuse, millega ta endale leiba teenib, siis aga, kui ta rikkaks on saanud, annab ta oma hinge kuradile, mida see inimsoo üldine vaenlane püüabki. Seda sunnib mind uskuma asjaolu, et ahv vastab ainult mineviku ja oleviku kohta käivatele küsimustele, ja kuradi teadmised ei või kaugemale ulatuda, kuna tulevikuasju teab ta ainult oletamisi ja mitte alati, sest ainuüksi jumal teab aegu ja silmapilke ja tema jaoks pole ei minevikku ega tulevikku, vaid kõik on olevik. Kui see aga nii on, nagu see tõepoolest ongi, siis on selge, et see ahv kõneleb kuradi abil, ja ma panen imeks, et tema peale pole kaevatud Pühale Inkvisitsioonile ja teda pole uurimise alla võetud ega tunnistama sunnitud, kelle jõul ta ette kuulutab, sest on kindel, et see ahv pole astroloog, sest ei tema peremees ega tema sea kokku ega oska kokku seada neid figuure, mida nimetatakse astroloogilisteks ja mis on nüüdsel ajal nii väga moes Hispaanias, et pole ühtki kerglast naist, ühtki paaži ega kingapaikajat, kes ei arvaks, et ta niisama kergesti võib üles joonistada niisuguse figuuri nagu tõsta maast üles kaardimängusoldati, hävitades oma valede ja teadmatusega usaldust teaduse imeväärsete tõdede vastu. Ma tean üht prouat, kes küsis ühelt neist joonistetegijaist, kas tema väike sülekoer jääb tiineks ja toob poegi ja kui palju ning mis värvi need kutsikad on, kes tal sünnivad. Seepeale vastas härra tähetark, kui oli teinud joonise, et koe-

rake jääb tiineks ja toob kolm kutsikat, ühe rohelise, ühe punase ja ühe kirju, tingimusel et koer paaritub kella üheteistkümne ja kaheteistkümne vahel päeval või öösel ja et see sünniks esmaspäeval või laupäeval. Juhtus aga nii, et kaks päeva hiljem suri lita seedimisrikke tagajärjel ja härra joonistetegija sai paikkonnas ülitarga astroloogi kuulsuse, nagu saavad kõik või enamjagu neid joonistetegijaid.»

«Sellest hoolimata tahaksin ma,» ütles Sancho, «et teie heldus laseks meister Pedrol oma ahvilt küsida, kas on tõsi see, mis teiega juhtus Montesinose koopas, sest mina omalt poolt arvan, ärge pange pahaks, teie heldus, et kõik see oli puha pettusekraam ja vale või vähemalt unenägu.»

«Kõik võib olla,» vastas don Quijote, «aga ma teen igatahes, mis sa mulle soovitad, kuigi mul selle kohta nagu teatav südametunnistuse kahtlus jääb.»

Sel ajal kui nad nii kõnelesid, tuli meister Pedro otsima don Quijotet ja ütlema talle, et teater on juba korras ja tulgu ta tema etendust vaatama, sest see olevat seda väärt.

Don Quijote avaldas talle oma mõtte ja palus, et ta kohe oma ahvilt küsiks, kas teatud asjad, mis temaga Montesinose koopas juhtusid, olid unes või ilmsi, sest tema arvates oli seal mõlemat.

Seepeale läks meister Pedro ilma sõna lausumata ja tõi ahvi, asetas ta don Quijote ja Sancho ette ning ütles:

«Vaadake, ahviisand, see rüütel tahab teada, kas mõningad asjad, mis talle Montesinose-nimelises koopas juhtusid, olid võltsid või tõelised.»

Ta tegi ahvile hariliku märgi, see hüppas talle vasakule õlale ja rääkis talle, nagu näis, midagi kõrva sisse, mispeale meister Pedro kohe ütles:

«Ahv ütleb, et osa asju, mis teie heldus nimetatud koopas nägi või läbi tegi, on võltsid ja osa tõenäolised, ja et see on kõik, mis ta teab, ega oska ta midagi muud selle küsimuse kohta öelda. Kui te rohkem teada tahate, siis annab ta järgmisel reedel kõige peale vastust, mis te temalt küsite. Praegu aga on tema võime otsas ega tule enne reedet tagasi, nagu ma ütlesin.»

«Eks ma ütelnud,» lausus Sancho, «et ma ei saanud end uskuma panna, nagu oleks kõik või poolgi sellest, mis teie heldus, mu armas härra, selle koopa juhtumistest rääkisite, tõsi?»

«Küllap sündmused näitavad seda, Sancho,» vastas don

Quijote, «sest aeg, kõigi asjade avalikukstegija, ei jäta neist ühtki päevavalgele toomata, olgu see peidetud kas või sügavale maa sisse. Ja nüüd aitab sellest ja lähme tubli meister Pedro teatrit vaatama, sest minu arvates peab see mõndagi uudist pakkuma.»

«Kuidas mõndagi?» küsis meister Pedro. «Kuuskümmend tuhat uudist peitub selles minu teatris. Ma ütlen teie heldusele, mu härra don Quijote, et see on üks kõige vaatamisväärsemaid asju, mis tänapäeval maailmas olemas, ja *operibus credite et non verbis**, ja nüüd asja juurde, sest aeg on juba hiline ja meil on veel palju teha, öelda ja näidata.»

Don Quijote ja Sancho kuulasid sõna ja läksid sinna, kus teatrilava oli juba üles seatud ja avatud ja ümberringi täis väikesi põlevaid vahaküünlaid, mis tegid ta toredaks ning säravaks.

Kohale jõudes läks meister Pedro lava taha, sest tema oli see, kes nukke mängitas, väljaspoole aga asus üks poiss, meister Pedro abiline, et olla teatri saladuste tõlgitsejaks ja seletajaks. Tal oli käes kepike, millega ta osutas kujudele, kes nähtavale ilmusid.

Kui siis kõik kõrtsis viibijad olid kohtadele asunud, kusjuures mõned seisid püsti lava vastas, don Quijotele, Sanchole, paažile ja nõole aga olid antud kõige paremad kohad, hakkas tõlgitseja kõnelema seda, mida kuuleb või näeb see, kes kuuleb tema juttu või loeb järgnevat peatükki.

XXVI PEATÜKK

Kus jätkub naljakas nukuteatri lugu ja jutustatakse ka teistest päris kenadest asjadest

Kõik jäid vait, tyroslased ja troojalased*, ma tahan öelda, et kõik, kes etendust vaatasid, rippusid pilkudega teatriimede seletaja suu küljes, kui äkki kostsid lava tagant timpanite ja trompetite helid ning kõva suurtükimürin. See müra vaibus aga kiiresti ja seejärel tõstis poiss häält ning hakkas kõnelema:

«See tõepärane lugu, mis siin teie heldustele ette kantakse, on täpipealt võetud prantsuse ajaraamatutest ja hispaania romanssidest, mis käivad suust suhu rahva hulgas ja mida laulavad poisikesed tänaval. Siin on juttu sellest, kuidas härra don Gaiferos vabastas oma abikaasa Melisendra, kes oli Hispaanias vangis mauride käes Sansueña linnas, nii oli nimelt varem selle linna nimi, mida nüüd kutsutakse Zaragozaks. Vaadake, teie heldused, seal istub don Gaiferos täringute juures, nii nagu laulusõnad ütlevad:

On täringute juures don Gaiferos,
kes juba unustanud Melisendra.*

Ja see osaline, kes seal ilmub, kroon peas ja valitsuskepp käes, on keiser Karl Suur, Melisendra arvatav isa, kes on pahane, nähes oma väimehe tegevusetust ning hoolimatust, ja tuleb temaga nüüd tõrelema. Pange tähele, missuguse ägeduse ja õhinaga ta seda teeb, nii et näib, nagu tahaks ta anda talle valitsuskepiga pooltosinat vopsu, ja on isegi autoreid, kes ütlevad, et ta olevat neid talle üsna tõhusalt andnud. Kaua kõnelnud kuningas talle hädaohust, mis ähvardavat tema au, kuna ta ei püüa oma naist vabastada, ja viimaks olevat ta, nagu räägitakse, lausunud:

Olen küllalt teile öelnud, te silmas pidage!

Vaadake ka, teie heldused, kuidas keiser pöörab selja ja lahkub pahaseks saanud don Gaiferosest; kuidas viimane lükkab endast vihaselt eemale mängulaua ja nupud ja nõuab endale kiiresti raudrüüd ning palub oma nõolt don Roldánilt laenuks tema mõõka Durindanat, ja kuidas don Roldán ei taha seda talle laenata, vaid pakub talle oma seltsi raskes ettevõttes, mis tal ees seisab. Aga vapper ja vihane don Gaiferos ei taha seda vastu võtta, vaid ütleb, et temast üksinda jätkub abikaasa vabastamiseks, olgu see peidetud kas või sügavale maa alla; ja seejärel läheb ta raudrüüd selga panema, et kohe teele asuda. Pöörake nüüd, teie heldused, silmad selle torni poole, mis sealt paistab ja mis oletatavasti on üks Zaragoza linnuse torne, mida nüüd nimetatakse Aljafería linnuseks; mauri riietes daam selle rõdul on võrratu Melisendra, kes tihti vaatas sealt Prantsusmaa poole viivale teele, ja lennates mõttes Pariisi ning oma abikaasa juurde, püüdis sellega leida tröösti oma vangipõlves. Pange tähele ka üht uut juhtumust, mis nüüd

tuleb ja mida võib-olla iial enne pole nähtud. Kas näete seda mauri, kes tasakesi ja samm-sammult läheneb Melisendrale selja tagant, sõrm suu peale pandud? Vaadake nüüd, kuidas ta suudleb daami otse huultele ja missuguse rõõmuga Melisendra sülitab ja pühib huuli oma särgi valge käisega ja kuidas ta nüüd kaebab ning ahastuses oma ilusaid juukseid katkub, nagu oleksid need süüdi talle osaks saanud teotuses. Vaadake ka, kuidas see tähtis maur seal rõdul — see on Sansueña kuningas Marsilio —, nähes mauri häbematust, annab käsu ta kohe kinni võtta, hoolimata sellest, et see on tema sugulane ja suur armualune, ja anda talle kakssada piitsahoopi ning viia teda läbi linna tänavate, kust harilikult viidi kurjategijaid, ametlikud kuulutajad ees ja kohtuteenrid järel. Ja näete, siin tullakse juba kohtuotsust täide viima, kuigi süütegu on alles praegu toime pandud, sest mauridel pole vastaspoole seletuste andmist ega protsessi edasilükkamist tunnistajate ülekuulamiseks ja tõendite uurimiseks nagu meil.»

«Laps, laps,» ütles nüüd don Quijote valju häälega, «jätkake oma jutustust otsejoones ja ärge hakake keerdkäike tegema, sest selleks, et mõnd tõde päevavalgele tuua, on vaja palju tõendeid ja lisatõendeid.»

Ka meister Pedro ütles lava tagant:

«Ära valgu oma jutuga liiga laiali, poiss, vaid tee, mis see isand sind käsib, see on kõige õigem; laula oma laulu lihtsalt ja ära hakka kontrapunkte püüdma, sest nende liiga suurte peensuste tagaajamisel võib hääl kergesti katkeda.»

«Seda ma teen,» vastas poiss ja kõneles edasi järgmiselt:

«See kogu, kes ilmub sealt ratsa, gaskooni mantel seljas, ongi Gaiferos, keda ta abikaasa ootas. Kuna armunud maurile on ta jultumuse eest kätte makstud, ilmub Melisendra rõõmsama ja rahulikuma ilmega torni rõdule, kõneleb oma mehega, keda peab lihtsalt reisimeheks, ja vahetab temaga kõiki neid sõnu ja lauseid, mis tulevad ette romanssis, kus öeldakse:

Kui, rüütel, Prantsusmaale lähete,
siis pärige, kus on Gaiferos.

Aga ma ei hakka neid praegu ette tooma, sest liiga pikale veniv jutt tekitab tüdimust. Jätkub sellest, et näha, kuidas don Gaiferos end ilmutab, ja Melisendra rõõmsast olekust mõistame, et ta on tema ära tundnud. Ja nüüd näeme,

kuidas Melisendra end rõdult alla laseb, et istuda oma hea abikaasa hobuse laudjale. Aga oh häda! Seelikuäär on rõdu võre külge kinni jäänud, ja nüüd ripub põgeneja õhus ega saa alla tulla. Aga näete, kuidas halastaja taevas kõige suuremates hädades appi tuleb: don Gaiferos jõuab tema juurde, ja hoolimata sellest, kas kallis seelik käriseb või ei, haarab Melisendra, tõmbab ta jõuga alla ja paneb ta ühe ropsuga kaksiratsa, meeste viisi, oma hobuse laudjale. Ta käsib Melisendral tugevasti kinni hoida ja käed temale selja tagant ümber panna, nii et nad rinnal vaheliti oleksid, selleks et ta ei kukuks, sest proua Melisendra polnud harjunud säärasel viisil ratsutama. Vaadake, kuidas hobuse hirnumine annab märku, et ta on rõõmus vapra ja kauni koorma üle, mida ta oma isanda ja selle abikaasa näol kannab. Näete, kuidas nad ümber pööravad, linnast välja sõidavad ning rõõmsalt ja heas tujus Pariisi poole teele asuvad. Minge rahus, oo võrratu tõeliste armastajate paar! Jõudke tervelt oma armsale isamaale ja ärgu saatus lükaku takistusi teie õnnelikule teele! Nähku teie sõprade ja sugulaste silmad teid rahus maitsmas teie ülejäänud elupäevi ja olgu neid nii palju nagu Nestoril!»

Siin tõstis meister Pedro teist korda häält ja ütles:

«Lihtsamalt, poiss, ära tüki liiga kõrgele, sest igasugune edvistamine on kurjast.»

Seletaja ei vastanud midagi, vaid kõneles edasi järgmiselt:

«Ei puudunud mõned jõudevahtivad silmad, mis harilikult kõike näevad ja mis nägid ka Melisendra allalaskumist ja ratsule asumist, millest anti teada kuningas Marsiliole, kes kohe käskis häiresignaali anda. Ja vaadake, kui ruttu see sünnib, sest juba on kogu linn kellade helinast nagu kokku varisemas, sest kõigis mošeede tornides pauguvad kellad.»

«See pole õige,» ütles nüüd don Quijote. «Selles kellade asjas on meister Pedro küll väga sobimatult talitanud, sest maurid ei kasuta kelli, vaid timpaneid ja teatud liiki *dulzaina*'sid, mis on meie *chirimía*'de* moodi; nii et lasta Sansueñas kelli lüüa on kahtlemata suur rumalus.»

Kui meister Pedro seda kuulis, jättis ta kellalöömise seisma ja ütles:

«Ärge pange rõhku tühiasjadele, härra don Quijote, ega ajage niisugust täpipealsust taga, sest seda ei saa kätte. Kas ei kanta meil siin iga päev ette tuhat näitemängu,

mis on täis sobimatusi ja rumalusi ja mis sellest hoolimata käivad suure eduga oma teed ja mida ei kuulata mitte ainult kiiduavaldustega, vaid isegi imetluse ja vaimustusega? Jätka, poiss, ja lase neil rääkida, sest kui mina oma kukru täis saan, siis kantagu siin ette kas või rohkem sobimatusi kui on päikesel kiiri.»

«See on tõsi,» vastas don Quijote.

Ja poiss jätkas:

«Vaadake, kui palju ja kui toredaid ratsanikke sõidab linnast välja kaht kristlasest armastajat taga ajama; kui palju trompeteid puhutakse, *dulzaina*'sid mängitakse, timpaneid ja trumme lüüakse! Ma kardan, et nad saadakse kätte, köidetakse oma hobuse saba külge ja tuuakse tagasi — see oleks kohutav vaatepilt.»

Kui don Quijote nägi seda mauride hulka ja kuulis koletut kära, arvas ta, et oleks tarvis põgenejatele abi anda, ja ta tõusis püsti ning hüüdis valju häälega:

«Ma ei luba, et minu eluajal ja juuresolekul tehakse niiviisi ülekohut nii kuulsale rüütlile ja vaprale armastajale nagu don Gaiferos. Pidage, alatu rahvarämps, ärge minge talle järele ja ärge kiusake teda taga, või muidu tuleb teil võidelda minuga.»

Nõnda öeldes paljastas ta mõõga, kargas ühe hüppega lava juurde ja hakkas kiiresti ning seninägematu ägedusega mõõgaga raiuma nukkudest maure — ühed paiskas maha, teistel lõi pead otsast, vigastas ühte ja tükeldas teist, ja paljude teiste mõõgalöökide hulgas virutas ühe säärase hoobi ülalt alla, et kui meister Pedro poleks alla kummardunud, end küüru ja kõverasse tõmmanud, oleks don Quijote tal pea nii kergesti maha raiunud, nagu oleks see martsipanitaignast. Meister Pedro hüüdis valju häälega:

«Pidage, teie heldus härra don Quijote! Vaadake, need, keda teie maha paiskate, purustate ja tapate, ei ole mitte tõelised maurid, vaid papist kujukesed. Mõtelge, taeva pärast, et te purustate ja hävitate kogu mu varanduse!»

Aga don Quijote ei hoolinud sellest, vaid valas aga edasi oma hoope — randmelööke, otse- ja kaarlööke sadas nagu vihma. Lõpuks oli ta lühema aja jooksul, kui on vaja kahe *credo* lugemiseks, kogu nukuteatri maha paisanud, tükkideks teinud ja purustanud kõik selle nöörid ja kujud; kuningas Marsilio oli raskesti haavatud ja keiser Karl Suurel olid kroon ja pea lõhki löödud. Terve pealtvaatajatekogu läks ähmi täis: ahv põgenes kõrtsi katusele, nõbul

hakkas hirm, paaž lõi araks ja isegi Sancho Panzat valdas kole kartus, sest ta ei olnud oma isandat iial nii meeletus vihas näinud, nagu ta pärast tormi möödumist vandus. Kui don Quijote oli kogu nukuteatri pihuks ja põrmuks teinud, rahunes ta veidi ja ütles:

«Ma tahaksin, et praegusel silmapilgul oleksid siin kõik need, kes ei usu ega taha uskuda, kui palju kasu on maailmas rändrüütlitest; sest vaadake, kui mind siin poleks olnud, mis oleks saanud tublist don Gaiferosest ja ilusast Melisendrast? Kindlasti oleksid need koerad praegusel silmapilgul neile juba järele jõudnud ja neile kurja teinud. Ühesõnaga, elagu rändrüütlus üle kõige, mis praegu maa peal on!»

«Elagu ta minugipoolest,» ütles nüüd meister Pedro hädise häälega, «aga mind tabagu surm, sest ma olen nii õnnetu, et võin öelda ühes kuningas don Rodrigoga:

Veel eile olin maal siin isandaks,
kuid täna pole enam ühtki torni,
mis enda omaks võiksin nimetada.

Veel poole tunni, ei, veel poole minuti eest olin kuningate ja keisrite isand, mu tallid olid täis lõpmata palju hobuseid ja mu kirstud ja kotid täis lugematuid toredaid riideid, nüüd aga olen ma õnnetu ja vilets, vaene ja kerjus, aga kõige hirmsam on see, et oma ahvist olen ma ilma, sest, ausõna, enne kui ma ta jälle kätte saan, tuleb mul ränka vaeva näha, ja seda kõike selle rüütlihärra mõtlematu ägeduse pärast, kellest kõneldakse, et ta kaitseb alaealisi, seab jalule õiglust ning teeb muid kristlikke tegusid, ja ainult minu juures üksi on tema suuremeelne kavatsus luhta läinud. Aga kiidetud ja tänatud olgu kõige vägevam taevas, et just Kurva Kuju rüütel pidi olema see, kes minu kujud nii kurba olekusse viis!»

Meister Pedro sõnad liigutasid Sancho Panzat ja ta ütles:

«Ära nuta ega kaeba, meister Pedro, sest see murrab mu südame! Tea, et minu isand don Quijote on usklik ja hella südametunnistusega ristiinimene, ja kui ta ära näeb, et ta on sulle ülekohut teinud, siis oskab ja tahab ta seda sulle ka tasuda ja heaks teha, nii et sa suurt kasu saad.»

«Kui härra don Quijote tasuks mulle osagi nende kujude eest, mis ta purustas, siis oleksin ma rahul, ja tema heldus kergendaks ka oma südametunnistust, sest see ei või õndsaks saada, kes võõrast vara vastu selle omaniku tahtmist enda käes hoiab ja seda tagasi ei anna.»

«Nii see tõesti on,» ütles don Quijote, «aga seni ma ei tea, et ma teie varast midagi oma käes hoiaksin, meister Pedro.»

«Kuidas nii?» vastas meister Pedro. «Aga need riismed siin sellel kõval ja viljatul pinnal — kes puistas nad laiali ja hävitas nad kui mitte selle vägeva käsivarre võitmatu ramm? Ja kellele kuulusid need kehad kui mitte minule? Ja millest sain ma endale ülalpidamist kui mitte nendest?»

«Nüüd usun ma lõplikult seda,» ütles seepeale don Quijote, «mida ma juba varem tihti olen arvanud, nimelt et need nõiad, kes mind taga kiusavad, panevad kogu aeg minu silmade ette igasuguseid kujusid nii, nagu nad on, pärast aga moondavad ja teevad nad niisuguseks, nagu nemad tahavad. Ma ütlen teile tõesti ja tõsiselt, mu härrad, kes te mind kuulate, et minu arvates kõik, mis siin sündis, sündis tõeliselt: Melisendra oli Melisendra, don Gaiferos oli don Gaiferos, Marsilio oli Marsilio ja Karl Suur oli Karl Suur. Sellepärast haaraski mind viha, ja et oma rändrüütlikohust täita, tahtsin ma anda abi ja toetust põgenejatele, ja selle hea kavatsusega tegingi ma seda, mis te nägite. Kui asi mul vääriti läks, siis pole see minu süü, vaid nende õelate süü, kes mind taga kiusavad. Sellest hoolimata tahan ma oma eksimuse eest, kuigi see ei tulnud kurjast tahtest, mõista iseend kahjude tasumisele: vaadaku meister Pedro järele, mis ta purustatud kujude eest tahab, sest mina olen valmis talle kõik kinni maksma heas ja käibel olevas Kastiilia rahas.»

Meister Pedro kummardas ja ütles:

«Ma ei oodanud midagi vähemat vapra La Mancha don Quijote ennekuulmatust kristlusest, kes on kõigi hädaliste ja viletsate hulkurite tõeline abimees ja kaitsja. Ja olgu siin kõrtsmikuisand ja suur Sancho vahemeesteks ja hindajateks teie ja minu vahel selles asjas, et mis võivad olla või on väärt purustatud kujud.»

Kõrtsmik ja Sancho olid nõus, ja kohe tõstis meister Pedro maast üles Zaragoza kuninga Marsilio, kellel puudus pea, ja ütles:

«On ju selgesti näha, kui võimatu on viia seda kuningat tagasi oma endisesse olekusse, seepärast arvan ma, kui mitte paremat otsust ei tehta, et mulle tuleks maksta tema surma, lõpu ja otsa eest neli ja pool reaali.»

«Edasi,» ütles don Quijote.

«Vaat selle prao eest ülalt alla,» jätkas meister Pedro, võttes kätte lõhkise keisri Karl Suure, «ei oleks vist palju küsida viis ja veerand reaali.»

«Seda pole vähe,» ütles Sancho.

«Ei ka palju,» vastas kõrtsimees, «aga teeme kiriku keset küla ja märgime talle viis reaali.»

«Saagu oma viis ja veerand,» ütles don Quijote, «sest üks veerand vähem või rohkem ei tähenda enam midagi selles suures õnnetuses. Tehku aga meister Pedro kähku, sest õhtusöögiaeg jõuab kätte ja ma tunnen juba nälja pitsitust.»

«Selle kuju eest,» ütles meister Pedro, «millel puudub nina ja üks silm, see on ilus Melisendra, küsin ma ja arvan, et mul on õigus, kaks reaali ja kaksteist maravediid.»

«No nüüd on küll kurat lahti,» ütles don Quijote, «Melisendra peaks oma abikaasaga juba üle Prantsusmaa piiri olema, sest hobune, millega nad ratsutasid, minu arvates enam lendas kui jooksis, nii et ei maksa mulle siin kassi jänese pähe müüa ja näidata mulle ilma ninata Melisendrat, sellal kui teine võib-olla praegu muretult lustipidu peab Prantsusmaal oma abikaasa seltsis. Õnnistagu jumal igaühel seda, mis temale kuulub, härra meister Pedro, ja käime ikka kindlalt ja ausa meelega oma teed. Jätkake.»

Kui meister Pedro nägi, et don Quijote jälle õigelt teelt eksis ja oma endise veidra ettekujutuse juurde tagasi läks, ei tahtnud ta lasta teda käest lipsata ja seepärast ütles:

«See pole vist mitte Melisendra, vaid üks nendest näitsikutest, kes teda ümmardasid, nii et kui ma tema eest kuuskümmend maravediid saan, siis on mulle minu arust hästi makstud.»

Sel viisil määras ta hinna ka paljudele teistele purustatud kujudele, ja seejärel kui kaks vahekohtunikku poolte nõusolekul olid hinda veidi alandanud, tegi kogu summa välja nelikümmend ja kolmveerand reaali, mis Sancho ka kohe välja ladus; aga lisaks küsis meister Pedro veel kaks reaali ahvi kinnipüüdmise vaeva eest.

«Anna need talle, Sancho,» ütles don Quijote, «mitte selleks, et ahv kinni püüda, vaid et üks peatäis võtta. Mina annaksin kas või kakssada reaali tasuks sõnumitoojale, kes mulle kindlalt võiks öelda, et proua donja Melisendra ja

härra don Gaiferos on juba Prantsusmaal oma rahva keskel.»

«Keegi ei või seda meile paremini öelda kui minu ahv,» ütles meister Pedro, «aga ükski kurat ei püüa teda nüüd kinni, kuigi ma arvan, et poolehoid ja nälg sunnivad teda mind täna öösel üles otsima; jumal saadab hommiku ja eks me siis näe.»

Nii lõppes torm nukuteatri ümber, ja rahus ning üksmeeles sõid kõik õhtust suurejooneliselt helde don Quijote arvel.

Juba enne hommikukoitu lahkus kõrtsist mees, kes vedas piike ja hellebarde; ja kui päike tõusnud oli, tulid don Quijotega jumalaga jätma nõbu ja paaž; esimene kavatses oma kodukohta tagasi minna, teine oma teed jätkata, mille kergendamiseks don Quijote talle tosin reaali andis. Meister Pedro tundis don Quijotet juba küllalt hästi ega tahtnud temaga uuesti jagelema hakata, ning seepärast tõusis ta enne päikest, kogus kokku oma teatri jäänused ja ahvi ning läks samuti uutele seiklustele vastu. Kõrtsimees, kes don Quijotet kuigipalju ei tundnud, pani ühteviisi imeks ta hullust kui ta heldust. Lõpuks maksis Sancho talle väga hästi oma isanda käsul, ja jätnud temaga jumalaga umbes kella kaheksa ajal hommikul, lahkusid nad kõrtsist ning asusid teele, kuhu nad jätamegi, sest meil on vaja rääkida muudest asjadest, mis on tarvilikud selle kuulsa loo õigesti mõistmiseks.

XXVII PEATÜKK

Kus jutustatakse sellest, kes olid meister Pedro ja tema ahv, samuti äpardusest, mis juhtus don Quijotega eeslikisa loos, mida ta mitte nõnda lõpule ei viinud, nagu ta oleks soovinud ja nagu ta oli mõelnud

Selle tähtsa loo kirjapanija Cide Hamete alustab käesolevat peatükki järgmiste sõnadega: «Vannun nagu kristlane ja katoliiklane...», mille kohta tema tõlkija ütleb, et kui Cide Hamete, olles maur, kes ta kahtlemata oli, vandus nagu kristlane ja katoliiklane, siis võis see tähendada ainult ühte: nii nagu kristlane ja katoliiklane vannet andes vannub ja peab vanduma ning rääkima ainult täit tõtt, nii

ka tema, just nagu oleks ta vandunud nagu kristlane ja katoliiklane, kõneleb ainult tõtt don Quijotest, iseäranis aga rääkides sellest, kes on meister Pedro ja see ettekuulutaja ahv, kes kõik ümberkaudsed külad oma ettekuulutustega imestama pani. Ta ütleb niisiis, et see, kes on lugenud käesoleva loo esimest osa, mäletab hästi toda Ginés de Pasamontet, kelle don Quijote vabastas koos teiste galeeriorjadega Sierra Morenas — heategu, mille eest see õel ja kurjaloomuline rahvas teda hiljem halvasti tänas ja talle veel halvemini tasus. See Ginés de Pasamonte, keda don Quijote kutsus Ginesillo de Parapillaks, varastaski Sancho Panzalt tema Halli, aga et trükkalite süü läbi selle loo esimeses osas ei ole teatatud, kuidas või millal see sündis, siis on see paljudele arutamist andnud ja nad on pannud selle trükkimisvea autori halva mälu arvele. Aga lühidalt öeldud, Ginés varastas eesli magava Sancho Panza alt, kasutades sama abinõu ja viisi kui Brunelo, kes Albracat piiraval Sacripantel hobuse jalgade vahelt ära viis; ja pärast sai Sancho eesli tagasi, nii nagu on jutustatud. Seesama Ginés siis, kartes sattuda kohtuvõimude kätte, kes teda otsisid, et karistada teda ta lõpmatute kelmustükkide ja kuritegude eest, mida oli nii palju ja sääraseid, et ta ise kirjutas neist terve paksu köite, otsustas asuda Aragóni kuningriiki, ja katnud endal vasaku silma kinni, hakkas seal pidama nukuteatrinäitleja ametit, sest seda ja taskukunsttükke oskas ta ülihästi. Vabakssaanud kristlastelt, kes tulid Berbeeriast, sai ta juhtumisi osta tolle ahvi, kellele ta õpetas, et kui ta teeb teatud märgi, siis ahv ronib talle õlale ja sosistab talle midagi kõrva või teeb, nagu sosistaks. Ta hakkas oma nukuteatri ja ahviga maad mööda ringi rändama, ja enne kui ta kuhugi külla läks, päris ta lähemast paikkonnast või kellelt kõige paremini sai, teateid, missuguseid iseäralikke asju oli juhtunud selles külas ja missuguste inimestega. Pidades seda kõike hästi meeles, näitas ta kõigepealt oma nukuteatrit, üks kord üht lugu ja teine kord teist, aga kõik olid lõbusad, huvitavad ja tuntud. Kui etendus lõppes, tõi ta ette oma ahvi oskused, öeldes külarahvale, et ahv arvab ära kogu mineviku ja oleviku, tuleviku kallal aga ei proovi oma osavust. Vastuse eest iga küsimuse peale võttis ta kaks reaali, mõnele aga tegi odavamalt, selle järgi, kuidas ta küsijat takseeris; ja kui ta vahel tuli inimeste juurde, kellega juhtunud asju ta teadis, kes aga temalt midagi ei küsinud, et

mitte maksta talle, siis andis ta ikkagi ahvile märku ja pärast ütles, et ahv oli talle seda ja seda öelnud, mis täpipealt klappis juhtunuga. Sellega kasvas inimeste poolehoid ja kõik trügisid tema juurde. Mõni teine kord, kuna ta oli väga arukas, vastas ta omast peast sel viisil, et vastused passisid hästi küsimustega. Ja kuna keegi talt põhjalikumalt ei pärinud ega talle peale ei käinud, et ta ütleks, kuidas tema ahv asju ära arvab, vedas ta kõiki ninapidi ja täitis oma kukrut. Niipea kui ta kõrtsi astus, tundis ta don Quijote ja Sancho Panza ära ja selle tutvuse tõttu oli tal kerge äratada imestust don Quijotes ja Sancho Panzas ja kõigis, kes seal viibisid. Aga talle oleks kalliks maksma läinud, kui don Quijote oleks lasknud käe veidi madalamale langeda, kui ta kuningas Marsiliol pea maha raius ja kõik ta ratsanikud purustas, nagu eelmises peatükis on jutustatud. Seda tahtsimegi öelda meister Pedrost ja tema ahvist.

Nüüd tuleme tagasi La Mancha don Quijote juurde. Seejärel kui ta oli kõrtsist lahkunud, otsustas ta kõigepealt ringi vaadata Ebro jõe kallastel ja selle ümbruses, enne kui ta Zaragoza linna läheb, sest turniiri alguseni oli veel palju aega. Selle kavatsusega jätkas ta teed ja rändas ringi kaks päeva, aga midagi kirjapanemisväärset ei juhtunud; kolmandal päeval, sõites ühele kingule, kuulis ta kõva trummipõrinat, trompetihääli ja arkebuusipauke. Algul arvas ta, et mõni rügement sõdureid läheb mööda, ja et neid näha, andis ta Rocinantele kannuseid ja sõitis künkale. Kui ta üles jõudis, nägi ta künkajalal tema arvates enam kui kahtsada inimest, kes olid varustatud mitmesuguste sõjariistadega, nagu mitut laadi piikide, pandpüssside, hellebardide, arkebuuside ja ümarkilpidega. Ta tuli nõlvakust alla ja salgale niivõrd ligidale, et nägi selgesti lippe, eraldas nende värve ja seletas piltkujusid ning juhtlauseid, mida nad kandsid, iseäranis üht, mis esines valgest atlassist lipul ehk vimplil ja mis kujutas väga elavalt maalitud väikest sardiinia tõugu eeslit, kellel oli pea püsti, suu lahti ja keel väljas, ühesõnaga, säärane ilme ja säärane asend, nagu karjuks ta; tema ümber aga olid suurte tähtedega kirjutatud need kaks värssi:

Ei kisand asjata i-aa
nii üks alkald kui teine ka.

Sellest tunnusmärgist järeldas don Quijote, et need inimesed pidid olema eeslikisa külast; ta ütles seda ka San-

chole ja luges talle ette, mis lipul oli kirjutatud. Ta lisas juurde, et talupoeg, kes neile seda lugu oli jutustanud, oli nähtavasti eksinud, öeldes, et kaks *regidor*'i karjusid eesli moodi, sest lipul leiduvate värsside järgi polnud nad mitte *regidor*'id, vaid alkaldid. Seepeale vastas Sancho Panza:

«Seda ei maksa tähele panna, härra, sest väga võimalik, et *regidor*'id, kes tookord eesli moodi karjusid, said aja jooksul oma küla alkaldideks, nii et neid võib nimetada mõlema aunimega; seda enam, et loo tõepärasuse jaoks pole tähtis, kas karjujad olid alkaldid või *regidor*'id, kui nad aga tõepoolest karjusid, sest alkald võib niisama hästi eesli moodi karjuda kui *regidor*.»

Lühidalt, nad nägid ja said aru, et pilgatud küla oli tulnud välja võitlema selle vastu, kes pilkas teda enam kui õige ja kui kõlbas headele naabritele. Don Quijote läks nende juurde Sancho suureks meelehärmiks, sest tema ei armastanud end iial segada säärastesse juhtumustesse. Väesalk võttis rüütli enda keskele, arvates, et ta on mõni nende erakonnast. Tõstnud näovarju üles, sõitis don Quijote väärika ja julge rühiga eeslilipu juurde, ja seal asusid tema ümber kõik selle sõjaväe tähtsamad juhid ning vaatasid teda imestusega, mis haaras alati kõiki, kes teda esimest korda nägid. Märgates, et nad teda nii tähelepanelikult vaatavad, aga keegi midagi ei kõnele ega küsi, tahtis don Quijote ära kasutada seda vaikimist, ja tõstes häält ta ütles:

«Lahked härrad, ma palun teid väga tungivalt, et te ei katkestaks kõnet, mida kavatsen teile pidada, enne kui te näete, et see teile vastumeelt ja tüütav on, sest kui nõnda peaks juhtuma, siis teie kõige väiksema märguande peale panen ma pitsati oma suule ja keele köidikusse.»

Kõik ütlesid talle, et kõnelgu aga, mis ta soovib, ja et nad kuulavad teda hea meelega. Selle loaga jätkas don Quijote järgmiselt:

«Mina, mu härrad, olen rändrüütel, kelle tegevuseks on sõjariistadekunst ja ametiks avitada abivajajaid ja toetada hädalisi. Mõne päeva eest sain ma teada teie õnnetusest ja põhjusest, mis teid sunnib igal sammul haarama sõjariistu, et oma vaenlastele kätte maksta. Ja enam kui üks kord arutades endamisi teie asja, leidsin ma kahevõitluse seaduse põhjal, et teie eksite, pidades end teotatuks, sest iial ei saa üksik isik teotada tervet küla, ehk olgu siis, et ta süüdistab ja kutsub neid kõiki koos välja äraandjana, kuna ta ei tea, kes äraandmise toime pani, milles ta neid süüdistab. Selleks on meil eeskuju don Diego Ordóñez de Lara isikus, kes kutsus välja kogu Zamora linna, sest ta ei teadnud, et Vellido Dolfos üksi oli selle äraandmise toime pannud, et tappis oma kuninga, ja seepärast kutsus ta nad kõik välja, ja kättemaks ning vastuseandmine puudutas kõiki. On ju tõsi, et härra don Diego läks veidi liiale ja astus isegi kaugele üle väljakutse piiridest, sest tal polnud vaja süüdistada surnuid, vett, vilja ega neid, kes pidid veel sündima, ühes muude kõrvaliste asjadega, mida seal nimetatakse. Aga olgu, sest kui viha üle kallaste tungib, siis pole keelel enam keelajat, kasvatajat ega ohjashoidjat, kes teda korrale kutsuks. Kuna nüüd lugu nii on, et üksik inimene ei saa teotada tervet kuningriiki, maakonda, linna, kogukonda ega küla, siis on selge, et pole mõtet hakata kätte maksma säärasel viisil osaks saanud teotuse eest, sest see pole seda. Oleks ikka tore küll, kui Kellaküla* elanikud hakkaksid iga sammu peal kaklema nendega, kes neid nii nimetavad, või kui seda teeksid kastrulinoolijad*, baklažaanisööjad*, valaskalad*, seebikeetjad* või muud, kelle nimed ja hüüdnimed on siin poisikeste ja tühiste inimeste suus. Tõepoolest oleks tore, kui kõigi nende tähtsate linnade kodanikud vihastaksid ja hakkaksid kätte maksma, lastes mõõkadel käia iga tühisema tüli puhul. Ei, ei, jumal ei luba ega taha seda. Mõistlikud mehed ja hästikorraldatud riigid peavad ainult neljal põhjusel sõjariistad haarama ja mõõgad paljastama, saates hädaohtu oma isiku, elu ja varanduse: esiteks katoliku usu kaitseks; teiseks oma elu kaitseks, mis on loomulik ja jumalik seadus; kolmandaks oma au, oma perekonna ja varanduse kaitseks; neljandaks oma kuninga teenistuses õiglases sõjas; ja kui soovime juurde lisada viienda põhjuse, mida võib tegelikult arvata teiseks põhjuseks, siis oma isamaa kaitseks. Neile viiele peapõhjusele võib lisada veel mõned niisama õiglased ja mõistlikud põhjused, mis sunnivad haarama sõjariistu. Aga haarata neid tühiasjade pärast ja põhjustel, mis ennem on nali ning ajaviide kui teotus, seda teevad ainult need, kel puudub mõistlik meel. Pealegi käib ülekohtune kättemaks — õiglast kättemaksu ei saa ollagi — otse meie püha usu seaduse vastu, mis käsib meil teha head oma vaenlastele ja armastada neid, kes meid vihkavad; seda käsku on küll veidi raske täita, aga ainult neil, kes armastavad jumalat vähem kui maa-

ilma ja ihu rohkem kui vaimu, sest Jeesus Kristus, tõeline jumal ja inimene, kes iial ei valetanud, ei võinud ega või valetada ja kes on meie seaduseandja, ütles, et ta ike on hea ja ta koorem on kerge, niisiis ei võinud ta käskida meile asja, mida oleks võimatu täita. Nõnda et teie, mu härrad, olete niihästi jumalike kui inimlike seaduste põhjal kohustatud rahu jalule seadma.»

«Võtaks mind pagan,» ütles nüüd Sancho endamisi, «kui minu peremees mitte toloog pole, ja kui ta seda pole, siis igatahes on ta sellega sarnane nagu üks muna teisega.»

Don Quijote tõmbas korraks hinge, ja nähes, et tema ümber ikka veel vaikiti, tahtis ta jätkata oma kõnet ja oleks seda teinudki, kui Sancho oma teravmeelsusega vahele poleks tulnud: nähes nimelt, et tema isand jäi vait, hakkas ta tema asemel kõnelema ja ütles:

«Minu isand La Mancha don Quijote, kes mõnda aega nimetas end Kurva Kuju rüütliks ja nüüd kannab Lõvide rüütli nime, on väga mõistlik hidalgo, kes oskab ladina ja hispaania keelt nagu mõni bakalaureus, ja kõiges, mis ta teeb ja soovitab, talitab ta nagu tubli sõdur, ja ta tunneb nagu oma viit sõrme kõiki seadusi ja korraldusi selle kohta, mida nimetatakse duelliks. Nii ei jää teil siis muud üle kui talitada tema sõnade järgi, ja kui selles osas peaks mingit eksitust olema, siis tulgu see minu kaela, seda enam et, nagu juba öeldud, on rumalus vihastada lihtsalt selle üle, kui kuuled kedagi eesli moodi karjuvat. Ma mäletan, et kui ma veel poisike olin, siis karjusin ma eesli moodi millal ja kus aga tahtsin, ilma et keegi oleks mind takistanud, ja nii kenasti ning osavasti, et minu karjumise peale karjusid kõik küla eeslid, ja sellegipärast jäin ma ikka oma vanemate lapseks, kes olid väga lugupeetud inimesed. Ja kuigi mind selle oskuse pärast kadestas mitugi meie küla kõige peenemat poissi, ei hoolinud ma sellest tühjagi. Kui te näha tahate, et ma tõtt kõnelen, siis oodake ja kuulake, sest see tarkus on nagu ujumine: kui oled selle kord selgeks õppinud, siis ei unune see iial enam.»

Ja kohe tõstis ta käe nina juurde ja hakkas nii valjusti eesli moodi karjuma, et kõik ümberkaudsed orud vastu kajasid. Üks tema lähedal seisjatest aga, arvates, et ta neid pilkab, tõstis pika kepi, mis tal käes oli, ja andis talle sellega säherduse mataka, et see Sancho Panza maha paiskas. Nähes Sanchot nii halvas seisukorras, tormas don Quijote, piik käes, mehe kallale, kes teda oli löönud, aga

vaheleastujaid oli nii palju, et polnud võimalik Sancho eest kätte maksta. Vastupidi, nähes, et teda ennast tabab kivirahe ja teda ähvardab tuhat palgepandud ambu ja mitte vähem arkebuusi, pööras ta Rocinante ümber ja sõitis nii kiiresti, kui see üldse kapata suutis, nende hulgast eemale, paludes kogu hingest jumalat, et see teda päästaks sellest hädaohust, sest igal sammul kartis ta, et mõni kuul talle seljast sisse tungib ja rinnust välja tuleb, ja iga sammu peal pidas ta hinge kinni ning kuulatas, kas kuul läks mööda. Aga sõdalased leppisid sellega, et nägid teda põgenemas, ega lasknud tema pihta. Sancho polnud veel päris toibunud, kui nad tõstsid ta tema eesli selga ja lasksid tal oma isandale järele sõita — tema küll juhtida ei suutnud, kuid Hall sõrkis ise Rocinantele järele, sest ilma Rocinanteta ei tahtnud ta silmapilkugi olla. Sõitnud tubli tüki maad eemale, pööras don Quijote pead, ja nähes, et Sancho tuleb talle järele, jäi teda ootama, kui märkas, et keegi temale ei järgne. Sõdalased aga jäid sinna kuni ööni, ja kuna nende vastased polnud võitlusele ilmunud, läksid nad rõõmsalt ja rahul olles oma külasse tagasi. Ja kui nad oleksid teadnud vanade kreeklaste kommet, oleksid nad seal paigas ja kohas võidumärgi üles pannud.

XXVIII PEATÜKK

Asjadest, mida see teada saab, nagu ütleb Benengeli, kes peatüki tähelepanelikult läbi loeb

Vapper põgeneb, kui salakavalus on ilmsiks tehtud, mõistlikud mehed hoiavad end parema juhuse jaoks. See tõde leidis kinnitust don Quijotes, kes külarahva viha ja tolle ärritatud salga kurje kavatsusi nähes jalga laskis, ja unustades Sancho ning hädaohu, millesse ta tema jättis, sõitis nii kaugele eemale, kui talle näis küllaldane oma julgeoleku kindlustamiseks. Sancho järgnes talle, rippudes põigiti oma eesli seljas, nagu juba teatasime. Ta jõudis lõpuks pärale, olles juba täiesti toibunud, ja niipea kui ta kohal oli, libistas ta end Halli seljast alla Rocinante jalgade ette — meel-haige, pehmeks tümitatud ja läbipeks-

tud. Don Quijote tuli hobuse seljast maha, et ta haavu järele vaadata, aga leides ta pealaest jalatallani terve olevat, ütles kaunikese vihaga:

«No leidsid ka aja eeslikisa järele aimata, Sancho! Kas oled sa kunagi kuulnud, et poodu majas võib nöörist rääkida? Mida muud võis oodata eeslikarjumise peale kui mitte malakahoope? Ja täna jumalat, Sancho, et nad veel õnnistasid sind kaikaga ega teinud sulle kõvera mõõgaga *per signum crucis**.»

«Minust pole praegu vastajat,» ütles Sancho, «sest minul paistab praegu rääkivat ainult selg. Asume ratsude selga ja lähme siit eemale. Oma eeslikarjumisest ma rääkima ei hakka, aga ma ei saa jätta ütlemata, et rändrüütlid põgenevad ja jätavad oma tublid kannupoisid vaeseomaks pekstuna vaenlaste kätte.»

«See, kes taganeb, ei põgene,» vastas don Quijote. «Sa pead nimelt teadma, Sancho, et vahvust, mis ei seisa mõistlikkuse alusel, nimetatakse hulljulguseks, ja hulljulge vägiteod pannakse enam ta hea õnne kui vapruse arvele. Niisiis ma tunnistan, et olen taganenud, aga mitte põgenenud, ja selle poolest olen järele aimanud paljusid vahvaid mehi, kes on hoidnud end paremate aegade jaoks, nagu kirjutavad lood, mida ma sulle praegu jutustama ei hakka, kuna see sinule kasu ei too ega minule heameelt ei tee.»

Vahepeal oli Sancho don Quijote abiga juba eesli selga roninud, rüütel ise istus Rocinante selga, ja sammu sõites hakkasid nad liikuma metsa poole, mis sealt umbes veerand penikoorma kaugusel paistis. Aeg-ajalt Sancho ohkas sügavalt ja aietas haledalt, ja kui don Quijote talt tema hädise oleku põhjust küsis, vastas ta, et alates selgroo lõpust kuni kaelajuurikani valutab tal kõik nii, et see otse aru peast võtab.

«Valu põhjus on kahtlemata see,» ütles don Quijote, «et kepp, millega sind vemmeldati, oli pikk ja suur, nii et ta ulatus sul üle terve selja, kuhu kuuluvad kõik need osad, mis sul valutavad, aga kui ta oleks ulatunud veel kaugemale, oleks su valu veel suurem olnud.»

«Jumala eest,» ütles Sancho, «teie heldus vabastas mind suurest kahtlusest ja seletas mulle asja ilusate sõnadega ära! Pagan võtaks, kas mu valu põhjus oli tõesti nii salajane, et oli vaja ütelda mulle, et mul valutab kõik see, kuhu malk sattus? Kui mul valutaksid luupeksekondid, siis võiks ju veel mõistatada, miks nad mul valutavad, aga kui

valutab see, mida on tümitatud, siis pole siin palju mõistatada. Ausõna, meie isand ja härra, teise häda on ikka puu küljes; iga päevaga näen ma ikka selgemini, kui vähe mul on oodata sellest, et teie heldusega seltsi pean; sest kui te seekord lasksite mind klohmida, siis mõni teine kord ja veel sadu kordi võime jälle sattuda teatud õhkupildumisele ja seda sorti lapsemängudele, mis mul nüüd selja valutama panid, aga need võivad mul silmanägemise võtta. Ma teeksin paremini, aga ma olen tõbras ega tee kogu eluajal midagi, mis hea oleks, ma teeksin hoopis paremini, ütlen veel kord, kui läheksin koju oma naise ja laste juurde ja toidaksin ning kasvataksin neid sellega, mis jumal heaks arvab mulle anda, ega rändaks teie helduse järel mööda teetuid teid, mööda olematuid radu ja maanteid, alati janus ja tühja kõhuga. Või siis võtke magamiseasi: mõõtke endale, kulla kannupoiss, seitse jalga maad, ja kui tahate rohkem, mõõtke veel teist niipalju, sest teil on voli talitada omaenda heaksarvamise järgi, ja sirutage end välja täitsa nagu süda kutsub. Oh et mu silmad näeksid ärapõletatult ja tuhaks tehtult seda esimest, kes hakkas rändrüütlusega jändama, või vähemalt esimest, kel tuli tahtmine olla kannupoisiks säärastele lollpeadele, kes need endisaja rändrüütlid kõik ilmselt olid. Praeguste kohta ei ütle ma midagi, sest kuna teie heldus on üks nendest, siis pean ma neist lugu, ja kuna ma tean, et teie heldus annab oma kõnelemiste ja mõtlemistega kuradile terve silma ette.»

«Veaksin sinuga kihla, Sancho,» ütles don Quijote, «et nüüd, kus sa kõneled, ilma et keegi sind takistaks, ei valuta sul kogu kehas midagi. Kõnele, mu poeg, kõigest, mis sulle pähe ja suhu tuleb, peaasi et sul midagi ei valutaks, küll mina kannatan heameelega ära pahameele, mida sinu häbematus minus põhjustab. Ja kui sa nii väga tahad oma koju, oma naise ja laste juurde tagasi minna, siis hoidku mind jumal sind selles takistamast. Minu raha on sinu käes — rehkenda välja, kui kaua sellest nüüd on, kui me kolmandat korda oma külast lahkusime, ja rehkenda, kui palju sa võisid ja pidid iga kuu teenima, ja maksa endale oma käega.»

«Kui ma teenisin Tomé Carrasco, bakalaureus Sansón Carrasco isa juures, keda teie heldus hästi tunneb,» vastas Sancho, «siis sain iga kuu kaks tukatit ja peale selle süüa. Ma ei tea, kui palju ma võiksin teenida teie helduse juures,

kuigi ma tean seda, et rändrüütli kannupoisil on rohkem tööd kui sellel, kes teenib põllumehe juures. Sest kui me teenime põllumehe juures, siis nähku me päeval niipalju vaeva kui tahes ja olgu meil nii raske kui tahes, aga õhtul sööme me *olla*'t ja öösel magame voodis, kus ma pole maganud sestsaadik, kui ma teie helduse teenistuses olen. Välja arvatud see lühike aeg, mis me don Diego de Miranda majas viibisime, ja pidu, mida ma pidasin Camacho lihapottidelt võetud vahuga, ja see, mis ma sõin, jõin ja magasin Basilio juures, olen kogu ülejäänud aja maganud kõva maa peal, lageda taeva all, kurja ilma võimuses, toites end juustuliblede ja leivaraasukestega ja juues vett vahel ojast, vahel allikast, mida leidsime neis kõndudes, kus me rändasime.»

«Tunnistan,» ütles don Quijote, «et kõik, mis sa kõneled, Sancho, on tõsi, aga kui palju pean ma siis sinu arvates rohkem maksma, kui sulle Tomé Carrasco maksis?»

«Minu arust,» ütles Sancho, «kui teie heldus annaks mulle iga kuu eest kaks reaali juurde, siis oleks mulle hästi makstud. See käib tasu kohta minu töö eest. Mis aga sellesse puutub, et heaks teha sõna ja lubadust, mis teie heldus mulle on andnud, et ta kingib mulle saarevalitseja koha, siis oleks õiglane lisada mulle selle eest veel kuus reaali, mis teeks kokku kolmkümmend reaali.»

«Väga hea,» vastas don Quijote, «ja kooskõlas palgaga, mis sa endale määrasid — kakskümmend viis päeva on sellest, kui me oma külast välja sõitsime —, rehkenda vastavalt välja, Sancho, ja vaata järele, kui palju ma sulle võlgu olen, ja maksa endale, nagu ma juba ütlesin, oma käega.»

«Pagana pihta!» ütles Sancho. «Teie heldus teeb seda rehnutti hoopis valesti, sest saare lubaduse asjas tuleb arvata sellest päevast peale, millal teie heldus seda mulle tõotas, kuni käesoleva silmapilguni.»

«Noh, ja kui palju on siis sellest, Sancho, kui ma seda sulle tõotasin?» küsis don Quijote.

«Kui ma hästi mäletan,» vastas Sancho, «siis peab olema ligilähedalt kakskümmend aastat.»

Don Quijote lõi endale vastu laupa ja pahvatas peaaegu südamest naerma, siis aga ütles:

«Sestsaadik, kui ma Sierra Morenas käisin, ja üldse kõigist meie rännakutest saadik on vaevalt kaks kuud, ja sina, Sancho, ütled, et ma juba kahekümne aasta eest luba-

sin sulle saare! Nüüd ma ütlen, et sina tahad kogu minu raha, mis sinu käes on, oma palgaks jätta; ja kui see nii on ja sina teda himustad, siis annan ta nüüd sulle ja toogu ta sulle kasu, sest selleks, et vabaneda nii halvast kannupoisist, olen heameelega nõus jääma vaeseks ja ilma krossita. Aga ütle mulle, sa rändrüütluse kannupoisteseaduste rikkuja, kus oled sa näinud või lugenud, et mõni rändrüütli kannupoiss oleks hakanud arutama oma isandaga, et nii ja nii palju peate te mulle iga kuu maksma, et ma teid teeniksin? Tungi, tungi, röövel, arg kelm ja koletis, sest kõike seda näid sa olevat, tungi, ütlen ma, rüütlilugude *mare magnum*'isse*, ja kui sa leiad, et ükski kannupoiss on öelnud või mõelnud seda, mis sina siin ütlesid, siis tahan ma, et sa mulle seda otsaette naelutaksid ja lisaks mulle veel mitu kämblajälge näkku vajutaksid. Pööra Hall ümber ja sõida tagasi koju, sest ühtki sammu siit edasi ei pea sa minuga koos tegema. Oo halvasti tasutud leib! Oo halvasti paigutatud lubadused! Oo inimene, kes sa sarnaned enam looma kui inimolendiga! Nüüd, millal ma mõtlesin sind asetada olukorda, kus sind su naisest hoolimata nimetatakse ekstsellentsiks, nüüd lahkud sa? Sa lähed minema nüüd, kus minul oli kindel ja kõikumatu kavatsus teha sind isandaks maailma kõige parema saare üle? Ühesõnaga, nagu sina mõnikord oled öelnud, mesi ei ole* jne. Eesel sa oled, eesliks jääd ja eeslina sured, kui lõpeb su elutee, sest ma arvan, et ennem jõuab kätte su viimne tunnike, kui sina taipad ja aru saad, et sa tõbras oled.»

Sancho vaatas üksisilmi don Quijotele otsa, sellal kui viimane talle neid laitusi luges, ja ta tundis niivõrd suurt kahetsust, et tal pisarad silma tulid, ja ta ütles kurva ning hädise häälega:

«Mu isand, ma tunnistan, et mul puudub ainult saba, siis oleksin täielik eesel. Kui teie heldus tahaks mulle selle külge panna, siis on see minu arust õigel kohal, ja ma tahan teenida teid eeslina kõik oma ülejäänud elupäevad. Andke mulle andeks, teie heldus, halastage mu mõistmatuse peale ja pidage silmas, et ma tean vähe, ja et kui ma palju lobisen, siis mitte kurjuse pärast, vaid mul on niisuke nõrkus. Aga kes pattu teeb ja end parandab, see võib jumalale loota.»

«Ma oleksin tõesti imeks pannud, Sancho, kui sa poleks mõnd vanasõna oma jutusse põiminud. Noh, olgu, ma

annan sulle andeks tingimusel, et sa end parandad ja et sa edaspidi ei aja nii väga oma kasu taga, vaid katsuksid olla lahkema südamega ja julgustaksid ning elustaksid end lootusega minu lubaduste täitmise peale, mis ehk küll viibib, aga mitte võimatu pole.»

Sancho vastas, et nii ta teebki, isegi kui ta peaks oma nõrkusest jõudu ammutama. Seejärel läksid nad metsa. Don Quijote seadis end sisse ühe jalaka ja Sancho ühe pöökpuu jalal — teatavasti on neil puudel ja teistel nendesarnastel alati olemas jalad, aga käsi ei ole. Sancho saatis öö vaevaliselt mööda, sest peksuvalu andis end ööjaheduses rohkem tunda. Don Quijote veetis öö oma alalistes mälestustes. Siiski sulges uni lõpuks mõlema silmad, ja kui hommik koitis, jätkasid nad oma teed ja otsisid üles kuulsa Ebro kaldad, kus nendega juhtus see, millest räägitakse järgnevas peatükis.

XXIX PEATÜKK

Kuulsast seiklusest nõiutud paadiga

Parajat sammu sõites jõudsid don Quijote ja Sancho kaks päeva pärast metsast lahkumist Ebro jõe äärde, mille nägemine don Quijotele suurt heameelt tegi: ta silmitses jõe kauneid kaldaid, selget vett, rahulikku voolu ja ta kristalse neste küllust, ja see rõõmus pilt elustas tema meeles tuhat meeldivat mõtet. Iseäranis tuli talle jälle meelde see, mida ta oli näinud Montesinose koopas. Sest kuigi meister Pedro ahv oli talle öelnud, et osa neist asjust oli tõsi ja osa vale, kaldus tema rohkem pidama neid tõelisteks kui võltsideks, just vastupidi Sanchole, kelle arust nad kõik olid lausa vale. Sellal siis, kui nad niiviisi edasi liikusid, silmasid nad väikest paati ilma aerudeta ja igasuguse muu taglaseta, mis oli ühe kaldal kasvava puu külge köidetud. Don Quijote vaatas igale poole ringi, ja kui ta kedagi ei näinud, tuli ta kohe ilma pikema jututa Rocinante seljast maha, käskis Sanchol samuti eeslilt maha tulla ja mõlemad loomad koos hästi kindlalt ühe seal kasvava papli või paju külge siduda. Sancho küsis temalt

selle äkilise mahatuleku ja kinnisidumise põhjust. Don Quijote vastas:

«Tea, Sancho, et see paat siin ei või midagi muud tähendada, kui et ta hõikab ja kutsub mind, et ma temasse astuksin ja läheksin appi mõnele rüütlile või muule hädasolevale tähtsale isikule, kes nähtavasti viibib suures kimbatuses. Sest säärane on rüütlilugude ja neis ettetulevate ning tegutsevate nõidade talitusviis, et kui mõni rüütel on sattunud raskustesse, millest ta ei või vabaneda muul viisil kui ainult mõne teise rüütli käe läbi, siis olgugi nad teineteisest kaks või kolm tuhat penikoormat või isegi rohkem eemal, nõiad kas kannavad ta äkki ära pilve peal või saadavad talle paadi, millesse ta astub, ja rutem kui ühe silmapilguga viivad ta läbi õhu või merd mööda sinna, kuhu tahavad ja kus ta abi vaja on. Nii et see paat, Sancho, on siia pandud sellekssamaks otstarbeks. See on nii tõsi, kui praegu on päev, ja enne kui aeg õhtusse kaldub, köida Hall ja Rocinante koos kinni ning anname end jumala hooleks, sest mina ei loobu selle paadiga teele asumast isegi siis, kui paljasjalgsed mungad minult seda nõuaksid.»

«Kui lugu nii on,» vastas Sancho, «ja teie heldus soovib igal sammul sattuda neisse, noh, ma ei tea, kas nimetan neid narrusteks, siis ei jää mul muud üle kui ilma vastu vaidlemata sõna kuulda, nii nagu lausub vanasõna: tee, mis su isand sind käsib, ja istu temaga lauda. Aga siiski tahaksin ma oma südametunnistuse kergendamiseks hoiatada teie heldust, et minu arvates ei ole see mitte nõiutud paat, vaid mõne selle jõe kaluri oma, sest siin püütakse kõige paremat vinträime maailmas.»

Sancho kõneles seda sel ajal, kui ta loomi kinni sidus, jättes nad suure südamevaluga nõidade kaitse ja hoole alla. Don Quijote ütles talle, et ärgu ta muretsegu loomade kaitsetu mahajäämise pärast, sest küllap see, kes neid endid nii longinkvaalsetesse maadesse ja piirkondadesse viib, hoolitseb nende loomade ülalpidamise eest.

«Mina ei mõista seda logikaalset ega ole niisugust sõna kogu oma eluajal kuulnud.»

«Longinkvaalsed,» vastas don Quijote, «tähendab kauged; ja pole ime, et sina seda ei mõista, sest sina pole kohustatud ladina keelt tundma, ja on küllalt inimesi, kes endale ette kujutavad, et nad seda tunnevad, ja ometi ei tea sellest midagi.»

«Noh, nad on kinni seotud,» ütles Sancho. «Mis meil nüüd teha tuleb?»

«Mis?» küsis don Quijote vastu. «Ristimärki teha ja ankur hiivata, see tähendab paati asuda ja köis läbi lõigata, millega ta kinni on seotud.»

Seejuures hüppas ta paati, Sancho järgnes talle ja lõikas nööri läbi ning paat hakkas vähehaaval kaldast eemalduma. Kui Sancho nägi end umbes kahe küünra võrra jõe keskkoha poole nihkunud olevat, hakkas ta värisema, kartes, et ta viimne tunnike on käes. Aga kõige rohkem tegi talle tuska see, kui ta kuulis Halli karjuvat ja nägi, kuidas Rocinante rabeles, et end lahti tõmmata. Ja ta ütles oma isandale:

«Hall karjub kurvastusest meie äraoleku üle ja Rocinante püüab pääseda vabaks, et meile järele tormata. Oh, kallid sõbrad, jääge rahus sinna, küllap me varsti aru saame, et hullus viib meid teist eemale, ja tuleme tagasi teie juurde.»

Ja seejuures hakkas ta nii härdasti nutma, et don Quijote vihastas ja ütles talle pahaselt:

«Mis sa kardad, argpüks? Mille üle sa nutad, taignasüda? Kes sind taga ajab või sind kimbutab, sa hiirehing? Või mis sul puudub, sa külluse rüpes puudusekannataja? Kas sa ehk rändad jalgsi ja paljajalu mööda Rifea mägesid ja ei istu mitte pingil nagu ertshertsog, hõljudes selle meeldiva jõe rahulikkudel voogudel, kust me varsti laiale merele välja jõuame? Aga õieti olemegi vist juba sinna jõudnud ja rännanud vähemalt seitse- või kaheksasada penikoormat; kui mul oleks siin käepärast astrolaab, millega mõõtmisi teha, siis ütleksin sulle täpselt, mitu miili me oleme juba teinud. Ja noh, kui ma asjast üldse midagi taipan, siis oleme juba möödunud või varsti möödume ekvinoktsiumi liinist, mis jagab ja lõikab vahemaa pooluste vahel ühesugusteks osadeks.»

«Ja kui jõuame selle liina juurde, mis teie heldus ütleb,» küsis Sancho, «kui palju maad oleme siis sõitnud?»

«Palju,» vastas don Quijote, «sest Ptolemaiose, kõige suurema teadaoleva kosmograafi arvestuse järgi võrdub maa- ja veekera pind kolmesaja kuuekümne kraadiga, ja kui me jõuame selle liini juurde, mis ma ütlesin, siis oleme sõitnud ära poole sellest.»

«Jumala eest,» ütles Sancho, «teie heldus toob oma sõnadele tunnistajaks ühe kena saksa, mingi tola, ja veel

mingi maia mehe või ma ei tea, mis see oli, sinna juurde.»

Don Quijote naeris tõlgenduse üle, mille Sancho oli andnud kosmograaf Ptolemaiose nimele, ja ütles talle:

«Tea, Sancho, et hispaanlastel ja teistel, kes asuvad Cádizis laevale, et sõita Ida-Indiasse, on märk, mille järgi nad aru saavad, et on ületanud ekvinoktsiumi liini, millest ma sulle kõnelesin; nimelt surevad kõigil, kes laevas viibivad, täid, nii et ei jää ühtki järele ja pärast ei leidu kogu laevas ainustki, kaalutagu teda või kullaga üles. Nii võid sa siis, Sancho, tõmmata endal käega üle reie, ja kui sa tabad midagi elavat, siis pääseme sellest kahtlusest; kui aga mitte, siis oleme liinist juba üle sõitnud.»

«Mina seda küll ei usu,» vastas Sancho, «aga sellest hoolimata teen ma kõik, mis teie heldus käsib, kuigi ma ei tea, milleks on vaja teha neid katseid, kui ma oma silmaga näen, et me pole kaldast veel viie küünra kaugusegi jõudnud ega kahe küünra võrra sest kohast kõrvale kaldunud, kus loomad on, sest seal seisavad Rocinante ja Hall just sellessamas paigas, kuhu me nad jätsime; ja kui õieti järele vaadata, nagu mina praegu vaatan, siis vannun mille nimel tahes, et me ei liigu ega nihku mitte sipelgagi kiirusega.»

«Tee see katse, Sancho, millest ma sulle rääkisin, ja ära muretse muu pärast, sest sina ei tea, mis asjad on koluurid, liinid, paralleelid, sodiaagid, ekliptikad, poolused, päikeseseisud, ekvinoktsiumid, planeedid, märgid, punktid ja mõõdud, millest seisab koos taeva ja maa sfäär; sest kui sa kõiki neid asju või osagi neist teaksid, näeksid sa selgesti, kui palju paralleele oleme juba läbistanud, kui palju märke näinud ja kui palju tähekujusid oleme juba jätnud ja oleme praegu jätmas enda taha. Ja kordan sulle uuesti, et sa kobaksid end ja otsiksid end läbi, sest minu arvates oled sa puhtam kui valge ja sile paberileht.»

Sancho kobas end tasakesi ning ettevaatlikult käega ja, jõudes vasakusse põlveõndlasse, tõstis pea, vaatas oma isanda poole ja ütles:

«Kas katse pole õige või me oleme veel palju penikoormaid sellest paigast eemal, mis teie heldus ütleb.»

«Mis siis on?» küsis don Quijote. «Kas sa leidsid mõne?»

«Isegi mitu,» vastas Sancho, raputas midagi sõrmedelt ja loputas kätt jõevees, kus paat rahulikult libises keset voolu, ilma et teda oleks liigutanud mingi salajane jõud

või ükski peidetud nõid, vaid ainult veevool ise, mis oli siin tasane ja aeglane.

Siis hakkasid neile keset jõge silma suured vesiveskid, ja vaevalt oli don Quijote neid näinud, kui ta ütles Sanchole valju häälega:

«Näed, sõber, seal paistab linn, linnus või kindlus, kus peab viibima mõni kimbatuses olev rüütel või mõni hätta sattunud kuninganna, infanta või printsess, kelle avitamiseks ma olen siia toodud.»

«Mis kuradi linnast, linnusest või kindlusest te kõnelete, härra?» ütles Sancho. «Kas te ei näe siis, et need on jões asuvad vesiveskid, kus jahvatatakse nisu?»

«Ole vait, Sancho,» ütles don Quijote, «need näivad küll vesiveskid, aga nad ei ole seda, ja ma olen sulle juba rääkinud, et nõiduse jõud muudab ja moonutab kõigi asjade loomulikku olekut. Ma ei taha öelda, et ühed asjad tegelikult teisteks muutuksid, vaid et meile nii näib, nagu tõendab kogemus Dulcineaga, selle minu lootuste ainsa varjupaiga muundumisega.»

Vahepeal oli paat jõudnud keset jõevoolu ja hakkas nüüd pisut kiiremini liikuma kui seni. Möldrid vesiveskites, nähes, et paat läheneb jõge mööda ja satub varsti rataste veekeerisesse, tulid kiiresti välja, pikad ridvad käes, et teda kinni pidada. Ja kuna nad olid üleni jahused, näod ja riided kaetud jahutolmuga, siis nägid nad kaunis koledad välja. Nad karjusid valjusti:

«Kuradi mehed, kuhu te lähete? Kas te otsite surma või? Kas te tahate end uputada ja lasta ennast neil ratastel tükkideks rebida?»

«Kas ma ei öelnud sulle Sancho,» sõnas nüüd don Quijote, «et oleme jõudnud sinna, kus mul tuleb näidata, kui kaugele ulatub mu käsivarre ramm? Vaata, kui palju kelme ja kõrilõikajaid tuleb välja mind vastu võtma, kui palju koletisi mulle vastu astub, kui palju inetuid lõustu meile otsa vahib. Noh, küll te veel näete, lurjused!»

Ja tõusnud paadis püsti, hakkas ta möldreid valju häälega ähvardama, öeldes neile:

«Nurjatu ja kuritahtlik rahvarämps, laske vabaks ja andke tagasi vaba tahe sellele isikule, keda te siin oma kindluses või vangis kinni peate, olgu ta kõrge või madal või missugust laadi või mis seisusest tahes, sest mina olen don Quijote La Manchast, teise nimega Lõvide rüütliks

kutsutud, kellele on kõrge taeva seadmisel määratud viia õnnelikule lõpule see seiklus.»

Ja nende sõnadega haaras ta mõõga ja hakkas sellega õhus möldrite poole vehkima; nemad aga, kuuldes, kuid mitte mõistes neid narrusi, püüdsid oma ritvadega paati kinni pidada, mis oli juba libisemas veskirataste veevoolu ja -keerisesse. Sancho langes põlvili ja palus hardalt taevast, et see päästaks tema sellest ilmselgest hädaohust, mida see tegigi osavate ja kiirete möldrite abiga, kes toetasid ridvad vastu paati ja pidasid selle kinni, aga ümber läks see ikkagi ja don Quijote ning Sancho prantsatasid üle ääre vette. Don Quijotele tuli kasuks, et ta oskas ujuda nagu hani, kuigi rasked raudriided teda kaks korda põhja viisid, ja ilma möldrite abita, kes vette tormasid ja nad mõlemad nagu notid välja tõmbasid, oleks mõlemal siin Trooja olnud. Kui nad siis maale olid toodud, enam märjad kui janused, heitis Sancho põlvili, pani käed risti, tõstis silmad taeva poole ja palus jumalat pikas ja hardas palves, et ta päästaks teda edasipidi tema isanda hulljulgetest soovidest ja ettevõtetest.

Nüüd jõudsid kohale kalurid, kellele kuulus paat, mille vesiveskite rattad olid pilbasteks teinud, ja nähes teda lõhutuna, asusid Sancholt riideid ära kiskuma ja don Quijotelt nõudma, et ta paadi välja maksaks. Suure rahuga, nagu poleks temaga midagi juhtunud, ütles rüütel möldritele ja kaluritele, et ta maksab väga hea meelega paadi eest, tingimusel et nad takistamatult lasevad vabaks isiku või isikud, keda tolles nende lossis kimbutatakse.

«Missugustest isikutest või missugusest lossist sa kõneled, hull inimene?» vastas üks möldritest. «Kas sa tahad ehk need ära viia, kes tulevad vesiveskitesse nisu jahvatama?»

«Aitab!» ütles don Quijote endamisi. «See oleks sama mis jutlustamine kõrbes, kui keegi tahaks palvetega viia seda rahvarämpsu niikaugele, et ta midagi head teeks. Selles seikluses on nähtavasti kaks vägevat nõida vastamisi sattunud, ja üks veeretab takistusi teise teele: üks saatis mulle paadi, teine ajas mu ümber. Jumal ise tulgu mulle appi, sest kogu see maailm pole muud kui üksteisele vastukäivate plaanide ja kavade räga. Mina ei suuda rohkem teha.» Siis tõstis ta häält, ning vaadates vesiveskite poole, lausus:

«Sõbrad, kes te-ka iganes olete, keda siin vangis pee-

takse, andke mulle andeks, sest minu ja teie õnnetuseks ei suuda ma teid viletsusest päästa. See seiklus on nähtavasti määratud ja varutud mõnele teisele rüütlile.»

Nende sõnade järel leppis ta kaluritega kokku ja maksis paadi eest viiskümmend reaali, mida Sancho andis neile väga vastumeelselt, lausudes:

«Veel üks niisugune paadisõit nagu see — ja kogu meie kapital on jõepõhjas.»

Kalurid ja möldrid imestasid väga kahe kummalise kuju üle, kes nende arvates kõigist teistest inimestest hoopis teistmoodi olid, ja nad ei suutnud mõista, mida tähendasid sõnad ja küsimused, mis don Quijote neile lausus. Pidades neid hulludeks, jätsid mehed nad sinnapaika ja lahkusid, möldrid oma veskitesse ja kalurid oma onnidesse. Don Quijote ja Sancho läksid tagasi oma lojuste ja lolluste juurde, ja niimoodi lõppeski seiklus nõiutud paadiga.

XXX PEATÜKK

Sellest, mis don Quijotel juhtus ühe ilusa jäägrinnaga

Rüütel ja kannupoiss, iseäranis aga viimane, jõudsid kaunis nukralt ja pahas tujus oma loomade juurde. Sancho hinge näris rahatagavara puudutamine — iga kord, kui ta sellest midagi pidi ära andma, näis talle, et see on niisama hea, nagu peaks ta oma silmad ära andma. Lõpuks ronisid nad sõna lausumata ratsude selga ja kappasid eemale kuulsast jõest; don Quijote veeretas oma armumõtteid ja Sancho mõtteid oma ülendusest, mis talle esialgu näis veel väga kaugel olevat, sest kuigi ta oli rumal, seda mõistis ta ometi, et kõik või suurem osa tema peremehe tegudest olid narrused, ja ta otsis juhust, et saaks ühel päeval oma isandast lahku lüüa ilma arveid õiendamata või jumalaga jätmata, ja minna ära koju. Aga saatus seadis kõik asjad hoopis teistmoodi, kui tema oli loot-nud.

Juhtus siis, et järgmisel päeval päikese loojamineku ajal, kui nad ühest metsatukast välja sõitsid ja don Quijote pilgu üle rohelise aasa heitis, nägi ta selle kaugemas

nervas inimesi, ja lähemale jõudes tundis ära, et need olid pistrikujahti pidavad kütid. Ta läks veel ligemale ja nägi nende hulgas üht ilusat daami lumivalgel teldril ehk küliskäijal, kellel olid rohelised riistad ja hõbedaga ehitud naistesadul. Ka daam ise oli rohelistes riietes ja nii tore ning uhke, et ta näis olevat päris kehastunud toredus ise. Tema vasakul käel istus jahikull, millest don Quijote järeldas, et ta pidi olema mõni suur daam ja kõigi nende jahimeeste käskijanna, nagu lugu tõepoolest oligi. Niisiis ütles ta Sanchole:

«Jookse, poeg Sancho, ja ütle tollele kulliga daamile seal teldril, et mina, Lõvide rüütel, kummardan tema võrratu ilu ees, ja et kui tema hiilgus mulle loa annab, siis tulen ma, et suudelda tema käsi ja teenida teda, niipalju kui minu jõud võimaldab ja tema kõrgus mind käsib. Ja pane tähele, Sancho, kuidas sa kõneled, ning vaata, et sa ühtki neist vanasõnadest sellesse läkitusse ei põimi.»

«Leidsite nüüd põimija!» vastas Sancho. «Tulla mind niiviisi õpetama! Ega see pole mul esimene kord elus kõrgetele ja tähtsatele daamidele läkitusi viia.»

«Kui välja arvata see, mis sa armulisele preili Dulcineale viisid,» ütles don Quijote, «ei tea ma, et sa veel mõnd läkitust oleksid viinud, vähemalt mitte minu volitusel.»

«See on tõsi,» vastas Sancho, «aga heale maksjale ei tee pandid muret ja rikkas majas on õhtusöök varsti valmis: ma tahan ütelda, et minule pole vaja midagi seletada ja ette kirjutada, sest minul on väikest viisi kõige jaoks annet ja ma saan kõigega enam-vähem toime.»

«Ma usun seda, Sancho,» ütles don Quijote, «mine siis, õnn kaasa, ja jumal juhtigu sind.»

Sancho kappas minema, sundides Halli kiiremale sõidule kui harilikult, ja jõudes kauni jäägrinna juurde, tuli ratsu seljast maha, langes daami ette põlvili ja ütles:

«Ilus proua, too rüütel, keda te seal näete ja keda kutsutakse Lõvide rüütliks, on minu isand ja mina olen tema kannupoiss, keda kodus kutsutakse Sancho Panzaks. Seesama Lõvide rüütel, kes veel hiljuti kandis Kurva Kuju rüütli nime, saadab mind ütlema teie kõrgusele, et te nii lahke oleksite ja annaksite talle loa, et ta teie otsusel, heaksarvamisel ja nõusolekul tuleks teoks tegema oma soovi, mis ei seisa muus, nagu tema ütleb ja mina arvan, kui teenida teie ülevat kõrgust ja ilu, ja kui teie kõrgeau-

sus talle selle loa annab, siis teete teo, mis teile kasuks tuleb ja mida tema kõige suuremaks helduseks ja heameeleks loeb.»

«Tubli kannupoiss,» ütles daam, «kindlasti olete täitnud oma saadikuülesande kõigi nõuete järgi, mis niisuguste saadikuülesannete jaoks olemas. Tõuske maast, sest pole õige, et nii suure rüütli kannupoiss, nagu on Kurva Kuju rüütel, kellest me siin juba palju kuulnud oleme, põlvili on. Tõuske, sõber, ja öelge oma isandale, et ta on väga teretulnud, kui arvab heaks vastu võtta meie, minu ja mu mehe, hertsogi külalislahkust meie suvelossis, mis siin läheduses asub.»

Sancho tõusis püsti, vaimustuses niihästi lahke proua ilust kui ka sõbralikkusest ja viisakusest, aga kõige enam sellest, mis ta oli öelnud selle kohta, et ta oli juba kuulnud tema isandast, Kurva Kuju rüütlist, ja kui ta ei nimetanud teda Lõvide rüütliks, siis arvatavasti sellepärast, et see nimi oli alles nii hiljaaegu võetud.

Hertsoginna, kelle nime pole veel õnnestunud teada saada, küsis temalt:

«Öelge mulle, tubli kannupoiss, kas mitte teie isanda kohta pole trükitud see lugu, mis kannab nime «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast», ja kelle südame valitsejannaks olevat keegi Toboso Dulcinea?»

«Seesama ta on, armuline proua,» vastas Sancho, «ja tema kannupoiss, kes tolles loos ette tuleb või ette tulema peab ja keda kutsutakse Sancho Panzaks, olen mina, kui nad mind mitte hällis, see tähendab trükipressi all, ümber pole vahetanud.»

«Kõik see teeb mulle suurt rõõmu,» ütles hertsoginna. «Minge, sõber Panza, ja öelge oma isandale, et ta on soovitud ja teretulnud külaline minu maadel ja et miski asi poleks võinud mulle suuremat heameelt teha kui tema külaskäik.»

Selle meeldiva vastusega läks Sancho suures vaimustuses oma isanda juurde tagasi ja jutustas talle kõik, mis kõrge proua talle oli öelnud, kiites ühtlasi oma tahumatuis väljendustes taevani ta erakordset ilu, meeldivat kõnet ja viisakust. Don Quijote kehitas end sadulas, asetus hästi jalustesse, kohendas näovarju, andis Rocinantele kannuseid ja sõitis südilt suudlema hertsoginna käsi, kes oli lasknud kutsuda oma mehe, hertsogi, ja rääkis talle sel ajal, kui don Quijote ligemale kappas, tema läkitusest.

Kuna mõlemad, hertsog ja hertsoginna, olid lugenud selle loo esimest osa ja saanud sealt teada don Quijote veidrast meelelaadist, ootasid nad teda suure heameelega ja sooviga teda tundma õppida, olles otsustanud tema meelelaadiga kaasa minna, kõigega nõus olla, mis ta neile kõneleb, käia temaga ümber nagu rändrüütliga selle aja jooksul, mis ta nendega koos viibib, ja täita kõiki kombetalitusi, mis on tavalised rüütliromaanides, mida nad olid lugenud ja mida nad isegi väga lugeda armastasid.

Sel ajal jõudis don Quijote kohale, näovari üles tõstetud, ja kuna ta andis märku, et tahab hobuse seljast maha tulla, ruttas Sancho talle jalust hoidma, aga õnnetuseks jäi tal Halli seljast maha tulles jalg sadulanööri sisse niimoodi kinni, et seda enam lahti ei saanud, ja ta jäi rippuma, suu ja rind vastu maad. Don Quijote, kes polnud harjunud hobuse seljast maha tulema, ilma et tal oleks jalust hoitud, arvas, et Sancho oli juba kohale jõudnud seda tegema, ja ta tõmbas end hooga lahti, ja haarates endaga kaasa Rocinante sadula, mis oli vist halvasti kinnitatud, prantsatas oma suureks häbiks ühes sadulaga maha, sajatades sealjuures tasakesi õnnetut Sanchot, kelle jalg oli ikka veel kammitsas kinni. Hertsog käskis oma küttidel minna rüütlile ja kannupoisile appi, ja need aitasid üles don Quijote, kes oli kukkumisel rängasti viga saanud ja läks nüüd longates ning komberdades härraste ette põlvitama. Aga hertsog polnud sellega milgi tingimusel nõus, vaid tuli ise hobuse seljast maha ja kaelustas don Quijotet, öeldes talle:

«Mul on kahju, härra Kurva Kuju rüütel, et teie esimesed sammud minu maa peal pidid olema nii õnnetud, nagu me nägime. Aga kannupoiste hooletus on pahatihti veel halvemaidki juhtumusi põhjustanud.»

«Juhtumust, mille läbi minule osaks sai teid näha, vapper vürst,» vastas don Quijote, «on võimatu halvaks pidada, isegi kui mu kukkumine oleks lõppenud kõige sügavamas põrgu põhjas, sest sealt oleks mind üles tõstnud ja välja toonud au ja õnn, et ma teid näha sain. Minu kannupoiss — jumal nuhelgu teda! — oskab paremini oma keelt valla päästa ja teravusi kõnelda, kui hobusele sadulat panna ja seda kinni köita, nii et see kindlalt püsiks. Aga olgu ma missuguses olekus tahes, kas pikali või püsti, jala või hobusel, ikka olen ma valmis teenima teid ja armulist proua hertsoginnat, teie väärikat kaasat ja ilu

väärikat valitsejannat ning täiusliku viisakuse vürstinnat.»

«Tasa, tasa, mu härra don Quijote,» ütles hertsog, «sest seal, kus on olemas auline preili donja Dulcinea Tobosost, pole õige ülistada teisi kaunitare.»

Vahepeal oli Sancho Panza oma jala lingust juba vabaks saanud, ja kuna ta siin lähedal oli, ütles ta, enne kui ta isand sai vastata:

«Seda ei saa tõesti eitada, vaid peab hoopis kinnitama, et minu käskijanna Toboso Dulcinea on väga ilus. Aga seal, kus sa kõige vähem ootad, võib jänes välja hüpata; ma olen kuulnud öeldavat, et loodus on nagu pottsepp, kes teeb savinõusid, ja see, kes teeb ühe ilusa anuma, võib neid teha ka kaks või kolm või sada. Ma räägin seda sellepärast, et, ausõna, armuline proua hertsoginna ei jää ilu poolest põrmugi maha minu käskijannast armulisest preili Toboso Dulcineast.»

Don Quijote pöördus hertsoginna poole ja ütles:

«Pidage silmas, teie kõrgus, et ühelgi rändrüütlil maailmas pole olnud kannupoissi, kes oleks suurem lobamokk ja naljahammas kui minu oma, ja minu sõnad leiavad kinnitust, kui teie kõrgeausus heaks arvab mõneks päevaks minu teeneid vastu võtta.»

Seepeale vastas hertsoginna:

«Et tubli Sancho naljahammas on, seda hindan ma väga, sest see näitab, et ta on tark; lõbusus ja naljad, nagu teie, härra don Quijote, isegi hästi teate, ei käi ju kokku nüri vaimuga, ja kuna tubli Sancho on naljaarmastaja ning lõbus, siis nüüdsest peale kuulutan ta targaks.»

«Ja lobisejaks,» lisas don Quijote.

«Seda parem,» ütles hertsog, «sest palju nalju ei saa rääkida väheste sõnadega, ja nüüd, et sõnade peale mitte aega raisata, tulgu suur Kurva Kuju rüütel . . .»

«Lõvide rüütel, peab teie kõrgus ütlema,» tähendas Sancho. «Ei ole enam mingit kurba kuju: ta võttis endale lõvide oma.»

Ja hertsog jätkas:

«Ma ütlen niisiis, et tulgu härra Lõvide rüütel minu lossi, mis asub siin läheduses, kus teile saab osaks vastuvõtt, mis nii kõrgetele isikutele õiguse järgi kuulub ja mida mina ja hertsoginna tavaliselt kõigile rändrüütlitele, kes meie lossi tulevad, osaks laseme saada.»

Vahepeal oli Sancho juba paika pannud ja hoolega kin-

nitanud Rocinante sadula ja don Quijote istus hobuse selga; hertsog hüppas oma toreda hobuse sadulasse, hertsoginna võtsid nad eneste vahele ja asusid nõnda teele lossi poole. Hertsoginna käskis Sanchot sõita tema kõrval, sest talle pakkus lõpmata palju lõbu tema nalju kuulata. Sancho ei lasknud end pikalt paluda, poetas end nende kolme vahele ja võttis neljandana osa jutuajamisest, mille üle hertsoginnal ja hertsogil oli väga hea meel, sest nad pidasid lausa õnneks võtta oma lossis vastu säärast rändrüütlit ja säärast kannupoissi.

XXXI PEATÜKK

Kus kõneldakse paljudest ja tähtsatest asjadest

Sancho rõõm ulatus kõige kõrgema kraadini, kui ta nägi end, nagu ta arvas, hertsoginna armualuse olevat, sest ta lootis tema lossis leida seda, mida oli leidnud don Diego ja Basilio majas, ja kuna ta head elu väga armastas, siis haaras ta sabast igal juhusel, mis talle mõnu näis tõotavat, kus ja millal see iganes talle ette sattus.

Meie lugu jutustab, et enne kui jõuti suvelossi, sõitis hertsog ette ja tegi kõigile oma teenijatele korralduse, kuidas nad peavad don Quijotega ümber käima. Kui siis viimane ühes hertsoginnaga lossi värava juurde jõudis, tulid sealt silmapilk välja kaks teenrit või tallipoissi pikkades, kandadeni ulatuvates kõige peenemast tulipunasest atlassist rüüdes, mida nimetatakse hommikumantliteks, ja enne kui rüütel neid märkas, haarasid nad tema kätele ja ütlesid talle:

«Minge, teie kõrgus, ja aidake armulisel proua hertsoginnal hobuse seljast maha tulla.»

Don Quijote läkski nõnda tegema ja nüüd hakkasid nad vastastikku viisakusavaldusi vahetama; lõpuks võitis hertsoginna järeleandmatus, kes ei tahtnud oma teldri seljast teisiti alla või maha tulla kui ainult hertsogi käte vahel ja ütles, et ta ei leia end väärilise olevat vaevata nii tähtsat rüütlit nii kasutu koormaga. Viimaks tuli hertsog ja aitas ta hobuse seljast maha, ja kui nad siis suurde õue astusid,

tulid kaks kena näitsikut ning panid don Quijotele õlgadele uhke mantli kõige peenemast erepunasset kalevist, ja ühe silmapilguga kogunesid kõik rõdud täis härraste teenreid ja ümmardajaid, kes valju häälega hüüdsid: «Tere tulemast, kõigi rändrüütlite õis ja ehe!» Ja kõik või enamik neist piserdas klaaskuulidest head lõhnavett don Quijotele ja hertsogipaarile. Don Quijote pani kõike seda väga imeks, ja see oli esimene päev, millal ta täielikult tundis ja uskus, et ta on tõeline ja mitte väljamõeldud rändrüütel, kuna ta nägi, et temaga käidi ümber nõndasamuti kui romaanides, mida ta oli lugenud, käidi ümber sääraste rüütlitega endistel aegadel.

Sancho, jätnud maha oma Halli, hoidis end hertsoginna lähedale ja läks lossi, aga tundes südametunnistuse piina sellepärast, et oli oma Halli üksi jätnud, astus ta ühe auväärt duenja juurde, kes oli ühes teistega välja tulnud hertsoginnat vastu võtma, ja ütles talle tasakesi:

«Proua González või kuidas teie helduse auline nimi on?»

«Mu nimi on donja Rodríguez de Grijalba,» vastas duenja. «Mis on või mida te soovite, vennas?»

Seepeale ütles Sancho:

«Ma sooviksin, et teie heldus oleks nii lahke ja läheks lossi värava taha, kus te leiate mu halli eesli; olge siis nii hea ja käskige ta viia või viige ise talli, sest vaeseke on aravõitu ega taha kuidagiviisi üksi olla.»

«Kui isand on niisama tark kui teener,» vastas duenja, «siis oleme küll õnnega koos! Minge, vennas, ja võtaks pagan teid ning seda, kes teid siia tõi. Hoolitsege ise oma eesli eest, sest meie, selle maja duenjad, pole sääraste toimetustega harjunud.»

«Aga tõsijutt,» ütles Sancho, «ma olen kuulnud, kui mu isand, kes on nende jutulugude tundmises päris nõid, räägib, et kui Lanzarote Britanniast tuli, siis ümmardasid daamid teda ja duenjad tema ratsut; mis aga puutub minu eeslisse, siis mina seda küll ei vahetaks isand Lanzarote setuka vastu.»

«Kui te olete veiderdaja, vennas,» ütles duenja, «siis hoidke oma naljad nende jaoks, kellele nad meeldivad ja kes teile nende eest maksavad, sest minult võite oodata ainult trääsa*.»

«Hea seegi,» vastas Sancho, «kindlasti on ta hästi küps,

sest teie heldus juba ei kaota vanuse-kaardimängus silmade vähesuse tõttu.»

«Hoorapoeg säärane,» ütles duenja tulises vihas, «kas ma olen vana või mitte, selle kohta annan ma aru jumalale ja mitte teile, lurjus, küüslauguõgija.»

Ta ütles seda nii valju häälega, et hertsoginna seda kuulis, pöördus ümber, ning nähes duenjat nii ärritatuna ja vihast leegitsevate silmadega, küsis talt, kellega ta tülitseb.

«Vaat selle kena mehega siin,» vastas duenja, «kes mind isa- ja emakeeli palus, et ma läheksin viima talli tema eeslit, kes olevat lossi värava juures. Ta seletas mulle, et nõnda olevat tehtud ma ei tea kus, et mingisugused daamid olevat ümmardanud kedagi Lanzarotet ja mingisugused duenjad tema setukat, ja pealekauba nimetas ta mind veel vanaks.»

«Seda peaksin mina kõige suuremaks haavamiseks, mis mulle iganes võidakse lausuda,» ütles hertsoginna ja lisas Sancho poole pöördudes:

«Pange tähele, armas Sancho, et donja Rodríguez on väga noor ja et seda tanu kannab ta enam oma ameti tähtsuse ja harjumuse kui oma aastate tõttu.»

«Olgu õnnetud kõik need aastad, mis mul veel elada on,» vastas Sancho, «kui ma seda halvas mõttes ütlesin. Ma ütlesin nii ainult sellepärast, et mu armastus oma eesli vastu on nii suur ja mulle näis, nagu ei saaks ma usaldada teda kaastundlikuma inimese hoolde kui on donja Rodríguez.»

Don Quijote kuulis seda kõike ja ütles:

«Kas niiviisi on sünnis kõnelda, Sancho, niisuguses paigas?»

«Härra,» vastas Sancho, «igaüks peab kõnelema sellest, mis tal vaja on, olgu ta kus tahes. Siin tuli mulle mu Hall meelde ja siin ma kõnelen temast, ja kui ta oleks mulle tallis meelde tulnud, oleksin temast seal kõnelnud.»

Seepeale ütles hertsog:

«Sanchol on õigus ja teda ei saa milleski süüdistada. Hallile antakse süüa ja juua nii palju, kui ta süda kutsub, ja olgu Sancho mureta, tema eesliga käiakse ümber nagu tema enda isikuga.»

Selle jutuajamisega, mis kõigile peale don Quijote lõbu pakkus, jõudsid nad trepist üles ja don Quijote juhatati ühte saali, mis oli ehitud uhkete kuld- ja brokaatkangas-

tega. Kuus näitsikut võtsid tal raudriided seljast ja olid tema paažideks — hertsog ja hertsoginna olid nad kõik välja õpetanud ja rääkinud neile, mis neil tuleb teha ja kuidas nad don Quijotega ümber peavad käima, selleks et ta kujutleks ja näeks, et teda peetakse rändrüütliks. Kui don Quijote raudrüü oli maha võetud ja talle jäid kehakatteks kitsad püksid ja seemisnahkne vammus, pakkus ta oma kuivetanud, pika ja kõhetu koguga ja nii sisselangenud põskedega, et need näisid seestpoolt teineteist suudlevat, säärast pilti, et teda teenivad näitsikud pidid kõigest väest naeru tagasi hoidma — see oli härraste poolt antud kõige valjem käsk —, muidu oleksid nad naerust lõhkenud. Näitsikud palusid, et don Quijote lubaks end paljaks võtta, selleks et talle särk selga panna, aga tema ei olnud sellega kuidagi nõus ja ütles, et kombekus passib rändrüütlitele niisama hästi kui vaprus. Ta käskis särgi Sancho kätte anda, ja kui ta oli Sanchoga kahekesi tuppa jäänud, kus asetses uhke säng, võttis ta end paljaks ja tõmbas särgi selga, ja siis ütles ta Sanchole järgmist:

«Ütle mulle, sa verivärske narr ja ammune lollpea, kas sinu arvates on õige häbistada ja teotada nii lugupeetavat ja austusväärset duenjat? Leidsid ka aja Halli meelde tuletada, kas need on siis säärased härrased, kes jätavad loomad hooletusse, kui nad nende isandaid nii uhkesti vastu võtavad? Jumala pärast, Sancho, pea end korralikult üleval ja ära näita oma õiget põhja välja, nii et teised aru ei saaks, missugusest lihtlabasest ja jämedast lõimest sa kootud oled. Pea meeles, sa patune hing, et seda enam peetakse lugu isandast, mida aulisemad ja kombelisemad on tema teenrid, ja et üks kõige suuremaid paremusi, mis vürstidel teiste inimestega võrreldes on, seisab selles, et nendel on teenrid, kes on niisama head kui nad ise. Küll on häda sinuga, sa taipamatu inimene! Kas sa siis aru ei saa, et kui sina oled tahumatu mats või veider narr, siis arvatakse, et mina olen petis või mõni võltsrüütel? Ei, ei, sõber Sancho, põgene, põgene nende pahanduste eest, sest see, kes oma lobisemis- ja naljahimus komistab, kukub kohe käpuli ja langeb viletsa narri ossa. Talitse oma keelt, kaalu ja mõtle hoolega oma sõnade üle järele, enne kui nad sul suust välja tulevad, ja pane tähele, et me oleme jõudnud säärasesse paika, kust me jumala abiga ja minu käsivarre rammu läbi lahkume äraarvamata palju rikkamana kuulsuse ja varanduse poolest.»

Sancho tõotas surmtõsiselt, et ennem ta kas või õmbleb huuled kokku või hammustab endale keelde, kui lausub ühegi sõna, mis poleks paslik või hästi järele kaalutud, nagu tema isand käsib, ja et olgu ta päris muretu, sest tema kaudu ei pea iial avalikuks tulema, kes nad on.

Don Quijote pani end riidesse, kinnitas mõõgarihma ühes mõõgaga vööle, võttis õlgadele erepunase mantli, pani pähe rohelisest altassist mütsi, mille näitsikud talle olid andnud, ja niiviisi ehituna läks suurde saali, kus leidis näitsikud ootamas kahes reas, ühel pool niisama palju kui teisel pool, ja kõigil olid käes vajalikud riistad, et pakkuda talle vett kätepesemiseks, mida nad tegidki sügavate kummarduste saatel väga pidulikult. Siis ilmusid kaksteist paaži ühes ülemlauameistriga, et viia ta sööma, sest härrased juba ootasid teda. Nad võtsid ta endi keskele ja juhatasid ta pidulikult ning väärikalt teise saali, kus oli kaetud uhke laud ainult neljale inimesele. Hertsoginna ja hertsog tulid saali uksele talle vastu ja nendega kaasas oli range meelelaadiga vaimulik — üks nende hulgast, kes valitsevad vürstide majades; nende hulgast, kes pole ise sündinud vürstidena ja seepärast ei oska õpetada, kuidas peaksid seda olema need, kes seda on; nende hulgast, kes tahavad, et kõrgete kõrgust mõõdetaks nende oma vaimu kitsuse najal; nende hulgast, kes soovides õpetada kokkuhoidlikkust neile, keda nad juhivad, teevad nad kitsideks. Sääraste hulgast pidi olema ka see range vaimulik, kes ühes hertsogipaariga tuli don Quijotet vastu võtma. Vahetati galantseid viisakusavaldusi, ja lõpuks, võttes don Quijote endi keskele, mindi lauda. Hertsog pakkus don Quijotele kohta laua ülaotsas, ja kuigi tema sellest ära ütles, käis hertsog niikaua peale, et ta pidi selle vastu võtma. Vaimulik istus tema vastu, hertsog ja hertsoginna tema kõrvale, paremale ja vasakule käele.

Sancho oli sealsamas juures ja oli päris kohmetu ja jahmunud au üle, mida need vürstid tema isandale osutasid; ja nähes kõiki neid viisakaid kombeid ja vastastikust pakkumist, mis hertsogi ja don Quijote vahel aset leidis, et panna rüütlit istuma laua ülaotsa, ütles ta:

«Kui teie heldused mulle luba annavad, siis jutustan teile ühe loo, mis sündis meie külas nende istekohtade asjas.»

Vaevalt oli Sancho seda lausunud, kui don Quijotest käis värin läbi, sest ta uskus kindlasti, et Sancho ütleb

mõne lolluse. Sancho nägi seda, mõistis ja lausus:

«Ärge kartke, mu auline isand, et ma end passimatult üleval pean või midagi vastukarva ütlen, sest ma pole unustanud nõuandeid, mis teie heldus mulle hiljuti jagas selle vähe või palju, hästi või halvasti kõnelemise kohta.»

«Mina ei mäleta midagi, Sancho,» vastas don Quijote, «ütle, mis sa tahad, ainult ütle ruttu.»

«Nii et see siis, mis ma tahan ütleda,» sõnas Sancho, «on sulatõsi, pealegi viibib siin mu isand don Quijote, kes ei lubaks mul valetada.»

«Minu poolest,» ütles don Quijote vastu, «valeta, Sancho, niipalju kui tahad, mina ei hakka sind takistama; aga mõtle, mis sa ütled.»

«Ma olen seda nii palju mõtelnud ja järele mõtelnud, et kindlas kohas on see, kes kella lööb, nagu asjast näha saame.»

«Oleks hea,» ütles don Quijote, «kui teie kõrgused annaksid käsu välja visata see lollpea, kes kahtlemata mõtleb siin tuhat rumalust kokku jahvatada.»

«Ma ütlen hertsogi elu nimel,» sõnas hertsoginna, «et Sancho ei pea minust sammugi eemale minema; ta meeldib mulle väga, sest ta on väga arukas.»

«Lasku jumal,» ütles Sancho, «elada teie pühadust arukalt kuni elu lõpuni selle hea arvamise eest, mis teil minust on, kuigi ma pole seda väärt. Lugu, mida ma jutustada tahan, on järgmine: üks meie küla hidalgo, üks väga rikas ja tähtis isand, ta oli Medina del Campo Alamode soost ja võttis naiseks donja Mencía de Quiñonese, kes oli don Alonso de Marañóni, Santiago ordu rüütli tütar; see rüütel ise uppus Herraduras ja tema pärast oli meie külas paljude aastate ees too tüli, millesse minu teada minu isand don Quijotegi oli segatud ja kus too vemmal Tomasillo, sepp Balbastro poeg, haavata sai. Kas pole see kõik tõsi, isand peremees? Ütelge seda, taeva pärast, et need härrased mind mõneks valelikuks lobisejaks ei peaks.»

«Seni,» ütles vaimulik, «pean teid enam lobisejaks kui valelikuks. Milleks ma teid aga edaspidi pidama hakkan, seda ma ei tea.»

«Sa tood nii palju tunnistajaid, Sancho, ja nii palju tunnismärke, et ma ei saa jätta ütlemata, et küllap sa kõneled tõtt. Räägi edasi ja lühenda oma juttu, sest muidu ei jõua sa kahe päevagagi lõpule.»

«Ei, ta ei pea seda lühendama,» ütles hertsoginna, «kui

ta tahab mulle heameelt teha, vaid peab jutustama seda niisugusel viisil, nagu ta oskab, isegi kui ta ei jõuaks sellega lõpule kas või kuue päevagagi, sest kui neid päevi nii palju saab, siis on need minu jaoks kõige paremad, mis ma kogu oma elu jooksul olen mööda saatnud.»

«Ma ütlen siis, mu härrased,» jätkas Sancho, «et too hidalgo, keda ma tunnen nagu oma viit sõrme, sest minu maja pole tema omast mitte pandpüssi laskekauguselgi, kutsus külla ühe vaese, aga lugupeetud talumehe.»

«Edasi, vennas,» ütles nüüd vaimulik, «sest te olete säärasel teel, et ei jõua oma jutuga lõpule enne kui teises ilmas.»

«Jõuan lõpule vähemalt poolel teel sinna, kui jumal tahab,» vastas Sancho. «Niisiis ma ütlen, et kui too talumees jõudis tolle küllakutsuja hidalgo juurde — andku jumal ta hingekesele rahulikku hingamist, sest ta on juba surnud, ja täpsuse mõttes ütlen, et kõneldakse, ta olevat surnud inglisurma, mind küll seal juures polnud, kuna ma olin sel ajal Tembleques niitmas . . .»

«Taeva pärast, mu poeg, tulge ruttu Temblequest tagasi ja lõpetage oma jutt ilma hidalgot matmata, kui te ei taha veel rohkem matuseid saada.»

«Lugu on siis nii,» ütles Sancho, «et kui nad mõlemad olid lauda istumas — ma nagu näeksin neid praegugi enda ees, selgemini kui kunagi . . .»

Hertsogipaarile pakkus suurt heameelt pahameel, mida näis tundvat tubli vaimulik venituste ja peatuste üle, millega Sancho oma lugu jutustas, don Quijote aga kees pöörasest vihast.

«Niisiis,» ütles Sancho, «kui nad mõlemad, nagu ma ütlesin, olid parajasti lauda istumas, käis talumees peale, et hidalgo asuks laua ülemisse otsa, ja hidalgo käis peale, et talumees sinna asuks, sest tema majas pidi tehtama seda, mis tema käskis. Talumees aga, kes uskus end olevat viisaka ja hästikasvatatud, ei olnud kuidagi nõus, kuni hidalgo viimaks pahaselt talle mõlemad käed õlgadele pani ja ta väevõimuga istuma sundis, öeldes: «Istuge ometi, te viimane tõlplane, sest kuhu mina iganes istun, teile oleks see igal juhul aukoht.» See ongi too lugu, ja ma usun tõepoolest, et ta pole siin päris passimatu.»

Don Quijote nägu kattus punaste laikudega, mis ta tõmmu naha jaspisetaoliseks muutsid. Härrased hoidsid naeru tagasi, et don Quijotet mitte lõplikult häbenema panna,

sest nad olid Sancho õelusest väga hästi aru saanud. Et jutuainet muuta ja takistada Sanchot veel uusi rumalusi rääkimast, küsis hertsoginna don Quijotelt, missuguseid teateid on tal armulise preili Dulcinea kohta ja kas ta on viimasel ajal saatnud talle kingituseks hiiglasi või röövleid, sest kindlasti on ta palju sääraseid võitnud.

Seepeale vastas don Quijote:

«Armuline proua, kuigi mu õnnetustel oli algus, ei tule neile iial lõppu. Ma olen võitnud hiiglasi, olen saatnud talle kõrilõikajaid ja teeröövleid; aga kuidas pidid nad ta leidma, kui ta on nõiutud ja moonutatud kõige inetumaks talutüdrukuks, keda võib üldse ette kujutada.»

«Ma ei tea,» ütles Sancho Panza, «aga minule paistab, et ta on kõige ilusam olevus maailmas; vähemalt seda tean ma kindlasti, et kerguse poolest ja hüppamises ei jää ta mõnest kõietantsijast maha. Ausõna, auline proua hertsoginna, ta hüppab mäast eesli selga, nagu oleks ta kass.»

«Kas teie olete teda nõiutud peast näinud, Sancho?» küsis hertsog.

«Ja kuidas veel!» vastas Sancho. «Kes kurat siis muu kui mina avastasin selle nõidusevärgi? Ta on niisama nõiutud nagu minu isa.»

Vaimulik, kuuldes seda jutuajamist hiiglastest, kõrilõikajatest ja nõidustest, sai aru, et see pidi olema La Mancha don Quijote, kelle tugu hertsog tihti luges ja mida tema oli talle nii mitmel korral ette heitnud, öeldes, et on rumalus lugeda sääraseid lollusi. Olles nüüd päris kindel, et tema kahtlustus on õige, pöördus ta vihaga hertsogi poole ja ütles:

«Teie hiilgusel, mu härra, tuleb anda vastust issandale selle eest, mis see hea inimene teeb. Näib, et see don Quijote või don Narr või kuidas ta nimi on, pole nii hull, nagu teie hiilgus sooviks, kuna te annate talle võimalusi oma rumalusi ja narrusi jätkata.»

Ja pöörates nüüd don Quijote poole, ütles ta:

«Ja teie, juhm inimene, kes on teile pähe pistnud, et te olete rändrüütel, et te võidate hiiglasi ja võtate vangi teeröövleid? Minge, jumala nimel, ja tema nimel ütlen teile: pöörake tagasi koju, kasvatage oma lapsi, kui teil neid on, ja hoolitsege oma majapidamise eest ning ärge hulkuge mööda maailma ringi ja ärge ajage tuult taga, ajades naerma kõiki, kes teid tunnevad ja ka ei tunne. Kust, pagana pihta, olete te võtnud, et kunagi on olnud või on

praegu olemas rändrüütleid? Kus on hiiglasi Hispaanias või teeröövleid La Manchas või nõiutud Dulcineasid või kogu seda narruste kuhja, mida teist räägitakse?»

Don Quijote kuulas tähelepanelikult selle lugupeetava mehe sõnu, ja kui teine vait jäi, tõusis ta, hoolimata oma lugupidamisest hertsogipaari vastu, vihase näoga ärritatult püsti ning ütles... Aga see vastus on väärt omaette peatükki.

XXXII PEATÜKK

Vastusest, mille don Quijote andis oma laitjale, ja ka muudest tõsistest ning naljakatest sündmustest

Tõusnud püsti, ja värisedes pealaest jalatallani, nagu oleks tal elavhõbedamürgitus, ütles don Quijote ärritatud hääle ja tõtliku keelega:

«Paik, kus ma viibin, ja isikud, kelle ees ma seisan, ja lugupidamine, mis on mul alati olnud ja on teie helduse seisuse vastu, hoiavad ja köidavad kinni mu õiglase viha käed; niisiis sellepärast, mis ma ütlesin, kui ka sellepärast, et mustakuuemeeste sõjariistad on teadupärast needsamad mis naiste omad, nimelt keel, astun ma võrdsesse võitlusse teie heldusega, kellelt peaks ootama ennem häid nõuandeid kui teotavaid laitusi. Vagad ja heatahtlikud noomitused nõuavad teistsuguseid olukordi ja teistsugust aega. Igatahes see, et teie mind nii avalikult ja teravalt laitsite, on läinud üle igasuguse heatahtliku noomituse piiridest, mis põhjeneb ennem leebusel kui karmusel; ei ole sünnis nimetada patustajat ilma pikema jututa hulluks ja narriks, kui ei tunta pattu, mille pärast noomitakse. Tõepoolest, öelge mulle, teie heldus, missuguse minu juures nähtud hulluse pärast te mõistate mind hukka ja laidate mind ning käsite mul koju minna hoolitsema oma majapidamise ja oma naise ja laste eest, teadmata ise, kas mul üht või teist üldse on? Kuidas võib niiviisi uisapäisa tormata võõrastesse majadesse valitsema nende peremehi ja kuidas võib hakata ilma pikemalt mõtlemata andma seadusi rüütelkonnale ja mõistma kohut rändrüütlite üle, kui ollakse

kasvanud mõne pansioni kitsaste seinte vahel ja maailma pole nähtud rohkem kui kahe-kolmekümne penikoorma ulatuses? Kas on ehk tühi töö või halvasti kulutatud aeg see, mida raisatakse maailmas ringi rännates ja otsides mitte tema mõnusid, vaid raskusi, mille kaudu tublid tõusevad surematuse aujärjele? Kui mind peaksid narriks rüütlid, ülevad, helded ja kõrgest soost isikud, siis peaksin seda heakstegematuks teotuseks; sellest aga, et mind peavad juhmiks kirjatargad, kes pole iial astunud rüütluse radadele ega tallanud neid, ei hooli ma tühjagi. Mina olen rüütel ja rüütlina ma suren, kui kõigevägevam nii heaks arvab. Mõned sammuvad mööda kõrgi auahnuse laia välja, teised orjaliku ja madala meelituse teed, kolmandad petliku silmakirjalikkuse rada ja mõned tõelise usu teed; mina aga sammun oma tähe juhtimisel rändrüütluse kitsast rada, põlates selle kutse täitmisel maist vara, aga mitte au. Ma olen teotuste eest kätte tasunud, kõverusi õigeks teinud, häbematuste eest nuhelnud, olen võitnud hiiglasi ja olen koletisi põrmu heitnud. Ma olen armunud, aga ainult sellepärast, et rändrüütlid seda paratamatult olema peavad; ja seda olles ei kuulu ma paheliste, vaid platooniliste, karskete armastajate kilda. Ma juhin oma kavatsusi alati heade eesmärkide poole, nimelt, teha head kõigile ja halba mitte kellelegi. Kas see, kes nii mõtleb, kes nii talitab, kes seda taotleb, on väärt, et teda kutsutakse narriks, seda õelgu teie kõrgused, üllas hertsog ja hertsoginna.»

«Hästi, jumala eest!» hüüdis Sancho. «Ärge ütelge enam midagi enda heaks, mu auline isand ning peremees, sest maailmas pole enam midagi ütelda, midagi mõtelda ega midagi kinnitada. Ja kui see isand kinnitab, nagu ta kinnitas, et maailmas pole olnud ega ole rändrüütleid, mis seal siis imestada, kui ta midagi ei tea neist asjust, millest ta kõneles!»

«Kas olete ehk teie, vennas,» küsis vaimulik, «see Sancho Panza, kellele teie isand olevat tõotanud anda saare?»

«Olen jah,» vastas Sancho, «ja mina olen selle saare niisama hästi ära teeninud nagu iga teine. Ma olen nende hulgast, kelle kohta öeldakse, et hoiad tublide kilda, saad ise tubliks, või seda, et tähtis pole, kellena sa sünnid, vaid kellega sa seltsid, või veel, et kes end hea puu najale toetab, seda katab hea vari; mina olen toetanud end oma isanda najale, ja juba palju kuid olen tema seltsis ja

jumala abiga saanud niisuguseks, nagu on tema; ja elagu tema ja elagu mina, sest ei temal tule puudu riikidest, mida valitseda, ega minul saartest, mida juhtida.»

«Kindlasti mitte, sõber Sancho,» ütles nüüd hertsog, «sest mina annan teile härra don Quijote nimel valitseda ühe saare — ja mitte tähtsusetu — nendest, mis mul praegu vabad on.»

«Lase põlvili, Sancho,» ütles don Quijote, «ja suudle tema hiilguse jalgu armu eest, mis ta sulle üles näitab.»

Sancho tegi nii. Seda nähes tõusis vaimulik lauast ja ütles päris pahaselt:

«Kuue nimel, mida ma kannan, olen ma kohustatud ütlema, et teie hiilgus on niisama sõge nagu need patused. Öelge, kas nad ei pea olema hullud, kui targad nende hullusi heaks kiidavad! Jääge, teie hiilgus, nende seltsi, sest niikaua kui nemad majas on, jään mina koju ja pääsen asjade laitmisest, mida ma parandada ei saa.»

Rohkem ta ei lausunud, ei söönud enam midagi ja läks minema ega lasknud end hertsogipaari palvetest kinni pidada — hertsog ise talle küll palju ei öelnudki naeru pärast, mida teise sobimatu viha temas välja kutsus. Kui hertsog oli naerust jagu saanud, ütles ta don Quijotele:

«Teie, auline härra Lõvide rüütel, vastasite enda eest nii suurepäraselt, et teil pole enam põhjust soovida rahuldust selle eest, mis küll näib teotusena, tegelikult aga ei ole seda milgi moel, sest nii nagu naised ei saa teotada, nii ei saa seda teha ka vaimulikud, nagu teie heldus ise paremini teab.»

«Nii see on,» vastas don Quijote, «ja põhjus on selles, et keda ei saa teotada, see ei saa ka teisi teotada. Naisi, lapsi ja vaimulikke ei saa teotada, sest nad ei saa ennast kaitsta, küll aga võib neid haavata, aga haavamise ja teotuse vahel on järgmine vahe, nagu teie hiilgus paremini teab: teotab see, kes võib seda teha, teeb seda ja astub selle kaitseks välja; haavata võib igaüks, ilma et see teotaks. Olgu näiteks: keegi viibib muretult tänaval, siis tulevad kümme kurja kavatsusega inimest ja hakkavad teda peksma, tema võtab mõõga kätte ja täidab oma kohust; aga vastaste rohkus takistab tal oma kavatsust täide viia, see tähendab, enda eest kätte maksta. Säärane inimene on haavatud, aga mitte teotatud. Sedasama kinnitab ka teine näide: keegi seisab seljaga, tuleb teine ja lööb teda, ja kui ta on löönud, põgeneb ega jää ootama; esimene järgneb

talle, aga ei saa teda kätte. See, kes sai hoobi, sai haavamise, aga mitte teotuse osaliseks, sest teotust tuleb kaitsta. Kui see, kes teda lõi, isegi kui ta seda vargsi tegi, oleks võtnud mõõga ja jäänud paigale ning astunud oma vaenlasele vastu, siis oleks peksasaanu samaaegselt haavatud ja teotatud olnud: haavatud sellepärast, et teda ei löödud äraandlikult, teotatud sellepärast, et lööja ei põgenenud, vaid jäi rahulikult paigale ja kaitses seda, mis ta oli teinud. Niiviisi, vastavalt neetud kahevõitluse seadustele võin ma olla haavatud, aga mitte teotatud; lapsed ju ei tunne teotust, samuti mitte naised, neil pole vaja põgeneda ega ole neil mõtet ka ootama jääda, ja nõndasamuti on lugu püha usu teenritega, sest neil kolme liiki inimestel puuduvad niihästi pealetungi- kui kaitsesõjariistad, ja kuigi nad loomulikult on sunnitud end kaitsma, ei ole nad iial sunnitud kellelegi kallale tungima. Ma ütlesin vähe aja eest, et ma võiksin olla teotatud, nüüd aga ütlen, et ei, mitte milgi moel, sest see, kes ei või teotuse osaliseks saada, võib veel vähem teotada. Neil põhjustel ei pea ma pahaks panema ega pane pahaks seda, mis too tubli mees mulle ütles. Ma oleksin ainult tahtnud, et ta oleks veidi oodanud, nii et ma oleksin saanud talle selgeks teha, kuidas ta eksib, mõeldes ja öeldes, et maailmas pole olnud ega ole rändrüütleid, sest kui seda oleks kuulnud Amadís või keegi tema lõpmata suurest suguvõsast, siis ma tean, et tema heldusel oleks halvasti läinud.»

«Selle peale võin ma vanduda!» ütles Sancho. «Nad oleksid talle sihukese mõõgahoobi virutanud, et oleksid ta ülevalt lõhki löönud nagu granaatõuna või küpse meloni. Nemad niisuguseid nalju juba välja ei kannataks! Oh sa püha ristike! Mina olen kindel, et kui Montalbano Rinaldo oleks kuulnud selle mehikese sõnu, oleks ta temale nii vastu hambaid äianud, et teine poleks enam kolmel aastal sõna suust saanud. Oleks ta ainult proovinud nendega tüli norida, siis oleks ta alles õpetust saanud!»

Hertsoginna pidi Sancho kõnet kuulates naeru kätte surema. Tema pidas teda veel palju naljakamaks ja hullumaks kui tema isand, ja sedasama arvasid tol ajal paljud teisedki.

Viimaks don Quijote rahunes ja söömaaeg viidi lõpule. Sel ajal kui lauda koristati, tuli neli näitsikut, ühel oli käes hõbedane kauss, teisel veekann, mis samuti oli hõbedast, kolmandal kaks lumivalget ja peent käterätikut, ja

neljas, kelle käed olid kuni küünarnukkideni paljad, hoidis oma valgetes kätes — ilmselt olid need valged — ümmargust tükki napoli seepi. Kausiga näitsik astus don Quijote juurde ja pani kausi graatsilise liigutusega ning sundimatult don Quijote lõua alla, kes säärast kommet endamisi imeks pani ja arvas, et selles paigas peab olema viiesiks käte asemel habet pesta. Ta ajas siis kaela nii kaugele ette, kui suutis, ja samal silmapilgul hakkas veekannust vett voolama ja seebiga näitsik võttis kiiresti käsile don Quijote habeme, ajades nagu lumehelbeid — seebivaht oli tõesti niisama valge — mitte ainult sõnakuuleliku rüütli habemele, vaid ka ta näole ja silmadele, nii et ta pidi need vägisi kinni pigistama. Hertsog ja hertsoginna, kes kõigest sellest midagi ei teadnud, ootasid, millega see nii haruldane pesemine lõpeb. Kui habemepesija oli don Quijote vaksapaksuse seebivahukorra alla matnud, tegi ta, nagu oleks tal vesi otsa lõppenud, ja käskis kannuga näitsikut seda tooma minna; härra don Quijote pidavat seni ootama. Teine läkski ja don Quijote jäi istuma kõige pentsikuma ja naeruväärsema välimusega, mida võib kujutleda. Kõik juuresolijad — neid polnud mitte vähe — vaatasid, kuidas ta istus, poole küünra pikkune tõmmu kael õieli, silmad kinni ja habe paksu seebiga koos — oli tõesti suur ime ja näitas suurt arukust, et nad suutsid naeru tagasi hoida. Näitsikud, kelle tegu see nali oli, hoidsid silmi maas ega julgenud oma härraste otsa vaadata. Viimaseid kõditas niihästi naeruhimu kui viha, ja nad ei teadnud, mida teha: kas nuhelda tüdrukuid nende liigjulguse eest või anda neile tasu lõbu eest, mida neile pakkus don Quijote nägemine säärases seisukorras. Viimaks tuli veekannuga näitsik tagasi ja don Quijote pesemine viidi lõpule. Käterätikutega näitsik pühkis ja kuivatas teda väga hoolikalt ja seejärel tegid kõik neljakesi sügava kummarduse ja reveransi ning tahtsid ära minna, aga hertsog, kartes, et don Quijote võib pilamist taibata, kutsus kausiga näitsiku enda juurde ja ütles talle:

«Nüüd tulge ja peske mind; aga vaadake, et teil vesi otsa ei lõpe.»

Terane ja nobe tüdruk astus hertsogi juurde, pani talle kausi lõua alla nagu don Quijotelegi, ja rutates pesid ning seebitasid nad teda hästi hoolega, siis pühkisid ja hõõrusid ta kuivaks ning lahkusid reveransse tehes. Hiljem saadi teada, et hertsog oli vandunud, et kui nad poleks ka

teda pesnud nagu don Quijotet, oleks ta neid karistanud nende häbematuse eest, mille nad arukalt heaks tegid sellega, et ka teda seebitasid.

Sancho jälgis tähelepanelikult seda pesemise kombetalitust ja ütles endamisi:

«Pagana pihta, kui siin mail oleks kombeks ka kannupoistel habet pesta nagu rüütlitel! Sest jumala ja minu hinge nimel, mul on seda hädasti vaja, ja kui mul seda kas või habemenoagagi pöetaks, loeksin seda suureks heateoks.»

«Mis te seal omaette kõnelete, Sancho?» küsis hertsoginna.

«Ma kõnelen seda, auline proua,» vastas tema, «et teiste vürstide juures, nagu ma olen kuulnud, antakse pärast söömaaega vett käte pesemiseks, aga mitte ei seebitata habemeid; eks ole siis õige, et kes palju elab, see palju näha saab, kuigi öeldakse ka, et sel, kes pika elu elab, tuleb palju halba läbi teha, aga tõtt-öelda, säärane pesemine läbi teha, nagu siin ennist oli, see on küll ennem lõbu kui vaev.»

«Ärge muretsege, sõber Sancho,» ütles hertsoginna, «ma lasen oma näitsikutel teid pesta, jah, teid isegi üleni pesussè panna, kui vaja peaks olema.»

«Ma lepin habemega,» vastas Sancho. «Vähemalt esialgu, küllap edaspidi jumal juhatab, mis saab.»

«Pange tähele, ülemlauameister,» ütles hertsog, «mis tubli Sancho palub ja täitke ta soov täpipealt.»

Ülemlauameister vastas, et kõigis asjus täidetakse isand Sancho tahtmist; seejärel läks ta lõunat sööma ja viis Sancho endaga kaasa. Hertsogipaar ja don Quijote jäid lauda. Nad kõnelesid veel paljudest ja mitmekesistest asjadest, aga kõik oli ikkagi seotud sõjariistadetegevuse ja rändrüütlusega.

Hertsoginna palus don Quijotet kirjeldada talle, kuna tal näis hea mälu olevat, armulise preili Toboso Dulcinea ilu ja näojooni, sest selle järgi, kuidas rahvasuu tema ilu ülistavat, arvavat ta, et Toboso Dulcinea pidavat olema kõige ilusam olevus maailmas ja isegi kogu La Manchas. Kui don Quijote kuulis, mis hertsoginna temalt nõuab, ohkas ta ja ütles:

«Kui ma saaksin oma südame rinnust välja võtta ja siia teie kõrguse silmade ette sellele lauale ja liuale panna, siis päästaksin oma keele vaevast öelda seda, mida vaevalt on võimalik mõelda, sest teie hiilgus näeks teda seal täielikult kujutatuna. Ja kuidas suudaksin mina kujutada ja kirjeldada täpp-täpilt ja punkt-punktilt võrratu Dulcinea ilu? See koorem vajab teisi õlgu, kui on minu omad, sellе ettevõttega peavad tegemist tegema Parrhasiose, Timanthese ja Apellese pintslid ja Lysippose vaselõikeraud, et maalida ta lõuendile ja lõigata marmorisse ning vaske, ja cicerolik ning demostheneslik kõnekunst, et teda ülistada.»

«Mis tähendab demostheneslik, härra don Quijote?» küsis hertsoginna. «See on sõna, mida ma pole kogu oma eluajal kuulnud.»

«Demostheneslik kõnekunst,» vastas don Quijote, «on seesama mis Demosthenese kõnekunst, nagu cicerolik on Cicero kõnekunst, kes kahekesi olid maailma kõige suuremad kõnemehed.»

«Nii see on,» ütles hertsog, «ja teie näitasite oma teadmatust selle küsimusega. Aga siiski valmistaks härra don Quijote meile suurt heameelt, kui ta teda kirjeldaks, sest ma olen kindel, et isegi visandina ja üldistes piirjoontes tuleb ta välja säärane, et kõige kaunimadki tunnevad kadedust tema üle.»

«Ma teeksin seda kindlasti,» vastas don Quijote, «kui teda poleks kustutanud mu ettekujutusest hilja aja eest temale juhtunud õnnetus, mis on säärane, et ma olen ennem suuteline teda taga nutma kui teda kirjeldama. Teie kõrgused peavad nimelt teadma, et kui ma mõni aeg tagasi läksin suudlema ta käsi ja vastu võtma ta õnnistust, heakskiitu ja luba selle kolmanda väljasõidu jaoks, leidsin ma ta teistsugusena, kui olin otsinud: ma leidsin, et ta oli nõiutud ja moondatud printsessist talutüdrukuks, ilusast inetuks, inglist kuradiks, healõhnalisest haisvaks, peenekombelisest jämedaks, rahulikust karglejaks, valgusest pimeduseks, ühesõnaga, Toboso Dulcineast Sayago talutüdrukuks.»

«Jumal hoidku!» hüüdis nüüd hertsog valju häälega. «Kes on maailmale nii suurt kurja teinud? Kes on röövinud temalt rõõmustava ilu, lõbustava meeldivuse ja kombekuse, mis talle au tegi?»

«Kes?» vastas don Quijote. «Kes muu võis see olla kui mõni õel nõid nende paljude kadedate hulgast, kes mind taga kiusavad? Keegi sellest neetud tõust, kes on selleks

maailma sündinud, et tumestada ja teha tühjaks tublide vägitegusid ja tõsta esile ning ülistada halbade tegemisi. Nõiad on mind taga kiusanud, nõiad kiusavad mind taga nüüd ja edaspidi, kuni nad on heitnud minu ja mu õilsad rüütliteod unustuse sügavasse kuristikku. Nad püüavad tabada ja haavata mind mu kõige õrnemast kohast, sest röövida ühelt rändrüütlilt tema daam tähendab sedasama mis röövida talt silmad, millega ta vaatab, ja päike, mis talle valgust annab, ja toidus, mis teda ülal peab. Ma olen juba varem mitu korda öelnud ja nüüd kordan seda uuesti, et rändrüütel ilma daamita on nagu puu ilma lehtedeta, ehitus ilma alusmüürita ja vari ilma selle kehata, mis selle tekitab.»

«Rohkem pole midagi öelda,» sõnas hertsoginna, «aga kui sellest hoolimata uskuda lugu, mis härra don Quijote kohta vähe aega tagasi siin paigas maailmavalgust nägi ja inimeste üldist heakskiitmist leidis, siis võib sellest järeldada, kui ma hästi mäletan, et teie heldus pole iial armulist preili Dulcinead näinud ja et seda daami pole maailmas olemas, vaid see daam on loodud mõttekujutuses, teie heldus on ta oma peas eostanud ja sünnitanud ja teie ise olete ehtinud ta kõigi nende vooruste ja iluga, mis te soovisite.»

«Selle kohta võiks paljugi öelda,» vastas don Quijote. «Jumal teab, kas Dulcinea on maailmas olemas või mitte, kas ta on mõttekujutuslik või pole ta mõttekujutuslik, need on asjad, mida ei maksa liiga põhjalikult uurida. Ei ole mina oma daami eostanud ega sünnitanud, kuigi ma näen teda oma vaimusilmas niisugusena, nagu ta peaks olema, daamina, kes ühendaks endas omadusi, mis võiksid ta teha kuulsaks kõigis maailmajagudes, ja need oleksid: ilus ilma veata, tõsine ilma kõrkuseta, kombekalt armastav, tänulik viisakuse tõttu, viisakas hea kasvatuse tõttu, ja lõpuks kõrgest soost, sel põhjusel, et suursuguse vere puhul ilu hiilgab ja särab suurema täiuslikkusega kui madala päritoluga iludustes.»

«Nii see on,» sõnas hertsog, «aga andku härra don Quijote mulle luba avaldada mõtet, mida minus äratas tema tegude loo lugemine, nimelt, kui oletadagi, et on olemas Dulcinea Tobosos või väljaspool seda ja et ta on säärasel kõige kõrgemal määral ilus, nagu teie heldus teda meile kirjeldab, siis ei saa tema suguvõsa tähtsuselt ometigi kõrvu seada Orianade, Alastrajareade, Madásimatega*

ega teiste sellelaadilistega, kellest kubisevad lood, mida teie heldus hästi tunneb.»

«Selle kohta võin öelda,» vastas don Quijote, «et Dulcinea on oma tegude tütar, et voorused õilistavad verd ja et madalalt sündinud vooruslikku tuleb enam hinnata ja temast rohkem lugu pidada kui pahelisest kõrgestisündinust; seda enam et Dulcineal on vapimärk, mis võib teda tõsta krooni ja valitsuskepiga kuningannaks, sest ilusa ja voorusliku naise väärtus suudab teha suuremaidki imesid, ja kui mitte avalikult, siis varjatud kujul sisaldab ta endas kõige suuremaid õnnevõimalusi.»

«Tunnistan, härra don Quijote,» ütles hertsoginna, «et kogu oma arutluses te sammute väga kindla jalaga, ja nagu on viisiks öelda, tinaloodi käes hoides. Nüüdsest peale ma usun ja panen uskuma kõik oma majakondsed, isegi oma isanda, hertsogi, kui peaks vaja olema, et Dulcinea on olemas Tobosos, et ta elab tänapäeval ja on ilus, tähtsast soost ja seda väärt, et teda teenib säärane rüütel, nagu on härra don Quijote; see on kõige rohkem, mis ma tema ülistuseks öelda võin ja oskan. Aga ma ei saa jätta avaldamata üht kahtlust ega pidamata nagu väikest vimma Sancho Panza vastu: minu kahtlus seisab nimelt selles, et varem nimetatud loos öeldakse, nagu oleks Sancho Panza leidnud preili Dulcinea, kui ta temale teie helduse poolt kirja viis, sarjamas kotitäit nisu, ja täpsuse mõttes öeldakse, et see oli punakas nisu, — see asjaolu paneb mind kahtlema tema kõrges päritolus.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Armuline proua, teie kõrgus peab teadma, et kõik või suurem osa asju, mis minuga juhtuvad, ulatuvad välja nende sündmuste tavalistest piiridest, mis teistele rändrüütlitele ette tulevad, kas siis juhib neid saatuse äraarvamatu tahe või mõne kadeda nõia õelus. On juba kindlaks tehtud, et kõigil või suuremal osal kuulsatel rändrüütlitel oli mõni iseäralik soodus omadus: ühte ei saanud nõiduda, teine oli nii läbitungimatu ihuga, et teda ei saanud haavata, nagu oli kuulsal Rolandil, ühel Prantsusmaa kaheteistkümnest peerist, kellest jutustatakse, et teda ei saanud haavata mujalt kui ainult vasaku jala kannast, ja et see pidi sündima jämeda nööpnõela otsaga ja mitte mingit muud laadi sõjariistaga; sellepärast Bernardo del Carpio, kui ta Rolandi Roncesvallèses alla heitis ja nägi, et ta temale midagi teha ei saa, tõstis tema kätel maast

üles ning kägistas ära, tuletades meelde, kuidas Herakles oli surmanud Antaiose, tolle metsiku hiiglase, keda peeti Maa pojaks. Öeldust tahan ma järeldada, et võib-olla on ka minul mõni säärane soodus omadus, mitte see, et mind haavata ei saaks, sest palju kordi on kogemus mulle näidanud, et mul on õrn ja sugugi mitte läbitungimatu ihu, ka mitte see, et mind ei saaks nõiduda, sest ma olen end juba leidnud puuri pandult, kuhu kogu maailm poleks suutnud mind sulgeda teisiti kui ainult nõiduseväel. Aga kuna ma end sealt vabaks tegin, siis tahaksin uskuda, et ei leidu enam ühtki teist nõidust, mis mulle kahju võiks teha; ja sellepärast nõiad, nähes, et nad minu kallal ei saa tarvitada oma kurje kavalusi, maksavad kätte olevustele, kes mulle kõige kallimad on, ja tahavad röövida minult elu, rikkudes Dulcinea oma, kelle pärast mina elan. Ja nõnda arvan ma, et kui minu kannupoiss viis talle läkituse, moondasid nad ta talutüdrukuks, kes oli ametis nii musta tööga, nagu on nisu sarjamine; ma ütlesin küll juba varem, et see nisu polnud punakas ega nisu, vaid idamaa pärlid. Ja selle tõe kinnituseks tahan öelda teie hiilgustele, et kui ma mõne aja eest Tobosost läbi sõitsin, ei leidnud ma kuskil Dulcinea lossi, ja järgmisel päeval, kui minu kannupoiss Sancho nägi teda tema õigel kujul, see tähendab, maailma kõige kaunima naisena, paistis ta mulle tahumatu ja inetu talutüdrukuna, ja mitte sugugi mõistlikuna, kuigi ta on ju ometi maailma arukuse kehastus. Ja kuna mina pole nõiutud ega või seda olla, kui hästi järele kaaluda, siis on tema see, kes on nõiutud, teotatud ja moonutatud, teiseks ümber vahetatud; temaga on mu vaenlased mulle kätte maksnud ja tema pärast tuleb mul elada järelejätmatult pisaraid valades, kuni ma näen teda tema esialgses olekus. Kõike seda ütlesin ma selleks, et keegi ei pööraks tähelepanu Sancho sõnadele Dulcinea viljapuhtimisest ja -sarjamisest, sest kui ta minule esines ümbervahetatuna, siis pole ime, kui Sancho nägi teda moonutatud kujul. Dulcinea on suursugune ja kõrgest soost ja kindlasti mitte kõige vähem auline Toboso rohkearvuliste vanade ja väga heade aadlisuguvõsade keskel, sest peamiselt võrratu Dulcinea tõttu saab ta kodukoht kuulsaks ja mälestatavaks tulevastel aastasadadel, nagu Trooja Helena tõttu ja Hispaania Cava* tõttu, ainult parema õiguse ja kuulsusega. Veel tahaksin ma, kõrgeaulised härrased, teie tähelepanu sellele juhtida, et Sancho Panza on üks kõige naljakamaid

kannupoisse, kes iial rändrüütlit on teeninud. Ta näitab vahel nii teravmeelset lihtsameelsust, et pakub suurt lõbu arutada, kas ta on lihtsameelne või teravmeelne; ta teeb kelmustükke, mis sunnivad teda pidama võrukaelaks, ja on hooletu, mis näitab ta tõlplaseks; ta kahtleb kõiges ja usub kõike; kui ma arvan, et ta on vajumas rumaluse kuristikku, tuleb ta välja tarkustega, mis tõstavad ta taevasse. Lühidalt, ma ei vahetaks teda teise kannupoisi vastu, isegi kui mulle antaks terve linn pealekauba. Sellegipärast kahtlen ma, kas teda kõlbab saata maavalitseja kohale, mille teie kõrgus talle armuliselt andis, kuigi ma näen temas teatud võimeid seesuguseks valitsemiseks, nii et kui ta mõistust veel õige pisut lihvida, siis saaks ta hakkama igasuguse maavalitsemisega nagu kuningas oma lõivudega. Pealegi on teada juba paljudest kogemustest, et niisuguse maavalitsejaameti jaoks pole vaja ei suurt osavust ega suuri teadmisi, kuna meil on neid siin sadade viisi, kes vaevalt oskavad lugeda ja ometi valitsevad oma maad nagu kotkad. Peapunkt on selles, et neil oleks hea tahtmine ja nad sooviksid kõigis asjus õigesti talitada, sest iial ei tule puudu inimestest, kes neile nõu annavad ja juhatavad, mis neil teha tuleb; eks rüütlitest maavalitsejad, kes pole õigusteadlased, mõista ju kohut kaasistuja abil. Mina soovitaksin tal meelehead mitte võtta, aga ka mitte ühtki oma õigustest jätta, ja veel paar väikest asjakest, mis ma esialgu endale pean ja parajal ajal esile toon kasuks Sanchole ja tuluks saarele, mida ta valitsema hakkab.»

Kui hertsog, hertsoginna ja don Quijote oma jutuajamisega olid siiamaani jõudnud, kuulsid nad lossis kõva kära ja suurt lärmi, ja ootamatult tormas saali surmani hirmunud Sancho, tuhalapp habemeajamisrätikuks lõua all, ja tema kannul hulk noormehi, õigemini kokapoisse ja muud tähtsusetut rahvast. Ühel oli käes väike pesuküna veega, mis värvi ja mustuse järgi otsustades näis olevat nõudepesuvesi. Künakandja, kes järgnes Sanchole ja teda kõigest väest taga ajas, püüdis panna talle küna habeme alla, teine kokapoiss aga näis tahtvat teda pesta.

«Mis see on, vennikesed?» küsis hertsoginna. «Mis see tähendab? Mis te tahate selle tubli mehega teha? Kas te olete siis unustanud, et ta on määratud maavalitsejaks?»

Seepeale vastas kokapoisist habemeajaja:

«See isand ei taha lasta end kombekohaselt pesta, nagu pesi end minu isand hertsog ja tema isand peremees.»

«Ma tahan küll,» vastas Sancho suures vihas, «aga ma tahan, et seda tehtaks puhtamate käterättide, selgema pesuvee ja mitte nii mustade kätega, sest minu ja mu isanda vahel pole nii suurt vahet, et teda pestakse inglite veega* ja mind kuradite leelisega. Maakohtade ja vürstilosside kombed on head sedavõrd, kuivõrd nad ei ole ebameeldivad, see pesemiskomme siin on aga hullem kui patukahetsejate enesepiitsutamine. Minu habe on puhas ja mul pole vaja selletaolisi karastusi, ja igaühele, kes tuleb mind pesema või puudutama juuksekarvagi mu peas, see tähendab mu habemes, annan talle, olgu vajalise lugupidamisega öeldud, säärase põraka rusikaga, et rusikas ta pealuusse kinni jääb, sest need säherdused sirimooniad ja seebitamised näivad olevat enam narritamised kui lahkused külaliste vastu.»

Hertsoginna pidi naeru kätte surema, nähes Sancho viha ja kuuldes ta sõnu; don Quijotele aga ei meeldinud eriti, nähes Sanchot määrdunud rätik lõua all ja köögirahva piiramisrõngas, ja seepärast, tehes sügava kummarduse hertsogipaarile, nagu paludes neilt luba kõnelda, ütles ta rahulikul häälel pööblile:

«Hei, kõrgeaulised härrased, olge nii lahked ja jätke see isand rahule ja minge sinna, kust te tulite, või kuhugi mujale, kui see teile meeldib, sest minu kannupoiss on niisama puhas nagu iga teine inimene, ja need künad on tema jaoks viletsad ja passimatud anumad. Võtke kuulda mu nõu ja jätke ta rahule, sest ei tema ega mina mõista seda laadi nalja.»

Sancho haaras tal sõna suust ja jätkas nii:

«Tulge aga pilama tõlplast, küll ma kannatan selle välja, niisama kui et praegu on öö! Tooge siia kamm või mis tahes asi ja sügage seda habet, ja kui sealt leitakse midagi, mis on teotav puhtusele, siis pöetagu mind lambaraudadega paljaks ja sakiliseks.»

Nüüd ütles hertsoginna, ikka veel naerdes:

«Sancho Panzal on õigus ja talle jääb alati õigus, mis ta iganes ka ütleks: tema on puhas, ja nagu ta ütleb, pole tal vajadust pesemiseks; ja kui meie komme talle ei meeldi, siis on see tema enda asi; seda enam et teie, puhtuseteenrid, olete olnud üleliia lohakad ja hooletud, ja ma ei tea, kas öelda koguni, et häbematud, sest olete toonud niisuguse inimese ja niisuguse habeme jaoks puhtast kullast kausside ja kannude ja saksa käterättide asemel puust

künad ja mollid ning lauapühkimisnartsud. Aga teadagi, te olete halvad ja kombetud ega või oma pahatahtlikkuses näitamata jätta vimma, mida tunnete ründrüütlite kannupoiste vastu.»

Kelmid teenrid ja isegi ülemlauameister, kes nendega kaasas oli, arvasid, et hertsoginna kõneleb tõemeeli, ja seepärast võtsid nad tuhalapi Sancho rinnalt ja kohmetult ning natuke häbistatult läksid ära ja jätsid ta rahule. Niipea kui Sancho nägi, et ta on pääsenud sellest tema arvates väga suurest hädaohust, laskis ta hertsoginna ette põlvili ja ütles:

«Suurtelt prouadelt ootad suuri heategusid; selle eest, mis teie heldus mulle praegu osaks laskis saada, ei saa tasuda vähemaga kui sooviga olla löödud rändrüütliks, et pühendada kõik oma elupäevad nii kõrge proua teenimisele. Ma olen talupoeg, mu nimi on Sancho Panza, olen abielus, laste isa ja teenin kannupoisina. Kui ma millegagi võin teenida teie kõrgust, siis ei jõua teie heldus nii ruttu käskida, kui mina sõna kuulen.»

«On kohe näha, Sancho,» vastas hertsoginna, «et te olete õppinud viisakust viisakuse enda koolis; on kohe näha, tahan ma öelda, et te olete kasvatatud härra don Quijote põhimõtete järgi, kes kahtlemata on viisakuse kehastus ja tseremooniate või sirimooniate, nagu teie ütlete, eeskuju. Au olgu niisugusele isandale ja niisugusele teenrile, ühele kui rändrüütluse juhttähele ja teisele kui kannupoisiliku ustavuse tähele. Tõuske üles, armas Sancho; ma tasun teie viisakuse eest sellega, et lasen hertsogit, oma abikaasat, nii kiiresti kui ta vähegi saab, täita teile antud lubadus maavalitsemise asjas.»

Sellega jutuajamine lõppes ja don Quijote läks lõunauinakut tegema, hertsoginna aga palus Sanchot, et kui tal pole suurt himu magada, siis tulgu ja saatku pealelõuna mööda tema ja ta näitsikute seltsis ühes väga jahedas saalis. Sancho vastas, et kuigi tal tegelikult on kombeks magada suveajal neli või viis tundi pealelõunal, aga et teha heameelt tema heldusele, püüab ta kõigest jõust mitte üht tundigi magada sel päeval ja tuleb kuulekalt tema käsku täitma; ja läkski. Hertsog kinnitas uuesti oma teenritele, et don Quijotega tuleb ümber käia nagu rändrüütliga ja ei tohi karvavõrragi kalduda kõrvale viisist, kuidas jutustuste järgi olevat käidud ümber vanaaegsete rüütlitega.

XXXIII PEATÜKK

Mõnusast jutuajamisest, mis hertsoginnal ja ta näitsikutel oli Sancho Panzaga ja mis on väärt, et seda loetaks ja ära märgitaks

Meie lugu jutustab niisiis, et Sancho ei teinud sel pealelõunal uinakut, vaid et täita oma lubadust, läks pärast lõunasööki hertsoginna juurde, kes selle heameele tõttu, mida talle valmistas Sancho jutu kuulamine, käskis tal istuda enda kõrvale madalale toolile, kuigi Sancho selgest viisakusest ei tahtnud istet võtta. Aga hertsoginna ütles talle, et ta istugu nagu maavalitseja ja kõnelgu nagu kannupoiss, sest neil mõlemal põhjusel on ta väärt koguni Cid Ruy Díaz Campeadori tugitooli*. Sancho kehitas õlgu, kuulas käsku ja istus, ning kõik hertsoginna näitsikud ja duenjad asusid ta ümber, valmis tähelepanelikult ja kõige suuremas vaikuses kuulama kõike, mis ta ütleb. Hertsoginna hakkas esimesena kõnelema ja sõnas:

«Nüüd, kus me siin üksi oleme ja keegi meid ei kuule, sooviksin ma, et härra maavalitseja lahendaks mõned kahtlused, mis mul tekkisid, kui ma lugesin trükitud lugu kuulsa don Quijote kohta. Üks neist kahtlustest on, et kuna tubli Sancho pole iial näinud Dulcinead, ma tahan öelda, armulist preilit Toboso Dulcinead, ega temale härra don Quijote kirja üle andnud, sest et see jäi märkmeteraamatusse Sierra Morenasse, kuidas julges ta siis vastuse välja mõelda, ja samuti see, et ta leidis tema nisu sarjamas, kuna ometi see kõik on pilamine ja vale, mis tuleb suureks kahjuks võrratu Dulcinea heale kuulsusele ja sugugi ei käi kokku heade kannupoiste väärikuse ja ustavusega.»

Nende sõnade peale ei vastanud Sancho esialgu midagi. Ta tõusis istmelt, tõmbas end küüru, pani sõrme huultele ja käis tasaste sammudega terve saali läbi, tõstes üles eesriideid ja vaadates nende taha. Kui see oli tehtud, istus ta jälle oma kohale ja ütles:

«Nüüd, auline proua, kus ma nägin, et keegi meid salaja pealt ei kuula, vastan ilma hirmu ja kartuseta sellele, mis te minult küsisite ja mis te minult veel küsida mõtlete. Kõigepealt ütlen, et ma pean oma isandat don Quijotet püstihulluks, kuigi ta vahel ütleb sääraseid asju, mis minu arvates ja isegi kõigi nende arvates, kes teda kuulavad, on nii targad ja satuvad nii õigetesse roobastesse, et saa-

tan ise ei oskaks paremini öelda. Aga sellest hoolimata on mulle tõeliselt ja ilma kahtluseta selgeks saanud, et ta on poole aruga. Ja kuna see mul pealuu sees on, siis julgen panna teda uskuma asju, millel pole saba ega sarvi, nagu too asi selle vastusega tema kirjale, ja too teine, mis juhtus kuue või kaheksa päeva eest ja mida pole veel seal loos leida, nimelt armulise preili donja Dulcinea nõidumise asi, sest mina panin teda uskuma, et ta on nõiutud, kuna selles ometi pole tõe haisugi.»

Hertsoginna palus teda jutustada sellest nõidumisest või vembust, ja Sancho jutustas kõik nii, nagu see oli juhtunud, mis kuulajatele rohkesti lõbu pakkus. Kõnelust jätkates ütles hertsoginna:

«Sel alusel, mis tubli Sancho mulle jutustas, ärkas mu hinges üks kahtlus ja mu kõrvu kostab teatud sosin, mis ütleb mulle: kuna La Mancha don Quijote on hull, peast puudulik ja poole aruga ja tema kannupoiss Sancho Panza teab seda, ja sellest hoolimata teenib teda, järgneb talle ja peab kinni tema poolt antud tühjadest lubadustest, siis peab tema kahtlemata suurem hull ja narr olema kui tema isand. Ja kui lugu nii on, nagu ta on, siis pannakse sulle pahaks, proua hertsoginna, kui sa sellele Sancho Panzale saare valitseda annad, sest kuidas võib see, kes iseennast ei oska valitseda, osata valitseda teisi?»

«Jumala eest, aus proua,» ütles Sancho, «see kahtlus tuleb täie õigusega; aga ütelge sellele häälele, teie heldus, et pole tähtis, kas ta kõneleb sosinal või valjusti, mina igatahes tunnistan, et ta kõneleb tõtt. Kui ma oleksin tark, siis oleksin juba ammu pidanud oma isanda maha jätma. Aga säärane oli mu saatus ja säärane mu õnnetus, ma ei saa teisiti, kui pean temaga kaasas käima: me oleme ühe küla mehed, ma olen söönud tema leiba, ma armastan teda, ta on tänulik, tema andis mulle oma eeslivarsad ja mina olen talle ustav; ja nii on siis võimatu, et meid lahutaks miski muu kui too haua ja labida sündmus. Ja kui teie kõrgus ei soovi, et mulle antaks tõotatud maavalitseja-koht, siis — põrmust on jumal mu loonud, ja võib olla, et see, kui ma teda ei saa, tuleb kasuks mu südametunnistusele, sest kuigi ma olen rumal, aga ma saan aru kõnekäänust, et sipelgale tõid tiivad vaid õnnetust, ja võib isegi olla, et kannupoiss Sancho saab ennem taevasse kui maavalitseja Sancho; siin tehakse niisama head leiba kui Prantsusmaal; ja öösel on kõik kassid hallid; küllalt õnnetu on see ini-

mene, kes kella kahe ajal pärast lõunat veel söönud pole; ja ükski kõht pole vaksavõrra suurem mõnest teisest ja seda võib täita, nagu öeldakse, õlgede ja heintega; ja linnukestel väljal on varustajaks ja toidujagajaks jumal; ja neli küünart jämedat Cuenca kalevit soojendavad paremini kui neli kõige peenemat Segovia oma; ja kui me siit maailmast lahkume ja mulla alla läheme, siis astub vürst niisama kitsast rada mööda kui päevatööline, ja paavsti keha ei võta enda alla rohkem maad kui köstri oma, ehkki üks on palju tähtsam teisest, sest auku minnes seame end kõik selle järgi ja tõmbame end kokku või meid sunnitakse end seadma ja kokku tõmbama, kas see meile meeldib või ei, ja asi sellega! Ja ma ütlen veel kord, et kui teie kõrgeausus ei taha anda saart minule kui rumalale, siis oskan mina targana sellest mitte välja teha; ja ma olen kuulnud öeldavat, et risti taga varitseb kurat ja et mitte kõik pole kuld, mis hiilgab, ja et härgade, adra ja ikkerihmade juurest võeti talupoeg Wamba* ja pandi Hispaania kuningaks ja et brokaatide, lõbustuste ja rikkuste keskelt võeti Rodrigo* ja anti usside närida, kui vanad romansilaulud ei valeta.»

«Ei, need küll ei valeta,» ütles nüüd duenja Rodríguez, kes oli üks pealtkuulajaid. «On ju olemas üks romanss, kus öeldakse, et kuningas Rodrigo pandi elusana, päris elusana kärnkonnade, usside ja sisalikkudega täidetud hauda ja et kahe päeva pärast kuningas ütles hauast hädise ning tasase häälega:

Ju söövad mind, ja söövad sealt,
kust kõige rohkem pattu teind.

Nii et sel isandal on täitsa õigus, kui ta ütleb, et tahab olla ennem talupoeg kui kuningas, kui kuningad ussidele söödaks lähevad.»

Hertsoginna ei saanud naeru pidada, kuuldes oma duenja lihtsameelsust, ega saanud jätta imestamata Sancho kõne ja kõnekäändude üle, ja ta ütles temale:

«Tubli Sancho teab juba, et kui rüütel korra midagi tõotab, siis püüab ta seda ka täita, maksku see tal kas või elu. Hertsog, minu isand ja abikaasa, kuigi ta ei kuulu rändrüütlite hulka, on sellegipärast rüütel, ja niisiis peab ta oma sõna saare lubamise asjas, hoolimata maailma kadedusest ja õelusest. Olgu aga Sancho julge, et siis kui ta seda kõige vähem ootab, leiab ta end istumas oma saare

ja oma ameti aujärjel ja haaraku ta aga kinni oma maavalitsejakohast, kuni ta teise, parema pärast selle kõrvale heidab. Mis mina talle ülesandeks teen, on see, et ta hoolega järele mõtleks, kuidas oma alamaid valitseda, pidades silmas, et nad kõik on ustavad ja kõrgemeelsed inimesed.»

«Seda, et neid hästi valitseda,» vastas Sancho, «pole mulle ühti enam vaja ülesandeks teha, sest mina olen loomu poolest hea südamega ja kaastundlik vaeste vastu; kes küpsetab ning sõtkub, sellelt leivapätsi ei varastata; ja püha ristimärgi juures, mind juba valetäringutega ei peta, olen vana koer ja taipan ilma pikemata, oskan õigel ajal ärgata ega luba, et mulle puru silma puistataks, sest ma tean ise, kust mul king pigistab. Ma ütlen seda sellepärast, et head inimesed leiavad minult alati abi ja vastuvõttu, halbadel aga pole teed ega pääsu minu juurde. Minule näib, et valitsemise juures on kõige tähtsam pealehakkamine, ja võib juhtuda, et pärast seda kui ma kaks nädalat valitsenud olen, on see amet mulle selge nagu viis sõrme ja ma tean temast rohkem kui põllutööst, mille juures ma olen üles kasvanud.»

«Teil on õigus, Sancho,» ütles hertsoginna, «sest keegi ei sünni õpetatud mehena, piiskoppe tehakse ju inimestest ja mitte kividest. Aga tuleme tagasi meie hiljutise jutu juurde preili Dulcinea nõidumisest: minu arust on kindel ja enam kui tõestatud, et Sancho mõte oma isanda üle nalja heita ja teda uskuma panna, et talutüdruk on Dulcinea, ja et tema isand teda ära ei tundnud sellepärast, et daam oli nõiutud, — kõik selle on sepitsenud mõni neist nõidadest, kes härra don Quijotet taga kiusavad; sest tõepoolest, ma tean kindlast allikast, et see eesli selga hüppav talutüdruk oli ja on Toboso Dulcinea ja et tubli Sancho, pidades ennast petjaks, sai tegelikult ise petta. Ja selles tões ei tule kahelda rohkem kui asjades, mida me iial pole näinud. Teadku härra Sancho Panza, et ka meil on siin nõidasid, kes suhtuvad meisse heatahtlikult ja jutustavad meile kõigest, mis maailmas sünnib, lausa ja otsekoheselt, ilma vale ja väljamõeldiseta; ja uskugu mind Sancho, et see kargaja talutüdruk oli ja on Toboso Dulcinea, kes on niisama nõiutud nagu ema, kes ta sünnitas; ja ühel päeval, kui me seda kõige vähem ootame, saame teda näha ta õigel kujul, ja siis vabaneb Sancho petteärvamusest, milles ta elab.»

«See kõik võib väga hästi olla,» ütles Sancho Panza, «ja nüüd olen ma nõus uskuma ka seda, mis minu isand jutustab Montesinose koopast, kus ta ütleb olevat näinud armulist preili Toboso Dulcinead neissamades riietes, milles mina ütlesin teda näinud olevat, kui ma ta ainult enda lõbuks ära nõidusin. Ja küllap kõik oli ümber pöördud, nagu teie, auline proua, ütlete, sest minu viletsalt mõistuselt ei või ega pea ootama, et ta sepitseks ühe minutiga nii kavala pettuse, ega usu ma ka, et mu isand oleks nõnda hull, et nii nõrgad ja kehvad kinnitused nagu minu omad paneksid teda uskuma säärast hoopis äraspidi asja. Aga, auline proua, oleks halb, kui teie headus peaks mind sellepärast pahatahtlikuks, sest minusugune tõlplane pole ju kohustatud läbi nägema nende tuliõelate nõidade mõtteid ja salasepitsusi. Ma mõtlesin tolle loo välja ainult selleks, et pääseda oma isanda don Quijote sõitlemisest, mitte aga sihiga teda haavata, ja kui see tagurpidi välja tuli — taevas on jumal, kes mõistab kohut inimsüdamete üle.»

«See on tõsi,» sõnas hertsoginna. «Aga öelge mulle nüüd, Sancho, mis asja te kõnelete Montesinose koopast? Ma tahaksin seda heameelega teada saada.»

Siis rääkis Sancho Panza talle täpipealt kõik, mis selle seikluse kohta eespool on jutustatud. Seda kuuldes ütles hertsoginna:

«Sellest sündmusest võib järeldada, et kuna suur don Quijote ütleb olevat näinud seal sedasama talutüdrukut, keda Sancho nägi Toboso teel, siis on see kahtlemata Dulcinea, ja et nõiad on selles asjas üpris osavad ja väga hoolsad.»

«Seda ütlen minagi,» sõnas Sancho Panza, «et kui armuline preili Toboso Dulcinea on nõiutud, siis seda halvem temale, sest mina ei hakka maid jagama oma isanda vaenlastega, keda peab küll väga palju ja väga halbu olema. See, keda mina nägin, oli igatahes talutüdruk, talutüdrukuks ma teda pidasin ja talutüdrukuks arvasin; ja kui see oli Dulcinea, siis ei vastuta mina selle eest ega ole see minu mure, või muidu on pagan lahti. Mina saan igal sammul aina sõidelda, et Sancho ütles seda, Sancho tegi seda, Sancho tuli ja Sancho läks, nagu oleks Sancho mõni ükskõik kes ja mitte seesama Sancho Panza, kes juba raamatutes maailma mööda ringi rändab, nagu mulle ütles Sansón Carrasco, kes on vähemalt Salamancas bakalaureusekraadi omandanud isik, säärased aga ei või valetada muidu, kui neil selleks himu on või kui see neile väga kasuks tuleb. Nii et kellelgi pole põhjust mulle külge hakata, ja kuna mul on hea kuulsus — minu isanda sõnade järgi olevat hea nimi rohkem väärt kui suured rikkused —, siis antagu aga mulle see maavalitsus kätte, ja küllap maailm saab veel imet näha, sest kes on olnud hea kannupoiss, sellest saab hea maavalitseja.»

«Kõik, mis tubli Sancho praegu ütles,» sõnas hertsoginna, «on tõelised Cato õpetussõnad või vähemalt ammutatud Micael Verino sügavast tarkusest, kes *florentibus occidit annis*.* Lühidalt, et kõnelda Sancho viisi, halva mantli all leidub tihti hea joodik.»

«Tõesti, auline proua,» vastas Sancho, «ma pole eluajal joonud sellepärast, et ma kurja vallas oleksin olnud; janu pärast küll, seda võis juhtuda, sest ma pole sugugi silmakirjalik: ma joon, kui mul himu on, ja kui mul seda pole ja mulle juua pakutakse, siis joon ainult sellepärast, et mitte näida pirtsakas või ebaviisakas, sest kui mõni sõber kellegi terviseks joob, eks siis pea ju küll marmorist süda olema, kui sellele vastamata jätad? Aga ma pean ikka piiri, seda enam et rändavate rüütlite kannupoisid tavaliselt joovad vett, sest nad rändavad alati mööda metsi, salusid ja niitusid, mägesid ja kaljusid, kust nad ei leiaks tilkagi viina isegi siis, kui nad selle eest kas või ühe silma ära annaksid.»

«Ma usun seda,» ütles hertsoginna, «nüüd aga mingu Sancho puhkama ja pärast räägime pikemalt ja teeme korralduse, et talle kiiresti see maavalitsus kätte antaks, nagu tema ütleb.»

Sancho suudles uuesti hertsoginna käsi ja palus teda härdalt olla nii armuline ja lasta hästi hoolitseda tema Halli eest, sest see olevat ta silmatera.

«Mis see Hall on?» küsis hertsoginna.

«Minu eesel,» vastas Sancho. «Et teda mitte selle nimega nimetada, kutsun teda tavaliselt Halliks. Ma palusin seda proua duenjat tema eest hoolt kanda, kui ma siia lossi tulin, tema aga vihastas nii kangesti, nagu oleksin ma öelnud talle, et ta on inetu ja vana. Ometi oleks duenjadel õigem ja loomulikum mõtelda eeslitele kui uhkeldada saalides. Jumal hoidku, kui kuri oli nende prouade peale üks hidalgo minu kodukülast!»

«Küllap see oli mõni tahumatu mats,» ütles duenja

donja Rodríguez, «sest kui ta oleks olnud hidalgo ja heast soost, siis oleks ta tõstnud neid taevasse.»

«Hea küll,» ütles hertsoginna, «nüüd aitab, vaikige, donja Rodríguez, ja härra Panza jäägu rahule; tema Halli eest hoolitsemise võtan ma enda peale, ja kuna see on Sancho kallisasi, siis hoian teda nagu silmatera.»

«Aitab sellest, kui ta talli panna,» vastas Sancho, «sest teie hiilguse silmateri ei ole ei tema ega mina silmapilkugi väärt, ja ma oleksin niisama vähe nõus teie hiilgusele koormaks olema kui ennast torkama pistodaga, sest kuigi minu isand ütleb, et viisakuses kõlbab ennem veidi ülearu teha kui vajaka jätta, ometi tuleb lojuste ja eeslite asjades mõõtu ja piiri pidada.»

«Sancho võtku ta maavalitsemisametisse kaasa,» ütles hertsoginna, «seal võib ta teda turgutada, nagu soovib, ja ta isegi pensionile lasta.»

«Ärge arvake, auline proua hertsoginna,» sõnas Sancho, «et te midagi liiga ütlesite, sest ma olen näinud nii mõndki eeslit maavalitseja-kohtadele minevat ja see poleks midagi uut, kui mina enda oma kaasa võtaksin.»

Sancho sõnad tegid hertsoginnale jälle nalja ja panid ta uuesti naerma. Saatnud Sancho puhkama, läks ta hertsogile jutustama, kuidas tal temaga oli läinud, ja nüüd otsisid nad kahekesi abinõusid ja pidasid plaani, kuidas mängida don Quijotele tore naljatemp, mis oleks kooskõlas rüütluse vaimuga, ja selles laadis mängisidki nad talle mitu nii paslikku ja teravmeelset vempu, et neid võib pidada selle suure loo kõige paremateks seiklusteks.

XXXIV PEATÜKK

Kus jutustatakse sellest, kuidas leiti abinõu, et päästa nõidusest võrratu Toboso Dulcinea, mis on üks selle raamatu kõige suurepärasemaid seiklusi

Suur oli lõbu, mida pakkus hertsogile ja hertsoginnale jutuajamine don Quijote ja Sancho Panzaga, ja olles kindlalt otsustanud teha neile mõni seikluse ilmet ja laadi kandev nali, võtsid nad aluseks selle, mis don Quijote neile jutustas Montesinose koopast, et mängida talle suurepärane temp. Kõige enam aga imetles hertsoginna Sancho

lihtsameelsust, mis ulatus niikaugele, et ta oli jäänud uskuma nagu eksimatut tõde, et Toboso Dulcinea on nõiutud, kuna ta ometi ise oli selles asjas nii nõid kui petja. Andnud siis oma teenijatele korraldused kõige kohta, mis neil teha tuleb, võtsid nad kuue päeva pärast oma külalised kaasa suurele jahile — ajajaid ja kütte oli nii palju, nagu oleks võinud olla mõnel kroonitud kuningal. Don Quijotele anti jahiülikond ja Sanchole teine, kõige peenemast rohelisest kalevist. Aga don Quijote ei soovinud enda oma selga panna ja ütles, et tal tuleb varsti jälle karmi sõjariistadeameti juurde tagasi pöörduda ja ta ei saa riietekambreid ega tagavarasid kaasas kanda. Sancho aga võttis vastu selle, mis talle anti, kavatsusega müüa see esimesel võimalusel maha.

Kui siis oodatud päev kätte jõudis, pani don Quijote raudrüü ümber, Sancho aga tõmbas jahikuue selga, ja asus oma Halliga, kellest ta ei tahtnud lahkuda, kuigi talle pakuti hobust, ajajate hulka. Hertsoginna tuli uhketes riietes ja don Quijote kui viisakas ja peenekombeline kavaler võttis ta teldri valjastest kinni, ehk küll hertsog ei tahtnud sellega nõus olla. Viimaks jõudsid nad metsa, mis asus kahe väga kõrge mäe vahel; pärast seda kui seismisekohad, varitsuspaigad ja loomarajad olid kindlaks tehtud ning inimesed laiali läinud ja oma kohtadele asunud, algas jaht nii suure kära, lärmi ja karjumisega, et inimesed üksteist ei kuulnud niihästi koerte haukumise kui jahisarvede puhumise tõttu.

Hertsoginna tuli hobuse seljast maha, ja teravat jahioda käes hoides läks sellesse paika, kuhu tema teades tavaliselt mõni metssiga välja jooksis. Samuti tulid ka hertsog ja don Quijote hobuste seljast maha ja jäid tema kõrvale seisma. Sancho jäi teiste taha, ega tulnud Halli seljast maha, sest ta ei julgenud teda maha jätta, kartes, et temaga mõni õnnetus võib juhtuda. Ja vaevalt olid nad ühes paljude teenritega kohale asunud ja end ritta seadnud, kui nägid, et koertest ja küttidest tagaaetud hiiglasuur metssiga hambaid ja kihvu kiristades ning suust vahtu välja ajades nende poole jooksis. Teda nähes võttis don Quijote kilbi käsivarrele, mõõga kätte ja astus temale vastu; sedasama tegi ka hertsog oma jahiodaga; aga hertsoginna oleks neist kõigist ette jõudnud, kui hertsog poleks teda takistanud. Ainult Sancho üksi, nähes vägevat looma,

jättis Halli maha ja pani kõigest jõust punuma. Ta püüdis ronida ühe kõrge tamme otsa, aga see ei läinud tal korda, sest kui ta oli jõudnud poolele teele ja oksast kinni hoides püüdis latva ronida, oli tal nii vähe õnne, et oks murdus, ta langes alla, jäi tammetüüka külge kinni ja õhku rippuma ning jalad tal maha ei ulatunud. Nähes end niisuguses olekus ja märgates, et roheline kuub käriseb, ning arvates, et kui too metsik loom sinna jõuab, võib ta tema kätte saada, hakkas ta nii kõvasti kisendama ja ahastavalt appi hüüdma, et kõik, kes teda kuulsid, aga ei näinud, arvasid, et ta on mõne metsloома lõugade vahel. Viimaks langes suurte kihvadega metssiga maha — talle vastu seatud paljude jahiodade terad olid ta sõelapõhjaks teinud; siis pööras don Quijote Sancho kisa kuuldes pead — ta oli tema kisast ära tundnud — ja nägi teda, pea alaspidi, tamme küljes rippumas, ja tema kõrval Halli, kes polnud teda hädas maha jätnud. Ja Cide Hamete Benengeli ütleb, et ta on harva näinud Sancho Panzat ilma tema Hallita ja niisama vähe Halli ilma Sancho Panzata — nii suur oli nende vastastikune sõprus ja ustavus.

Don Quijote tuli ja päästis Sancho lahti. Niipea kui Sancho tundis, et ta vaba on ja kindlalt maa peal seisab, vaatas ta oma jahikuue üle ja tal läks süda raskeks, sest tema arvates oli see rõivatükk tervet majoraati väärt. Vahepeal tõsteti vägev metssiga põigiti veomuula selga, kaeti rosmariinipuhmastega ja mirdiokstega ning viidi siis nagu võidusaak suurte telkide juurde, mis olid üles seatud keset metsa ja kus olid kaetud lauad ning valmistatud nii rikkalik ja suurepärane söömaaeg, mis hästi näitas tema andja heldust ja toredust. Näidates hertsoginnale oma kärisenud kuue auke, ütles Sancho:

«Kui see oleks olnud jänese- või linnujaht, siis poleks mu kuub nüüd nii viletsas olekus. Ma ei tea, mis lõbu peaks pakkuma oodata looma, kes võib teilt elu võtta, kui ta ühe kihvaga teieni ulatub. Mäletan, et olen kuulnud lauldavat üht vana romanssi, mis lausub:

Söögu karud sinu keha
nagu kord Favilat kuulsat.»

«See oli üks gooti kuningas,» ütles don Quijote, «kelle karu ära sõi, kui ta suurloomajahil oli.»

«Seda ma ju ütlengi,» vastas Sancho, «ma ei tahaks, et vürstid ja kuningad viiksid end säärasesse hädaohtu lõbu

pärast, mis minu arvates ei peaks lõbu olema, kuna ta seisab selles, et tappa looma, kes pole mingit kuritegu teinud.»

«Teie eksite, Sancho,» ütles hertsog, «jahipidamine suurtele loomadele on paslikum ja vajalikum tegevus kuningatele ja vürstidele kui ükski teine. Jaht on nagu kujutletud sõda: temas tuleb ette sõjakavalusi, osavaid võtteid ja lõkse, et saada vaenlase üle võitu ilma hädaohuta endale; seal tuleb kannatada kõige suuremat külma ja kõige talumatumat kuumust; sellel, kes jahipidamisega tegemist teeb, kahaneb jõudeolek ja uni, kasvab jõud ja muutuvad väledamaks liikmed, ja lõpuks, see on tegevus, mis kellelegi kahju ei too ja paljudele lõbu pakub. Ja kõige parem selle juures on, et ta pole kõigi jaoks, nagu kõik teised jahiliigid peale pistrikujahi, mis on samuti ainult kuningate ja suurte isandate jaoks. Nii et, oo Sancho, muutke oma arvamist, ja kui te saate maavalitsejaks, siis hakake jahti pidama ja te näete, kui palju see teile kasu toob.»

«Seda juba ei ole,» vastas Sancho. «Hea maavalitseja istub kodus, nagu oleks tal jalaluu murtud. Oleks tore küll, kui väsinud inimesed tuleksid teda ametiasjus otsima, tema aga oleks metsas lusti pidamas. Nii läheks valitsemine kus kurat. Ausõna, härra, jaht ja igasugused ajaviited on enam logelejate kui maavalitsejate jaoks. Mina mõtlen lõbustada end sellega, et mängin suurtel pühadel omatrumpi ja nädala- ning muudel pühapäevadel palliveeretamist, sest need jahid ja värgid ei ole mulle meele järele ega käi kokku mu südametunnistusega.»

«Annaks jumal, Sancho, et nii oleks, sest sõnast teoni on suur samm.»

«Mingu, nagu jumal tahab,» vastas Sancho, «sest heale maksjale ei tee pandid muret; ja jumala abi on rohkem väärt kui vara tõusmine; ja kõht kannab jalgu, mitte jalad kõhtu, ma tahan ütelda, et kui jumal mind aitab ja ma täidan oma kohustusi hea tahtega, siis pole kahtlust, et ma valitsen paremini kui kotkas. Pistetagu aga mulle sõrm suhu ja katsutagu, kas ma oskan hammustada.»

«Neetud olgu sa jumala ja kõigi ta pühameeste poolt, neetud Sancho!» ütles don Quijote. «Millal ometi tuleb päev, nagu ma juba varem tihti olen öelnud, mil ma kuulen sind kõnelevat ilma vanasõnadeta, selget ja korralikku keelt. Teie kõrgused, mu aulised härrased, jätke see tõlplane siiapaika, sest ta piinab teie hinged ära mitte kahe, vaid kahe tuhande vanasõnaga, mida ta nii kohatul ja nii

valel ajal ette toob, et nuhelgu teda jumal või mind, kui ma neid kuulata tahaksin.»

«Sancho Panzal on rohkem vanasõnu kui kreeka komtuuril*,» ütles hertsoginna, «ja ütluste lühiduse tõttu tuleb neid pidada niisama headeks. Enda kohta võin ma öelda, et nad meeldivad mulle rohkem kui muud, olgugi need paremini ette toodud ja kohasemal ajal tarvitatud.»

Nende ja muude huvitavate kõneluste saatel lahkusid nad telgist ja läksid metsa, kus varitsuspaikade ja seismisekohtade järelevaatamisega möödus neil päev ja hakhas kätte jõudma õhtu, mis polnud aga nii selge ja rahulik, nagu südasuvine aeg oleks nõudnud; aga õhtuga saabuv hämarus tuli kõvasti abiks hertsogipaari kavatsustele. Nõnda siis, niipea kui videvik hakkas tihenema pimeduseks, paistis äkki, nagu hakkaks kogu mets kõigist neljast küljest põlema, ja seejärel kostsid siit ja sealt, lähemalt ja kaugemalt äraarvamata paljude sõjasarvede ja muude sõjaväepillide hääled, nagu läheksid suured ratsaväesalgad läbi metsa. Tule valgus pimestas silmi ja sõjaliste muusikariistade lärm panid juuresviibijatel ja üldse kõigil, kes metsas olid, kõrvad lukku. Seejärel kostsid lõpmatud «leliliid», mida mauridel on viisiks karjuda lahingusse minnes; kõlasid trompetid, põrisesid trummid, hüüdsid vilespillid, peaaegu kõik ühekorraga, nii kestvalt ja nii kiiresti, et see pidi küll päris tuima meelega olema, kes nii paljude pillide läbisegi kostvate häälte juures ei kaotanud meelemärkust. Hertsog üllatus, hertsoginna jahmus, don Quijote imestas, Sancho Panza värises, lühidalt, isegi need, kes asja teadsid, heitusid. Ühes kartusega tekkis vaikus, ja nüüd sõitis nende eest mööda üks kuradi moodi riides postipoiss, kes pasuna asemel puhus määratu suurt õõnsat loomasarve, kust tuli kare ja kohutav hääl.

«Hei, sõber kuller,» hüüdis hertsog, «kes te olete, kuhu lähete ja mis sõdalased need on, kes sellest metsast läbi lähevad?»

Seepeale vastas kuller õudse ja valju häälega:

«Mina olen kurat ja lähen otsima La Mancha don Quijotet; läbi metsa aga tuleb kuus salka nõidasid, kes toovad võiduvankril Toboso Dulcinead; ta tuleb nõiutuna ühes vapra prantslase Montesinosega andma don Quijotele juhatust, kuidas teda nõidusest päästa.»

«Kui te oleksite kurat, nagu te ütlete ja nagu ka teie välimus näitab, siis oleksite nimetatud rüütli La Mancha

don Quijote juba ära tundnud, sest ta seisab teie ees.»

«Jumala ja mu südametunnistuse nimel,» vastas kurat, «ma ei pannud seda tähele, sest mu mõtted on laiali nii paljude asjade küljes, et ma peaasja, mille pärast ma siia tulin, ära unustasin.»

«Kahtlemata,» sõnas Sancho, «peab see kurat olema aus inimene ja hea kristlane, sest kui ta seda poleks, ei vannuks ta jumala ega oma südametunnistuse nimel; mina hakkan nüüd arvama, et isegi põrgus peab olema häid inimesi.»

Seejärel pööras kurat, ilma hobuse seljast maha tulemata, pilgu don Quijotele ja ütles:

«Sinu juurde, Lõvide rüütel — et ma sind nende küünte vahel näeksin —, saadab mind õnnetu, aga vapper rüütel Montesinos ja käsib mind öelda sulle, et sa ootaksid teda sealsamas paigas, kus ma su leian, sest tema toob endaga kaasa selle, keda kutsutakse Toboso Dulcineaks, ja tahab teatada sulle, mis on vaja teha selleks, et vabastada ta nõidusest. Ja kuna ma ainult sellepärast tulin, siis ärgu olgu mul siin pikemat viibimist. Minutaolised kuradid jäägu sinuga ja head inglid nende härrastega.»

Nende sõnade järel puhus ta oma määratu suurt sarve, pöördus ümber ja lahkus, ilma kelleltki vastust ootamata. Jälle tundsid kõik suurt imestust, iseäranis Sancho ja don Quijote; Sancho, nähes, et tõe kiuste taheti, et Dulcinea oleks nõiutud, don Quijote sellepärast, et ta ei suutnud kindlale otsusele jõuda, kas see, mis talle Montesinose koopas oli juhtunud, oli tõsi või mitte. Sel ajal kui ta oli nende mõtete vallas, ütles hertsog talle:

«Kas teie mõtlete oodata, auline härra don Quijote?»

«Kuidas siis?» vastas tema. «Mina ootan siin kartmatuna ja kindlana, tulgu mulle kas või terve põrgu kallale.»

«Mina annan küll päkkadele valu, kui ma näen veel üht kuradit ja kuulen veel üht säärast sarve, nagu oli see eelmine,» ütles Sancho.

Vahepeal läks päris pimedaks ja metsas hakkas liikuma palju tulesid, just samuti nagu taevalaotusel liiguvad meie silmade ees langevad tähed. Kostis ka hirmsat müra, umbes sellist, mida tekitavad härjavankrite puurattad, mille kareda ja kestva kriiksumise eest pidavat põgenema isegi hundid ja karud, kui neid leidub seal, kust need vankrid läbi sõidavad. Kogu sellele möllule lisandus veel teine möll, mis asja veel pöörasemaks tegi: näis nimelt tõesti, et

metsa kõigis neljas servas leidis aset ühel ja samal ajal taplus või lahing, sest ühest servast kostis kohutav ja vali suurtükimürin, teises lasti arvutult palju püssipauke, peaaegu siinsamas lähedal kõlasid võitlejate hääled, eemal aga kordusid mauri «lelilliid». Lühidalt, sõjapasunad, -sarved, trompetid, trummid, suurtükimürin, püssipaugud ja üle kõige vankrite kohutav krigin — kõik kokku tekitas nii segase ja hirmuäratava müra, et don Quijote pidi kogu oma julguse kokku võtma, et seda välja kannatada. Sanchol aga läks süda saapasäärde ja ta langes minestanult hertsoginna seelikusabade peale, kes teda sealt ära ei ajanud ja kiiresti käsu andis talle vett näole pritsida. Nii tehtigi, ja Sancho tuli meelemärkusele parajasti sel ajal, kui üks kriiksuvate ratastega vanker jõudis nende lähedale. Seda vedasid neli laiska härga, kõik kaetud mustade vaipadega; iga sarve otsa oli neile kinnitatud suur leegitsev vahatungal, vankrile aga oli meisterdatud kõrge iste, millel oli võtnud aset auväärne vanamees lumest valgema ja nii pika habemega, et see talle allapoole vööd ulatus. Seljas oli tal pikk hõlst mustast parhist; et vankril oli lõpmata palju tulesid, siis võis kõike sellel hästi seletada ja eraldada. Seda juhtisid kaks inetut kuradit, kellel olid samuti seljas mustast parhist ürbid; nende näod olid nii võikad, et kui Sancho neid ühe korra oli näinud, pigistas ta silmad kinni, et neid teist korda enam mitte näha.

Kui vanker nende kohale jõudis, tõusis auväärne vanamees oma kõrgelt istmelt ja ütles püsti seistes valju häälega:

«Mina olen tark Lirgandeo.»

Ja kohe sõitis vanker edasi, ilma et vanamees enam sõnagi oleks lausunud. Selle järel tuli teine samasugune vanker, teise järil istuva vanamehega, kes laskis vankri kinni pidada ja ütles mitte vähem tähtsa häälega kui esimene:

«Mina olen tark Alquife, Urganda Tundmatu suur sõber.»

Ja sõitis edasi.

Selle järel tuli samasugusel viisil kolmas vanker. Aga see, kes istus trooni!, polnud vana nagu eelmised, vaid turske mehemürakas väga vastiku näoga; kui vanker pärale jõudis, tõusis ta püsti nagu teised ja ütles veel karedama ja veel koledama häälega:

«Mina olen nõid Arcalaus, Gallia Amadísi ja kogu ta suguvõsa surmavaenlane.»

Ja sõitis edasi. Sealt veidi maad eemale sõitnud, jäid need kolm vankrit seisma ja nende rataste tüütav nagin vaibus. Ja siis ei kostnud enam mingit müra, vaid maheda ja meloodilise muusika helid, mille üle Sancho rõõmu tundis ja seda heaks märgiks arvas, nii et ta ütles hertsoginnale, kellest ta kriipsu ega sammu võrragi eemale ei läinud:

«Auline proua, seal, kus on muusika, ei või olla midagi halba.»

«Nagu ka seal, kus on tulesid ja valgust,» vastas hertsoginna.

Seepeale tähendas Sancho:

«Tuli annab valgust ja tuleriidad põlevad heledalt, nagu näeme nendest, mis meid ümbritsevad, ja võib kergesti juhtuda, et nad meid põletavad; muusika aga on alati rõõmu ja pidude märk.»

«Seda saame näha,» ütles don Quijote, kes kõike seda kuulis.

Ja ta ütles õigesti, nagu järgmises peatükis ilmsiks tuleb.

XXXV PEATÜKK

Kus jätkub jutustus sellest, mis don Quijote sai teada Dulcinea vabastamise kohta nõidusest, ja ka muudest imestamisväärsetest sündmustest

Nad nägid, kuidas meeldiva muusika saatel lähenes neile üks niisugune vanker, mida nimetatakse võiduvankriteks ja mida vedasid kuus valgete tekkidega kaetud kõrbi muula. Iga muula seljas istus samuti valgeid riideid kandev patukahetseja, kellel oli käes suur põlev vahatungal. See vanker oli kaks või isegi kolm korda suurem eelmistest ja tema äärtel ning peal istusid veel kaksteist patukahetsejat lumivalgetes rüüdes ja kõik põlevate tungaldega — pilt, mis ühteaegu imestama pani ja kohutas. Vankril istus kõrgel troonil nümf tuhande hõbekangast loori all, millel sätendas lugematu arv kuldlitreid ja lasksid teda paista kui mitte hinnaliselt, siis vähemalt hiilgavalt riietatuna. Ta nägu oli kaetud läbipaistva ning kerge siidlooriga, nii et selle voltide läbi võis takistamatult sele-

tada ülikaunist neiunägu, ja rohked tuled võimaldasid eraldada ta ilu ja iga: näis, et ta aastad ei ulatunud veel kahekümneni ega jäänud ka allapoole seitsmeteistkümnest. Tema kõrval oli üks kogu, kes kandis maani ulatuvat slepiga rüüd ja kelle pea oli kaetud musta looriga. Sel silmapilgul, kui vanker otse hertsogipaari ja don Quijote ette jõudis, lõppesid flöötide helid, seejärel jäid vakka ka harfid ja lautod, pika rüüga kogu aga tõusis püsti, heitis oma rüü kahele poole lahti, ja võttes endal loori näo eest, paljastas kõikide ees surma enda näo, nii kondise ja inetu, et don Quijote meel läks mõruks, Sancho ehmus ja hertsogipaargi kergelt võpatas. Kui see elus surm oli püsti tõusnud, lausus ta veidi unise ja sugugi mitte erksa keelega järgmist:

Merlin ma olen, kellest jutud käivad,
et tema isaks olnud kurat ise
(ja selle vale aeg on pühitsenud)
ja maagia vürst. Ma olen kindlaks toeks
ka Zoroastri salateadusele,
ma nende aastasadadega võistlen,
mis oma sihiks seadnud kinni katta
neid vägitegusid, mis teind rändrüütlid,
kes ikka pälvinud mu poolehoidu.

Ja kuigi nõidadel ja võluritel
on ikka iseloom nii karm ja vali
ning halastamatu, on minu oma
õrn, mahe, lahke, armastusväärne,
head teha igatsen ma kõikidele.
Neis Disi* jubedais ja süngeis koopais,
kus minu hingel oli ülesandeks
vaid teha teatud jooniseid ja märke,
ma kuulsin siiski võrratu ja kauni
Toboso Dulcinea kaebehääli.

Sain teada tema äranõidumisest
ja tema moondamisest kaunist daamist
liht talutüdrukuks; mul hakkas kahju,
ning oma hinge sulgedes siin sesse
nii jubeda luukere õõnsusesse
ja raamatuid hea sada tuhat lugend
mu kuratlikult, raskevõitu alalt,
ma tulin andma rohtu, mis nii sobib
nii suure häda, õnnetuse puhul.

Oo sina, kõigi nende au ja hiilgus
ning täht ja latern, juht ja põhjanael,
kel teras- või ka teemantriie seljas,
ja nende, kes on jätnud raske une
ning laiskusele ahvatlevad padjad,
sa enda peale võtnud raske koorma
ja valind enesele relvakutse.

Ma ütlen sulle, mees, kes küllaldaselt
veel pole hinnatud, sa täht Hispaanias,
tark, vapper don Quijote, Mancha hiilgus,
et võrratu Toboso Dulcinea
saab oma kuju tagasi, kui Sancho,
su kannupoiss, saaks iseenda käest
kolm tuhat ja kolmsada piitsahoopi,
et paljad tuharad tal hästi plaksuks
ja valu teeksid, teda küpsetaksid.
Nii oli nende ühemeelne otsus,
kes sellist õnnetust tõid Dulcineale.
Seks, härrased, ma tulingi te juurde.

«Oh sa pühade vägi!» hüüdis nüüd Sancho. «Ma ei hakka mitte rääkimagi kolmest tuhandest piitsahoobist, isegi kolm annan ma endale niisama vähe kui kolm pussilööki. Võtaks kurat seda nõidusest vabastamise viisi! Ma ei tea, mis on minu kannikatel tegemist nõidusega! Jumala eest, kui härra Merlin pole leidnud teist abinõu, kuidas armulist preili Toboso Dulcinead nõidusest päästa, siis võib ta nõiutult hauda minna.»

«Vaat kui ma võtan nüüd sind, don mats, igavene küüslauguõgija,» ütles don Quijote, «ja köidan su puu külge, ihualasti, nagu su ema sind on sünnitanud, ja annan sulle mitte kolm tuhat ja kolmsada, vaid kuus tuhat ja kuussada nii korralikku piitsahoopi, et sa ei vingerda end nendest lahti isegi mitte kolme tuhande ja kolmesaja keerutusega. Ja ära vasta mulle sõnagi, muidu tirin sul hinge ihust välja.»

Seda kuuldes ütles Merlin:

«Ei, nii ei lähe, sest need hoobid tuleb tublile Sanchole anda tema vabal tahtel, mitte väevõimuga, ja sel ajal, millal ta ise soovib, sest talle pole määratud kindlat tähtpäeva. Aga talle lubatakse, et kui ta soovib vähendada oma piina poole piitsahoopide arvuni, siis võib ta lasta

anda endale need hoobid võõra käe läbi, olgugi see käsi pisut raske.»

«Ei võõras ega oma, ei raske ega mingisugune käsi puutu mind,» vastas Sancho. «Kas olen ehk mina toonud ilmale preili Dulcinea, et minu tuharad peavad vastutama selle eest, mis tema silmad pattu on teinud? Teine asi on minu isand ja peremees, kes on osa temast, kuna ta nimetab teda iga sammu peal oma eluks, oma hingeks, oma abiks ja toeks, — tema võib ja peab end selle daami eest piitsutama ja võtma tarvitusele kõik abinõud, mis on vajalikud tema päästmiseks nõidusest. Aga et mina end piitsutaksin? *Abernuncio**.»

Vaevalt oli Sancho need sõnad lausunud, kui Merlini vaimu kõrval istuv hõbedane nümf püsti tõusis, ja võttes eest õhukese loori, paljastas näo, mis paistis kõigile imekaunis; siis pöördus ta Sancho Panza poole ja ütles meheliku julgusega ning mitte väga naiseliku häälega:

«Oh sa vilets kannupoiss, tuima hingega ja kalgi südamega, kivise ja ränikõva meelega! Kui sind, sa häbematu röövel, kästaks end alla heita mõnest kõrgest tornist; kui sind, sa inimsoo vaenlane, palutaks ära süüa tosin kärnkonna, kaks tosinat sisalikku ja kolm tosinat ussi, kui sind keelitataks, et sa tapaksid oma naise ja lapsed mõne koleda ja terava kõvermõõgaga, siis poleks ime, kui sa hakkaksid peenutsema ja püüaksid kõrvale põigelda. Aga teha nii suurt numbrit kolmest tuhandest ja kolmesajast hoobist, kuna ometi pole ühtki vaestlast kasvatusmajas, olgu ta nii vilets kui tahes, kes ei saaks iga kuu niisama palju, — see paneb imestama, jahmuma ja kohkuma kõik need kaastundlikud südamed, kes seda kuulevad, ja isegi need, kes seda aegade jooksul teada saavad. Pööra, sa vilets ja paadunud loom, pööra, ütlen ma, oma pelgliku öökulli silmad minu silmade poole, mida on võrreldud säravate tähtedega, ja sa näed, kuidas neist alalõpmata niriseb ja voolab pisaraid, tekitades vagusid, teesid ja radu mu palgete kaunitel väljadel. Halasta ometi, kaval ja pahatahtlik koletis, sest mu õitsev iga, mida loetakse ikka alles ... teistkümne järgi, kuna ma olen üheksateist ja pole veel jõudnud kahekümneni, kõhetub ja närtsib jämeda talutüdruku kesta all. Kui ma praegu sellena ei paista, siis on see iseäraline heldus, mida siin viibiv härra Merlin minu vastu on üles näidanud, ainult selleks, et mu ilu sind heldima paneks, sest kurva iluduse pisarad muudavad kal-

jud vatiks ja tiigrid lammasteks. Viruta aga viruta enda lihavale ihule, sa taltsutamatu elajas, ja raputa lodevusest valla see teojõud, mis sind ainult sööma ja ikka rohkem sööma ajab, ja anna mulle tagasi mu sile ihu, mu mahe loomus ja mu kaunis nägu. Ja kui sa minu pärast ei taha oma südant pehmeks teha ega ühelegi mõistlikule otsusele jõuda, siis tee seda selle vaese rüütli pärast, kes sinu kõrval seisab, oma isanda pärast, ütlen ma, kelle hinge ma näen põigiti kurgus olevat, vaevalt kümne sõrme kaugusel huultest, ootamas ainult sinu karmi või leebet vastust, et tal suust välja tulla või kõhtu tagasi minna.»

Seda kuuldes katsus don Quijote endal kõri ja ütles hertsogile:

«Jumala eest, auline härra, Dulcinea kõneles tõtt, sest hing on mul põigiti kõris nagu vibu vinn.»

«Mis teie selle kohta ütlete, Sancho?» küsis hertsoginna.

«Ma ütlen, aus proua,» vastas Sancho, «seda, mis ma juba ütlesin, et hoopide asjus *abernuncio*.»

«*Abrenuncio* peate te ütlema, Sancho, mitte nii, nagu teie ütlete,» tähendas hertsoginna.

«Jätke mind rahule, teie kõrgus,» vastas Sancho. «Ma ei ole praegu säherduses olekus, et pöörata tähelepanu peensustele või sellele, kas mõni täht on ülearu või puudu, sest need piitsahoobid, mis mulle peab antama või mis mul tuleb endale anda, on mu säherdusse segadusse viinud, et ma ei tea, mis ma kõnelen või mis teen. Aga ma tahaksin teada armuliselt preililt, minu käskijannalt donja Toboso Dulcinealt, kus on ta õppinud säärast palumise viisi, nagu tal on: ta tuleb paluma mind, et ma materdaksin oma ihu piitsahoopidega, ja nimetab mind tuimahingeliseks ja taltsutamatuks elajaks ja annab mulle veel terve joru inetuid nimesid, mida talugu kurat, kui tahab. Kas minu ihu on pronksist või kas on mul sellega midagi tegemist, kas ta pääseb vabaks nõidusest või mitte? Missuguse korvitäie pesu, särke, pearätikuid ja jalalappe, kuigi ma neid ei kanna, toob ta kaasa, et minu südant pehmendada. Selle asemel kõlab üks teotus teise järel, kuigi ta teab vanasõna, mis meil tarvitusel on, et kullaga koormatud eesel tõuseb kergesti mäkke ja et kingitused purustavad kaljusid ja et palu jumalat ja vibuta vasarat ja et üks «võta» on parem kui kaks «küll saab». Ja siis see mu isand ja peremees, kes oleks pidanud mind silitama ja hellitama, et ma muutuksin pehmeks nagu vill ja nagu kraasitud puuvill, ütleb, et kui

ta mu kätte saab, siis köidab mu ihualasti puu külge ja annab mulle kahekordse portsu hoope. Need kaastundlikud härrased pidagu silmas, et nad ei palu mitte ainult ühte kannupoissi end piitsutada, vaid maavalitsejat, mis on nii-ütelda kraad kangem. Las nad õpivad, kuradi pihta, las nad õpivad palumist ja viisakust, sest mitte kõik ajad pole ühesugused ega ole inimesed alati heas tujus. Mind piinab praegu südamevalu oma lõhkikistud rohelise kuue pärast ja siis tullakse mind veel paluma, et ma piitsutaksin end vabatahtlikult, kuigi mul on selleks niisama vähe tahtmist nagu hakata *cacique*'ks.*»

«Aga tõsijutt, sõber Sancho,» ütles hertsog, «kui te ei muutu pehmemaks küpsest viigimarjast, siis ei saa te oma maavalitseja-kohta. Oleks vast lugu, kui ma saadaksin oma saarlastele halastamatu, ränikõva südamega maavalitseja, kelle meelt ei suuda muuta nukrate neitsite pisarad ega mõistlikkude, võimukate ning eakate nõidade ja tarkade palved. Lühidalt, Sancho, kas te piitsutate iseennast või teid piitsutatakse või teist ei saa maavalitsejat.»

«Auline härra,» vastas Sancho, «kas mulle ei anta ehk kaks päeva aega järele mõtelda selle üle, mis mulle parem oleks?»

«Ei, mitte mingil juhul,» ütles Merlin. «Siin sellel silmapilgul ja selles paigas tuleb kindlaks määrata, mis sellest asjast saab: kas Dulcinea pöördub tagasi Montesinose koopasse ja oma endisse talutüdruku-olekusse või viiakse, nii nagu ta praegu on, Elüüsiumi väljadele, kuhu ta jääb ootama, kuni hoopide arv täis saab.»

«Noh, tubli Sancho,» ütles hertsoginna, «olge julge ja tasuge vääriliselt leivä eest, mida olete söönud härra don Quijote juures, keda me kõik peame teenima ja talle meele järele olema tema hea loomu ja ta kõrgete rüütlitegude pärast. Ütelge jah, mu poeg, selle seljasauna asjus, ja jäägu kurat kuradiks ja hirm argpüksile, sest julge süda murrab halva õnne, nagu te ise väga hästi teate.»

Hertsoginna sõnade peale reageeris Sancho päris rumalasti, küsides Merlinilt:

«Ütelge mulle, teie heldus härra Merlin, kui too kuradist kuller siia jõudis, tõi ta minu isandale sõnumi härra Montesinoselt ja käskis oodata teda siinsamas paigas, sest ta pidi tulema andma juhatust selle kohta, kuidas preili Toboso Dulcinea nõidusest lahti saaks; seni aga pole me näinud ei Montesinost ega ühtegi tema moodi meest.»

Seepeale vastas Merlin:

«Kurat, sõber Sancho, on rumal ja väga suur kelm. Mina saatsin ta otsima teie isandat, aga mitte sõnumiga Montesinose, vaid minu poolt, sest Montesinos viibib oma koopas, oodates, või õigemini öeldud, lootes oma vabanemist nõidusest, sest selles asjas on raskem osa alles ees. Kui ta teile midagi võlgu on või kui teil temaga mõni asi ajada on, siis ma toon ja toimetan ta teile sinna, kuhu te kõige parema meelega tahate. Nüüd aga andke lõpuks oma nõusolek selle piitsutamise kohta, ja uskuge mind, see tuleb suureks kasuks niihästi teie hingele kui ihule; hingele kristliku halastuse pärast, mille nimel te seda teete, ja ihule sellepärast, et te olete, nagu näha, täisvereline inimene ja teile ei või kahju teha endal veidi aadrit lasta.»

«Maailmas on palju tohtreid, isegi nõiad on tohtrid,» ütles Sancho vastu. «Aga kuna kõik mulle seda soovivad — kuigi mina sellest aru ei saa —, siis ütlen, et olen nõus andma endale need kolm tuhat ja kolmsada piitsahoopi tingimusel, et ma võin nad anda endale kuidas ja millal ma ise tahan, ilma et mulle seataks taksi päevade või aja poolest; mina aga püüan pääseda sellest võlast nii kiiresti kui vähegi võimalik, selleks et maailm saaks rõõmu tunda aulise preili donja Toboso Dulcinea ilust, sest paistab, vastupidi minu arvamisele, et ta on tõepoolest ilus. Ja veel peab olema tingimuseks, et ma pole kohustatud end piitsaga verele lööma, vaid kui mõned hoobid peletavad ainult kärbseid eemale, tuleb ka need arvesse võtta. Samuti kui ma peaksin eksima arvus, siis peab härra Merlin, kes kõik teab, hoolitsema nende lugemise eest ja teatama mulle nendest, mis puuduvad või mis ülearu on.»

«Ülearustest pole vaja teatada,» vastas Merlin, «sest niipea kui õige arv täis saab, pääseb preili Dulcinea otsekohe nõidusest vabaks ja tuleb tänumeeles otsima tublit Sanchot, et avaldada talle oma tänu ja isegi anda tasu hea teo eest. Nii et teil pole vaja kõhelda üle- või puudujääkide pärast, ja ärgu salligu taevas, et ma kedagi petaksin, olgu see kas või ühe juuksekarva võrragi.»

«Jumala nimel siis!» ütles Sancho. «Ma lepin oma halva õnnega, ühesõnaga, ma võtan vastu selle patukahetsuse neil tähendatud tingimustel.»

Vaevalt oli Sancho need viimased sõnad lausunud, kui jälle hakkasid kostma *chirimía*'de helid, püssid hakkasid taas paukuma, ja don Quijote kallistas Sanchot ning suud-

les teda tuhat korda otsaesisele ja põskedele. Hertsoginna, hertsog ja kõik juuresolijad näitasid, nagu oleks neil kõige selle üle väga hea meel. Vanker hakkas liikuma, neist mööda sõites noogutas kaunis Dulcinea hertsogipaarile ja tegi Sanchole sügava reveransi.

Sel ajal lähenes juba kiiresti rõõmus ja naeratav koit: vainulillekesed sirutasid ja ajasid end püsti, ojakeste kristallselged veed, vulisedes valgete ja kollakate kivikeste vahel, ruttasid viima oma andamit ootavatele jõgedele. Rõõmus maa, sinine taevas, selge õhk, hele valgus — iga asi omaette ja kõik kokku näitasid ilmselt, et Aurora kuuepalistusel sammuv päev pidi tulema vaikne ja selge. Hertsogipaar, rahul jahiga ja sellega, et nad olid oma plaani nii leidlikult ja õnnelikult täide viinud, läksid tagasi lossi kavatsusega jätkata oma nalju, mis neile nii suurt lõbu pakkusid.

XXXVI PEATÜKK

Kus jutustatakse duenja Dolorida, alias krahvinna Trifaldi iseäralikust ja ettekujutamatust seiklusest ja samuti kirjast, mille Sancho Panza kirjutas oma naisele Teresa Panzale

Hertsogil oli väga naljaarmastaja ja lõbusa vaimuga majordoomus, kes mängis Merlinit ja juhtis kõiki eelkirjeldatud seikluste ettevalmistusi, kirjutas salmid ja laskis ühel paažil mängida Dulcinea osa. Seejärel korraldas ta oma härraste kaasabil teise, kõige naljakamalt ja iseäralikumalt sepitsetud seikluse, mida üldse võib ette kujutada.

Järgmisel päeval küsis hertsoginna Sancholt, kas ta on juba alustanud patukahetsusetööd, mida ta pidi tegema Dulcinea vabastamiseks nõidusest. Tema vastas, et jah ja et sel ööl olevat ta andnud endale viis hoopi. Hertsoginna küsis, millega ta siis need hoobid andis. Sancho vastas, et käega.

«See,» ütles hertsoginna vastu, «on ennem laksude kui hoopide andmine. Minu arvates ei jää tark Merlin nii suure leebusega rahule. Tubli Sancho peab tegema endale mõne piitsa okastega või nöörisõlmedega, mis end tunda anna-

vad, sest tarkus tuleb verega ja nii odavalt ning vähese hinnaga ei või kätte saada nii kõrge daami vabadust, nagu on Dulcinea. Ja pane tähele, Sancho, et armuteod, mis tehakse leigelt ja loiult, ei ole mingid teened ega ole nad midagi väärt.»

Seepeale vastas Sancho:

«Andke mulle, teie kõrgeaulisus, mõni paslik piits või ohelik, eks ma siis sellega nähvan endale, kui see mitte liiga valus pole, sest ma teen teatavaks teie heldusele, et kuigi ma olen talupoeg, on mu ihu enam vati kui espartoheina sarnane, ja poleks hea, kui ma end teise kasu pärast vigastaksin.»

«Hea küll,» vastas hertsoginna, «ma annan teile homme piitsa, mis teile parajasti kõlbab ja teie õrna ihuga kokku klapib, nagu oleks see ta lihane vend.»

Seepeale ütles Sancho:

«Teate mis, teie kõrgus, mu armas auline proua, ma kirjutasin kirja oma naisele Teresa Panzale, kus ma jutustan talle kõigest, mis minuga on juhtunud, sestsaadik kui ma temast lahkusin. Kiri on mul siin põues, tal on ainult veel aadress puudu. Ma sooviksin, et teie tarkus ta läbi loeks, sest minu arvates on ta paslik maavalitsejale, see tähendab sellele viisile, kuidas peavad kirjutama maavalitsejad.»

«Ja kes selle kirja kokku seadis?» küsis hertsoginna.

«Kes siis muu kui mina, patune hing,» vastas Sancho.

«Ja teie kirjutasite ta?» küsis hertsoginna.

«Kus sellega,» vastas Sancho, «ma ei oska ju ei lugeda ega kirjutada, kuigi oskan oma allkirja panna.»

«Vaatame järele,» ütles hertsoginna, «ma ei kahtle, et te näitate selles kirjas oma kõrget vaimu ja häid andeid.»

Sancho tõmbas põuest lahtise kirja välja, hertsoginna võttis selle ja luges järgmist:

«Sancho Panza kiri oma naisele Teresa Panzale.

Kui mulle kõvasti hoope anti, siis selle-eest sõitsin hästi ratsa*; kui mul on hea maavalitseja-koht, siis maksab see mul kõvasti hoope. Sellest ei saa sa praegu aru, mu Teresa; teinekord seletan sulle. Tea, Tereza, ma olen otsuseks teinud, et sa pead tõllas sõitma, see passib kõige paremini, sest igasugune teine liikumine on niisama hea kui neljakäpakil käimine. Sa oled maavalitseja naine, vaata, et keegi sulle kanna peale ei astu. Siinjuures saadan sulle

ühe rohelise jahimehekuue, mille auline proua hertsoginna mulle andis, sea ta niiviisi korda, et sellest tuleks seelik ja pihik meie tütrele. Siinmail räägitakse, et minu isand don Quijote on tark hull ja naljakas narr, ja et mina ei jää temast maha. Me käisime Montesinose koopas, ja tark Merlin valis minu välja Toboso Dulcinea — kodus kutsutakse teda Aldonza Lorenzoks — vabastamise jaoks nõidusest: kolme tuhande kolmesaja hoobiga — viis maha arvatud —, mis mul endale anda tuleb, saab ta niisama vabaks nõidusest nagu ema, kes ta sünnitas. Ära hinga sellest kellelegi midagi, sest vii oma asi maailma ette, siis ütlevad ühed, et ta on valge, teised, et must. Mõne päeva pärast asun maavalitseja-ametisse, kuhu lähen kõige suurema sooviga raha teha; ma olen kuulnud, et kõigil uutel maavalitsejatel on seesama soov. Ma vaatan seal ringi ja teatan sulle, kas sa pead asuma minu juurde või mitte. Hall elab hästi ja saadab sulle palju terviseid, ja ma ei mõtlegi teda maha jätta, tehtagu mind kas või türgi sultaniks. Minu armuline proua hertsoginna suudleb sul tuhat korda käsi, ja sina tasu talle tagasi kahe tuhandega, sest pole midagi, mis vähem maksaks ja odavam oleks kui viisakusekombed, nagu ütleb minu peremees. Jumal ei ole heaks arvanud saata mulle uut reisipauna uue saja eskuudoga nagu toona, aga ära muretse, armas Teresa, sest kindlas kohas on see, kes kella lööb, ja küll selles maavalitsemise asjas kõik selgeks saab. Ainult üks asi ei meeldi mulle: räägitakse, et kui ma seda maavalitsemist olen korra maitsnud, siis närin oma käed takkapihta, ja kui nii oleks, siis ei tuleks see mul just väga odav, kuigi vigased ja käetud saavad sissetulekut almusest, mida neile antakse. Nii et olgu ühel või teisel viisil, aga sa saad rikkaks ja õnnelikuks. Andku jumal sulle head õnne ja hoidku ka mind, et saaksin sind teenida. Siit lossist 20. juulil 1614.

Sinu abikaasa, maavalitseja
Sancho Panza.»

Kui hertsoginna oli kirja läbi lugenud, ütles ta Sanchole: «Kahes asjas eksib tubli maavalitseja natuke: esiteks, öeldes või mõista andes, et selle maavalitseja-koha on ta saanud hoopide eest, mis ta endale andma peab, kuna ta ometi teab ega või seda salata, et siis, kui minu abikaasa, hertsog, talle selle tõotas, ei näinud keegi veel undki sellest, et need hoobid maailmas olemas on; teine asi on, et

ta näitab end seal kirjas natuke liiga ahnena, ma ei tahaks aga, et asi halvasti läheks, sest ahnus ajab koti lõhki ja ahne maavalitseja mõistab halvasti õigust.»

«Ma ei mõtelnud seda niiviisi, auline proua,» vastas Sancho. «Ja kui teie heldusele paistab, et kiri pole säherdune, nagu ta olema peaks, siis tuleb ta lõhki tõmmata ja teine, uus teha, ja on võimalik, et see saab veel halvem, kui ta minu nupu hoolde jäetakse.»

«Ei, ei,» vastas hertsoginna, «see siin on hea, ja ma soovin, et hertsog seda näeks.»

Seejärel läksid nad aeda, kus sel päeval pidi lõunat sööma. Hertsoginna näitas Sancho kirja hertsogile, kellele selle lugemine suurt lõbu valmistas.

Söödi lõunat, ja seejärel kui laud oli koristatud ja tubli tükk aega end lõbustatud Sancho mõnusa jutuajamisega, kostis äkki kurb vilespilli hääl ja kare ning rütmitu trummipõrin. Kõik näisid muutuvat rahutuks neist segastest, sõjakatest ja kurbadest helidest, iseäranis don Quijote, kes selgest ärevusest ei püsinud enam paigal. Sancho kohta võib öelda ainult seda, et kartus viis ta tema harilikku pelgupaika, nimelt hertsoginna kõrvale või tema seelikute varju, sest tõepoolest oli hääl, mida nad kuulsid, väga kurb ja nukker. Sel ajal kui siis kõik niiviisi põnevil olid, nägid nad aias nende poole tulevat kaht inimest nii pikkades ja rippuvates leinariietes, et need maad mööda lohisesid; tulijad põristasid kaht suurt trummi, mis olid samuti kaetud musta riidega. Nende kõrval sammus vilespillimängija, must ja pigikarva nagu teisedki. Nende kolme kannul tuli üks hiigla kasvu kogu, kes oli enam mässitud kui riietatud süsimusta talaari, millel oli jälle tohutu suur slepp. Talaari peal oli tal lai, samuti must vöö- ja õlarihm, mille küljes rippus mustade pealistustega ja tupega määratu suur kõvermõõk. Ta nägu oli kaetud läbipaistva musta looriga, mille taga võis aimata pikka lumivalget habet. Ta sammus väärikalt ning rahulikult trummipõrina saatel. Kõik kokku: ta suurus, ta pidulikult jäik samm, ta mustad riided ja ta saatjaskond oleksid võinud äratada ja äratasidki imestust kõigis neis, kes vaatasid teda ilma teda tundmata.

Mainitud aegluse ja väärikusega läks ta siis ja laskus põlvili hertsogi ette, kes püsti seistes ühes teiste sealolijatega teda ootas. Aga hertsog ei olnud mingil moel nõus lubama tal kõnelda, enne kui ta polnud püsti tõusnud. Ime-

lik hirmutis tegigi nii, ja kui ta oli püsti, kergitas ta katte näo eest ning paljastas kõige tohutuma, kõige pikema, kõige valgema ja kõige tihedama habeme, mida inimeste silmad seni olid näinud; seejärel pääses habemiku laia ja avara rinna põhjast valla sügav ning kõlav hääl, ja vaadates hertsogi poole, lausus habemik:

«Kõrge ja vägev isand, mind kutsutakse Trifaldín Valgehabemeks. Ma olen krahvinna Trifaldi, teise nimega duenja Dolorida kannupoiss ja toon tema poolt teie kõrgusele ühe sõnumi, nimelt et teie hiilgus oleks nii lahke ja annaks talle voli ning loa sisse astuda ja jutustada teile oma hädast, mis on üks kõige iseäralikumaid ja imekspandavamaid, mida kõige kurvem ettekujutus maailmas võib välja mõelda. Enne aga tahab ta teada, kas viibib siin teie lossis vapper ja mitte iialgi võidetud rüütel don Quijote La Manchast, keda otsides ta on tulnud jala ja ilma söömata Candaya kuningriigist siia teie maadesse, mida võib ja tulebki pidada imeks või nõiduseväeks. Ta jäi selle kindluse või suvelossi värava juurde ja ootab sisseastumiseks ainult teie luba. Ma olen lõpetanud.»

Seejärel ta kõhatas, silus kahe käega oma habet ja jäi suure rahuga ootama hertsogi vastust, mis oli järgmine:

«Juba mõnda aega, tubli kannupoiss Trifaldín Valgehabe, on meil teateid aulise proua krahvinna Trifaldi õnnetusest, keda nõiad sunnivad kutsuma end duenja Doloridaks*. Te võite öelda talle, imetlusväärne kannupoiss, et ta astugu sisse ja et siin viibib ka vapper rüütel don Quijote La Manchast, kelle suuremeelselt südamelt ta võib kindlasti loota igasugust kaitset ja abi. Samuti võite talle minu poolt öelda, et kui tal peaks vaja minema ka minu abi, siis peab ta seda saama, sest selleks kohustab mind minu rüütliseisus, kelle liikmetele on kohuseks ja ülesandeks aidata igasuguseid naisi, iseäranis lesknaisi, kahju kannatanud ja ahastavaid duenjasid, nagu peab olema ka kõrgestisündinud krahvinna.»

Seda kuuldes tegi Trifaldín hertsogi ees sügava kummarduse, andis siis vilespilli- ja trummimängijatele märku uuesti mängima hakata ja lahkus aiast nendesamade helide saatel ja sellesama sammuga, nagu ta oli sisse tulnud, juuresolijad aga imestasid jällegi tema kogu ja riietuse üle. Hertsog ütles don Quijotele:

«Nii ei või siis, kuulus rüütel, õeluse ega teadmatuse pimedus varjata ega tumestada vahvuse ja vooruse valgust. Ütlen seda sellepärast, et vaevalt kuus päeva viibib teie heldus selles lossis, ja juba tulevad teid otsima õnnetud ja kurvad inimesed kaugetest võõrastest maadest, ja mitte tõldades ega kaamelite seljas, vaid jala ja söömata, ja täis kindlat usku, et nad leiavad teie vägevas käsivarres abi oma hädadele ja vaevadele, ja kõike seda tänu teie suurtele vägitegudele, millest kumu ulatub üle kogu teadaoleva maailma.»

«Ma sooviksin, härra hertsog,» vastas don Quijote, «et siin viibiks too auväärt vaimulik, kes mõne päeva eest näitas söögilauas nii halba arvamist ja nii kibedat vimma rändrüütlite vastu. Nüüd näeks ta oma silmaga, kas need rüütlid on maailmas vajalikud. Vähemalt võiks ta niiöelda käega katsuda, et kõik iseäranis kurvad ja tröösti matud ei lähe tähtsatel juhtudel ja määratu suurtes õnnetustes otsima abi õpetatud meestelt ega külaköstritelt, ei rüütlitelt, kes iial pole saanud välja oma küla piiridest, ei laisalt õukondlaselt, kes ennem otsib uudiseid, et neist lobiseda ja neid edasi jutustada, kui et püüaks teha tegusid ja vägitöid, millest teised võiksid jutustada ja kirjutada. Pakkuda abi muredes, tuge hädades, kaitset neitsitele, troosti lesknaistele ei oska keegi paremini kui rändrüütlid, ja selle eest, et mina nende hulka kuulun, kiidan ma taevast kogu südamest ja lepin heal meelel iga õnnetuse ja raskusega, mis selles nii auväärses tegevuses mulle juhtuda võib. Tulgu see duenja ja palugu, mis ta soovib, — mina annan talle abi oma käsivarre rammuga ja oma kartmatu ning otsustavalt julge vaimuga.»

XXXVII PEATÜKK

Kus jätkub suurepärane seiklus duenja Doloridaga

Hertsog ja hertsoginna olid väga rõõmsad, nähes, kui hästi don Quijote nende kavatsusele vastu tuli, ja nüüd ütles Sancho:

«Ma ei tahaks, et see proua duenja paneks põõna minu maavalitseja-koha lubadusele; ma olen nimelt kuulnud üht Toledo apteekrit ütlevat — see mees kõneles nagu linnuke

laulab —, et kus duenjad mängus on, seal ei tule asjast midagi head. Issanda vägi, oli see apteeker alles vihane nende peale! Selle pärast arvan mina, et kuna kõik duenjad, olgu nad mis seisusest ja laadi tahes, on tüütavad ja häbematud, mihukesed on siis veel need kurvad või ahastavad, nagu öeldi olevat see kolme slepi või kolme saba krahvinna, sest minu kodunurgas on slepid ja sabad, sabad ja slepid üks ja seesama.»

«Vaiki, sõber Sancho,» ütles don Quijote, «sest kuna see proua duenja tuleb mind nii kaugetest maadest otsima, siis ei peaks ta kuuluma nende hulka, kellest kõneles apteeker. Liiatigi et see duenja on krahvinna, ja kui krahvinnad peavad duenjaametit, siis ainult kuningannade ja keisrinnade juures; oma kodudes aga on nad kõrged prouad, keda teenivad teised duenjad.»

Seepeale segas end jutusse donja Rodríguez, kes ka siin viibis:

«Meie armulise proua hertsoginna teenistuses on duenjasid, kes võiksid olla krahvinnad, kui saatus tahaks; aga seadused kalduvad sinna, kuhu kuningad tahavad, ja ärgu kõnelgu keegi halvasti duenjadest, iseäranis vanadest ja neidudest, sest kuigi mina seda pole, mõistan ja taipan ma väga hästi paremusi, mis neiust duenjal on lesest duenja ees, ja kes meiesuguseid pügab, selle kätte jäävad käärid.»

«Siiski,» ütles Sancho vastu, «on duenjade juures küllalt pügada, nagu ütles minu habemeajaja, aga siis ei tasu enam riisi segada, kui ta on põhja kõrbenud.»

«Kannupoisid on alati meie vaenlased olnud,» vastas donja Rodríguez, «sest kuna nad on eestubade vaimud ja näevad meid igal sammul, siis kogu see aeg, mil nad ei palveta — seda on palju —, saadavad nad mööda keelepeksmisega meie üle, kaevates välja meie esivanemaid ja mattes maha meie head nime. Aga vaat mina ütlen neile liikuvatele puudele ja pakkudele, et tahtku nemad või mitte, aga meie elame ikka edasi maailmas ja suursugustes majades, isegi kui oleme näljast suremas, ja katame musta nunnarüüga* oma õrna või karedat ihu, nagu kaetakse või varjatakse vaibaga mõnd sõnnikuhunnikut rongkäigupäeval. Ausõna, kui mul lubataks ja kui paras juhus oleks, ma teeksin selgeks mitte ainult siinviibijaile, vaid tervele maailmale, et pole olemas voorust, mida ei oleks ühel duenjal.»

«Ma usun,» ütles hertsoginna, «et minu heal donja Rodríguezil on õigus, ja isegi väga suurel määral. Aga ta peab ootama parajat aega, et iseenda ja teiste duenjade eest välja astuda ja ümber lükata tolle apteekri halb arvamine ning kaotada see suure Sancho Panza südamest.»

Seepeale vastas Sancho:

«Sestsaadik kui mulle maavalitsuse-uim pähe on tõusnud, on mul kadunud kannupoisipööritused ja ma ei anna kogu maailma duenjade eest mitte üht metsviigimarjagi.»

Duenjade teema oleks edasi kestnud, kui nad jälle poleks kuulnud vilespilli häält ja trummipõrinat, millest saadi aru, et duenja Dolorida läheneb. Hertsoginna küsis hertsogilt, kas poleks paslik talle vastu minna, kuna ta on krahvinna ja tähtis isik.

«Sedavõrd kui ta krahvinna on,» vastas Sancho, enne kui hertsog midagi öelda jõudis, «usun ma küll, et teie kõrgused võiksid talle vastu minna, aga niipalju kui ta duenja on, arvan ma, et teil ei tarvitse astuda sammugi.»

«Kes segab sind sellesse asjasse, Sancho?» küsis don Quijote.

«Kes, härra?» vastas Sancho. «Mina ise segan end, mina võin end segada sellesse kui kannupoiss, kes on õppinud viisakusreegleid teie helduse koolis, kõige viisakama ja kõige paremini kasvatatud rüütli koolis, kes kogu viisakuse alal olemas on; ja neis asjades, nagu olen kuulnud teie heldust ütlevat, võib kaotada samahästi üleliigse kui puuduva kaardi tõttu, ja tark saab poolest sõnastki aru.»

«Nii see on, nagu Sancho ütleb,» sõnas hertsog. «Meie vaatame, mis laadi see krahvinna on, ja selle järgi mõõdame viisakust, mida talle tuleb üles näidata.»

Nüüd astusid aeda, nagu esimeselgi korral, trummimehed ja vilespillipuhujad. Ja siis lõpetas autor selle lühikese peatüki ja alustas uut, pajatades sellestsamast seiklusest, mis on selle loo üks kõige tähelepandavamaid.

XXXVIII PEATÜKK

Kus duenja Dolorida jutustab oma õnnetusest

Kurbade pillimeeste kannul tulid kahes reas aeda arvult kuni kaksteist duenjat, kõigil seljas mingid laiad nunnarüüd, nähtavasti vanutatud seržist, ja peas valged katted õhukesest india katuunist, mis nii pikalt alla rippusid, et jätsid nähtavale ainult nunnarüüde palistuse. Nende järel tuli krahvinna Trifaldi kannupoiss Trifaldín Valgehabeme käe najal. Krahvinna oli riietatud kõige peenemasse musta karvastamata flanelli, sest kui see oleks karvastatud olnud, oleks igast ebemest saanud paras Martose* herne suurune tera. Ta saba või slepp, või kuidas seda tahetakse kutsuda, oli kolmetipuline, mida hoidsid ülal kolm, samuti leinariietes paaži, moodustades ilusa matemaatilise viguri nende kolme terava nurgaga, milleks olid kolm slepi haru, ja kõik, kes teravaotsalist sleppi nägid, mõistsid, et selle pärast teda vist nimetatigi krahvinna Trifaldiks*, see on niisama hea, nagu ütleksime kolme slepiga krahvinna. Ja Benengeli kinnitab, et see oli tõsi ja et tema õige nimi oli krahvinna Lobuna*, sellepärast et tema krahvkonnas oli palju hunte, ja kui nii palju nagu hunte oleks olnud rebaseid, siis oleks teda kutsutud krahvinna Zorrunaks*, kuna tolle ümbruse maaisandatel on kombeks võtta endale nimi asja või asjade järgi, mida nende maades kõige rohkem on; aga see krahvinna, et iseäranis esile tõsta oma uudset sleppi, jättis Lobuna kõrvale ja võttis Trifaldi.

Kaksteist duenjat ja krahvinna astusid pidulikul sammul, näod kaetud mustade looridega, mis polnud nii läbipaistvad nagu Trifaldínil, vaid nii tihedad, et nende läbi midagi näha ei võinud. Niipea kui duenjad olid täielikult nähtavale ilmunud, tõusid hertsog, hertsoginna ja don Quijote püsti ning ühes nendega kõik, kes seda pikka rongkäiku pealt vaatasid. Kaksteist duenjat jäid seisma ja moodustasid läbikäigutee, mille vahelt Dolorida ettepoole sammus, ilma Trifaldíni käest lahti laskmata. Seda nähes astusid hertsog, hertsoginna ja don Quijote umbes kaksteist sammu talle vastu. Krahvinna langes põlvili ja ütles ennem jämeda ja kareda kui peene ja õrna häälega:

«Palun teie kõrgusi mitte nii palju viisakust üles näidata oma teenri, ma tahan öelda, oma teenijanna vastu, sest kuna ma nii ahastav olen, siis ei oska ma vastata nii,

nagu peaksin, sel põhjusel, et mu iseäralik ja ennenägematu õnnetus on viinud mu aru ei tea kuhu, aga küllap vist väga kaugele, sest mida enam ma teda otsin, seda vähem ma teda leian.»

«Aru puuduks sellel, proua krahvinna,» vastas hertsog, «kes teie välimuse järgi ei oskaks aimata teie kõrget väärtust, mis pikema uurimiseta pälvib ülimat viisakust ja kogu maailma häid kombeid.»

Ja aidanud krahvinna üles, pani ta tema istuma toolile hertsoginna kõrvale, kes teda samuti suure viisakusega tervitas. Don Quijote vaikis, Sancho kibeles kangesti näha saada Trifaldi ja mõne ta duenja nägu, aga see polnud võimalik, seni kui nad ise omal vabal tahtel seda ei paljastanud.

Kõik olid nüüd rahunenud ja vaikisid, oodates, kes selle esimesena katkestab, ja seda tegi duenja Dolorida järgmiste sõnadega:

«Ma olen kindel, ülivägev isand, ülikaunis proua ja ülitargad juuresolijad, et minu ülihäda leiab teie ülivaprates südametes niisama heatahtlikku kui suuremeelset ja valulist vastukaja, sest ta on säärane, et suudab liigutada marmorit, pehmendada teemante ja sulatada maailma kõige kalgimate südamete terast. Aga enne kui ta teie kuulmiseni, et mitte öelda teie kõrvadesse jõuab, tahaksin ma teada, kas siin selles killas, ringis või seltskonnas viibib ülilaitmatu rüütel don Quijote Ülimanchalane ja ta ülikannupoiss Panza.»

«Panza on siin,» ütles Sancho, enne kui keegi teine oleks saanud vastata, «ja don Üliquijote samuti; nii et teie, üliahastav üliduenja, võite öelda, mis te ülisoovite, sest meie kõik oleme kähku ülivalmis teie üliteenrid olema.»

Nüüd tõusis don Quijote ja ütles, pöörates oma sõnad ahastava duenja poole:

«Kui teie hädad, oo murelik proua, lubavad teil hellitada väikestki lootust abi saamiseks mõne rändrüütli vapruse või jõu läbi, siis on minu oma, kuigi nõder ja väike, täielikult teie teenimiseks valmis. Mina olen don Quijote La Manchast, kelle tegevuseks on aidata iga laadi hädalisi; ja kuna see nii on, nagu ta on, siis pole teil, armuline proua, vaja püüda võita heatahtlikkust ega otsida sissejuhatusi, vaid te võite lihtsalt ja põiklemata jutustada oma hädadest, sest teid kuulavad inimeste kõrvad, kes

oskavad neile vähemalt kaasa tunda, kui nad neid parandada ei suuda.»

Seda kuuldes näis ahastav duenja tahtvat end heita don Quijote jalgade ette, ja ta koguni heitiski, ning püüdes vägisi nende ümbert kinni haarata, ütles ta:

«Heidan end nende jalgade ja säärte ette, oo võitmatu rüütel, sest nemad on rändrüütluse alused ja sambad! Ma tahan suudelda neid jalgu, mille sammudest oleneb ja ripub abisaamine minu hädas, oo vapper rändaja, kelle tõelised kangelasteod jätavad kaugele enda taha ja varjutavad kõik Amadíside, Esplandiánide ja Belianíside muinasjutulised vägiteod!» Pöördudes siis don Quijote juurest ära, läks ta Sancho Panza juurde, haaras tal kätest kinni ja ütles:

«Oo sina, kõige ustavam kannupoiss, kes on iial teeninud rändrüütlit praegustel või möödaläinud aegadel, kelle tublidus ulatub pikemale kui minu saatja, siin viibiva Trifaldíni habe! Sa võid tunda uhkust selle üle, et teenid suurt don Quijotet, sest sellega teenid sa, lühidalt öeldes, kõiki neid rüütleid, kes eales maailmas on sõjariistadega ümber käinud. Vannutan sind selle nimel, milleks kohustab sind su üliustav headus, ole mulle heaks vahetalitajaks oma isanda juures, et ta kohe avitaks ülialandlikku ja üliõnnetut krahvinnat.»

Seepeale vastas Sancho:

«Kas minu tublidus, aus proua, on nii pikk ja suur nagu teie kannupoisi habe, on mulle päris ükstapuha. Oleks ainult mu hingel habe ja vurrud, kui ta sellest elust lahkub, — see on tähtis, siinsetest habemetest aga hoolin ma vähe või üldse mitte. Aga ka ilma kavaldamise ja palveteta palun ma oma isandat — ma tean, et ta mind väga armastab, iseäranis aga nüüd, kus tal mind ühe teatud asja jaoks tarvis on —, et ta toetaks ja avitaks teie heldust nii, nagu ta vähegi saab. Kraamige aga oma mure lagedale ja rääkige meile sellest, ja laske meid talitada, küll meie juba teame, mis me teeme.»

Kõige selle juures pidi hertsogipaar naeru kätte surema, sest nemad olid ju korraldanud selle seikluse, ja kiitsid endamisi Trifaldi teravmeelsust ja teesklusoskust. Viimane oli uuesti istet võtnud ja ütles:

«Kuulsa Candaya kuningriigi üle, mis asub suure Trapobana ja Lõunamere vahel, kaks penikoormat sealpool Co-

morini neeme, valitses kuninganna, donja Maguncia, kuningas Archipiela, oma isanda ja abikaasa lesk. Selles abielus sigitasid ja said nad infanta Antonomasia, kuningriigi pärijanna; see infanta Antonomasia kasvas ja sirgus minu hoolitsuse ja õpetuse all, sest et mina olin tema ema kõige vanem ja suursugusem duenja. Sedamööda kuidas päevad tulid ja läksid, sai tüdruk Antonomasia neljateistkümneaastaseks ja tema ilu arenes nii täiuslikuks, et näis, nagu ei võiks loodus enam midagi täiuslikumat luua. Ja kas oleks meil põhjust öelda, et tarkuse poolest oli ta rumal plikatirts? Ei, vaid ta oli niisama tark kui ilus, ja ta oli kõige ilusam maa peal ja on seda praegugi, kui kade saatus ja halastamatud saatusejumalannad pole ta elulõnga läbi lõiganud. Aga arvatavasti ei ole nad seda teinud, sest taevas ei või lubada, et maale tehakse nii suurt kurja ja nopitakse enneaegselt kobar kõige ilusamalt viinapuult maailmas. Tema ilusse, mida ei oska vajaliselt ülistada mu tõnts keel, armus lõpmata palju vürste, niihästi kodu- kui välismaiseid, ja teiste hulgas julges tõsta oma mõtteid nii suure taevaliku ilu poole ka üks lihtne rüütel, lootes oma noorusele ja südikusele, oma paljudele oskustele ja annetele ja oma erksale vaimule ja leidlikkusele. Pean nimelt ütlema teie kõrgustele, kui ma teid sellega ei tüüta, et ta mängis kitarri, nii et pani selle kõnelema, ja peale selle oli ta luuletaja ning suur tantsija ja oskas teha niisuguseid linnupuure, et ainuüksi nende meisterdamisega oleks ta võinud end ära elatada, kui ta oleks sattunud äärmisse hädasse. Kõik need anded ja oskused on küllaldased mägesid ümber paiskama, seda enam siis õrna tütarlast painutama. Aga kogu ta kenadus ja meeldivus, kõik ta anded ja osavus oleksid väga vähe või üldse mitte aidanud minu lapse kindluse allaheitmiseks, kui häbematu varas poleks enne tarvitanud abinõusid minu enda allaheitmiseks. Kõigepealt tahtis see röövel ja südametunnistuseta vurle võita mu tahet ja võrgutada mu meelt, et ma halva vardjana annaksin talle üle selle kindluse võtmed, mida ma valvasin. Lühidalt, ta meelitas ära mu mõistuse ja heitis alla mu tahte mitmesuguste ehtekeste ja nipsasjakestega, mis ta mulle andis. Mis minu aga kõige enam pehmeks tegi ja hukka saatis, olid mõned salmid, mida ühel ööl võreakna juures seistes kuulsin teda all tänaval laulvat, ja kui ma hästi mäletan, laususid salmid järgmist:

Magus vaenlanna teeb valu,
soovib, et veel kannataksin,
huuled kokku pigistaksin,
kui ma suuri piinu talun.

Salm näis mulle nagu helmeste rida ja ta hääl siirup, ja kui ma pärast seda, see tähendab hiljem, mõistsin, missugusesse õnnetusse ma sattusin nende ja teiste sääraste värsside pärast, siis tulin ma mõttele, et headest ja hästikorraldatud riikidest tuleks luuletajad välja saata, nagu soovitas Platon, vähemalt kergemeelsed luuletajad, sest nende kirjutatud salmid ei ole säherdused nagu Mantova markiist, mis huvitavad ja panevad nutma lapsi ja naisi, vaid nende teravmeelsused tungivad hinge nagu magusad okkad ja haavavad seda nagu välk, jättes riided terveks. Teine kord laulis ta:

Tule, surm, kuid salamahti,
et ei kuulduks sinu samm,
ärgata et eluramm
surmalõbust ei saaks mahti.

Ja selles laadis veel teisi laulukesi ja salmikesi, mis lauldult võluvad ja kirjutatult vaimustavad. Ja mis veel siis, kui luuletajad alandavad end kirjutama seda liiki laule, mis Candayas siis moes olid ja mida nad nimetasid segidiljadeks? Need ajavad südame kepsu lööma, kõdistavad naeruhimu ja panevad keha keerlema, ühesõnaga, valavad nagu elavhõbedat kõigisse meeltesse. Ja sellepärast ütlen ma, mu härrased, et säärased luuletajad tuleks õiguse järgi välja saata sisalikkude saartele*. Aga süüdi pole mitte nemad, vaid need lihtsameelsed, kes neid kiidavad, ja rumalad naised, kes neid usuvad. Kui ma oleksin olnud nii hea duenja, nagu ma oleksin pidanud olema, siis ei oleks mind liigutanud kõik need kolkunud teravmeelsused ega oleks ma pidanud tõeks niisuguseid ütlusi, nagu: ma elan surres, põlen jääs, lõdisen tules, loodan ilma lootuseta, ma lähen ja jään, ja teised sedasama tõugu võimatused, mida nende kirjutised täis on. Ja mis veel siis, kui nad tõotavad Araabia fööniksit, Ariadne krooni*, päikesehobuseid, Lõunamere pärleid, Tibari* kulda ja Pancaya palsamit*? Just siin lasevad nad sulel käia väledamini kui kunagi, kuna nendele ei maksa midagi tõotada seda, mida nad iial ei mõtle ega saagi täita. Aga miks ma kaldun kõrvale? Oh ma õnnetu! Missugune hullus või meeleitus juhib mind rääkima teiste vigadest, kuna mul on ometi nii palju öelda enda omade kohta? Veel kord, oh ma õnnetu, sest mitte tema salmid ei heitnud mind alla, mitte tema laul ei saatnud mind hukka, vaid minu enda kergemeelsus. Mu suur teadmatus ja mu vähene ettevaatlikkus avasid tee ja vabastasid raja don Clavijo sammudele — sest nõnda on kõnesoleva rüütli nimi —, ja niisiis, kuna mina olin vahetalitaja, viibis ta mitte üks, vaid palju kordi minu ja mitte tema poolt petetud Antonomasia magamistoas tema seadusliku abikaasa õigusega, sest kuigi patune, ei oleks ma iial lubanud tal puudutada tema kingatalla servagi, kui ta poleks tema mees olnud. Ei, seda mitte, abielu peab käima iga seda laadi asja eel, mida mina ajan. Ainult üks viga oli selles asjas, nimelt ebavõrdsus, sest don Clavijo oli lihtne rüütel, infanta Antonomasia aga, nagu ma juba ütlesin, kuningriigi pärijanna. Mõnda aega oli see armulugu varjatud ja peidetud minu leidliku ettevaatlikkuse tõttu, kuni mulle näis, et ta peab varsti ilmsiks saama Antonomasia kõhu mõninga paisumise pärast. See kartus sundis meid kolmekesi nõupidamisele asuma, kus otsuseks tehti, et enne kui halb sõnum maailma ette jõuab, palub don Clavijo vikaari ees Antonomasiat endale naiseks, nimelt olin mina oma mõistusega kokku seadnud kirjaliku lubaduse, mille infanta oli don Clavijole andnud ja milles ta oli tõotanud tema naiseks saada — sellel lubadusel oli säärane jõud, et isegi Simsoni jõud poleks selle vastu saanud. Astuti tarvilikud sammud, kirjalik lubadus pandi vikaarile ette, ta kuulas ära daami pihtimise, kes kõik täielikult üles tunnistas, ja vikaar tegi korralduse saata ta pealinna ühe väga lugupeetud *alguacil*'i* majja.»

Nüüd ütles Sancho:

«Nii et siis ka Candayas on *alguacil*'e, luuletajaid ja segidiljasid? Sellepärast võin ma vanduda, et minu arvates on maailm igal pool ühesugune. Aga rutake, teie heldus proua Trifaldi, sest on juba hilja ja ma põlen soovist selle pika loo lõppu teada saada.»

«Seda ma teen,» vastas krahvinna.

XXXIX PEATÜKK

Kus Trifaldi jätkab oma imestustäratavat ja mälestusväärset lugu

Iga sõna, mis Sancho lausus, valmistas hertsoginnale niisama palju lõbu, kui see tekitas ahastust don Quijotes, kes käskis Sanchol vait olla. Ja siis jätkas Dolorida järgmiselt:

«Lõpuks, pärast pikka edasi-tagasi arutamist, kuna infanta jäi kangekaelselt oma seisukohale, ei taganenud oma esimesest seletusest ega muutnud seda, otsustas vikaar asja don Clavijo kasuks ja andis infanta talle seaduslikuks abikaasaks, mille üle donja Maguncia, infanta Antonomasia ema, nii kangesti pahandas, et me ta kolme päeva pärast maha matsime.»

«Ta suri siis muidugi ära?» küsis Sancho.

«See on selge,» vastas Trifaldín, «sest Candayas ei maeta elusaid inimesi, vaid surnuid.»

«On ennegi juhtunud, härra kannupoiss,» vastas Sancho, «et maetakse mõni minestanud inimene, arvates, et ta on surnud, ja minu arust oleks donja Maguncia pidanud ennem minestama kui surema, sest niikaua kui veel elu on, saab mõndagi asja parandada, ja infanta tehtud rumalus polnud nii suur, et ta oleks pidanud seda südamesse võtma. Kui see daam oleks läinud mehele mõnele oma paažile või majateenijale, nagu kuulu järele olevat paljudki teinud, siis poleks saanud seda kahju enam heaks teha; aga et ta läks mehele nii suursugusele ja arukale rüütlile, nagu meile teda siin kirjeldati, siis oli see küll rumalus, aga ometi mitte nii suur, nagu arvatakse, sest minu isand, kes viibib siin ega lase mul valetada, ütleb alati, et nii nagu õpetatud meestest tehakse piiskoppe, võidakse rüütlitest, ja iseäranis kui nad on rändrüütlid, teha kuningaid ja keisreid.»

«Sul on õigus, Sancho,» ütles don Quijote, «sest kui rändrüütlil näputäiski õnne on, võib ta kergesti saada kõige suuremaks isandaks maailmas. Aga jätkake, proua Dolorida, sest mulle näib, et teil jääb veel jutustada mõru osa selles seni nii magusas loos.»

«Ah, ja kui mõru veel,» vastas krahvinna. «Nii mõru, et sellega võrreldes on koirohi magus ja oleander maitsev. Niisiis, kui kuninganna oli surnud ja mitte minestanud,

matsime ta maha; aga vaevalt olime ta mulla alla pannud ja talle viimse jumalagajätu lausunud, kui äkki — *quis talia fando temperet a lacrimis?** — kuninganna hauale ilmus ratsa puuhobuse seljas hiiglane Malambruno, Maguncia nõbu, väga julm inimene ja peale selle nõid. Seesinane, kättemaksuks oma nõo surma eest, karistuseks don Clavijo häbematuse eest ja pahameelest Antonomasia kergemeelsuse üle, nõidus nad oma kunstide abil siinsamas haual, moondades Antonomasia pronksist ahviks, mehe aga tundmatust metallist hirmsaks krokodilliks ja nende kahe vahele nõidus ta samuti metallist samba, millel on süüria keeles pealkiri, mis tõlgitult candaya keelde ja nüüd ka hispaania keelde tähendab järgmist: «Need kaks julget armastajat ei saa tagasi oma endist kuju, enne kui vapper Manchalane ei astu minuga kahevõitlusse, sest ainult tema suure vahvuse jaoks varub saatus selle ennenägematu seikluse.» Seejärel tõmbas Malambruno tupest laia ja määratu suure kõvermõõga, haaras mul juustest kinni ja tegi pettelöögi, nagu tahaks ta mu kõri läbi lõigata ja pea puhtalt maha raiuda. Ma kohkusin, mu hääl jäi kurku kinni, olin hirmsasti masendatud; aga ometi võtsin kogu oma julguse kokku ja rääkisin talle väriseva ning hädise häälega nii palju ning sääraseid asju, et need sundisid teda oma karmi karistuse täideviimist edasi lükkama. Lõpuks laskis ta tuua enda ette kõik lossi duenjad, need olid needsamad, kes praegu siin viibivad, ja olles siis liialdades kirjeldanud meie süüd, laitnud duenjade meelelaadi, nende kurje kavatsusi ja veel halvemaid sepitsusi, ja pannes kõigi süüks selle, mis oli ainult minu süü, ütles ta, et ta ei taha karistada meid surmanuhtlusega, vaid muude pikaldasemate piinadega, mis tähendaksid meile kestvat ja häbistavat suremist. Samal minutil ja silmapilgul, kui ta need sõnad lausus, tundsime kõik, et meie näo poorid avanesid ja et meie nägu torgiti nagu nõeltega. Tõstsime kiiresti käed näo juurde ja leidsime end olevat säärases olekus, nagu te kohe näha saate.»

Ja seepeale tõstsid Dolorida ja teised duenjad näoloorid, millega nad olid kaetud, ning paljastasid näod, kus kõigil lokkasid habemed: mõnel oli see blond, mõnel must, mõnel valkjas, mõnel hallisegune. Seda nähes ilmutasid hertsog ja hertsoginna imestust, don Quijote ja Sancho olid rabatud ja kõik teised juuresolijad jahmunud. Trifaldi aga jätkas:

«Säärasel viisil nuhtles meid too häbematu ja pahatahtlik Malambruno, kattes meie nägude valge ja õrna naha nende karedate harjastega. Oleks ometi taevas andnud, et ta oleks ennem raiunud meil pead otsast oma määratu suure kõvermõõgaga, kui et ta varjutas meie säravad näod nende koledate karvadega! Sest kui me hästi järele mõtleme, mu härrased, — ma tahaksin, et selle juures, mis ma nüüd ütlen, mu silmad muutuksid purskkaevudeks, aga alaline järelemõtlemine meie õnnetuse üle, ja mered, mis neist seni on voolanud, on röövinud neilt niiskuse ja teinud nad kuivaks nagu viljapead, nii et ma ütlen seda ilma pisarateta, — ma tahan nimelt öelda, et kuhu võib minna üks habemik duenja! Mihuke isa või mihuke ema tunneb ta vastu halastust? Kes annab talle abi? Isegi siis, kui ta nahk on sile ja ta piinab oma nägu tuhandete võiete ja minkidega, leiab ta vaevalt kedagi, kes teda eriti sallib, — mis teeb ta veel niisugusel korral, kui ta näol kasvab mets? Oo armsad duenjad ja kaaslannad, õnnetul silmapilgul oleme me sündinud ja halval tunnil on meie vanemad meid sigitanud!»

Ja nende sõnade järel näis ta langevat minestusse.

XL PEATÜKK

Asjust, mis kuuluvad ja puutuvad sellesse seiklusesse ja sellesse mälestusväärsesse loosse

Tõepoolest, kõik, kes tunnevad lõbu säärastest lugudest nagu see siin, peavad olema tänulikud tema esimesele autorile Cide Hamete Benengelile täpsuse eest, millega ta on jutustanud selle kõige väiksemaidki üksikasju, ilma et oleks jätnud midagi, olgu see nii tühine asi kui tahes, selgelt päevavalgele toomata. Ta kirjeldab mõtteid, paljastab kujutlusi, vastab vaikivaile küsimustele, selgitab kahtlusi, lahendab vastuvaidlusi, lühidalt, aimab ette ära kõige teadmishimulisema soovi kõige pisemadki tujud. Oo ülikuulus autor! Oo õnnelik don Quijote! Oo suurepärane Dulcinea! Oo naljakas Sancho Panza! Elage kõik koos ja igaüks omaette lõpmatuid aastasadu kõigi elavate lõbuks ja üldiseks meelelahutuseks!

Meie lugu lausub niisiis, et niipea kui Sancho nägi Doloridat minestuses, ütles ta:

«Ma annan ausa inimese ausõna ja vannun kõigi oma esivanemate, Panzade hingeõndsuse juures, et ma pole iial kuulnud ega näinud ega pole mu isand mulle jutustanud ega ole talle pähegi tulnud selletaolist seiklust nagu see siin. Võtaks sind tuhat saatanat, et sind mitte hullemini needa, nõid ja hiiglane Malambruno! Kas sa ei leidnud siis teist laadi karistust neile patustele kui habetada nende nägu? Kas poleks olnud parem ja ka neile kohasem, kui sa oleksid lõiganud neil ära pool nina, keskelt kuni üles, isegi kui nad oleksid selle tagajärjel pidanud läbi nina kõnelema, kui et sa neile habemed külge panid? Vean kihla, et neil pole raha, millega maksta habemeajamise eest.»

«See on tõsi, härra,» vastas üks kaheteistkümnest, «meil pole raha, et lasta endal lõuga puhastada, ja sellepärast on mõned meist hakanud tarvitama odava abinõuna pigiplaastreid: me paneme nad näo vastu ja siis, korraga tõmmates, jääme siledaks ja libedaks nagu kiviuhmri põhi. Sest, kuigi Candayas on naisi, kes käivad majast majja karvu maha võtmas, kulmusid pügamas ja muid naistele vajalikke kunste tegemas, siis meie, oma armulise proua duenjad, ei ole iial tahtnud nende abi tarvitada, sest enamik neist pole sugugi esmajärgulise kuulsusega ja lehkab kupeldajate järgi. Ja kui härra don Quijote poolt mitte abi ei tule, siis viiakse meid habemikkudena hauda.»

«Mina katkun välja omaenda habeme mauride maal,» ütles don Quijote, «kui ma ei vabasta teid teie habemetest.»

Sel silmapilgul ärkas Trifaldi minestusest ja ütles:

«See tõotus, oo vapper rüütel, kostis mu kõrvu keset minestust ja oli põhjuseks, et ma sellest ärkan ja kõik oma meeled tagasi saan. Niisiis palun teid uuesti, kuulus rändaja ja vankumatu isand, et te teeksite teoks oma lahke tõotuse.»

«Minu pärast ei tule viivitust,» vastas don Quijote. «Öelge, aus proua, mis ma pean tegema, sest mu vaim on täitsa valmis teid teenima.»

«Lugu on nii,» vastas Dolorida, «et maad mööda minnes on siit Candaya kuningriiki viis tuhat penikoormat, veidi üle või alla selle, kui aga minna õhu kaudu ja otseteed, siis on kolm tuhat kakssada kakskümmend ja seitse. Tuleb

veel tähendada, et Malambruno ütles mulle, et kui saatus määrab mul kokku saada meie vabastaja rüütliga, siis saadab tema talle hoopis parema ja vähemate vigadega hobuse kui on üürihobused, see on nimelt toosama puuhobune, millega vapper Pierre röövis ilusa Maguelonne'i. Seda hobust juhitakse puupulga abil, mis tal otsaesises on ja valjaste aset täidab, ja ta lendab läbi õhu säärase kiirusega, et näib, nagu kannaksid teda kuradid ise. Pärimuse järgi olevat selle hobuse teinud too tark Merlin. Tema laenas selle Pierre'ile, kes oli tema sõber ja kes tegi sellel pikki reise ja röövis, nagu öeldud, ilusa Maguelonne'i, pannes ta hobuse laudjale ja tõustes temaga õhku ning jättes ammuli sui seisma kõik, kes neid maa pealt vaatasid. Merlin laenas hobust ainult sellele, keda ta armastas või kes talle paremini tasus, ja pole teada, et pärast suurt Pierre'i keegi kuni tänase päevani oleks selle seljas istunud. Oma kunstide abil sai Malambruno hobuse enda kätte, ta hoiab teda oma võimuses ja kasutab oma reiside jaoks, sest ta teeb neid vahetpidamata kõigis maailmajagudes: täna on ta siin, homme Prantsusmaal ja järgmisel päeval Potosís*. Ja hea on see, et hobune ei söö, ei maga ega kuluta kabjaraudu ja läheb, ilma et tal tiibu oleks, niisugust küliskäiku läbi õhu, et see, kes ta seljas istub, võib hoida käes veega täidetud tassi, ilma et tilkagi üle ääre maha loksuks, niivõrd tasaselt ja rahulikult sõidab hobune, ja sellepärast armastaski ilus Maguelonne nii väga temal ratsutada.»

Seepeale ütles Sancho:

«Mis puutub rahulikku ja tasasesse käiku, siis võtke minu Hall: ta ei sõida küll läbi õhu, aga maa peal purustan ma temaga kõik küliskäigud, niipalju kui neid maailmas on.»

Kõik naersid, ja Dolorida jätkas:

«Nii et kui Malambruno tahab teha lõpu meie õnnetusele, ilmub see hobune siia meie ette, enne kui pool tundi pimeduse tulekust mööda saab; sest Malambruno teatas mulle, et saadab mulle viivitamatult hobuse, kus ma ka iganes olen; see ongi märgiks, et olen lõpuks leidnud rüütli, keda ma otsisin.»

«Ja kui palju inimesi mahub sellele hobusele?» küsis Sancho.

Dolorida vastas:

«Kaks inimest, üks sadulasse ja teine laudjale; ja enamasti on need kaks inimest rüütel ja tema kannupoiss, kui puudub mõni röövitud neitsi.»

«Ma tahaksin teada, proua Dolorida,» ütles Sancho «mis nimi sel hobusel on.»

«Tema nimi pole see mis Bellerophontese hobusel, keda kutsuti Pegasoseks; ei see mis Aleksander Suure omal, keda kutsuti Bukephaloseks; ei see mis raevunud Orlando omal, keda hüüti Brilladoroks; ka mitte Bayarte, mis oli Montalbano Rinaldo hobuse nimi; ei Frontino, nagu Ruggiero omal, ei Bootes, ei Peritoa, nagu öeldakse olevat päikesehobuste nimed; samuti ei kutsuta teda ka Orieliaks, nagu hobust, kellel õnnetu Roderich, viimane gootide kuningas, lahingusse läks, kus ta kaotas elu ja kuningriigi.»

«Vean kihla,» ütles Sancho, «et kuna nad pole andnud talle ühtki neist nii kuulsate hobuste nimedest, siis niisama vähe on nad andnud talle minu isanda hobuse nime, Rocinante, mis paslikkuse poolest on ees kõigist siin nimetatutest.»

«Nii see on,» vastas habemik krahvinna, «aga siiski on tal väga sobiv nimi, sest teda kutsutakse Clavileño* Kiirjalgseks, mis on kooskõlas sellega, et ta on puust, ja pulgaga, mida ta otsaesises kannab, ja tema liikumiskiirusega, nii et nime poolest võib ta julgesti võistelda kuulsa Rocinantega.»

«Nimi meeldib mulle päris hästi,» ütles Sancho. «Aga missuguste valjaste või päitsetega teda juhitakse?»

«Ma ütlesin juba,» vastas Trifaldi, «et pulga abil: kui rüütel, kes tema seljas sõidab, pöörab pulka ühele või teisele poole, sunnib ta teda minema, kuhu ta soovib, kas siis õhus või nagu maad riivates ja pühkides või keskteed mööda, mida otsitakse ja mida tuleb käia kõigis mõistlikkudes tegudes.»

«Ma tahaksin teda näha,» ütles Sancho, «aga loota, et ma peaksin tema selga istuma, kas sadulasse või laudjale, see on niisama hea kui paluda jalakalt pirne. Kena küll, mina suudan vaevalt püsida oma Halli seljas, sadulas, mis on pehme kui selge siid, ja nüüd tahetakse, et ma istuksin puust laudjale ilma igasuguse padja või polstrita. Jumala eest, mina ei mõtlegi lasta oma sisikonda segi raputada selleks, et vabastada kedagi habemest. Igaüks ajagu endal habet, nagu talle kõige enam meeldib, — mina küll ei hakka oma isandaga nii pikale teekonnale kaasa minema; seda enam, et ega mind ole vist vaja nende habemete aja-

misel, nagu on vaja armulise preili Dulcinea vabastamiseks nõidusest.»

«Siiski on teid vaja, sõber,» vastas Trifaldi, «ja koguni sel määral, et minu arust ei saa me ilma teie juuresolekuta midagi teha.»

«Appi, kuninga nimel!» hüüdis Sancho. «Mis on kannupoistel tegemist oma isandate seiklustega? Isandad saavad kuulsaks selle eest, mis nad korda saadavad, aga meie näeme ainult vaeva. Pagana pihta! Kui jutukirjutajad veel ütleksid, et see ja see rüütel viis õnnelikult lõpule selle ja selle seikluse oma kannupoisi selle ja selle abil, ilma kelleta oleks võimatu olnud seda lõpule viia. Aga ei! Nemad kirjutavad lihtsalt, et don Paralipómenon, Kolme Tähe rüütel, viis õnnelikult lõpule seikluse kuue koletisega, aga tema kannupoissi, kes kõige juures viibis, nad ei nimetagi, nagu poleks teda maailmas olemaski! Ma ütlen veel kord, härrased, et minu isand võib minna üksi, ja õnn kaasa talle, mina aga jään siia armulise proua hertsoginna seltskonda, ja võib olla, et kui ta tagasi tuleb, siis on armulise preili Dulcinea asi suure tüki maad edenenud, sest ma mõtlen tööst vabal ja jõudeajal anda endale säärase portsu hoope, et mul sinna kohta enam karvad ei kasva.»

«Ometi tuleb teil oma isandat saata, kui seda vaja peaks minema, tubli Sancho, kõik head inimesed tahavad seda teilt paluda. Teie asjatu kartuse pärast ei või ju ometi nende daamide näod jääda nii karvaseks, sest see oleks tõesti kole lugu.»

«Ma hüüan veel kord appi kuninga nimel,» vastas Sancho. «Kui see halastustegu peaks sündima mõnede vangisolevate neitsite või mõnede vaestemaja tütarlaste pärast, siis võiks inimene ükskõik missuguse vaeva enda peale võtta; kannatada seda aga selleks, et vabastada habemetest duenjad, — võtaks pagan! Ennem käigu nad kõik habemetega, kõige suuremast kuni kõige väiksemani, kõige pirtsakamast kuni kõige suurema eputajani.»

«Küll te olete vihane duenjade peale, sõber Sancho!» ütles hertsoginna. «Teie arvamine läheb ju päris kokku tolle Toledo apteekri arvamisega. Uskuge mind, teil pole õigus, sest minu majas on duenjasid, kes võivad olla duenjade eeskujuks; ja siin on ka minu donja Rodríguez, kes ei lubaks mind midagi muud öelda.»

«Öelge seda aga peale, teie hiilgus,» lausus donja Rodríguez, «sest jumal teab tõde kõigis asjus, ja olgu meie,

duenjad, head või halvad, karvased või siledad, ka meid on meie emad sünnitanud, nagu teisi naisi; ja kui jumal meid maailma saatis, siis teab tema, miks ta seda tegi, ja mina lõodan tema halastuse peale, mitte aga kellegi habeme peale.»

«Hea küll, proua Rodríguez,» ütles don Quijote, «ja proua Trifaldi ühes oma kaaslastega, ma loodan, et taevas vaatab halastavate silmadega teie hädadele ja et Sancho teeb seda, mis ma tal käsin. Kui aga Clavileño juba tuleks ja kui ma juba saaksin kokku Malambrunoga; ma tean, et pole olemas habemenuga, mis kergemini lõikaks maha teie helduste habemed kui minu mõõk lõikab õlgadelt Malambruno pea, sest jumal sallib küll õelaid, aga mitte igavesti.»

«Ah!» ütles nüüd Dolorida. «Vaadaku kõik taevalaotuse tähed heatahtlikkude silmadega teie kõrgusele, vapper rüütel, ja valagu nad teie hinge jõudu ja julgust, et olla kilbiks ja kaitseks laidetud ja põlatud duenjadele, keda jälestavad apteekrid, laimavad kannupoisid ja veavad ninapidi paažid. Hädа viletsale, kes õitsvas eas ei hakanud ennem nunnaks kui duenjaks! Oh me õnnetud duenjad! Isegi kui me põlvneksime otseses meesliinis Trooja Hektorist endast, ka siis ei jätaks meie prouad meile *sina* näkku heitmata, nagu mõtleksid nad seeläbi kuningannadeks saada. Oo hiiglane Malambruno, kes sa küll nõid oled, aga ikkagi kindel sõnapidaja, saada meile siis ruttu siia võrratu Clavileño, et meie õnnetus lõpule jõuaks, sest kui algab kuumus ja meile habemed edasi jäävad, siis hädа meile!»

Trifaldi ütles seda nii tundmusrikkalt, et pigistas pisarad välja kõigi juuresolijate silmist ja isegi Sancho omad läksid niiskeks, ja ta otsustas oma südames, et läheb oma isandaga kas või maailma lõppu, kui sellest oleneb karva mahavõtmine neilt auväärt nägudelt.

XLI PEATÜKK

Clavileño tulekust ja selle pika seikluse lõpust

Vahepeal jõudis öö kätte ja ühes sellega ettemääratud aeg, millal pidi tulema kuulus hobune Clavileño, kelle hilinemine tegi don Quijote juba rahutuks, sest talle näis, et

kuna Malambruno viivitab tema saatmisega, siis võib arvata, et see seiklus pole määratud temale või ei julge Malambruno temaga kahevõitlusse astuda. Aga siis, äkki tulid aeda neli metslast, kes olid üleni kaetud rohelise luuderohuga ja kandsid oma õlgadel suurt puuhobust. Nad panid selle maha ja üks metslane ütles:

«Istugu selle riista peale rüütel, kellel seks julgust on.»

«Mina sinna küll ei istu,» ütles Sancho, «sest minul pole julgust ja ma ei ole rüütel.»

Metslane kõneles edasi:

«Ja kui rüütlil on kannupoiss, siis istugu ta hobuse laudjale, ja mõlemad usaldagu vahvat Malambrunot, sest peale tema mõõga ei ähvarda neid ükski teine mõõk ega kellegi teise õelus. Tuleb vaid pöörata seda pulka, mis on hobuse kaela küljes, ja ta viib nad läbi õhu sinna, kus ootab Malambruno. Aga et see kõrge ja ülev teekond neis peapööritust ei tekitaks, siis tuleb neil silmad kinni siduda selle ajani, kuni hobune hirnub. See on märgiks, et nende teekond on lõpule jõudnud.»

Nende sõnade järel jätsid nad Clavileño maha ja läksid rühikalt tagasi sama teed, kustkaudu olid tulnud.

Niipea kui Dolorida hobust nägi, ütles ta don Quijotele peaaegu pisarsilmil:

«Vapper rüütel, Malambruno tõotused on täide läinud, hobune on kohal, meie habemed kasvavad, ja igaüks meie hulgast palub sind oma habeme iga karvakesega, et sa ajaksid ja lõikaksid nad meil ära, sest nüüd pole enam muud vaja, kui et sa ühes oma kannupoisiga istuksid hobuse selga ja teeksid õnneliku alguse oma uuelaadsele teekonnale.»

«Seda teen ma, proua krahvinna Trifaldi, väga hea tahtmise ja veel parema meelega, ilma et hakkaksin võtma sadulapatja või panema külge kannuseid, et mitte aega viita, — nii suur on mu soov näha teid, armuline proua, ja kõiki neid duenjasid siledate ja puhaste nägudega.»

«Aga mina ei tee seda,» ütles Sancho, «ei halva ega hea meelega ega üldse mitte mingil viisil. Ja kui seda habemeteajamist ei saa teisiti toimetada, kui et mina pean laudjale ronima, siis võib mu isand küll otsida endale teise kannupoisi, kes teda saadaks, ja need daamid mõne teise viisi oma nägude silumiseks, sest mina pole võlur, et tunda lõbu õhus ringiuitamisest. Ja mida ütlevad mu saare elanikud, kui nad teada saavad, et nende maavalitseja patseerib tuulte keskel? Ja peale selle veel üks asi: siit on kolm tuhat ja veel nii ja nii palju penikoormaid Candayasse, kui aga nüüd hobune väsib või hiiglane vihastab, siis ei jõua me poole tosina aastagagi siia tagasi, ja siis pole enam ei saart ega saare elanikke, kes mind tunneksid, ja ega asjata öelda, et viivituses peitub hädaoht ja et kui sulle antakse lehmake, siis tule joostes köiega; andku mulle nende daamide habemed andeks, aga pühal Peetrusel on Roomas hea, ma tahan öelda seda, et mul on hea siin majas, kus minu vastu nii suurt armulikkust üles näidatakse ja mille peremehelt ma ootan nii suurt heategu nagu end maavalitsejana näha.»

Seepeale vastas hertsog:

«Sõber Sancho, saar, mille ma teile tõotasin, ei saa paigast liikuda ega ära põgeneda. Ta ulatub oma juurtega nii sügavale maa sisemusse, et teda ei saa kerge vaevaga sealt, kus ta on, lahti kiskuda ega mujale asetada. Ja kuna teie teate, nagu minagi tean, et pole ühtki seda laadi kõrgemat ametit, mida saaks omandada ilma mõnesuguse meelehea, kord suurema, kord väiksema andmiseta, siis tahan mina selle maavalitsemiskoha eest, et te läheksite ühes oma isanda don Quijotega viima täide ja õnnelikule lõpule seda mälestusväärset seiklust. Sest kas te tulete tagasi Clavileñol nii lühikese ajaga, nagu tema väledus tõotab, või juhib teid vaenulik saatus ja toob teid jala nagu palverändajat võõrastemajast võõrastemajasse ja kõrtsist kõrtsi, igal juhul leiate te tagasi tulles oma saare sealt, kuhu te ta jätsite, ja oma saare elanikud sellesama sooviga, mis neil alati on olnud, nimelt võtta teid vastu oma valitsejaks, ja minu otsus jääb sellekssamaks. Ja ärge kahelge minu sõnade tões, härra Sancho, sest see tähendaks ilmsêt haavamist minu soovile teid teenida.»

«Küllalt, mu härra,» ütles Sancho, «ma olen vaene kannupoiss ega suuda kanda oma turjal nii palju viisakusi. Asugu mu isand hobuse selga, siduge mu silmad kinni ja andke mind jumala hoolde ning ütelge mulle, kas ma võin siis, kui me läbi nende kõrguste lendame, paluda meie issandat või hüüda inglite poole, et nad mind kaitseksid.»

Seepeale vastas Trifaldi:

«Sancho, te võite väga hästi paluda jumalat või keda tahes, sest ehkki Malambruno on nõid, on ta ka ristiinimene ja kasutab oma nõiakunsti suure tarkuse ja ettevaatlikkusega ega nori kellegagi tüli.»

«Noh, siis,» ütles Sancho, «aidaku mind jumal ja Gaeta ülipüha kolmainus!»

«Tollest' mälestusväärsest võitlusest kangaveskitega,» ütles don Quijote, «pole ma iial näinud Sanchot nii suures hirmus nagu praegu. Ja kui ma usuksin ettetähendusi nagu mõni, siis võtaks tema argus mu hinge veidi kripeldama. Aga tule siia, Sancho, nende härraste loaga tahan sulle omavahel öelda paar sõna.»

Ja viies Sancho kõrvale, puudetuka varju, haaras ta temal mõlemast käest kinni ning ütles:

«Sa näed, vend Sancho, missugune pikk teekond meid ootab, ja jumal teab, millal me tagasi jõuame või kuidas meil õnnestub oma asja ajada ja palju see aega võtab. Seepärast tahaksin ma, et sa läheksid nüüd oma tuppa, nagu läheksid sinna otsima mõnd teekonna jaoks vajalikku asja ja annaksid endale kiires korras nende kolme tuhande kolmesaja hoobi arvel, milleks sa kohustatud oled, vähemalt viissada, sest kui nad on antud, on nad sul käes, ja kui asi on alustatud, on ta niisama hästi kui pooleldi lõpetatud.»

«Jumala eest,» ütles Sancho, «teie olete ikka vist küll ogar, härra. See on ju niisama hea, kui öeldakse: «Sa näed, et ma olen käima peal, ja sa nõuad minult neitsiau.» Nüüd, kus mul tuleb istuda palja laua peale, tahate teie, et ma oma kannikad ära piinaksin? Tõesti see pole küll õige teie poolt, härra. Lähme aga nüüd neid duenjasid pügama, ja ma tõotan teie heldusele, nii tõesti kui ma see olen, kes ma olen, püüda tagasitulekul nii ruttu oma kohustust täita, et te rahule jääte, ja nüüd ärge öelge enam midagi.»

Ja don Quijote vastas:

«Noh, selles tõotuses leian ma tröösti, mu hea Sancho, ja ma usun, et sa ta täidad, sest tõepoolest, ehkki sa oled rumal, oled sa siiski tubli inimene.»

«Olgu ma misuke tahes,» ütles Sancho, «aga oma sõna ma pean.»

Seejärel läksid nad tagasi Clavileño juurde, ja hobuse selga istudes ütles don Quijote:

«Siduge oma silmad kinni, Sancho, ja istuge hobuse selga, sest kes meile nii kaugetest maadest järele saadab, ei tee seda meie petmiseks juba sellepärast, et talle ei teeks au petta neid, kes teda usaldavad. Ja isegi kui kõik juhtuks vastupidiselt sellele, mis ma ette kujutan, siis selle

vägiteo ettevõtmise au ei suuda ometi kellegi õelus tumestada.»

«Lähme, härra,» ütles Sancho, «sest nende daamide habemed ja pisarad on mulle südamesse tunginud, ja ükski suutäis ei maitse mulle enne, kui ma ei näe neid nende endises sileduses. Istuge peale, teie heldus, ja siduge endal esimesena silmad kinni, sest kui mul tuleb laudjale minna, siis on selge, et esimesena istub see, kes sadulasse asub.»

«See on tõsi,» vastas don Quijote, võttis taskust rätiku ja palus Doloridat, et see tal silmad hästi kinni seoks. Aga niipea kui see oli sündinud, võttis ta sideme uuesti maha ja ütles:

«Kui ma õigesti mäletan, siis olen lugenud Vergiliuse Trooja Palladiumist: see oli nimelt puust hobune, mille kreeklased tõid kingituseks jumalanna Pallasele ja mis oli seest täis sõjariistus rüütleid, kes hiljem said täielikuks hukatuseks Troojale. Seepärast oleks hea enne järele vaadata, mis Clavileño kõhus on.»

«Seda pole vaja,» ütles Dolorida, «sest mina vastutan tema eest ja tean, et Malambruno hinges pole salakavalust ega äraandlikkust. Auline härra don Quijote, istuge aga peale ja ärge kartke, ning kui midagi peaks teiega juhtuma, siis tulgu see minu arvele.»

Don Quijotele näis, et kui ta veel vastu vaidleb oma julgeoleku pärast, heidaks see tema mehisusele halba valgust ja seepärast asus ta sõnalausumata Clavileño selga ja proovis puupulka, mis kergesti pöörata andis; ja kuna jaluseid polnud, siis rippusid ta jalad alla ja ta paistis kangesti mõne kuju moodi flaami vaibalt, millele on maalitud või sisse kootud mõni Rooma triumfistseen. Viivitades ja vastumeelselt ronis ka Sancho viimaks hobuse selga, sättis end nii hästi kui võimalik laudjale, ja leides selle mitte sugugi pehme, vaid küllalt kõva olevat, palus ta hertsogit, et talle, kui võimalik oleks, alla pandaks mõni padi või polster, kas või armulise proua hertsoginna võõrastetoast või mõne paaži sängist, sest selle hobuse laudjas tundus pigem marmorist kui puust olevat.

Seepeale ütles Trifaldi, et Clavileño ei kannata enda peal mingeid rakmeid ega mingit laadi ehteid ja et ainuke, mis Sancho teha võiks, on istuda naiste moodi, siis ei tundvat ta nii väga kõvadust. Sancho tegigi nõnda, jättis jumalaga ja laskis endal silmad kinni siduda; aga kui need juba olid seotud, tegi ta nad uuesti lahti, vaatas kõigile

aiasolijaile härdalt ning pisarsilmil otsa ja palus neid igaüht toetada teda sellel otsustaval silmapilgul ühe issameie ja ühe avemariaga, et jumal saadaks ka neile kedagi, kes nende eest neid lausuks, kui nemad säärastesse hädaohtudesse peaksid sattuma.

Seepeale ütles don Quijote:

«Kas sa, röövel, ripud võllas või on su elu viimne tunnike kätte jõudnud, et sa sääraseid palveid tarvitusele võtad? Kas sina, südametunnistuseta ja arg olevus, ei viibi samas kohas, kus istus ilus Maguelonne ja kust ta tuli alla, mitte et hauda minna, vaid Prantsusmaa kuningannaks tõusta, kui kirjapandud lood ei valeta? Ja mina, kes ma su kõrval istun, kas mina ei või seada end kõrvuti vapra Pierre'iga, kes rõhus sedasama kohta, mida mina praegu rõhun? Kata aga oma silmad kinni, sa pelgurlik olevus, ja ära avalda suu kaudu hirmu, mida sa tunned, vähemalt mitte minu juuresolekul.»

«Noh, siduge mul silmad kinni,» vastas Sancho. «Aga kuna ei taheta, et ma jumalat paluksin või et teised seda minu eest teeksid, kas saab siis paljuks arvata, kui ma kardan, et siin mõni kuradite leegion ringi käib, kes meid Peralvillosse* viib?»

Nende silmad seoti kinni, ja kui don Quijote tundis, et kõik on nii, nagu olema peab, puudutas ta pulka, ja vaevalt oli ta sõrmed sellele asetanud, kui kõik duenjad ja teised juuresolijad häält tõstsid ja hüüdsid:

«Jumal juhtigu sind, vapper rüütel!»

«Jumal olgu sinuga, kartmatu kannupoiss!»

«Näe, näe, juba te lendate läbi õhu kiiremini kui nool!»

«Juba imestavad ja imetlevad teid kõik, kes teid maa pealt vaatavad!»

«Hoia end kinni, vapper Sancho, sest sa kõigud, vaata, et sa ei kuku, sest sinu kukkumine oleks halvem kui tolle julge noormehe kukkumine, kes tahtis juhtida oma isa, Päikese vankrit.»

Sancho kuulis neid hääli, surus end oma isanda vastu, võttis kätega ta ümbert kinni ja ütles:

«Härra, kuidas nad siis ütlevad, et me nii kõrgele oleme tõusnud, kui nende hääled siia ulatuvad, ja näib, et nad kõnelevad siinsamas meie kõrval?»

«Ära pane seda tähele, Sancho, sest kuna need asjad ja need lennud sünnivad väljaspool harilikkude asjade käiku, siis näed ja kuuled sa tuhande penikoorma takka kõik, mis

sa soovid. Ja ära pigista mind nii kangesti, sa lükkad mu veel maha. Tõepoolest, ma ei tea, mille üle sa erutud või hirmul oled, sest ma julgeksin vanduda, et kogu oma eluajal pole ma sõitnud tasasema käiguga ratsul, paistab, nagu me ei liigukski paigast. Peleta hirm minema, sõber, sest tõepoolest, asi läheb nii, nagu ta peab minema, ja tuul on meil takka.»

«See on tõsi,» vastas Sancho, «iseäranis siit ühelt küljelt puhub mu peale nii priske tuul, et näib, nagu töötaks seal tuhat lõõtsa.»

Nii see oligi, sest mitu suurt lõõtsa tegid talle tuult. See seiklus oli hertsogi, hertsoginna ja nende majordoomuse poolt nii hästi välja mõeldud, et ei puudunud ükski vajalik asjaolu, mis aitas seda täielikuks teha.

Tundes niisiis puhumist enda peale, ütles don Quijote:

«Kahtlemata, Sancho, oleme nüüd juba jõudmas teise õhuregiooni, kus tekivad rahe ja lumi. Kõu, pälgud ja välgud sünnivad kolmandas regioonis, ja kui me sel viisil ikka kõrgemale tõuseme, siis jõuame varsti tuleregiooni, ja ma ei tea, kuidas pidurdada seda pulka, et me ei tõuseks sinna, kus me ära kõrbeme.»

Sel ajal soojendati eemalt nende nägusid rookeppide külge kinnitatud takkudega, mida oli kerge süüdata ja kustutada. Sooja tundes ütles Sancho:

«Löödagu mind maha, kui me pole juba seal kohas, kus on tuli, või selle lähedal, sest suur osa mu habemest on juba kõrbenud; ma tahaksin silmad lahti teha, härra, ja vaadata, kus kohas me oleme.»

«Ära tee seda,» vastas don Quijote, «ja tuleta meelde litsentsiaat Torralva* tõestisündinud lugu, kelle kuradid lennul läbi õhu viisid, ratsa kepi seljas ja silmad kinni seotud. Kaheteistkümne tunniga jõudis ta Rooma ja tuli maha Torre de Nonal — see on üks selle linna tänavaid — ja nägi kogu hävingut, pealetungi ja Bourboni surma; ja järgmisel hommikul oli ta tagasi Madridis, kus jutustas kõigest, mis ta oli näinud. Ka tema ütles, et kui ta õhus lendas, käskis kurat tal silmad avada, ja kui ta nad avas, nägi ta end olevat enda arvates nii lähedal kuule, et oleks võinud sellest käega kinni haarata, alla maa peale aga ei julgenud ta sugugi vaadata, kartes, et ta pea pööritama hakkab. Nii et, Sancho, pole vaja silmi lahti päästa, sest kelle ülesandeks on meid viia, see kannab ka vastutust meie eest, ja võib-olla tõuseme ikka kõrgemale selleks, et

äkki lasta end langeda Candaya kuningriigi peale, nagu jahikull laseb end suurest kõrgusest alla haigru peale, et teda oma küünte vahele haarata. Ja kuigi meile näib, et sellest pole veel poolt tundigi möödas, kui me aiast lahkusime, oleme vist juba teinud pika teekonna, usu mind.»

«Ma ei tea, kuidas sellega lugu on,» vastas Sancho Panza, «tean ütelda ainult seda, et kui proua Magallanes või Magalona leppis selle laudjaga, siis ei võinud tal just iseäranis õrn ihu olla.»

Kõiki neid kahe vahva mehe jutuajamisi kuulsid hertsog, hertsoginna ja teised aiasviibijad suure lõbuga; ja soovides teha lõppu sellele iseäralikule ja hästisepitsetud seiklusele, pandi põlevate takkudega tuli Clavileño saba alla, ja kuna hobune oli seest täidetud paukrakettidega, lendas ta silmapilk tohutu mürtsuga õhku, don Quijote ja Sancho Panza aga prantsatasid pooleldi kõrbenult maha.

Selleks ajaks olid juba habemikud duenjad, Trifaldi ja veel mõned aiast kadunud; kes aeda olid jäänud, need lamasid maas nagu minestuses. Don Quijote ja Sancho tõusid armetus seisukorras, vaatasid igale poole ringi ja imestasid väga, leides end sellessamas aias, kust nad olid teele asunud, ja nähes maas lamamas nii palju inimesi. Nende imestus kasvas veelgi, kui nad nägid aia ühes nurgas maa sisse pistetud pikka piiki ja sellel kahe rohelise siidnööri küljes rippumas üht siledat valget pärgamenti, millele oli suurte kuldtähtedega kirjutatud:

«Kuulus rüütel don Quijote La Manchast viis täide ja lõpule krahvinna Trifaldi, teise nimega duenja Dolorida, ja tema kaaslaste seikluse juba ainuüksi sellega, et ta selle ette võttis.

Malambruno loeb end täiesti rahuldatuks ja oma tahtmise täidetuks, duenjade lõuad on juba siledad ning puhtad ja kuningapaar don Clavijo ja Antonomasia oma endises olekus. Ja niipea kui kannupoisi piitsutamine on täide viidud, pääseb valge tuvi vabaks haisvate kullide käest, kes teda taga kiusavad, ja jõuab oma armastatud turtli käte vahele, sest nõnda on määranud tark Merlin, kõigi nõidade peanõid.»

Kui don Quijote oli lugenud pärgamendil leiduvat kirja, mõistis ta selgesti, et see kõneles Dulcinea vabastamisest nõidusest, ja tänades taevast selle eest, et ta nii vähese hädaohuga oli viinud täide nii suure teo, nimelt andnud lugupeetud duenjade nägudele, keda nüüd siin enam näha

polnud, tagasi nende endise sileduse, läks ta sinna, kus hertsog ja hertsoginna ikka veel meelemärkuseta lamasid, võttis kinni hertsogi käest ja ütles talle:

«Noh, mu hea härra, julgust, julgust, sest kõik on möödas, seiklus on juba lõpule viidud, ilma et keegi oleks kahju saanud, nagu selgesti on näha kirjast, mis tollele sambale on üles pandud.»

Vähehaaval ja nagu raskest unest ärgates tuli hertsog meelemärkusele, ja samasugusel viisil ka hertsoginna ning kõik teised, kes aias maas olid, ilmutades niisugust imestust ja kohkumist, et panid peaaegu uskuma, nagu oleks nendega tõeliselt juhtunud kõik see, mida nad nii hästi oskasid kujutada naljapärast. Hertsog luges plakatit pooleldi suletud silmadega ja läks siis, käed laiali, kaelustama don Quijotet, öeldes talle, et ta on kõige tublim rüütel, keda ühelgi ajastul on nähtud. Sancho käis ringi, otsides Doloridat, et näha, mis nägu ta ilma habemeta on ja kas ta on ilma selleta nii ilus, nagu ta kena tegumood tõotas. Aga talle öeldi, et niipea kui Clavileño oli põledes õhust alla kukkunud ja maa peale langenud, oli kogu duenjade rühm ühes Trifaldiga kadunud, ja et nad on juba ilma habemeteta ja tüügasteta. Hertsoginna küsis Sancholt, kuidas tal läks sel pikal teekonnal. Seepeale vastas Sancho:

«Ma tundsin, auline proua, et me lendame, nagu mu isand ütles, läbi tuleregiooni, ja ma tahtsin endal silmad veidi valla päästa. Mu isand aga, kellelt ma selleks luba küsisin, polnud sellega nõus. Minus aga kripeldab alati väike uudishimu ja soov teada saada seda, mida ei tohi ja mulle keelatakse, ja seepärast lükkasin salakesi, ilma et keegi seda oleks näinud, rätiku, millega mu silmad kinni olid seotud, nina juurest veidi kõrvale ja vaatasin sealtkaudu maa peale, ja mulle näis, et kogu maa pole suurem sinepiivast ja inimesed, kes temal käisid, olid vaevalt suuremad kui pähklid — sellest võib näha, kui kõrgel me siis pidime olema.»

Seepeale ütles hertsoginna:

«Armas Sancho, mõtelge järele, mis te ütlete, sest paistab, et te ei näinud mitte maad, vaid inimesi, kes temal kõndisid: on ju selge, et kui maa näis teile nii suur nagu sinepiiva ja iga inimene nagu pähkel, siis oleks üksainus inimene pidanud kogu maa kinni katma.»

«See on õige,» vastas Sancho, «aga ühte külge pidi ta paistis ja ma nägin teda üleni.»

«Pange tähele, Sancho,» ütles hertsoginna, «et ühte külge pidi ei saa näha üleni seda asja, millele vaatad.»

«Mina ei tea nendest vaatamistest,» vastas Sancho, «tean ainult, et oleks hea, kui teie kõrgeaulisus aru saaks, et kuna me lendasime nõiduseväel, siis võisin ma ka nõiduseväel näha kogu maad ja kõiki inimesi, ükskõik kust ma neid ka oleksin vaadanud. Ja kui teie heldus seda ei usu, siis usub ta niisama vähe seda, et kui ma endal silmad kulmude poolt valla päästsin, siis nägin end üsna taeva lähedal — meie vahet polnud vist poolteist vaksagi, ja seda võin ma küll vanduda, aus proua, et taevas on määratu suur. Juhtumisi lendasime selle koha kaudu, kus on seitse kitsekest*, ja jumala ning oma hinge nimel, kuna ma olin lapsepõlves oma kodukülas kitsekarjaseks, siis tundsin neid nähes nii kanget himu nendega veidi aega viita, et kui ma seda soovi poleks täitnud, oleksin ma vististi lõhki läinud. Noh, jõuan siis sinna, ja mis ma teen? Ma ei lausunud kellelegi sõnagi, isegi mitte oma isandale, tulin kenasti ja tasahiljukesi Clavileño seljast maha ja viitsin kitsedega aega — nad on tõesti nagu kannikesed! — peaaegu kolmveerand tundi, ja Clavileño ei liikunud paigast mitte sammugi.»

«Ja sel ajal kui tubli Sancho kitsedega aega viitis,» küsis hertsoginna, «millega viitis aega härra don Quijote?»

Seepeale vastas don Quijote:

«Kuna kõik need asjad ja sündmused ulatuvad välja loomulikust korrast, siis pole paljuks arvata, et Sancho kõneleb seda, mis ta kõneleb. Enda kohta võin öelda, et mina ei lükanud sidet silmade eest ei ülaltpoolt ega altpoolt, ei näinud ei taevast ega maad, ei merd ega liivakuid. Tõsi küll, ma tundsin, et läksin läbi õhuregiooni ja riivasin isegi tuleregiooni, aga et me sealt kaugemale oleksime läinud, seda ei või ma uskuda, sest kuna tuleregioon asub kuutaeva ja viimase õhuregiooni vahel, siis ei võinud me jõuda taevani, kus asuvad seitse kitsekest, kellest Sancho räägib, ilma et me poleks ära kõrbenud, ja kuna me ei kõrbenud, siis kas Sancho valetab või Sancho unistab.»

«Ma ei valeta ega unista,» vastas Sancho, «aga kui te ei usu, siis küsige minult nende kitsede tunnismärke, ja sellest te näete, kas ma kõnelen tõtt või mitte.»

«Noh, öelge nad siis meile, Sancho,» sõnas hertsoginna.

«Kaks on rohelist,» vastas Sancho, «kaks punast, kaks sinist ja üks on kirju.»

«See on uus liik kitsesid,» ütles hertsog, «ja meie maapealses regioonis siin ei tule ette sääraseid värve, tahan öelda, säärast värvi kitsesid.»

«See on selge,» vastas Sancho, «peab ju olema mingisugune vahe taevaste ja maapealsete kitsede vahel.»

«Öelge mulle, Sancho,» küsis hertsog, «kas nägite seal nende kitsede hulgas ka mõnd sokku?»

«Ei, härra,» vastas Sancho, «aga ma olen kuulnud öeldavat, et ükski sarvekandja pole kuusarvedeni ulatunud.»

Nad ei tahtnud temalt ta teekonna kohta rohkem pärida, sest neile näis, et Sancho oli valmis rändama läbi kõik taevad ja andma teateid selle kohta, mis seal sünnib, ilma et ta oleks end aiast liigutanudki.

Lühidalt, säärane lõpp oli duenja Dolorida seiklusel, mis andis hertsogipaarile ainet naeruks, mitte ainult sel ajal, vaid kogu nende eluks, ja Sanchole ainet jutustamiseks terveid aastasadu, kui ta nii kaua oleks elanud. Astudes Sancho juurde, ütles don Quijote talle kõrva sisse:

«Sancho, kuna sa soovid, et usutaks sind selles asjas, mis sa nägid taevas, soovin mina, et sina usuksid minu juttu sellest, mis ma nägin Montesinose koopas, ja rohkem ma sulle ei ütle.»

XLII PEATÜKK

Nõuannetest, mis don Quijote jagas Sanchole, enne kui viimane läks saart valitsema, ja teistest üpris tarkadest asjadest

Duenja Dolorida loo õnnelik ja lõbus kordaminek pakkus hertsogipaarile nii palju lõbu, et nad otsustasid nalju jätkata, nähes, kui kergesti nende külalised valmis olid neid tõeks pidama. Niisiis, teinud plaani ja andnud korraldused, kuidas nende teenijad ja alamad peavad Sanchoga ümber käima tema valitsemise ajal tollel tõotatud saarel, ütles hertsog järgmisel päeval pärast Clavileño lendu Sanchole, et ta ehtigu ja seadku end korda maava-

litseja-kohale asumiseks, sest tema saare elanikud ootavad teda juba nagu vihma maikuul.

Sancho kummardas ja ütles:

«Sestsaadik kui ma taevast alla tulin ja sestsaadik kui ma tema ülisuurest kõrgusest vaatasin maad ja nägin teda nii väikese olevat, jahtus minus osalt see palav soov olla maavalitseja. Tõepoolest, mis suur au on käskida sinepiival või mis väärikus või võim selles, et valitseda poolt tosinat pähklisuurust inimest, sest minu arvates polnud neid rohkem tervel maakeral? Kui teie kõrgeausus oleks nii lahke ja annaks mulle ühe tillukesegi osa taevast, kas või ainult pool penikoormat, ma võtaksin selle vastu parema meelega kui maailma kõige suurema saare.»

«Vaadake, sõber Sancho,» vastas hertsog, «mina ei saa anda kellelegi mitte küünesuurustki osakest taevast, sest need heateod ja see heldus on varutud ainult jumalale. Mida mina anda võin, selle ma teile annan, nimelt saare, mis on saar, kena ja paras, ümmargune ja ühtlane, väga viljakas ja lopsakas, kus te võite, kui te oskate asju ajada, maiste rikkuste abil omandada taevasi rikkusi.»

«Hea küll,» vastas Sancho, «laske aga see saar tulla, ja mina püüan olla niisugune valitseja, et ma kelmidest hoolimata lähen taevasse; ja ega ma ahnuse pärast lahku oma hurtsikust ega püüa tõusta kõrgemale, vaid soovist proovida, mis maik sellel maavalitsejaks olemisel õieti on.»

«Kui te seda korra olete proovinud, Sancho,» ütles hertsog, «siis te nilpsate pärast keelt maavalitsemise järele, sest kangesti magus on käskida ja näha, et su sõna kuulatakse. On päris kindel, et kui teie peremees keisriks saab, ja ta saab selleks kahtlemata, otsustades selle järgi, kuidas ta asjad arenevad, siis ei jõua te oma isandat sealt enam kuidagi lahti kiskuda, ja ta kahetseb ning kurvastab südamepõhjas kogu selle aja üle, mis ta ilma keisriks olemata mööda laskis minna.»

«Härra,» tähendas Sancho, «ma kujutan ette, et on hea käskida, kas või ainult loomakarja.»

«Teiega koos lasen end kas või maha matta, Sancho, sest teie taipate kõike,» vastas hertsog, «ja mina loodan, et teist saab niisugune maavalitseja, nagu teie aru tõotab, ja jätame nüüd selle teema. Pidage silmas, et homme selsamal ajal te peate minema saart valitsema, ja täna õhtul antakse teile vastavad riided, mida teil kanda tuleb, ja kõik muud ärasõiduks vajalikud asjad.»

«Pandagu mind riidesse, nagu tahetakse,» ütles Sancho, «sest kuidas ma ka riides oleksin, ikka jään Sancho Panzaks.»

«See on tõsi,» ütles hertsog, «aga riided peavad sobima ameti või aukraadiga, mis kellelgi on, sest poleks hea, kui õigusteadlane oleks riides nagu sõdur või sõdur nagu preester. Teie, Sancho, hakkate kandma pooleldi õigusteadlase ja pooleldi sõjapealiku riideid, sest saarel, mille ma teile annan, läheb sõjariistu niisama palju vaja kui teadust ja teadust niisama kui sõjariistu.»

«Teadust on mul vähe,» vastas Sancho, «sest ma ei tunne isegi abc'd, aga aitab sellest, kui ma Christust* meeles pean, et olla hea maavalitseja. Sõjariistadest kasutan neid, mis mulle antakse, seni kui ma maha kukun, ja aidaku mind jumal!»

«Nii kõrgeid asju meeles pidades,» ütles hertsog, «ei või Sancho milleski eksida.»

Sel ajal tuli sinna don Quijote, ja saades teada, mis siin sünnib ja mäherduse kiirusega Sancho peab oma maavalitseja-kohale asuma, võttis ta hertsogi loal Sanchol käest kinni ja läks ühes temaga oma tuppa, et talle nõu anda, kuidas ta peab end oma ametis üleval pidama. Kui nad siis tema tuppa jõudsid, sulges ta enda järel ukse, pani Sancho peaaegu vägisi enda kõrvale istuma ja ütles talle rahuliku häälega:

«Olen taevale lõpmata tänulik, sõber Sancho, et varem ja enne kui mina suurt edu saavutasin, on hea õnn tulnud sind otsima ja tervitama. Mina, kes ma oma õnneliku saatuse puhul olin määranud sulle tasu sinu teenete eest, leian end alles edasijõudmise tee algul, sina aga leiad oma soovid enneaegselt ja mõistliku arvestuse seaduse vastu juba täide läinud. Ühed annavad meelehead, tülitavad, näevad vaeva, tõusevad vara, paluvad, käivad peale, ja ometi ei saa seda, mida nad tahavad. Ja seal tuleb teine, ja ilma et ta teaks kuidas või miks, saab ta koha ja ameti, mida nii paljud ihaldasid. Siia passib ja sobib hästi ütlus, et kohtade taotlemisel on head ja halba õnne. Sina, kes sa minu silmis ilma igasuguse kahtluseta oled tõlplane, sina, kes sa vara ei tõuse ja õid ei valva, mingeid abinõusid tarvitusele ei võta, leiad end ainuüksi selle hõngu läbi, millega rändrüütlus sind on puudutanud, ilma pikema jututa saare valitsejana, nagu oleks see tühine asi. Kõike seda, oo Sancho, kõnelen ma selleks, et sa ei paneks saa-

dud heategu oma teenete arvele, vaid et sa tänaksid taevast, mis korraldab lahkelt asju, ja seejärel tänaksid ka üllast rändrüütluse ametit. Niisiis püüa kõigest südamest uskuda seda, mis ma sulle ütlesin, ja kuula nüüd tähelepanelikult, oo mu poeg, oma Catot*, kes tahab sulle anda nõu ja olla sulle juhiks ning põhjatäheks, mis näitab sulle õiget teed ja viib su kindlasse sadamasse sellelt tormiselt merelt, millele sa oled asumas, sest ametid ja kõrged kohad pole muud kui sügav segaduste keeris.

Esiteks, oo mu poeg, pead sa kartma jumalat, sest jumalakartuses seisab tarkus, ja kui sa tark oled, ei või sa milleski eksida.

Teiseks, sa pead pöörama oma pilgud sellele, mis sa oled, püüdes iseennast tundma õppida, see on kõige raskem tarkus, mida võib ette kujutada. Endatundmise tagajärjeks on see, et sa ei hakka end täis puhuma nagu konn, kes tahtis härjaga võrdseks saada, sest kui sa seda teed, siis sinu hulluse paabulinnusaba juurde kuuluvad inetud jalad* tuletavad meelde, et sa kunagi oma külas sigu karjatasid.»

«See on tõsi,» vastas Sancho, «aga see oli siis, kui ma poisike olin; hiljem, kui ma juba suuremaks sain, hoidsin ma hanesid, mitte sigu. Aga minu arvates ei puutu see asjasse, sest mitte kõik, kes valitsevad, ei ole kuninglikust soost.»

«Sul on õigus,» ütles don Quijote vastu, «ja sellepärast need, kes ei ole kõrgesti sündinud, peavad pidama oma tähtsat ametit tarkusest juhitud leebe pehmusega, mis vabastaks nad õelast tagarääkimisest, millest ei pääse ükski seisus.

Ole uhke, Sancho, oma madala suguvõsa üle ja ära häbene öelda, et sa põlvned talupoegadest, sest nähes, et sina ei häbene, ei hakata sulle seda häbiks panema; ja loe endale suuremaks auks olla madalast seisusest vooruslik inimene kui suursugune patustaja. Lugemata palju on neid, kes on sündinud madalast soost ja on tõusnud ülimalt kõrgele, paavsti- või keisritroonile, ja selle tõe kohta võiksin tuua sulle nii palju näiteid, et need su otse ära väsitaksid.

Pane tähele, Sancho, kui sa asud vooruse teele ja pead endale auasjaks vooruslikke tegusid teha, siis pole sul vaja tunda kadedust nende üle, kelle esivanemad olid vürstid ja suured isandad, sest verd päritakse, voorus aga omandatakse, ja voorus on iseendast seda väärt, mida veri mitte ei ole.

Kuna see nii on, siis juhtumil, kui mõni sinu sugulane tuleb sulle külla sinu saarele, ära tõuka teda ära ega teota teda, vaid sa pead teda vastu võtma, temale sõbralikkust üles näitama ja teda võõrustama; sest sellega täidad sa taeva tahtmist, kellele meeldib, et keegi ei paneks halvaks seda, mis tema on loonud, ja ühtlasi järgid looduse tarka seadust.

Kui sa oma naise enda juurde võtad, sest pole hea, et need, kes pikemat aega valitsemiskohuseid täidavad, kaua ilma oma naisteta oleksid, siis õpeta ja juhata teda ning lihvi ta loomulikku tahumatust, sest tavaliselt on nii, et kõik selle, mis võidab tark maavalitseja, kaotab ja raiskab toores ning rumal naine.

Kui sa peaksid leseks jääma, mis võib kergesti juhtuda, ja vastavalt ametile valima parema abikaasa, siis ära võta niisugust, kes oleks sulle söödaks ja õngeridvaks ja sulle pakutava meelehea mantlikarbuseks*; sest tõesti, ma ütlen sulle, et kõige eest, mis kohtuniku naine vastu võtab, tuleb abikaasal viimsekohtupäeval vastust anda ja ta tasub pärast surma mitmekordselt arvete eest, mille eest ta eluajal hoolt pole kandnud.

Ära lase end iial juhtida omavoliseadusest, mida nii kõvasti pooldavad teadmatud, kes peavad end tarkadeks.

Leidku vaese pisarad sinu juures rohkem kaastunnet, aga mitte rohkem õiglust kui rikka tunnistused.

Püüa teha tõde ilmsiks niihästi rikka lubaduste ja kingituste kui vaese nuuksumiste ja pealetikkuvuste vahelt.

Seal, kus võib ja peab olema koht leebusel, ära koorma süüalust kogu seaduse valjusega, sest valju kohtuniku kuulsus pole parem kaastundliku kohtuniku omast.

Kui sa ehk juhtumisi peaksid painutama kohtunikusaua, siis sündigu see mitte kingituse, vaid halastuse surve all.

Kui sa kunagi peaksid arutama mõne oma vaenlase kohtuasja, siis pööra oma mõtted ära sulle tehtud ülekohtult ja juhi nad tõe otsimisele selles asjas.

Ärgu pimestagu sind võõra asja arutamisel su oma erapoolikus, sest vead, mis sa seejuures teed, on enamjaolt parandamatud, ja kui neid parandada saab, siis ainult sinu vastu tuntava usalduse ja sinu varanduse arvel.

Kui mõni ilus naine peaks tulema sinu juurest õiglust otsima, siis pööra silmad ära ta pisaratelt ja kõrvad ta

ohetest ning uuri hoolega läbi tema palve sisu, kui sa ei taha, et su mõistus upuks ta pisaratesse ja su voorus ta ohetesse.

Sellele, keda sul tuleb nuhelda tegudega, ära tee liiga sõnadega, sest õnnetule jätkub karistuse piinast ilma halbade sõnade juurdelisamiseta.

Süüalusele, kes satub sinu kohtumõistmise alla, vaata nagu õnnetule inimesele, kes allub kõigi meie rikutud loomuse nõrkustele, ja niipalju kui sinu võimuses on, ilma vastaspoolele ülekohut tegemata, näita end tema vastu halastajana ja armulikuna, sest kuigi jumala omadused on kõik võrdsed, meie silmis särab ja hiilgab halastus enam kui õiglus.

Kui sa neist õpetustest ja käskudest kinni pead, Sancho, siis elad sa kaua maa peal, su kuulsus kestab igavesti, su tasu on ülisuur, su õndsus kirjeldamatu; sa naidad oma lapsed, nagu sa soovid, nemad ja nende lapsed saavad aunimesid, sa elad rahus ja inimeste poolehoiu all, ja elu viimasel lõpul, leebes ja kõrges vanaduses jõuab sulle kätte surm, ja su lastelastelaste õrnad ning hellad käed vajutavad kinni su silmad. See, mis ma sulle seni kõnelesin, on õpetused sinu hinge ehtimiseks; kuula nüüd neid, mis peavad tulema ehteks su ihule.»

XLIII PEATÜKK

Teistest nõuannetest, mis don Quijote jagas Sancho Panzale

Igaüks, kes oleks kuulnud don Quijote kõnet, oleks pidanud teda väga targaks ja väga heatahtlikuks inimeseks. Aga nagu juba mitu korda selle suurepärase loo kestel on öeldud, kõneles ta rumalusi ainult siis, kui puudutati rüütliasjandust, kõigis teistes kõnelustes aga ilmutas ta selget ning avarat arusaamist, nii et iga sammu peal ta teod tunnistasid valeks ta mõistuse ja ta mõistus ta teod. Aga nende õpetuste teises osas, mis ta jagas Sanchole, ilmutas ta suurt teravmeelsust ja arendas oma tarkuse ja oma hulluse kõrgele astmele. Sancho kuulas teda suure tähelepanelikkusega ja püüdis endale meelde jätta ta nõuandeid, et nende järgi käia ja nende abil oma maavalitsuse-rasedusega õnnelikult maha saada. Niisiis jätkas don Quijote järgmiselt:

«Mis sellesse puutub, kuidas sa enda ja oma maja eest hoolitsema pead, Sancho, siis kõigepealt panen sulle südamele, et sa peaksid puhtust ja et sa lõikaksid endal küüsi ega laseks neid kasvada, nagu teevad mõned, kes oma teadmatuses arvavad, et pikad küüned kaunistavad nende käsi, nagu oleks see jätke ja lisand, mis nad lõikamata jätavad, veel küüs, sellal kui need on ennem raudkulli küünised: ropp ja koletu väärkomme.

Ära käi ilma vööta ja lohakalt riides, Sancho, sest korratu riietus annab märku lodevast vaimust, kui see pole mitte just sihilik korratus ja lohakus, nagu arvati Julius Caesari kohta.

Kaalu hoolega järele, mis sinu amet väärt võiks olla, ja kui ta tähtsus peaks lubama sul muretseda livreed oma teenritele, siis soeta neile korralikud ning mõnusad livreed ennem kui säravad ning toredad ja jaga nad oma teenrite ja vaeste vahel; ma tahan öelda, et kui sul tuleb kuus paaži riidesse panna, siis pane riidesse kolm paaži ja kolm vaest, niiviisi on sul paažid taeva ja maa jaoks. Seda uut livreede andmise viisi ei taipa edevad ja tühised inimesed.

Ära söö küüslauku ega sibulat, et mitte lõhna järgi su madalust ei taibataks. Kõnni aeglaselt, kõnele rahulikult, aga mitte nii, et näiks, nagu kuulaksid sa hea meelega iseenda kõnet, sest igasugune eputamine on kurjast.

Söö lõuna ajal vähe ja õhtul veel vähem, sest keha tervis sepistatakse kõhu töökojas.

Ole mõõdukas joomises, pidades silmas, et üleliigselt joodud viin ei pea saladusi ega täida lubadusi.

Pane tähele, Sancho, et sa ei näriks mõlema poolega korraga ega erukteeriks kellegi juuresolekul.»

«Seda erukteerimist ma ei mõista,» ütles Sancho.

Ja don Quijote vastas talle:

«Erukteerima, Sancho, tähendab röhatama, ja see on kõige jäledamaid sõnu meie keeles, kuigi ta on väga väljendusrikas, seepärast on peenetundelised inimesed otsinud abi ladina keelest ja ütlevad röhatamise asemel erukteerima ning röhatuste asemel eruktatsioonid. Ja kui mõni ei mõista neid sõnu, siis pole see tähtis, sest tarvitamine

teeb nad aja jooksul tuttavaks, nii et neid hakatakse hõlpsasti mõistma; niiviisi rikastatakse keelt, mille üle on võimus rahval ja harjumusel.»

«Tõepoolest, härra,» ütles Sancho, «seda nõuannet ja soovitust mitte röhatada tahan ma meeles pidada, sest ma teen seda harilikult õige tihti.»

«Erukteerida, Sancho, mitte röhatada,» ütles don Quijote.

«Erukteerima ütlen ma nüüdsest peale,» vastas Sancho, «ja ausõna, ma ei unusta seda.»

«Samuti ei pea sa, Sancho, segama oma kõnedesse niisugust hulka vanasõnu, nagu sul viisiks on, sest kuigi vanasõnad on lühikesed tarkuslaused, kisud sa neid tihti nii karvupidi oma jutu sekka, et nad näivad ennem rumalustena kui tarkuslausetena.»

«Seda asja võib ainult jumal parandada,» vastas Sancho, «sest ma tean rohkem vanasõnu kui mõni raamat, ja neid tuleb mulle nii palju üheskoos suhu, kui ma kõnelen, et nad kisklevad omavahel ja kipuvad kõik üheskoos välja; keel aga heidab välja esimesed, mis talle ette satuvad, isegi kui nad mitte päris kohased pole. Aga nüüdsest peale püüan ma kõnelda ainult niisuguseid, mis passivad kokku mu ameti tähtsusega, sest rikkas majas on õhtusöök varsti valmis, ja kindel kaup kaotab tüli, ja kindlas kohas on see, kes kella lööb, ja andmiseks ning jätmiseks on nuppu vaja.»

«Nii, nii, Sancho,» ütles don Quijote, «põimi, lüki, heieta vanasõnu, sest keegi ei hoia sind tagasi: mu ema nuhtleb mind ja mina mängin vurriga. Ma kõnelen sulle parajasti, et sa vanasõnad kõrvale jätaksid, sina aga lased ühe silmapilguga lahti terve joru sääraseid, mis sobivad sellega, millest me kõneleme, nagu rusikas silmaauku. Vaata, Sancho, ma ei ütle, et parajal kohal toodud vanasõna oleks halb, aga kuhjata ja lükkida vanasõnu läbisegi nagu mingit sigrimigri, see teeb kõne kahvatuks ja labaseks.

Kui sa istud hobuse seljas, ära heida keha tagumisele sadulakaarele ega hoia jalgu kangelt ja väljasirutatult kaugel hobuse kõhust, aga samuti ära sõida ka nii loiult, et näiks, nagu ratsutaksid sa oma Halli seljas, sest ratsutamine näitab välja, kes on suursugune ratsanik ja kes tallipoiss.

Su uni olgu mõõdukas, sest see, kes ei tõuse ühes päikesega, ei tunne rõõmu päevast. Ja pane tähele, Sancho, et

virkus on õnne ema, ja laiskus, tema vastand, takistab alati heale sihile jõudmast.

Nüüd tahan sulle anda ühe viimase nõuande, ja kuigi see ei lähe sinu keha ehtimiseks, sooviksin ma, et sa seda hoolega meeles peaksid, sest ma usun, et see ei tule sulle mitte vähem kasuks kui need, mis ma sulle seni olen andnud, ja see on nimelt: ära iial vaidle suguvõsade üle, vähemalt ära võrdle neid omavahel, sest paratamatult peab nendest, mida sa võrdled, üks olema kõrgem, ja need inimesed, keda on alandatud, hakkavad sind vihkama, need aga, keda sa ülendad, ei anna sulle mingit tasu.

Sinu riietuseks olgu sukkpüksid, pikk kuub ja veel veidi pikem mantel; laiu pükse ära mõtlegi kanda, sest nad ei kõlba hästi ei rüütlile ega maavalitsejatele.

See on praegu kõik, Sancho, mis mul meelde tuli sulle soovitada. Aja jooksul ja vastavalt olukordadele annan sulle veel juhatusi, kui sa ise hoolt kannad ja teatad mulle, missuguses seisukorras sa viibid.»

«Härra,» vastas Sancho, «ma näen küll, et kõik, mis teie heldus mulle ütles, on head, vagad ja kasulikud õpetused. Aga mis tulu on sellest, kui mul ükski neist meeles ei seisa? Tõsi küll, see, et endal mitte küüsi lasta kasvada ja et teist korda naine võtta, kui säärane juhus tuleb, see ei lähe mul meelest; aga need teised segapudrud ja keerutused ja sigrimigrid, seda ma ei mäleta praegu ega ka edaspidi rohkem kui mulluseid pilvi, ja sellepärast tuleks nad anda mulle kirjalikult, ma ise ei oska küll lugeda ega kirjutada, aga ma annan nad oma pihiisale, et ta neid mulle vajadust mööda ette loeks ja meelde tuletaks.»

«Oh häda!» vastas don Quijote. «Kui passimatu see on, et maavalitseja ei oska lugeda ega kirjutada! Sa pead nimelt teadma, Sancho, et kui inimene ei oska lugeda või kui ta on vasakukäeline, siis annab see tunnistust emmastkummast: kas ta on liiga kehvade ja madalate vanemate laps või oli ta nii isemeelne ja halb, et ei suutnud omaks võtta häid harjumusi ega head õpetust. See on suur puudus sinu juures ja seepärast ma sooviksin, et sa õpiksid vähemalt oma nime alla kirjutama.»

«Oma nime oskan ma küll kirjutada,» vastas Sancho, «sest kui ma olin oma kodukohas külavanem, siis õppisin tegema mingisuguseid tähti, mis olid nagu kaubapallide märgid, ja mulle öeldi, et need tähendavad minu nime. Pealegi mõtlen ma teha silmakirjaks nii, nagu oleks mul

parem käsi halvatud, ja lasen kellelgi teisel enda eest alla kirjutada. Kõige vastu leiab nimelt rohtu, ainult surma vastu mitte, ja kuna mul on piiramatu võim, siis teen ma, mis ma tahan; seda enam, et kelle isa on alkald* ... ja kuna mina olen maavalitseja, mis on rohkem kui alkald, siis tulgu aga lagedale ja küll saame näha! Las nad aga põlastavad ja laimavad mind pealegi — nad lähevad villu otsima ja tulevad põetult tagasi, ja keda jumal armastab, seda teab majarahvas, ja rikka rumalusi peetakse maailmas tarkusteks, ja kuna ma olen rikas, sest et olen maavalitseja, ja ühtlasi helde, nagu ma mõtlen olla, siis ei nähta minu juures ühtki puudust; muutuge aga meeks, ja kärbsed pistavad teid kinni; nii palju oled sa väärt, kui palju sul on, ütles minu vanaema, ja rikkale mehele ei hakka keegi kätte maksma.»

«Oh, ole sa jumalast neetud, Sancho!» ütles nüüd don Quijote. «Kuuskümmend tuhat saatanat võtku sind ja su vanasõnu! Terve tund juba puistad sa neid ja tekitad mulle igaühega uut piina. Kinnitan sulle, et need vanasõnad viivad su ühel päeval võllasse, nende pärast võtavad alamad sult valitsusvõimu või hakkavad nad omavahel mässama. Ütle mulle, kust sa nad ometi leiad, sa mats, või kuidas sa neid tarvitad, tõlplane? Sest kui mina tahan ühe lausuda ja seda õigel kohal tarvitada, siis higistan ja näen vaeva, nagu kaevaksin maad.»

«Jumala eest, isand ja peremees,» vastas Sancho, «te nurisete päris tühja asja pärast. Kellele kuradile see vaeva teeb, kui mina oma vara tarvitan, sest muud varandust mul ju pole ega mingisugust rikkust kui aina vanasõnad ja ikka jälle vanasõnad, ja parajasti praegu tuleb mul pähe mitu tükki, mis on siin täiesti paslikud või nagu pirnid korvis, aga ma ei ütle neid, sest head vaikijat nimetatakse Sanchoks*.»

«See Sancho pole sina,» ütles don Quijote, «sest vähe sellest, et sa pole hea vaikija, vaid sa oled halb ja kangekaelne lobiseja. Siiski tahaksin ma teada, missugused vanasõnad sulle praegu meelde tulid, mis siin kohased oleksid, sest niipalju kui ma ka otsin oma mälus, mis mul ju muidu hea on, ei leia ma ühtki.»

«Missugused võiksid veel paremad olla,» vastas Sancho, «kui need: ära pista iial sõrme kahe tarkusehamba vahele; ja kui sulle öeldakse, et hakka, külamees, minema, mu naist ära puutu sa — pole enam midagi kosta; ja kas kukub

kivi vastu potti või pott vastu kivi, ikka saab häda pott. Kõik need passivad parajasti siia. Sest keegi ärgu norigu tüli oma maavalitsejaga või ülemusega, sest tal läheb halvasti nagu sellel, kes paneb sõrme kahe tarkusehamba vahele, ja isegi kui nad pole tarkusehambad, vaid lihtsalt hambad, ükskõik, ja selle peale, mis ütleb maavalitseja, pole midagi vastata, nagu selle peale, et hakka, külamees, minema, mu naist ära puutu sa; see kivi ja poti lugu aga on pimedalegi selge. Niisiis on vaja, et see, kes näeb pindu teise silmas, näeks palki omas silmas, nõnda, et temast ei öeldaks: surnu kohkus tapetu üle; ja teie heldus teab väga hästi, et rumal teab omas kodus rohkem kui tark võõras kohas.»

«Ei, see pole nii, Sancho,» vastas don Quijote, «sest rumal ei tea ei omas ega võõras majas midagi sel põhjusel, et rumaluse alusmüürile ei saa mingit mõistlikku hoonet üles ehitada. Aga jätame selle nüüd, Sancho, sest kui sa halvasti valitsed, siis on süü sinul ja häbi minul. Aga ma trööstin end sellega, et olen teinud, mis ma tegema pidin, jagades sulle nii tõsiseid ja mõistlikke nõuandeid, nagu mul võimalik oli. Sellega täitsin ma oma kohuse ja oma lubaduse. Jumal juhtigu sind, Sancho, ja valitsegu sind su maavalitsemises, mind aga päästku kahtlusest, mis mulle jääb, et sa pöörad kogu saare pahupidi; seda saaksin ma muidugi ära hoida, kui ma hertsogile avaldaksin, kes sa oled, öeldes talle, et kogu see sinu paks isikukene pole muud kui kott täis vanasõnu ja kavalusi.»

«Härra,» vastas Sancho, «kui teie heldusele näib, et ma ei kõlba selle maavalitsemise jaoks, siis ütlen temast kohe lahti, sest küünemusta suurune osake mu hingest on mulle kallim kui kogu mu keha, ja lihtsa Sanchona ma toidan end niisama hästi leiva ja sibulaga kui maavalitsejana tetrede ja kabunatega, seda enam, et niikaua kui me magame, oleme kõik ühesugused, suured ja väikesed, vaesed ja rikkad. Ja kui teie heldus asja lähemalt vaatab, siis te näete, et teie heldus üksi pistis mulle pähe selle maavalitsemismõtte, sest mina ei tea saarte valitsemisest rohkem kui kalkun; ja kui te arvate, et valitsejaks olemise pärast pean kuradi küüsi sattuma, siis tahan ma parem Sanchona taevasse kui maavalitsejana põrgusse minna.»

«Jumala eest, Sancho,» ütles don Quijote, «ainuüksi nende viimaste sõnade pärast, mis sa laususid, arvan ma, et sa oled väärt tuhande saare valitseja olema. Sul on hea

loomus, ilma milleta pole ükski teadus midagi väärt. Anna end jumala hoolde ja püüa, et sa ei eksiks oma esimeses kavatsuses, ma tahan öelda, et sul alati peab olema kavatsus ja kindel tahe tabada õigesti kõigis asjus, mis sulle ette tulevad, sest taevas soodustab alati häid püüdeid. Ja nüüd lähme sööma, sest ma arvan, et härrased ootavad meid juba.»

XLIV PEATÜKK

Kuidas Sancho Panza maavalitsejaks viidi ja iseäralikust seiklusest, mis don Quijotega lossis juhtus

Kõneldakse, selle loo tõelisest originaalist olevat näha, et tõlkija pole käesolevat peatükki nii ümber pannud, nagu Cide Hamete selle kirjutas, nimelt tõstis autor siin teatud laadi nurinat enda vastu selle üle, et oli võtnud käsile nii kuiva ja piiratud aine nagu don Quijote lugu, sest ta pidi ju alati kõnelema ainult rüütlist ja tema kannupoisist ega julgenud laskuda kõrvalekaldumistesse või tähtsamate ja huvitavamate vahelugude jutustamisse. Ja ta ütles, et kui mõistus, käsi ja sulg on alati seotud niiviisi, et peavad kirjutama ainult ühest tegelasest ja kõnelema ainult väheste isikute suu läbi, siis on see talumatu töö, mille vili ei vasta autori vaevale; ja et sellest halbusest pääsemiseks oli ta tarvitanud esimeses osas kavalust, asetades vahele mõned novellid, nagu «Meeletu uudishimu» ja «Vangilangenud kapten», mis on nagu eraldatud kogu loost, sellal kui teised sündmused, millest seal jutustatakse, on juhtunud don Quijote endaga ja seepärast ei võinud kirjeldamata jääda. Aga autori arvates on paljud lugejad koondanud oma tähelepanu don Quijote vägitegudele ega osuta seda sugugi novellidele ja lähevad neist üle rutates ja igavust tundes, märkamata kenadust ja kunstipärasust, mis neis leidub ja mis väga hästi nähtavale tuleks, kui need novellid peaks üksi välja antama, ilma et neid toetataks don Quijote hulluste ja Sancho rumalustega, seepärast ei tahtnud ta sellesse teise ossa lahtisi novelle sisse panna, vaid jutustab seal ainult mõned vahelood, mis tema arvates tulenevad sündmuste loomulikust ja tõepärasest käigust, ja neidki

lühidalt ning ainult väheste sõnadega. Ja kuna ta hoiab ning suleb end jutustuse kitsaisse piiridesse, kui tal ometi on osavust, küündivust ja arukust, et kõnelda kogu maailmast, siis palub ta, et tema tööd ei alahinnataks ja teda kiidetaks, mitte selle eest, mis ta kirjutab, vaid selle eest, mis ta on kirjutamata jätnud.

Seejärel jätkab ta jutustust ja ütleb, et samal päeval, millal don Quijote jagas nõuandeid Sanchole, pani ta nad pärast lõunat kirja ja andis Sanchole, et see laseks kellelgi neid endale ette lugeda. Aga vaevalt oli Don Quijote nad talle andnud, kui Sancho nad ära kaotas, ja nad sattusid hertsogi kätte, kes luges neid ühes hertsoginnaga, ja jälle imestasid mõlemad don Quijote hulluse ja tarkuse üle. Siis asusid nad jätkama oma nalju ja saatsid Sancho tol pealelõunal suure saatjaskonnaga külasse, mis pidi tema meelest saar olema. Sattus nii, et Sancho kohaletoimetamine tehti ülesandeks hertsogi majordoomusele, kes oli väga tark ja teravmeelne mees, sest teravmeelsust ei saa olla seal, kus pole tarkust, — see oli toosama, kes oli mänginud krahvinna Trifaldi osa eespool kirjeldatud osavusega. Oma nupukuse tõttu ja juhtnööride abil, mis ta oli saanud oma härrastelt selle kohta, kuidas Sanchoga ümber käia, sai ta oma ettevõttega imeväärselt hakkama. Ja juhtus nõnda, et niipea kui Sancho seda majordoomust nägi, tuli talle ette, nagu oleks see täpselt Trifaldi nägu, ja ta ütles oma isandale:

«Auline härra, kas võtku mind kurat siinsamas paigas, nii õige ja usklik kui ma olen, või te peate tunnistama, et sellel hertsogi majordoomusel siin on, võta või jäta, seesama nägu mis Doloridal.»

Don Quijote vaatles majordoomust tähelepanelikult, ja siis ütles Sanchole:

«Kurat ei tarvitse võtta sind, Sancho, ei õigena ega usklikuna, ehkki ma ei mõista, mis sa sellega öelda tahad, sest Dolorida nägu on küll sama mis majordoomusel, aga sellegipärast pole majordoomus mitte Dolorida: kui ta seda oleks, siis sisalduks selles ülisuur vastukäivus, ja nüüd pole aeg neid asju uurida, sest see viiks meid väljapääsmatusse labürinti. Usu mind, sõber, me peame tõsiselt paluma issandat, et ta päästaks meid mõlemaid kurjadest nõidadest ja kurjadest võluritest.»

«See pole nali, härra,» vastas Sancho, «sest ennist kuulsin teda kõnelevat ja mulle paistis selgesti, et Trifaldi hääl

kõlas mu kõrvus. Noh, hea küll, ma vaikin, aga ma panen edaspidi hoolega tähele, kas tuleb ilmsiks mõni muu märk, mis kinnitaks või teeks tühjaks mu kahtlustuse.»

«Nii pead sa tegema, Sancho,» ütles don Quijote, «ja anna mulle kõigest teada, mis sa selles asjas avalikuks teed, ja samuti teata mulle ka kõigest, mis sul su maavalitsemises juhtub.»

Lõpuks sõitis Sancho paljude teenrite saatel minema, seljas õigusteadlase riided ja selle peal veel üpris lai mantel tumekollasest muareeritud kamelotist, peas samast riidest müts. Ta istus muula seljas, lühikestel jalustel, ja tema järel tuli hertsogi korralduse kohaselt tema Hall siidiste ja uhiuute eeslirakmete ja ehetega. Aeg-ajalt pööras Sancho pead, et vaadata oma eeslit, kelle seltsis ta tundis end nii rahul olevat, et poleks oma osa vahetanud Saksamaa keisrigagi.

Hertsogipaariga jumalaga jättes suudles Sancho neil käsi ja sai siis oma isanda õnnistuse, mille see andis talle pisarsilmil ja mille Sancho nuuksudes vastu võttis.

Nüüd, lahke lugeja, lase Sanchol rahus minna ja soovi talle head teed — küllap sa naerad veel südamest, kui sa teada saad, kuidas ta oma ametis käitus. Vahepeal aga kuula teateid sellest, mis juhtus tema peremehega tol ööl, ja kui sa selle üle ei naera, siis vähemalt kõverdad huuled muigeks, sest don Quijote juhtumusi tuleb pühitseda kas imetluse või naeruga.

Jutustatakse niisiis, et vaevalt oli Sancho lahkunud, kui don Quijote tundis ennast nii üksildasena, et kui tal oleks võimalik olnud Sancho ülesannet tühistada ja temalt maavalitseja-kohta ära võtta, siis oleks ta seda teinud. Hertsoginna märkas ta nukrust ja küsis, mille üle ta kurvastab; kui Sancho eemaloleku üle, siis on tema majas kannupoisse, duenjasid ja ümmardajaid, kes teeniksid teda nii, et ta soovid täit rahuldust leiaksid.

«See on tõsi, armuline proua,» vastas don Quijote, «et ma kahetsen Sancho eemalolekut. Aga see pole mitte peamine põhjus, mis laseb mind näida kurvana; ja neist paljudest pakkumistest, mis teie hiilgus mulle teeb, võtan vastu ja valin välja ainult hea tahte, millega neid tehakse, muus osas aga palun teie hiilgust nõus olla ja lubada, et ma oma toas ise oleksin enda teenija.»

«Ei, tõepoolest, härra don Quijote,» ütles hertsoginna,

«nii ei pea see olema, vaid teid peavad teenima neli näitsikut, kõik ilusad nagu kannikesed.»

«Mulle ei oleks nad mitte nagu kannikesed,» vastas don Quijote, «vaid nagu okkad, mis torgivad mu hinge. Ei iganes ega ilma peal pääse nemad ega keegi nendetaoline minu tuppa. Kui teie kõrgus tahab mulle edasi head teha, ilma et ma seda oleksin ära teeninud, siis laske mul talitada omaviisi ja teenida ennast ise oma toa seinte vahel, nii et ma saaksin panna müüri oma ihade ja oma kombekuse vahele; ma ei tahaks kaotada seda harjumust helduse pärast, mida teie kõrgus heaks arvab minu vastu üles näidata; lühidalt, ma magan ennem riietes, kui et luban kellelgi end riidest lahti võtta.»

«Küllalt, küllalt, härra don Quijote,» vastas hertsoginna. «Olge mureta, ma annan käsu, et isegi mitte kärbes ei lendaks teie tuppa, ammugi siis mõni näitsik. Mina pole inimene, kelle pärast härra don Quijote kombekus peaks kannatama, sest nagu ma olen aru saanud, see, mis teie paljude vooruste hulgas kõige heledamini särab, on kombekus. Võtke end riidest lahti, teie heldus, ja pange end riidesse ihuüksi ja omal viisil, kunas ja kuidas soovite, keegi ei tule teid selles takistama, sest oma toas leiate te kõik tarvilikud anumad, mida vajab see, kes magab suletud ukse taga, nii et ükski loomulik tarvidus ei sunniks seda avama. Elagu tuhat aastasada suur Toboso Dulcinea ja levigu ta nimi üle kogu maakera, kuna ta ära teenis nii vapra ja nii kombeka rüütli armastuse, ja valagu heataht-lik taevas meie maavalitseja Sancho Panza südamesse soovi kiiresti lõpule viia enda piitsutamine, nii et maailm saaks jälle tunda rõõmu nii kõrge daami ilust.»

Seepeale ütles don Quijote:

«Teie kõrgus kõneles, nagu teile kohane on, sest heade daamide suus ei tohi ükski daam halb olla, ja teie kõrguse kiitus toob Dulcineale rohkem õnne ja kuulsust maailmas kui kõik kiitused, mida võivad lausuda tema kohta kõige osavamad kõnemehed kogu maakeral.»

«Hea küll, härra don Quijote,» sõnas hertsoginna vastu, «läheneb õhtusöögi tund ja hertsog vist juba ootab. Tulge, teie heldus, sööme õhtust ja heitke siis varakult magama, sest teekond, mille te eile Candayasse tegite, polnud nii lühike, et ta poleks tekitanud teis roidumust.»

«Ma ei tunne midagi säärast, armuline proua,» vastas don Quijote, «sest julgen vanduda teie hiilgusele, et ma

pole elu sees ratsutanud vaiksemal ja parema käiguga loomal kui Clavileño. Ma ei tea küll, mis võis sundida Malambrunot lahkuma nii väledast ja kenast ratsust ja põletama ta nii, asja ees, teist taga.»

«Selle kohta võib oletada,» vastas hertsoginna, «et kahetsedes kurja, mis ta oli teinud Trifaldile, tema kaaslastele ja teistele inimestele, ning pahategusid, mis ta kui võlur ja nõid oli arvatavasti toime pannud, tahtis ta teha lõpu kõigile oma ameti tööriistadele, ja kui tähtsama nendest ning selle, mis talle kõige enam rahutust valmistas, aina kihutades temaga maalt teise, põletas ta Clavileño, nii et selle põletatud tuhk ja võidutrofee jäädvustaksid igavesti La Mancha don Quijote vapruse.»

Don Quijote avaldas hertsoginnale jälle tänu, ja kui ta oli õhtust söönud, läks ta tagasi oma tuppa, üksinda, lubamata, et keegi oleks sisse tulnud teda teenima: nii väga kartis ta juhuseid, mis ahvatleksid või sunniksid teda kaotama ustavat karskust, mida ta hoidis oma daamile Dulcineale, pidades alati meeles Amadísi, kõigi rändrüütlite õie ja ideaali voorust. Ta sulges enda järel ukse ja võttis kahe vahaküünla valgusel end riidest lahti, ja seejuures, kui ta sukki maha võttis — oo, kui ebakohane õnnetus säärasele inimesele! —, pääsesid tal lahti mitte ohked ega muud, mis oleks tekitanud kahtlust ta kommete puhtuse kohta, vaid umbes kaks tosinat silmi ühel sukal, mis nägi nüüd välja nagu aknavõre. Meie hea isand kurvastas südamest ja ta oleks andnud untsi hõbedat, kui tal oleks siin olnud raasuke rohelist siidi, just nimelt rohelist, sest sukad olid rohelised.

Siin hüüatab Benengeli ja kirjutab ning ütleb: «Oh vaesus, vaesus! Ma ei tea, missugune põhjus sundis toda suurt Córdoba luuletajat* nimetama sind tänamatult vastuvõetud pühaks kingituseks. Mina olen küll maur, aga ma tean läbikäimise kaudu kristlastega, et pühadus seisab halastuses, alandlikkuses, usus, sõnakuulmises ja vaesuses. Aga sellest hoolimata ütlen, et sel peab olema väga palju sarnasust jumalaga, kes lepib sellega, et olla vaene, kui see mitte pole seda laadi vaesus, millest üks tema kõige suuremaid pühamehi* lausub: kõik asjad olgu teile nii, nagu poleks neid teil mitte, ja seda nimetatakse vaesuseks vaimus. Aga sina, see teine vaesus, see, millest mina kõnelen, miks armastad sa tungida kallale hidalgodele ja suursugustele inimestele rohkem kui teistele? Miks sunnid sa

neid paikama oma kingi ja kandma oma kuubedel nööpe, millest osa on siidist, teised jõhvist ja kolmandad klaasist? Miks peavad nende kraed enamasti olema kortsus ja mitte püsti ning kõvad?» (Sellest võib näha, et tärklise ja kõvade kraede tarvitamine on vana komme.) Ja ta jätkab: «Õnnetu on kõrgestisündinu, kes paneb oma au napile haigetoidule, süües halvasti ja suletud ukse taga, ja siis teeb silmakirjatsejaks oma hambaorgi, millega ta tänavale läheb, sest ta ei ole söönud midagi, mis sunniks teda endal hambaid puhastama. Õnnetu on see, ütlen ma, kellel on nii heitlik au ja kes arvab, et juba penikporma takka märgatakse paika ta kingal, võidunud kübarat, ta viledat mantlit ja tühja kõhtu.»

Kõik see tuli don Quijotele meelde ühenduses ta sukasilmade mahajooksmisega, aga ta leidis tröösti, nähes, et Sancho oli jätnud talle reisisaapad, mis ta mõtleski järgmisel päeval jalga tõmmata. Lõpuks heitis ta voodisse murelikuna ja kurvana, niihästi Sancho eemaloleku kui ka heakstegematu õnnetuse pärast oma sukkadega, millel silmad ta oleks tahtnud üles võtta kas või teist värvi siidiga, ehkki see on üks kõige suuremaid viletsuse märke, mida võib ilmutada kehvaks jäänud hidalgo. Ta kustutas küünlad, aga toas oli palav ja ta ei saanud magada. Ta tõusis asemelt ja paotas veidi ühe võreakna, mis avanes ilusasse aeda, ja akent avades ta märkas ja kuulis, et aias kõnnivad ja kõnelevad inimesed. Ta jäi tähelepanelikult kuulatama, allolijad aga kõrgendasid häält, nii et võis kuulda järgmisi sõnu:

«Ära nõua minult, oo Emerencia, et ma laulaksin, sest sa tead ju, et silmapilgust peale, millal meie külaline sellesse lossi astus ja mu silmad teda nägid, ei suuda ma laulda, vaid ainult nutta; seda enam et mu armulise proua uni on ennem kerge kui raske, ja ma ei tahaks kõigi maailma varanduste eest, et ta leiaks mind siit. Aga isegi kui oletada, et tema magab ega ärka üles — milleks peaksin ma laulma, kui magab ega kuule mind see uus Aeneas, kes on tulnud meie maile, et pilgata mind.»

«Ära ole selles nii kindel, armas Altisidora,» vastati talle, «sest kahtlemata magavad juba hertsoginna ja kõik teised siin lossis, välja arvatud su südame valitseja ja su hinge ärataja, sest ma kuulsin praegu, et ta avas oma toa võreakna, ja see tähendab, et ta peab ärkvel olema. Laula, mu kurb sõber, tasa ja mahedalt oma harfi saatel, ja kui

hertsoginna meid märkab, siis ajame süü kuuma ilma peale.»

«Mitte selles pole asi, oo Emerencia,» vastas Altisidora, «vaid ma ei tahaks, et mu laul paljastaks mu südame ja et need, kes ei tea midagi armastuse vägevast jõust, peaksid mind iharaks ja kergemeelseks tüdrukuks. Aga tulgu mis tuleb, sest ennem olgu häbipuna näol kui haav südames.»

Ja seejärel hakkas ta mahedasti harfi mängima. Seda kuuldes don Quijote ehmus, sest sel silmapilgul tuli talle meelde lõpmata palju samasuguseid seiklusi, nagu see siin, akende, võrede ja aedade, laulu, armuavalduste ja peapööritustega, millest ta oma pöörastes rüütliromaanides oli lugenud. Kohe kujutles ta, et mõni hertsoginna näitsik on temasse armunud ja häbelikkus sunnib teda oma tunnet salajas hoidma. Ta kartis, et neiu võiks ta ehk ära võita, ja võttis oma mõttes ette end mitte võita lasta; usaldades end kõigest hingest ja kogu oma hea tahtmisega oma käskijanna Dulcinea kaitse alla, otsustas ta laulu kuulata, ja et oma sealolekust märku anda, teeskles ta aevastamist, mille üle neiud väga rõõmustasid, sest nad ei soovinudki muud, kui et don Quijote neid kuuleks.

Sõrmitsenud ja häälestanud harfi, hakkas Altisidora laulma järgmist romanssi:

Sina, kes sa voodis lamad
madalmaade palakatel
ja nii õhtust hommikuni
loiult vedeledes magad.

Sina, kõige vapram rüütel,
keda Mancha sünnitanud,
kes araabia peenest kullast
kaugelt karskem on ja puhtam,

kuule kombelikku neitsit,
kes on sattund õnnetusse,
kellel sinu kahest päiksest
leegitsema löönud süda.

Seiklusi sa ilmas otsid,
leiad teiste õnnetusi,
haavu lööd, kuid sa ei taha
anda rohtu ravimiseks.

Ütle mulle, noormees vapper,
— jumal õnnistagu sinu soove —
mis on sinu sünnipaigaks,
Liibüa või Jaca mäestik?

Ons sind maod imetanud?
Ons su kasvatajaks olnud
karm ja hämar metsatihnik
või ehk kohutavad kaljud?

Küllap võib vist Dulcinea,
ümmargune, priske neitsi,
kiidelda, et taltsutanud
on ta tiigri, kiskja looma.

Austama saab tema nime
küll Henares, küll Jarama,
kiire Tajo, Manzanares,
Pisuerga ja Arlanza.
Saaksin olla tema osas,
annaksin veel pealekauba
oma lillelise kleidi,
uhke, kullanarmalise.

Oleksin su käte vahel
või ka ainult voodi kõrval,
sügaksin su kallist kolpa,
hõõruksin sealt kõõma maha.

Palun vist küll liiga palju,
nii suurt heldust ma ei väära:
hõõruksin vaid jalgu vaikselt,
aitab alandlikul sestki.

Oh, kui palju kingiks sulle
hõbedasi kingakesi,
kammisid ja siidist pükse,
iga liiki linast mantleid!

Ja kui palju kauneid helmeid,
igaüks kui väike pähkel,
mille nimed ainulised,
sest neil paarilisi pole!

Ära sa Tarpeia kaljult
minu tulekahju vaata,
oo maailma Nero Manchast,
ega suuremaks veel puhu!

Olen laps ja süütu neitsi,
jah, viitteistkümmetki pole,
neliteist ja mõni kuu mul,
vannun oma hinge nimel.

Pole vigane, ei lombak,
mõlemad mul käed veel alles,
nagu liiliad mu juuksed,
jooks'vad mööda maad mu kannul.

Kuigi suu kui kotkanokk mul,
olgugi mul nösunina,
siiski hambad kui topaasid,
taevani mu ilu küünib.

Minu hääl, ma näen, sa kuuled,
hääl on mul ju ülimagus,
aga pikkuselt ma olen
veidikese alla keskmist.

Need ja muudki minu võlud
sinu nooltele on sihiks,
olen siinse maja näitsik,
nimeks mul Altisidora.

Siis lõppes raskesti haavatud Altisidora laul ja algas võrgutatava don Quijote kohkumus, kes sügavalt ohates ütles endamisi: «Miks pean ma olema nii õnnetu rändrüütel, et ükski neiu ei või mind vaadata, ilma et ta minusse ei armuks! Miks peab olema võrratu Toboso Dulcinea saatus nii kurb, et teda ei taheta lasta rahulikult maitsta mu ennenägematut ustavust! Mis te temast tahate, kuningannad? Miks te kiusate teda taga, keisrinnad? Milleks te piinate teda, nelja- kuni viieteistkümneaastased piigad? Oo, laske tal vaesel võidutseda, tunda rõõmu ja uhkust saatuse üle, mille Amor on heaks arvanud talle osaks anda, heites talle alla mu südame ja andes talle omaks mu hinge! Pange tähele, armunud parv, et ainuüksi Dulcinea jaoks olen ma taignast ja martsipanist, kõigile teistele aga ränist; tema jaoks olen mesi, teiste jaoks

saloemahl. Minu jaoks on üksnes Dulcinea ilus, tark, kombekas, meeldiv ja kõrgest soost; kõik teised aga inetud, rumalad, kergemeelsed ja madalast soost. Selleks, et ma oleksin tema oma ja mitte kellegi teise oma, laskis loodus mu maailma sündida. Nutku või laulgu Altisidora, heitku meelt suursugune proua, kelle pärast mind tümitati nõiutud mauri lossis, tehtagu minuga mis tahes — mina pean olema ainult Dulcinea päralt ja ma jään puhtaks, voorus-likuks ja kombekaks, hoolimata kõigist nõiavõimudest maailmas.»

Nende sõnadega sulges ta äkitselt akna, ja tusaselt ning kurvalt, nagu oleks talle juhtunud mõni suur õnnetus, heitis oma sängi, kuhu me ta esialgu jätame, sest meid kutsub suur Sancho Panza, kes tahab alustada oma kuulsat maavalitsemist.

XLV PEATÜKK

Sellest, kuidas suur Sancho Panza võttis valdusse oma saare, ja viisist, kuidas ta seda valitsema hakkas

Oo sina alaline antipoodide avastaja, maailma tungal, taeva silm, jahutusastjate leebe liigutaja*! Thymbraios siin, Phoibos seal, kütt ühtedele, arst teistele, luule isa, muusika leiutaja, sina, kes sa alati tõused, ja kuigi nii näib, ilalgi looja ei lähe! Sinule kõnelen, oo päike, mille abil inimene sigitab inimest, sinule kõnelen, et sa avitaksid mind ja valgustaksid mind mu vaimupimeduses, nii et ma saaksin kõigis üksikasjades ette tuua jutustuse suure Sancho Panza valitsemisest, sest ilma sinuta tunnen ma end loiuna, julgusetuna ja segasena.

Niisiis, Sancho jõudis kogu oma saatjaskonnaga ühte umbes tuhande elanikuga paikkonda, mis oli kõige paremaid hertsogile kuuluvate hulgas. Talle teatati, et koha nimi on Barataria* saar, kas sellepärast, et linnakest kutsuti Baratarioks, või ehk sellepärast, et Sancho oli kerge vaevaga selle valitsejaks saanud. Kui ta jõudis müüriga ümbritsetud linnakese väravate ette, tuli kohalik omavalitsus välja teda vastu võtma; helistati kelli ja kõik elanikud ilmutasid üldist rõõmu. Suure toredusega viidi Sancho peakirikusse, et pidada tänupalvet jumalale, ja seejärel anti

mõnede naljakate kombetalituste saatel talle üle linnakese võtmed ning tunnistati ta Barataria saare jäädavaks valitsejaks. Uue maavalitseja riietus, habe, tüsedus ja väike kasv äratasid imestust kõigis inimestes, kes asja tuuma ei teadnud, ja isegi nendes, kes seda teadsid, ja neid oli palju. Viimaks toodi Sancho kirikust välja, juhiti kohtuõue, pandi istuma kohtunikujärjele, ja hertsogi majordoomus ütles talle:

«Sellel saarel valitseb iidne komme, härra maavalitseja, et see, kes võtab valdusse selle kuulsa saare, on kohustatud vastama mõnedele küsimustele, mis talle ette pannakse ja mis on teataval määral keerulised ja rasked. Vastuse järgi neile küsimustele rahvas katsub ja proovib järele oma uue maavalitseja vaimu ja kas rõõmustab või kurvastab ta tuleku üle.»

Sel ajal kui majordoomus Sanchole nii kõneles, vaatas tema suuri tähti, mida oli hulganisti kirjutatud tema istme vastas asetsevale seinale, ja kuna ta ei osanud lugeda, küsis ta, mis joonistused need seinal olevat.

Talle vastati:

«Armuline härra, sinna on kirjutatud ja märgitud päev, millal teie kõrgeausus asusite selle saare valdamisele, ja pealkiri lausub: Täna, selle ja selle kuu nii ja nii mitmendal päeval ja sellel ning sellel aastal, asus seda saart valitsema härra don Sancho Panza, ja kestku tema võim siin palju aastaid.»

«Ja keda kutsutakse don Sancho Panzaks?» küsis Sancho.

«Teie kõrgeausust,» vastas majordoomus, «sest sellele saarele pole astunud ühtki teist Panzat peale selle, kes istub siin toolil.»

«Pange siis tähele, vennas,» ütles Sancho, «et minu nime ees pole doni ega ole seda kellelgi kogu meie suguvõsas olnud. Mind kutsutakse lihtsalt Sancho Panzaks, ja Sanchoks kutsuti mu isa, ja Sanchoks mu vanaisa, ja kõik olid Panzad ilma donide või donjade lisanduseta. Ma arvan, et sellel saarel peab vist olema enam done kui kivisid*. Aga küllalt, jumal näeb mu südamesse, ja võib olla, et kui mu valitsemine kestab mõne päevagi, siis juurin need donid välja, sest oma rohke arvu tõttu on nad tüütavad nagu sääsed. Tulge nüüd välja oma küsimustega, härra majordoomus, ja mina vastan nii hästi kui oskan, kurvastagu rahvas või ärgu kurvastagu.»

Sel silmapilgul astusid kohtusaali kaks meest, üks talumehe moodi riides ja teine rätsepa moodi, sest tal olid käes käärid, ja rätsep ütles:

«Härra maavalitseja, mina ja see talumees tuleme teie heldusе ette järgmise asja pärast: see tubli mees tuli eile minu ärisse — mina olen nimelt juuresolijate lahkel loal ja tänu jumalale väljaõppinud rätsep —, andis mu kätte üks riiet ja küsis: «Härra, kas siin on küllalt riiet, et teha mulle müts?» Ma mõõtsin riide ära ja vastasin, et on. Aga küllap tema arvas vist, et mina tahan kindlasti varastada talt osa riiet — eks see mõte põhjenes tema oma kurjusel ja halval arvamisel, mis rätsepate kohta valitseb, ja ta ütles mulle vastu, et vaadaku ma järele, kas jätkub kahe mütsi jaoks. Mina aimasin ta mõtet ja ütlesin, et jätkub küll. Tema aga, ratsutades ikka oma endisel kurjal mõttel, lisas aina juurde mütse, ja mina lisasin juurde jah'isid, kuni jõudsime viie mütsini. Ja just nüüd parajasti tuli ta neile järele. Mina andsin nad talle, aga tema ei taha maksta mulle töö eest, vaid nõuab, et mina temale ta riide välja maksaksin või tagasi annaksin.»

«On's see kõik nii, vennas?» küsis Sancho.

«Jah, härra,» vastas talumees, «aga teie heldus, käskige tal näidata neid viit mütsi, mis ta mulle tegi.»

«Hea meelega,» vastas rätsep.

Ta võttis kohe käe mantli alt välja ja näitas viit mütsi, mis olid pandud viie sõrme otsa, ja ütles:

«Siin on need viis mütsi, mida see tubli mees minult nõuab, ja jumala ning oma südametunnistuse ees vannun, et mul pole põrmugi riiet järele jäänud, ja ma annan töö käsitööinspektoritele järele vaadata.»

Kõik juuresolijad naersid mütside rohkuse ja säärase uut moodi protsessi üle. Sancho pidas veidi aega aru ja ütles siis:

«Minu arvates pole selles asjas palju venitamist vaja, vaid otsus tuleb kohe teha mõistliku inimese aru järgi, ja sellepärast määran mina järgmist: rätsep kaotab töötasu, talumees riide, mütsid aga viiakse vangidele vangihoonesse, ja sellega lõpp.»

Kui allpool järgnev otsus karjase rahapunga asjas tekitas juuresolijates imestust, siis praegune pani neid naerma, aga lõpuks tehti seda, mis maavalitseja käskis. Seejärel tulid tema ette kaks vanameest. Ühel nendest oli pilliroog kepiks käes, ja teine, ilma kepita, ütles:

«Armuline härra, sellele heale inimesele laenasin ma mõne aja eest kümme kuldeskuudot raha, et teha talle heameelt ja teenet, tingimusel, et ta annab raha mulle tagasi, kui ma nõuan. Hulk aega läks mööda, ilma et oleksin temalt võlga tagasi nõudnud, sest ma ei tahtnud asetada teda raha tagasiandmise pärast veel suuremasse kitsikusse, kui tal oli tookord, mil ta selle minult laenas. Aga kui ma lõpuks nägin, et ta võla tagasimaksuga hooletu oli, küsisin seda temalt mitte üks, vaid mitu korda. Vähe veel sellest, et ta ei maksa mulle raha tagasi, vaid ta salgab oma võlga ja ütleb, et ma pole talle iial neid kümmet eskuudot laenanud ja et kui ma need talle laenasingi, siis on ta need mulle juba tagasi andnud. Mul pole tunnistajaid ei laenamise ega tagasisaamise kohta, sest ta pole mulle neid tagasi andnud. Ma tahaksin, et teie heldus laseks tal vande anda, ja kui ta vannub, et on raha mulle tagasi maksnud, siis kingin talle selle võla jäädavalt.»

«Mis ütlete teie selle kohta, tubli kepimees?» küsis Sancho.

Seepeale vastas vanamees:

«Ma tunnistan, härra, et ta selle raha mulle laenas; laske aga oma sau* alla, teie heldus, ja kuna tema jätab asja minu vande peale, siis vannun ma, et olen võla talle tõesti ja tõeliselt tagasi andnud ja ära maksnud.»

Maavalitseja laskis saua alla, ja sel ajal andis kepiga vanamees kepi teise vanamehe kätte, et ta seda hoiaks, seni kui ta vannub, nagu takistaks see teda väga, ja pani siis kohe käe ametisaua ristile ning ütles, et talle oli tõesti laenatud need kümme eskuudot, mida talt nõutakse, aga et ta on nad käest kätte teisele tagasi andnud, ja et viimane, seda märkamata, neid temalt ühtelugu uuesti nõuab. Seda nähes küsis suur maavalitseja laenuandjalt, mis on tal oma vastase sõnadele kosta. See ütles, et kahtlemata pidi ta võlgane tõtt kõnelema, sest ta pidas teda ausaks inimeseks ja heaks kristlaseks, ja et tema ise peab olema unustanud, kuidas ja millal teine raha temale tagasi andis, ja et nüüdsest peale ta ei nõua temalt enam midagi. Võlglane võttis oma kepi ja lahkus sõna lausumata kohtusaalist. Kui Sancho nägi, et ta nii ilma pikema jututa ära läheb ja nõudja seda kannatlikult pealt vaatab, laskis ta pea rinnale vajuda, ja pannes parema käe nimetissõrme kulmudele ja ninale, jäi veidiks ajaks nagu mõttesse; siis tõstis ta pea ja käskis kepivanamehe, kes oli juba ära läinud,

tagasi kutsuda. Ta toodi tagasi, ja kui Sancho teda nägi, ütles ta:

«Andke mulle see kepp, hea inimene, sest mul on teda vaja.»

«Väga hea meelega,» vastas vanamees, «siin ta on, härra,» ja andis kepi tema kätte.

Sancho võttis selle, ja andes ta teisele vanamehele, ütles:

«Minge jumala rahus, nüüd olete oma raha kätte saanud.»

«Kuidas nii, härra?» küsis vana vastu. «Kas see roogkepp on siis kümme kuldeskuudot väärt?»

«Jah,» vastas maavalitseja, «või kui mitte, siis olen ma maailma kõige suurem tölplane. Nüüd saab näha, kas mul on nuppu, et valitseda tervet kuningriiki.»

Ja ta käskis siinsamas kõikide ees kepi katki murda ja avada. Nii tehtigi, ja kepi sisemusest leiti kümme kuldeskuudot. Kõik imestasid väga ja arvasid oma maavalitseja uueks Saalomoniks. Talt küsiti, mille järgi ta oli aru saanud, et tolles roogkepis olid need kümme eskuudot, ja tema vastas, et kui ta nägi, kuidas võlglane kepi vande ajaks oma vastase kätte andis ja siis vandus, et ta oli raha teisele tõesti ja tõeliselt tagasi maksnud, ja et ta vandumise järel keppi jälle tagasi nõudis, siis oli temale, Sanchole, tulnud mõte, et selle kepi sees on võlg, mida nõuti; ja sellest võivat järeldada, et neid, kes valitsevad, juhib vahel jumal nende otsustes, olgugi nad ise lollpead. Peale selle olevat ta kuulnud oma küla vaimulikku jutustavat ühest teisest selletaolisest loost, ja temal olevat nii hea mälu, et kui ta ei unustaks kõike seda, mis ta parajasti tahab meelde tuletada, siis ei oleks tervel saarel teist säärast mälu. Lõpuks lahkus üks vanamees häbistatuna, teine aga oma tagasisaadud rahaga, ja juuresolijad imestasid ning see, kes pani kirja Sancho sõnad, teod ja liigutused, ei suutnud otsusele jõuda, kas pidada ja kujutada teda rumalana või targana.

Kui see protsess oli lõppenud, astus kohtusaali üks naine, kes rikka karjapidaja moodi riides olevast mehest tugevasti kinni hoidis ja valju häälega hüüdis:

«Õiglust, härra maavalitseja, õiglust, ja kui seda pole maa peal, siis lähen seda otsima taevast! Armas härra maavalitseja, see kuri inimene haaras mu keset välja kinni ja tarvitas mu keha, nagu oleks see mõni halvasti pestud kalts, ja — oh ma õnnetu! — võttis mult selle, mida ma

olen hoidnud enam kui kakskümmend kolm aastat, kaitstes seda mauride ja kristlaste, kodumaalaste ja võõraste vastu; ma olin alati kõva nagu korgipuu, hoides end tervena nagu salamander tules või lill okaspõõsaste vahel, ja nüüd tuleb see kena inimene mind käperdama just nagu õige mees kunagi.»

«Tuleb järele uurida, kas see tutser on ikka õige mees või mitte,» ütles Sancho, ja pöördudes mehe poole, küsis temalt, mis võib ta selle naise kaebuse peale öelda ja kosta. Mees vastas suures segaduses:

«Härrased, mina olen vaene harjasloomade pidaja, ja täna hommikul lahkusin siit linnakesest, kus ma olin müünud, olgu teie lahke loaga öeldud, neli siga, mille eest mult võeti pettusega müügilõivu veidi vähem, kui oli kogu nende hind. Kui ma olin oma külasse tagasi minemas, kohtasin teel seda tublit naisterahvast, ja kurat, kes kõik ühte patta ja läbisegi ajab, tegi nii, et me kahekesi vallatlesime. Ma maksin mis vaja, tema aga polnud rahul, haaras minust kinni ega lasknud lahti, enne kui ta mu siia paika oli tirinud. Ta ütleb, et ma vägistasin ta, aga ta valetab, vande nimel, mida ma annan või olen valmis andma, — ja see on kogu tõde, ilma et siit ivakestki puuduks.»

Siis küsis maavalitseja temalt, kas tal on kaasas hõberaha. Mees vastas, et umbes kakskümmend tukatit on tal põues ühes nahkpungas. Sancho käskis selle välja võtta ja kaebajale anda. Mees tegi seda värisedes. Naine võttis punga, tegi kõigile tuhat kummardust, palus jumalat härra maavalitseja elu ja tervise eest, kes nii hästi kandis hoolt hädasolijate ja neitsilikkude vaestelaste eest, ning lahkus kohtusaalist, hoides kukrut mõlema käega kinni; aga enne vaatas ta järele, kas seal sees on ikka hõberaha. Vaevalt oli ta välja läinud, kui Sancho ütles karjasele, kes juba pisaraid valas ja kelle silmad ning süda rahapungaga kaasa läksid:

«Minge sellele naisele järele, hea inimene, ja võtke talt kukkur ära, kas ta tahab või mitte, ja tulge temaga siia tagasi.»

Ta ei öelnud seda puupeale ega kurdile, sest mees pani kohe minema nagu välk, et täita seda, mis tal oli kästud. Kõik juuresolijad olid põnevil, oodates selle tüliasja lõppu. Natukese aja pärast tulid mees ja naine tagasi, veel tugevamini teineteise küljes kinni kui esimesel korral. Naisel oli seelikuäär üles tõstetud ja ta hoidis kukrut süles, mees

püüdis seda temalt võtta, aga see polnud võimalik — naine kaitses seda hästi ja hüüdis valjusti:

«Õiglust jumala ja inimeste ees! Vaadake, auline maavalitsejahärra, kui häbitu ja jultunud see kurjategija on, kes tahtis keset linna ja keset tänavat võtta minult kukru, mille teie heldus käskis mulle anda.»

«Ja kas ta võttis teilt selle ära?» küsis maavalitseja.

«Või võttis ära!» vastas naine. «Ennem laseksin ma endal elu võtta kui kukru! Leidsite ka lollikese! Mulle oleksite pidanud teistsuguseid kasse kallale ässitama kui see vilets ja räpane: ei tangide ega haamrite, nuiade ega peitlitega saa teda mu küünte vahelt välja kiskuda, isegi mitte lõviküünte abil, ennem võib mu hinge ihu seest välja kiskuda!»

«Tal on õigus,» ütles mees. «Ma annan järele ja alla ja tunnistan, et mul pole küllalt jõudu talt kukrut ära võtta.»

Ja ta laskis naise lahti.

Siis ütles maavalitseja naisele:

«Näidake, aus ja vapper naine, seda rahapunga.»

Naine ulatas punga kohe maavalitsejale, kes selle mehele tagasi andis, ühtlasi öeldes vägivaldsele, mitte vägistatud naisele:

«Mu õde, kui te sedasama südidust ja vaprust, mis te näitasite selle kukru kaitsmisel, ja isegi vähem sellest, oleksite tarvitanud oma keha kaitsmiseks, siis poleks Heraklese jõudki teid vägistada jõudnud. Minge jumala nimel ja käige kuradile ja ärge näidake end kogu sellel saarel ega kuue penikoorma peal selle ümbruses, kahesaja piitsahoobi karistuse ähvardusel. Kaduge kohe, ütlen ma, valelik, häbitu ja petis.»

Naine ehmus ja läks noruspäi ning tusasena minema, maavalitseja aga ütles mehele:

«Minge rahus koju oma rahaga, hea inimene, ja edaspidi, kui te ei taha seda kaotada, püüdke hoida selle eest, et teil jälle tuleks himu kellegagi vallatleda.»

Mees tänas teda, nagu oskas, ja läks minema, juuresolijad aga imestasid jälle uue maavalitseja otsuste ja määruste üle. Kõik selle märkis ta kroonik üles ja kirjutas sellest hiljem hertsogile, kes seda suure huviga ootas.

Aga jätame nüüd tubli Sancho siiapaika, sest me kiirustame väga tagasi tema peremehe juurde, kelle Altisidora laul oli ärevusse viinud.

XLVI PEATÜKK

Kohutavast kellukeste- ja kassihirmust, mida sai tunda don Quijote armuseikluse kestel armunud Altisidoraga

Me jätsime suure Don Quijote mõtetesse, mida temas oli äratanud armunud näitsiku Altisidora laul. Ta heitis nendega voodisse, aga nagu oleksid nad kirbud, ei lasknud nad teda silmapilkugi magada ega puhata, ja nendele lisaks tuli veel mure mahajooksnud sukasilmade pärast. Aga kuna aeg on väle ja ükski takistus teda kinni ei pea, siis kappas ta kiiresti tundide seljas ja hommik jõudis ruttu kätte. Nähes seda, lahkus don Quijote pehmete sulgede pealt ja tõmbas üsna nobedasti selga oma seemisnahkse kuue ja jalga reisisaapad, et varjata oma sukkadega juhtunud õnnetust. Ta tõmbas ülle oma erepunase mantli ja pani pähe hõbenööpidega kaunistatud rohelisest sametist mütsi; üle õla riputas ta mõõgarihma oma tubli ja terava mõõgaga, võttis kätte suure roosikrantsi, mida ta alati endaga kaasas kandis, ja läks pidulikul ning väärikal sammul eestuppa, kus hertsog ja hertsoginna olid juba riides ja näisid teda ootavat. Kui ta ühest galeriist läbi läks, olid seal teda nimme ootamas Altisidora oma sõbratariga. Niipea kui Altisidora don Quijotet nägi, tegi ta, nagu minestaks, ja tema sõbranna püüdis ta kinni ning hakkas tal kiiresti pihikut lahti päästma. Don Quijote, kes seda nägi, astus nende juurde ja ütles:

«Ma tean juba, millest need nõrkushood tulevad.»

«Aga mina ei tea, millest,» vastas sõbranna, «sest Altisidora on kõige tervem tüdruk kogu selles majas, ja mina pole temalt iial ühtki kaebust kuulnud, niikaua kui mina teda tunnen. Nuhelgu taevas kõiki rändrüütleid, niipalju kui neid maailmas leidub, kui nad kõik tänamatud on. Minge ära, auline härra don Quijote, sest see vaene laps ei tule meelemärkusele, niikaua kui teie heldus siin on.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Seadke nii, auline preili, et täna öösel pandaks minu tuppa lauto, ja ma püüan nii hästi kui suudan trööstida seda kurba neitsit, sest armastuse algul on kiire selguse-saamine tavaliselt väga mõjuv abinõu.»

Ja nende sõnadega lahkus ta, et mitte äratada tähelepanu nendes, kes oleksid teda seal näha võinud.

Vaevalt oli ta eemale läinud, kui minestanud Altisidora

meelemärkusele tuli ja oma kaaslasele ütles:

«Lauto tuleb talle tuppa panna, sest kahtlemata tahab don Quijote meile muusikat teha, ja see ei või halb olla, kui see temalt tuleb.»

Nad läksid kohe teatama hertsoginnale, mis oli juhtunud, ja et don Quijote palub lautot. Hertsoginnal oli selle üle väga hea meel ja ta leppis hertsogi ning oma näitsikutega kokku, et nad mängivad don Quijotele naljaka, kuid mitte kurja vembu. Väga rahulolevana ootasid nad ööd, mis tuli niisama kiiresti, nagu oli tulnud päev, mille hertsogipaar saatis mööda mõnusas jutuajamises don Quijotega. Ja selsamal päeval saatis hertsoginna päris tõesti ühe oma paaži, selle, kes oli metsas mänginud nõiutud Dulcinea osa, Teresa Panza juurde kirjaga ja riietekompsuga tema mehelt Sancho Panzalt, ja ta tegi paažile ülesandeks jutustada talle täpselt kõigest sellest, kuidas tal Teresa Panzaga läheb.

Kui see oli tehtud ja üheteistkümnes õhtutund kätte jõudis, leidis don Quijote oma toas lüüra. Ta seadis selle häälde, avas võreakna ja kuulis, et aias kõnnib inimesi. Seejärel kui ta kogu lüüra sõrmlaua oli läbi proovinud, et seada pilli nii hästi häälde kui võimalik, köhis ta endal kõri puhtaks ja laulis siis veidi kähiseva, aga kindla häälega järgmise romansi, mille ta ise samal päeval oli luuletanud:

Armujõud me hingi tõsta
sagaratelt taotsevad,
abiriistaks kasutades
muretust ja jõudeelu.

Õmblemine, teine töögi,
alatine rähklemine
tihti armupiinadele
kõige parem vasturohi.

Hästikasvatatud tütreil,
mehele kes tahaks minna,
kombekus on parim kiitus
ja ka parim kaasavara.

Rüütlid rändajad ja teised,
kellel õukond elupaigaks,
kergemeelseid võrgutavad,
aga kombelisi naivad.

On kui tuuli armastusi,
tekivad nad võõrsil olles,
kustuvad nad ärasõidul
ega märgata neid hiljem.

Kirg, mis juhuslikult sünnib,
täna tuleb, homme läheb,
kadudes ei jäta hinge
jälgi kuigi sügavale.

Pole märgata ja näha
maali teise maali pinnal,
nii ka esimene ilu,
teist ei nähta selle pinnal.

Nii Toboso Dulcinea
minu hinge puhtal lehel
püsib nõnda maalituna,
ei saa teda kustutada.

Püsivus on armastajail
kõige hinnatavam aare,
tema kaudu Amor-võlur
ülendab neid eneseni.

Nii kaugele oli don Quijote jõudnud oma lauluga, mida kuulasid hertsog, hertsoginna, Altisidora ja peaaegu kogu lossirahvas, kui äkki ülalt, ühelt rõdult, mis ulatus otse don Quijote võreakna kohale, riputati alla nöör, mille külge oli kinnitatud enam kui sada kuljust, ja kohe seejärel raputati välja suur kotitäis kasse, kellel olid samuti kuljused, aga väiksemad, saba küljes. Kuljuste kõlin ja kasside näugumine tekitasid niisugust müra, et isegi hertsogipaar ehmus, kuigi nemad olid selle nalja välja mõelnud, ja don Quijote tardus hirmust. Saatus tahtis, et kaks või kolm kassi puges läbi võre tema tuppa, kus nad hakkasid edasitagasi jooksma, nii et näis, nagu kihutaks siin ringi terve leegion kuradeid. Nad kustutasid küünlad, mis toas põlesid, ja jooksid väljapääsu otsides ringi. Nöör suurte kuljustega kerkis ja laskus vahetpidamata; suurem osa lossirahvast, kes ei teadnud, milles asi seisis, oli imestunud ja jahmunud. Don Quijote aga kargas püsti, haaras mõõga kätte ja hakkas sellega laduma hoope läbi võre, ise valju häälega karjudes:

«Välja, õelad võlurid, välja, nõiarämps! Mina olen La Mancha don Quijote, kelle vastu teie kurjadel kavatsustel mingit mõju ega jõudu pole!»

Ja pöördudes kasside poole, kes toas ringi jooksid, andis ta neile hea hulga hoope. Nad sööstsid võre juurde ja hüppasid sealtkaudu välja, üks aga, kes don Quijote mõõgahoopide all liiga suures hädas oli, kargas talle näkku ja haaras tal küünte ja hammastega ninast kinni. Valu pärast hakkas don Quijote kisendama nii valjusti, kui vähegi jaksas. Seda kuuldes aimasid hertsog ja hertsoginna, milles asi võis olla, ruttasid kiiresti tema tuppa, avasid selle üldvõtmega ja leidsid vaese rüütli kõigest jõust rabelemas, et kassi näo küljest lahti saada. Toodi küünlad, ja kõik nägid seda ebavõrdset võitlust. Hertsog ruttas juurde, et võitlejaid lahutada, aga don Quijote hüüdis valjusti:

«Ärgu keegi teda minult võtku, jäetagu mind kahekesi selle kuradi, selle võluri, selle nõiaga, sest mina ise ja üksi näitan talle, kes on don Quijote La Manchast!»

Kuid kass ei hoolinud neist ähvardustest, vaid urises ja vajutas küüned aina sügavamale. Aga lõpuks tõmbas hertsog ta lahti ja viskas läbi võre välja. Don Quijote nägu oli üleni täis kriimustusi ja ka nina polnud päris terve, aga ta oli väga vihane selle üle, et teda ei lastud viia lõpule seda võitlust, mida ta nii südilt pidas tolle nõialurjusega. Lasti tuua Aparicio õli*, ja Altisidora ise oma lumivalgete kätega pani talle sidemed kõigile haavatud kohtadele, ja neid pannes ütles talle tasakesi:

«Kõik need äpardused juhtuvad sinuga, sa kalgisüdameline rüütel, su karmuse ja järeleandmatuse patu pärast. Annaks jumal, et su kannupoiss Sancho unustaks enda piitsutamise, nii et see sinu palavasti armastatud Dulcinea ei pääseks iial nõidusest, et ta ei saaks sinu omaks ja sina ei heidaks temaga mõrsjasängi, vähemalt mitte senikaua, kui elan mina, kes ma sind jumaldan.»

Kõige selle peale ei vastanud don Quijote sõnagi, ohkas vaid südamepõhjast ja sirutas siis end oma voodis välja, tänades hertsogipaari nende armulikkuse eest, mitte sellepärast, et ta oleks kartnud seda kasside, nõidade ja kellade rämpsu, vaid sellepärast, et ta oli saanud tunda head tahet, millega nad talle appi olid rutanud.

Hertsogipaar jättis ta puhkama ja lahkus, tundes kahetsust nalja halva tagajärje pärast, sest nad polnud arvanud, et see seiklus võiks don Quijotele nii raskeks kuju-

neda ja nii kalliks maksma minna; see maksis tal nimelt viis päeva toasviibimist ja voodisolekut, kus tal juhtus teine seiklus, meeldivam kui eelmine, aga seda ei taha tema loo kirjapanija praegu jutustada, sest ta ruttab tagasi Sancho Panza juurde, kes väga agaralt ja naljakalt pidas oma maavalitsejaametit.

XLVII PEATÜKK

Kus jätkub jutt sellest, kuidas Sancho Panza end oma maavalitsemises üleval pidas

Meie lugu jutustab, et kohtuhoonest viidi Sancho toredasse lossi, kus ühes suures saalis oli kaetud uhke ja väga peen laud. Niipea kui Sancho saali astus, kõlasid puhkpillide helid ja neli paaži astusid sisse ja pakkusid talle kätepesuvett, mille Sancho suure väärikusega vastu võttis. Muusika lõppes ja Sancho istus laua ülaotsa, kuna polnud olemas muud istet ega olnud kogu laual sööginõusid rohkem kui sellel kohal. Sancho kõrvale jäi seisma üks mees, kes hiljem osutus arstiks ja kes hoidis käes väikest vaalaluust kepikest. Võeti pealt ära kallis ja valge lina, millega olid kaetud puuvili ja rohked liuad mitmekesiste roogadega. Keegi vaimuliku moodi mees luges söögipalve, üks paaž pani Sanchole pitsiga ääristatud rinnalapi ette ja teine, kes ülemlauameistri ametit täitis, tõstis talle ette liua puuviljaga. Aga vaevalt oli Sancho suutäie söönud, kui kepiga mees puudutas sellega liuda, ja see viidi kõige suurema kiirusega tal eest ära. Ülemlauameister pani talle kohe ette teise liua teise roaga. Sancho tahtis seda proovida, aga enne kui ta selleni ulatus ja seda maitsta sai, oli kepike juba puudutanud seda ja üks paaž viis selle ära niisama kiiresti kui puuviljaliua. Seda nähes Sancho imestas, heitis pilgu kõigile juuresolijaile ja küsis, kas selle lõunasöögi söömine peab olema mõni taskukunst. Seepeale vastas kepiga mees:

«Süüa tuleb, härra maavalitseja, ainult nii, nagu on viisiks ja kombeks teistel saartel, kus on oma maavalitseja. Mina olen arst, armuline härra, ja olen palgatud sellel saarel täitma seda ametit maavalitsejate juures. Ma hoolitsen

nende tervise eest palju rohkem kui enda oma eest, uurides ööd ja päevad ja vaadeldes maavalitseja kehaehitust, et osata teda ravida, kui ta peaks haigeks jääma. Minu peamine tegevus seisab selles, et viibida ta lõuna- ja õhtusöökide juures ja lasta tal süüa seda, mis minu arvates talle sobiv on, ja kõrvaldada see, mis, nagu ma oletan, talle halba teeb ja ta kõhule kahjulik on. Nii käskisin ma ära viia liua puuviljaga, kuna see on liiga niiske, ja teise roa käskisin samuti ära viia, kuna see oli üleliia ärritav ja sisaldas palju vürtse, mis suurendavad janu, see aga, kes palju joob, hävitab ja raiskab elumahla, millest oleneb meie elujõud.»

«Nii et too roog seal praetud nurmkanadest, mis mulle näivad hästi küpsed olevat, ei tee mulle küll mingit kahju.»

Seepeale sõnas arst:

«Neid ei söö härra maavalitseja, niikaua kui mina elus olen.»

«Aga miks siis?» küsis Sancho.

Ja arst vastas:

«Sellepärast, et meie õpetaja Hippokrates, arstiteaduse põhjanael ja valgus, ütles ühes oma aforismis: *Omnis saturatio mala, perdicis autem pessima.*[1] See tähendab: iga küllastumine on halb, aga küllastumine nurmkanadest on kõige halvem.»

«Kui lugu nii on,» ütles Sancho, «siis otsigu tohtrihärra kõigist roogadest siin laual see välja, mis mulle kõige rohkem kasu ja kõige vähem kahju toob, ja laske mind seda süüa ja ärge seda oma kepiga puudutage, sest, vannun maavalitseja elu juures — lasku jumal mul seda kesta! —, ma suren nälga; ja kui mulle sööki keelatakse, siis olgu tohtrihärral sellest kahju või öelgu ta mis tahes, tähendaks see ennem mult elu võtta kui seda pikendada.»

«Teie heldusel on õigus, härra maavalitseja,» vastas arst. «Ja niisiis ma arvan, et teie heldus ärgu söögu neid vürtsidega valmistatud küülikuid seal, sest see on raskelt seeditav toit. Toda vasikaliha, kui ta poleks küpsetatud ja sousti sees, oleks ju võinud proovida, aga nüüd ei maksa.»

Siis ütles Sancho:

«See suur liud, mis seal eemal aurab, on, nagu mulle näib, *olla podrida*, ja neis *olla podrida*'des on ju alati nii palju kõiksugu asju sees, et küllap seal satub olema ka mõni, mis mulle maitseb ja kasuks tuleb.»

«*Absit**,» ütles arst, «jäägu kaugele meist nii halb mõtel

Maailmas pole ühtki halvema toiteväärtusega asja kui *olla podrida*. *Olla*'d kõlbavad kanoonikute või koolijuhatajate jaoks või talurahvapulmas, aga jäägu neist vabaks maavalitsejate lauad, kus kõik peab olema täiuslik ja peen. Ja põhjuseks on see, et alati ja igal pool ja olgu kelle poolt tahes, hinnatakse lihtsaid arstirohte enam kui keerulisi, sest lihtsates ei või eksida, keerulistes aga küll, muutes ainete hulka, millest nad koos seisavad. Aga mis härra maavalitseja nüüd sööma peaks, et hoida alal oma tervist ja seda tugevdada, oleks minu arvates: sadakond vahvlitorukest ja mõned üsna õhukesed viilud küdoonia õuna — see teeb teie kõhule head ja aitab kaasa seedimisele.»

Seda kuuldes heitis Sancho end oma tooli seljatoele, vaatas ainiti arstile otsa ja küsis temalt tõsise häälega, kuidas tema nimi on ja kus ta on õppinud.

Seepeale vastas arst:

«Minu nimi, härra maavalitseja, on Pedro Recio de Agüero*, ma olen pärit ühest Tirteafuera-nimelisest* külast, mis asub Caracueli ja Almodóvar del Campo vahel, paremat kätt, ja doktorikraadi sain ma Osuna ülikooli juures.»

Seepeale vastas Sancho tulivihasena:

«Noh, härra doktor Pedro Recio Halvaendeline, pärit Tirteafuérast, külast, mis jääb paremat kätt, kui minna Caracuelist Almodóvar del Camposse. Kaduge koos oma Osunas saadud doktorikraadiga kohe mu silmist või muidu, vannun päikese juures, võtan malaka ja lasen sellel nii tantsida, alustades teist, et mul ei jää ühtki arsti kogu saarele, vähemalt mitte neid, keda mina mitteteadjaiks pean, sest teadjaid, mõistlikke ja tarku arste hindan ma väga kõrgelt ja austan neid nagu jumalikke isikuid. Ja ma ütlen veel kord, et Pedro Recio kadugu siit, või muidu võtan tooli, millel ma istun, ja löön selle vastu ta pead puruks. Ja päritagu minult aru selle kohta, ma pesen end süüst puhtaks, öeldes, et tegin jumalale meelepärase teo, tappes halva arsti, ühiskonna timuka. Ja antagu mulle nüüd süüa või muidu võetagu see maavalitseja koht tagasi, sest amet, mis oma pidajat ei toida, pole kaht ubagi väärt.»

Doktor ehmus, nähes maavalitsejat nii vihasena, ja tahtis jalgadele tuld anda, aga sel silmapilgul kostis postisarve hääl tänavalt, ülemlauameister vaatas aknast välja, tuli siis tagasi ja ütles:

«Seal tuleb kuller armulise härra hertsogi poolt, ta toob vist mõne tähtsa kiirteate.»

Kuller astus sisse higisena ja hingeldades. Ta võttis põuest kinnise kirja ja ulatas selle maavalitsejale, Sancho aga andis kirja majordoomusele, kellel käskis lugeda aadressi; see oli järgmine: «Don Sancho Panzale, Barataria saare valitsejale, tema enda või ta sekretäri kätte anda.»

Seda kuuldes küsis Sancho:

«Kes on siin minu sekretär?»

Ja üks juuresolijatest vastas:

«Mina, härra, sest ma oskan lugeda ja kirjutada ja olen vizcayalane*.»

«Selle lisandusega,» ütles Sancho, «võite te kas või keisri enda sekretär olla. Avage kiri ja vaadake, mis ta lausub.»

Vastne sekretär täitis käsu, ja lugenud kirja sisu, ütles, et see olevat asi, millest tulevat kõnelda omavahel. Sancho käskis saali tühjaks teha, sinna jääda ainult majordoomusel ja ülemlauameistril; teised kõik ja arst lahkusid ning sekretär luges kohe kirja ette, mis lausus järgmist:

«Mulle on teatavaks saanud, härra don Sancho Panza, et mõned minu ja Teie vaenlased kavatsevad toime panna ägeda kallaletungi Teie saarele ühel lähemal ööl — missugusel nimelt, seda ma ei tea; tuleb valvata ja olla valmis, et nad Teid mitte ootamatult ei tabaks. Samuti tean ma ustavate salakuulajate kaudu, et Teie saarele on tulnud neli valeriietes isikut, selleks et Teid tappa, sest nad kardavad Teie suurt tarkust. Hoidke silmad lahti ja vaadake hästi, kes Teiega kõnelema tuleb, ja ärge sööge toite, mida Teile pakutakse. Mina kannan selle eest hoolt, et Teile appi tulla, kui Te peaksite kimbatusse sattuma, ja talitage kõigis asjus nii, nagu võib loota Teie arukusest. Kirjutatud meie lossis kuueteistkümnendal augustil kell neli hommikul.

Teie sõber Hertsog.»

Sancho jahmus, ja nõndasamuti näis minevat ka kõigil juuresolijatel. Pöördudes majordoomuse poole, ütles maavalitseja:

«Esimene asi, mis nüüd teha tuleb, ja nimelt kohe teha tuleb, on pista maa-alusesse vangikongi doktor Recio, sest kui keegi mind tappa tahab, siis peab see tema olema, ja

nimelt pikaldase ning kõige halvema surmaga, nagu on näljasurm.»

«Minule ka näib,» ütles ülemlauameister, «et teie heldusel ei maksa süüa ühtegi toitu siit laualt, sest see on nunnade annetus — on ju viisiks öelda, et risti taga varitseb kurat.»

«Ma ei vaidle selle vastu,» vastas Sancho, «ja nüüd antagu mulle tükk leiba ja paar naela viinamarju, sest nendesse ei või ju ometi mürki sattuda, ma ei saa enam tõepoolest ilma söömata läbi. Ja kui me peame veel valmis olema nendeks lahinguteks, mis meid ähvardavad, siis peame hästi keha kinnitama, sest sisikond toidab südant ja mitte süda sisikonda. Teie, sekretär, vastake armulisele härrale hertsogile ja ütelge talle, et kõik, mis ta käsib, täidetakse nii, nagu ta käsib, ilma et sealt täppigi puudu jääks. Ja kirjutage minu poolt, et ma suudlen käsi armulisel proual hertsoginnal ja palun teda mitte unustada saata erikäskjalg mu kirja ja kompsuga mu naisele Teresa Panzale, sest sellega teeb ta mulle suure heateo, ja mina püüan teenida teda kõigega, milleks mu jõud ulatub. Ühtlasi võite sinna juurde panna, et ma suudlen käsi oma isandal La Mancha don Quijotel, nii et ta näeks, et ma olen tänulik inimene. Ja sellele võite teie kui hea sekretär ja hea vizcayalane juurde lisada kõik, mis te soovite ja mis kõige paremini passib. Nüüd aga koristage see laud ära ja andke mulle süüa, ja küll ma saan hakkama kõigi salakuulajate, mõrtsukate ja nõidadega, nii palju kui neid iganes minu ja mu saare kallale kipub.»

Sel ajal astus sisse üks paaž ja ütles:

«Siin on keegi talupoeg, kes palub kõnelda teie kõrgeaususega ühes, tema ütlemise järgi, väga tähtsas asjas.»

«Imelik lugu,» ütles Sancho, «on nende palujatega. Kas nad tõesti võivad olla nii rumalad ja ei mõista, et säärastel tundidel nagu praegune ei kõlba neil tulla oma asju ajama? Kas siis meie, kes me kohtunikud oleme, polegi luust ja lihast inimesed, kas meid ei pea laskma puhata, niipalju kui tarvidus nõuab, või tahavad nad, et me oleksime marmorkivist tehtud? Jumala eest ja ausõna, kui mu valitsemine kestab, aga ta vist ei kesta, nagu ma aiman, taltsutan ma enam kui ühe säärase paluja. Nüüd ütelge sellele heale inimesele, et ta sisse astuks, aga pange enne tähele, kas ta pole mõni salakuulaja või minu mõrtsukas.»

«Ei, härra,» vastas paaž, «sest ta näib päris tõlplane

olevat, ja kas ei mõista mina midagi, või on tema hea nagu hea leib.»

«Karta ei ole midagi,» ütles majordoomus, «sest me oleme kõik siin.»

«Kas oleks võimalik, ülemlauameister,» ütles Sancho, «nüüd, kus doktor Pedro Reciot siin enam pole, saada süüa midagi toekat ja tahedat, olgu see või tükk leiba ja sibul.»

«Tänane õhtusöök teeb lõuna puudumise tasa, ja teie kõrgeausus jääb täiesti rahule,» ütles ülemlauameister.

«Annaks jumal,» vastas Sancho.

Nüüd astus sisse väga kena välimusega talupoeg, kellest oli tuhande penikoorma pealt näha, et ta oli üks kohtlane ja õiglane hing. Kõigepealt küsis ta:

«Kes on siin maavalitseja?»

«Kes muu võib seda olla,» vastas sekretär, «kui see, kes istub tugitoolis?»

«Heidan põrmu ta palge ees,» ütles talupoeg, langes põlvili ja palus maavalitsejalt kätt suudlemiseks, Sancho aga ei andnud seda, vaid käskis tal tõusta ja öelda, mis ta soovib.

Talupoeg tegi nõnda ja ütles siis:

«Mina, aus härra, olen talupoeg, pärit Miguel Turra külast, mis asub kahe penikoorma kaugusel Ciudad Realist.»

«Ah meil on siin veel teine Tirteafuera?» ütles Sancho. «Kõnelge aga edasi, vennas, sest mina võin teile ütelda, et tunnen väga hästi Miguel Turrat ja et see pole väga kaugel minu kodukohast.»

«Lugu on nõnda, härra,» jätkas talumees, «et mina olin jumala armust ja katoliku kiriku kombe järgi abielus. Mul on kaks poega, mõlemad on üliõpilased, noorem õpib bakalaureuse- ja vanem litsentsiaadikraadi peale. Ma olen lesk, sest mu naine suri, õigemini öeldud, tema tappis halb arst, kes andis talle lahtistavat rohtu sel ajal, kui ta oli rase, ja kui jumal oleks tahtnud, et laps oleks ilmale tulnud ja see oleks poeg olnud, siis oleksin lasknud tal doktorikaadi peale õppida, nii et ta poleks tundnud kadedust oma bakalaureusest ja litsentsiaadist vendade peale.»

«Nii et,» ütles Sancho, «kui teie naine poleks surnud või kui teda poleks surmatud, siis ei oleks teie nüüd lesk?»

«Ei, härra, mitte milgi moel,» vastas talupoeg.

«Me läheme jõudsasti edasi,» lausus Sancho. «Jätkake,

vennas, sest praegu on enam magamise kui asjade ajamise aeg.»

«No vaat,» lausus talumees, «see minu poeg siis, kes peab bakalaureuseks saama, armus sellessamas külas ühte neiusse nimega Clara Perlerina, päratu rikka talupoja Andrés Perlerino tütresse. Ja see Perlerinode nimi ei tule neil mitte mõnest pärusmaakohast või muidu sugupuust, vaid sellest, et kõik nende suguvõsas on paralüütikud, ja sõna veidi parandades hakatigi kutsuma neid Perlerinodeks*. Aga tõtt-öelda, see neiu on küll nagu idamaa pärl, ja kui teda vaadata paremalt poolt, siis näib ta põllulille sarnane; vasakult poolt pole ta just nii kena, sest seal puudub tal silm, mis rõugete tõttu välja jooksis; ja kuigi tal on näol palju suuri arme, ütlevad need, kes teda armastavad, et need pole rõugearmid, vaid hauad, kuhu maetakse tema armastajate hinged. Ta on niivõrd puhtusearmastaja, et kartes määrida nägu, hoiab nina püsti, nii et näib, nagu põgeneks see suu eest. Siiski on ta kõige selle juures haruldaselt kena, sest tal on suur suu, ja kui tal ei puuduks kümme või kaksteist esimest ja põsehammast, võiks see võistelda ja võita kõige kaunikujulisemate hulgas. Huulte kohta ei ütle ma midagi, sest nad on nii õhukesed ja õrnad, et kui oleks kombeks haspeldada huuli, siis võiks nendest teha terve kera; ja päris ime, mis värvi nad on — mitte niisugused nagu harilikult teistel inimestel, vaid sinise-, rohelise- ja lillalaigulised. Härra maavalitseja andku mulle andeks, et ma nii üksikasjaliselt maalin selle tütarlapse omadusi, kes varem või hiljem minu tütreks saab, sest ma armastan teda väga ja ta meeldib mulle.»

«Maalige, mis te tahate,» ütles Sancho, «mulle endale pakub maalimine suurt lõbu, ja kui ma oleksin lõunat söönud, siis poleks minu jaoks paremat magusrooga kui teie pilt.»

«See on mul veel teha,» vastas talumees, «aga küll saame aja jooksul kõigega hakkama. Ja ma ütlen, härra, et kui ma võiksin maalida ta kenadust ja ta kõrget kogu, siis paneksite lausa imeks; aga seda ei saa teha põhjusel, et ta on kõver ja kokkukistud, nii et tal on põlved päris kurguaugus, aga sellest hoolimata võib näha, et kui ta saaks end püsti ajada, ulatuks ta peaaegu lakke. Ja ta olekski juba andnud oma käe mõrsjana minu bakalaureusele, ainult et ta ei saa seda välja sirutada, sest et see on kängunud, aga ometi tuleb pikkades ja peenikestes küün-

tes ilmsiks käe tugevus ja kena kuju.»

«Hea küll,» ütles Sancho, «pange nüüd tähele, vennas, et te maalisite teda juba pealaest jalatallani; mis te siis nüüd tahate? Asuge kohe asja juurde ilma käänude ja põigeteta, ilma kärbete ja lisandusteta.»

«Ma tahaksin, härra,» vastas talumees, «et teie heldus annaks mulle soovituskirja mu langu jaoks, paludes tema lahket nõusolekut selleks abieluks, kuna meie pole ebavõrdsed ei õnne- ega loodusandide poolest, sest tõtt-öelda, härra maavalitseja, on minu poeg kurjast vaimust vaevatud ja ei lähe mööda ühtki päeva, millal need vaimud ei piinaks teda kolm või neli korda; ja selle tõttu, et ta ükskord tulle kukkus, on tal nägu üleni kortsus nagu pärgament ja silmad veidi vesised ja jooksevad; aga tal on ingli loomus, ja kui ta end ei taoks ja endale ise rusikahoope ei annaks, siis oleks ta päris vagamees.»

«Kas soovite ehk veel midagi, hea inimene?» küsis Sancho.

«Jah, ma sooviksin küll veel midagi,» ütles talumees, «kuid ma ei julge seda ütelda. Aga olgu, see ei või ju ometi mul sees hapuks minna, tulgu mis tuleb. Niisiis, härra, ma sooviksin, et teie heldus annaks mulle kolmsada või kuussada tukatit minu bakalaureuse kaasavara toetuseks, see tähendab, temale oma majapidamise alustamiseks, sest lõpuks peavad nad ju ikkagi omaette elama, nii et poleks vaja taluda jämedusi äiarahva poolt.»

«Mõtelge järele, kas te ehk veel midagi soovite,» ütles Sancho, «ja ärge jätke seda ütlemata arglikkuse või häbelikkuse pärast.»

«Ei, kindlasti mitte,» vastas talumees.

Vaevalt oli ta seda lausunud, kui maavalitseja tõusis püsti, haaras tooli, millel ta istus, ja ütles:

«Vannun selle ja teise nimel, don mats, toores ja häbematu, et kui te mitte silmapilk ei lahku ega kao mu silma alt, siis löön sellesama tooliga teil pea puruks ja lõhki. Hoorapoeg, lurjus, kuradi maalikunstnik säherdunel Ja niisugusel kellaajal tuled sa küsima mult kuutsada tukatit? Ja kus nad mul on, sa haisukärp? Ja miks peaksin ma nad sulle andma, isegi kui nad mul oleksid, sa petis ja narr? Ja mis läheb mulle korda Miguel Turra ja kogu Perlerinode suguvõsa? Kao mu silmist, ütlen ma, või muidu, vannun oma isanda, hertsogi nimel, ma teen seda, mis ma ütlesin. Ega sa vist polegi Miguel Turrast, vaid oled mõni

petis, kelle põrgu on saatnud siia mind kiusama. Ütle mulle, kurjategija, ma pole veel poolteist päevagi maavalitsemise ameti peal, ja sa tahad, et mul oleks juba kuussada tukatit?»

Ülemlauameister andis talumehele märku, et see lahkuks saalist, mida see tegigi noruspäi ning ehmunud ilmega, nagu kardaks ta, et maavalitseja võiks oma ähvarduse tõeks teha, sest see peakelm oskas oma osa väga hästi mängida.

Aga jätame Sancho oma vihaga sinnapaika — ja mingu seal kuidas tahes — ning pöördume tagasi don Quijote juurde, kelle me jätsime seotud näoga ravima kassihaavu, millest ta ei paranenud veel nädala jooksulgi. Ja selle nädala sees juhtus temaga ühel päeval see, mida Cide Hamete lubab jutustada täpsuse ja tõepärasusega, mäherdusega ta taotseb jutustada kõiki selle loo pisemaidki üksikasju.

XLVIII PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotel donja Rodriguezega, hertsoginna duenjaga, ja ka muudest sündmustest, mis on väärt kirjapanemist ja igavest meelespidamist

Üpris väga tusane ja nukker oli raskelt haavatud don Quijote, kelle nägu oli märgitud mitte jumala käe läbi, vaid kassi küüntest, ja kinni seotud — seda sorti äpardused kuuluvad rändrüütluse juurde. Kuus päeva saatis ta mööda, ilma et oleks end inimestele näidanud, ja ühel neist öödest, sellal kui ta oli ärkvel ja uneta, mõeldes oma õnnetustele ja Altisidora tagakiusamistele, kuulis ta oma toa ust võtmega avatavat, ja kohe kujutles ta, et armunud neiu tuleb tegema äkilist kallaletungi ta kombekusele ja tahab sundida teda rikkuma ustavust, mida ta oli kohustatud pidama oma käskijannale Toboso Dulcineale.

«Ei,» ütles ta, uskudes oma ettekujutust — ta ütles seda näälega, mida võis kuulda, — «kõige suurem ilu maailmas ei pea suutma viia mind niikaugele, et ma jätaksin selle jumaldamise, kes on lõigatud ja vajutatud otse mu südame keskkohta ja mu hinge kõige varjatumasse sügavusse. Ole sa, mu valitsejanna, moondatud kohmakaks talunaiseks või kuldse Tajo nümfiks, kes koob kangaid, mis seisavad koos kullast ja siidist, või hoidku sind Merlin või Montesinos kinni, kus nad tahavad, sest kus sa ka iganes oleksid, oled sa minu, ja kus ma iganes oleksin, olen ma olnud sinu oma ja jään selleks.»

Samal silmapilgul, kui ta oma sõnad lõpetas, avanes uks. Don Quijote tõusis voodis püsti, nii pikk kui ta oli, ülalt kuni alla mässitud kollasest atlassist voodivaibasse, peas öömüts ja nägu ning vurrud sidemeis: nägu kriimustuste pärast, vurrud selleks, et nad lõdvaks ei jääks ega alla ei langeks. Selles riietuses nägi ta välja nagu kõige imelikum tont, keda võib ette kujutada. Ta vaatas ukse poole, ja kui ta ootas näha sealt tulevat armunud ja kurba Altisidorat, nägi ta, et sisse astus üliauväärne duenja valge tanulooriga, mis voltides nii pikalt alla langes, et see kattis ja varjas teda peast kuni jalgadeni. Vasakus käes kandis ta põlevat küünlajuppi ja paremat hoidis varjuks ees, et valgus talle silmadesse ei paistaks, mida katsid õige suured prillid. Ta tuli tasa ja kergelt astudes. Don Quijote vaatas teda oma vahitornist, ja kui ta nägi tema riietust ja märkas ta vaikimist, arvas ta, et mõni nõid või võlur tuleb sel kujul tema kallal mõnd kurja tegu toime panema, ja ta hakkas kiiresti risti ette lööma. Nägemus tuli lähemale, ja kui ta jõudis keset tuba, tõstis ta silmad ning nägi, kuidas don Quijote kiiresti ristimärke tegi; ja kui rüütel oli ehmunud, nähes säärast kogu, siis tulija kohkus, nähes tema oma; niipea kui duenja silmas tema kõrget ja kollast kogu, vaip ümber ja nägu sidemetes, mis moonutasid teda, karjatas ta valjusti ja hüüdis:

«Jeesus, mis ma näen?»

Ja ehmatusest kukkus tal küünal käest. Jäädes pimedusse, pöördus ta ja tahtis välja rutata, takerdus aga hirmuga oma seelikusse ja prantsatas rängalt maha.

Kohkunud don Quijote hakkas kõnelema:

«Vannutan sind, viirastus või mis sa oled, ütle mulle, kes sa oled ja mis sa minust tahad. Kui sa oled puhastustules vaevlev hing, siis ütle mulle seda, ja ma teen sinu heaks kõik, mis mu jõud jaksab, sest ma olen ristiinimene ja katoliiklane ja armastan teha head kõigile, sellepärast ma ju astusingi rändrüütlite ordusse, kuhu ma nüüd kuulun ja mille ülesanded ulatuvad isegi kuni heategemiseni puhastustules viibivaile hingedele.»

Kui kitsikuses olev duenja kuulis end vannutatavat,

mõistis ta omaenda hirmu põhjal don Quijote hirmu ja vastas kurva ning tasase häälega:

«Härra don Quijote, kui teie heldus tõesti on don Quijote, mina pole viirastus ega nägemus ega puhastustulest tulnud hing, nagu teie heldus vist mõtles, vaid donja Rodríguez, armulise proua hertsoginna auduenja, kes tuleb teie headuse juurde ühe säärase häda pärast, missuguste vastu teie heldus tavaliselt abi annab.»

«Ütelge mulle, proua donja Rodríguez,» sõnas don Quijote, «kas teie heldus tuleb ehk mõne armusobituse pärast? Teen teile teatavaks, et sellepoolest pole minust asja kellegi jaoks, tänu minu valitsejanna Toboso Dulcinea võrratule ilule. Niisiis, lühidalt, proua Rodríguez, kui teie jätate välja ja kõrvale igasugused armuläkitused, võite minna ja oma küünla uuesti põlema süüdata, ja siis tulge tagasi ja me kõneleme kõigest, mis te soovite ja mis teile kõige enam meeltmööda on, jättes kõrvale, nagu öeldud, igasugused armusepitsused.»

«Mina peaksin tulema kellegi läkitusega, mu härra?» vastas duenja. «Teie heldus tunneb mind vähe. Jah, sest ma pole veel nii vanagi, et niisuguste lapsikustega tegemist teha; jumal tänatud, mul on veel jaksu ihus ja kõik hambad veel suus peale mõne üksiku, mis ma olen kaotanud külmetuse tagajärjel; meil siin Aragónimaal on külmetused ju nii tavalised. Aga oodake mind veidi, teie heldus, ma lähen panen oma küünla uuesti põlema ja tulen silmapilk tagasi ning jutustan siis oma hädast teile, kõigi maailma hädade parandajale.»

Ja vastust ootamata lahkus ta toast, kuhu don Quijote jäi rahustatuna ja mõtlikuna teda ootama. Aga kohe haarasid teda jälle tuhat kahtlust selle uue seikluse kohta ja talle näis, et oli halvasti tehtud ja veel halvemini mõeldud, kui ta asetas end nüüd olukorda, kus võis sattuda hädaohtu ustavus, mida ta oli tõotanud oma daamile, et ta ütles endale: «Kes teab, kas ei taha leidlik ja osav kurat ahvatleda mind nüüd võrku duenja kaudu, kuna see tal keisrinnade, kuningannade, hertsoginnade, markiiside ja krahvinnadega pole korda läinud? Sest ma olen kuulnud palju kordi ja paljusid tarku ütlevat, et kui ta saab, siis saadab ta teile ennem lamedaninalise kui kotkaninalise võrgutajanna.* Ja kes teab, kas mitte üksildus, sobiv juhus ja vaikus ei ärata mu uinuvaid ihasid ja ei sunni mind veel minu aastate juures langema seal, kus ma iial pole komistanud?

Niisugustel juhtudel on parem põgeneda kui võitlust oodata. Aga ei, ma pole vist täie aru juures, et ma sääraseid rumalusi kõnelen ja mõtlen, sest pole võimalik, et valge tanu ja prillidega paks duenja võiks äratada või tekitada himuraid mõtteid kas või kõige riivatumas inimeses maailmas. Kas on tervel maakeral ühtki prisket, värske väljanägemisega duenjat? Kas leidub ehk päikese all duenjat, kes pole tusane, mossis ja pirtsakas? Niisiis eemale siit duenjade kari, kes on kasutu igasuguse inimliku lõbu jaoks! Oo, kui hästi tegi see daam, kellest kõneldakse, et tal oli oma võõrastetoa nurgas kaks duenjakuju prillide ja ömbluspadjakestega, nagu töötaksid nad, ja need kujud aitasid niisama hästi toa väärikust hoida kui tõelised duenjad!»

Nende sõnadega hüppas ta voodist, et sulgeda uks ja proua Rodríguezt mitte sisse lasta. Aga parajasti kui ta seda sulgema hakkas, tuli donja Rodríguez juba tagasi, süüdatud valge vahaküünal käes, ja kui ta nägi lähemalt vaibasse mässitud don Quijotet sidemete, öö- või pigimütsiga, ehmus ta uuesti, taganes paari sammu võrra ja ütles:

«Kas mu julgeolek on kindel, rüütlihärra? Sest ma ei pea väga kombekaks, et teie heldus on voodist üles tõusnud.»

«Just sedasama küsiksin ka mina, auline proua,» vastas don Quijote. «Nii ma siis küsin, kas ma võin julge olla kallaletungi ja vägivalla eest?»

«Kelle vastu või kellelt te seda julgeolekut nõuate, rüütlihärra?» küsis duenja.

«Teilt ja teie vastu nõuan ma seda,» vastas don Quijote, «sest mina pole marmorist ega teie pronksist, ega ole praegu kell kümme hommikul, vaid kesköö, ja isegi veidi rohkem, nagu ma arvan, ja me viibime toas, mis on suletum ja eraldatum, kui pidi olema koobas, kus äraandlik ja jultunud Aeneas nautis ilusat ja vaga Didot. Aga andke mulle oma käsi, aus proua, sest ma ei soovi muud suuremat kindlustust kui minu enda karskus ja vooruslikkus ning see, mida pakub teie üliauväärne tanu.»

Nende sõnadega suudles ta oma paremat kätt* ja haaras duenja käe, mille donja Rodríguez ulatas talle nendesamade kombetalitustega.

Siin teeb Cide Hamete vahemärkuse ja vannub Muhamedi nimel, et ta annaks parema oma kahest mantlist selle

eest, kui ta saaks näha neid kaht, kuidas nad niiviisi teineteisest kinni hoides ja käsikäes sammuvad ukse juurest voodi juurde.

Don Quijote heitis lõpuks oma asemele ja donja Rodríguez istus toolile, veidi eemale voodist, ilma et ta oleks võtnud eest prille või pannud kõrvale küünalt. Don Quijote tõmbas end kerra ja kattis end üleni kinni, nii et ainult nägu välja jäi. Pärast seda kui nad mõlemad olid rahunenud, oli don Quijote esimene, kes vaikuse katkestas ja ütles:

«Nüüd võib teie heldus, armuline proua donja Rodríguez, kõik välja puistata ja ära rääkida, mis teie murelikku südant ja kurba meelt täidab, sest ma kuulan seda karskete kõrvadega ja püüan aidata halastajate tegudega.»

«Ma usun seda,» vastas duenja, «sest teie helduse kenast ja lahkest väljanägemisest ei võinud oodata muud kui nii kristlikku vastust. Tugu on siis nõnda, härra don Quijote, et kuigi teie heldus näeb mind istumas siin toolil Aragóni kuningriigi südames, alandatud ja tagakiusatud duenja riietuses, olen ma pärit Oviedost Astuurias, ja perekonnast, mis on suguluses paljude kõige paremategа tolles provintsis. Aga mu õnnetu saatus ja mu vanemate hooletus, kes jäid enneaegselt vaeseks, ilma et nad isegi oleksid teadnud, kuidas see juhtus, viisid mu Madridi, kus mu vanemad minu nõusolekul, ja et hoida ära veel suuremaid õnnetusi, panid mu õmbluspiigaks ühe tähtsa proua juurde. Ja ma võin öelda teie heldusele, et pilupalistuste tegemises ja pesu õmblemises pole veel keegi tervel mu eluajal minust ette jõudnud. Mu vanemad jätsid mu sinna teenima ja pöördusid oma kodukohta tagasi, kust nad mõni aasta hiljem küll vist taevasse läksid, sest nad olid üpris head ja katoliiklikud kristlased. Ma jäin vaesekslapseks ja pidin leppima viletsa palgaga ja kitside heldustega, mis säärastele teenijatele lossides tavaliselt osaks saavad. Sel ajal armus minusse, ilma et mina oleksin selleks põhjust andnud, üks meie maja ratsakammerteener, juba elatanud mees, habemik ja tähtsa välimusega ja, peaasi, hidalgo nagu kuningaski, sest ta oli mägilane*. Me ei pidanud oma armulugu nii salajas, et see mu perenaisele teatavaks poleks saanud, ja et hoida ära arutamist ja ilmajutte, naitis tema meid meie püha ema roomakatoliku kiriku kombe ja nõudmiste järgi. Sellest abielust sündis tütar, et lõplikult hävitada mu õnne, kui mul üldse mingisugust õnne oli,

mitte et ma oleksin surnud sünnitamise tagajärjel, sest see tuli mul õigesti ja õigeaegselt, vaid sellepärast, et veidi aega hiljem suri mu abikaasa ühe ehmatuse tagajärjel, ja kui mul praegu aeg lubaks seda teile jutustada, siis tean, et teie heldus asja väga imeks paneks.»

Siinkohal hakkas ta haledasti nutma ja ütles:

«Andke mulle andeks, teie heldus härra don Quijote, ma ei suuda end enam hoida, sest iga kord, kui ma oma õnnetükest meelde tuletan, tulevad mul pisarad silmi. Heldeke, kui toredasti ta sõidutas armulist prouat tugeva muula laudjal, kes oli must nagu selge gagaat! Tol ajal ei tarvitatud ju tõldu ega kandetoole, nagu nüüd öeldakse tarvitusel olevat, vaid daamid istusid laudjal oma ratsateenrite taga. Ei, ma ei saa jätta seda teile jutustamata, nii et te näeksite mu hea mehe viisakust ja täpsust. Tema pööras parajasti Santiago tänavasse Madridis, mis on kitsapoolne, kui sealt sõitis talle vastu üks pealinna alkald ja tema ees kaks *alguacil*'i. Niipea kui minu tubli kannupoiss alkaldi nägi, pööras ta muula ümber ja tahtis teda saatma minna. Armuline proua, kes istus laudjal, ütles talle tasakesi: «Mis te teete, õnnetu, kas te ei näe, et mina siin olen?» Alkald kui viisakas inimene pidas oma hobuse kinni ja ütles: «Sõitke oma teed, härra, sest mina olen see, kes peab saatma armulist prouat donja Casildat», sest nii oli mu perenaise nimi. Ometi käis mu mees mütsi käes hoides ikka veel peale, et tema peab alkaldi saatma minema. Seda nähes võttis armuline proua täis viha ja pahameelt ühe jämeda nööpnõela või, ma arvan, isegi naaskli toosist välja ja pistis sellega talle ristluudesse, nii et mu mees karjatas valjusti ja kiskus kogu kehast nii kokku, et paiskas oma perenaise maha. Kaks ta teenrit ruttasid juurde teda üles tõstma ja sedasama tegid ka alkald ja *alguacil*'id. Kogu Guadalajara värav sattus ärevusse, ma tahan öelda, et jõudevahtijate hulk, kes seal oli. Mu perenaine läks jala minema ja mu mees ruttas habemeajaja töötuppa, öeldes, et tal on kogu sisikond läbi pistetud. Jutt mu mehe viisakusest läks nii laiali, et poisikesed talle tänaval järele jooksid, ja sellepärast ning ka põhjusel, et ta oli veidi lühinägelik, laskis armuline proua ta lahti, mäherdune kurvastus talle, nagu ma kindlasti arvan, surmatõve tõi. Mina jäin abituks leseks ja mul oli veel tütar kaela peal, kelle ilu aina kasvas nagu merevaht. Lõpuks, kuna mul oli hea pesuõmbleja kuulsus, armuline proua hertsoginna, kes oli

hiljuti abiellunud armulise härra hertsogiga, arvas heaks võtta mu endaga kaasa siia Aragóni kuningriiki, ja samuti mu tütre. Ja siin, sedamööda kuidas aeg läks, kasvas mu tütar suuremaks ning muutus kõige kenamaks olevuseks maailmas: ta laulab nagu lõoke, tantsib nagu mõte, kergutab nagu meeletu, loeb ja kirjutab nagu koolmeister ja arvutab nagu kitsipung. Tema puhtusest ei kõnele ma midagi, sest voolav vesi pole puhtam. Ja ta peab nüüd, kui ma hästi mäletan, kuusteist aastat viis kuud kolm päeva vana olema, võib-olla ka päev üle või alla selle. Lühidalt, minu tüdrukusse armus ühe väga rikka talumehe poeg, kes elab ühes armulise hertsogihärra külas, mitte väga kaugel siit. Ja tõesti ma ei tea, kuidas see võis sündida, aga nad heitsid ühte, ja tõotades teda naiseks võtta, pettis ta mu tütre ära, nüüd aga ei taha oma lubadust täita. Ja kuigi armuline härra hertsog teab seda, sest ma olen kaevanud talle oma häda mitte üks, vaid mitu korda, ja palunud, et ta käsiks sel talupojal mu tütar naiseks võtta, aga tema teeb, nagu oleks ta kurt ja ei taha mind kuuldagi. Põhjus on selles, et petja isa on väga rikas ja laenab talle raha, ühtelugu astub talle käemeheks ta kahtlastes võlgades, ja sellepärast ei taha hertsog teda pahandada ega talle mingil viisil tüli teha. Ma sooviksin niisiis, mu härra, et teie heldus võtaks enda peale selle ülekohtu heakstegemise, olgu palvete, olgu sõjariistade abil. Sest nagu kõik ütlevad, on teie heldus selleks maailma sündinud, et ülekohut kaotada, kõverusi õigeks teha ja viletsaid avitada. Ja pidage silmas, teie heldus, mu tütre isatust, ta kenadust, noorust ja kõiki neid häid omadusi, mis ma ütlesin tal olevat, sest jumala ja mu südametunnistuse nimel, kõigi näitsikute hulgas, kes mu armulisel proual on, ei leidu ühtki, kes ulatuks ta kingatallanigi; ja see, keda kutsutakse Altisidoraks ja peetakse kõige julgemaks ning kenamaks, kui teda võrrelda mu tütrega, ei ulatu talle lähedale kahe penikoorma pealegi. Teie heldus peab nimelt teadma, et mitte kõik pole kuld, mis hiilgab, sest sellel Altisidoral on rohkem upsakust kui ilu ja rohkem julgust kui tagasihoidlikkust. Peale selle ei ole ta ka päris terve, sest tal on niisugune halb hingeõhk, et võimatu on silmapilkugi tema kõrval seista; ja isegi armuline proua hertsoginna ... aga ma vaikin, sest öeldakse, et seintel on kõrvad.»

«Mis on armulise proua hertsoginnaga, minu elu nimel, proua donja Rodríguez?» küsis don Quijote.

«Selle vannutuse juures,» vastas duenja, «ei saa ma jätta vastamata sellele, mis minult küsitakse, täie tõe järgi. Te näete ju, armuline härra don Quijote, armulise proua hertsoginna ilu, seda näonahka, mis on nagu poleeritud ja sile mõõgapind, neid kaht põske, mis on nagu piimast ja karmiinist ja säravad nagu päike ja kuu, ja kui kenasti ta astub, otsekui põlates maad, kõigest sellest võiks arvata, et ta lausa puistab tervist enda ümber, kust ta läbi läheb. Teadke, teie heldus, et ta võib selle eest tänada esiteks jumalat ja teiseks kaht fontanelli*, mis tal mõlemal säärel on, kust kaudu voolab välja kogu see halb mahl, mida ta täis olevat, nagu arstid ütlevad.»

«Püha Maria!» hüüdis don Quijote. «On's see võimalik, et armulisel proual hertsoginnal säärased äravoolurennid on? Ma poleks seda uskunud, kui seda oleksid öelnud mulle paljasjalgsed mungad, aga kuna proua donja Rodríguez seda ütleb, siis peab see nii olema. Aga säärastest fontanellidest ja säärases paigas ei peaks voolama mitte kehamahlu, vaid vedelat ambrat. Tõepoolest, nüüd ma usun, et niisuguste fontanellide tegemine peab tervise jaoks väga tähtis olema.»

Vaevalt oli don Quijote need sõnad lausunud, kui toa uks suure mürtsuga lahti lükati; ehmatusest selle üle kukkus donja Rodríguezel küünal käest maha ja toas jäi pimedaks nagu hundikurgus, nagu öeldakse. Seejärel tundis vaene duenja, kuidas kaks kätt haarasid tal nii tugevasti kõrist kinni, et ta karjuda ei saanud, ja kuidas keegi teine kiiresti ning sõna lausumata tõmbas tal seelikud üles ja millegagi, mis tundus olevat tuhvel, hakkas laduma talle nii palju hoope, et päris hale oli. Ja kuigi don Quijote haledust tundis, ei liigutanud ta end voodis; ta ei mõistnud, mis asi see võis olla, ja püsis tasa ning vaikselt, ja isegi kartes, et see peksukord võiks ka tema kätte jõuda. Ta kartus polnud asjatu, sest jättes maha tümitatud duenja, kes ei julgenud oiatagi, tulid vaikivad timukad don Quijote juurde, tõmbasid tal lina ja teki pealt ja hakkasid teda nii tihedalt ja tugevasti näpistama, et ta hakkas end rusikatega kaitsma, ja kõik see sündis imetlusväärses vaikuses. Võitlus kestis peaaegu pool tundi, siis lahkusid tondid, donja Rodríguez kohendas oma seelikuid ja läks oma õnnetuse üle hädaldades uksest välja, lausumata sõnagi don Quijotele, kes haledana ja näpistatuna, segasena ja mõtlikuna jäi üksi, kuhu me ta jätamegi vaevlema

soovi kätte teada saada, kes oli see õel nõid, kes ta säherdusse olekusse viis. Küllap seda saadakse teada omal ajal, nüüd aga kutsub meid Sancho Panza ja sedasama nõuab ka jutu hea järjestus.

XLIX PEATÜKK

Sellest, mis juhtus Sancho Panzaga oma saarel patrullkäiku tehes

Me lahkusime suurest maavalitsejast parajasti siis, kui ta oli vihane ja tusane maalija ja petise talumehe pärast, kes oli majordoomuse poolt välja õpetatud, nagu majordoomus omakorda hertsogi poolt; nad kõik heitsid nalja Sancho üle. Tema aga kaitses kindlalt oma seisukohta nende kõigi vastu, nii rumal, jäme ja tahumatu kui ta oligi, ja kui hertsogi kirja salajane lugemine oli lõppenud ning ka doktor Pedro Recio saali tagasi tulnud, ütles Sancho juuresolijaile:

«Nüüd ma mõistan tõesti, et kohtunikud ja maavalitsejad peavad olema pronksist, kui nad tahavad välja kannatada palujate tülitamist, kes igal päeva- ja kellaajal tulevad ja nõuavad, et sa pead neid kuulama ja nendega õiendama. Nad mõtlevad igaüks ainult oma asjale, muu ei puutu neisse. Ja kui kohtunik, vaeseke, neid ei kuula ega nende asju ei aruta, kas sellepärast, et ta ei saa, või sellepärast, et see aeg pole määratud nende jutulevõtmiseks, siis kohe neavad ja laimavad nad teda, mustavad teda ja isegi ta suguvõsa. Rumal paluja, sõge paluja, ära rutta nii, oota parajat aega ja olukorda asjade ajamiseks; ära tule söögi- ega magamisetunnil, sest kohtunikud on lihast ja luust inimesed ja peavad andma loodusele, mis see neilt loomulikult nõuab, välja arvatud ainult mina üksi, kes oma ihulikule olevusele süüa ei anna, tänu siinviibivale härrale doktor Pedro Recio Tirteafuerale, kes tahab, et ma sureksin nälga, ja kinnitab, et see surm olevat elu — andku jumal niisugust elu temale ja kogu ta tõule, ma tahan öelda, halbade arstide tõule, sest head on väärt palmioksi ja loorbereid.»

Kõik, kes Sancho Panzat tundsid, imestasid, kuuldes teda nii peenelt kõnelevat, ja ei osanud seda millegi kui vahest ehk ainult selle arvele panna, et tähtsad tegevused ja ametid kas arendavad või nüristavad mõistust. Lõpuks ütles doktor Pedro Recio Agüero de Tirteafuera, et sel õhtul lubab ta maavalitsejal õhtust süüa, käigu see või kõigi Hippokratese õpetuste vastu. Sellega jäi maavalitseja rahule ja ootas suure igatsusega õhtu ning õhtusöögiaja kättejõudmist. Ja kuigi tema arvates aeg oli seisma jäänud ega liikunud paigast, jõudis ometi kätte tema poolt nii väga igatsetud tund, millal talle anti õhtusöögiks lihasalatit sibulatega ja mõned keedetud vasikajalad, mille omanik küll juba veidi elatanud oli olnud. Ta sõi kõike seda suurema isuga, kui oleks söönud Milano laanepüüsid, Rooma faasaneid, Sorrento vasikaliha, Moróni nurmkanu või Lavajose hanesid. Söömise ajal pöördus ta doktori poole ja ütles talle:

«Vaadake, doktorihärra, nüüdsest peale ärge püüdke mulle enam söögiks anda peeni toite ega valitud roogasid, sest see viiks oma harilikest roopaist välja mu kõhu, mis on harjunud kitse- ja loomalihaga, peki ja suitsulihaga, naeriste ja sibulatega, ja kui talle juhtumisi antakse mõnesuguseid lossiroogasid, siis võtab ta neid vastu pepsilt ja mõnikord iiveldusega. Kõige parem oleks, kui ülemlauameister paneks mulle ette toite, mida nimetatakse *olla podrida*'deks, ja mida enam nad hautatud on, seda paremini nad lõhnavad, ja sinna võib ta sisse pista ja toppida kõik, mis ta tahab, kui see ainult söödav on, mina olen talle selle eest tänulik ja tasun talle selle eest ühel päeval. Ja ärgu keegi mu üle nalja heitku, sest me kas oleme või meid pole; elagem kõik ja söögem rahus ja üksmeeles, sest kui jumal laseb hommiku tulla, siis tuleb see kõigile. Mina tahan valitseda seda saart ilma oma õigust jätmata ja ilma meelehead võtmata. Ja hoidku igaüks silmad lahti ja olgu valvel, sest ma teatan teile, et ka meie oskame põrgut teha, ja kui mulle antakse võimalust, siis saadakse näha imeasju; aga kes meeks hakkab, selle söövad kärbsed ära.»

«Kindlasti, härra maavalitseja,» ütles ülemlauameister, «on kõik väga õige, mis teie heldus ütles, ja mina tõotan kõigi selle saare asukate nimel, et nad on valmis teenima teie heldust kõige hoolsuse, armastuse ja heatahtlusega, sest leebe valitsemisviis, mida teie heldus juba nüüd algu-

ses on näidanud, ei lase neid teha ega mõtelda midagi, mis võiks kujuneda ustavuse rikkumiseks teie helduse vastu.»

«Ma usun seda,» vastas Sancho, «ja nad oleksid rumalad, kui nad midagi muud teeksid või mõtleksid. Ja ma ütlen veel kord, et hoolitsetagu minu ja ühtlasi ka mu Halli ülalpidamise eest, sest see on kõige tähtsam ja vajalikum selles asjas. Ja kui tuleb tund, siis läheme patrullkäiku tegema, sest mina kavatsen puhastada selle saare igasugu rämpsust ja hulkuvast rahvast, päevavarastest ja logelejatest. Te peate nimelt teadma, sõbrad, et jõudehulkujad ja laisklejad tähendavad ühiskonnas sedasama mis lesed mesipuudes, sest nad söövad mee, mida töömesilased koguvad. Ma kavatsen soodustada põllumehi, hoida hidalgodele alal nende eesõigused, anda tasu vooruslikkudele ja kõigepealt pidada au sees usku ja vaimulikke. Mis te arvate sellest, sõbrad? Kas ma räägin väärt juttu või on mul ajud viltu peas?»

«Teie heldus härra maavalitseja,» ütles majordoomus, «kõneleb nii väärt juttu, et ma imestan, kuidas võib nii ilma hariduseta inimene, nagu teie heldus on, sest ma usun, et teil pole mingit haridust, kõnelda nii rohkesti sääraseid õpetussõnu ja tarkusi, mis ulatuvad kaugele välja kõigest sellest, mida teie helduse mõistuselt ootasid need, kes meid siia saatsid, ja meie, kes me siia tulime. Igapäev näeb midagi uut maailmas: naljad muutuvad tõdedeks ja pilkajad jäävad pilgatavateks.»

Õhtu jõudis kätte ja maavalitseja sõi õhtust härra doktor Recio loal. Seejärel seadsid nad end valmis patrullkäiguks; Sanchot saatsid majordoomus, sekretär ja ülemlauameister, kroonik, kes hoolitses selle eest, et panna kirja ta teod, ja nii palju *alguacil*'e ja kirjutajaid, et neist võis moodustada keskmise väesalga. Sancho kõndis nende keskel oma sauaga, nii et aina vaata! Kui nad paar linnakese tänavat olid läbi käinud, kuulsid nad mõõgakõlinat. Nad ruttasid sinna ja leidsid, et seal oli taplemas ainult kaks meest. Nähes korravõimusid tulevat, peatusid võitlejad ja üks neist ütles:

«Appi, jumala ja kuninga nimel! Kuidas on võimalik, et selles linnas inimesi avalikult riisutakse ja neile keset tänavat kallale tungitakse?»

«Rahustuge, hea inimene,» ütles Sancho, «ja jutustage mulle, mis on selle tapluse põhjuseks, sest mina olen maavalitseja.»

Teine võitlejaist ütles:

«Härra maavalitseja, ma teen seda üsna lühidalt: teadke, teie heldus, et see isand võitis praegu selles mängumajas otse siin vastas üle tuhande reaali, ja jumal teab kuidas. Mina viibisin juures ja otsustasin enam kui ühe kahtlase juhuse tema kasuks, täitsa vastupidi sellele, mis mu südametunnistus mulle ütles. Ta tõusis laua tagant oma võiduga, ja ma ootasin, et ta annab mulle vähemalt ühe eskuudo tasuks, on nimelt kombeks anda tasu nii tähtsatele meestele nagu mina, kes me jälgime, kas käigud on head või halvad, toetame ülekohut ja hoiame ära tülisid, aga selle asemel pistis tema oma raha taskusse ja lahkus majast. Ma läksin pahasena talle järele ja palusin teda heade ning viisakate sõnadega, et ta annaks mulle vähemalt kaheksa reaali, kuna ta teab, et ma olen auväärt inimene ja mul pole ei ametit ega tulukohta, sest mu vanemad pole mulle esimest õpetanud ega teist jätnud. Aga see petis, kes on suurem varas kui Cacus ja suurem valemängija kui Andradilla, ei tahtnud anda mulle rohkem kui neli reaali, millest teie heldus härra maavalitseja näeb, kui häbitu ja südametunnistuseta ta on. Aga ausõna, kui teie heldus poleks siia jõudnud, oleksin ma teda sundinud kogu võidusumma välja laduma ja talle tubli õpetuse andnud.»

«Mis ütlete teie selle kohta?» küsis Sancho.

Ja teine vastas, et kõik, mis ta vastane ütles, on tõsi ja et tema ei tahtnud anda talle rohkem kui neli reaali sellepärast, et ta andis neid talle tihti; ja need, kes ootavad andi võidetud rahast, peavad olema viisakad ja võtma rõõmsa näoga vastu, mis neile antakse, mitte aga hakkama võitjatega jagelema, kui nad just kindlalt ei tea, et need valemängijad on ja et raha, mis nad võidavad, on halvasti võidetud. Kõige paremaks tõenduseks selle kohta, et tema on aus inimene ja mitte varas, olevat just see, et ta ei tahtnud sellele mehele midagi anda, sest valemängijad olevat alati nagu maksukohuslased mängu pealtvaatajaile, kes nende konkse tunnevad.

«Nii see on,» ütles majordoomus. «Otsustage, teie heldus härra maavalitseja, mis nende inimestega teha tuleb.»

«Teha tuleb järgmist,» vastas Sancho, «teie, võitja, olgu te hea või halb või mitte kumbagi, andke kohe sellele pussikangelasele sada reaali, ja peale selle peate välja laduma kolmkümmend reaali vaeste vangide heaks; teie aga, kellel pole ei ametit ega tulukohta ja kes te sellel saarel ilma

tegevuseta ringi logelete, võtke kohe need sada reaali ja homse päeva jooksul lahkuge siit saarelt kümneks aastaks maapakku, ähvarduse all, et kui te seda määrust rikute, siis lõpetate oma maapao teises ilmas, sest ma riputan teid häbiposti või vähemalt teeb seda timukas minu käsul; ja ärgu keegi mulle vastu rääkigu, või ta saab mu kätt tunda.»

Üks ladus raha välja, teine võttis selle vastu; viimane lahkus saarelt, esimene läks ära koju, ja maavalitseja ütles:

«Kui ma üldse midagi suudan, siis panen ma kõik need mängumajad kinni, sest mulle näib, et nad on väga kahjulikud.»

«Seda maja siin vähemalt,» ütles üks kirjutajatest, «ei saa teie heldus küll kinni panna, sest seda peab üks tähtis isik, ja tõtt-öelda, kaotab ta aasta jooksul palju rohkem raha kaardimänguga, kui ta selle pealt teenib. Teiste, alamajärguliste mängumajade vastu võib teie heldus oma võimu näidata, sest just need teevadki kõige rohkem kahju ja varjavad kõige rohkem kelmusi, tähtsate rüütlite ja isandate majades aga ei julge tuntud valemängijad oma võtteid kasutada. Ja kuna mängupahe on muutunud üldiseks, siis on parem, et mängitaks suursugustes majades, mitte aga mõne käsitöölise majas, kus pärast kesköödhaaratakse mõni õnnetu kinni ja nülitakse elusalt.»

«Noh, kirjutaja,» ütles Sancho, «ma tean ise, et selle asja kohta võib väga palju ütelda.»

Sel ajal jõudis nende juurde korravalvur, tuues kaasa ühe kinnivõetud noormehe, ja ütles:

«Härra maavalitseja, see noormees tuli meie poole, aga niipea kui ta õiguseteenreid silmas, pöördus ta ümber ja pani jooksu nagu hirv — see on kindel märk, et ta peab mõni kurjategija olema. Mina tormasin talle järele, ja kui ta poleks komistanud ega kukkunud, poleks ma teda iial kätte saanud.»

«Miks sa ära jooksid, poiss?» küsis Sancho.

Seepeale vastas noormees:

«Selleks, härra, et pääseda vastamisest neile paljudele küsimustele, mis seadusevõimud esitavad.»

«Mis ametit sa pead?»

«Ma olen kangur.»

«Ja mida sa kood?»

«Piigi raudotsi teie helduse lahkel loal.»

«Ah teie tahate olla lõbus poiss? Mängite vembumeest? Hüva! Aga kuhu te tahtsite praegu minna?»

«Värsket õhku hingama, härra.»

«Ja kus siin saarel hingatakse värsket õhku?»

«Seal, kus tuul puhub.»

«Hea, et annate väga parajaid vastuseid; te olete arukas noormees. Aga nüüd pidage mind tuuleks, mina puhun teile ahtrisse ja saadan teid vangihoone poole. Hei, võtke ta kinni ja viige ära, sest ma lasen tal täna öösel seal ilma värske õhuta magada.»

«Jumala eest,» ütles noormees, «niisama vähe panete te mind vangihoones magama, kui te mind kuningaks teete.»

«Aga miks ei saa ma sind siis vangihoones magama panna?» küsis Sancho vastu. «Kas mul pole võimu sind kinni võtta ja sind lahti lasta, nii kuidas ma aga tahan?»

«Olgu teie heldusel nii palju võimu kui tahes,» vastas noormees, «aga sellest ei jätku, et panna mind magama vangihoones.»

«Kuidas nii?» küsis Sancho vastu. «Viige ta kohe sinna, kus ta oma silmaga näeb, kuidas ta eksib, isegi kui vanglaülem tahaks näidata tema vastu üles omakasupüüdlikku heldemeelsust, sest ma panen talle peale kaks tuhat tukatit trahvi, kui ta sind sammu võrragi vangihoonest välja laseb.»

«See kõik on naeruväärne,» vastas noormees. «Asi on nii, et maailmas pole inimest, kes saaks mind sundida magama vangihoones.»

«Ütle mulle, kurivaim,» sõnas Sancho, «on's sul mõni ingel, kes su välja toob ja sul jalarauad ära võtab, mis ma lasen sulle panna?»

«Noh, härra maavalitseja,» vastas noormees lõbusasti, «arutame õige seda asja lähemalt. Oletage, teie heldus, et te käsite viia mind vangi ja seal pannakse mul jalad raudu ja ahelasse ja heidetakse maa-alusesse kongi ja vanglaülema peale pannakse raske karistus, kui ta peaks mu välja laskma, ning tema täidab ka seda, mis tal käskitakse. Olgu pealegi, aga kui ma ei taha magada ja tahan ärkvel olla terve öö sõba silmale laskmata — kas suudaks teie heldus kogu oma võimuga sundida mind magama, kui ma ei taha?»

«Kindlasti mitte,» ütles sekretär, «ja poiss on end osavasti välja keerutanud.»

«Tähendab,» ütles Sancho, «kui te ei maga, siis mitte

muul põhjusel kui ainult omal tahtmisel, mitte sellepärast, et minu tahtmisele vastu hakata?»

«Ei, härra,» ütles noormees, «mitte sinnapoolegi!»

«Noh, minge siis ja jumal teiega,» ütles Sancho. «Minge koju magama ja andku jumal teile head und, sest mina ei taha seda teilt röövida. Aga ma soovitan teil edaspidi mitte seadusevõimudega nalja heita, sest te võite sattuda kokku mõnega, kes teile teie naljaga vastu pead annab.»

Noormees läks minema ja maavalitseja jätkas oma ringkäiku. Veidi aja pärast tulid kaks korravalvurit, tõid ühe kinnipeetud mehe ja ütlesid:

«Härra maavalitseja, see siin, kes näib mehena, ei ole seda mitte, vaid naine, kes meheriideid kannab, ja sealjuures mitte inetu naine.»

Nad tõstsid talle näo juurde kaks või kolm laternat, mille valgusel nägid umbes kuueteistkümneaastase või pisut vanema tütarlapse nägu, kelle juuksed olid kogutud kullast ja rohelisest siidist juuksevõrgu alla ja kes oli kaunis nagu tuhat pärlit. Nad vaatasid teda ülalt kuni alla ja nägid, et ta kandis punaseid siidsukki valgest taftist põlvesidemetega, mis olid kaunistatud kullast ja kudrustest narmastega; tal olid rohelisest kuldbrokaadist püksid ja sellestsamsat riidest lahtine kuub ning selle all kandis ta ülipeenest valge- ja kullavärvi riidest vammust; jalas olid tal valged meestekingad. Tal polnud vööl mõõk, vaid väga kallis pistoda ja sõrmes oli tal palju ning väga ilusaid sõrmuseid. Lühidalt, tütarlaps meeldis kõigile, aga ükski neist, kes teda nägid, ei tundnud teda. Kohalikud elanikud ütlesid, et nad ei oska arvata, kes see võiks olla; Sanchole mängitavate vempude kaasteadjad aga panid asja veel enam imeks, sest see sündmus ja leid polnud nende poolt korraldatud, ja nii ootasid nad siis kõheldes, millega asi lõpeb. Sancho oli üllatatud neiu ilust ja küsis talt, kes ta on, kuhu läheb ja missugune põhjus on sundinud teda neid riideid selga panema. Neiu lõi silmad kombekalt ning häbelikult maha ja vastas:

«Ma ei saa, mu härra, nii avalikult öelda seda, mida mul nii tähtis oli salajas hoida. Ma tahaksin ainult, et üks asi selge oleks, nimelt et ma pole varas ega mingisugune kuritegelik isik, vaid õnnetu neiu, keda armukadeduse võim on sundinud rikkuma viisakust, mida nõuab kombekus.»

Kui majordoomus seda kuulis, ütles ta Sanchole:

«Käskige inimestel eemale minna, härra maavalitseja,

nii et see daam võiks vähema piinlikkusega ütelda, mis ta soovib.»

Maavalitseja andis selle käsu, kõik läksid eemale peale majordoomuse, ülemlauameistri ja sekretäri. Nähes siis, et nad üksi on, kõneles neiu edasi järgmiselt:

«Mina, mu härrad, olen Pedro Pérez Mazorca tütar, kes on selle paikkonna villarentnik ja käib tihti mu isa majas.»

«See asi pole õige, mu preili,» ütles majordoomus, «sest ma tunnen väga hästi Pedro Pérezit ja tean, et tal pole ühtki last, ei poega ega tütart; pealegi ütlete teie, et ta on teie isa, ja siis lisate kohe juurde, et ta käib tihti teie isa majas.»

«Seda panin ka mina tähele,» ütles Sancho.

«Ma olen praegu, mu härrad, nii segane, et ma ei tea, mis ma kõnelen,» vastas neiu. «Tõde on see, et ma olen Diego de la Llana tütar, keda teie heldused kõik tundma peaksid.»

«See võib õige olla,» vastas majordoomus, «sest ma tunnen Diego de la Llanat ja tean, et ta on tähtis ning rikas hidalgo ja tal on üks tütar ja üks poeg, ja et sestsaadik kui ta leseks jäi, pole terves selles paikkonnas ühtki inimest, kes võiks öelda, et ta on näinud tema tütre nägu, sest ta hoiab teda nii varjatult, et ei luba isegi päikesel teda näha, aga sellest hoolimata käib kuuldus, et ta olevat imeilus.»

«See on tõsi,» vastas neiu, «ja see tütar olen mina. Kas kuuldus valetab mu ilu kohta või mitte, selle üle saite juba selgust, mu härrad, sest te nägite mind.»

Ja seejuures hakkas ta haledasti nutma.

Seda nähes kummardus sekretär ülemlauameistri kõrva juurde ja ütles talle üsna tasa:

«Kahtlemata peab selle vaese neiuga olema juhtunud midagi tõsist, kui nii suursuguste vanemate laps seesugustes riietes ja säärasel kellaajal kodust väljas on.»

«Selles pole kahtlust,» vastas ülemlauameister, «seda enam, et ta pisarad kinnitavad seda oletust.»

Sancho trööstis neiut nii lahkete sõnadega, kui ta vähegi oskas, ja palus, et ta ilma igasuguse kartuseta jutustaks neile, mis temaga on juhtunud, sest nemad kõik püüavad suure agarusega ja kõigi võimalikkude abinõudega teda aidata.

«Lugu on nii, mu härrad,» vastas ta, «et minu isa on mind hoidnud luku taga nüüd juba kümme aastat, sest

ajast saadik, kui mu ema on mulla all. Missat kuulan ma meie koduses uhkes kabelis, ja kogu selle aja jooksul pole ma näinud muud kui taevapäikest päevaajal ja kuud ning tähti ööajal. Ma ei tea, mis on tänavad, väljakud ja kirikud ega tunne ühtki meest peale oma isa, venna ja rentniku Pedro Pérezi; ja et viimane tavaliselt meie majas käib, tuligi mul mõttesse öelda, et ta on mu isa, selleks et mitte avaldada oma tõelise isa nime. Minu kinnipidamine ja keeld majast välja minna, kas või ainult kirikussegi, on mind juba ammu päris ahastusse viinud. Ma tahtsin näha maailma või vähemalt linna, kus ma olen sündinud, sest mulle näis, et see soov pole vastuolus lugupidamisega, mida suursugused neiud peavad enda vastu alal hoidma. Kui ma kuulsin härjavõitlustest, ratsamängudest ja näitemängude ettekandmisest, siis palusin oma venda, kes on üks aasta minust noorem, öelda mulle, mis asjad on need ja veel paljud muudki, mida mina pole näinud. Tema seletas seda mulle nii hästi, kui ta vähegi oskas; aga tema sõnad ainult õhutasid veelgi enam mu soovi seda kõike oma silmaga näha saada. Ühesõnaga, lühendades oma hukatuse lugu, ütlen, et palusin oma venda tungivalt ... oh, et ma ometi iial midagi säärast poleks palunud!»

Ja jälle hakkas ta nutma. Majordoomus ütles talle:

«Jätkake, mu preili, ja viige lõpule jutustus sellest, mis teiega on juhtunud, sest teie sõnad ja pisarad hoiavad meid kõiki põnevil.»

«Vähe sõnu on mul jäänud lausuda,» vastas neiu, «kuigi palju pisaraid veel nutta, sest halvasti juhitud soovid ei või endaga kaasa tuua muid tagajärgi kui sääraseid.»

Neiu ilu oli ülemlauameistri hinge tunginud, ja et teda veel kord näha, tõstis ta uuesti laterna, ning talle näis, et need pole mitte pisarad, mis ta nutab, vaid helmed või niitude kastepiisad, ja ta ülendas neid veelgi ning tõstis idamaa pärliteks ja soovis, et neiu õnnetus poleks nii suur, nagu võis arvata ta nutu ja ta ohete järgi. Maavalitseja oli ahastuses, et neiu viivitas oma loo jutustamisega, ja palus teda neid mitte enam kauem teadmatuses hoida, sest aeg oli juba hiline ja suur osa linnast veel läbi käimata. Nuuksudes ja aeg-ajalt ohates hakkas neiu jälle kõnelema:

«Kogu mu õnnetus ja häda seisab selles, et ma palusin oma venda panna mind meherriietesse, anda mulle selga mõni oma ülikond ja viia mind ühel ööl, kui meie isa ma-

gab, linna vaatama. Tüdinud mu palvetest, andis ta viimaks mu soovile järele; ta pani mu nendesse riietesse, ise tõmbas selga minu omad, mis on talle nagu loodud, sest tal pole habemeudetki, ja ta on, võta või jäta, imeilusa tütarlapse moodi; ja täna öösel, vahest umbes tund aega tagasi, tulime me kodunt välja ja käisime oma noore ning mõistmatu meele juhtimisel läbi kogu linna; tahtsime juba hakata koju tagasi pöörduma, kui nägime tulevat üht suurt salka inimesi, ja vend ütles mulle: «Õde, see on küll vist patrull, anna nüüd jalgadele valu ja tule mulle joostes järele, sest kui nad meid ära tunnevad, siis läheb meil halvasti!» Nende sõnadega pöördus ta ümber ja hakkas mitte jooksma, vaid lausa lendama. Mina aga ei jõudnud kuut sammugi astuda, kui ma ehmatuse mõjul maha kukkusin, ja siis jõudis sinna see seaduseteener, kes mu teie helduse ette tõi, kus ma nagu halb ja kergemeelne tüdruk seisan häbistatuna nii paljude inimeste ees.»

«Tõepoolest, mu preili,» ütles Sancho, «teiega pole siis juhtunud mingit muud äpardust, ega ole armukadedus, nagu te oma jutustuse algul ütlesite, teid sundinud kodunt välja tulema?»

«Minuga pole midagi juhtunud ega ole mind ka armukadedus kodunt välja toonud, vaid ainult soov maailma näha, ja see soov ei ulatunud kaugemale kui saada näha selle linnakese tänavaid.»

Neiu ütluse tunnistas lõplikult tõeks kahe korravalvuri ilmumine ta kinnivõetud vennaga, kellele üks valvur oli järele jooksnud, kui noormees oma õe juurest põgenes. Ainult et tal oli seljas uhke seelik ja helesinisest damastist peleriin peenest kullast poortidega, peas polnud tanu ega üldse midagi ehteks, ainult juuksed, mis olid nagu kuldvõrud — nii heledad ja käharad olid nad. Maavalitseja, majordoomus ja ülemlauameister viisid tema kõrvale, ja ilma et neiu oleks kuulnud, küsisid temalt, miks ta neid riideid kannab. Ja noormees, mitte vähem häbenedes ja kimbatuses kui ta õde, jutustas sedasama, mida oli jutustanud neiu, ja selle üle oli armunud ülemlauameistril väga hea meel. Aga maavalitseja ütles neile:

«Kindlasti, härrased, oli see suur lapsetemp, ja et säärast rumalust ja julgustükki ära rääkida, selleks poleks vaja olnud nii palju sõnu, pisaraid ja ohkeid. Kui te oleksite öelnud ainult, et oleme need ja need, putkasime kodunt ära, et natuke ringi jalutada, ja mõtlesime selle

tembu välja ainult uudishimu pärast, ilma mingi muu plaanita, siis oleks lool lõpp olnud ilma õhkamisteta ja nutujoruta, ja asi sellega.»

«See on õige,» vastas neiu, «aga ma pean teie heldustele ütlema, et ma sattusin suurde segadusse ega osanud end nii üleval pidada, nagu oleks vaja olnud.»

«Katki pole midagi,» vastas Sancho. «Me viime teid mõlemaid teie isa majasse, võib-olla pole ta teie puudumist veel märganud, ja edaspidi ärge olge nii lapsikud ega nii himulised maailma nägema, sest kombekas neiu istub kodus, nagu oleks tal jalg murtud, ja naine ja kana lähevad ringi käies kergesti kaotsi, ja see, kes on himuline nägema, on ka himuline end näitama, rohkem ma ei ütle.»

Noormees tänas maavalitsejat armuliku kavatsuse eest nad koju saata, ja siis hakkasid kõik liikuma nende maja poole, mis asus üsna lähedal. Kohale jõudes viskas noormees kivikese vastu võreakent ja kohe tuli alla teenija, kes oli neid oodanud, avas neile ukse ja nad astusid sisse, jättes kõiki imetlema niihästi nende kenadust ja ilu kui ka nende soovi näha maailma öösel ja ilma oma kodukohast lahkumata. Aga kõik panid selle nende nooruse arvele.

Ülemlauameistri süda oli täiesti võidetud ja ta kavatses kohe järgmisel päeval paluda neiut tema isalt endale naiseks, lootes kindlasti, et talle ära ei öelda, kuna ta on hertsogi teenistuses. Ja Sancholgi tekkis soov ja tahtmine naita noormees oma tütre Sanchicaga, ja ta otsustas asja parajal ajal kõne alla võtta, arvates, et maavalitseja tütrele ei võida ühtki abikäsat keelata.

Sellega lõppes patrullkäik tol ööl ja kaks päeva hiljem kogu Sancho maavalitsemine, mille tõttu kõik ta plaanid tühja ja nurja läksid, nagu allpool näha saadakse.

L PEATÜKK

Kus teatatakse, kes olid nõiad ja timukad, kes peksid duenjat ja näpistasid ning kriimustasid don Quijotet, ja jutustatakse sellest, kuidas paaž viis kirja Teresa Panzale, Sancho Panza naisele

Cide Hamete, selle tõepärase loo kõige pisemate üksikasjade põhjalik uurija, jutustab, et sel ajal, kui donja Rodríguez oma ruumist lahkus, et minna don Quijote juurde, kuulis seda teine duenja, kes temaga ühes toas magas, ja kuna duenjad tahavad alati kõike teada, kuulda ja välja nuhkida, läks ta tema järel nii vaikselt, et tubli Rodríguez seda ei märganud. Niipea kui duenja nägi teda astuvat don Quijote tuppa, jooksis ta silmapilk, sest tal ei puudunud kõigi duenjade üldine kalduvus keelepeksuks, armulise proua hertsoginna juurde ja teatas talle, et donja Rodríguez viibib don Quijote toas. Hertsoginna ütles seda hertsogile ja palus temalt luba, et tema ja Altisidora võiksid minna vaatama, mida too duenja don Quijotest tahab. Hertsog andis loa ja mõlemad naised hiilisid väga ettevaatlikult ja samm-sammult tasakesi toa ukse taha ja jäid seisma sellele nii lähedale, et kuulsid kõik, mis sees kõneldi. Aga kui hertsoginna kuulis, et Rodríguez tõi avalikkuse ette ta fontäänide Aranjuezi*, ei kannatanud ta seda välja, niisama vähe ka Altisidora, ja täis viha ning kättemaksuhimu tormasid nad hooga tuppa ja näpistasid don Quijotet ning kolkisid duenjat nii, nagu juba eespool on jutustatud, sest teotused, mis käivad otse naiste ilu ja enesearmastuse pihta, äratavad neis suurt viha ja süütavad kättemaksuhimu. Hertsoginna jutustas hertsogile, mis oli juhtunud, ja see valmistas viimasele suurt lõbu. Jätkates oma plaani don Quijotega nalja heita, et sellest ajaviidet saada, läkitas hertsoginna paaži, kes oli mänginud Dulcinea osa tema nõidusest vabastamise etenduses — kogu selle asja oli Sancho oma maavalitseja-ametis hoopis unustanud —, Sancho naise Teresa Panza juurde kirjaga tema mehelt ja teisega temalt, hertsoginnalt endalt, ning suure ja kalli korallkee kingituseks.

Meie lugu jutustab, et paaž oli arukas ja terane poiss, ja soovides oma härrastele teenet osutada, sõitis väga hea meelega Sancho kodukülasse. Küla juurde jõudes nägi ta ühe oja ääres hulka naisi pesu pesemas ja küsis nendelt,

kas nad teaksid talle öelda, kas selles külas elab keegi Teresa Panza nimeline naine, kellegi Sancho Panza abikaasa, kes on kannupoisiks ühe don Quijote nimelise rüütli juures. Seda küsimust kuuldes tõusis üks tüdruk, kes ka pesu pesi, püsti ja ütles:

«See Teresa Panza on minu ema ja too Sancho minu auline isa ning too rüütel on meie peremees.»

«Tulge siis, neiuke,» ütles paaž, «ja viige mind oma ema juurde, sest ma toon talle kirja ja kingituse teie isalt.»

«Seda teen ma väga hea meelega, mu härra,» vastas tüdruk, kes paistis olevat umbes neljateistkümneaastane; jättes pesu ühe kaaslanna hoolde ja ilma endal juukseid korraldamata ja jalgu kinni panemata — ta oli nimelt paljajalu ja sassis peaga — hüppas ta paaži ratsu ette ja ütles:

«Tulge, teie heldus, meie maja asub küla serval ja mu ema on suures mures, sest ta pole kaua aega saanud teateid mu aulise isa kohta.»

«Mina toon talle nii häid sõnumeid,» ütles paaž, «et ta peab nende eest jumalat tänama.»

Viimaks jõudis tüdruk hüpates, joostes ja keksides külasse, ja veel enne, kui ta majasse astus, hüüdis ta valjusti ukse juurest:

«Tule välja, ema Teresa, tule välja, tule välja, sest siin on üks härra, kes toob kirja ja muud mu healt isalt.»

Selle hüüde peale tuli ta ema Teresa Panza välja, käes takukoonal; tal oli seljas nii lühike hall seelik, nagu oleks see tal häbistava eluviisi pärast ära lõigatud*, peale selle hall pihik ja särk. Ta ei paistnud väga vana, kuigi näis olevat üle neljakümne, aga tugev, tubli, jõuline ja tõmmu. Nähes oma tütart ja tema kõrval paaži ratsa hobuse seljas, küsis ta:

«Mis on, laps? Kes see härra on?»

«Üks armulise proua donja Teresa Panza teener,» vastas paaž.

Nende sõnadega hüppas ta hobuse seljast maha, laskis väga alandlikult põlvili proua Teresa ette ning ütles:

«Andke mulle oma käed, armuline proua donja Teresa, kui härra don Sancho Panza, Barataria saare tõelise maavalitseja seaduslik naine.»

«Ärge tehke seda, mu härra, tõuske püsti!» vastas Teresa. «Mina ei ole mingi lossidaam, vaid vaene talunaine, maasonkija tütar ja rändava kannupoisi, aga mitte mingisuguse maavalitseja naine.»

«Teie heldus,» vastas paaž, «on auväärse maavalitseja väga auväärne naine, ja selle tõe kinnituseks võtke vastu see kiri ja see kingitus.»

Ja silmapilk võttis ta taskust välja korallkee kullast vahehelmestega, pani selle Teresale kaela ja ütles:

«See kiri on härra maavalitsejalt, teine aga, mis mul kaasas on, ja need korallid on armuliselt proua hertsoginnalt, kes saatis mind teie juurde.»

Teresa oli jahmunud ja ta tütar samuti, ja tüdruk ütles:

«Löödagu mind maha, kui siin pole mängus meie peremees don Quijote. Küllap tema vist andis isale selle maavalitsuse või krahvkonna, mida ta talle nii palju kordi on tõotanud.»

«Täiesti õige,» vastas paaž, «sest lugupidamise tõttu don Quijote vastu on härra Sancho nüüd Barataria saare maavalitseja, nagu te sellest kirjast näha saate.»

«Lugege see mulle ette, teie heldus härra aadlik,» ütles Teresa, «sest kuigi ma oskan kedrata, ei oska ma raasugi lugeda.»

«Mina samuti mitte,» lisas Sanchica juurde. «Aga oodake siin, ma lähen kutsun kellegi, kes selle ette loeks, kas kirikisanda enda või bakalaureus Sansón Carrasco, kes tulevad väga hea meelega, et kuulda uudiseid minu isast.»

«Pole vaja kedagi kutsuda, sest mina ei oska küll kedrata, aga ma oskan lugeda ja loen ta teile ette.»

Ja ta luges neile kirja täielikult ette, aga kuna see juba eespool on ära toodud, siis ei pane me seda siia.

Seejärel võttis ta välja teise, hertsoginna kirja, mis lausus järgmist:

«Armas sõber Teresa! Teie abikaasa head loomu- ja vaimuomadused ergutasid ja sundisid mind paluma oma abikaasat hertsogit, et ta annaks temale maavalitsejakoha ühel neist paljudest saartest, mis temale kuuluvad. Mul on teateid, et ta valitseb nagu kotkas, mille üle mul on väga hea meel ja järelikult ka mu abikaasal hertsogil; ja sellepärast tänan ma taevast tuhat korda, et ma ei eksinud, valides tema selle maavalitsuse peale, sest proua Teresa peab nimelt teadma, et väga raske on leida maailmas head maavalitsejat, ja annaks jumal, et mina oleksin niisama hea inimene, kui Sancho on hea valitseja.

Saadan Teile siinjuures, mu armas, ühe korallkee kullast vahehelmestega. Ma oleksin hea meelega soovinud, et see oleks idamaistest pärlitest olnud, aga kes annab sulle kondi, see ei soovi su surma. Tuleb aeg, millal me tuttavaks ja kokku saame, ja jumal teab, mis veel tuleb. Tervitage minu poolt oma tütart Sanchicat ja öelge talle minu nimel, et seadku end valmis, sest mina mõtlen ta mehele panna kõrgest seisusest isikule, enne kui ta asjast arugi saab.

Mulle kõneldakse, et teie kandis olevat suured tammetõrud, saatke mulle paar tosinat, nad oleksid mulle eriti kallid, kuna nad Teie käest tulevad. Kirjutage mulle pikalt ja teatage oma tervisest ja heaolust, ja kui Teil midagi vaja peaks minema, siis tarvitseb teil vaid suud paotada, ja Teie soov arvatakse käsuks. Jumal kaitsku Teid!

Kirjutatud meie lossis.

Teid väga armastav sõbratar
Hertsoginna.»

«Ah,» hüüdis Teresa, kui ta oli kirja kuulnud, «kui hea, kui lihtne ja kui lahke proua! Niisuguste prouadega olen nõus ennast kas või maha matta laskma, mitte aga niisuguste hidalgode naistega, nagu meie külas on, kes arvavad, et nende hidalgoseisuse pärast ei tohi neid tuulgi puutuda, ja kui nad kirikusse lähevad, on nad nii kõrkust täis, nagu oleksid nad lausa kuningannad ise, ja paistab, nagu oleks neile alandav ühe talunaise peale vaadatagi. Aga näe siin see hea proua on küll hertsoginna, aga nimetab mind oma sõbraks ja käib minuga ümber nagu omasugusega — tehku jumal teda selle eest ühesuguseks kõige kõrgema kellatorniga, mis La Manchas on! Ja mis puutub tammetõrudesse, mu härra, siis saadan neid tema kõrgeaususele terve matitäie, ja nii suuri, et neid tullakse vaatama nagu imeasju. Nüüd aga, Sanchica, hoolitse selle isanda võõrustamise eest: vaata tema hobuse järele, too tallist mune, lõika tublisti pekki, ja anname talle niisuguse lõunasöögi nagu mõnele vürstile, sest head uudised, mis ta meile tõi, ja ta kena väljanägemine on seda väärt. Mina lähen vahepeal teatama meie rõõmust naabrinaistele ja kirikisandale ning habemeajajale meister Nicolásile, kes olid ja on su isa suured sõbrad.»

«Jah, ma teen kõik, ema,» vastas Sanchica, «aga sa pead pool sellest keest mulle andma, sest ma ei pea armulist

proua hertsoginnat nii rumalaks, et ta oleks saatnud terve kee ainult sulle üksi.»

«Ta jääb tervenisti sulle, laps,» vastas Teresa, «aga lase ma kannan teda mõni päev kaelas, sest ta rõõmustab tõesti mu südant.»

«Teie rõõmustate samuti,» ütles paaž, «kui saate kompsu, mis mul selles reisipaunas on. See on nimelt väga peenest kalevist kuub, mida maavalitseja ainult üks päev jahil olles kandis ja mille ta saadab täielikult preili Sanchicale.»

«Elagu ta tuhat aastat,» vastas Sanchica, «ja ka see, kes mulle selle toob, ja isegi kaks tuhat, kui vaja peaks olema.»

Seejärel lahkus Teresa majast, kirjad käes ja kee kaelas; ta läks, põristades sõrmedega kirja nagu tamburiini, ja saades juhuslikult kokku kirikisanda ning Sansón Carrascoga, hakkas tantsiskledes kõnelema:

«Ausõna, nüüd pole enam vaeseid sugulasi, maavalitseja kohakene on meil käes! Tulgu nüüd mõni mukitud hidalgomutt veel minuga tüli norima, küll ma talle näitan!»

«Mis see kõik tähendab, Teresa Panza? Mis narrused need on ja mis paberid?»

«Ei muud narrust pole ühti, kui et siin on hertsoginnade ja maavalitsejate kirjad, ja need, mis mul kaelas on, on kallid korallid, avemariad ja issameied on taotud kullast*, ja mina olen proua maavalitseja.»

«Meie ei mõista sellest ei maad ega ilma, Teresa, ega saa aru, mis te kõnelete.»

«Siit võite seda näha,» vastas Teresa ja andis neile kirjad.

Kirikisand luges neid valjusti, nii et ka Sansón Carrasco neid kuulis; siis vaatasid Sansón ja kirikisand teineteisele otsa, imestades selle üle, mis nad olid lugenud, ja bakalaureus küsis, kes oli need kirjad toonud. Teresa vastas, et tulgu nad temaga kaasa tema koju, seal näevad nad käskjalga, noormees olevat nagu kuldne mänd, ja ta olevat toonud talle veel teise kingituse, mis on rohkem väärt kui see. Kirikisand võttis tal korallkee kaelast, vaatas ja uuris seda hoolega, ja teinud kindlaks, et korallid olid tõesti kallid, imestas ta jälle ja ütles:

«Vannun kuue nimel, mida ma kannan, et ma tõesti ei tea, mida öelda või mõelda neist kirjadest ja kingitustest: ühelt poolt ma näen ja katsun oma käega, et need on kallid korallid, teiselt poolt loen, et üks hertsoginna palub endale saata kaks tosinat tammetõru.»

«Jah, sel asjal pole otsa ega aru!» ütles siis Carrasco. «Hea küll, lähme vaatama kirja toojat ja pärime temalt teateid selle kohta, mis meile on arusaamatu.»

Nii nad tegidki, ja Teresa läks ühes nendega tagasi. Nad leidsid paaži sõelumas otri oma ratsu jaoks ja Sanchica lõikamas pekiviilusid, et neile mune peale lüüa ja lõunaks paažile anda, kelle välimus ja kenad riided kirikisandale ja bakalaureusele väga meeldisid. Kui nad olid teda siis üpris viisakalt teretanud ja tema neid, palus Sansón temal teatada neile uudiseid niihästi don Quijotest kui Sancho Panzast, sest kuigi nad on Sancho ja proua hertsoginna kirju lugenud, on nad siiski segaduses ega suuda ära arvata, mis lugu see selle Sancho maavalitsemisega on, pealegi veel saarel, kuna ometi kõik või suurem osa Vahemere säartest kuuluvad Tema Majesteedile.

Seepeale vastas paaž:

«Selles, et härra Sancho on maavalitseja, pole kahtlust. Kas see on saar või mitte, kus ta valitseb, sellesse ma end ei sega. Aga aitab sellestki, et seal paikkonnas on enam kui tuhat elanikku. Mis puutub aga tammetõrudesse, siis on minu armuline proua hertsoginna nii lihtne ja lahke loomuga, et temale ei tähenda midagi paluda tammetõrusid talunaiselt; on isegi juhtunud, et ta saadab paluma laenuks kammi mõnelt oma naabrinnalt. Teie heldused peavad nimelt teadma, et kuigi Aragóni daamid on väga suursugused, ei ole nad nii pirtsakad ega kõrgid nagu Kastiilia daamid, vaid palju lihtsamad inimestega ümberkäimises.»

Keset seda jutuajamist tuli Sanchica sisse sületäie munadega ja küsis paažilt:

«Ütelge mulle, mu härra, kas mu auline isa kannab ehk pikki pükse, sestsaadik kui ta on maavalitseja?»

«Ma pole seda tähele pannud,» vastas paaž, «aga küllap ta ikka kannab neid.»

«Jumaluke!» hüüdis Sanchica. «See on alles midagi väärt, näha minu isa kitsastes pükstes! Kas pole tore, et ma juba sündimisest saadik tunnen soovi näha oma isa kitsastes pükstes?»

«Küll te saate teda nendes näha, kui te elate,» vastas paaž. «Jumala eest, ta läheb niikaugele, et reisib veel näokattega, kui ta maavalitsemine kas või ainult kaks kuudki kestab.»

Kirikuõpetaja ja bakalaureus nägid küll, et paaž kõnelen kavalusi, aga korallide ilu ja jahikuub, mille Sancho oli saatnud (ja mida Teresa oli neile juba näidanud), tühistasid jälle kõik kahtlused. Nad ei saanud jätta naermata Sanchica soovi üle ja veel enam siis, kui Teresa ütles:

«Õpetajahärra, olge nii hea ja uurige järele, kas ehk läheb keegi siit ümbrusest Madridi või Toledosse: ma tahan, et ta ostaks mulle korraliku ümmarguse võruseeliku, niisuguse, mis oleks moes ja nii hea, kui vähegi saada on, sest ma pean ju oma abikaasa maavalitseja-ametile au tegema, kuidas aga suudan. Ja vaat kui ma veel vihaseks saan, siis võtan kätte ja lähen sinna pealinna ja hangin endale tõlla nagu on teistel, sest see, kelle mees on maavalitseja, võib väga hästi seda pidada ja neid kulusid kanda.»

«Aga muidugi, ema!» ütles Sanchica. «Annaks jumal, et see oleks ennem täna kui homme! Öelgu pealegi need, kes näevad mind istuvat tolles tõllas oma proua emaga: «Vaadake seda tühipaljast, seda matsitütart, kuidas ta istub ja aeleb seal tõllas, nagu oleks ta mõni paavstinna.» Aga trampigu nemad poris, mina sõidan oma tõllas, jalad maast kõrgel. Käigu põrgusse kõik laimajad maailmas, kui aga minul soe on, las narrid naeravad! Eks ma kõnele õigust, ema?»

«Ja kuidas veel, mu laps!» vastas Teresa. «Ja kõike seda õnne ja veel suurematki on mu tubli Sancho mulle ette kuulutanud. Küll sa näed, laps, ta ei jäta enne, kui on teinud mu krahvinnaks, sest õnnelikuks saamise juures on kõige tähtsam pealehakkamine; ja nagu ma olen kuulnud sinu head isa — ta on ju nii sinu kui ka vanasõnade isa — tihti ütlevat: kui sulle antakse lehmake, siis tule joostes köiega; kui sulle antakse maavalitsus, võta ta vastu; kui sulle antakse krahvkond, haara tast kinni; ja kui sind meelitatakse mõne hea anniga, siis pista see pauna. Ei ole sugugi nii, et muudkui maga aga edasi ja ära vasta õnnele ja heale edule, mis koputab su maja uksele!»

«Ja mis see mulle teeb,» lisas Sanchica juurde, «kui mõni, nähes mind tähtsana ja upsakana, ütleb: «Koer nägi end linastes pükstes, ja nõnda edasi*?»»

Seda kuuldes ütles kirikisand:

«Ma ei oska muud arvata, kui et kõik selle Panzade perekonna liikmed on sündinud, suur kotitäis kõnekäände

ihus, sest ma pole näinud ühtki nendest, kes ei puistaks kõnekäände igal kellaajal ja kõigis oma jutuajamistes.»

«See on tõsi,» vastas paaž, «sest härra maavalitseja Sancho lausub neid iga sammu peal; ja kuigi paljud ei satu täppi, meeldivad nad siiski, ja armuline proua hertsoginna ja hertsog on neist väga vaimustatud.»

«Kuidas, mu härra,» ütles bakalaureus, «kas teie ikka veel kinnitate, et see Sancho maavalitseja-asi on tõsi ja et maailmas on olemas hertsoginna, kes ta naisele kingitusi saadab ja talle kirjutab? Sest kuigi me katsusime oma käega kingitusi ja lugesime kirju, ei usu me seda, vaid arvame, et see on üks meie kaasmaalase don Quijote väljamõeldusi, kes usub, et kõik asjad sünnivad nõiduseväel. Ja ma ütleksin hea meelega, et tahaksin puudutada ning katsuda käega teie heldust, nii et ma näeksin, kas te olete mõni viirastuslik saadik või luust ja lihast inimene.»

«Mu härrad,» vastas paaž, «võin öelda ainult niipalju, et mina olen tõeline saadik, et härra Sancho Panza on tõeline maavalitseja ja et armulised härrased hertsog ja hertsoginna võivad anda ja on andnud talle selle maavalitsejakoha, ja ma olen kuulnud, et nimetatud Sancho Panza pidavat valitsema seal väga osavalt. Kas selles on nõidust või mitte, seda arutagu teie heldused omavahel, sest mina ei tea midagi muud, ja seda ma vannun oma vanemate elu nimel, kes veel elus on ja keda ma väga armastan ning hoian.»

«See võib küll nii olla,» vastas bakalaureus, «aga *dubitat Augustinus**.»

«Kahelgu, kes kahelda tahab,» vastas paaž, «aga mina kõnelesin tõtt, ja tõde tõuseb alati vale peale nagu õli vee peale, või kui mitte, siis *operibus credite, et non verbis**: tulgu mõni teie heldustest minuga kaasa, siis näete oma silmadega seda, mida te kõrvad ei usu.»

«Las mina tulen teiega kaasa,» ütles Sanchica. «Võtke mind, härra, oma hobuse laudjale, sest ma tahan kangesti oma aulist isa vaatama minna.»

«Maavalitseja tütardel ei kõlba üksi maanteedel rännata, vaid neid peavad saatma uhked tõllad ja kandetoolid ja suur hulk teenijaid.»

«Jumala eest,» vastas Sanchica, «mina sõidan niisama hästi eesli seljas kui tõllas. Mina ei ole pirtsakas!»

«Ole vait, tüdruk,» ütles Teresa, «sa ei tea, mis sa kõneled, ja sel isandal on õigus, sest nagu aeg, nõnda kombed:

kui oli Sancho, siis oli Sancha, ja kui on maavalitseja, siis on armuline preili, ma ei tea küll, kas mu jutt on midagi väärt või ei.»

«Proua Teresa jutt on rohkem väärt, kui ta ise arvab,» ütles paaž. «Aga andke mulle süüa ja saatke mind kohe teele, sest ma mõtlen veel täna pealelõunal tagasi minna.»

Seepeale ütles kirikisand:

«Teie heldus, tulge minu juurde lõunat sööma, sest proua Teresal on enam head tahtmist kui lauanõusid nii lugupeetava külalise võõrustamiseks.»

Paaž ütles ära, aga lõpuks pidi siiski nõusse jääma, leides, et nii on parem, ja kirikisand viis ta väga hea meelega enda juurde, et saada võimalust pärida talt põhjalikult järele don Quijote ja ta vägitegude kohta.

Bakalaureus pakkus end Teresale kirjutama vastuseid kirjadele, aga tema ei tahtnud, et bakalaureus segaks end tema asjadesse, sest ta pidas teda veidi pilkajaks, ja seepärast andis ta ühe kaku ja kaks muna kooripoisile, kes oskas kirjutada, ja see kirjutaski tema eest kaks kirja, ühe tema mehele ja teise hertsoginnale, mõlemad tema omast peast ette öeldud, ja nad pole mitte kõige halvemad, mis selles suurepärases loos ette tulevad, nagu allpool näha saadakse.

LI PEATÜKK

Veel Sancho Panza maavalitsemisest ühes muude päris kenade sündmustega

Jõudis kätte päev pärast seda ööd, millal maavalitseja tegi patrullkäigu ja mille ülemlauameister saatis mööda magamata, kuna ta mõtted olid tegevuses ümberriietatud neiu välimuse, kenaduse ja iluga, majordoomus aga tarvitas ülejääva osa ööst selleks, et kirjutada oma härrastele, mis Sancho Panza tegi ja kõneles, kusjuures ta ühevõrra imestas nii ta tegude kui kõnede üle, sest ta sõnades ja tegudes tuli ilmsiks läbisegi tarkuse ja rumaluse märke.

Viimaks tõusis härra maavalitseja üles, ja doktor Pedro Recio korraldusel anti talle eineks natuke moosi ja paar lonksu külma vett — asjad, mis Sancho oleks heameelega vahetanud tüki leiva ja kobara viinamarjade vastu. Aga

nähes, et see oli enam vägivald kui vaba tahe, leppis ta sellega oma hinge suureks kurvastuseks ja oma kõhu pahanduseks, sest Pedro Recio püüdis teda uskuma panna, et napp ja kerge toit elustavat vaimu, mida on kõige enam vaja võimul ja kõrgeis ameteis olevail isikuil, kus neil tuleb tarvitada mitte niipalju kehalist kui vaimujõudu. Sellest targutusest hoolimata oli Sanchol kõht tühi, ja nii tühi, et ta südamepõhjas needis maavalitsemist ja isegi seda, kes talle selle oli andnud. Oma tühja kõhu ja selle natukese moosiga asus ta sel päeval kohut mõistma, ja esimene asi, mis talle ette tuli, oli küsimus, mille üks võõras esitas talle majordoomuse ja teiste kodakondsete juuresolekul. Küsimus oli järgmine:

«Auline härra, üks veerikas jõgi lahutas kahte ossa ühe isanda valduse, pange hoolega tähele, teie heldus, sest asi on tähtis ja veidi keeruline, niisiis, üle selle jõe viis sild ja selle lõpus oli võllas ja midagi kohtuõue taolist, kus tavaliselt neli kohtunikku mõistsid kohut seaduse alusel, mille jõe, silla ja maa peremees oli määranud ja mis käis nii: kui keegi läheb üle selle silla ühelt kaldalt teisele, siis peab ta enne vande all avaldama, kuhu ja milleks ta läheb; kui ta vannub tõtt, siis lastagu ta läbi, kui ta aga valetab, siis peab ta surema ja puuakse ilma armuta sellesse võllasse, mis seal seisab. Teades seda seadust ja tema karmi tingimust, läksid paljud üle silla, ja niipea kui kohtunikud veendusid, et nad tõtt kõnelesid, lasksid nad neil vabalt minna. Aga siis juhtus, et kui üht meest vannutati, vandus too ja ütles, et läheb surema tolles võllas, mis seal seisab, ja mitte mingi muu sihiga. Kohtunikud arutasid seda vannet ja ütlesid: «Kui me selle inimese vabalt läbi laseme, siis vandus ta valet ja vastavalt seadusele peab surema; kui me ta aga üles poome, siis, kuna ta vandus, et läheb surema selles võllas ja niisiis vandus tõtt, peab ta sellesama seaduse alusel vaba olema.» Ja nüüd küsitakse teilt, härra maavalitseja, mis peavad kohtunikud selle mehega tegema, sest nad kahtlevad ja kõhklevad veel seniajani. Saanud kuulda teie helduse teravast ja ülevast mõistusest, saatsid nad mu siia, et ma nende nimel tungivalt paluksin teie heldust avaldada oma arvamist nii keerulises ja kahtlases asjas.»

Seepeale vastas Sancho:

«Kindlasti oleksid võinud need kohtuhärrad, kes teid minu juurde saatsid, seda tegemata jätta, sest mina olen

ennem tõntsi kui terava mõistusega inimene. Aga siiski korrake mulle uuesti seda asja, niiviisi et ma sellest aru saaksin, sest võib ju juhtuda, et ma taban märki.»

Küsija kordas veel kord ja veel kord seda, mis ta oli juba esiteks öelnud, ja Sancho sõnas:

«Ma arvan, et seletan selle asja ühe ropsuga ära, ja nimelt nii: see inimene vannub, et ta läheb surema võllas, ja kui ta seal sureb, siis vandus ta tõtt ja peab seaduse järgi vaba olema, ja kui ta üle silla läheb ning teda ei pooda, siis vandus ta valet ja peab sellesama seaduse järgi üles poodama?»

«Nii see on, nagu härra maavalitseja ütleb,» sõnas saadik. «Ja mis puutub asja täielikku mõistmisse, siis pole enam midagi küsida ega kahelda.»

«Noh, siis ma ütlen nüüd,» vastas Sancho, «et see osa sellest mehest, mis vandus tõtt, lastagu läbi minna, see aga, mis valetas, poodagu üles, ja niiviisi täidetakse täpipealt ülemineku tingimus.»

«Aga, härra maavalitseja,» ütles küsija vastu, «siis tuleks see inimene osadeks jagada, valelikuks ja tõearmastajaks osaks; kui ta aga jagatakse, siis peab ta paratamatult surema, ja niiviisi ei saada sugugi kätte seda, mis seadus käsib, kuna ometi on tingimata vajalik seadust täita.»

«Kuulge, härra hea inimene,» vastas Sancho, «kas olen mina tõlplane või on sellel üleminejal, kellest te kõnelete, niisama palju põhjust surra kui elada ja sillast üle pääseda, sest kui tõde teda päästab, siis vale mõistab teda samal määral hukka. Ja kuna lugu nii on, nagu ta on, siis minu arvates võite öelda neile härradele, kes teid minu juurde saatsid, et kuna põhjused teda hukka mõista või vabaks lasta on täitsa võrdsed, siis lasku nad ta vabalt läbi, sest alati on kiiduväärsem teha head kui halba, ja seda kinnitaksin ma teile oma allkirjaga, kui ma oskaksin kirjutada. Ja seda, mis ma praegu ütlesin, ei rääkinud ma mitte omast peast, vaid mulle tuli meelde üks õpetus neist paljudest, mis mu isand don Quijote mulle andis tol õhtul, enne kui ma selle saare maavalitsejaks tulin, ja see käis nimelt nii, et kui õiglus on kahtlane, siis kaldugu ja pööraku ma halastuse poole; ja jumal tahtis, et see nõuanne mulle nüüd meelde pidi tulema, kuna see on selle asja jaoks nagu loodud.»

«Nii see on,» vastas majordoomus. «Ja ma arvan, et

isegi Lykurgos, kes andis seadusi lakedaimonlastele, ei oleks võinud teha paremat otsust kui see, mille tegi suur Panza. Lõppegu sellega tänahommikune kohtupidamine, ja mina annan käsu, et härra maavalitseja saaks süüa täiesti oma soovi järgi.»

«Seda ma palun, ja päris ausalt kohe,» ütles Sancho. «Antagu mulle süüa, ja sadagu siis asju ja küsimusi mu peale, ma õiendan nad jalamaid.»

Majordoomus pidas sõna, sest südametunnistus ei lubanud tal näljaga piinata nii tarka maavalitsejat, seda enam et ta kavatses veel samal ööl teha lõpu kogu loole, seejärel kui oli mänginud Sanchole viimase vembu, mis tal ülesandeks oli mängida. Juhtus siis nii, et seejärel kui maavalitseja oli sel päeval lõunat söönud vastukäivalt kõigile doktor Tirteafuera reeglitele ja õpetustele ja oli parajasti lauast tõusmas, astus sisse kuller, kes tõi temale kirja don Quijotelt. Sancho käskis sekretäril lugeda seda endamisi, ja kui seal ei peaks olema midagi, mis nõuaks saladust, siis lugegu seda valjusti. Sekretär tegi nõnda ja, lasknud enne silmad sellest üle käia, ütles:

«Seda võib väga hästi valjusti lugeda, sest kõik, mis härra don Quijote kirjutab teie heldusele, on väärt, et seda kuldtähtedega kirja pandaks ja trükitaks; nimelt lausub kiri järgmist:

«La Mancha don Quijote kiri Sancho Panzale,
Barataria saare maavalitsejale.

Kui ma ootasin teateid sinu eksimustest ja mõistmatusest, sõber Sancho, sain kuulda sinu tarkadest tegudest, mille eest ma iseäranis tänan taevast, mis suudab ülendada vaeseid sõnniku seest ja teha rumalatest tarku. Mulle kõneldakse, et sa valitsed, nagu oleksid sa inimene, ja et sa oled inimene, nagu oleksid sa loom, sest nii suur on alandlikkus sinu ülevalpidamises. Aga ma tahaksin, et sa silmas peaksid, Sancho, et tihti sobib ja on vajalik ametimõjuvuse huvides talitada vastupidi südamealandlikkusele, sest tähtsatele kohtadele pandud isiku riided ja ehted peavad vastama sellele, mis need kohad nõuavad, mitte aga sellele mõõdule, kuhu teda kallutab tema alandlik loomus. Riietu hästi, sest isegi mukitud kepp ei näi enam kepina. Ma ei ütle, et sa peaksid kandma ehteid või pidurõivaid või et sa kohtunikuna kannaksid sääraseid riideid nagu

sõdur, vaid et sa ehiksid end kuuega, mida nõuab sinu amet, ja see olgu puhas ja korralik.

Et võita selle paikkonna poolehoidu, mida sa valitsed, tuleb sul muude hulgas kaht asja teha: esiteks, olla viisakas kõigi vastu — seda olen ma sulle küll juba varem öelnud —, ja teiseks, püüda hoolitseda toiduainete külluse eest, sest miski ei rõhu vaeste inimeste südant rohkem kui nälg ja puudus.

Ära anna palju määrusi, aga kui sa neid annad, siis püüa, et nad oleksid head, ja mis peaasi, et neist kinni peetaks ja neid täidetaks: sest määrused, millest kinni ei peeta, on sama head, nagu poleks neid olemaski; veel enam, nad lasevad mõista, et vürstil, kellel oli tarkust ja võimu neid anda, ei ole julgust panna neid täitma; ja seadused, mis hirmutavad, aga mida ei täideta, on nagu puupakk, kes pandi konnade kuningaks ja kes algul neid kohutas, aja jooksul aga hakkasid nad teda põlgama ja ronisid tema peale.

Ole vooruste isa ja pahede võõrasisa. Ära ole alati vali ega alati leebe, vaid vali keskkoht nende kahe äärmuse vahel, sest selles on tarkuse ülim tipp.

Käi vangimajades, karnides ja turuplatsidel, sest maavalitseja juuresolek neis paikades on väga tähtis: see tröstib vange, kes loodavad varsti vabaks saada, kollitab lihunikke, kes peavad siis kaalud õigeks seadma, ja on hirmutuseks turunaistele selsamal põhjusel.

Ära näita end ahnena, naistearmastajana ega õgijana, isegi kui sa seda peaksid olema, mida ma ei usu, sest kui rahvas ja need, kellega sul tegemist on, saavad teada su ilmsest kalduvusest, hakkavad nad sind sealtkaudu ründama, kuni nad heidavad su hukatuse kuristikku.

Vaata ja loe hoolega ning ikka jälle uuesti neid nõuandeid ja õpetusi, mis ma sulle kirjalikult andsin, enne kui sa siit oma maavalitsuse peale läksid, ja sa näed, et kui sa neist kinni pead, leiad sa sealt abi murede ja raskuste vastu, mis valitsejatele igal sammul teele ette tulevad.

Kirjuta oma härrastele ja näita end tänulikuna nende vastu, sest tänamatus on kõrkuse tütar ja üks suuremaid patte, mida tuntakse; inimene, kes on tänulik oma heategijaile, näitab, et ta tahab olla tänulik ka jumalale, kes talle nii palju head on teinud ja alatasa teeb.

Proua hertsoginna saatis ühe kiirkäskjala sinu kuuega ja veel ühe kingitusega sinu naise Teresa Panza juurde;

iga silmapilk ootame vastust. Mina olin vahepeal veidi hädine kassiküünistuste tõttu, mis mulle osaks said ja minu ninale kasuks ei tulnud, aga suuremat häda sellest ei ole, sest kui mõned nõiad käivadki minuga halvasti ümber, siis on ka niisuguseid, kes mind kaitsevad.

Teata mulle, kas majordoomusel, kes sinuga kaasas on, oli midagi tegemist Trifaldi asjadega, nagu sina kahtlustasid; ja anna mulle teadet kõigest, mis sinuga peaks juhtuma, sest tee on ju nii lühike; seda enam, et ma mõtlen varsti selle praeguse jõudeelu maha jätta, kuna ma pole sündinud selle jaoks. Mulle on tulnud ette üks asi, mis minu arvamise järgi röövib mult siinsete härraste poolehoiu; aga kuigi see loeb mulle palju, ei hooli ma sellest midagi, sest lõpuks pean ma ennem oma ametikohuseid täitma kui nendele heameelt tegema, nagu ütleb ka tuntud kõnekäänd: *«Amicus Plato, sed magis amica veritas»**. Ütlen sulle seda ladina keeles, sest arvan, et sestsaadik kui sa oled maavalitseja, oled sa seda keelt õppinud. Ja jumalaga, ning tema hoidku sind, et kellelgi ei tarvitseks sulle kaasa tunda.

Sinu sõber
Don Quijote La Manchast.»

Sancho kuulas suure tähelepanelikkusega ja kõik juuresolijad kiitsid kirja ning pidasid seda väga targaks. Siis tõusis Sancho lauast, kutsus sekretäri ja nad läksid kahekesi tema tuppa, sest ta soovis ilma viivitamata kohe vastata oma isandale don Quijotele. Ta ütles sekretärile, et see ilma midagi juurde lisamata või ära jätmata kirjutaks seda, mis tema ütleb. Teine tegigi nõnda, ja vastus don Quijote kirjale sai järgmine:

«Sancho Panza kiri La Mancha don Quijotele.

Mul on oma ametiasjadega nii palju tegemist, et pole aega endal pead sügada ega küüsigi lõigata ja seepärast on nad mul nii pikad, et jumal ise aidaku. Ma ütlen seda selleks, mu kallis härra, et te ei imestaks, kui ma seni pole andnud teile teadet oma heast või halvast olust siin maavalitsuse peal, kus ma rohkem nälga tunnen kui siis, mil me kahekesi mööda metsi ja kõnnumaid rändasime.

Armuline härra hertsog kirjutas mulle hiljuti, hoiatades mind, et sellele saarele on tulnud mõned salakuulajad, et mind tappa. Seni pole ma kedagi muud kätte saanud kui

ühe tohtri, kes on siin linnas palgatud selleks, et tappa kõik maavalitsejad, niipalju kui neid siia tuleb. Tema nimi on Pedro Recio ja ta on pärit Tirteafuerast — teie heldus näeb, missugune nimi, nõnda et kas ma ei pea kartma surra tema käe läbi? See doktor räägib ise enda kohta, et tema ei ravi haigusi siis, kui nad olemas on, vaid hoiab neid ära, et nad ei tuleks, ja rohud, mida ta tarvitab, on dieet ja jälle dieet, kuni inimene muutub päris luukereks, just nagu ei oleks kõhnus suurem haigus kui palavik. Lühidalt, ta tapab mind näljaga, ja mina suren meelehärmist, sest kui ma mõtlesin tulla selle maavalitsuse peale sööma tulist ja jooma jahedat ning puhkama hollandi linade vahel sulgkottidel, siis olen tulnud patukaristust kandma, nagu oleksin eremiit, ja kuna ma ei tee seda omal tahtel, siis arvan, et lõpuks võtab mu kurat.

Seni pole ma saanud mingit palka ega võtnud mingit meelehead, ja ma ei oska mõtelda, millega see asi lõpeb, sest kuulsin siin niisugust juttu, et tavaliselt, kui määratakse uus maavalitseja, siis veel enne, kui ta siia saarele asub, kingivad või laenavad elanikud talle palju raha, ja et see on harilik komme kõigi maavalitsejate puhul, mitte ainult siin.

Täna öösel patrullkäiku tehes sattusin kokku ühe väga ilusa neiuga meheriietes ja tema vennaga naiseriietes. Tüdrukusse armus minu ülemlauameister ja valis ta oma mõttes endale naiseks, nagu ta ütles, ja mina jälle valisin noormehe endale väimeheks. Täna võtame mõlemad oma mõtted kõne alla nende isaga, kes on keegi Diego de la Llana nimeline hidalgo ja nii vana kristlane, kui üldse võib soovida.

Ma käin turgudel, nagu teie heldus mulle soovitas, ja eile tabasin ühe kaubitsejanaise, kes müütas värskeid pähkleid, aga mina uurisin välja, et ta oli seganud värskete pähklite hulka vanu, tühje ja mädanenuid. Ma võtsin talt nad kõik ära vaestemaja laste jaoks, kes juba oskavad nende vahel vahet teha, ja määrasin talle karistuseks, et ta kahe nädala jooksul ei tohi turule ilmuda. Mulle öeldi, et ma olevat talitanud mõjuvalt. Teadke, teie heldus, et siin linnas käib kumu, nagu poleks hullemaid inimesi kui turukaubitsejanaised, sest nad kõik olevat häbitud, südametunnistuseta ja jultunud, ja ma usun seda nende järgi, keda ma mujal paigus näinud olen.

Selle üle, et armuline proua hertsoginna kirjutas mu nai-

sele Teresa Panzale ja saatis talle kingituse, millest teie heldus kõneleb, on mul väga hea meel ja ma püüan end parajal ajal tänulikuna näidata. Suudelge, teie heldus, tal käsi minu poolt ja ütelge seda, mis mina ütlen: et ta pole heitnud oma heategusid lõhkisesse kotti, nagu ta seda tegudest näha saab. Ma ei tahaks, et teie heldusel tuleks pahandusi armuliste härrastega, sest kui teie heldus nendega riidu läheb, on selge, et see tuleb kahjuks ka minule. Ja poleks hea, et teie heldus, kuna te mulle nõu annate tänulik olla, ise ei oleks seda nende vastu, kes teile nii palju heategusid on teinud ja kelle lossis teid nii hästi on võõrustatud.

Tollest kassikriimustuse asjast ei saa ma aru, aga arvan, et see peab olema mõni neist halbadest tempudest, mida kurjad nõiad tavaliselt mängivad teie heldusele; küllap kuulen sellest, kui me kokku saame.

Ma tahaksin saata teie heldusele midagi, aga ma ei tea, mida saata, vahest ehk mõne põiega klistiiritorukese, sest siin saarel tehakse neid väga kenasti. Aga kui mu amet kestab, siis otsin ilmtingimata midagi, mis teile saata.

Kui mu naine Teresa Panza peaks mulle kirjutama, siis tasuge, teie heldus, postikulu ja saatke kiri mulle, sest mul on kange soov oma maja, oma naise ja oma laste olukorda teada saada. Ja seejärel päästku jumal teie heldus kurjade nõidade käest, mind aga lasku heaga ja rahus vabaks sellelt maavalitsejakohalt, milles ma küll kahtlen, sest mul tuleb vist temast lahkuda ühes eluga, otsustades selle järgi, kuidas doktor Pedro Recio minuga ümber käib.

Teie helduse teener
Sancho Panza, maavalitseja.»

Sekretär pani kirja kinni ja saatis käskjala kohe teele, Sancho pilkajad aga kogunesid ja määrasid omavahel kindlaks, kuidas ta maavalitsemisest lahti teha. Selle pärastlõuna saatis Sancho mööda korralduste tegemisega selle paiga heakorra jaoks, mida tema saareks pidas: ta määras, et kogukonnas ei tohi olla toiduainetega vaheltkauplejaid ja et veini võib igalt poolt sisse vedada, kust aga tahetakse, tingimusel, et päritolukoht peab teada antama, selleks et määrata talle hinda ta väärtuse, sordi ja kuulsuse järgi, ja et see, kes veinile vett hulka segab või ta nime muudab, peab selle eest elu kaotama; ta alandas kõigi jalanõude, peamiselt kingade hindu, kuna need

läksid tema arvates liiale; ta pani maksma kindlad palgamäärad teenrite jaoks, kes ohjeldamatult kihutasid kasupüüdlikkuse teed mööda; määras ülirängad karistused neile, kes laulavad rõvedaid ja inetuid laule, olgu öösel või päeval; tegi korralduse, et ükski pime ei tohi laulda laule imedest, kui tal pole kindlat tunnistust selle ime tõepärasuse kohta, sest talle näis, et suurem osa imesid, millest laulavad pimedad, on võltsid ja tulevad kahjuks tõelistele imedele; lõpuks ta lõi ja seadis sisse vaeste *alguacil*'i ameti, mitte selleks, et neid taga kiusata, vaid et uurida, kas nad tõesti vaesed on, sest silmakirjaliku vigasuse varjus peituvad varastajad käed ja petlikke paiseid seab esile priske tervisega joomar. Lühidalt, ta andis nii häid määrusi, et neid tänini hoitakse alal seal paikkonnas ja neid nimetatakse: «Suure maavalitseja Sancho Panza seadused».

LII PEATÜKK

Kus jutustatakse seiklusest teise ahastava või mureliku duenjaga, keda muidu donja Rodríguezeks kutsutakse

Cide Hamete jutustab, et kui don Quijote oma kriimustustest juba terveks oli saanud, leidis ta, et elu, mida ta selles lossis elab, käib täiesti selle rüütliordu seaduste vastu, kuhu tema kuulub, ja seepärast otsustas ta paluda hertsogipaarilt luba ära sõita Zaragozasse, kus lähenesid pidustused ja kus ta mõtles võita raudrüü, mis niisugustel pidustustel harilikult võitjale tasuks antakse. Ühel päeval, kui ta hertsogipaariga söögilauas istus ja parajasti tahtis hakata oma kavatsust teoks tegema ning luba paluma, tulid äkki suure saali uksest sisse kaks inimest, ja nagu hiljem nähtavaks sai, olid need kaks naist, pealaest jalatallani leinariietes. Üks neist, jõudes don Quijote juurde, heitis end ta jalge ette pikali maha, surus huuled vastu don Quijote jalgu ja hakkas nii kurvalt, nii ahastavalt ja valulikult kaeblema, et viis segadusse kõik, kes teda kuulsid ja nägid. Hertsogipaar arvas küll, et see peab olema mõni nali, mida nende teenijad tahavad mängida don Quijotele, aga nähes siis, kui ägedasti naine ohkab ja nutab, lõid nad

kahtlema ja muutusid nõutuks, kuni kaastundliku südamega don Quijote tõstis kaebleja maast üles ja käskis tal end näidata ja kate nutuse näo eest ära võtta. Naine tegigi nii, ja selgus see, mida iial poleks võinud arvata, nimelt tuli katte tagant välja donja Rodríguеze, maja duenja nägu; teine leinariietes naine oli tema tütar, too rikka talumehe poja poolt petetu. Kõik, kes teda tundsid, imestasid väga, ja hertsogipaar rohkem kui kõik teised, sest kuigi nad pidasid teda rumalaks ja veidi kohtlaseks, aga mitte sel määral, et ta oleks hakanud lollusi tegema. Viimaks pöördus donja Rodríguez oma härraste poole ja ütles:

«Palun teie hiilgusi anda mulle lahkesti luba kõnelda veidi selle rüütliga, sest seda on vaja, et pääseda õnnelikult halvast olukorrast, millesse mu on viinud ühe kuritahtliku lurjuse jultumus.»

Hertsog vastas, et ta annab loa ja duenja võib kõnelda härra don Quijotega, niipalju kui soovib.

Pöörates kõne ja pilgu don Quijote poole, ütles donja Rodríguez:

«Mõne päeva eest jutustasin teile, vapper rüütel, ülekohtust ja truudusetusest, mis üks alatu talumees laskis osaks saada minu väga kallile ja armsale tütrele, nimelt sellele õnnetule, kes siin viibib; ja teie tõotasite mulle, et astute tema eest välja ja parandate ülekohtu, mis talle on tehtud. Nüüd aga on mulle teatavaks saanud, et teie tahate lahkuda siit lossist ja minna otsima seiklusi — andku jumal teile edu! Kuid ma sooviksin, et enne kui te lähete rändama maid ja teid mööda, kutsuksite välja selle kangekaelse matsi ja sunniksite teda mu tütart naiseks võtma ja niiviisi täitma lubadust saada tema meheks, mille ta mu tütrele andis, enne kui ta tema ära pilas. Sest loota, et armuline härra hertsog minu õiguse jalule seaks, tähendaks paluda jalakalt pirne, põhjusel, mille ma teie heldusele juba salakesi avaldasin. Ja andku meie issand teie heldusele head tervist ja ärgu jätku ka meid ilma oma abita.»

Nende sõnade peale vastas don Quijote suure tõsiduse ja pidulikkusega:

«Mu hea duenja, vaigistage oma pisaraid, või õigemini öeldud, kuivatage nad ja hoidke tagasi oma ohked, sest mina võtan enda peale aidata teie tütart, kellele oleks olnud parem, kui ta poleks nii kergesti uskunud armunute

tõotusi, kes enamjaolt on väga kiired lubama, kuid väga pikaldased oma lubadusi täitma. Ja niisiis, armulise härra hertsogi loal asun ma kohe otsima seda südametunnistuseta noormeest, ja ma leian ta, ma kutsun ta välja, ja ma tapan ta, niipea kui ta keeldub antud lubadust täitmast, sest rüütliordu nõuete kohaselt, millesse mina kuulun, on minu peamiseks tegevuseks anda andeks alandlikkudele ja nuhelda ülbeid, see tähendab, avitada hädalisi ja hävitada halastamatuid.»

«Pole vaja,» vastas hertsog, «et teie heldus hakkaks nägema vaeva selle talumehe otsimisega, kelle üle see hea duenja kaebab, ja samuti pole teie heldusel vaja paluda minult luba tema väljakutsumiseks, sest mina loen teda juba väljakutsutuks ja võtan enda peale teatada talle sellest väljakutsest ja muretseda selle eest, et ta selle vastu võtab ja ilmub enda eest vastust andma siia minu lossi, kus ma teile mõlemale kindlustan võitlusvälja, pidades kinni kõigist tingimustest, millest säärastel puhkudel kinni peetakse ja pidama peab, ja jättes endale õiguse olla teie mõlema kohtunikuks, nagu on sunnitud tegema kõik vürstid, kes annavad võitlusvälja kahevõitluse jaoks oma maade piirides.»

«Selle kindlustusega ja teie kõrguse lahkel loal,» vastas don Quijote, «ütlen nüüd kohe, et selleks korraks loobun oma hidalgoseisusest ja alandan ning sean end teotaja madaluse järgi ja teen end võrdseks temaga, tunnistades teda õigustatuks võitlema minuga. Niisiis, kuigi ta siin ei viibi, kutsun ta välja sel põhjusel, et ta talitas halvasti, pettes seda vaesekest, kes oli neitsi, nüüd aga tema süü läbi seda enam pole, ja et ta peab täitma neiule antud lubaduse saada tema seaduslikuks meheks või surema kahevõitluses.»

Ja kohe seejärel võttis ta käest kinda ja viskas selle keset saali. Hertsog tõstis selle üles, öeldes, et nagu ta juba oli teatanud, võtab ta selle väljakutse vastu oma alama nimel ja määrab, et kahevõitlus peab aset leidma kuue päeva pärast, arvates tänasest, ja et võitlusväljaks olgu selle lossi väljak ja sõjariistadeks tavalised rüütlite sõjariistad — piik ja kilp ning soomussärk ühes kõigi muude osadega, kõik võitluskohtunikkude poolt läbi vaadatud ja uuritud, nii et ei oleks mingit pettust, kavalust või nõidust. Kõigepealt aga on vaja, et see hea duenja ja see halb neiu annaksid oma õiguse üle härra don Quijotele, sest muidu

ei saa midagi teha ega või sel väljakutsel vajalikku maksvust olla.

«Mina annan talle selle õiguse,» ütles duenja.

«Ja mina samuti,» lisas tütar juurde, nuttes, häbenedes ja tusasena.

Kui niiviisi oli kokku lepitud ja hertsog oli juba valmis mõelnud, kuidas seda asja korraldada, läksid leinariietes naised minema ja hertsoginna andis käsu, et nüüdsest peale neid ei koheldaks nagu tema teenijaid, vaid nagu seiklejaid daame, kes tulid tema majja õiglust otsima. Niisiis anti neile eraldi tuba ja teeniti neid nagu võõraid, teiste teenijate suureks imestuseks, kes ei teadnud, milleni viib donja Rodrígueze ja tema õnnetu tütre rumalus ja häbematus.

Sel ajal, et peorõõmu täielikuks teha ja valmistada hea lõpp lõunasöögile, astub saali paaž, kes viis kirjad ja kingitused Teresa Panzale, maavalitseja Sancho Panza naisele. Tema tulek tegi suurt heameelt hertsogipaarile, kes igatsesid teada saada, kuidas tal teekonnal läks. Kui nad temalt seda küsisid, vastas paaž, et ta ei või seda öelda kõigi ees ega väheste sõnadega ja et olgu nende hiilgused nii lahked ja jätku see seniks, kui nad üksi on, vahepeal aga lõbustagu end nende kirjadega. Ja võtnud välja kaks kirja, andis ta nad hertsoginna kätte. Ühe pealkiri lausus: «Kiri armulisele proua hertsoginnale — ma ei tea misnimelisele»; ja teisel: «Minu abikaasale Sancho Panzale. Barataria saare maavalitsejale, kellele jumal kinkigu pikemat iga kui minule.»

Hertsoginna ei jõudnud ära oodata, millal ta oma kirja lugeda saab. Ta avas selle, luges kõigepealt omaette ja nähes siis, et ta võib seda ka valjusti lugeda hertsogi ja juuresolijate kuuldes, luges ta järgmist:

«Tereza Panza kiri hertsoginnale.

Mulle valmistas suurt rõõmu kiri, armuline proua, mille Teie Kõrgus mulle kirjutas, sest, tõtt-öelda, ma ootasin seda suure igatsusega. Korallkee on väga ilus ja mu mehe jahikuub ei jää sellest maha. See, et Teie Kõrgeausus on teinud minu mehe Sancho maavalitsejaks, valmistas kogu meie külale suurt heameelt, ehk küll keegi seda ei usu, eeskätt kirikisand ja habemeajaja meister Nicolás ja bakalaureus Sansón Carrasco. Aga mina ei hooli sellest midagi,

sest kuna asi nii on, nagu ta on, siis öelgu igaüks, mis ta soovib. Ometi, kui tõtt kõnelda, ei oleks ka mina seda uskunud, kui poleks tulnud korallid ja kuub, sest siin külas peavad kõik mu meest lollpeaks, ja kui jätta kõrvale kitsekarja valitsemine, ei oska nad arvata, mihukese muu valitsemise jaoks ta võiks kõlvata. Jumal tehku ja juhtigu kõik nii, nagu ta näeb oma lastel tarvis olevat.

Mina, mu kallis proua, olen otsuseks teinud Teie lahkel loal selle hea õnne vastu võtta, pealinna minna ja end seal tõllas sõidutada lasta, et olla pinnuks silmas tuhandel kadestajal, kes mul juba olemas on. Seepärast palun ma Teie Hiilgust käskida, et mu mees saadaks mulle veidi rahakest, ja nii, et see ikka ka midagi oleks, sest pealinnas on kulud suured, kuna leib maksab seal reaal ja liha kolmkümmend maravediid nael, see on ju lausa imeks panna. Ja kui ta tahab, et ma ei läheks, siis teatagu mulle sellest aegsasti, sest mu jalad kihelevad teele asuma. Mu sõbrannad ja naabrinnad ütlevad mulle, et kui mina ja mu tütar üleslöödutena ja toredalt mukitutena pealinnas ringi liigume, siis saab mu mees varsti minu kaudu tuttavamaks kui mina tema kaudu, sest ilmtingimata küsivad ju paljud: «Kes on need daamid seal tõllas?» Ja üks minu teenritest vastab: «Sancho Panza, Barataria saare maavalitseja naine ja tütar.» Niiviisi saab Sancho tuntuks, mina lugupeetavaks ja kõigil läheb hästi.

Mul on nii kahju, kui üldse olla võib, et tänavu ei kogutud tammetõrusid meie külas; siiski saadan Teie Kõrgeaususele umbes pool matti, mis ma ise ükshaaval metsas kogusin ja valisin, ja suuremaid ma enam ei leidnud; ma sooviksin, et nad oleksid nagu jaanalinnumunad.

Ärgu unustagu Teie Toredus mulle kirjutamata, ja mina kannan hoolt vastuse saatmise eest, teatades Teile oma tervisest ja kõigest, millest siit külast on teatada, kuhu ma jään paluma meie issandat, et ta kaitseks Teie Kõrgust ega unustaks ka mind. Mu tütar Sancha ja mu poeg suudlevad Teie Helduse käsi.

See, kellel on rohkem himu Teie Kõrgeausust näha kui Teile kirjutada.

Teie ümmardaja
Tereza Panza.»

Kõigile, iseäranis hertsogipaarile, pakkus suurt lõbu kuulda Teresa Panza kirja; siis küsis hertsoginna don Qui-

jote arvamist, et kas oleks sünnis avada kiri, mis oli saadetud maavalitsejale, sest tema kujutles, et see pidi imekena olema. Don Quijote ütles, et tema avab kirja, selleks et neile heameelt teha; nõnda ta tegigi ja luges järgmist:

«Tereza Panza kiri oma mehele Sancho Panzale.

Sain su kirja kätte, mu kallis Sancho, ja tõotan ning vannun sulle kui kristlanna ja katoliiklanna, et ma äärepealt pidin rõõmu pärast hulluks minema. Usu, mu sõber, kui ma kuulda sain, et sa maavalitseja oled, siis arvasin, et langen siinsamas maha suurest heameelest, sest sa tead ju, et öeldakse, äkiline rõõm tapvat niisama nagu suur valu. Su tütar Sanchica tegi end selgest heameelest märjaks, ilma et seda ise oleks märganud. Kuub, mille sa mulle saatsid, oli mu ees, korallkee, mille mulle saatis armuline proua hertsoginna, mul kaelas, kirjad käes, nende tooja oli sealsamas, aga kõigest sellest hoolimata arvasin ja mõtlesin, et kõik, mis ma näen ja käega katsun, on unenägu, sest kes oleks võinud mõtelda, et kitsekarjasest saab saarte valitseja? Sa tead ju, mu sõber, mis minu ema ütles: «Peab palju elama, selleks et palju näha saada.» Ma ütlen seda sellepärast, et loodan veel rohkem näha saada, kui ma kauem elan, sest ma ei mõtle enne järele jätta, kui pole näinud sind maksude rentnikuna või kogujana. Need on küll säärased ametid, et kurat võtab selle, kes neid halvasti peab, aga lõpuks on seal alati raha ja rahaga tegemist. Armuline proua hertsoginna kõneleb sulle minu soovist pealinna minna. Mõtle selle üle järele ja teata mulle oma tahtmisest, sest mina püüan sulle seal au teha, sõites tõllaga ringi.

Kirikhärra, habemeajaja, bakalaureus ja isegi köster ei suuda uskuda, et sina oled maavalitseja, ja ütlevad, et see kõik on pettus või nõidusevärk, nagu on kõik sinu isanda don Quijote asjad. Ja Sansón ütleb, et ta läheb sind otsima ja ajab sul selle maavalitsemise peast ja don Quijotel hulluse ajudest välja. Aga mina muudkui naeran ja vaatan oma keed ja pean plaani, mihuke kleit teha sinu kuuest meie tütrele.

Saatsin veidi tammetõrusid armulisele prouale hertsoginnale, ja ma oleksin soovinud, et nad oleksid olnud kullast. Saada sina mulle mõni pärlikee, kui nad seal saarel moes on.

Uudised siit meie külast on säärased, et Berrueca eit

pani oma tütre mehele viletsale maalijale, kes tuli siia külasse niisama heast peast maalima. Külavanem käskis tal maalida Majesteedi vapi külavalitsuse maja uksele. Selle eest nõudis ta kaks tukatit, need maksti talle ette, ta töötas nädal aega, ja kui see möödas oli, siis polnud tal midagi maalitud, ja ta ütles, et ei saa maalida kokku nii palju kõiksugu kribu-krabu. Ta andis raha tagasi ja sellele vaatamata võttis naise nagu tubli käsitööline. Nüüd jättis ta juba pintsli maha ja võttis kõpla ja käib põllul nagu aus inimene. Pedro de Lobo poeg on saanud neli alamat pühitsust ja tonsuuri, sest ta mõtleb vaimulikuks hakata. Minguilla, Mingo Silvato lapselaps, sai sellest teada ja andis tema vastu kohtusse kaebuse, et ta olevat lubanud teda naiseks võtta. Kurjad keeled kõnelevad isegi, et ta olevat olnud temast rase, aga poiss salgab seda kõigest väest.

Tänavu ei ole oliive ega ole leida tilkagi äädikat terves külas. Siit läks läbi üks kompanii sõdureid, nad viisid mööda minnes kaasa kolm tüdrukut meie külast. Ma ei taha sulle öelda, kes nad on, sest võib-olla tulevad nad tagasi, ja leidub mõni, kes nad naiseks võtab, nende heade või halbade plekkidega.

Sanchica koob pitse, teenib puhtalt kaheksa maravediid päevas ja viskab need hoiukarpi, et koguda lisa oma kaasavarale; aga nüüd, kus ta maavalitseja tütar on, annad sa talle kaasavara, ilma et tal tarvitseks selle jaoks tööd teha.

Platsi purskkaev kuivas ära. Välk lõi sisse häbiposti, ja mingu nad minupoolest kõik seda teed.

Ma ootan vastust selle kirja peale ja otsust oma pealinna-mineku kohta. Ja nüüd, andku jumal sulle rohkem aastaid kui mulle või niisama palju, sest ma ei tahaks jätta sind ilma minuta siia maailma.

Sinu naine
Tereza Panza.»

Kirju ülistati, naerdi, kiideti ja imetleti, ja et asja täielikuks teha, jõudis veel pärale kuller, kes tõi kirja, mille Sancho saatis don Quijotele. Ka see loeti avalikult ette ja ta tekitas kahtlust maavalitseja rumaluse kohta. Hertsoginna lahkus, et paažilt kuulda saada, kuidas tal Sancho külas läks, ja paaž jutustas talle sellest pikalt-laialt, ilma ühtki üksikasja vahele jätmata. Ta andis talle tammetõrud

ja peale selle ühe juustu, mille Teresa talle oli saatnud, kiites seda väga heaks, koguni paremaks kui Tronchoni omad. Hertsoginna võttis asjad suure heameelega vastu, ja siinkohal me jätamegi ta maha, et jutustada, mäherduse lõpu leidis suure Sancho Panza, kõigi saarevalitsejate õie ja ideaali valitsemine.

LIII PEATÜKK

Sancho Panza maavalitsemise vaevalisest lõpust ja otsast

Ekslik oleks mõelda, et selles elus kõik püsiks alati ühes ja sellessamas olekus. Ennem näib, et kõik käib ringi, ma tahan öelda, teeb ringkäiku. Kevadele järgneb suvi, suvele sügis, sügisele talv ja talvele kevad, ja nõndaviisi keerleb aeg katkestamatu ringina. Ainult inimese elu ruttab oma lõpu poole kiiremini kui aeg, ilma lootuseta uuendusele, kui vahest ainult teises elus, millel pole kitsendavaid piire. Nõnda kõneleb Cide Hamete, muhamedi filosoof, sest selle maapealse elu põgusust ning püsimatust ja igavese, oodatava elu kestvust on mõistnud paljud, kellel puudub usuvalgus ja on ainuüksi loomulik mõistusevalgus. Aga siin lausub meie autor seda kiiruse puhul, millega lõppes, sai otsa, hävis ja kadus nagu vari ja suits Sancho maavalitsemine.

Kui ta oma maavalitsemise seitsmendal ööl lamas voodis, küllastunud, mitte leivast ega viinast, vaid kohtumõistmisest ja otsuste tegemisest ja seaduste ning määruste andmisest, ja kui uni näljast hoolimata ja selle kiuste hakkas sulgema tal laugusid, kuulis ta äkki nii suurt kära ja kellade helinat, et talle näis, nagu oleks kogu saar kokku varisemas. Ta tõusis voodis istukile ja jäi tähelepanelikult kuulatama, püüdes taibata, mis võis olla nii suure müra põhjuseks. Aga ta ei suutnud midagi mõista, vastupidi: kuna häälte ja kellade mürale lisandus varsti lõpmata paljude trompetite hääl ja trummide põrin, siis sattus ta veel enam segadusse ja teda valdas hirm ning kohkumus. Ta hüppas üles, tõmbas tuhvlid jalga, sest põrand

ta toas oli rõske, ja ilma hommikumantlit või midagi sellesarnast ümber võtmata astus oma toa uksele parajasti sel silmapilgul, kui nägi mööda käiku joostes tulevat enam kui kahtkümmend inimest, süüdatud tunglad ja paljad mõõgad käes, kusjuures kõik karjusid valju häälega:

«Sõjariistad, sõjariistad, härra maavalitseja, võtke sõjariistad! Saarele on tunginud määratu suur hulk vaenlasi, ja me oleme kadunud, kui teie tarkus ja vaprus meid ei avita.»

Karjudes, rüsinal ja vehkides jõudsid nad Sancho juurde, kes seisis jahmunult ja tardununa sellest, mis ta kuulis ja nägi; ja kui nad päris tema juurde jõudsid, ütles üks nendest:

«Pange end kohe sõjariistu, kõrgeausus, kui te ei taha ise hukka saada ega näha, kuidas kogu saar hukka saab.»

«Milleks pean ma end sõjariistu panema?» vastas Sancho. «Või mis tean mina sõjariistadest või avitamisest? Need asjad tuleb parem jätta minu isanda don Quijote hoolde, kes nad silmapilk õiendab ja korda seab. Mina aga, patune jumala ees, ei mõista midagi neist taplustest.»

«Ah, härra maavalitseja,» ütles teine, «ei tohi nii ükskõikne olla! Võtke aga sõjariistad, teie heldus, meil on siin kaasas nii pealetungi- kui kaitsesõjariistu, ja tulge välja platsile ning olge meile juhiks ja pealikuks, sest õiguse poolest peate teie kui meie maavalitseja seda olema.»

«Noh, siis pange mind jumala nimel sõjariistu,» vastas Sancho.

Silmapilk toodi kaks suurt kilpi, mis neil varutud olid, ja pandi need talle särgi peale, üks kilp ette ja teine taha, ilma et oleks lastud teda mõnd muud riiet selga tõmmata; kilpidesse tehtud avauste kaudu tõmmati tal käed välja ja siis seoti talle hästi tugevasti köied ümber, nii et ta oli nüüd sisse müüritud ja lahasse pandud, sirge nagu kedervars, ja ta ei saanud põlvi painutada ega ühtki sammu astuda. Talle anti kätte piik, millele ta toetus, et üldse püsti seista. Kui ta niiviisi sõjariistu oli pandud, ütlesid nad talle, et ta läheks ja juhiks neid ja õhutaks kõiki, sest kui tema on neile põhjanaelaks, valguseks ja heledaks täheks, siis jõuavad nende asjad õnnelikule lõpule.

«Kuidas peaksin ma õnnetu minema,» vastas Sancho, «kui ma ei saa nõtkutada põlvigi, sest et mind takistavad need lauad, mis otse mu ihu küljes kinni on? Te võite teha

ainult seda, et võtate mu kätele ja panete mu põigiti või püsti mõne salaukse juurde, ja ma kaitsen seda kas selle piigiga või oma kehaga.»

«Minge, härra maavalitseja,» ütles üks meestest, «sest enam hirm kui lauad takistavad teie käiku. Tehke ruttu ja hakake viimaks liikuma, sest on juba hilja, vaenlaste arv kasvab, kisa paisub, hädaoht suureneb.»

Nende pealekäimiste ja manitsuste tõttu katsus vaene maavalitseja liikuma hakata, aga prantsatas nii rängalt maha, et arvas kõik oma kondid ja luud päris katki olevat. Ta jäi lamama nagu kilpkonn oma kilpide vahele suletuna ja nendega kaetuna või nagu kahe molli vahele pandud paras seasink või jälle nagu kummuliläinud paat liival. Aga pilkajad ei tundnud tema kukkumise pärast mingit halastust tema vastu, vaid vastupidi, nad kustutasid tunglad ja hakkasid veel valjemini karjuma ja veel ägedamini võitlusse kutsuma, hüpates üle vaese Sancho ja vahetpidamata mõõkadega vastu tema kilpe tagudes, nii et kui vaene maavalitseja poleks end kokku tõmmanud ja pead kilpide vahele peitnud, oleks tal väga halvasti läinud; sellesse kitsusse kokkupigistatuna nõretas ta higist ja palus kõigest südamest jumalat päästa ta sellest hädaohust. Ühed komistasid tema üle, teised kukkusid, ja üks jäi isegi tükiks ajaks tema peale seisma ja juhatas sealt vägesid nagu vahitornist, hüüdes valju häälega:

«Siia, meie omad! Siitpoolt rõhub vaenlane kõige enam peale! Valvake seda müüriust! Pange too värav kinni! Need redelid tuleb alla visata! Tulekuulid* siia, keeva pigi ja vaiku õlikateldesse! Tõkestage tänavad madratsitega!»

Lühidalt, ta luges suure õhinaga üles kõik sõja tarbeasjad, seadised ja riistad, millega tavaliselt kaitstakse linna kallaletungi vastu. Vaevatud Sancho, kes kõike seda kuulis ja kannatama pidi, ütles endamisi:

«Oh, kui issand oma helduses ometi teeks, et see saar juba kord ära võetaks ja mina kas sureksin või pääseksin sellest hirmsast pigist.»

Taevas võttis kuulda ta palvet, ja parajasti kui ta seda kõige vähem ootas, kuulis ta hääli, mis hüüdsid:

«Võit, võit, vaenlased on võidetud! Hei, härra maavalitseja, tõuske üles ja tulge võidu üle rõõmu tundma ja teie võitmatu käsivarre jõul vaenlaselt võetud saaki jagama.»

«Tõstke mind üles,» ütles Sancho piinatud ning hädise häälega.

Tal aidati tõusta, ja kui ta püsti oli, ütles ta:

«Et ma oleksin võitnud vaenlase, seda ei saa te mind uskuma panna. Ma ei taha jagada vaenlaselt võetud saaki, vaid paluda isa- ja emakeeli mõnd sõpra, kui mul niisugune peaks leiduma, et ta annaks mulle lonksu veini, sest mu süda kõrbeb sees, ja pühiks mult selle higi, sest ma olen läbimärg.»

Ta kuivatati, talle toodi veini, kilbid päästeti lahti. Ta istus oma voodile ja langes hirmu, ehmatuse ja vaeva tagajärjel minestusse.

Neil, kes Sanchole selle vembu olid mänginud, hakkas juba kahju, et see nii rängalt lõppes. Aga Sancho meelemärkusele tulek vaigistas muret, mida neile oli tekitanud ta minestus. Ta küsis, mis kellaaeg on; talle vastati, et juba koidab päev. Sancho jäi vait ja hakkas ennast sõna lausumata täielikus vaikuses riidesse panema. Kõik vaatasid tema poole ja ootasid, millega lõpeb see kiire riidessepanek. Viimaks oli ta riides, ja pikkamisi, sest ta oli ära muljutud ega saanud väga kiiresti kõndida, läks ta talli, kuhu talle järgnesid kõik, kes seal viibisid. Astudes oma Halli juurde, andis ta talle lepitussuudluse otsaette ja ütles talle pisarsilmil:

«Tule siia, mu kaaslane ja sõber, mu vaevade ja viletsuste kaaskannataja! Kui ma end veel sinu järgi seadsin ja mul polnud muid muresid peale selle, et parandada sinu riistu ja pidada ülal sinu väikest keha, siis olid mu tunnid, mu päevad ja mu aastad õnnelikud. Sestsaadik aga, kui ma su maha jätsin ja asusin auahnuse ja kõrkuse tornidesse, on tunginud mu hinge tuhat viletsust, tuhat vaeva ja mitu tuhat rahutust.»

Ja sel ajal kui ta neid sõnu kõneles, saduldas ta ise eesli, ilma et keegi ümberseisjatest oleks talle midagi lausunud. Kui siis Hall oli saduldatud, ronis Sancho suure vaeva ja hädaga ta selga ja pöördus siis oma sõnade ning kõnega majordoomuse, sekretäri, ülemlauameistri ja doktor Pedro Recio ning paljude teiste poole, kes seal juures viibisid, ütles:

«Andke teed, mu härrad, ja laske mind mu endisesse vabadusse tagasi minna. Laske mind minna otsima endist elu, nii et ma ärkaksin üles sellest praegusest surmast. Ma pole sündinud selleks, et olla maavalitseja, ega selleks, et kaitsta saari või linnu vaenlaste eest, kes tahavad neile kallale tungida. Ma oskan paremini künda ja kaevata,

viinapuid kärpida ja kobestada kui seadusi anda või provintse ja kuningriike kaitsta. Pühal Peetrusel on Roomas hea elada, ma tahan öelda, et igaühel on hea, kes peab seda ametit, milleks ta on sündinud. Minule kõlbab paremini sirp kätte kui maavalitseja sau; ma tahan parema meelega süüa kõhu täis päevalillesuppi kui kannatada häbematu arsti väiklust, kes tapab mind näljaga; ja ma tahan parema meelega sirutada end tamme varju suvel ja katta end lambanahkse kasukaga talvel, hoides alal oma vabadust, kui maavalitsejaameti raskuse all heita voodisse hollandi lõuendist linade vahele ja kanda sooblinahku. Jääge siia, teie heldused, ja jumal olgu teiega, ning öelge armulisele härra hertsogile, et alasti ma sündisin, alasti olen praegu, pole ma midagi kaotanud ega võitnud, ma tahan öelda, et ilma krossita tulin ma selle maavalitsuse peale ja ilma krossita lähen siit, hoopis vastupidi sellele, kuidas tavaliselt lahkuvad teiste saarte maavalitsejad. Ja astuge kõrvale ning laske mind minna, ma lähen end plaasterdama, sest ma usun, mul on vist kõik küljekondid murtud, tänu vaenlastele, kes täna öösel mu peal jalutasid.»

«Nii ei pea see sündima, härra maavalitseja,» ütles doktor Recio. «Ma annan teie heldusele üht jooki põrutuste ja muljutuste vastu, mis teile kohe teie endise tervise ja jõu tagasi toob; ja mis puutub söögisse, siis tõotan teie heldusele end parandada ja lasta teil süüa külluses kõike, mida te soovite.»

«Liiga hilja,» vastas Sancho, «nüüd jätan ma niisama vähe minemata, kui ma end türklaseks muudan. Sääraseid nalju ei tehta kaks korda. Jumala eest, ma jään niisama vähe selle valitsejakoha peale või võtan vastu mõne teise, antagu see mulle kas või kahe liua vahel, kui ma ilma tiibadeta taevasse lendan. Mina olen Panzade suguvõsast, ja need on kõik sänikaelad: kui nad on kord öelnud ei, siis peab see ka ei'ks jääma, kas või kogu maailma kiuste. Jäägu sellesse talli sipelgatiivad*, mis tõstsid mu õhku, selleks et pääsukesed ja teised linnud mind ära nokiksid, ja hakkame jälle kõndima maa peal kindla jalaga, mida ei ehi küll córdobanahast kirjatud king, aga millel ei puudu jämedad nöörviisud. Igaüks jäägu omataoliste juurde ja keegi ärgu sirutagu jalga kaugemale, kui ase ulatub, ja laske mind minna, sest aeg on juba hiline.»

Seepeale ütles majordoomus:

«Härra maavalitseja, me laseksime teid väga hea meelega minna, kuigi meil on väga kahju teid kaotada, sest teie tarkus ja teie kristlik talitusviis sunnivad meid teie sõnolekut soovima; aga on ju teada, et iga maavalitseja on kohustatud aru andma, enne kui ta lahkub kohast, kus ta valitses. Tehke seda, teie heldus, nende kümne päeva kohta, mis teie maavalitsejaks olite, ja siis minge jumala rahus.»

«Keegi ei või seda minult nõuda,» vastas Sancho, «kui minult armuline härra hertsog selleks käsku ei anna. Ma lähen tema juurde ja temale annan ma aru täpipealt. Seda enam, et kuna ma lahkun paljana, siis pole vaja mingit muud tõendust selle kohta, et ma valitsesin nagu ingel.»

«Jumala eest, suurel Sanchol on õigus,» ütles doktor Recio, «ja mina arvan, et laseme tal minna, sest hertsogil on lõpmata hea meel teda näha.»

Kõik leppisid sellega ja nad lasksid tal minna, seejärel kui olid enne pakkunud talle oma seltskonda ja kõike, mis ta oma isiku mõnuks ja teekonna laheduseks oleks võinud soovida. Sancho ütles, et ta ei soovi muud kui veidi otri Halli jaoks ja tükk juustu ning pala leiba enda jaoks, sest kuna tee oli nii lühike, siis polnud vaja suuremat ega paremat moonatagavara. Kõik kaelustasid teda ja tema kaelustas nuttes kõiki ja jättis nad imestlema niihästi ta sõnu kui ta kindlat ja tarka otsust.

LIV PEATÜKK

Kõneleb asjust, mis käivad selle ja mitte mõne teise loo kohta

Hertsog ja hertsoginna tegid otsuseks anda käik väljakutsele, mille don Quijote ülalpool nimetatud põhjusel oli esitanud nende alamale; ja kuna noormees viibis Flandrias, kuhu ta oli põgenenud, et mitte saada donja Rodríguezt ämmaks, siis korraldasid nad asja nii, et panid tema asemele ühe gaskoonlasest teenri nimega Tosilos, õpetades talle enne kõik kätte, mis ta pidi tegema. Kaks päeva hiljem ütles hertsog don Quijotele, et nelja päeva pärast tuleb

ta vastane ja astub rüütli sõjariistadega varustatuna võitlusväljale kaitsma väidet, et neiu valetab kõige häbematumal viisil, kui ta kinnitab, et tema olevat andnud talle naiseksvõtmise lubaduse. Need teated valmistasid don Quijotele suurt heameelt ja ta tõotas endale teha selles asjas imesid ning luges suureks õnneks, et talle on tulnud säärane juhus, kus need härrased siin võivad näha, kui kaugele ulatub ta võimsa käsivarre ramm. Nii ootas ta siis rõõmu ja heameelega, et mööduksid need neli päeva, mis tema kärsituse tõttu näisid talle nagu nelisada sajandit. Laseme neil mööda minna, nagu me laseme mööda minna muudelgi asjadel, ja läheme kaasa Sanchoga, kes pooleldi rõõmsana ja pooleldi kurvana sõitis Halli seljas otsima oma isandat, kelle selts oli talle meeldivam kui kõigi maailma saarte maavalitsejaks olemine. Juhtus nii, et kui ta polnud veel kuigi kaugele jõudnud saarest, kus ta oli valitsenud — tema ei hakanud iial järele uurima, kas see, mille üle ta oli valitsenud, oli saar, linn, küla või alev —, nägi ta, et teed mööda tulid talle vastu kuus sauaga palverändajat, need olid välismaalased, kes paluvad armuandi lauluga. Jõudnud tema juurde, astusid nad ritta ja hakkasid kõik koos valju häälega laulma midagi oma keeles, millest Sancho aru ei saanud, välja arvatud üks sõna, mida nad selgesti laususid, see oli *almus,* millest ta mõistis, et nad oma lauluga palusid armuandi. Ja kuna tema, nagu Cide Hamete ütleb, oli väga kaastundliku südamega inimene, siis võttis ta oma reisipaunast leivakannika ja poole juustu, mis tal varuks oli, ja andis selle neile, näidates neile märkide abil, et tal pole muud neile anda. Nad võtsid selle väga hea meelega vastu ja ütlesid: «Güelte, güelte*».

«Ma ei mõista, mis te minult palute, head inimesed,» vastas Sancho.

Siis võttis üks neist põuest rahakukru ja näitas seda Sanchole, mille järgi ta aru sai, et nad paluvad temalt raha. Pannes põidla kõri juurde ja ajades teised sõrmed ülespoole laiali, andis ta neile mõista, et tal pole raha lõhnagi, ja sõitis Halli ergutades nende vahelt läbi. Sel ajal kui ta mööda sõitis, jäi üks rändaja teda tähelepanelikult silmitsema, sööstis siis tema juurde, võttis tal ümbert kinni ja ütles valju häälega ning selges kastiilia keeles:

«Jumal tule appi, mis ma näen! Kas on võimalik, et hoian oma käte vahel oma kallist sõpra, oma head naabrit

Sancho Panzat? Muidugi on see nii, sest ma ei maga ega pole praegu purjus.»

Sancho imestas, kuuldes oma nime ja nähes, et võõras palverändur kaelustab teda. Ta vaatas teda sõna lausumata väga tähelepanelikult, aga ei tundnud teda siiski ära. Tema imestust nähes ütles palverändaja:

«Kas see on tõesti võimalik, sõber Sancho Panza, et sa ei tunne oma naabrit, morisk Ricotet, oma küla poodnikku?»

Siis vaatas Sancho teda veel tähelepanelikumalt, püüdis meelde tuletada ja lõpuks tundiski ta ära. Sancho ei tulnudki eesli seljast maha, võttis temal kaela ümbert kinni ja ütles:

«Kes kurat oleks võinud sind tunda, Ricote, selles narririetuses, mida sa kannad? Ütle mulle, kes on su nii võõramaamehe moodi välja ehtinud ja kuidas sa julged Hispaaniasse tagasi tulla, sest kui sind kinni võetakse ja ära tuntakse, siis läheb sul küll haprasti.»

«Kui sina mind välja ei anna, Sancho,» vastas teine, «siis võin julge olla, sest nendes riietes ei tunne mind keegi ära. Aga lähme teelt veidi kõrvale, salusse, mis sealt paistab; mu kaaslased tahavad seal süüa ja puhata, ja sina sööd ühes meiega, sest nad on kõik väga kenad poisid, ja mina saan aega jutustada sulle, mis minuga on juhtunud, sestsaadik kui ma meie külast lahkusin, täites Tema Majesteedi pagenduskäsku, mis hirmsa valjusega ähvardas meie õnnetut rahvast, nagu sa muidugi oled kuulnud.»

Sancho oli nõus, ja seejärel kui Ricote oli kõnelnud teiste palverändajatega, pöördusid kõik suurelt teelt ära ning läksid tüki maad kõrvale, eemal paistva paplisalu poole. Sinna jõudes viskasid rändurid kepid käest, võtsid palverändajarüüd seljast ja jäid särgiväele. Kõik nad olid noored ja väga kenad mehed, välja arvatud Ricote, kes oli juba elatanud inimene. Kõigil olid kaasas reisipaunad ja need olid, nagu paistis, kõigil hästi varustatud, vähemalt ärritavate ja muude sääraste ainetega, mis kutsuvad esile janu ligi kahe penikoorma pealt. Nad istusid maha, ja kasutades rohtu laudlina eest, panid sellele leiva, soola, noad, pähkleid, juustuviile ja paljaid singikonte, mida küll enam närida ei saanud, mida aga siiski veel lutsutada võis. Nad tõid välja ka mingi musta roa, mille nime ütlesid olevat *cabial** — see olevat tehtud kalamunadest ning suur janu tekitaja. Ei puudunud ka oliivid, kuigi kuivad ja ilma

mingi lisandita, aga maitsvad ja mõnusad süüa. Selle pidusöömaaja kõige tähtsamad osalised olid aga kuus veinilähkrit — igaüks võttis nimelt oma reisipaunast enda oma välja; isegi tubli Ricote, kes oli muundunud moriskist sakslaseks, tõi välja oma lähkri, mis suuruselt võis võistelda ülejäänud viiega.

Nad hakkasid suure mõnuga ja väga aeglaselt sööma, lastes endal hea maitsta iga pala, mida nad võtsid noaotsaga ja õige veidi igast asjast; seejärel tõstsid kõik ühekorraga käed ja lähkrid üles, panid lähkrisuud oma suule, ise vaatasid silmadega taevasse, just nagu sihiksid nad sellesse, ja püsisid niiviisi tubli tüki aega, valades lähkrite sisu ümber oma kõhtu; seejuures liigutasid nad pead ühelt küljelt teisele, andes sellega märku mõnust, mida nad tundsid. Sancho vaatas kõike seda ja ei kahetsenud midagi*; vastupidi, et teha tõeks vanasõna, mida ta väga hästi teadis, et kui sa oled Roomas, siis tee nii, nagu näed teisi tegevat, küsis ta Ricotelt lähkri ja tegi ka oma sihtimise läbi nagu teisedki, ja mitte väiksema lõbuga kui nemad.

Neli korda lasksid lähkrid end kikitada, viiendat korda aga polnud see enam võimalik, sest nad olid kõhnemad ja kuivemad kui espartohein — see asjaolu närtsitas palverändajate senise hea tuju. Aeg-ajalt võttis mõni neist oma parema käega Sancho omast kinni ja ütles: «Hispaanlane ja saks, kõik üks hea kamraad!» Ja Sancho vastas: «Hea kamraad, vannun jumal!» Ja talle tuli peale nii kange naeruhoog, et see kestis terve tunni ja selle aja jooksul ei tulnud talle kordagi meelde, mis talle tema maavalitsemises oli juhtunud, sest selle aja üle, millal süüakse ja juuakse, on muredel vähe võimust. Lühidalt, viina lõppemise järel valdas neid kõiki uni ja nad uinusid sinnasamasse lauale ja linale. Ainult Ricote ja Sancho jäid ärkvele, sest nad olid rohkem söönud ja vähem joonud. Ricote viis Sancho veidi kõrvale, kus nad istusid pöökpuu jalale, jättes palverändajad sügavasse unerüppe, ja Ricote, ilma kordagi oma moriski keelde eksimata, kõneles puhtas kastiilia keeles järgmist:

«Sa tead väga hästi, Sancho Panza, mu naaber ja sõber, kuidas avalik teadaanne ja pagenduskäsk*, mille Tema Majesteet laskis avaldada meie rahvusest inimeste vastu, tekitas hirmu ja kohkumist kõigis meie inimestes. Vähemalt minus tekitas ta seda sel määral, et minu tundmuse

järgi juba enne seda tähtaega, mis meile anti Hispaaniast lahkumiseks, oli kogu vali karistus viidud täide minu ja mu laste kallal. Nii tegin ma siis otsuseks, ja oma arust nagu mõistlik inimene — nii teeb see, kes teab, et tal teatud aja järel võetakse ära maja, kus ta elab, ja muretseb endale teise, kuhu kolida —, ühesõnaga, ma tegin otsuseks lahkuda üksi ja ilma perekonnata oma külast ja minna otsima paika, kuhu saaks nad viia kenasti ja kiirustamata, mitte nii, nagu lahkusid teised; sest ma mõistsin küll, ja seda mõistsid kõik meie vanemad mehed, et need määrused polnud paljalt ähvardused, nagu mõni arvas, vaid tõelised seadused, mis määratud ajal pidid jõusse astuma. Seda uskuma sundis mind asjaolu, et ma teadsin meie inimeste halbu ja meeletuid kavatsusi, mis olid säärased, et võib pidada jumalikuks sisenduseks seda, mis sundis Tema Majesteeti tegema teoks nii mehise otsuse; ma ei taha ütelda, et me kõik süüdi oleksime olnud, sest mõned meie hulgast olid kindlad ja tõelised ristiinimesed, aga neid oli väga vähe ja nad ei suutnud vastu seista teistele; igatahes on hädaohtlik soojendada ussi põues ja sallida vaenlasi oma majas. Lühidalt, meid nuheldi täiesti õiglaselt maalt pagendamise karistusega, mis on mõne arvates pehme ja leebe, meie arvates aga kõige kohutavam, mis meile võidi määrata. Kus me ka iganes oleme, ikka me nutame Hispaaniat taga, sest lõppude lõpuks me ju sündisime seal ja ta on meie loomulik isamaa. Kuskil ei leia me niisugust vastuvõttu, nagu meie õnnetus vääriks. Berbeerias ja igal pool Aafrikas teotatakse meid kõige enam ja käiakse meiega kõige halvemini ümber, ja ometi lootsime, et meid seal vastu võetakse, toetatakse ja hellitatakse. Me ei mõistnud oma õnne, enne kui me selle kaotasime; ja peaaegu kõigil meil on nii tugev soov Hispaaniasse tagasi minna, et suurem osa neist, ja neid on palju, kes tunnevad keelt nagu mina, lähevad sinna tagasi ja jätavad oma naised ja lapsed kaitsetult maha: nii suur on armastus, mida nad tunnevad Hispaania vastu. Nüüd tunnen ja elan ma ise läbi seda, mida on viisiks öelda, et isamaa-armastus on magus. Ma lahkusin, nagu öeldud, meie külast ja läksin Prantsusmaale, ja kuigi meid seal hästi vastu võeti, tahtsin ma ka teisi maid näha. Ma läksin Itaaliasse, siis Saksamaale, ja mulle näis, et seal sai elada kõige vabamalt, kuna tema elanikud ei võta asju liiga täht-tähelt; igaüks elab seal, nagu ta soovib, sest suuremas osas maast

maksab südametunnistuse vabadus. Ma üürisin maja Augsburgi lähedal, siis seltsisin nende palverändajatega, kellest paljudel on viisiks igal aastal tulla külastama Hispaania pühapaiku, sest nad peavad Hispaaniat oma Ameerikaks, kindla sissetuleku ning väga hea teenistuse allikaks. Nad käivad ta peaaegu täielikult läbi, ja pole ühtki küla, kust nad ei lahkuks kõhutäie ja peatäiega, nagu öeldakse, ja vähemalt ühe reaaliga taskus. Oma teekonna lõpul on neil enam kui sada eskuudot, mis nad vahetavad kullaks, ja kas siis oma sauade õõnsustes või palverändajarüüde paikade vahel või mõne muu kavalusega, kuidas aga saavad, viivad need välja kuningriigist ja toimetavad oma maale, hoolimata vahipostidest mäekitsustes ja järelevaatustest sadamates. Nüüd on minu kavatsus, Sancho, kaevata välja varandus, mille ma siia maha matsin, ja kuna see asub väljaspool küla, siis võin teha seda ilma hädaohuta; seejärel kirjutan Valenciast oma tütrele ja naisele või sõidan ise nende juurde, sest ma tean, et nad on Alžiiris, ja otsin võimaluse, kuidas toimetada nad mõnda Prantsuse sadamasse ja sealt viia Saksamaale, kus me jääme ootama, mis jumal heaks arvab meiega ette võtta. Sest lõppude lõpuks tean mina kindlasti, Sancho, et mu tütar Ricota ja mu naine Francisca Ricota on usklikud ristiinimesed, ja kuigi mina ise seda sel määral pole, olen ometi enam ristiinimene kui maur ja palun alati jumalat, et ta avaks mu tarkuse silmad ja annaks mulle teada, kuidas pean teda teenima. Ainult üks asi paneb mind imestama, ma ei saa aru, miks mu naine ja tütar läksid Berbeeriasse ja mitte Prantsusmaale, kus nad võiksid elada ristiinimestena.»

Seepeale ütles Sancho:

«Vaata, Ricote, see polnud vist mitte nende teha, sest nemad viis kaasa Juan Tiopieyo, sinu naise vend, ja kuna tema peab küll olema kindel maur, siis läks ta kõige paremasse paika. Ja ma võin sulle öelda veel seda, et minu arvates lähed sa asjata otsima seda, mis sa siia maha matsid, sest oli kuulda, et su naisevennalt ja su naiselt olevat ära võetud palju pärleid ja palju kuldraha, mis neilt tollis järelevaatusel leiti.»

«See võib küll olla,» vastas Ricote, «aga ma tean, Sancho, et nad ei puudutanud minu maetud varandust, sest ma ei avaldanud neile, kus see asub, kartes mõnd äpardust. Ja seepärast, kui sina, Sancho, tahad minuga kaasa

tulla ja aidata mul varandust välja võtta ja ära peita, siis annan sulle kakssada eskuudot, millega sa võid oma hädasid kergendada, sest ma tean ju, et sul on neid rohkesti.»

«Ma võiksin seda teha,» vastas Sancho, «aga ma pole sugugi ahne, sest kui ma seda oleksin, siis poleks ma täna hommikul lasknud käest üht ametit, kus ma oleksin võinud oma maja seinad kullast teha, ja enne kui kuus kuud oleks mööda läinud, hõbetaldrikutelt süüa. Sel põhjusel siis ja ka sellepärast, et minu arust oleks nagu äraandmine oma kuninga vastu, kui ma avitaksin ta vaenlasi, ei läheks ma sinuga kaasa ka siis mitte, kui sa, niisama nagu sa praegu tõotad mulle kakssada eskuudot, laoksid mulle siinsamas sularahas välja nelisada.»

«Ja mis amet see siis on, mille sa maha jätsid, Sancho?» küsis Ricote.

«Ma jätsin maha ühe saare maavalitseja koha,» vastas Sancho, «ja säherdusel saarel, et ausõna, teist niisugust naljalt ei leidu.»

«Ja kus see saar asub?» küsis Ricote.

«Kus?» vastas Sancho. «Kaks penikoormat siit, ja ta nimi on Barataria saar.»

«Mine ikka, Sancho,» ütles Ricote, «saared asuvad ju keset merd, kindlal maal pole saari.»

«Kuidas pole?» sõnas Sancho vastu. «Ma ütlen sulle, sõber Ricote, et täna hommikul ma lahkusin sealt, eile aga valitsesin seal oma heaksarvamise järgi nagu vibuküti, aga sellest hoolimata jätsin ta maha, kuna mulle näis, et see maavalitsejate amet on hädaohtlik.»

«Ja mis sa seal maavalitseja-ametis teenisid?» küsis Ricote.

«Teenisin seda, et sain aru, et ma ei kõlba millegi muu kui vahest ehk loomakarja valitsemiseks ja et rikkused, mis nende maavalitsejakohtade peal võidetakse, tulevad puhkuse, une ja isegi söögi kaotamise arvel, sest saartel peavad maavalitsejad vähe sööma, iseäranis kui neil on arstid, kes nende tervise järele valvavad.»

«Ma ei mõista sind, Sancho,» ütles Ricote. «Aga mulle näib, et kogu su jutt on mõttetus, sest kes oleks andnud sinule mõne saare valitseda? Kas maailmas on puudu inimestest, kes on osavamad maavalitseja-ameti jaoks, kui sina oled? Vaiki, Sancho, võta aru pähe ja mõtle järele,

kas sa tahad tulla minuga kaasa, nagu ma sulle ütlesin, ja aidata mul peidetud aare välja kaevata, sest tõepoolest, sinna on peidetud nii suur varandus, et seda võib aardeks nimetada, ja ma kordan sulle uuesti, ma annan sulle nii palju, et sa võid sellest muretult elada.»

«Ma ütlesin sulle juba, Ricote,» vastas Sancho, «et ma ei taha. Lepi sellega, et ma sind välja ei anna, ja jätka jumala nimel oma teed ning lase mind oma teed minna, sest ma tean, et mis hästi on teenitud, saab otsa, ja mis halvasti on teenitud, niisamuti, ja tema peremees ühes temaga.»

«Ma ei taha peale käia, Sancho,» ütles Ricote. «Aga ütle mulle, kas sa olid meie külas, kui sealt lahkusid mu naine, mu tütar ja mu naisevend?»

«Olin küll,» vastas Sancho, «ja ma võin sulle öelda, et ärasõidul oli su tütar nii ilus, et kogu külarahvas tuli välja teda vaatama, ja kõik ütlesid, et ta on kõige ilusam olevus maailmas. Ta nuttis, kaelustas kõiki oma sõbrannasid ja tuttavaid ja kõiki, kes teda vaatama tulid, ja palus kõiki palvetada tema eest jumala ja püha jumalaema poole, ja ta tegi seda nii tundmusrikkalt, et pani minugi nutma, kuigi ma harilikult suur vesistaja ei ole. Ausõna, paljudel oli himu ta ära peita või minna talle järele ja röövida ta teelt, aga neid hoidis tagasi hirm talitada kuninga käsu vastu. Iseäranis kirglikku poolehoidu näitas don Pedro Gregorio*, too noor rikas majoraadipärija, keda sa tunned ja kellest kõneldakse, et ta armastanud sinu tütart väga. Ja sestsaadik kui su tütar ära sõitis, pole noormees enam kordagi meie külasse tulnud, ja me kõik arvame, et ta läks talle järele, selleks et teda röövida; aga seni pole küll veel midagi kuulda olnud.»

«Mul oli alati see kuri kahtlus,» ütles Ricote, «et see isand armastab mu tütart, aga kuna ma usaldasin oma Ricota vooruslikkust, ei teinud teadmine, et see noormees teda armastab, mulle mingit muret. Sest küllap sa oled kuulnud öeldavat, Sancho, et mauri naised sõlmivad harva või üldse mitte armusidemeid vanade kristlastega; minu tütrel aga on minu arvates enam meeles kristlik usk kui armuasjad ja sellepärast ma loodan, et ta ei hooli selle majoraadipärijast isanda libitsemistest.»

«Annaks jumal,» ütles Sancho vastuseks, «sest muidu läheks neil mõlemal halvasti. Ja nüüd lase mind siit lahkuda, sõber Ricote, sest ma tahan täna õhtul jõuda sinna, kus on mu isand don Quijote.»

«Jumal kaasa, vend Sancho, sest mu kaaslased liigutavad end juba ja meil on samuti aeg jätkata oma teed.»

Seejärel kaelustasid nad teineteist ja Sancho ronis oma Halli selga, Ricote võttis oma saua ning nad lahkusid teineteisest.

LV PEATÜKK

Sellest, mis Sanchoga teel juhtus, ja muudest säärastest asjadest, et toredamaid ei saa enam olla

Selle tõttu, et Sancho teel Ricotega aega viitis, ei jõudnud ta samal päeval hertsogi lossi, kuigi jäi sellest ainult poole penikoorma kaugusele, kus teda tabas pime ja pilkane öö. Aga kuna oli suvi, ei teinud see talle palju muret ja ta sõitis teelt kõrvale, kavatsedes hommikut oodata. Kuid ta halb ja õnnetu saatus tahtis, et otsides kohta, kus end paremini sisse seada, kukkusid tema ja Hall ühte sügavasse kottpimedasse auku, mis asus väga vanade varemete vahel. Kukkumisel palus Sancho kõigest südamest jumalat, arvates, et ta ei peatu enne kui põrgupõhjas. Aga seda ei juhtunud, sest veidi enam kui kolme sülla järel olid Hallil jalad põhjas ja Sancho leidis end ikka veel tema seljas, ilma et oleks mingit viga või kahju saanud. Hinge kinni pidades kobas ta endal kogu keha, et näha, kas ta on terve või on tal kuskil mõni auk sees. Leides end heas korras, vigastamata ja täie tervise juures olevat, ei jõudnud ta küllaldaselt tänada jumalat, meie issandat, halastuse eest, mis ta tema vastu oli üles näidanud, sest ta arvas, et on kahtlemata tuhandeks tükiks purunenud. Sancho kobas kätega ka koopa seinu, et näha, kas oleks võimalik sealt ilma kellegi abita välja pääseda, aga ta leidis nad kõik siledad ja ilma ühegi nukita olevat, mille üle Sancho väga kurvastas, iseäranis kui ta kuulis, et Hall tasakesi ja hädiselt oigab; ja seda polnud imeks panna ega kaevanud ta ilma põhjuseta, sest ta polnud kuigi heas seisukorras.

«Ah,» ütles siis Sancho, «kui palju ootamatuid sündmusi

juhtub igal sammul nendega, kes elavad selles viletsas maailmas! Kes oleks võinud arvata, et see, kes eile istus saarevalitseja aujärjel, käsutas oma teenreid ja alamaid, leiab end täna maetuna koopasse, ilma et tal oleks ühtki inimest, kes teda aitaks, ühtki teenrit või alamat, kes talle appi ruttaks? Siin peame meie, mina ja mu eesel, nälja kätte lõppema, kui me juba enne ei sure, tema muljutuste ja vigastuste, mina kurvastuse kätte. Igatahes ei ole mul nii head õnne, nagu oli mu isandal La Mancha don Quijotel, kui ta läks alla tolle nõiutud Montesinose koopasse, kus teda kostitati ju paremini kui ta omas kodus, nii et näib, nagu oleks tal kohe laud kaetud ja ase tehtud olnud. Seal nägi ta kauneid ja meeldivaid nägemusi, mina aga näen siin arvatavasti ainult kärnkonni ja usse. Oh ma õnnetu, kuhu on mind toonud mu hullused ja mõttekujutused! Siit võetakse välja mu luud, kui taevas oma helduses heaks arvab mind leida lasta, paljad, valged ja kõdunenud luud ja nendega koos ka mu tubli Halli kondid, ning selle järgi tuntakse vahest, kes me oleme, vähemalt nende poolt, kel on teada, et iial ei lahkunud Sancho Panza oma eeslist ega eesel Sancho Panzast. Pean veel kord ütlema, oh me õnnetud! Meie kuri saatus ei tahtnud, et me sureksime oma kodumaal ja omaste keskel, sest kui ka seal oleks tabanud meid õnnetus, ei oleks ometi olnud puudu nendest, kes oleksid sellele kaasa tundnud ja meie elu viimsel tunnikesel meie silmad kinni vajutanud. Oh mu kaaslane ja sõber, kui halva tasu olen sulle andnud su heade teenete eest! Anna mulle andeks ja palu saatust nii hästi, kui sa vähegi oskad, et ta päästaks meid sellest suurest viletsusest, millesse me mõlemad oleme sattunud, ja ma tõotan sulle ehtida su pead loorberipärjaga, nõnda et sa näeksid välja nagu loorberitega kroonitud luuletaja, ja anda sulle kahekordsed söödaportsjonid.»

Nõndaviisi kurtis Sancho Panza, ja eesel kuulas teda sõnagi lausumata, nii suures ängis ja piinas oli vaene loom. Lõpuks, kui kogu öö oli haledasti kaevates ja hädaldades mööda saadetud, jõudis kätte päev, mille valguses ja säras Sancho nägi, et oli võimatum kui võimatu sellest kaevust ilma teiste abita välja pääseda, ja ta hakkas halisema ning hüüdma, et näha, kas mõni ehk kuuleb teda. Aga kõik ta hädakisa jäi hüüdjaks hääleks kõrbes, sest ümberkaudu polnud ühtki inimest, kes oleks võinud teda kuulda, ja Sancho arvas, et nüüd on tema lõpp käes. Hall

lamas selili ja Sancho Panza toetas teda nii palju, et sai ta kuidagi jalgadele upitada, aga loom püsis hädavaevalt püsti. Võttes reisipaunast, millele seesama kukkumise saatus oli osaks saanud, tüki leiba, andis Sancho selle eeslile, kellele see sugugi halvasti ei maitsenud, ja ütles talle, nagu mõistaks loom seda:

«Leivaga on kõik hädad head.»

Siis märkas ta koopa ühel küljel avaust, millest inimene võis kummardudes ja end kokku tõmmates läbi mahtuda. Sancho Panza ruttas lähemale ja puges küüru tõmbudes august sisse ning leidis, et teisel pool oli see avar ja suur; ta nägi seda selle tõttu, et ülalt tungis nagu läbi katuse sisse päikesekiir, mis valgustas kõike. Ka nägi ta, et see õõnsus läks järjest laiemaks ja suuremaks ning viis teise ruumikasse koopasse. Seda nähes pöördus ta eesli juurde tagasi ja hakkas kiviga augu juurest mulda lahti ajama, nõnda et varsti sai ta avause, kust eesel võis hõlpsasti läbi pääseda; Sancho viiski eesli sealt läbi, võttis tal päitseohelikust kinni ja hakkas mööda koobast edasi minema, et näha, kas leidub ehk teisel pool mõni väljapääs. Vahel läks ta käsikaudu, vahel ilma valguseta, aga kogu aeg oli tal hirm nahas.

«Kõigevägevama jumala nimel!» lausus ta endamisi. «See, mis minule on õnnetus, oleks tore seiklus mu isandale don Quijotele. Tema arust oleksid need kuristikud ja maa-alused kongid muidugi õitsvad aiad ja Galiana* lossid, ja ta loodaks jõuda välja sellest pimedusest ja kitsusest mõnele õitsvale aasale. Mina õnnetu aga, sõge mõistuselt ja nõder julguselt, arvan igal sammul, et mu jalge all avaneb äkki uus kuristik, veel sügavam kui see, ja neelab mu täielikult. Oh, õnnetus, sinuga võiks veel leppida, kui sa üksi tuleksid!»

Säärasel viisil ja nende mõtetega oli ta oma arust rännanud veidi üle poole penikoorma, kui märkas ähmast valgust, mis paistis olevat juba päevavalgus; kuskilt sisse tungides andis see tunnistust, et selle tee lõpus, mis Sancho jaoks oli nagu tee teise maailma, leidus vaba väljapääs.

Siia jätab Cide Hamete Benengeli ta maha ja hakkab jälle jutustama don Quijotest, kes ärevana ja rõõmsana ootas selle võitluse päeva, mis tal tuli pidada donja Rodrigueze tütre au röövijaga, et heaks teha ülekohut ja ebaõiglust, mis talle kuritahtlikult oli tehtud. Juhtus siis, et

kui ta ühel hommikul välja sõitis õppima ja harjutama seda, mis tal tuli teha eelseisvas võitluses, ja kui ta Rocinante lühikesele kiirele kapakule oli kihutanud, sattus hobune jalgadega nii lähedale ühele koopale, et kui rüütel poleks tugevasti ratsutitest tõmmanud, oleks ta tingimata sinna sisse kukkunud. Igatahes ta peatas hobuse, nii et see ei kukkunud, ja nihkudes veidi lähemale, hakkas hobuse seljast maha tulemata toda koobast vaatlema; ja sel ajal kui ta alla vaatas, kuulis ta sealt valju kisa; ta kuulatas tähelepanelikult ning lõpuks mõistis ja sai aru, et karjuja lausus järgmist:

«Hei, teie seal ülal! Kas mõni ristiinimene kuuleb mind? Või mõni halastaja rüütel, kes tunneks kahju ühelt elusalt maetud patusest, ühest õnnetust äraheidetud maavalitsejast?»

Don Quijotele näis, et ta kuuleb Sancho Panza häält, ja see üllatas teda ning pani imestama; tõstes häält nii palju, kui ta suutis, hüüdis ta:

«Kes on seal all? Kes seal kaebab?»

«Kes siin on või kes kaebab,» vastati, «kui mitte tagakiusatud Sancho Panza, oma pattude pärast ja oma õnnetuseks Barataria saare maavalitseja, kuulsa rüütli La Mancha don Quijote endine kannupoiss?»

Kui don Quijote seda kuulis, imestas ta veel rohkem ja läks ähmi, kuna talle tuli mõte, et Sancho Panza on surnud ja tema hing vaevleb siin puhastustules. Selle ettekujutuse mõjul ütles ta:

«Vannun sind kõige nimel, millega ma kui kristlane ja katoliiklane sind vannutada võin, ütle mulle, kes sa oled; kui sa oled puhastustules vaevlev hing, siis teata mulle, mis ma sinu heaks teha võiksin, sest kuna minu ametiks on kaitsta ja aidata selle maailma hädalisi, siis võtan enda peale ka teise maailma viletsate aitamise ja toetamise, kui nad ei suuda end ise aidata.»

«See, kes minuga kõneleb,» vastati, «peab olema minu isand härra don Quijote La Manchast, ja ka hääle kõla järgi otsustades ei saa see keegi muu olla.»

«Mina olen don Quijote,» vastas don Quijote, «see, kelle ametiks on toetada ja aidata elavaid ja surnuid nende hädades. Sellepärast ütle mulle, kes sa oled; sa ajad mind imestusest päris ähmi, sest kui sa oled mu kannupoiss Sancho Panza ja oled surnud, ja kui kuradid sind pole ära viinud ja sa jumala helduse läbi viibid puhastustules,

siis on meie pühal emal roomakatoliku kirikul küllalt mõjuvaid eestpalveid, et vabastada sind piinadest, milles sa viibid, ja mina omalt poolt püüan ühes temaga hoolitseda selle eest, niipalju kui mu varandus lubab. Seepärast avalda end lõpuks ja ütle, kes sa oled.»

«Vannun kõigi pühade nimel,» vastati, «vannun igaühe sünni nimel, keda teie heldus soovib, härra don Quijote La Manchast, et ma olen teie kannupoiss Sancho Panza ja ma pole kogu oma eluaja jooksul veel eales surnud olnud; asi on selles, et ma jätsin oma maavalitsejakoha maha asjaolude ja põhjuste pärast, mille teatamine nõuab rohkem aega, ja kukkusin täna öösel siia kuristikku, kus ma olengi, ja ühes minuga kukkus minu Hall, kes ei laseks mind valetada, sest täpsuse mõttes ütlen, et tema on siin ühes minuga.»

Ja just nagu oleks eesel sõnadest aru saanud, hakkas ta silmapilk nii valjusti karjuma, et kogu koobas vastu kajas.

«Tore tunnistaja,» ütles don Quijote, «tunnen seda kisa, nagu oleksin ma ta ise sünnitanud, ja ma kuulen ka sinu häält, sõber Sancho. Oota mind, ma lähen hertsogi lossi, see on siin lähedal, ja toon inimesed, kes su sellest koopast välja tõmbavad, kuhu vist su patud on sind viinud.»

«Minge, teie heldus,» ütles Sancho, «ja tulge jumalapärast kiiresti tagasi, sest ma ei suuda enam välja kannatada seda, et olen siia elusalt maetud, ja ma olen hirmu kätte suremas.»

Don Quijote jättis ta sinna ja läks lossi jutustama hertsogile ja hertsoginnale, mis Sancho Panzaga oli juhtunud; nemad panid seda väga imeks, kuigi mõistsid kohe, et ta pidi olema kukkunud auku, mis viis maa-alusesse käiku, mis juba iidsest ajast seal oli. Aga nad ei osanud arvata, kuidas oli ta maavalitsejakohalt lahkunud, sest nemad polnud saanud mingit teadet ta tagasitulekust. Viimaks võeti köied ja nöörid ja paljude inimeste abiga ning suure vaevaga tõmmati Hall ja Sancho pimedusest jälle päikesevalgusse. Üks üliõpilane nägi seda ja ütles:

«Säärasel viisil peaksid kõik halvad maavalitsejad oma ametikohtadelt ära tulema, nagu see patune siit sügavast august välja tuleb — poolsurnud näljast, kahvatu ja minu arvates ka ilma ühegi krossita.»

Seda kuuldes ütles Sancho:

«Kaheksa või kümme päeva tagasi vend laimaja, asusin ma valitsema saart, mis mulle anti, ja kogu selle aja jook-

sul ei ole ma kordagi oma kõhtu leiba täis söönud. Selle aja sees kiusasid mind taga arstid ja murdsid mu luid vaenlased; mul polnud mahti altkäemaksu võtta ega seaduslikke makse koguda; ja kuna lugu nii on, nagu ta on, siis polnud ma oma arust ära teeninud, et ma sel viisil pidin oma kohalt lahkuma. Aga inimene mõtleb, jumal juhib; ja jumal teab kõike kõige paremini, ka seda, mis igaühele hea on; ja nagu aeg, nõnda tegu; ja ärgu keegi öelgu, seda vett ma ei joo, sest seal, kus arvatakse olevat singid, pole mitte konksugi: ja jumal mõistab mind, ning nüüd aitab, ma jään vait, kuigi võiksin veel paljugi ütelda.»

«Ära vihasta, Sancho, ega kurvasta selle üle, mis sa kuulda võiksid, sest sellele ei tuleks iial lõppu. Kui aga su südametunnistus rahulik on, öelgu teised, mis nad ütlevad. Laimajate keeli on niisama võimatu köita kui väljale väravaid ette panna. Kui maavalitseja lahkub oma kohalt rikkana, siis öeldakse, et ta oli varas, ja kui vaesena, siis öeldakse, et ta oli saamatu ja rumal.»

«Kindlasti peetakse mind seekord ennem rumalaks kui vargaks,» vastas Sancho.

Nõndaviisi juttu ajades jõudsid nad poisikeste ja tiheda inimsumma keskel lossi, kus hertsog ja hertsoginna ühes galeriis juba ootasid don Quijotet ja Sanchot. Aga viimane ei tahtnud enne hertsogi ette minna, kui ta polnud oma Halli talli viinud, sest, nagu ta ütles, oli loom võõrastemajas väga halva öö mööda saatnud. Alles seejärel läks ta üles armuliste härraste juurde, langes nende ette põlvili ja ütles:

«Mu härrased, ainuüksi teie hiilguste soovil, ja ilma et ma oleksin seda millegagi ära teeninud, läksin ma valitsema teie Barataria saart, kuhu ma asusin alasti, ja alasti olen ma ka praegu, pole ma midagi kaotanud ega võitnud. Kas ma valitsesin hästi või halvasti, selle kohta on olemas tunnistajaid, kes ütlevad, mis nad soovivad. Ma lahendasin tüliküsimusi, otsustasin kohtuasju, olles kogu aeg nälja kätte suremas, kuna seda soovis doktor Pedro Recio, Tirteafuerast pärit saare- ja maavalitsejate arst. Vaenlased tungisid meile öösel kallale, viisid meid suurde kitsikusse, aga viimaks ütlesid saare omad, et nad on pääsenud vabaks ja saanud võidu minu käsivarre rammu läbi — andku jumal neile niisugust hingeõndsust, nagu nad tõtt kõnelevad! Kokkuvõttes, selle aja jooksul ma proovisin

järele raskusi ja kohustusi, mis valitsemine endaga kaasa toob, ja leidsin oma arvestuse järgi, et minu õlad ei suuda neid kanda, see koorem pole minu pihtade jaoks ega ole need nooled minu tupe jaoks. Ja seepärast otsustasin, et enne kui maavalitsemine mind hätta jätab, jätan mina maavalitsemise hätta, ja eile hommikul jätsin ma saare maha niisugusena, nagu ma teda leidsin, nendesamade tänavate, majade ja katustega, mis tal siis olid, kui mina sinna asusin. Ma pole kelleltki laenu võtnud ega ühestki ettevõttest kasu saanud, ja kuigi ma mõtlesin teha mõned tulusad korraldused, ei teinud ma ühtki, kartes, et neid ei täideta, ja siis on üks hea kõik, kas nad on tehtud või mitte. Ma lahkusin saarelt, nagu ma ütlesin, ilma ühegi muu seltsita kui mu Halli oma; kukkusin ühte koopasse, läksin seda mööda edasi, kuni täna hommikul päikesevalgusel nägin väljapääsu, aga see polnud kuigi hõlbus, nõnda et kui taevas poleks saatnud mulle mu isandat don Quijotet, oleksin jäänud sinna kuni maailma lõpuni. Niisiis, mu härrased, hertsog ja hertsoginna, siin on teie maavalitseja Sancho Panza, kes kõigest kümne päeva jooksul, millal ta maavalitsejaametit pidas, tuli äratundmisele, et ühegi saare ega isegi terve maailma valitsemine pole midagi väärt. Selles tarkuses suudlen teie helduste jalgu, ja aimates järele laste mängu, kes ütlevad: «Hüppa sina siia ja lase mind sinna,» teen mina hüppe maavalitsemise juurest ja lähen üle oma isanda don Quijote teenistusse, sest lõppude lõpuks, kui ma ka söön tema juures oma leiba hirmuga, söön ma vähemalt kõhu täis, minule on aga peaasi, et kõht täis oleks, ükspuha, kas porgandeid või nurmkanu.»

Sellega lõpetas Sancho oma pika kõne, mille kestel don Quijote oli kogu aeg kartnud, et ta puistab sellesse tuhat rumalust; kui ta aga nägi, et teine lõpetas, olles öelnud neid vähe, tänas ta oma südames taevast. Hertsog kaelustas Sanchot ja ütles, et tal on kõigest hingest kahju, et ta nii kiiresti lahkus maavalitseja-ametist, aga et ta laseb anda talle oma maades mõne teise, kergema ja tulutoovama ameti. Ka hertsoginna kaelustas teda ja andis käsu teda hästi võõrustada, sest ta paistis olevat tublisti vanutada ja vintsutada saanud.

LVI PEATÜKK

Koletust ja ennenägematust võitlusest, mis leidis aset La Mancha don Quijote ja teener Tosilose vahel duenja donja Rodrigueze tütre au kaitseks

Hertsogipaar ei kahetsenud vempu, mis nad olid mänginud Sancho Panzale, andes talle maavalitsejakoha, seda enam et samal päeval tuli nende majordoomus ja jutustas neile punkt-punktilt peaaegu kõik sõnad ja teod, mis Sancho nende päevade jooksul oli öelnud või teinud, ja lõpuks kujutas neile väga elavalt kallaletungi saarele, Sancho hirmu ja ta lahkumist, mis kuulajatele sugugi vähe lõbu ei pakkunud.

Seejärel, nagu meie lugu jutustab, jõudis kätte võitluse jaoks määratud päev. Pärast seda kui hertsog oli mitu korda hoiatanud oma teenrit Tosilost, kuidas ta peab talitama don Quijotega, et võita ta ilma teda tapmata või haavamata, käskis ta piikide raudotsad ära võtta, öeldes don Quijotele, et kristlik meel, mida ta oma uhkuseks peab, ei luba tal lasta pidada seda võitlust nii riskantsel ja hädaohtlikul kujul, ja leppigu rüütel sellega, et tema annab neile loa võidelda oma maa peal, kuigi see käib püha kontsiili* otsuse vastu, mis keelab säärased kahevõitlused, ja ärgu tema tahtku pidada täieliku valjusega seda ränka taplust. Don Quijote ütles, et korraldagu tema hiilgus selle ettevõtte üksikasjad nii, nagu ta kõige paremaks arvab, tema lepib kõigega.

Viimaks jõudis hirmuäratav päev kätte. Hertsog oli lasknud lossiesisel väljakul üles lüüa ruumika lava, kus pidid aset võtma võitluse kohtunikud ja duenjad, ema ning tütar, kes kättemaksu olid nõudnud. Kõigist ümberkaudsetest paikkondadest ja küladest oli voolanud kokku lõpmata palju rahvast vaatama seda uut moodi võitlust, sest ühtki sellelaadilist võitlust ei olnud siin mail varem näinud ega kuulnud ei need, kes elasid, ega need, kes juba surnud olid.

Esimesena astus võitlusväljale tseremooniameister, kes uuris ja käis läbi kogu välja, et seal ei oleks mingit pettust ega mõnd varjatud asja, millele võiks komistada ja kukkuda. Seejärel tulid sisse duenjad ja istusid oma kohtadele. Loorid katsid neil mitte ainult silmi, vaid ka rinda, ja nad olid väga elevil, kuna don Quijote oli juba võitlusväljal. Veidi aja pärast ilmus ühelt küljelt trompetihelide

saatel ja ratsa vägeva hobuse seljas, kes kogu maa vappuma pani, suur teener Tosilos, näovari alla lastud ja keha üleni kaetud tugeva ning hiilgava raudrüüga. Tema tüse tumikhall hobune, kel iga jala küljes rippus suur karvatutt, näis olevat friisi tõugu. Vapper võitleja oli oma isanda, hertsogi poolt hästi välja õpetatud, kuidas ta peab end üleval pidama vapra La Mancha don Quijote vastu, ja hoiatatud, et ta mingil tingimusel teda ei tapaks, vaid et ta katsuks esimese kokkupõrke eest kõrvale põigata, et rüütlit mitte surmata, mis talle suisa vastu minnes kindlasti juhtuks. Tosilos tegi võitlusväljal ringi, ja jõudes sinna, kus istusid duenjad, jäi veidikeseks vaatama seda, kes teda endale abikaasaks nõudis. Võitluse juhataja kutsus juba võitlusväljal oleva don Quijote, ja jäädes seisma Tosilose kõrvale, pöördus duenjade poole ning küsis neilt, kas nad on nõus sellega, et don Quijote nende õiguse eest välja astub. Nemad vastasid, et jah ja et kõik, mis ta selles asjas teeb, tunnistavad nemad hästi tehtuks, kindlaks ja maksvaks. Sel ajal olid hertsog ja hertsoginna juba aset võtnud ühel rõdul, kust avanes vaade võitlusväljale, mida ümberringi piiras lõpmatu hulk rahvast, kes lootis näha seda varemnägemata karmi võitlust. Võitlejatele oli tehtud tingimuseks, et kui don Quijote võidab, siis peab tema vastane donja Rodrígueze tütre naiseks võtma, kui ta aga võidetakse, saab tema võitja vabaks lubadusest, mille täitmist talt nõuti, ilma et ta tarvitseks anda mingit muud rahuldust.

Tseremooniameister jagas nende vahel päikesepaistelise platsi ja näitas kummalegi tema koha kätte. Kostis trummipõrin, õhku täitsid trompetihelid, maa värises jalge all; pealtvaatajate südamed olid põnevil: ühed kartsid, teised ootasid huviga selle ettevõtte head või halba lõppu. Don Quijote usaldas end kõigest südamest jumala, meie issanda, ja armulise Toboso Dulcinea hoolde ja jäi ootama märki kallaletungiks. Meie teenril aga olid hoopis teistsugused mõtted, ta mõtles ainult sellele, mis ma kohe ütlen.

Paistab nii, et sel ajal kui ta vaatas oma vaenlanna peale, näis see talle kõige ilusama naisena, keda ta kogu oma eluajal oli näinud, ja pime poisike, keda maailmas nimetatakse tavaliselt Amoriks, ei tahtnud kaotada pakutud juhust saada võitu ühe teenri hinge üle ja kanda see oma võidusaakide nimekirja. Niisiis, astudes hiljukesi, ilma et keegi teda oleks näinud, teenri juurde, pistis ta

vaesele mehele kahe küünra pikkuse noole vasakult poolt kehasse ja torkas tal südame täielikult läbi. Ja ta sai seda julgesti teha, sest Amor on nähtamatu, ta käib sisse ja välja, kus aga soovib, ilma et keegi temalt ta tegude kohta aru päriks.

Nõnda siis, kui anti märk kallaletungiks, oli meie teener parajasti vaimustusehoos, mõeldes neiu ilule, kelle ta juba oli teinud oma vabaduse valitsejannaks. Seepärast ei pannud ta tähele trompetiheli, vastupidiselt don Quijotele, kes niipea kui oli seda kuulnud, tormas paigalt ja kihutas nii kiire kapakuga, nagu Rocinante lubas, oma vaenlasele vastu. Nähes teda sõitu alustamas, hüüdis tema tubli kännupoiss Sancho valju häälega:

«Jumal juhtigu sind, sa rändrüütlite õis ja ideaal; jumal andku sulle võitu, sest õigus on sinu poolel.»

Ja kuigi Tosilos nägi don Quijotet enda poole kihutavat, ei liigutanud ta end sammu võrragi oma kohalt, vaid kutsus valju häälega võitlusejuhatajat, ja kui see tuli vaatama, mis ta soovib, ütles ta:

«Härra, kas seda võitlust ei peeta selleks, et otsustada, kas ma pean või ei pea seda neiut naiseks võtma?»

«Nii see on,» vastati talle.

«Noh,» ütles tema, «ma olen hella südametunnistusega ja koormaksin seda raskesti, kui ma võitlust jätkaksin; niisiis ütlen ma, et tunnistan end võidetuks ja soovin kohe selle neiu naiseks võtta.»

Võitlusejuhataja pani Tosilose sõnu imeks, ja kuna ta üks selle vembu kaasteadjaid oli, siis ei osanud ta midagi vastata. Don Quijote peatus keset kapakut, nähes, et ta vaenlane talle peale ei tungi. Hertsog ei mõistnud põhjust, miks võitlus ei jätku, aga kui võitlusejuhataja talle teatas, mis Tosilos oli öelnud, imestas ning vihastas see hertsogit väga. Vahepeal läks Tosilos sinna, kus oli donja Rodríguez, ja ütles valju häälega:

«Auline proua, mina soovin teie tütart naiseks võtta ja ma ei taha võita protsesside ega tülide abil seda, mida ma rahus ja ilma surmaohuta võita võin.»

Vapper don Quijote kuulis seda ja ütles:

«Kui asi nii on, siis olen mina oma lubadusest vaba ja lahti. Naitugu pealegi ja õnn kaasa, ja kui issand, meie jumal, ta temale andis, siis õnnistagu seda püha Peetrus.»

Hertsog oli tulnud alla lossiväljakule, ja astudes Tosilose juurde, küsis temalt:

«Kas on tõsi, rüütel, et te tunnistate end võidetuks ja oma hella südametunnistuse õhutusel olete nõus seda neiut naiseks võtma?»

«Jah, härra,» vastas Tosilos.

«Ta teeb väga hästi,» ütles nüüd Sancho Panza, «sest, mis sa pead andma hiirele, anna see kassile, ja sa oled murest lahti.»

Tosilos hakkas oma kiivrit lahti päästma ja palus, et teda seejuures kiiresti aidataks, sest ta oli nii kaua sellesse lõtsasse ruumi suletud, et tal polnud enam õhku hingamiseks. Kiiver võeti tal kiiresti peast ja ta teenrinägu sai ilmsiks ning avalikuks. Kui donja Rodríguez ja ta tütar seda nägid, hüüdsid nad suure häälega:

«See on pettus, pettus on see! Minu õige peigmehe asemele on pandud Tosilos, armulise härra hertsogi teener. Me nõuame õiglust jumala ja kuninga ees säärase salakavaluse, et mitte öelda kelmuse vastu.»

«Ärge muretsege, aulised daamid,» ütles don Quijote, «sest see pole ei salakavalus ega kelmus, ja kui ta seda ka on, siis pole selles süüdi mitte hertsog, vaid kurjad nõiad, kes mind taga kiusavad; olles kadedad minu peale, et mina võin selle võiduga kuulsaks saada, on nad moondanud teie peigmehe näo selle inimese näoks, kelle te ütlete teenri olevat. Võtke mu nõu kuulda, ja hoolimata mu vaenlaste õelusest naituge temaga, sest kahtlemata on ta seesama, keda te endale abikaasaks soovite.»

Seda kuuldes vaibus hertsogi viha naerulaginasse ja ta ütles:

«Asjad, mis juhtuvad härra don Quijotega, on nii iseäralikud, et ma olen valmis uskuma, nagu mu teener polekski mu teener. Aga tarvitagem järgmist kavalust ja võtet: lükkame abielu kahe nädala võrra edasi, kui te nõus olete, ja hoiame seda isikut, kelle kohta me kahtluses oleme, luku taga, ning võib olla, et selle aja jooksul ta saab tagasi oma esialgse kuju, sest vimm, mida nõiad härra don Quijote vastu tunnevad, ei või nii kaua kesta, iseäranis sellepärast, et neil neist pettustest ja muundustest nii vähe kasu on.»

«Oh issand!» ütles Sancho. «Neil kurjategijatel on ju viisiks ja kombeks ümber muuta kõik asjad, mis puutuvad minu isandasse. Ühele rüütlile, kelle ta mõne aja eest võitis ja keda kutsuti Peeglirüütliks, andsid nad bakalaureus Sansón Carrasco kuju, kes on meie küla mees ja meie suur

sõber, ja armulise preili Toboso Dulcinea on nad muutnud kohmakaks talutüdrukuks. Ja niisiis arvan ma, et sellel teenril tuleb surra ja elada teenrina kõik oma elupäevad.»

Seepeale ütles Rodrígueze tütar:

«Olgu kes tahes see, kes mind naiseks soovib, mina olen talle tänulik, sest ennem tahan ma olla teenri seaduslik naine kui rüütli petetud armuke, pealegi pole see, kes mind pettis, sugugi rüütel.»

Viimaks lõppesid kõik need kõnelused ja sündmused sellega, et otsustati Tosilost luku taga hoida, kuni saab näha, millega tema muundus lõpeb. Kõik kuulutasid don Quijote võitu ja suurem hulk jäi kurvaks ning nukraks, nähes, et vastased selles nii oodatud võitluses polnud teineteist tükkideks raiunud; just niisamuti nagu poisikesed jäävad kurvaks, kui poodav, keda nad ootavad, ei ilmu, sest vastaspool või kohus on talle andeks andnud. Rahvas lahkus, hertsog ja hertsoginna läksid tagasi lossi. Tosilos pandi luku taha, donja Rodríguez ja ta tütar jäid väga rahule, nähes, et ühel või teisel teel lõpeb asi pulmadega, ja Tosilos lootis sedasama.

LVII PEATÜKK

Mis jutustab sellest, kuidas don Quijote hertsogiga jumalaga jättis ja mis tal juhtus targa ja julge Altisidoraga, hertsoginna näitsikuga

Don Quijotele näis, et oleks juba aeg maha jätta jõudeelu lossis, sest ta pidas ennast suureks süüdlaseks, et ta siin, eemal kõigest, laiskleb lõputute võõrustuste ja lõbustuste keskel, mis lossihärrased temale kui rändrüütlile korraldavad, ja arvas, et ühel päeval tuleb tal anda taevale täpselt aru selle jõudeoleku ja rüütlitegudest eemaldumise kohta, ja seepärast palus ta ühel päeval hertsogipaarilt luba lahkuda. Nad andsid talle selle loa, avaldades ühtlasi suurt kahetsust selle üle, et ta nad maha jätab. Hertsoginna andis Sancho Panzale ta naise kirjad, mille üle Sancho pisaraid valas ja ütles:

«Kes oleks võinud arvata, et need suured lootused, mida äratasid mu naise Teresa Panza rinnus teated mu maavalitsemisest, peavad sellega lõppema, ja ma nüüd pöördun tagasi oma isanda La Mancha don Quijote viletsate seikluste juurde? Siiski on mul heameel näha, et mu Teresa selles asjas nii talitas, nagu talle kohane oli, saates tõrusid hertsoginnale, sest kui ta neid poleks saatnud, oleks mul väga kahju olnud ja tema oleks end tänamatuna näidanud. Mind tröostib ka see, et seda kingitust ei saa nimetada altkäemaksuks, sest maavalitsejakoht oli mul juba olemas, kui ta nad saatis, ja on ju päris õige, et need, kellele mõni heategu osaks saab, näitaksid end tänulikkudena, olgu või tühiasjadega. Tõepoolest, mina läksin maavalitsejakohale alasti ja alasti lahkusin sealt, ja nõndaviisi võin öelda rahuliku südametunnistusega, mis mitte sugugi tühine asi pole, et alasti olen ma sündinud, alasti olen ma praegu, ei ole ma midagi kaotanud ega võitnud.»

Nõndaviisi kõneles Sancho iseendaga ärasõidupäeval. Don Quijote, kes juba eelmisel õhtul oli hertsogipaariga jumalaga jätnud, ilmus hommikul vara täies varustuses lossiplatsile. Ülalt rõdudelt vaatas teda kogu lossipere, ka hertsogipaar tuli välja, et teda näha. Sancho istus Halli seljas oma pauna, reisikoti ja moonatagavaraga, südamest rõõmus ja rahul, sest hertsogi majordoomus, toosama, kes oli mänginud Trifaldit, oli talle andnud kukru kahesaja kuldeskuudoga reisivajaduste katteks, ja seda don Quijote veel ei teadnud. Sel ajal kui siis kõikide pilgud, nagu juba öeldud, olid pööratud don Quijotele, tõstis hertsoginna teiste duenjade ja näitsikute hulgas häält julge ning arukas Altisidora ja lausus kaebaval toonil järgmist:

Kuule, kuule, paha rüütel,
lase valjad veidi lõdvaks,
ära oma tõrgest hobust
nõnda külgedesse torgi.

Tea, sa võlts, et sa ei jookse
mingi koletuma mao eest,
sinu ees on tallekene,
kes veel pole lambaks saanud.

Peletis, sa rüvetasid
kõige ilusama neitsi,
keda mägedes Diana,
oma metsis Venus näinud.

Julm Vireno*, jooksik Aeneas, saatku
Barrabas sind! Vaata, et sa kaod siit!

Küünte vahel viid sa kaasa
— oh kui riivatu su tegu! —
südame nii alandliku
õrnal armastajal neitsil.

Sa viid kaasa kolm pearätti,
sukapaelad sirgeilt säärtelt,
siledailt kui selge marmor,
paelad musta-valget kirja.

Sa viid kaasa tuhat ohet,
mille tuli põletada
mitu tuhat Troojat suudaks,
kui neid mitu tuhat oleks.

Julm Vireno, jooksik Aeneas, saatku
Barrabas sind! Vaata, et sa kaod siit!

Peaks sel sinu kannupoisil
süda olema nii kange
ja nii kõva, et ei pääseks
nõiakütkeist Dulcinea!

Langegu su süü eest nuhtlus
tolle kurva daami peale:
tasuvad ju selles ilmas
patuste eest tihti õiged.

Muutugu su seiklusjahid
needuseks ja õnnetuseks,
unenägudeks su lõbud,
unustuseks sinu truudus.

Julm Vireno, jooksik Aeneas, saatku
Barrabas sind! Vaata, et sa kaod siit!

Peetagu sind valelikuks
nii Sevillas kui Marchenas,
nii Granadas kui ka Lojas,
Londonis kui Inglismaalgi.

Kui sa kaarte mängid, «sadat»,
«esimest» või «kuningriiki» —
ärgu kuningaid sul tulgu,
ässi samuti ja seitsmeid.

Kui sa konnasilma lõikad,
verd siis voolaku su haavast,
kui sa endal hambaid tõmbad,
jäägu juured igemeisse.

Julm Vireno, jooksik Aeneas, saatku
Barrabas sind! Vaata, et sa kaod siit!

Senikaua kui kurb Altisidora öeldud viisil kaebas, vaatas don Quijote kogu aeg temale, ja siis, ilma talle sõnagi vastamata, pööras näo Sancho poole ning küsis:

«Sinu esivanemate hingeõndsuse juures vannutan sind, mu Sancho, ütle mulle tõtt: kas võtsid ehk sina juhtumisi need kolm rätikut ja sukapaelad, millest see armunud neiu kõneleb?»

Seepeale vastas Sancho:

«Kolm rätikut on küll mu käes, aga sukapaeltest pole mul aimugi.»

Hertsoginna pani Altisidora liigjulgust imeks, sest kuigi ta pidas teda tragiks, lõbusaks ja julgeks, siiski mitte sel määral, et oleks uskunud teda säärase jultumusega hakkama saavat; ja ta imestas seda enam, et talle polnud sellest naljast ette teatatud. Hertsog tahtis vempu toetada ja ütles:

«Mulle ei meeldi, härra rüütel, et seejärel kui te kasutasite siin minu lossis head vastuvõttu, mis teile valmistati, te söandasite kaasa viia kolm rätikut ja võib-olla ka veel mu näitsiku sukapaelad. See annab tunnistust halvast loomust ja ei vasta teie kuulsusele. Andke talle sukapaelad tagasi või muidu kutsun ma teid välja võitlusele elu ja surma peale, kartmata, et nõiad-kurjategijad muudaksid või vahetaksid ümber mu näo, nagu nad muutsid mu teenriks Tosiloseks tolle mehe, kes teiega võitlusse astus.»

«Jumal hoidku mind selle eest,» vastas don Quijote, «et ma paljastaksin oma mõõga teie ülikõrge isiku vastu, kellelt ma nii palju heategusid olen vastu võtnud. Rätikud annan ma tagasi, kuna Sancho ütleb, et nad olevat tema käes; sukapaelu aga on mul võimatu anda, sest mina pole

neid saanud ega tema samuti mitte; ja kui see teie näitsik tahaks oma panipaikades järele vaadata, siis leiaks ta nad kindlasti üles. Mina, härra hertsog, pole iial varas olnud ega mõtle selleks kogu oma eluajal hakata, kui jumal oma kätt mu pealt ära ei võta. See näitsik kõneleb — ta ise ütleb seda — nagu armunu, milles minul süüd pole, ja sellepärast pole mul temalt midagi andeks paluda, ei temalt ega teie hiilguselt, keda ma tungivalt palun minust paremal arvamisel olla ja mulle uuesti luba anda oma teed jätkata.»

«Andku jumal teile head teed, härra don Quijote,» ütles hertsoginna, «nii et me alati kuuleksime ainult häid teateid teie tegudest; minge ning jumal olgu teiega, sest mida kauem te viivitate, seda enam suurendate tuld näitsikute rinnas, kes teid vaatavad. Mis puutub aga minu toaneitsisse, siis karistan teda nii, et ta edaspidi ei luba endale liiga suurt vabadust ei pilkudes ega sõnades.»

«Ma palun sind, vapper don Quijote, kuula minult ainult paar sõna veel,» ütles nüüd Altisidora, «ja nimelt, ma palun sinult vabandust nende sukapaelte röövimise asjas, sest ma tunnistan jumala ja oma südametunnistuse nimel, nad on mul ümber; ma olin niisama tähelepanematu nagu see, kes ise oma eesli seljas ratsa sõites eeslit taga otsis.»

«Kas ma ei öelnud?» sõnas Sancho. «Nüüd olen siis mina varastatud asjade varjaja! Kui ma oleksin tahtnud seda teha, siis oleks mul oma maavalitsemise ajal olnud selleks võimalust küllaga.»

Don Quijote tegi hertsogipaarile ja kõigile juuresolijaile sügava kummarduse, siis pööras Rocinante ümber, ja Sancho tema kannul oma Halli seljas, lahkus lossist, seades oma sammud Zaragoza poole.

LVIII PEATÜKK

Mis kõneleb sellest, kuidas don Quijote peale sadas nii palju seiklusi, et neil üldse enam vahet polnud

Kui don Quijote, saanud vabaks ja pääsenud Altisidora libitsustest, nägi end jälle lahtisel väljal olevat, tundus talle, et nüüd on ta oma õiges kohas ja et temas ärkavad uuesti jõud rüütlitegude jätkamiseks. Ta ütles Sanchole:

«Vabadus, Sancho, on üks kõige hinnalisemaid ande, mis taevas inimestele on kinkinud. Temaga ei võrdu varandused, mida varjab maa või katab meri. Vabaduse eest, niisama nagu au eest, võib ja peab elu kaalule panema; ja vastupidi, vangipõli on kõige suurem õnnetus, mis võib inimesi tabada. Ma ütlen seda sellepärast, Sancho, et sa nägid ju küllust ja mõnusid, mis meile osaks langesid selles lossis, mille me maha jätsime. Vaata, keset maitsvaid pidusöömaaegasid ja karastavaid jooke näis minule, et ma pidin kannatama nälja pitsitust, sest ma ei maitsenud neid säärase vabadusega nagu siis, kui nad oleksid minu omad olnud; sest vastutasukohustused saadud heategude ja helduste eest on kütked, mis ei lase esile tulla vaimu vabadust. Õnnelik on see, kellele taevas on andnud tüki leiba, ja tema pole kohustatud selle eest tänama kedagi teist kui taevast ennast.»

«Kõige selle peale vaatamata, mis teie heldus mulle praegu ütles,» sõnas Sancho, «poleks hea, kui me ei oleks tänulikud nende kahesaja kuldeskuudo eest, mis hertsogi majordoomus mulle ühe kotikesega andis; seda kotikest kannan ma südame peal nagu plaastrit ja südamekinnituse rohtu kõige vastu, mis võib ette tulla, sest ega me alati losse eest leia, kus meid uhkelt võõrustatakse, vaid mõnikord satume ehk kõrtsidesse, kus me malgutada saame.»

Nõndaviisi ja selletaoliselt juttu ajades liikusid rändrüütel ja rändav kannupoiss edasi, kuni nad umbes penikoormase sõidu järel nägid ühel väikesel rohelisel aasal kümmekonda talumeheriietes meest, kes olid laotanud oma mantlid rohu peale ja sõid seal. Nende kõrval oli näha mingeid valgeid palakaid, mis katsid kõrgeid, üksteisest veidi maad eemal seisvaid asju. Don Quijote astus söödjate juurde, teretas neid viisakalt ja küsis, mida need palakad katavad. Üks neist vastas talle:

«Härra, nende palakate all on nikerdatud pühakujud altari jaoks, mille me oma külas üles seame. Me kanname neid kaetult, et nad ei saaks rikutud, ja õlgadel, et nad katki ei läheks.»

«Kui te nii lahked oleksite,» vastas don Quijote, «siis tahaksin ma neid heameelega näha, sest kujud, mida säärase ettevaatlikkusega viiakse, peavad kahtlemata olema väga head.»

«Muidugi on!» ütles üks teine mees. «Ja kui te ei usu,

siis ütlen teile, mis nad maksavad; nende hulgas pole ühtki, mis ei maksaks üle viiekümne tukati, ja kui teie heldus tahab näha, et see tõsi on, siis oodake veidi, kohe näete seda oma silmaga.»

Ta jättis söömise, tõusis püsti ning läks kõrvaldama katet esimeselt kujult — see oli püha Jüri kuju ja teda oli kujutatud nii, nagu tavaliselt kujutatakse: ratsa hobuse seljas, vajutas ta ähvardaval ilmel piiki tema jalge ees väänleva lendmao lõugade vahele. Kuju oli nagu elus kuld, nagu öeldakse. Seda nähes ütles don Quijote:

«See rüütel oli üks kõige paremaid rändrüütleid kogu taevases väes. Teda kutsutakse pühaks Jüriks, ja peale selle oli ta neitsite kaitsja. Vaatame seda teist.»

Mees tõmbas palaka ära — see oli püha Martini kuju, kes hobuse seljas istudes jagas oma mantlit vaesega. Vaevalt oli don Quijote seda silmanud, kui ta ütles:

«Ka see rüütel kuulus kristlikkude seiklusteotsijate hulka ja ma usun, et ta oli enam helde kui vapper, nagu sa võid näha sellest, Sancho, et ta jagab oma mantlit vaesega ja annab talle poole sellest; ja kahtlemata oli siis talveaeg, sest muidu oleks ta terve mantli andnud, sest ta oli nii halastaja südamega.»

«Ei, asi polnud vist mitte nii,» ütles Sancho, «vaid küllap tema pidas kinni vanasõnast, mis lausub, et sandile anna, aga ära santi andidega tapa.»

Don Quijote naeris ja palus, et järgmine palakas ära võetaks; selle alt tuli nähtavale Hispaania kaitsepühaku kuju, ratsa, hobuse seljas, verine mõõk käes ja sõtkumas maure ja tallamas nende päid. Seda nähes ütles don Quijote:

«See on tõesti rüütel ja Kristuse väesalgast; ta nimi on püha don Diego Matamoros*, ta on kõige vapramaid pühamehi ja rüütleid, kes eales maailmas olnud ja praegu taevas olemas on.»

Seejärel võtsid nad ära järgmise palaka, ja selle alt tuli nähtavale püha Pauluse kukkumine hobuse seljast ühes kõigi asjaoludega, mida on viisiks esitada tema ümberpööramise kujutustel. Kui don Quijote nägi teda nii elavana, et tundus, nagu oleks Kristus temaga kõnelnud ja Paulus vastanud, ütles ta:

«See oli kõige suurem vaenlane, kes jumala, meie issanda kirikul omal ajal oli, ja tema kõige suurem kaitsja, kes tal eales saab olema: ta elas nagu rändrüütel, suri

nagu vaikne pühamees, oli väsimatu töömees issanda viinamäel, rahvaste õpetaja, kelle ülikool oli taevas ja professor ning õpetaja Jeesus Kristus ise.»

Rohkem kujusid polnud, seepärast käskis don Quijote ﬁad uuesti kinni katta ja ütles kujude kandjatele:

«Ma loen heaks märgiks, sõbrad, et ma nägin neid kujusid, sest need pühamehed ja rüütlid pidasid sedasama ametit, mida pean mina, nimelt sõjariistade-ametit. Minu ja nende vahel on ainult see vahe, et nemad olid pühamehed ja võitlesid jumaliku eesmärgi pärast, mina aga olen patune ja võitlen inimliku eesmärgi pärast. Nemad võitsid taeva oma käsivarre jõul, sest taevariigile käiakse jõuga peale*; mina ei tea seni, mis ma olen võitnud oma vaevade läbi, aga kui minu Toboso Dulcinea pääseks nendest, mis tal tuleb läbi teha, siis paraneb mu saatus ja terveneb mu mõistus ja ma pööran võib-olla oma sammud paremale teele kui see, millel ma praegu olen.»

«Jumal kuulgu seda ja vanatühi olgu kurt,» ütles Sancho selle peale.

Mehed panid imeks niihästi don Quijote kuju kui ta sõnu ega mõistnud pooltki sellest, mis ta nendega öelda tahtis. Nad lõpetasid söömise, võtsid oma kujud õlgadele, jätsid don Quijotega jumalaga ja jätkasid oma reisi.

Sancho oli jälle — nagu poleks ta oma isandat iial varem näinud — täis imestust selle üle, mis ta kõik teadis; talle näis, et maailmas pole ühtki lugu ega ühtki sündmust, mida don Quijote poleks meeles pidanud ja mälusse vajutanud, ja ta ütles:

«Tõsijutt, meie peremeheisand, kui seda, mis meile täna juhtus, võib nimetada seikluseks, siis oli see kõige lahedamaid ja mõnusamaid, mis meile kogu meie rännaku jooksul on juhtunud; pääsesime seekord ilma peksuta ja igasuguse hirmuta, me ei haaranud mõõka pihku, ei tagunud oma kehadega maad ega saanud kannatada nälga. Issand olgu kiidetud, et ta on lasknud mind midagi niisugust näha oma ihusilmaga!»

«Sul on õigus, Sancho,» ütles don Quijote, «aga sa pead silmas pidama, et mitte kõik asjad pole ühesugused ega lähe ühtviisi. Seda, mida lihtrahvas harilikult nimetab ettetähenduseks ja mis ei seisa mingi loomuliku põhjuse alusel, peab tark inimene pidama ja arvama õnnelikuks juhtumuseks. Mõni säärane ettetähenduste uskuja tõuseb hommikul, läheb majast välja, kohtab mõnd õndsa Püha

Franciscuse ordu munka, ja nagu oleks ta kohanud greifi, pöörab ümber ja läheb koju tagasi. Mõni teine Mendoza puistab soola lauale, ja kohe valgub nukrus ta südames laiali, nagu oleks loodus kohustatud andma märku tulevastest õnnetustest nii vähese tähtsusega asjade läbi nagu need siinnimetatud. Tark inimene ja kristlane ärgu püüdku tühiste asjade läbi taeva tahtmist teada saada. Scipio jõuab Aafrikasse, komistab maale hüpates, ta sõdurid peavad seda halvaks ettetähenduseks, tema aga kaisutab maad ja ütleb: «Sa ei saa mu käest põgeneda, Aafrika, sest ma hoian sind oma käte vahel kinni.» Nõndaviisi oli see, Sancho, et ma nende kujudega kokku sattusin, minu jaoks väga õnnelik juhtumus.»

«Ma usun seda,» vastas Sancho. «Ja nüüd ma tahaksin, et teie heldus ütleks mulle, mis põhjusel hispaanlased lahingusse minnes ja seda püha Diego Matamorost appi kutsudes hüüavad: «Santiago ja sule, Hispaania*!» Kas on siis Hispaania lahti, nii et teda on vaja sulgeda, või mis vigur see on?»

«Sa oled hirmus lihtsameelne, Sancho,» vastas don Quijote. «Vaata, jumal on andnud selle suure punast risti kandva rüütli Hispaaniale kaitsjaks ja toeks, iseäranis neis rasketes võitlustes, mis hispaanlased on pidanud mauridega, seepärast hüüavad nad tema poole ja kutsuvad teda kui oma kaitsjat kõigis lahingutes, mida nad alustavad, ja paljud on oma silmaga näinud teda seal paiskamas maha, tallamas, hävitamas ja surmamas mauri väesalku. Selle kinnituseks võiksin tuua sulle palju näiteid, mis on jutustatud tõepärastes hispaania ajaraamatutes.»

Sancho vahetas kõneainet ja ütles oma isandale:

«Ma panen väga imeks, härra, selle hertsogiproua näitsiku Altisidora julgust. Näib, et ta on raskesti haavatud ja läbi pistetud selle poolt, keda kutsutakse Amoriks: see öeldakse olevat pime poisike, kel on rähmased silmad, või õigemini, kel üldse pole silmanägemist, aga kui ta valib endale eesmärgiks mõne südame, olgu see nii pisike kui tahes, siis tabab ta seda ja pistab selle oma nooltega täielikult läbi. Samuti olen ma kuulnud öeldavat, et armunoolte ots murdub ja nad muutuvad nüriks neiude häbelikkuse ja kombekuse vastu, selle Altisidora juures aga paistab, et nad muutuvad ennem teravaks kui nüriks.»

«Pane tähele, Sancho,» ütles don Quijote, «et armastus ei hooli millestki ega pea oma avaldustes kinni mõistuse

piiridest, ja ta on umbes sama laadi kui surm, sest tema tungib ühtviisi nii kuningate uhketesse lossidesse kui karjaste viletsatesse hurtsikutesse, ja kui ta mõne hinge täiesti oma võimusesse on saanud, siis röövib ta temalt kõigepealt hirmu ja häbi; seepärast avaldaski Altisidora ilma häbenemata oma ihasid, mis äratasid minu rinnas ennem piinlikkust kui kaastunnet.»

«Ilmlik halastamatus!» ütles Sancho. «Ennekuulmatu tänamatus! Enda kohta võin ma ütelda, et tema kõige väiksemgi armusõna oleks minu võitnud ja alla heitnud. Kirevase päralt, no on vast marmorist süda, pronksist meel ja krohvist hing! Aga mina ei oska mõtelda, mis asja see neiu küll teie helduses nägi, mis teda nii ära võitis ja alla heitis. Mis peenus, mis meeldivus, mis kenadus, mis näoilme, missugune neist asjust üksikult või kõik koos äratasid tema armastuse? Sest tõesti, mina jään tihti vaatama teie heldust varbaotsast kuni viimase karvani teie peas ja ma näen enam asju, mis võiksid eemale peletada kui armastust äratada; ja kuna ma olen kuulnud öeldavat, et ilu on esimene ja kõige tähtsam omadus, mis armastust äratab, teie heldusel aga mingit ilu pole, siis ei tea ma tõesti, millesse too vaeseke armus.»

«Pane tähele, Sancho,» vastas don Quijote, «et on olemas kaht laadi ilu, hinge ja keha ilu. Hinge ilu tuleb esile ja näitab end arukuses, kombekuses, heas käitumises, helduses ja viisakuses, ja kõik need omadused võivad ette tulla ja olla inetul inimesel; ja kui pilk juhitakse sellele ilule ja mitte keha ilule, siis tekib armastus veel ägedamini ja hõlpsamini. Ma näen väga hästi, Sancho, et ma pole ilus, aga ma tean ka, et ma pole koletu; heale inimesele on küllalt sellest, kui ta ei ole peletis, selleks et teda armastataks, kui tal vaid need hingeanded on, millest ma rääkisin.»

Nõndaviisi kõneldes ja juttu ajades sõitsid nad tee kõrval olevasse metsa ja äkki leidis don Quijote ennast täiesti ootamatult mingisugustesse rohelisest lõngast võrkudesse mässituna, mis olid tõmmatud üles puude vahele. Ta ei saanud kuidagi aru, mis see võiks olla ja ta ütles Sanchole:

«Mulle näib, Sancho, et see juhtumus võrkudega peab olema üks kõige iseäralikumaid, mida võib ette kujutada. Löödagu mind surnuks, kui nõiad, kes mind taga kiusavad, ei püüa mind nendesse mässida ja takistada mu teed, kättemaksuks valjuse eest, mida ma Altisidora vastu üles näi-

tasin. Aga mina teen neile teatavaks, et isegi kui need võrgud, mis on rohelisest lõngast, oleksid kõige kõvematest teemantidest ja tugevamad kui too, millesse armukade seppade jumal mässis Venuse ja Marsi, ometi käristaksin nad puruks, nagu oleksid nad meriroogudest või puuvillakiududest.»

Ja ta tahtis edasi minna ning võrgu lõhki kiskuda, kui äkki astusid puude vahelt välja kaks imekaunist lamburneidu, igatahes olid nad lamburneidude moodi riides, ainult et nende pihtkasukad ja kleidid olid kallist brokaadist, ma tahan öelda, et nende seelikud olid toredast muareeritud kuldtaftist. Juuksed rippusid neil lahtiselt õlgadel ja nende kullasära võis võistelda otse päikesekiirtega; nende päid ehtisid rohelisest loorberist ja punasest amarandist punutud pärjad; nende vanus näis olevat mitte alla viieteistkümne ja mitte üle kaheksateistkümne aasta.

Nende ilmumine äratas imestust Sanchos, üllatas don Quijotet, sundis peatuma päikese oma teel, et neid vaadata — imestusest vaikisid kõik neli. Lõpuks katkestas üks noortest karjaneidudest esimesena vaikuse ja ütles don Quijotele:

«Pidage kinni, härra rüütel, ja ärge purustage neid võrke, mis on siia üles tõmmatud mitte teie kahjuks, vaid meie lõbuks. Ja kuna ma tean, et te küsite meilt, milleks nad siia on pandud ja kes me oleme, siis tahan öelda teile seda väheste sõnadega. Ühes külas, umbes kahe penikoorma kaugusel siit, kus elab rohkesti suursuguseid inimesi, hidalgosid ja rikkaid, lepiti paljude sõprade ja sugulaste vahel kokku, et ühes oma poegade, naiste ja tütarde, naabrite, sõprade ja sugulastega tuleme lõbutsema sesse paika, mis on üks kõige meeldivamaid kogu selles ümbruses, ja moodustame kõik koos uue lamburite Arkaadia, ning selleks paneme meie, neiud, selga lamburneidude riided ja noormehed lamburite omad. Meil on ära õpitud kaks ekloogi, üks kuulsa luuletaja Garcilaso oma, teine suurepärase Camõesi oma, tema oma portugali keeles; seni pole me neid aga veel ette kandnud. Tulime siia alles eile. Meil on siin põõsaste vahel veerikka oja kaldal, mis viljastab kõiki neid aasu, üles seatud telgid. Eile õhtul tõmbasime need võrgud siia puude vahele, et petta rumalaid linnukesi; me hirmutame nad üles, nad tõusevad lendu — ja satuvadki võrkudesse. Kui te suvatsete, mu härra, olla

meie külaline, siis leiate helde ja viisaka vastuvõtu, sest praegu ei tohi siia paika tungida kurbus ega nukrus.»

Ta jäi vait ega lausunud enam midagi. Don Quijote aga vastas talle:

«Kindlasti, oo imekaunis preili, ei võinud Anteon olla enam üllatunud ega imestunud, nähes ootamatult suplevat Dianat, kui olin mina imestusest kohmetu, nähes teie ilu. Ma kiidan teie lõbustusi ja tänan teid teie pakkumise eest; ja kui mina saan teid millegagi teenida, siis võite käskida ja olla kindlad, et teie käsud täidetakse, sest minu amet ongi just see, et näidata end tänulikuna ja heatahtlikuna igat laadi inimeste vastu, iseäranis aga suursuguste inimeste vastu, keda teie siin esindate. Ja kui need võrgud, mis võtavad enda alla arvatavasti vaid väikese ala, ulatuksid üle terve maakera, siis otsiksin ma uusi maailmu, kust läbi minna, et neid mitte purustada. Ja selleks et te seda minu liialdust teataval määral usuksite, teadke, et teile ei tõota seda mitte keegi väiksem kui La Mancha don Quijote, kui see nimi peaks olema teie kõrvu ulatunud.»

«Ah, armas sõbranna,» hüüdis nüüd üks karjaneiu, «mäherdune suur õnn on meile osaks langenud! Kas näed seda isandat meie ees? Ma siis ütlen sulle, et see on kõige vapram, kõige armunum ja kõige viisakam rüütel kogu maailmas, kui ainult ei valeta meile ega peta meid tema tegude lugu, mis on ilmunud trükis ja mida ma olen lugenud. Vean kihla, et see tubli mees, kes temaga kaasas on, pole keegi muu kui tema kannupoiss Sancho Panza, kelle nalju ei saa võrrelda mitte mingisuguste teiste naljadega.»

«See on õige,» ütles Sancho, «mina olen tõesti see naljategija ja kannupoiss, kellest teie heldus kõneleb, ja see härra on minu isand La Mancha don Quijote ise, kellest on kirjutatud ja jutustatud selles loos.»

«Ah!» ütles teine. «Palume teda, sõbranna, et ta jääks siia, meie isad ja vennad tunneksid tema üle lõpmata suurt heameelt, sest ka mina olen kuulnud tema vaprusest ja kombekusest sedasama, mis sina ütlesid. Iseäranis räägitakse, et ta olevat kõige kindlam ja ustavam armastaja, keda tuntakse, ja et tema daam on keegi Toboso Dulcinea, keda terves Hispaanias peetakse kõige kaunimaks naiseks.»

«Ja õigusega peetakse teda selleks,» ütles don Quijote, «kui ainult selle kohta ei tekita kahtlust teie võrratu ilu. Ärge nähke vaeva, mu daamid, püüdes mind kinni pidada,

sest mu ameti tungivad kohused ei luba mind sugugi puhata.»

Sel ajal tuli sinna, kus nemad neljakesi viibisid, ühe lamburneiu vend, riietatud samuti lamburiks niisama kallilt ja toredalt, kui olid seda lamburneiud. Neiud rääkisid talle, et nende juures viibib vapper don Quijote La Manchast ja tema kannupoiss Sancho, kellest ka noormees juba teadis, kuna ta oli lugenud nende kohta kirjutatud lugu. Nägus karjane pakkus kohe don Quijotele oma teeneid ja palus teda nende telkidesse tulla; don Quijote ei saanud teisiti, kui pidi järele andma. Sel ajal algas jaht ja võrgud täitusid mitmesugustest linnukestest, kes petetuina võrkude värvist langesid hädaohtu, mille eest püüdsid põgeneda. Sinna paika tuli kokku enam kui kolmkümmend inimest, kõik toredasti riietatud lamburiteks ja lamburneidudeks, ja silmapilk teatati neile, kes on don Quijote ja ta kannupoiss, mis neile palju lõbu pakkus, sest nad olid nendest juba kuulnud nende loo kaudu. Kõik läksid telkidesse, kus leidsid eest uhkelt ning rikkalikult kaetud lauad. Et austada don Quijotet, anti talle koht laua ülaotsas. Kõik vaatasid teda ja imestasid ta väljanägemise üle. Lõpuks, kui laud oli koristatud, tõstis don Quijote väga rahulikult häält ja ütles:

«Kuigi mõned inimesed leiavad, et suuremaid patte, millesse inimesed langevad, on kõrkus, ütlen mina, et selleks on tänamatus, sest ma pean kinni üldisest arvamisest, et põrgu on täis tänamatuid. Sellest patust olen mina püüdnud end hoida, niipalju kui võimalik, juba sellest ajast peale, millal ma oma mõistust kasutama hakkasin. Ja kui ma ei saa tasuda mulle osutatud heade tegude eest vastutegudega, siis panen nende asemele soovi neid teha; ja kui sellest ei jätku, siis kuulutan neist avalikult, sest see, kes kõneleb ja kuulutab avalikult headest tegudest, mis talle osaks saavad, tasuks nende eest ka tegudega, kui ta saaks. On ju teada, et enamjaolt seisavad andjad kõrgemal saajatest; nii on jumal kõrgem kõigist, sest tema on kõige ülem andja, ja inimese ande ei saa seada võrdsetena jumala andide kõrvale, vaid nad jäävad neist lõpmata kaugele maha. Seda kehvust ja puudulikkust täiendab teatud viisil tänulikkus. Nii ka mina, olles tänulik helduse eest, mida mulle siin on üles näidatud, ja suutmata tasuda sama mõõduga, püsin oma võimete kitsastes piirides ja pakun seda, mis ma suudan ja mis ma omast peast olen

välja mõelnud, nimelt ma tõotan, et asun keset seda maanteed, mis viib Zaragozasse, ja kahe päeva jooksul väidan ning kinnitan väidet, et need järeletehtud preilid lamburneiud siin on kõige ilusamad ja viisakamad neiud maailmas, välja arvatud ainult võrratu Toboso Dulcinea, minu mõtete ainuke valitsejanna, olgu öeldud kõigi nende daamide ja härrade lahkel loal, kes mind kuulavad.»

Sancho, kes suure tähelepanuga oli kuulanud, hüüdis nüüd valju häälega:

«Kas on võimalik, et maailmas on inimesi, kes julgevad öelda ja vanduda, et minu isand on hull? Ütelge, teie heldused, aulised härrad karjused, kas on olemas säärast külapreestrit, olgu ta nii tark ja õppinud kui tahes, kes oskaks ütelda seda, mis minu isand ütles? Kas on olemas rändrüütlit, olgu ta oma vapruse poolest nii kuulus kui tahes, kes võiks teha säärase pakkumise, nagu tegi siin minu isand?»

Don Quijote pöördus Sancho poole ja ütles talle õhetava näoga ning vihaselt:

«Kas on võimalik, Sancho, et kogu maakeral leiduks mõni inimene, kes ütleks, et sa ei ole lollusega vooderdatud ja õeluse ning kelmusega palistatud loll? Kes palub sind end minu asjadesse segada ja uurida, kas ma olen tark või rumal? Ole vait ja ära vasta mulle, vaid sadulda Rocinante, kui ta on rakmest lahti võetud. Me läheme kohe oma tõotust teoks tegema, ja kuna õigus on minu poolel, siis võid pidada võidetuteks kõiki, kes iganes tahaksid mulle vastu vaielda.»

Ja ägedalt ning vihase ilmega kargas ta toolilt püsti, pannes imestama kõik juuresolijad, kes ei osanud enam arvata; kas pidada teda hulluks või targaks. Viimaks püüdsid nad teda keelitada, et ta ei hakkaks kedagi välja kutsuma, sest tema tänulik meel olevat täiesti ilmne ja polevat vaja uusi tõendusi ta vaprusele, kuna jätkub neist, millest jutustatakse tema tegude loos. Sellest hoolimata viis don Quijote oma kavatsuse läbi; istunud Rocinante selga, võtnud kilbi käsivarrele ja piigi kätte, seadis ta end keset maanteed, mis möödus rohelise aasa lähedalt. Sancho järgnes talle oma Halli seljas kogu karjastesalga saatel, kes tahtsid kangesti näha, millega see julge ja ennenägematu ettevõte lõpeb.

Läinud niisiis keset teed, nagu juba öeldud, hüüdis don Quijote valjusti järgmised sõnad:

«Oo teie, reisijad ja teekäijad, rüütlid, kannupoisid, jala- ja ratsamehed, kes te seda teed mööda lähete praegu või kahel järgneval päeval, teadke, et rändrüütel La Mancha don Quijote seisab siin ja kaitseb väidet, et neil aasadel ja metsades elutsevate nümfide ilu ja viisakus ületab igasuguse ilu ja viisakuse maailmas, välja arvatud mu südame valitsejanna Toboso Dulcinea ilu. Seepärast tulgu välja see, kes on vastupidisel arvamisel, mina ootan teda siin.»

Kahel korral kordas ta neidsamu sõnu ja kahel korral ei kuulnud neid ükski seiklusteotsija rüütel. Aga saatus, mis juhtis tema asju ikka paremini ja paremini, korraldas nii, et natukese aja pärast tuli teel nähtavale suur hulk ratsamehi; paljudel olid piigid käes ja nad liikusid kõik kokkusurutult, ühes summas ja suure kiirusega. Niipea kui need, kes don Quijotega kaasas olid, neid silmasid, pöördusid nad ümber ja läksid teest õige kaugele eemale, sest nad mõistsid, et kui nad ootama jäävad, võivad nad hädaohtu sattuda. Ainult don Quijote üksi oma kartmatu südamega jäi paigale, ja Sancho Panza otsis varju Rocinante laudja taga. Piigikandjate salk jõudis lähemale, ja üks nendest, kes sõitis eespool, hakkas don Quijotele valju häälega hüüdma:

«Mine teelt eest, kuradi mees, need härjad teevad su sodiks!»

«Hei, rahvarämps,» vastas don Quijote, «minu jaoks ei loe mingid härjad midagi, olgu nad ka kõige metsikumate hulgast, kes kasvavad Jarama* kallastel. Tunnistage, röövlid, otsekohe, ilma järele mõtlemata, et see, mis ma siin kuulutan, on tõsi, või muidu peate minuga võitlema.»

Härjaajaja ei saanud aega vastata ega don Quijote aega kõrvale minna, isegi kui ta oleks tahtnud, sest metsikute härgade kari ja samuti taltsaste juhthärgade kari ühes terve hulga härjaajajate ja muude inimestega, kes viisid neid ühte paikkonda, kus järgmisel päeval pidi härjavõitlus aset leidma, kihutasid üle don Quijote ja Sancho, üle Rocinante ja Halli, paisates nad kõik ümber ja pannes nad veerema mööda maad. Sancho jäi lamama sõtkutuna, don Quijote jahmununa, Hall muljutuna ja Rocinante mitte kuigi tervena. Aga viimaks tõusid kõik üles ja don Quijote hakkas kiiresti kord komistades, kord kukkudes, härjakarjale järele jooksma, ise valju häälega hüüdes:

«Pidage kinni ja oodake, röövlirämps, sest üksainus

rüütel ootab teid, kes ei jaga seda meelsust ja arvamist, et põgenevale vaenlasele tuleb teha hõbedast sild.»

Aga ruttavad loomaajajad ei jäänud seisma ega hoolinud tema ähvardustest rohkem kui mullustest pilvedest.

Väsimus sundis don Quijotet peatuma, ja enam ärritatud vihast kui saanud rahuldust kättemaksust, istus ta tee äärde ootama, et Sancho, Rocinante ja Hall järele jõuaksid. Nad tulid, isand ja teener ronisid jälle ratsude selga, ja tagasi vaatamata, võltsi või järeletehtud Arkaadiaga jumalaga jätmata ja enam häbi kui heameelega jätkasid nad oma teed.

LIX PEATÜKK

Kus jutustatakse iseäralikust sündmusest, mis juhtus don Quijotega ja mida võib pidada seikluseks

Tolmu ja väsimuse vastu, mida olid põhjustanud don Quijotele ja Sanchole härgade ebaviisakus, tõi abi selge ning puhas allikas, mille nad leidsid varjulises metsatukas ja mille äärde tagakiusatud isand ja teener kahekesi maha istusid, lasknud enne vabaks Halli ja Rocinante, kellelt nad päitseoheliku ja valjad ära võtsid. Sancho otsis abi oma reisipauna moonatagavarast ja võttis sealt välja selle, mida ta tavatses nimetada leivakõrvaseks. Ta loputas endal suud, don Quijote pesi endal nägu, ja närbunud eluvaimud said sellest värskendusest jälle jõudu. Don Quijote ei söönud selgest kurvastusest, Sancho aga ei julgenud puudutada toitu, mis tal ees oli, selgest viisakusest ja ootas, et ta isand esimesena maitseks rooga. Aga nähes, et mõtetesse süvenenud rüütel oli unustanud leiba suu juurde tõsta, ei lausunud ta sõnagi, ja jättes kõrvale igasugused viisakusnõuded, hakkas toppima endale kõhtu leiba ja juustu, mis ta ees olid.

«Söö, sõber Sancho,» ütles don Quijote, «pea ülal elu, mis on sinule tähtsam kui minule, ja lase mind surra oma mõtete võimuses ja oma õnnetuste raskuse all. Mina, Sancho, sündisin selleks, et elada surres, ja sina, et surra süües. Ja et sa mõistaksid, et ma sulle tõtt kõnelen, vaata mind, kes ma olen trükitud raamatutes, kuulus oma sõja-

riistategudega, viisakas oma käitumises, lugupeetud vürstide poolt, ihaldatud neitsite poolt, ja lõpuks, lõpuks, kui ma lootsin autasu, triumfi ja pärgi oma vaprate vägitegude eest, leidsin ma enda täna hommikul tallatuna, sõtkutuna ja muljutuna räpaste ning kasimata loomade jalgadest. See mõte teeb nüriks mu esihambad, kangestab mu põsehambad, halvab mu käed ja võtab mult igasuguse himu söömiseks, nii et ma mõtlen lasta end nälga surra, mis on kõige julmem kõigist surmadest.»

«Nõnda et,» ütles Sancho kiiresti edasi närides, «teie heldus ei kiida heaks vanasõna, mis ütleb, et kui tulebki surm, aga kõht olgu täis. Mina igatahes ei mõtle end ise tappa, vaid ennem teen nagu kingsepp, kes venitab nahka hammastega, kuni see ulatub nii kaugele, kui ta tahab; mina venitan oma elu süües, kuni ta jõuab lõpule, mille talle on määranud taevas. Ja teadke, härra, et ei ole suuremat rumalust kui niiviisi meelt heita, nagu teie heldus teeb. Uskuge mind, pärast seda kui te olete söönud, heitke natukeseks magama rohu rohelisele aluskotile ja küll te näete — kui te ärkate, on teil juba hoopis kergem olla.»

Don Quijote otsustaski nõnda teha, sest talle paistis Sancho kõne enam mõttetarga kui lollpea jutuna, ja ta ütles talle:

«Kui sina, Sancho, tahaksid teha minu heaks seda, mis ma sulle nüüd ütlen, siis oleks minu kergendus kindlam ja mu kurvastus väiksem, ja see oleks nimelt: senikaua kui mina sinu nõuandeid kuulda võttes magan, läheksid sina siit veidi eemale, teeksid oma kere paljaks ja annaksid endale Rocinante ratsutitega kolmsada või nelisada hoopi nende kolme tuhande ja veel nii ja nii paljude arvel, mis sa endale andma pead Dulcinea vabastamiseks nõidusest, sest on ju tõesti väga kahju, et see vaene preili on ikka veel nõiutud sinu hooletuse ja pikatoimelisuse tõttu.»

«Selle kohta võib palju ütelda,» lausus Sancho. «Magame nüüd mõlemad, ja jumal üksi teab, mis pärast saab. Teadke, teie heldus, et on väga ränk asi, kui inimene peab end niimoodi külma südamega piitsutama, seda enam siis, kui hoobid langevad halvasti ülalpeetud ja veel halvemini toidetud kehale. Kannatagu armuline preili Dulcinea veidi, ja veel enne, kui ta arvab, saab ta näha, et ma piitsutan end üleni vöödiliseks; kuni surmani on ju elu, ma tahan öelda, et mul on veel elu sees ja ühes sellega soov täita seda, mis ma olen lubanud.»

Tänanud teda selle eest, sõi don Quijote veidi, Sancho aga palju, ja siis heitsid mõlemad magama, jättes kaks alalist kaaslast ja sõpra, Rocinante ja Halli, oma tahtmise järgi ja ilma igasuguse ettekirjutuseta sööma rikkalikku rohtu, mis seal aasal igal pool kasvas. Nad ärkasid võrdlemisi hilja, ronisid jälle ratsude selga ja jätkasid rutates oma teed, et jõuda kõrtsi, mis paistis sealt umbes penikoorma kaugusel. Ma ütlen, et see oli kõrts, sellepärast et don Quijote nimetas seda nii vastupidi oma tavalisele kombele nimetada kõiki kõrtse lossideks.

Nad jõudsid siis pärale ja küsisid peremehelt, kas saab ulualust. Neile vastati, et saab ja kõige mugavusega ning nii rikkaliku kostiga, mida võiks leida vahest Zaragozas. Nad tulid ratsude seljast maha ja Sancho kandis oma moonatagavara ühte tuppa, mille võtme peremees talle andis. Ta viis loomad talli, andis neile nende söödaannused ette, ja tänades iseäranis väga taevast, et see kõrts polnud paistnud tema isandale lossina, läks välja vaatama, mida käsib don Quijote, kes istus kivipingil maja ees. Õhtusöögi tund jõudis kätte, nad läksid oma tuppa ja Sancho küsis peremehelt, mis tal neile õhtuks süüa on anda. Seepeale vastas peremees, et nende soov on temale käsuks, nii et küsigu nad ainult, mis nad soovivad, sest see kõrts olevat varustatud nii õhus lendavate ja maa peal kõndivate lindudega kui ka meres elutsevate kaladega.

«Nii palju pole vaja,» vastas Sancho, «paarist praetud kanapojast aitab meile küllalt, sest minu isand on närb ja sööb vähe ja mina pole liiga suur õgija.»

Peremees vastas, et tal ei olevat kanapoegi, sest kullid olevat need hävitanud.

«Noh, lasku siis härra peremees küpsetada meile kana, aga et see oleks pehme,» ütles Sancho.

«Kana, issake!» hüüdis peremees. «Tõesti, ma saatsin eile linna müügile enam kui viiskümmend tükki. Aga peale kanade nõudku teie heldus, mis te soovite.»

«Nii et siis pole puudu vasikalihast ega mõnest kitsekesest,» ütles Sancho.

«Praegu ei ole kumbagi majas,» vastas peremees, «sest mõlemad on otsa saanud, aga tuleval nädalal on jälle rohkem kui vaja.»

«Sellest on meile küll palju kasu!» vastas Sancho. «Vean kihla, et kõiki neid puudusi kaitavad sealiha ja munad, mida teil leidub külluses.»

«Jumala eest,» vastas peremees, «minu külaline paistab olevat õige pikaldase taibuga; ma ju ütlesin teile, et mul pole ei kanakesi ega kanu, ja teie tahate, et mul oleks mune? Mõtelge välja teisi maiuspalasid, kui te soovite, aga jätke kanade nõudmine järele.»

«Teeme siis ükskord otsuse, pagana pihta!» ütles Sancho. «Ütelge mulle viimaks, mis teil on; ja jätame need jutuajamised.»

«Külaliseisand,» ütles peremees, «mis mul tõesti ja tegelikult olemas on, need on kaks härjajalga, mis näivad vasikajalgadena, või kaks vasikajalga, mis näivad härjajalgadena; nad on keedetud herneste, sibulate ja pekiga ja just praegu ütlevad: söö mind, söö mind.»

«Sellest silmapilgust peale loen ma need enda omadeks,» ütles Sancho, «ja ärgu keegi neid puutugu, mina maksan nende eest paremini kui keegi muu, sest ma poleks võinud loota enda jaoks midagi maitsvamat, ja mul on ükskõik, kas nad on härjajalad või vasikajalad.»

«Keegi ei puutu neisse,» ütles kõrtsimees, «sest minu teised külalised on nii suursugused, et neil on kaasas kokk, majapidaja ja moonatagavara.»

«Kui küsimus on suursugususes,» ütles Sancho, «siis pole seda keegi rohkem kui minu isand; aga amet, mida ta peab, ei luba tal söögi- ega joogitagavarasid kaasas kanda; meie tõmbame end kuskil keset välja sirukile ja sööme kõhud täis tammetõrusid või tuhkpuumarju.»

Niisugune oli Sancho jutuajamine kõrtsimehega, aga rohkem ei tahtnud ta enam rääkida ega vastanud küsimusele, missugune amet või tegevus olevat tema isandal. Õhtusöögi aeg jõudis niisiis kätte, don Quijote läks oma tuppa, peremees tõi toidupaja, nii nagu see oli, ja rüütel võttis istet, et agaralt õhtusöögi juurde asuda. Aga sel silmapilgul kostsid kõrvaltoast, mis oli eraldatud ainult õhukese vaheseinaga, don Quijote kõrvu järgmised sõnad:

«Teie helduse elu nimel, härra don Jerónimo, niikaua kui meile õhtusööki tuuakse, loeme veel ühe peatüki «La Mancha don Quijote» teisest osast*.»

Vaevalt oli don Quijote oma nime kuulnud, kui ta püsti tõusis ja jäi kõrvu kikitades kuulatama, mis temast kõneldakse, ja ta kuulis, et too nimetatud don Jerónimo vastas:

«Milleks soovite teie, härra don Juan, et me loeksime neid rumalusi, kuna pole ju ometi võimalik, et sellele, kes

on lugenud «La Mancha don Quijote loo» esimest osa, pakuks lõbu lugeda seda teist osa?»

«Seda võiks siiski lugeda,» ütles don Juan, «sest pole ühtki nii halba raamatut, milles ei leiduks midagi head. Mis mulle selles raamatus kõige vähem meeldib, on see, et ta kujutab don Quijotet nii, nagu poleks ta enam armunud Toboso Dulcineasse.»

Seda kuuldes sai don Quijote hirmus vihaseks ja tõstis häält ning ütles:

«Kes iganes ütleks, et La Mancha don Quijote on unustanud või võib unustada Toboso Dulcinea, sellele teen ma võrdsete sõjariistade abil selgeks, et ta on väga kaugel tõest, sest võrratut Toboso Dulcinead ei saa unustada ega ole don Quijote võimeline teda unustama; tema juhtlauseks on truudus ja tema kutsumuseks pidada seda leebelt ning ilma ennast kuidagi sundimata.»

«Kes on see, kes meile vastab?» küsiti teisest toast vastu.

«Kes muu peaks see olema,» vastas Sancho, «kui mitte La Mancha don Quijote ise, kes vastutab kõige eest, mis ta on öelnud ja mis ta veel ütleb, sest heale maksjale ei tee pandid muret.»

Vaevalt oli Sancho seda lausunud, kui nende toa uksest astusid sisse kaks meest, kes paistsid olevat rüütlid, ja üks neist võttis don Quijote kaela ümbert kinni ning ütles:

«Ei sünna teie välimus teie nime valeks tunnistada ega jäta teie nimi teie välimust tõestamata. Kahtlemata olete teie, mu härra, tõeline La Mancha don Quijote, rändrüütluse juhttäht ja valgus, sellest hoolimata ja selle kiuste, kes tahtis omastada teie nime ja teha tühjaks teie vägiteod, nagu on teinud selle raamatu autor, mille ma teile siin üle annan.»

Ja ta andis temale raamatu, mille võttis oma kaaslase käest. Don Quijote hakkas sõnagi vastamata seda lehitsema. Veidi aja pärast andis ta raamatu tagasi ja ütles:

«Ma jõudsin küll ainult vähe läbi vaadata, aga juba leidsin sellel autoril kolm asja, mis on laitmise väärt. Esiteks, mõned sõnad, mis ma lugesin eessõnas*; teiseks, kasutatud on aragóni keelt, sest vahel kirjutab ta ilma artikliteta; ja kolmas asi, mis kõige enam ta teadmatust kinnitab, on see, et ta eksib ja kaldub kõrvale tõest selle loo kõige tähtsamas punktis; ta ütleb nimelt siin, et minu kannupoisi Sancho Panza naist kutsutakse Marí Gutiérrezeks, aga

teda ei kutsuta mitte nii, vaid Teresa Panzaks*, ja kes eksib selles nii tähtsas asjas, selle kohta võib küll karta, et ta eksib ka kõiges muus.»

Seepeale ütles Sancho:

«Kena jutukirjutaja tõesti! Eks tema tea küll hästi meie asju, kui ta minu naist Teresa Panzat nimetab Marí Gutiérrezeks! Võtke veel kord raamat, härra, ja vaadake, kas mina ka seal sees olen ja kas ta on muutnud mu nime.»

«Selle järgi, mis ma kuulen teid kõnelevat, sõber,» ütles don Jerónimo, «olete teie kahtlemata Sancho Panza, härra don Quijote kannupoiss.»

«Olen küll,» vastas Sancho, «ja ma olen selle peale uhke.»

«Noh, ausõna,» ütles rüütel, «see uus autor ei kõnele teist kombekusega, mis tuleb ilmsiks teie isikus. Ta kujutab teid õgijana, kohtlasena ja mitte sugugi naljakana, hoopis teistsugusena kui too Sancho, keda kirjeldatakse teie isanda loo esimeses osas.»

«Jumal andku talle see andeks,» ütles Sancho. «Ta oleks võinud mind parem minu nurka jätta ja poleks vaja olnud mind meelde tuletada, sest mängigu ikka see, kes pilli tunneb, ja pühal Peetrusel on Roomas hea.»

Mõlemad rüütlid palusid don Quijotet, et ta tuleks nende tuppa nendega õhtust sööma, sest nad teadsid väga hästi, et selles kõrtsis polnud midagi, mis temale söögiks kõlbaks. Don Quijote, kes alati oli viisakas, täitis nende palve ja sõi nendega õhtust. Sancho jäi keedupoti täievoliliseks valitsejaks, ta istus laua ülaotsa ja ühes temaga kõrtsmik, kes ei tundnud oma vasika- ja härjajalgade vastu sugugi väiksemat poolehoidu kui Sancho.

Jutuajamises õhtusöögi kestel küsis don Juan don Quijotelt, missuguseid teateid on tal Toboso Dulcinea kohta: kas on ta ehk mehele läinud, on sünnitanud või käima peal, või püsides neitsilikuna on hoidnud alal oma kombekuse ja siivsuse ning peab meeles härra don Quijote armumõtteid.

Seepeale vastas tema:

«Dulcinea on veel neitsi ja minu mõtted kindlamad kui kunagi, meie läbikäimine on endiselt vähene, tema ilu on muudetud räpase talutüdruku välimuseks.»

Ja seejärel jutustas ta neile üksikasjaliselt armulise preili Dulcinea nõidumisest ja sellest, mis temale juhtus Montesinose koopas, samuti käsust, mille tark Merlin talle

andis Dulcinea vabastamisest nõidusest, nimelt, et Sancho peab end piitsutama. Mõlemale rüütlile pakkus suurt lõbu kuulda don Quijotet jutustavat oma loo imelikke sündmusi. Nad panid ühtviisi imeks nii ta narrusi kui peent jutustamisviisi. Kord pidasid nad teda targaks, sealsamas libises ta jälle narrusse, ja nad ei suutnud kuidagi otsustada, missugune koht anda talle tarkuse ja hulluse vahel.

Sancho lõpetas söömise, lahkus purjujäänud kõrtsimehe juurest ja läks tuppa, kus ta isand viibis, ning ütles sisse astudes:

«Löödagu mind maha, härrased, kui selle raamatu kirjutaja, mis teie heldustel on, ei kipu minuga riidu norima; kui ta nimetab mind õgijaks, nagu teie heldused ütlevad, siis sooviksin ma, et ta nimetaks mind ka joodikuks.»

«Selleks ta teid nimetab küll,» ütles don Jerónimo, «aga ma ei mäleta, mil viisil, kuigi tean, et ta sõnad on viisakusetud ja peale selle valed, niipalju kui ma selle tubli Sancho näost aru saan, kes siin meie ees seisab.»

«Uskuge mind, teie heldused,» ütles Sancho, «et selle loo Sancho ja don Quijote peavad olema teised kui need, kes tolles Cide Hamete Benengeli poolt kirjutatud loos ette tulevad ja kes oleme meie: minu isand, vapper, tark ja armunud, ja mina, lihtsameelne ja naljakas, aga mitte õgija ega joodik.»

«Ma usun seda,» ütles don Juan, «ja kui oleks võimalik, tuleks anda käsk, et keegi ei tohiks kirjutada suure don Quijote asjadest peale Cide Hamete, tema esimese autori, just samuti nagu Aleksander andis käsu, et keegi ei tohi tema näopilti maalida peale Apellese.»

«Tehku minust pilti, kes tahab,» ütles don Quijote, «aga ärgu tehku mulle seejuures liiga, sest kannatus, kui teda koormatakse teotustega, katkeb kergesti.»

«Ei ükski teotus,» ütles don Juan, «või saada osaks härra don Quijotele, mille eest ta ei suudaks kätte maksta, ehk olgu siis, et ta tõrjub selle oma kannatlikkuse kilbiga, mis minu arust on tugev ja suur.»

Nende ja teiste sääraste kõnelustega möödus suur osa ööst, ja kuigi don Juan väga soovis, et don Quijote oleks lugenud rohkem sellest raamatust, sest ta tahtis kuulda tema arutlusi, aga nad ei saanud teda niikaugele. Ta ütles, et arvab raamatu juba täiesti loetuks ja kinnitab, et see on läbinisti rumal, ja ta ei soovi, et raamatu autor, kui ta peaks juhuslikult teada saama, et raamat tema, don

Quijote käes on olnud, rõõmustaks mõtte juures, et ta on seda lugenud, sest roppudest ja kõlvatutest asjadest tuleb mõttedki ära pöörata, ammugi siis silmad. Temalt küsiti, kuhu ta on otsustanud edasi rännata. Ta vastas, et Zaragozasse, selleks et võtta osa võitlusmängudest auhindade peale, mida selles linnas tavatsetakse pidada iga aasta. Don Juan ütles, et selles uues loos jutustatakse, kuidas don Quijote — olgu ta kes tahes — viibib selles linnas ühel rõngavõistlusel*, mis on korraldatud ilma leidlikkuseta, kehvade deviisidega, veel kehvemate livreedega, aga seeeest rikas rumalustest.

«Säärasel korral,» vastas don Quijote, «ei vii ma oma jalgagi Zaragozasse ja teen niiviisi kõigi ees avalikuks selle vastse jutukirjutaja vale, ja inimesed näevad, et mina pole see Quijote, kellest tema kõneleb.»

«See oleks väga õige tegu,» ütles don Jerónimo, «Barcelonas on ju samuti võitlusmängud, kus härra don Quijote võib oma vahvust näidata.»

«Just seda ma mõtlesingi teha,» ütles don Quijote. «Aga nüüd heldused vabandagu mind, kuna on juba aeg voodisse heita, ja pidagu ning arvaku mind oma kõige suuremate sõprade ja teenrite hulka.»

«Ja mind samuti,» ütles Sancho. «Võib-olla on minustki midagi kasu.»

Seejärel jätsid nad jumalaga ja don Quijote ning Sancho läksid oma tuppa, jättes don Juani ja don Jerónimo imestama rüütli tarkusega segatud hulluse üle; nemad uskusid tõesti, et just need on õiged don Quijote ja Sancho, mitte aga nood, keda kirjeldas too Aragóni autor.

Don Quijote tõusis vara, koputas teist tuba eraldavale vaheseinale ja jättis oma võõrustajatega jumalaga. Sancho tasus kõrtsimehele heldesti ja andis talle nõu vähem kiita oma kõrtsi tagavarasid või varustada seda paremini.

LX PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotega teel Barcelonasse

Hommik oli jahe, ja samasugune tõotas tulla päev, millal don Quijote kõrtsist lahkus, kui ta enne oli järele pärinud, missugune on kõige otsem tee Barcelonasse ilma Zaragozasse puutumata; nii kangesti tahtis ta näidata valelikuna seda uut jutukirjutajat, kes, nagu kõneldi, teda nii hullusti laimas. Läks nõnda, et enam kui kuue päeva jooksul ei juhtunud temaga midagi, mis oleks väärt kirja panna. Selle aja möödumisel, kui ta parajasti rändas eemal teedest, tabas teda öö tihedate tammede või korgipuude tukas — selles asjas ei pea Cide Hamete täpsusest kinni, mis tal muis asjus viisiks on.

Isand ja teener tulid oma loomade seljast maha, heitsid puude alla pikali, ja Sancho, kes oli sel päeval tubli õhtuoote võtnud, vajus täie hooga uneväravast sisse. Don Quijote aga, keda palju enam ta mõtted kui nälg ärkvel hoidsid, ei saanud silma kinni, vaid käis oma ettekujutuses tuhat paika läbi. Kord näis talle, et ta on Montesinose koopas, kord arvas ta nägevat talutüdrukuks muudetud Dulcinead oma eesli selga hüppamas, kord kõlasid tal kõrvus targa Merlini sõnad, kes teatas talle tingimusi ja abinõusid, mis tuleb täita ja tarvitusele võtta Dulcinea vabastamiseks nõidusest. Ta oli meeleheitel, nähes oma kannupoisi Sancho loidust ja vähest kaastundlikkust, sest tema arvates oli ta andnud endale ainult viis hoopi — liiga tühine ja väike arv võrreldes nende äraarvamata paljudega, mis veel puudu olid; see tegi talle niisugust meelehärmi ja viha, et ta endamisi järgmist lausus:

«Kui Aleksander Suur lõikas läbi Gordioni sõlme, öeldes: üks hea kõik, kas läbi lõigata või lahti harutada, ja sellest hoolimata sai ta valitsejaks kogu Aasia üle, siis võib nüüd juhtuda täpipealt nõndasamuti Dulcinea päästmise asjas nõidusest, kui ma peksaksin Sanchot vastu tema tahtmist. Sest kui selle abinõu tingimuseks on, et Sancho peab saama need kolm tuhat ja veel nii ja nii palju hoopi, mis puutub see siis minusse, kas annab ta nad endale ise või annab need keegi teine, kui asja tuum seisab selles, et ta nad kätte saaks, tulgu nad kust tahes?»

Selle mõttega võttis ta Rocinante ratsutid, pani nad niiviisi kokku, et nendega sai piitsutada, astus Sancho juurde

ja hakkas tal püksitrippe lahti päästma, või õieti arvatakse, et tal oli ainult ees üks sõltus, mis ta pükse ülal hoidis. Aga vaevalt oli ta Sanchot puudutanud, kui see ka juba täitsa ärkvel ja selge oli ning küsis:

«Mis see on? Kes puudutab mind ja päästab mu värvlit lahti?»

«Mina olen,» vastas don Quijote, «ma tulen sinu hooletust heaks tegema ja oma muredele abi otsima. Ma tulen sind piitsutama, Sancho, ja vabastama sind osaliselt võlast, mis sa enda peale võtsid. Dulcinea hävib, sina elad muretuses, mina suren igatsusest, seepärast tee vabatahtlikult oma püksid lahti, sest minu tahe on anda sulle siin üksikus paigas vähemalt kaks tuhat hoopi.»

«No seda ei ole,» ütles Sancho. «Olge tasa, teie heldus, või muidu, elava jumala nimel, peavad kurdid meid kuulma! Hoobid, mida ma lubasin endale anda, pidid olema vabatahtlikult ja mitte vägisi antud, ja praegu pole mul himu end piitsutada. Aitab sellest, kui ma teie heldusele sõna annan, et peksan ja tümitan end siis, kui mul himu tuleb.»

«Seda asja ei saa sinu vastutulelikkuse hooleks jätta, Sancho,» ütles don Quijote, «sest sa oled kõva südamega, ja kuigi talupoeg, õrna ihuga.»

Ja kõneldes püüdis ta vägisi Sancho pükse lahti päästa. Seda nähes tõusis Sancho Panza püsti, kargas oma isandale kallale, haaras tal kätega kere ümbert kinni, pani talle jala ette ja paiskas ta selili maha; siis toetas ta oma parema põlve talle rinnale ja hoidis kätega tema käsi kinni, nii et ei lasknud teda liigutada ega hingata.

«Kuidas, äraandja?» hüüdis don Quijote. «Sa tõstad oma peremehe ja loomuliku isanda vastu mässu? Sa julged vastu hakata sellele, kelle leiba sa sööd?»

«Mina ei pane kuningat maha ega sea kuningat üles,»* vastas Sancho, «vaid aitan ennast, sest ma olen enda isand. Tõotage mulle, teie heldus, et te jääte vagusi ega püüa mind nüüd peksta, siis lasen teid vabaks ja lahti, kui aga mitte, siis

siin sa sured, äraandja,
donja Sancha vaenlane*.»

Don Quijote tõotas talle seda ja vandus oma kõige salajasemate mõtete nimel, et ei puhu tema pealt karvagi ja jätab täiesti tema heaksarvamise ja tahtmise hoolde piit-

sutada ennast, millal ta soovib. Sancho tõusis ja läks tüki maad sellest paigast eemale. Kui ta tahtis end seal ühe puu najale toetada, tundis ta, et keegi puudutab ta pead — ta tõstis käed ja sattus kokku ühe inimese jalgadega, mida katsid kingad ja sukad. Ta hakkas hirmu pärast värisema, läks teise puu juurde, ja seal juhtus seesama. Siis hüüdis ta valju häälega don Quijotet endale appi. Don Quijote tuli ja küsis, mis on juhtunud ja mida ta kardab, mispeale Sancho vastas, et kõik need puud on täis inimeste jalgu ja sääri. Don Quijote kobas neid, mõistis kohe, mis see võis olla, ja ütles:

«Sul pole siin midagi karta, sest need jalad ja sääred, mida sa kompad, aga ei näe, on kahtlemata kurjategijate ja teeröövlite omad, kes on poodud nende puude otsa, sest korravõimudel on viisiks puua neid siia, kui ta neid tabab, kahe- ja kolmekümnekaupa korraga, ja selle järgi ma arvan, et me oleme vist juba Barcelona ligidal.»

Ja nii oligi, nagu ta arvas. Kui valgeks hakkas minema, tõstsid nad silmad ja nägid, et puude küljes rippusid kobaratena röövlite kehad. Vahepeal jõudis kätte päev, ja kui surnud olid neid kohutanud, siis ei teinud neile mitte vähem meelehärmi enam kui nelikümmend elusat röövlit, kes neid äkki ümber piirasid, öeldes neile katalaani keeli, et nad jääksid rahulikult paigale ja ootaksid, kuni tuleb nende pealik. Don Quijote oli jala, ta hobune ilma valjasteta, ta piik toetatud ühe puu najale, lühidalt, ta oli ilma igasuguse kaitseta ja seepärast arvas paremaks mitte midagi ette võtta ja vastuvaidlematult sõna kuulda, et hoida end parema aja ja olukorra jaoks.

Röövlid ruttasid Halli läbi otsima ja võtsid ära kõik, mis kotis ja reisipaunas leidus. Ja see oli Sancho õnn, et hertsogi eskuudod ja need, mis nad kodunt olid kaasa võtnud, olid tal ühe kõhusideme vahel, mida ta keha ümber kandis. Aga siiski oleksid need tublid mehed ta paljaks teinud ja isegi järele vaadanud, kas tal midagi naha ja liha vahel peidus pole, kui mitte sel ajal poleks nende pealik pärale jõudnud. See oli umbes kolmekümne nelja aastane mees, tugev, üle keskmise kasvu pikk, tõsise ilme ja tõmmu jumega. Ta istus toreda hobuse seljas, kandis terasest soomussärki ja külgedel nelja püstolit, mida seal mail nimetatakse ränilukuga püstoliteks. Ta nägi, et tema kannupoisid (sest nii kutsutakse neid, kes seda ametit peavad) tahavad Sancho Panza paljaks riisuda, ja keelas neil seda

teha. Ta käsk võeti kuulda ja nõndaviisi pääses kõhuvõõ nende käest. Röövlipealik imestas, nähes piiki puu najal, kilpi maas ja don Quijotet raudriietes ja mõtlikuna, kõige kurvema ning nukrama näoga, mida oleks võinud kujundada kurbus ise. Ta astus tema juurde ja ütles:

«Ärge olge nii kurb, hea inimene, sest te pole langenud mõne halastamatu Osirise*, vaid Roque Guinarti* kätesse, mis on enam kaastundlikud kui karmid.»

«Minu kurbus,» vastas don Quijote, «ei tule mitte sellest, et ma sinu võimusesse sattusin, oo vapper Roque, kelle kuulsusel pole piire aladel, kuhu ta ulatub, vaid sellest, et minu hooletuse tõttu tabasid sinu sõdurid mu valjastamata hobusega, kuna ma ometi rändrüütelkonna seaduse alusel, kuhu ma kuulun, olen kohustatud alaliselt häireseisukorras elama ja igal ajal omaenda vahipost olema. Ma teen sulle nimelt teatavaks, oo suur Roque, et kui nad oleksid leidnud mu ratsa hobusel, oma piigi ja kilbiga, siis poleks neil kuigi kerge olnud mind alla heita, sest mina olen don Quijote La Manchast, kelle vägitegudest kõlab terve maailm.»

Roque Guinart mõistis kohe, et don Quijote haigus on ligemal hullusele kui vaprusele, ja kuigi ta oli vahetevahel tema nime kuulnud, ei pidanud ta tema tegusid iial tõeks ega suutnud kuidagi uskuda, et säärane meelelaad võiks inimese südames valitseda. Ta rõõmustas üliväga, et oli temaga kokku saanud, sest nüüd võis ta näha lähedalt seda, mis ta oli eemalt temast kuulnud, ja seepärast ütles ta:

«Vahva rüütel, ärge heitke meelt ega ärge lugege halvaks õnneks seda, mis teid tabas; võib juhtuda, et neis raskustes teie keerduläinud saatus jälle sirgeks aetakse, sest iseäralikkude, ennenägematute, inimeste poolt ettekujutamatute käändude kaudu tavatseb taevas tõsta üles kukkunuid ja rikastada vaeseid.»

Don Quijote tahtis parajasti teda tänada, kui nad kuulsid selja taga müdinat, nagu sõidaks seal kari hobuseid, aga tegelikult oli seal üksainus ja sellega kihutas täie hooga noormees, kes paistis olevat umbes kahekümneaastane, kandis rohelist damastkuube kuldtressidega, laiu pükse ja lahtist pealiskuube, vallooni moodi pähe pandud kübarat, kitsaid vahatatud saapaid, kullatud kannuseid, pistoda ja mõõka, käes väikest püssi ja vööl kaht püstolit.

Mära peale tõstis Roque pead ja silmas seda uhket ratsanikku, kes tema juurde jõudes ütles:

«Ma tulin otsima sind, oo vapper Roque, et leida sinu juures kui mitte abi, siis vähemalt kergendust oma õnnetusse. Ja et sind mitte teadmatuses hoida, kuna ma näen, et sa mind ära ei tunne, tahan sulle öelda, kes ma olen: ma olen Claudia Jerónima, Simon Forte, sinu suure sõbra ja Clauquel Torrellase leppimatu vaenlase tütar; see Torrellas on aga ühtlasi ka sinu vaenlane, kuna ta kuulub sinule vaenulisse erakonda. Sa tead ju, et sellel Torrellasel on poeg, keda kutsutakse don Vicente Torrellaseks, või vähemalt kutsuti teda nõnda veel umbes kahe tunni eest. Et lühendada oma õnnetuse lugu, ütlen sulle väheste sõnadega, mis kurja see inimene mulle tegi. Ta nägi mind, püüdis mind võita, ma võtsin teda kuulda ja armusin temasse, ilma et isa oleks sellest midagi teadnud, sest ei leidu ühtki naist, elagu ta nii tagasitõmbunult ja olgu ta nii kombekas kui tahes, kellel ei jätkuks aega oma ennatlikke ihasid täide viia ja teoks teha. Lühidalt, ta tõotas saada minu abikaasaks ja mina andsin talle sõna tema omaks saada, aga kaugemale sellest me tegudes ei läinud. Eile sain ma teada, et unustades, milleks ta minu vastu kohustatud on, võtab ta naiseks teise, ja et täna hommikul peab olema laulatus. See teade ajas mu meele segi ja mu kannatus katkes. Et mu isa polnud kodus, sain ma võimaluse panna end neisse riietesse, mida te näete, ja kiirustades hobust jõudsin don Vicentele järele umbes ühe penikoorma kaugusel siit. Ma ei hakanud oma kaebeid ette tooma või tema vabandusi kuulama, vaid tulistasin teda sellest püssist ja lisaks veel neist kahest püstolist ja kihutasin talle, nagu ma arvan, enam kui kaks kuuli kehasse, avades sellega uksed, kustkaudu minu au koos tema verega vabaks pääseks. Sinna ma ta jätsin tema teenrite keskele, kes ei julgenud ega saanud tema kaitseks välja astuda. Ma tulin sind otsima, et sa toimetaksid mu Prantsusmaale, kus mul on sugulasi, kelle juures võin elada, ja samuti paluma sind, et sa kaitseksid mu isa, nõnda et don Vicente arvukad sugulased ei julgeks temale hirmsasti kätte maksta.»

Imestledes ilusa Claudia kenadust, julgust, kaunist kuju ja tema lugu, ütles Roque talle:

«Tule, mu preili, lähme vaatame, kas su vaenlane on surnud, ja pärast otsustame, mis sul on kõige õigem teha.»

Don Quijote, kes oli tähelepanelikult kuulanud, mis

Claudia kõneles ja mis Roque Guinart vastas, ütles:

«Kellelgi pole vaja selle daami kaitsmisega vaeva näha, sest mina võtan selle enda peale. Andke mulle mu hobune ja sõjariistad ja oodake mind siin, sest mina lähen otsima seda rüütlit ja sunnin teda elusalt või surnult täitma nii suurele kaunitarile antud lubadust.»

«Ärgu keegi selles kahelgu,» ütles Sancho, «sest minu isandal on väga hea käsi kosjasobitajana; alles üsna hiljuti pani ta naituma ühe teise mehe, kes samuti salgas maha lubaduse, mille ta oli andnud ühele neitsile, ja kui mitte nõiad, kes minu isandat taga kiusavad, poleks muutnud tolle mehe tõelise näo mingisuguse teenri omaks, siis poleks too neitsi praegusel silmapilgul mitte enam neitsi.»

Roque, kellel oli rohkem tegemist mõtetega ilusa Claudia seikluse üle kui isanda ja teenri kõneluse üle, ei kuulnudki seda; ta käskis oma kannupoistel anda Sanchole tagasi kõik, mis nad olid tema Hallilt ära võtnud, ja samuti käskis ta neil tagasi minna sinna kohta, kus nad olid tänase öö mööda saatnud; seepeale kihutas ta ühes Claudiaga kiiresti minema, et otsida haavatud või surnud don Vicentet.

Nad jõudsid paika, kus Claudia oli don Vicentet kohanud, ei leidnud seal aga midagi peale värske vere jälgede. Siiski, vaadates teraselt igale poole ringi, nägid nad ülal nõlvakul mõningaid inimesi ja arvasid, nagu oligi õige, et see peab olema don Vicente, keda ta teenrid kandsid surnult või elusalt, kas selleks, et ta haavu siduda, või selseks, et teda maha matta. Nad ruttasid neile järele, ja kuna teised liikusid aeglaselt, läkski see neil kergesti korda. Nad leidsid don Vicente tema teenrite kätel, keda ta nõrga ja kustunud häälega palus, et nad laseksid tal seal surra, sest haavad teevad talle nii hirmsat valu, et ta ei saa edasi liikuda.

Claudia ja Roque hüppasid hobuste seljast maha ja astusid tema juurde. Teenrid ehmusid Roquet nähes ja Claudia sattus segadusse don Vicente ees. Pooleldi heldinult, pooleldi karmilt astus ta noormehe juurde, ja haarates tal kätest kinni, ütles:

«Kui sa oleksid ulatanud mulle need käed vastavalt meie kokkuleppele, siis poleks sa iial sellesse õnnetusse sattunud.»

Haavatud rüütel avas oma juba peaaegu kustunud silmad, tundis Claudia ära ja ütles:

«Ma tean küll, ilus ja petetud neiu, et sina olid see, kes mu surmas; — säärast karistust pole mu soovid väärt ega ole nad seda ära teeninud, sest ei nendega ega oma tegudega ole ma iial tahtnud ega saanud sind haavata.»

«See pole siis tõsi,» ütles Claudia, «et sa täna hommikul pidid Leonoraga, rikka Balvastro tütrega, laulatusele minema?»

«Muidugi mitte,» vastas don Vicente, «küllap see oli mu halb õnn, mis sulle selle teate tõi, et sa oma armukadeduse tõttu võtaksid mult elu, aga kuna ma lahkun temast sinu käte vahel ja sinu süles, siis loen oma saatust õnnelikuks. Et sa selles tões kindel oleksid, suru mu kätt ja võta mind oma abikaasaks vastu, kui sa soovid, sest mul pole anda sulle muud suuremat rahuldust haavamise eest, mille osaliseks sa arvad end minu poolt saanud olevat.»

Claudia surus ta kätt, aga ühtlasi surus valu ta südame nii kokku, et ta langes minestanult don Vicente verisele rinnale, keda haaras surmakangestus. Roque oli segaduses ega teadnud, mis teha. Teenrid jooksid otsima vett, et seda neile näole pritsida, ja tõidki seda ning piserdasid nad sellega üle. Claudia ärkas oma minestusest, aga mitte don Vicente oma surmakangestusest, sest tema elu oli lõppenud. Kui Claudia seda nägi ja mõistis, et ta armas abikaasa enam ei ela, kaebas ta südantlõhestavalt, hüüdis ahastavalt taeva poole, katkus oma juukseid ja lõi nad lahti tuule kätte ning kriipis oma nägu kätega, avaldades kõiki valu ja kahetsuse märke, mida võib oodata ühelt kurvastavalt südamelt.

«Oo halastamatu ja mõtlematu naine!» hüüdis ta. «Kui kergesti lasksid sa end kihutada täide viima halba mõtet! Oo armukadeduse pöörane jõud, mäherduse meeleheitliku lõpu valmistad sa sellele, kes sulle oma südames ruumi annab! Oo mu abikaasa, kelle sinu õnnetu saatus, sellepärast et sa minu kõige kallim vara olid, viis su mõrsjasängi asemel hauda!»

Säärased ja nii kurvad olid Claudia kaebed, et nad tõid isegi Roquele pisarad silmi, kes neid tavaliselt kunagi ei valanud. Teenrid nutsid, Claudia langes ühest minestusest teise ja kogu ümbrus näis olevat üks suur kurbuse leeri ja õnnetuse asupaik. Viimaks andis Roque Guinart don Vicente teenritele käsu viia ta keha tema kodukülasse, mis siin läheduses oli, et ta seal maha maetaks. Claudia ütles Roquele, et tema tahab astuda kloostrisse, kus üks ta tädi

on abtissiks, ja et ta mõtleb seal oma elupäevad lõpetada teise, parema ja igavesema peigmehe seltsis. Roque kiitis ta head kavatsust ja pakkus end teda saatma, kuhu ta soovib, ning kaitsma ta isa don Vicente sugulaste ja kogu maailma eest, kui keegi tahab talle ülekohut teha. Claudia ei soovinud milgi tingimusel tema seltsi, ja tänanud teda ta pakkumise eest nii hästi, kui ta vähegi oskas, lahkus temast nuttes. Don Vicente teenrid viisid surnukeha ära ja Roque läks tagasi oma meeste juurde. Nõnda lõppes Claudia Jerónima armulugu. Aga mis seal imestada, kui ta kahetsusväärse loo kanga olid kudunud armukadeduse võitmatud ja halastamatud jõud?

Roque Guinart leidis oma kannupoisid paigas, kuhu ta oli käskinud neil minna, ja nende keskel don Quijote Rocinante seljas pidamas neile kõnet, milles ta püüdis neid veenda, et nad jätaksid maha oma praeguse eluviisi, mis on hädaohtlik niihästi hingele kui ihule. Aga kuna suurem jagu neist olid gaskoonlased, toores ja hoolimatu rahvas, siis ei läinud don Quijote kõne neile kuigivõrd südamesse. Kui Roque pärale jõudis, küsis ta Sancho Panzalt, kas talle on tagasi antud ehted ja väärtasjad, mis tema mehed olid tal Halli pealt ära võtnud. Sancho vastas, et jah, aga puuduvat ainult kolm rätikut, mis olevat väärt kolme linna.

«Mis sa räägid, inimene?» ütles üks juuresolijatest. «Nad on minu käes ja nad pole kolme reaaligi väärt.»

«Nii see on,» ütles don Quijote, «aga minu kannupoiss hindab neid nii kõrgelt, nagu ta ütles, selle isiku tõttu, kes nad mulle andis.»

Roque Guinart käskis nad silmapilk tagasi anda, ja lasknud oma mehed ritta asuda, käskis neil siia nende ette tuua ja välja laduda kõik riided, väärtasjad ja raha ja üldse kõik, mis nad viimasest jagamisest saadik olid kokku röövinud. Hinnanud asjad kiiresti, ja arvates raha peale ümber kõik selle, mida ei saanud jagada, jaotas ta saagi kogu oma salga vahel nii õiglaselt ja targalt, et karvavõrragi ei astunud üle õiglasest jagamisest. Kui see oli tehtud, millega kõik näisid rahul, rahuldatud ja oma tasu saanud olevat, ütles Roque don Quijotele:

«Kui nendega niisugusest täpsusest kinni ei peeta, siis ei saaks nendega elada.»

Seepeale ütles Sancho:

«Selle järgi, mis ma siin nägin, on õiglus üks säärane

hea asi, et seda tuleb tarvitada isegi varaste eneste keskel.»

Seda kuulis üks kannupoiss ja tõstis püssipära, millega ta kahtlemata oleks Sancho pea lõhki löönud, kui Roque Guinart talle poleks hüüdnud, et ta jätaks järele.

Sancho ehmus ja võttis nõuks mitte enam suud paotada, seni kui ta nende inimeste keskel viibib.

Sel ajal tuli rutates mitu kannupoissi, keda teedele vahtideks seati, et nad peaksid silmas seal liikuvaid inimesi ja teataksid kõigest oma pealikule, ja üks nendest ütles:

«Isand, siin üsna lähedal tuleb Barcelonasse viivat teed mööda suur salkkond inimesi.»

Seepeale vastas Roque:

«Kas sa nägid, on nad nende hulgast, kes meid otsivad, või nende hulgast, keda meie otsime?»

«Nad on küll nende hulgast, keda meie otsime,» vastas kannupoiss.

«Siis minge kõik,» vastas Roque, «ja tooge nad kohe siia, ilma et ükski ära lipsaks.»

Nad tegid nõnda, ja don Quijote, Sancho ning Roque jäid ootama, keda kannupoisid toovad. Selle vaheaja sees ütles Roque don Quijotele:

«Hoopis iseäralik peab vist küll näima härra don Quijotele meie eluviis, iseäralikud ja hädaohtlikud kõik meie seiklused ja sündmused. Ja ma ei pane imeks, et see talle nõnda näib, sest tõesti ma tunnistan teile, et pole olemas rahutumat ega ärevamat eluviisi kui meie oma. Minu on toonud selle elu juurde mõnesugune kättemaksuiha, millel on võim ärritada kõige rahulikumat südant. Ma olen oma loomult kaastundlik ja heatahtlik, aga, nagu ma ütlesin, soov kätte maksta mulle osaks saanud teotuse eest lükkab kõik mu head kalduvused nii ümber, et ma püsin selles olekus, hoolimata oma paremast arusaamisest ja selle kiuste. Ja nagu üks kuristik viib teise juurde ja üks patt teise juurde, on mitmed kättemaksud omavahel nii läbi põimunud, et ma võtan enda peale mitte ainult omi, vaid ka võõraid. Aga kuigi ma olen eksinud oma segaduste labürinti, ei kaota ma jumala abiga lootust siit kindlasse sadamasse pääseda.»

Don Quijote imestas, kuuldes Roquet nii ilusti ja mõistlikult kõnelemas, sest tema arvas, et nende hulgas, kes peavad säärast ametit nagu riisumine, tapmine ja teeröö-

vimine, ei või olla kedagi, kel oleksid mõistlikud mõtted, ja ta vastas temale:

«Härra Roque, tervis algab haiguse äratundmisest ja haige valmisolekust võtta rohtusid, mida arst talle ette kirjutab. Teie heldus on haige, te tunnete oma häda, ja küllap taevas, või õigemini öeldud, jumal, kes on meie arst, tarvitab teie jaoks rohtusid, mis teid terveks teevad; aga nad teevad terveks harilikult vähehaaval, mitte äkki ega imekombel. Pealegi on arukad patused lähemal meeleparandusele kui kohtlased. Ja kuna teie heldus ilmutas oma sõnades mõistlikkust, siis pole teil muud vaja, kui alal hoida julgust ja loota oma haige südametunnistuse paranemist. Aga kui teie soovite maad lühendada ja hõlpsasti oma pääsemise teele asuda, siis tulge minuga, ja ma õpetan teid olema rändrüütel; selles ametis on nii palju raskusi ja õnnetusi, et kui neid võtta patukahetsustööna, siis viivad nad teid kerge vaevaga taevasse.»

Roque naeris don Quijote nõu üle, ja vahetades kõneainet jutustas talle Claudia Jerónima traagilisest juhtumusest, mille üle iseäranis Sanchol väga kahju oli, sest noore tüdruku ilu, julgus ja südidus olid talle meeldinud.

Sel ajal tulid tagasi saagi peale väljasaadetud kannupoisid, tuues kaasa kaks ratsanikku, kaks palverändajat ja ühe tõlla naistega, keda saatsid umbes kuus teenrit jala ja ratsa, peale selle veel kaks muulapoissi, kes ratsanikkudega kaasas olid. Kannupoisid piirasid nad ümber ja niihästi võidetud kui võitjad pidasid täielikku vaikust, oodates, et suur Roque Guinart kõnelema hakkaks. Viimane küsis ratsanikkudelt, kes nad on, kuhu lähevad ja kui palju neil raha kaasas on. Üks nendest vastas:

«Härra, meie oleme mõlemad Hispaania jalaväe kaptenid; meie kompaniid seisavad Napolis ja meie läheme Barcelonasse kavatsusega asuda mõnele galeerile, mis pidavat sealt Sitsiiliasse sõitma. Meil on kaasas umbes kaks- või kolmsada eskuudot, millega meie enda arust oleme rikkad ja rahul, sest sõdurite harilik kehvus ei võimalda suuremaid varandusi.»

Roque küsis palverändajatelt sedasama mis kaptenitelt. Talle vastati, et nad kavatsevad asuda laeva ja sõita Rooma ja et neil kahe peale võib olla kuni kuuskümmend reaali. Roque soovis teada ka, kes sõidab tõllas ja kuhu ja kui palju neil raha kaasas on. Üks ratsateenritest vastas:

«Tõllas sõidavad armuline proua donja Guiomar de

Quiñones, Napoli vikaarkohtu eesistuja abikaasa, väikese tütre, ühe näitsiku ja ühe duenjaga. Meie, kuus teenrit, saadame neid, ja raha on kuussada eskuudot.»

«Niiviisi,» ütles Roque Guinart, «on meil siin juba ühekssada eskuudot ja kuuskümmend reaali. Mehi peab mul olema umbes kuuskümmend. Arvake välja, kui palju igaühele tuleb, sest mina olen halb rehkendaja.»

Seda kuuldes tõstsid teeröövlid häält ja hüüdsid:

«Elagu Roque Guinart palju aastaid, hoolimata kelmidest, kes teda hukka püüavad saata!»

Kaptenid näisid nukraks jäävat, eesistuja proua muutus kurvaks ja ka palverändajad ei rõõmustanud sugugi, nähes oma vara võõrandamist. Roque hoidis neid niiviisi mõnda aega põnevil, aga ta ei tahtnud suurendada nende kurbust, mida juba kauge maa peale näha oli, ja pöördudes kaptenite poole, ütles:

«Teie heldused, härrad kaptenid, olge nii lahked ja laenake mulle kuuskümmend eskuudot, ja armuline eesistuja proua kaheksakümmend, et tasuda sellele salgale, kes mul saatjaks on, sest abt elab oma laulust. Seejärel võite vabalt ja takistamatult oma teed minna kaaskirjaga, mille ma teile annan, et juhul kui te peaksite kokku sattuma mõne minu teise salgaga, kes mul siin ümbruses laiali on seatud, et nad teile siis kurja ei teeks, sest minu kavatsuseks ei ole teha ülekohut sõduritele ega ühelegi naisele, iseäranis nendele, kes on suursugused.»

Lõpmata paljude ja ilusate sõnadega tänasid kaptenid Roquet lahkuse ja helduse eest, et ta neile nende oma raha alles jättis. Proua donja Guiomar de Quiñones tahtis tõllast välja hüpata, et suudelda suure Roque jalgu ja käsi, aga tema polnud sellega milgi tingimusel nõus, vaid vastupidi, palus daamilt vabandust ülekohtu pärast, mis ta talle oli teinud, olles sunnitud täitma oma halva ameti karme kohuseid. Eesistuja proua käskis ühel oma teenril anda kohe kaheksakümmend eskuudot, mis tema osaks oli määratud, ja kaptenid olid oma kuuskümmend ka juba välja ladunud. Palverändajad olid valmis andma kõik oma viletsad veeringud, aga Roque ütles neile, et ärgu nad ennast tülitagu, ja pöördus oma meeste poole sõnadega:

«Neist eskuudodest saab igaüks kaks ja üle jääb kakskümmend. Kümme neist antagu neile palverändajatele, ülejäänud kümme aga sellele tublile kannupoisile, et ta võiks sellest seiklusest head kõnelda.»

Talle toodi kirjutustarbed, millega Roque oli alati varustatud, ja ta andis reisijatele kaaskirja oma salgaülemate jaoks. Seejärel jättis ta nendega jumalaga ja laskis neil vabalt minna, nemad aga ei jõudnud ära imestada tema ülluse, ta kena tegumoe ja ta iseäraliku talitusviisi üle, nii et nad pidasid teda enam mõneks Aleksander Suureks kui tuntud röövliks.

Üks kannupoistest ütles oma gaskooni ja katalaani segakeeles:

«See meie pealik on ennem munga kui röövli moodi. Kui ta edaspidi veel tahab näidata end heldena, siis tehku seda oma varanduse ja mitte meie kulul.»

Õnnetu ei lausunud neid sõnu nii tasa, et neid poleks kuulnud Roque, kes haaras mõõga ja lõi tal pea peaaegu pooleks ning ütles siis:

«Sel viisil karistan ma keelekoeri ja jultunuid.»

Kõik ehmusid ja keegi ei julgenud talle enam midagi lausuda, sedavõrd olid nad harjunud tema sõna kuulma. Roque läks natuke kõrvale ja kirjutas kirja ühele oma sõbrale Barcelonas, teatades talle, et tema juures viibib kuulus don Quijote La Manchast, see rändrüütel, kellest nii palju kõiksugu asju kõneldakse; ja ta võivat öelda, et see on kõige naljakam ja kõige mõistlikum inimene maailmas, ja nelja päeva pärast, see on püha Ristija Johannese päeval, toimetab ta don Quijote otse linna kaile täies varustuses oma hobuse Rocinante seljas ja tema kannupoisi Sancho ühe eesli seljas. Teatagu ta sellest tema sõpradele Niarrodele, et need saaksid rüütli üle lõbu tunda; ühtlasi aga sooviks ta, et sellest heameelest jääksid ilma tema vaenlased Cadellid, aga see olevat ilmselt võimatu sel põhjusel, et don Quijote narrused ja tarkused ning tema kannupoisi Sancho Panza naljad peavad küll paratamatult kõigile maailma inimestele lõbu pakkuma.

Roque saatis selle kirja teele oma kannupoisiga, kes vahetas röövliriided talupojariiete vastu, läks Barcelonasse ja andis kirja sellele, kellele ta oli määratud.

LXI PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijotega sissesõidul Barcelonasse, ja muudest asjadest, milles on rohkem tõepärasust kui mõistlikkust

Kolm päeva ja kolm ööd viibis don Quijote Roque juures, ja kui ta oleks seal viibinud kas või kolmsada aastat, ei oleks tal puudu tulnud sellest, mida vaadata ja imeks panna röövlite eluviisis. Hommikul ärgati siin, lõunat sõödi seal, vahel põgeneti, teadmata kelle eest, teinekord oodati, teadmata keda. Magati püstijalu, katkestades und ja vahetades kohta. Vahetpidamata seati välja piilureid, kuulati üle vahte, puhuti põlema arkebuuside süütetahte, kuigi neid oli vähe ja kõik tarvitasid ränilukuga püstoleid. Roque saatis ööd mööda eemal oma meestest, kohtades ja paikades, mida nemad ei teadnud, sest mitmed käsud, mis Barcelona asekuningas oli välja andnud, määrates tasu tema pea eest, tekitasid temas rahutust ja hirmu, nii et ta ei julgenud kedagi usaldada, kartes, et isegi tema oma mehed kas tapavad ta või annavad seadusevõimude kätte — see oli kahtlemata üks vilets ja tüütav elu.

Viimaks hakkasid Roque, don Quijote ja Sancho ühes kuue kannupoisiga Barcelona poole liikuma, minnes mööda käidamatuid teid, salajasi ja varjatud radu. Nad jõudsid linna kaile öösel enne püha Johannese päeva, ja Roque, kaelustanud don Quijotet ja ka Sanchot, kellele ta nüüd andis need lubatud kümme eskuudot, lahkus neist, seejärel kui mõlemalt poolt oli vahetatud tuhat viisakusavaldust.

Roque läks tagasi, don Quijote jäi ratsa hobuse seljas, nagu ta oli, ootama päeva, ja ei kestnud kaua, kui ida palkonitel hakkas paistma koidupuna selge nägu, rõõmustades rohtu ja lilli, mitte aga inimese kõrva, kuigi selsamal silmapilgul rõõmustasid kõrva paljude puupillide ja timpanite helid, kellukeste kõlin ja heeroldite hüüded: «Eest ära, eest ära! Tee lahti! Tee lahti!», mis näisid kostvat linnast. Koit andis aset päikesele, mille nägu, suurem kui ümarkilp, kerkis aeglaselt üle silmapiiri.

Don Quijote ja Sancho vaatasid teraselt igale poole ringi ja silmasid merd, mida nad varem polnud näinud. See paistis neile määratu suur ja avar, hoopis suurem kui Ruidera järved, mida nad olid näinud La Manchas. Ranna ääres seisid galeerid; neil olid päikesekatused alla lastud

ja nad olid üleni ehitud vimplite ja lipukestega, mis värisesid tuules ja suudlesid ning silitasid vett. Sees kõlasid trompetid, pasunad ja puupillid, mis täitsid õhku lähedal ja kaugel mahedate ja sõjakate helidega. Galeerid hakkasid liikuma ja kujutama neil vaiksetel vetel nagu mingit merelahingut, sellal kui peaaegu samasuguse liikumisega vastas neile lõpmata hulk toredates livreedes ratsanikke, kes olid sõitnud linnast välja toredatel hobustel. Sõdurid galeeridel lasksid vahetpidamata püssidest, millele vastasid need, kes olid linna müüridel ja fordides, ja suurtükid lõhestasid kohutava mürinaga õhku ning neile vastasid galeeride tekisuurtükid. Rõõmus meri, lahke maa, selge õhk, mida ainult aeg-ajalt tumestas suurtükitule suits, näis tekitavat äkilist heameelt kõigis inimestes. Sancho ei osanud kujutleda, kuidas sai neil mürakatel, mis merel liikusid, nii palju jalgu olla.

Sel ajal kihutasid livreedes ratsanikud suure kisa, hüüete ja hõiskamise saatel sinna, kus seisis üllatusest ja imestusest jahmunud don Quijote. Üks neist, nimelt see, kellele Roque oli kirja saatnud, ütles don Quijotele valju häälega:

«Tere tulemast meie linna, kogu ilmatu suure rändrüütelkonna ideaal, tuletorn, täht, valgus ja põhjanael. Tere tulemast, tahan ma öelda, vapper don Quijote La Manchast, mitte see võlts, väljamõeldud ja järeletehtud don Quijote, keda meile hiljuti esitati võltsides lugudes, vaid tõeline, ehtne ja õige, keda meile kirjeldas Cide Hamete Benengeli, jutukirjutajate õis.»

Don Quijote ei vastanud sõnagi, ja ratsanikud ei oodanudki, et ta vastaks, vaid ratsutades ja keereldes siiasinna ühes kõigi teistega, kes neile järgnesid, hakkasid nad väledasti don Quijote ümber ringi kihutama ja hüppeid tegema, mispeale meie rüütel Sancho poole pöördudes ütles:

«Need on meid küll ära tundnud. Vean kihla, et nad on lugenud meie lugu ja isegi tolle Aragóni mehe oma, mis hiljuti trükist ilmus.»

Ratsanik, kes oli kõnetanud don Quijotet, tuli jälle tema juurde ja ütles:

«Teie heldus härra don Quijote, tulge meiega, sest me oleme kõik teie teenrid ja Roque Guinarti suured sõbrad.»

Seepeale vastas don Quijote:

«Kui viisakus sigitab viisakust, siis teie viisakus, härra rüütel, on suure Roque enda tütar või lähedane sugulane.

Viige mind, kuhu te soovite, mul ei ole teist tahet kui teie oma, iseäranis kui te heaks arvate tarvitada teda enda teenistuses.»

Ratsanik vastas talle niisama viisakate sõnadega, ja siis sausid kõik don Quijote ümber ning hakkasid ühes temaga puupillide ja timpanite helide saatel linna poole liikuma. Aga parajasti kui nad linna sisse sõitsid, korraldas vanaõelus, kes aina külvab õelust, asja nii, et kaks üleannetut ja jultunud poisikest — poisikesed on ju vahel õelamad kui vanaõelus ise — tungisid läbi rahvahulga ja tõstsid üles, üks Halli saba ja teine Rocinante oma, ning pistsid ja toppisid neile selle alla okkalise leetpõõsa oksi. Vaesed loomad tundsid iseäralikke kannuseid ja surusid sabad ligi, aga sellega aina suurendasid oma halba olekut, nii et nad hakkasid pööraselt takka üles lööma ja paiskasid oma peremehed maha. Don Quijote ruttas vihasena ja häbistatuna võtma suletutti oma setuka saba alt ja Sancho jälle oma Hallil. Need, kes don Quijotet juhtisid, tahtsid poisikeste häbematust karistada, aga see polnud võimalik, sest poisid peitsid end enam kui tuhande inimese hulka, kes neile järgnesid.

Don Quijote ja Sancho ronisid uuesti ratsude selga ja sellesama hõiskamise ning muusika saatel jõudsid oma juhi majasse, mis oli suur ning tore, lühidalt, niisugune, nagu peab olema rikka rüütli maja, ja sinna me nad praegu jätamegi, sest nõnda soovib Cide Hamete.

LXII PEATÜKK

Mis kõneleb juhtumisest nõiutud peaga ja muust tühjast-tähjast, mida ei saa jutustamata jätta

Don Quijote peremehe nimi oli don Antonio Moreno; see oli rikas ja vaimukas rüütel, kes armastas lõbutseda sündsal ja seltskondlikul viisil. Toonud don Quijote oma majja, hakkas ta otsima viise, kuidas ta hullusi esile tuua temale kahju tegemata, sest naljad, mis haiget teevad, pole enam naljad, ega ole need ajaviited midagi väärt, mis teisele kahjuks tulevad. Kõigepealt laskis ta don Quijotel raudrüü maha võtta ja viis ta selles kitsas seemisvammuses, mida

me juba mitu korda oleme kirjeldanud ja kujutanud, rõdule, mis oli ühe linna peatänava poole, rahvale ja poisikestele näha, kes vahtisid teda nagu ahvi. Jälle ratsutasid don Quijote ees livreedes ratsanikud, nagu oleksid nad pannud need selga ainult tema pärast, mitte aga tolle pidupäeva pühitsemiseks. Sancho oli ülimalt rahul, sest talle näis, et teadmata kuidas või mil viisil oli ta leidnud teise Camacho pulma, teise säärase maja, nagu oli don Diego de Mirandal, või teise niisuguse lossi, nagu oli hertsogil.

Sel päeval sõid don Antonio juures lõunat mõned tema sõbrad, ja kõik austasid ning kohtlesid don Quijotet nagu rändrüütlit, mille üle ta oli nii edev ja uhke, et heameele pärast enam oma naha sisse ei mahtunud. Sancho naljad olid nii rohkearvulised, et kogu maja teenijaskond ja kõik, kes teda kuulsid, lausa rippusid ta huulte küljes. Laua juures ütles don Antonio Sanchole:

«Meil on siin kuulda olnud, tubli Sancho, nagu armastaksite teie nii väga *manjar blanco*'t* ja frikadelle, et kui teil neid üle jääb, siis hoiate neid järgmiseks päevaks põues alal.»

«Ei, härra, see pole nii,» vastas Sancho, «sest ma olen enam puhtusearmastaja kui ablas. Ja minu isand don Quijote, kes siin viibib, teab väga hästi, et ühe peotäie tammetõrude või pähklitega saime meie tavaliselt kahekesi terve nädala läbi. Tõsi küll, kui vahel juhtub, et mulle antakse lehmake, siis tulen joostes kõiega; ma tahan öelda, et ma söön seda, mis mulle antakse, ja tarvitan aega niisugusena, nagu ma ta eest leian; ja kui keegi on öelnud, et ma olen hirmus õgija ja mitte puhtusearmastaja, siis teadke, et ta ei taba märki, ja ma ütleksin seda teisel viisil, kui ma ei peaks lugu neist auväärt inimestest, kes siin lauas viibivad.»

«Kindlasti,» ütles don Quijote, «võib mõõdukust ja koralikkust, millega Sancho sööb, panna kirja ja lõigata vasktahvlitesse, et neist jääks igavene mälestus tulevastele aastasadadele. Tõsi küll, kui tal on nälg, näib ta veidi ahne, sest ta sööb kiiresti ja närib mõlema suupoolega. Aga puhtust peab ta alati hoolsasti, ja tol ajal, kui ta maavalitseja oli, õppis ta sööma niivõrd peenelt, et sõi kahvliga viinamarju ja isegi granaadiseemneid.»

«Kuidas!» hüüdis don Antonio. «Sancho on olnud maavalitseja?»

«Jah,» vastas Sancho, «ühel Barataria-nimelisel saarel. Kümme päeva valitsesin ma seda, nagu süda kutsus, ja selle aja sees ma kaotasin rahu ning õppisin põlgama kõiki valitsusi maailmas. Ma lahkusin sealt põgenemise teel, kukkusin ühte koopasse, kus pidasin end surnuks ja kust ma pääsesin eluga ainult imeväel.»

Don Quijote jutustas üksikasjaliselt kogu Sancho maavalitsemisloo, mis kuulajatele suurt lõbu valmistas.

Kui laud oli koristatud, võttis don Antonio don Quijote käest kinni ja läks temaga ühte kõrvalisse tuppa, kus polnud muud sisustust kui üks laud, näiliselt jaspisest, mis seisis samast ainest jalal; lauale oli pandud üks Rooma keisrite rinnakujude taoline pea, mis paistis olevat pronksist. Don Antonio tegi don Quijotega mitu ringi laua ümber ja seejärel ütles talle:

«Nüüd, härra don Quijote, kus ma olen kindel, et meid keegi ei kuule ega pealt kuula ja uks on lukus, tahan ma jutustada teie heldusele ühe kõige iseäralikuma seikluse, või õigemini öeldud, uuduse, mida võib ette kujutada, tingimusel et teie selle, mis ma teie heldusele ütlen, panete talbele salajuse kõige sügavamasse varjupaika.»

«Ma vannun seda,» vastas don Quijote, «ja kindluse mõttes panen veel ühe kiviplaadi sellele peale; sest teadke, teie heldus härra don Antonio — ta teadis juba tema nime —, et te kõnelete inimesega, kellel on küll kõrvad kuulmiseks, aga kellel pole keelt kõnelemiseks. Nii võib siis teie heldus julgesti valada selle, mis teil südamel on, minu südamesse ja olla kindel, et te heitsite selle vaikimise kuristikku.»

«Selle tõotuse põhjal,» vastas don Antonio, «tahan ma panna teie heldust imestama selle üle, mis te näha ja kuulda saate, ja valmistada ka endale teatud kergendust vaevas, mida tunnen sellepärast, et mul pole kellelegi oma saladusi avaldada, sest nad pole niisugused, et neid võiks igaühele usaldada.»

Don Quijote ootas põnevusega, millega nii pikad ettevalmistused lõpevad. Nüüd võttis don Antonio ta käe ja pühkis sellega üle pronkspea, üle kogu laua ja jaspisest jala, millel see seisis, ning seejärel ütles:

«Selle pea, härra don Quijote, tegi ja sepitses üks kõige suuremaid nõidasid ja võlurejd, kes maailmas olnud. Ta oli, ma arvan, rahvuselt poolakas ja kuulsa Escotillo* õpi-

lane, kellest nii palju imeasju jutustatakse. Ta viibis siin minu majas, ja tuhande eskuudo hinna eest, mis ma talle andsin, valmistas selle pea, millel on omadus ja võime vastata kõigile küsimustele, mis talle kõrva sisse lausutakse. Ta arvestas taevakaari, joonistas märke, pani tähele tähti, uuris taevakehade seisu ja viimaks viis töö lõpule täiuslikkusega, mida me homme näha saame, sest reedeti on ta tumm, ja kuna täna on reede, siis sunnib see meid homseni ootama. Selle aja sees võib teie heldus ette mõtelda, mis te küsida soovite, sest ma tean kogemusest, et ta kõneleb oma vastustes ainult tõtt.»

Don Quijote imestas pea omaduse ja võimete üle ja tal oli raske don Antonio sõnu uskuda. Aga kuna katse tegemiseni nii vähe aega jäi, ei küsinud ta enam midagi, ainult tänas nii suure saladuse avaldamise eest. Nad lahkusid toast, don Antonio keeras ukse lukku ja nad läksid saali, kus viibisid teised rüütlid. Vahepeal oli Sancho jutustanud neile seiklustest ja sündmustest, mis tema isandaga olid juhtunud.

Sel õhtul viisid nad don Quijote jalutama, mitte raudrüüs, vaid tänavariietuses, ja andsid talle suure laia tumekollasest kalevist mantli, mis oleks sel aastaajal pannud higistama isegi jää enese. Teenritele tehti korraldus lõbustada Sanchot ja teda mitte majast välja lasta. Don Quijote ei ratsutanud mitte Rocinante seljas, vaid suurel tasase sammuga muulal, kel olid üpris ilusad rakmed. Rüütlile pandi siis too raske mantel õlgadele ja seljale kinnitati, ilma tema nägemata, pärgament, kuhu oli kirjutatud suurte tähtedega: See on don Quijote La Manchast. Kogu jalutussõidu kestel tõmbas plakat endale kõigi möödaminejate tähelepanu, ja kuna nad lugesid: See on don Quijote La Manchast, siis don Quijote aina imestas, et kõik, kes teda näevad, nimetavad teda nimepidi ja tunnevad teda; pöördudes don Antonio poole, kes tema kõrval ratsutas, ütles ta:

«Suur eesõigus kuulub rändrüütluse ordule: ta teeb kõik tema liikmed tuttavaks ja kuulsaks kogu maakera piirides. Kui te ei usu, armuline härra don Antonio, siis vaadake, isegi selle linna poisikesed tunnevad mind, ehkki nad ei ole mind kunagi näinud.»

«Nii see on, härra don Quijote,» vastas don Antonio. «Ja nii nagu tuld ei saa ära peita ega kuhugi sulgeda, ei saa ka tublidus jääda tundmatuks, ja see, mida saavutakse sõjariistakunstis, särab ja hiilgab üle kõigi teiste kunstide.»

Juhtus siis, et sel ajal, kui don Quijote liikus nende poolehoiuavalduste saatel, luges üks kastiillane plakatit ta seljal, tõstis häält ja ütles:

«Võtaks sind kurat, don Quijote La Manchast! Või koguni siia oled sa jõudnud ja sa ei surnudki nende lõpmata paljude hoopide kätte, mis sulle selga on laotud? Sa oled hull, ja kui sa oleksid seda üksi ning istuksid üksi oma hulluse lukustatud ukse taga, siis poleks lugu nii halb; aga sul on omadus teha hullukş ja narriks kõiki, kes sinuga kokku puutuvad ja tegemist teevad. Kes ei usu, vaadaku neid isandaid, kes sind saadavad. Mine parem koju, poolemeelne, ja hoolitse oma majapidamise, oma naise ja laste eest ja jäta need alpused, mis kurnavad su aju ja kuivatavad su mõistust.»

«Vennas,» ütles don Antonio, «minge oma teed ja ärge andke nõu neile, kes seda teilt ei küsi. Härra don Quijote La Manchast on väga terve mõistuse juures, ja meie, kes me teda saadame, ei ole lollid. Tublidust tuleb austada, kus seda iganes leiad. Ja nüüd minge põrgusse ning ärge loppige end sinna, kuhu teid ei kutsuta.»

«Jumala eest, teie heldusel on õigus,» vastas kastiillane, «sest anda nõu sellele tublile mehele tähendab astla vastu tagant üles lüüa. Aga siiski on mul väga kahju, et selge mõistus, mis öeldakse sellel hullul kõigis asjus olevat, voolab välja ta rändrüütluse kanali kaudu. Ja põrgusse mingu, nagu teie heldus ütles, mina ja kõik mu järeltulijad, kui ma tänasest peale veel kunagi, elagu ma kas või vanemaks kui Metuusala, kellelegi nõu annan, isegi kui minult seda küsitakse.»

Nõuandja eemaldus, jalutuskäik jätkus; aga poisikesed ja kõiksugu inimesed, kes plakatit lugesid, hakkasid nii ägedalt tema ümber tunglema, et don Antonio pidi selle ära võtma, tehes nii, nagu võtaks ta ära midagi muud.

Õhtu jõudis kätte, mindi tagasi koju, kus leidis aset tantsupidu daamidega, sest don Antonio abikaasa, väga suursugune, rõõmus, ilus ja tark proua oli kutsunud mõned oma sõbrannad külla, et nad tuleksid austama nende külalist ja tundma lõbu ta ennenägematutest hullustest. Paljud tulid, õhtusöök oli hiilgav ja tantsupidu algas umbes kella kümne paiku õhtul. Daamide hulgas oli kaks kelmika meelelaadiga ja naljaarmastajat daami, ja kuigi nad olid üpris

kombekad, olid nad mõnel määral julged tegema nalju, mis lõbustasid ilma pahandust tekitamata. Need mõlemad olid nii agarad don Quijotet tantsima viima, et piinasid ära mitte ainult ta keha, vaid ka hinge. Oli väärt näha don Quijote pikka, volakat, kõhna ja kollast kuju, pressitud kitsastesse riietesse, pealegi oli ta kohmetu, mitte sugugi väle. Daamid libitsesid ta ümber nagu vargsi, ja tema samuti nagu vargsi tõrjus neid tagasi. Aga nähes end olevat nende poolehoiuavaldustest kitsikusse aetud, tõstis ta häält ja ütles:

«*Fugite, partes adversae,** jätke mind rahule, sobimatud mõtted; pöörake mujale oma soovid, mu daamid, sest minu soovide valitsejanna, võrratu Toboso Dulcinea, ei luba, et mingisugused muud soovid peale tema omade mind võidaksid ja alla heidaksid.»

Ja nende sõnadega istus ta keset saali maha, täiesti kurnatud ja nõrk paljust tantsimisest. Don Antonio käskis ta kätel voodisse kanda, ja esimesena ruttas tema juurde Sancho, õeldes talle:

«Pagana pihta, meie isand peremees, no küll teie tantsisite kehvasti! Kas teie arvate, et kõik vahvad mehed on tantsijad ja kõik rändrüütlid kepsutajad? Ma ütlen teile, et kui te seda arvate, siis eksite: on inimesi, kes ennem julgevad tappa hiiglast kui õhku hüpata. Kui teil oleks tulnud tallalaksutamist teha, siis oleksin võinud mina teie asemele astuda, sest ma laksutan taldu nagu kotkas, aga selle peene tantsimisega ei tee ma tegemist.»

Nende ja teiste sääraste juttudega ajas Sancho pidulised naerma. Ta pani oma isanda voodisse ja kattis ta hästi kinni, et ta tantsimisel saadud külma välja higistaks.

Järgmisel päeval arvas don Antonio sobivaks teha katse nõiutud peaga. Ühes don Quijote, Sancho ja kahe oma sõbraga ning nende kahe daamiga, kes olid piinanud don Quijotet tantsus ja olid selleks ööks jäänud don Antonio abikaasa juurde, läksid nad sinna tuppa, kus oli pea. Ta avaldas neile pea saladuse, pani südamele asja salajas hoida ja ütles, et täna on esimene kord, millal nõiutud pea võimed proovile pannakse. Peale Antonio kahe sõbra ei teadnud keegi selle nõidumise saladust, ja kui don Antonio poleks seda enne oma sõpradele avaldanud, siis oleksid ka nemad tundnud samasugust imestust kui kõik ülejäänud, sest teisiti polnud võimalik: niisuguse hoole ja osavusega oli pea sepitsetud.

Esimesena kummardus pea kõrva juurde don Antonio ise; ta ütles talle tasase häälega, aga siiski mitte nii tasa, et kõik poleks seda kuulnud:

«Ütle mulle, pea, sinus peituva salajõu abil, mis mõtted mul praegu on?»

Ja pea vastas talle huuli liigutamata, selge ja arusaadava häälega, nii et kõik kuulsid:

«Ma ei otsusta mõtete üle.»

Seda kuuldes jahmusid kõik imestusest, eriti kuna nad nägid, et terves toas ega laua ümber polnud ühtki inimolevust, kes oleks võinud vastata.

«Kui palju meid siin on?» küsis don Antonio jälle, ja talle vastati sellesama häälega, tasa ja selgesti:

«Sina oled, su naine, sinu kaks sõpra ja tema kaks sõbrannat ning üks kuulus rüütel don Quijote La Manchast ja tema kannupoiss, kelle nimeks on Sancho Panza.»

Nüüd algas imestamine uuesti ja kõigil tõusid juuksed püsti selgest kohkumisest! Astudes eemale pea juurest, ütles don Antonio:

«Mulle jätkub sellest mõistmiseks, et mind ei petnud see, kes mulle müüs sinu, tark pea, kõnelev pea, vastaja pea ja imestusväärne pea! Tulgu mõni teine ja küsigu temalt, mis ta soovib.»

Ja kuna naised harilikult on kärsitud ja teadmishimulised, tuli üks don Antonio abikaasa sõbranna ja küsis pea käest järgmist:

«Ütle mulle, pea, mis ma peaksin tegema, et olla väga ilus?»

Ja talle vastati:

«Ole väga karske.»

«Ma ei küsi sinult rohkem,» ütles küsija.

Seejärel tuli tema kaaslanna ja küsis:

«Ma tahaksin teada, pea, kas mu mees armastab mind või mitte.»

Ja talle vastati:

«Vaata tema tegusid sinu vastu, ja sa mõistad seda.»

Abielunaine läks eemale, öeldes:

«See vastus ei vajanud küsimust, sest tõepoolest, teod, mis tehakse, ilmutavad nende tegija meelelaadi.»

Seejärel läks üks don Antonio sõpru ja küsis pealt:

«Kes ma olen?»

Ja talle vastati:

«Sa tead seda ise.»

«Ma ei küsi sinult mitte seda,» vastas rüütel, «vaid et sa ütleksid mulle, kas sina mind tunned.»

«Tunnen küll,» vastati talle, «sa oled don Pedro Noriz.»

«Ma ei taha rohkem teada, sest sellest jätkub mõistmiseks, oo pea, et sa tead kõik.»

Ja seejärel kui tema eemale läks, tuli teine sõber ning küsis:

«Ütle mulle, pea, missugused soovid on minu vanemal pojal, majoraadipärijal.»

«Ma ütlesin juba,» vastati talle, «et ma ei otsusta soovide üle, aga siiski võin sulle öelda, et sinu poja sooviks on sind maha matta.»

«See on nii,» ütles rüütel, «et mida ma silmaga näen, seda näitan ma näpuga, ja ma ei küsi rohkem.»

Don Antonio abikaasa astus juurde ja ütles:

«Ma ei tea, pea, mis sinult küsida; ma tahaksin ainult teada, kas ma veel kaua oma armsast mehest saan rõõmu tunda.»

Ja talle vastati:

«Jah, saad küll, sest tema tervis ja mõõdukas eluviis tõotavad pikka iga, mida paljud lühendavad oma liialdustega.»

Seejärel tuli don Quijote ja küsis:

«Ütle mulle sina, kes sa vastad, kas oli see, mis mulle juhtus Montesinose koopas, tõde või unenägu? Kas on mu kannupoisi enesepiitsutamine kindel? Kas läheb täide Dulcinea vabastamine nõidusest?»

«Koopa asjas,» vastati, «võib palju öelda, seal on kõike. Sancho piitsutamine edeneb pikkamisi. Dulcinea vabastamine nõidusest läheb vajalikult täide.»

«Ma ei taha rohkem teada,» ütles don Quijote, «sest niipea kui Dulcinea nõidusest vabaks saab, on mul minu arvates ühekorraga käes kõik õnned, mida ma oskan soovida.»

Viimaseks küsijaks oli Sancho ja ta küsis järgmist:

«Kas ma saan ehk veel mõne maavalitsejakoha, pea? Kas ma pääsen kehvast kannupoisielust? Kas ma näen jälle oma naist ja oma lapsi?»

Seepeale vastati talle:

«Sa saad valitsejaks oma majas, ja kui sa sinna tagasi lähed, siis näed oma naist ja lapsi, ja kui sa teenistusest lahkud, siis pääsed kannupoisiametist.»

«Jumala eest, tore!» hüüdis Sancho. «Seda oleksin ma

ise võinud endale öelda; ja prohvet Perogrullo* poleks ka muud ütelnud.»

«Tõbras!» ütles don Quijote «Mis vastuseid sina siis tahtsid? Kas ei aita sellest, et vastused, mis see pea andis, käivad täpselt selle kohta, mis temalt küsitakse?»

«Aitab küll,» vastas Sancho, «aga ma tahaksin, et ta end paremini avaldaks ja mulle rohkem ütleks.»

Sellega lõppesid küsimused ja vastused, aga mitte imestus, milles kõik viibisid, välja arvatud don Antonio kaks sõpra, kellele asi oli teada. Milles see seisis, tahab Cide Hamete Benengeli kohe avalikuks teha, et mitte hoida arusaamatuses inimesi, kes võiksid arvata, nagu oleks selles peas peitunud mõni nõiduseväeline ja iseäralik saladus. Niisiis ütleb ta, et Antonio Moreno, aimates järele üht teist pead, mida ta oli näinud Madridis ja mille oli sepitsenud üks vaselõikaja, tegi tema selle endale kodus enda lõbustamiseks ja teadmatute üllatamiseks. Pea ehitus oli järgmine: lauaplaat oli puust, värvitud ja lakitud jaspisetaoliseks, ja samasugune oli jalg, millel ta seisis, ning neli kotkaküünist, mis sellest välja tulid, kindlama tasakaalu hoidmiseks. Pea, mis oli pronksikarva ja tuletas meelde Rooma keisrite rinnakujusid, oli seest õõnes, just niisamuti ka lauaplaat, mille külge ta oli nii tihedalt kinnitatud, et polnud näha mingit märki liitmisest. Laua jalg oli samuti õõnes ning oli kohastikku pea kõri ja rinnaga. Ja see kõik oli ühenduses teise ruumiga, mis asetses selle toa all, kus pea seisis. Läbi kogu selle õõnsuse, mille moodustasid jalg, laud, rinnakuju, kõri ja rind, läks hästisobitatud plekktoru, mida keegi ei võinud näha. Alumises toas, mis oli otse ülemise all, asus see, kes pidi vastama, hoides suud otse toru vastu, nii et hääl kostis ülalt alla ja alt üles nagu läbi kõnetoru, puhaste ja selgete sõnadega, ja nõndaviisi polnud võimalik pettusest aru saada. Üks don Antonio vennapoeg, teravmeelne ja arukas üliõpilane, oli vastajaks, ja kuna onu oli talle ette teatanud, kes temaga sel päeval peatuppa tulema pidid, siis oli tal kerge vastata kiiresti ja täpselt esimesele küsimusele. Teistele vastas ta oletamisi, ja nagu tark inimene, targalt.

Cide Hamete ütleb veel, et see imetaoline masinavärk kestis kümme või kaksteist päeva. Aga kui linnas läks laialt kumu, et don Antoniol on kodus üks nõiutud pea, mis vastab kõigile, kes temalt küsivad, siis hakkas don Antonio kartma, et see viimati võiks ulatuda meie usu hoolsate

valvurite kõrvu, ja seletas ise asja härradele inkvisiitoritele; need käskisid tal pea hävitada ning seda nalja mitte enam jätkata, et harimatut rahvast mitte ärevusse viia. Aga don Quijote ja Sancho Panza teades jäi pea nõiutuks ja vastajaks, enam don Quijote kui Sancho rahuloluks.

Selle linna rüütlid, soovides teha heameelt don Antoniole ja austada don Quijotet ning anda talle võimalust oma narrusi esile tuua, otsustasid korraldada kuue päeva pärast rõngavõistluse, mis aga aset ei leidnud ühe asjaolu tõttu, millest allpool teatatakse.

Don Quijotel tuli himu teha jalutuskäik linnas, päris lihtsalt ja jala, kartes, et kui ta läheb ratsa, hakkavad poisikesed talle järele jooksma. Ja niiviisi läksid tema ja Sancho ühes kahe teenriga, kelle don Antonio neile kaasa andis, jalutama. Juhtus, et üht tänavat pidi minnes tõstis don Quijote silmad ja nägi ühele uksele suurte tähtedega kirjutatud olevat: «Siin trükitakse raamatuid». See tegi talle suurt heameelt, sest seni polnud ta ühtki trükikoda näinud ja ta soovis teada saada, kuidas seal võiks olla. Ta astus sisse kogu oma saatjaskonnaga ja nägi, et ühes kohas tehti äratõmbeid, teises korrektuuri, siin laoti, seal parandati, lühidalt, nägi kogu seda tegevust, mis suurtes trükikodades näha on. Don Quijote astus ühe ladumiskasti juurde ja küsis, mis seal tehakse. Töölised andsid talle seletust, ta imestas ja läks edasi. Siis astus ta veel ühe töölise juurde ja küsis, mis tema teeb. Tööline vastas:

«Mu härra, see isand siin,» ja ta näitas ühele väga kena tegumoe ja välimusega ning kaunis tähtsa ilmega mehele, «on tõlkinud ühe toscanakeelse* raamatu meie kastiilia keelde, ja mina laon seda, et anda see trükipressi alla.»

«Missugust pealkirja kannab raamat?» küsis don Quijote.

Seepeale vastas autor:

«Mu härra, toscana keeles on selle raamatu nimi «Le bagattelle».»

«Ja mis vastab «Le bagattelle'le» meie kastiilia keeles?» küsis don Quijote.

«*Le bagattelle*,» ütles autor, «tähendab sedasama, kui ütleksime kastiilia keeles *los juguetes**. Ja kuigi see raamat on oma nime poolest tagasihoidlik, peitub temas mõndagi väga head ja tuumakat.»

«Mina,» ütles don Quijote, «oskan veidi toscana keelt ja uhkustan sellega, et võin laulda mõnd Ariosto stantsi.

Öelge mulle, auline härra, ma ei küsi seda mitte selleks, et teie võimeid proovile panna, vaid ainult ja üksi uudishimust, kas olete leidnud oma raamatus mõnikord sõna *pignatta*?»

«Jah, tihti,» vastas autor.

«Ja kuidas te tõlgite seda kastiilia keelde, teie heldus?» küsis don Quijote.

«Kuidas peaks seda siis teisiti tõlkima,» vastas autor, «kui mitte sõnaga *olla**?»

«Pagana pihta,» ütles don Quijote, «küll on teie heldus aga kaugele jõudnud toscana keele tundmises! Veaksin kihla mille peale tahes, et seal, kus toscana keeles on öeldud *piace*, ütlete teie kastiilia keeles *place**, ja kus on öeldud *più*, ütlete teie *más**, ja *su* tõlgite sõnaga *arriba** ja *giù abajo**?»

«Muidugi tõlgin ma nii,» ütles autor, «sest need on just õiged vasted.»

«Julgeksin vanduda,» ütles don Quijote, «et teie heldus pole tuntud maailmas, mis iial ei taha väärilisel tasuda valitud vaimuannete ega kiiduväärse töö eest. Kui palju võimeid läheb sel moel kaotsi! Kui palju andeid jäetakse hooletusse! Kui palju voorusi pannakse halvaks! Aga siiski näib mulle, et tõlkida ühest keelest teise, kui see pole mitte kreeka ega ladina keelest, nendest kõigi keelte kuningannadest, on sama hea nagu vaadata Flandria vaipu pahemalt poolt, sest kuigi kujud on näha, on nad täis lõngu, mis tumestavad neid, ja nad ei paista nii siledad ega värsked nagu esiküljel. Ja kergetest keeltest tõlkimine ei ilmuta vaimu ega väljendusoskust, nagu ei ilmuta seda inimene, kes paneb või kirjutab ümber mõne paberi. Aga sellest ei taha ma järeldada, nagu poleks tõlkimistegevus kiiduväärne, sest inimene võiks teha tegemist muude veel halvemate asjadega, mis talle veel vähem kasu tooks. Sellest arvestusest jäävad välja kaks kuulsat tõlkijat, üks on doktor Cristóbal de Figueroa oma «Pastor Fidoga» ja teine don Juan de Jáuregui oma «Amintaga»*, kus nad õnnestunult panevad kahtlema, kumb on tõlge ja kumb algupärand. Aga öelge mulle, teie heldus, kas trükitakse seda raamatut teie kulul või olete juba müünud eesõiguse mõnele raamatukaupmehele?»

«Trükin seda omal kulul,» vastas autor, «ja mõtlen teenida vähemalt tuhat tukatit selle esimese trükiga, mida

tuleks kaks tuhat eksemplari ja mis ühe silmapilguga läbi müüakse, kuus reaali tükk.»

«Teie heldus arvestab väga hästi,» vastas don Quijote, «aga näib küll, et te ei tunne trükkalite nükkeid ja võtteid ega kokkumängu, mis nende vahel valitseb. Kinnitan teile, et kui teil need kaks tuhat eksemplari turjal on, siis hakkavad teil kõik kondid valutama mis hirmus, iseäranis kui raamat veidi segane on ja mitte küllalt põnev pole.»

«Kuidas,» ütles autor, «kas teie heldus tahab siis, et ma peaksin andma ta mõnele raamatukaupmehele, kes maksab mulle eesõiguse eest kolm maravediid ja arvab veel, et ta mulle heateo teeb selle raha andmisega? Mina ei trüki oma raamatuid, et maailmas kuulsust võita, sest oma teoste kaudu olen ma seal juba tuntud. Ma tahan kasu saada, sest ilma selleta pole kuulsus krossigi väärt.»

«Andku jumal teie heldusele õnne,» vastas don Quijote ja läks edasi teise kohta, kus tehti korrektuuri ühele poognale raamatust, mis kandis pealkirja «Hinge valgus»*, ja seda nähes ütles ta:

«Vaat sääraseid raamatuid, kuigi selles laadis on juba rohkesti olemas, peab trükitama, sest suur on patuste arv, kes neid tarvitavad, ja on vaja lõpmata palju valgust nii paljude pimeduses olijate jaoks.»

Ta läks edasi ja nägi, et jälle tehakse ühe raamatu korrektuuri, ja kui ta küsis selle pealkirja järele, öeldi talle, et see olevat raamatu «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast» teine osa, kirjutatud ühe selle- ja sellenimelise Tordesillase elaniku poolt.

«Ma olen sellest raamatust juba kuulnud,» ütles don Quijote, «ja, tõe- ning ausõna, arvasin, et ta on juba põletatud ja tuhaks tehtud kui kõlbmatu. Aga küllap jõuab temalegi kätte mardipäev nagu igale seale*. Sest väljamõeldud lood on sel määral head ja meelepärased, kuivõrd nad lähenevad tõele või tõenäolisusele, tõepärased lood aga seda paremad, mida tõepärasemad nad on.»

Nende sõnadega ja natuke tusase ilmega lahkus ta trükikojast.

Selsamal päeval otsustas don Antonio viia don Quijote vaatama galeere, mis rannas seisid, mille üle Sancho väga rõõmustas, sest ta polnud neid eluilmaski veel näinud. Don Antonio laskis galeeride ülemale teatada, et ta sel õhtupoolikul toob neid vaatama oma külalise, kuulsa La Mancha don Quijote, kellest galeeride ülem ja kõik linnaelanikud olid juba kuulnud. Mis temaga galeeridel juhtus, sellest kõneleb järgmine peatükk.

LXIII PEATÜKK

Apardusest, mis juhtus Sancho Panzal külaskäigul galeeridele, ja ilusa moriskineiu iseäralikust seiklusest

Don Quijote mõtiskles kaua nõiutud pea vastuse üle, aga kordagi ei tulnud talle pähe, et tegu võiks olla pettusega, vaid kõik ta mõtted keerlesid lubaduse ümber, mida tema kindlaks pidas, nimelt et Dulcinea vabastatakse nõidusest. Ta tuli ikka ja jälle selle juurde tagasi ja rõõmustas endamisi, lootes, et varsti saab näha selle lubaduse täideminekut. Sancho aga, kuigi ta, nagu juba öeldud, jälestas maavalitsejaks olemist, ihkas siiski jälle käskida ja sõnakuulmist leida, sest selle halbuse toob endaga kaasa võim, olgu see kas või naljaks antud.

Niisiis läksid sel õhtupoolikul majahärra don Antonio Moreno ja ta kaks sõpra ühes don Quijote ja Sanchoga galeeridele. Niipea kui kaks säärast kuulsust nagu don Quijote ja Sancho mereranda jõudsid, andis galeeride ülem, kellele sellest meeldivast sündmusest oli ette teatatud, kohe märku ja kõik galeerid lasksid päikesekatused alla ning kostsid pillihelid. Nüüd lasti vette väike paat, mis oli kaetud kalliste vaipade ja punasest sametist patjadega, ja niipea kui don Quijote sellesse astus, tulistas lipugaleer tekisuurtükist ja teised galeerid tegid sedasama, ja kui don Quijote mööda tüürpoordi treppi üles läks, tervitas teda kogu meeskond, nagu on kombeks, kui mõni tähtis isik galeerile tuleb, hüüdes kolm korda: «Uu, uu, uu!» Laevastikuülem — nimetame selle nimega galeeride ülemat, kes oli suursugune rüütel Valenciast — ulatas talle käe, kaelustas teda ja ütles:

«Selle päeva märgin ma valge kiviga, ma pean seda kõige õnnelikumaks päevaks oma elus, sest ma nägin härra don Quijotet La Manchast, kelles on kehastamist leidnud kogu rändrüütelkonna vaprus.»

Don Quijote vastas niisama viisakate sõnadega, olles väga rõõmus selle üle, et temaga nii austavalt ümber käiakse. Nad läksid kõik ahtrisse, mis oli väga ilusasti sisse seatud, ja istusid pardaäärseile pinkidele. *Cómitre** läks läbi tekikäigu ja andis vilega märku, et sõudesalk võtaks riided maha*, mis sündiski ühe silmapilguga. Sancho hämmastus, nähes nii palju paljaid inimesi, ja veel enam siis, kui nägi päikesekatteid nii kiiresti üles tõstetavat, et tema arvates pidid kõik kuradid seal ametis olema. Aga kõik see oli kook ja mesileib, võrreldes sellega, mis ma nüüd ütlen. Sancho istus parema parda ääres parempoolse eessõudja kõrval, ja kuna sellele oli juba õpetatud, mis ta peab tegema, haaras ta äkki Sancho kätele ja tõstis üles — kogu sõudesalk oli juba püsti ja valvel — ja nüüd hakkas vaene Sancho meeste kätel lendama pingilt pingile piki paremat parrast säärase kiirusega, et ta kaotas silmanägemise ja arvas kindlasti, et kuradid ise kisuvad teda. Sõudjad aga ei jätnud enne järele, kui olid ta vasakpoolselt küljelt tagasi lennutanud ja ahtrisse toimetanud.

Vaeseke oli täitsa pehmeks tehtud, hingeldas ja higistas ega suutnud mõista, mis temaga oli juhtunud. Nähes Sancho tiibadeta lendu, küsis don Quijote laevastikuülemalt, kas sääraseid tseremooniaid tehakse kõigiga, kes esimene kord galeeridele tulevad; sest kui see nii peaks olema, siis tema ei kavatse nendele kommetele alistuda ega soovi sääraseid harjutusi teha ja vannub jumala nimel, et kui keegi tuleb teda haarama, selleks et teda lennutada, siis klopib ta sellel hinge ihust jalahoopidega välja. Ja seda öeldes tõusis ta püsti ja haaras mõõgapeast kinni. Sel silmapilgul võeti päikesekate maha ja raa lasti hirmsa müraga ülalt alla langeda. Sancho arvas, et taevas on paigast karanud ja kukub talle pähe, ja ta surus hirmuga pea alla ning pistis selle jalgade vahele. Kõik see polnud meeltmööda ka don Quijotele, kes samuti võpatas, tõmbas õlad küüru ja lõi näost kahvatuks. Seejärel tõstis meeskond raa jälle üles niisama kiiresti ja samasuguse müraga, nagu ta oli selle alla tõmmanud, ja kõike seda vaikides, nagu poleks neil häält ega hinge. *Cómitre* andis märku ankur hiivata, ja hüpates keset tekikäiku, hakkas härjasoora või galeeripiitsaga rooskama sõudjate selgi; ja vähehaaval hakkas galeer merele jõudma. Kui Sancho nägi ühtlases taktis liikuvat nii palju punaseid jalgu — tema pidas aerusid jalgadeks —, ütles ta endamisi:

«Vaat see on tõesti üks nõidusevärk, hoopis hullem kui see, millest mu isand kõneleb. Mis on need õnnetud teinud, et neid nii piitsutatakse? Ja kuidas julgeb see mees, kes seal vilistades ringi käib, üksinda nii paljusid inimesi peksta? Nüüd ütlen ma küll, et see on põrgu või vähemalt puhastustuli.»

Nähes, kui tähelepanelikult Sancho jälgis kõike, mis ümberringi sündis, ütles don Quijote talle:

«Ah, armas Sancho, kui hõlpsasti ja kui vähese vaevaga võiksid sina, kui sa tahaksid, võtta ülakeha paljaks ja asuda nende härrade keskele ning viia lõpule Dulcinea vabastamine nõidusest! Sest nähes nii paljude inimeste viletsust ja piina, ei tunnekski sa nii väga enda oma. Ja pealegi võib olla, et tark Merlin arvestab iga piitsalöögi eest, kuna see on kõva käega antud, kümme tükki maha nendest, mis teil endale ikkagi kunagi anda tuleb.»

Laevastikuülem tahtis parajasti küsida, mis piitsahoobid need on või mis tähendab Dulcinea vabastamine nõidusest, kui madrus hüüdis:

«Monjuich* signaliseerib, et rannikul on vestis näha sõudelaev.»

Seda kuuldes hüppas laevastikuülem tekikäiku ja ütles:

«Hei, mehed, ta ei tohi meie käest pääseda! See, mida vahitorn meile signaliseerib, peab olema mõni Alžiiri mereröövlite brigantiin.»

Kohe tulid kolm galeeri lipugaleeri juurde küsima, mis korraldused ta neile teeb. Laevastikuülem andis käsu, et kaks läheksid välja merele, kuna tema ise ühes kolmandaga liigub piki randa, sest nõndaviisi ei pääse laev nende käest. Sõudjad rõhusid aerudele ja kihutasid galeere nii kiiresti edasi, et need näisid lausa lendavat. Merele sõitnud galeerid silmasid umbes kahe penikoorma kaugusel laeva ja nägemise järgi määrasid ta umbes neljateistkümne- või viieteistkümne-pingiliseks, ja nii see tõesti oligi. Niipea kui laev galeere märkas, üritas ta põgeneda, kavatsedes ja lootes pääseda oma kiiruse tõttu. Aga see ei õnnestunud tal, sest lipugaleer oli üks kiiremaid laevu, mis kunagi merel on sõitnud, ja jõudis talle nii ruttu järele, et brigantiinil olijad said selgesti aru, et nad ei pääse põgenema. Seepärast käskis *arráez** oma meestel aerud käest panna ja alla anda, et mitte ärritada vihale meie galeeride ülemat. Aga saatus juhtis asja teisiti ja korraldas nii, et kui lipugaleer jõudis juba nii lähedale, et lae-

vas olijad võisid kuulda hääli, mis sealt neile hüüdsid, et nad alla annaksid, siis kaks joobnud *toraqui*'d, mis tähendab sedasama kui türklast, kes asusid brigantiinil ühes oma kümmekonna kaasmaalasega, lasksid püssidest ja tapsid kaks meie galeeri vööris olevat sõdurit. Seda nähes vandus meie laevastikuülem, et ta ei jäta ellu kedagi, kelle ta laeval vangi võtab, ja tungis suure ägedusega kallale, aga vaenlase laev libises tal otse aerude alt ära. Galeer sõitis tast tüki maad ette. Brigantiinis olijad nägid, et nad on kadunud. Nad lisasid purjesid, sel ajal kui galeer ümber pööras, ja hakkasid täie kiirusega uuesti põgenema. Aga nende püüded ei toonud neile nii palju kasu, kui nende liigjulgus neile kahju tõi, sest lipugaleer jõudis neile veidi kaugemal kui poole penikoorma peal järele, heitis neile aerud peale ja võttis nad kõik elusalt vangi. Nüüd jõudsid kohale ka kaks teist galeeri, ja kõik neli läksid ühes saagiga tagasi randa, kus neid ootas lõpmata suur rahvahulk, kes tahtis näha, mis nad kaasa toovad. Laevastikuülem heitis ankru kalda ligidal ja nägi, et rannas viibis ka linna asekuningas. Ta käskis paadi vette lasta, et asekuningat galeerile tuua, ja samuti käskis ta raa alla lasta, et otsekohe üles puua *arráez* ja teised laevas kinni võetud türklased, keda oli umbes kolmkümmend kuus meest, kõik rühikad poisid ja enamikus türgi laskurid. Laevastikuülem küsis, kes on brigantiini *arráez*, ja talle vastas üks vangidest kastiilia keeles, kes, nagu pärast välja tuli, oli hispaania renegaat:

«See noormees, härra, keda sa siin näed, on meie *arráez*.»

Ja ta näitas ühele kõige ilusamale ja meeldivamale noormehele, keda inimlik ettekujutus võib endale maalida. Ta paistis olevat vaevalt kahekümneaastane. Laevastikuülem küsis temalt:

«Ütle mulle, sa mõistmatu koer, mis kihutas sind mu sõdureid tapma, kuna sa ometi nägid, et sul on võimatu pääseda? Kas niimoodi näidatakse üles lugupidamist lipugaleeride vastu? Kas sa ei tea, et hulljulgus pole vaprus? Kahtlased lootused võivad inimesi teha julgeks, aga mitte hulljulgeks.»

Arráez tahtis vastata, aga laevastikuülem ei saanud sel silmapilgul ta vastust kuulata, sest ta ruttas asekuningat vastu võtma, kes juba galeerile astus ühes teenrite ja mõnede linnakodanikega.

«Teil oli õnnelik jaht, härra admiral,» ütles asekuningas.

«Nii õnnelik,» vastas laevastikuülem, «nagu teie hiilgus kohe näeb, kui me jahisaagi siia raa külge üles riputame.»

«Mispärast?» küsis asekuningas.

«Sellepärast,» vastas laevastikuülem, «et igasuguse seaduse ja igasuguse sõjaõiguse ning -tava vastaselt tapsid nad mul kaks kõige paremat sõdurit, kes nendel galeeridel olid, ja mina vandusin, et poon üles kõik, keda ma vangi võtan, kõigepealt selle noormehe, brigantiini *arráez*'i.»

Ja ta näitas noormehele, kes ootas juba surma, käed seotud, köis kaelas. Asekuningas vaatas tema poole, ja nähes teda nii ilusana, meeldivana ning alandlikuna, nõnda et tema ilu nagu andis sel silmapilgul soovituskirja ta eest, tuli asekuningal tahtmine tema surma ära hoida, ja seepärast küsis ta:

«Ütle mulle, *arráez*, kas sa oled türklane või maur või renegaat?»

Seepeale vastas noormees samuti kastiilia keeli:

«Ma pole ei türklane, maur ega ole ka renegaat.»

«Kes sa siis oled?» küsis asekuningas.

«Naine ja kristlane,» vastas noormees.

«Naine ja kristlane, ja niisugustes riietes ning säärases ametis? See asi on rohkem imestamise kui uskumise väärt.»

«Oh, mu härrad,» ütles noormees, «lükake edasi mu surma täideviimine, sest te ei kaota palju, kui teie kättemaks viibib niikaua, kuni ma jutustan teile oma eluloo.»

Kes küll oleks võinud olla nii kalgi südamega, et poleks heldinud neid sõnu kuuldes, vähemalt sedavõrd, et ära kuulata, mida kurb ja haletsusväärne noormees öelda soovib?

Laevastikuülem ütles talle, et kõnelgu, mis ta soovib, aga ärgu lootku oma kindlat süüd andeks saada. Selle loaga hakkas noormees järgmiselt kõnelema:

«Ma kuulun selle enam õnnetu kui mõistliku rahva hulka, kelle peale on viimastel aegadel sadanud terve viletsustemeri; ma tahan öelda, et sündisin moriskide tütrena. Minu rahva õnnetuse ajal viisid minu onu ja tädi mu Berbeeriasse, ilma et see midagi oleks aidanud, et ma ütlesin enese kristlase olevat, nagu ma tõepoolest olengi, ja mitte silmakirjalik ega näiline, vaid tõeline ja usklik kristlane. Mul polnud mingit abi sellest, et ütlesin seda neile, kelle ülesandeks oli meie kurb pagendamine; isegi minu onu ja tädi ei tahtnud seda uskuda, vaid arvasid, et see on selleks

välja mõeldud, et ma saaksin jääda maale, kus ma olen sündinud; ja nad viisid mu enam vägisi kui vabatahtlikult endaga kaasa. Mu ema oli kristlane ja mu isa, mõistlik inimene, oli seda samuti. Emapiimaga imesin ma endasse katolikuusu; mind kasvatati kombekuses; ei keele ega kommetega näidanud ma enda arvates iial, et ma morisk olen. Võrdselt ja samaaegselt nende voorustega — sest ma usun, et nad seda on — kasvas mu ilu, kui mul mõnesugust on; ja kuigi ma elasin väga tagasihoidlikult ja üksinduses, ei olnud sellest vist küllalt ja üks don Gaspar Gregorio nimeline noor rüütel, meie naabruses asuva maakoha suursuguse omaniku vanem poeg, leidis võimaluse mind näha. Kuidas ta mind nägi, kuidas me kõnelesime, kuidas ta mind palavalt armastama hakkas ja mina teda mitte vähem, sellest jutustamine viiks pikale, iseäranis silmapilgul, kus mul on karta, et mu keele ja kõri vahele tõmmatakse mind ähvardav halastamatu nöör, ja seepärast ütlen ma ainult, et don Gregorio soovis meid maapaos saata. Ta läks teistest paikadest tulnud moriskide hulka, sest ta oskas väga hästi meie keelt, ja reisi kestel tegi end sõbraks minu onu ja tädiga, kellega ma pidin kaasa sõitma sellepärast, et minu isa, mõistlik ja ettenägelik mees, oli kohe, kui ta kuulis esimest käsku meie väljasaatmise kohta, lahkunud meie külast ja läinud otsima võõraste riikide hulgast mõnda, mis meid vastu võtaks. Ühte kohta, mis ainult minul üksi teada oli, oli ta peitnud ja maa sisse matnud palju kallihinnalisi pärleid ja kive ning teatud hulga raha *cruzado*'des* ja kulddubloonides. Ta käskis, et ma mingil tingimusel ei puudutaks seda mahajäetud varandust, kui meid peaks ehk enne tema tagasitulekut maalt välja aetama. Ma tegingi nõnda ja läksin, nagu ma juba ütlesin, ühes oma onu ja tädiga ja teiste omaste ning sugulastega Berbeeriasse. Me läksime Alžiiri ja see oli niisama hea, nagu oleksite läinud otse põrgusse. Kuningas sai mu ilust teada ja kumu teatas talle ka mu rikkusest, mis mulle osalt õnneks tuli. Ta kutsus mu enda juurde, küsis minult, kust Hispaania osast ma pärit olen ja kui palju raha ja missuguseid väärtasju mul kaasas on. Ma ütlesin talle koha, ja et ehted ning raha on seal maha maetud, aga et neid saaks kergesti kätte, kui mina ise neile järele läheksin. Kõike seda ütlesin talle lootuses, et teda pimestaks enam tema enda ahnus kui minu ilu. Sel ajal, kui ta minuga kõneles, tuldi talle ütlema, et minuga on kaasas

üks kõige meeldivamaid ja ilusamaid noormehi, keda võib ette kujutada. Ma mõistsin kohe, et jutt on don Gaspar Gregoriost, kelle iluga ei võrdu ükski kõige ülistatum ilu. Ma sattusin ärevusse, mõeldes hädaohule, mis ähvardas don Gregoriot, sest nende barbaarsete türklaste juures on ilus poiss või noormees palju suuremas lugupidamises ja hinnas kui naine, olgu ta nii kaunis kui tahes. Kohe käskis kuningas ta enda ette tuua, sest ta tahtis teda näha, ja küsis minult, kas see on tõsi, mis temale sellest noormehest kõneldi. Seepeale vastasin mina nagu taeva juhtimisel, et on küll tõsi, aga teadku ta, et see pole mees, vaid naine nagu mina, ja et ma tungivalt palun temalt luba minna tema juurde ja panna ta oma õigetesse riietesse, nii et tema ilu täielikult nähtavale tuleks ja ta vähema häbelikkusega võiks ilmuda tema palge ette. Ta lubas mul lahkelt minna ja ütles, et järgmisel päeval kõneleme sellest, missugusel viisil saaksin ma Hispaaniasse tagasi minna peidetud varandust ära tooma. Ma kõnelesin don Gasparіga, jutustasin talle, missugune hädaoht teda ähvardab, kui ta end mehena näitab, panin ta maurineiu riietesse ja selsamal pärastlõunal viisin ta kuninga ette, kes sattus teda nähes vaimustusse ja otsustas jätta ta enda juurde, et kinkida ta sultanile. Ja et teda hädaohu eest hoida, mida neiu tema naistemajas võis karta tema enda poolt, käskis ta viia tema suursuguste mauride majasse, kes teda pidid valvama ja teenima, ja kuhu ta ka kohe viidi. Mis me mõlemad tundsime (sest ma ei saa salata, et armastan teda), selle jätan nende otsustada, kes peavad lahku minema, kui nad teineteist armastavad. Seejärel tegi kuningas otsuseks, et mina lähen tagasi Hispaaniasse selle brigantiiniga ja et mind peavad saatma kaks puhastverd türklast — need olid needsamad, kes tapsid teie sõdurid. Minuga tuli kaasa ka see hispaania renegaat,» ja ta näitas sellele, kes oli esimesena kõnelnud, «kelle kohta ma tean kindlasti, et ta on südames kristlane ja tuleb suurema sooviga jääda Hispaaniasse kui minna tagasi Berbeeriasse. Brigantiini ülejäänud meeskond koosneb mauridest ja türklastest, keda ei kasutata muuks kui ainult sõudmiseks. Need kaks ahnet ja häbematut türklast ei täitnud neile antud käsku saata mind ja seda renegaati maale lähimas Hispaania rannas kristlaste riietes, millega me varustatud oleme, vaid tahtsid enne siin rannikul röövida ja võimaluse korral saaki saada; nad kartsid nimelt, et kui nad

meid enne maale lasevad, võime meie juhuslikult avalikuks teha, et brigantiin jäi merele, ja kui siin rannikul peaks juhtumisi galeere olema, siis püüaksid need laeva kinni. Eile õhtul silmasime me randa, ja kuna me ei märganud neid nelja galeeri, leitigi meid, ja meiega juhtus see, mis te nägite. Lühidalt, don Gregorio on naiste riietes naiste keskel, ilmses hädaohus hukka saada, ja mina, kinniseotud kätega, ootan, või õigemini öeldud, kardan kaotada elu, mis mind juba piinab. See, mu härrad, on minu kahetsusväärse ja niisama tõepärase kui õnnetu loo lõpp. Aga ma palun teid, et te laseksite mind surra kristlasena, sest nagu ma juba ütlesin, pole mul vähematki osa selles süüs, millega minu rahva liikmed on ennast koormanud.»

Seejärel jäi ta vait, silmis haledad pisarad, ja ka paljud juuresolijad nutsid kaasa. Liigutatud ja kaastundlik asekuningas astus sõna lausumata tema juurde ja päästis oma kätega lahti nööri, mis kõitis maurineiu ilusaid käsi.

Selle aja jooksul, kui kristlasest moriskineiu oli jutustanud oma iseäralikku lugu, oli teda vahtinud üksisilmi vana palverändaja, kes oli tulnud galeerile ühes asekuningaga. Ja vaevalt jõudis maurineiu oma kõnega lõpule, kui palverändaja sööstis ta jalgade ette, haaras nende ümbert kinni, ja vaheldumisi haledasti nuuksudes ja ohates hüüdis:

«Oo Ana Félix, mu õnnetu tütar, mina olen sinu isa Ricote; ma tulin tagasi sind otsima, sest ma ei saa elada ilma sinuta, sa oled mu süda ja mu hing.»

Neid sõnu kuuldes lõi Sancho silmad lahti ja tõstis pea, mida ta seni oli norgus hoidnud, mõeldes oma hiljutisele õnnetule rännule. Ta vaatas palverändaja otsa ja tundis temas ära sellesama Ricote, kellega ta oli kokku saanud tol päeval, kui ta oma maavalitsejakohalt lahkus; ja ta veendus ka, et see oli tema tütar, kes juba köidikuist vabastatuna kallistas oma isa ja temaga koos nuttis. Pöördudes laevastikuülema ja asekuninga poole, ütles isa:

«See, mu härrad, on minu tütar, õnnetum oma elusündmuste kui oma nime poolest. Teda kutsutakse Ana Félixiks*, liignimega Ricote, ja ta on kuulus samavõrra oma ilu kui minu rikkuse poolest. Ma lahkusin oma kodumaalt, et otsida võõraste maade hulgas mõnda, mis meile peavarju annaks ja meid vastu võtaks. Leidnud säärase koha Saksamaal, tulin ma palverändajariietes koos mõnede sakslastega tagasi otsima oma tütart ja välja kaevama suurt varandust, mis mul on siia peidetud. Ma ei leidnud oma tütart, aga leidsin aarde, ja see on mul kaasas. Ja nüüd, sel iseäralikul ja kaudsel teel, mida te nägite, leidsin ma ka oma kõige kallima aarde, nimelt oma armsa tütre. Kui meie vähene süü ja tema ning minu pisarad suudavad teie võitsimatus õigluses avada uksi halastusele, siis näidake seda üles meie vastu, kel iial pole mõtteski olnud teie vastu kurja sepitseda ja kes milgi moel pole osa võtnud nende meie rahva liikmete kavatsustest, kes õiglaselt on maalt välja saadetud.»

Siis ütles Sancho:

«Mina tunnen hästi Ricotet ja tean, et ta kõneleb tõtt selles asjas, et Ana Félix on tema tütar. Nendesse kõrvalistesse asjadesse aga, mis puutuvad tulekusse ja minekusse, headesse või halbadesse kavatsustesse, nendesse ma end ei sega.»

Kõik juuresolijad panid iseäralikku sündmust väga imeks ja laevastikuülem ütles:

«Tõesti, teie pisarad ei lase mind oma vannet täide viia. Elage, kaunis Ana Félix, nii palju aastaid, kui taevas teile elu on määranud, ja kandku karistust oma süüteo eest need häbematud ja jultunud, kes selle toime panid.»

Ja ta käskis kohe puua raa külge mõlemad türklased, kes tapsid tema kaks sõdurit. Aga asekuningas palus teda tungivalt, et ta neid ei pooks, sest nende süütegu oli rohkem hullus kui julgus. Laevastikuülem täitis asekuninga palve, sest jahtunud meelega on raske kättemaksu teoks teha. Seejärel peeti aru, kuidas päästa don Gaspar Gregorio hädaohust, milles ta viibis. Ricote pakkus selleks üle kahe tuhande tukati, mis tal oli pärlite ja kallisasjade näol. Toodi ette mitmeid abinõusid, aga ükski polnud nii hea kui see, mida soovitas eespool nimetatud hispaania renegaat; nimelt palus ta, et teda lubataks tagasi sõita Alžiiri mõnes väikeses, umbes kuue sõudepingiga paadis, mis oleks varustatud kristlastest sõudjatega, sest tema teadis, kus, kuidas ja millal võib ja peab maale minema, ja samuti polnud talle tundmatu maja, kus don Gregorio viibis. Laevastikuülem ja asekuningas kahtlesid, kas võib renegaati usaldada ja andis tema hoolde kristlasi, kes pidid sõudjateks olema. Ana Félix oli talle käemeheks ja tema isa Ricote lubas maksta lunaraha kristlaste eest, kui nad ehk peaksid vangi langema.

Pärast seda kui see plaan oli vastu võetud, läks asekuningas maale ja don Antonio Moreno viis endaga kaasa maurineiu ning ta isa, kusjuures asekuningas pani talle südamele, et ta võõrustaks ja hellitaks neid niipalju kui võimalik, ja pakkus omalt poolt kõike, mis tema majas leidub nende võõrustamiseks — nii suur oli heatahtlikkus ja halastus, mille Ana Félixi ilu ta südames oli äratanud.

LXIV PEATÜKK

Kus jutustatakse seiklusest, mis tegi don Quijotele rohkem tuska kui kõik need, mis temaga seni olid juhtunud

Meie lugu jutustab, et don Antonio Moreno abikaasal oli väga hea meel näha Ana Félixit oma majas. Ta võttis neiu lahkesti vastu ja oli vaimustatud nii tema ilust kui tarkusest, sest moriskineiu oli silmapaistev nii ühe kui teise poolest, ja varsti tuli kogu linnarahvas nagu kellahelina peale kokku teda vaatama.

Don Quijote ütles don Antoniole, et otsus, mille nad don Gregorio vabastamise asjas olid vastu võtnud, ei ole hea ega sobiv, vaid koguni hädaohtlik, ja parem oleks toimetada tema, don Quijote, Berbeeriasse oma sõjariistade ja hobusega, ja tema päästaks noormehe kogu mauri tõu kiuste, nagu oli teinud don Gaiferos oma abikaasa Melisendraga.

«Pidage silmas, teie heldus,» ütles Sancho seda kuuldes, «et härra don Gaiferos päästis oma naise kindlal maal ja viis ta Prantsusmaale kindlat teed mööda. Siin aga, kui me ehk päästamegi don Gregorio, ei saa me teda kuidagi Hispaaniasse tuua, sest meri on vahel.»

«Kõige vastu leidub rohtu, ainult surma vastu mitte,» vastas don Quijote, «sest kui laev tuleb randa, võime meie laevale minna, olgu kas või terve maailm selle vastu.»

«Teie heldus maalib seda väga kenasti ja teeb kõik väga kergeks,» ütles Sancho, «aga sõnast teoni on suur samm, ja mina pean küll ususalgajast kinni, kes näib väga ausameelne ja healoomuline mees olevat.»

Don Antonio ütles, et kui ususalgaja asjaga hästi hakkama ei peaks saama, siis võetakse tarvitusele see väljapääsuabinõu, et suur don Quijote toimetatakse Berbeeriasse.

Kahe päeva pärast lahkus renegaat kerges laevas, millel oli kuus aeru kummalgi küljel ja mis oli varustatud mehise sõudesalgaga, ja veel kaks päeva hiljem sõitsid galeerid välja Levanti, seejärel kui laevastikuülem oli palunud asekuningat nii lahke olla ja talle teatada kõigest, mis juhtub don Gregorio vabastamise asjas ja Ana Félixi elukäigus. Asekuningas lubas ta palve täita.

Ühel hommikul, kui don Quijote läks randa jalutama oma täies varustuses, sest, nagu ta tihti ütles, olid sõjariistad ta ehted ja ta puhkuseks oli võitlus ja ta ei tahtnud silmapilkugi ilma nendeta olla, nägi ta enda poole tulevat üht niisama pealaest jalatallani sõjariistus olevat rüütlit, kelle kilbile oli maalitud hiilgav kuu. Lähenedes säärase vahemaa peale, et teda võis kuulda, ütles ta valju häälega, pöörates oma sõnad don Quijote poole:

«Kuulus ja mitte iial veel küllalt ülistatud rüütel don Quijote La Manchast, mina olen Valge Kuu rüütel, kelle ennekuulmatud vägiteod võib-olla tuletavad sulle teda meelde. Ma tulen sinuga võitlema ja sinu käsivarre rammu proovima, selleks et panna sind ära tundma ja tunnistama, et minu daam, olgu ta kes tahes, on võrdlematult palju ilusam kui sinu Toboso Dulcinea. Kui sa seda tõde selgesti ja kindlalt tunnistad, siis päästab see sind surmast ja mind sinu surmamise vaevast. Kui sa aga võitled ja ma võidan sind, siis ei nõua ma muud rahuldust, kui et sa paned sõjariistad maha, lähed ära ja asud üheks aastaks oma külasse, kus sa pead elama ilma mõõka kätte võtmata, vagusas rahus ja tulusas vaikuses, sest nõnda on vaja su vara suurendamiseks ja su hinge päästmiseks. Ja kui sina mind võidad, jääb mu pea sinu meelevalla hooleks, minu sõjariistad ja hobuse saad sa endale ja mu vägitegude kuulsus läheb üle sinu kuulsuse juurde. Mõtle järele, mis sulle parem on, ja vasta mulle kohe, sest tänase päeva määran ma selle asja lõpuleviimiseks.»

Don Quijote oli üllatatud ja jahmunud niihästi Valge Kuu rüütli ülbusest kui ka põhjusest, miks ta teda välja kutsus, ja rahulikult ning valju ilmega vastas ta temale:

«Valge Kuu rüütel, kelle vägiteod pole seni mu kõrvu ulatunud, ma olen valmis vanduma, et te pole iial näinud

kuulsat Dulcinead, sest kui te teda oleksite näinud, siis te oleksite püüdnud hoiduda astumast sellesse taplusse, kuna tema nägemine oleks andnud teile selguse, et pole olnud ega või olla ilu, mida saaks võrrelda tema omaga. Seepärast ei ütle ma teile, et te valetate, vaid ütlen, et te eksite oma arvamises; teie väljakutse aga võtan ma vastu teie poolt nimetatud tingimustel, ja otsekohe, nii et ei mööduks päev, mille te olete määranud. Ma jätan tingimustest välja ainult selle, et teie vägitegude kuulsus läheks üle minule, sest ma ei tea, missugused ja mis laadi nad on. Ma lepin enda omadega, nii head-kurjad kui nad on. Mõõtke endale siis võitlusväljast nii palju, kui te soovite, mina teen sedasama, ja mis jumal kellelegi annab, seda õnnistagu püha Peetrus.»

Linnas oli märgatud Valge Kuu rüütlit ja sellest teatati asekuningale, ja et ta kõneleb La Mancha don Quijotega. Arvates, et see on mõni uus seiklus, mis sepitsetud don Antonio Moreno või mõne teise selle linna rüütli poolt, läks asekuningas kohe randa ühes don Antonio ja paljude teiste rüütlitega, kes teda saatsid, ning jõudis sinna parajasti siis, kui don Quijote pööras ümber Rocinantet, et sõita eemale, pealetungiks vajaliku vahemaa saamiseks. Kui asekuningas nägi, et mõlemad rüütlid on valmis teineteise kallale tormama, astus ta vahele ja küsis, missugune põhjus sundis neid nii äkki võitlema. Valge Kuu rüütel vastas, et küsimuses on esikoht ilu alal, ja kordas lühidalt sedasama, mis ta juba don Quijotele oli öelnud, ning teatas ühtlasi, missugused kahevõitluse tingimused on mõlemalt poolt vastu võetud. Asekuningas astus don Antonio juurde ja küsis temalt sosinal, kas ta teadvat, kes on see Valge Kuu rüütel ja kas on see mõni naljatemp, mida tahetakse mängida don Quijotele. Don Antonio vastas, et ta ei tea, kes see on, ega ka seda, kas seda kahevõitlust peetakse naljapärast või tõemeeli. See vastus pani asekuninga kõhklema, kas lasta neid jätkata võitlust või mitte. Aga kuna ta siiski ei suutnud uskuma jääda, et see võiks olla midagi muud kui nali, läks ta eemale, öeldes:

«Härrad rüütlid, kui siin pole muud abinõu kui tunnistada, mis nõutakse, või surra, ja kui härra don Quijote püsib kangekaelselt oma arvamise juures ja teie heldus, härra Valge Kuu rüütel, niisama kindlalt oma arvamise juures, siis, jumala nimel, asuge teineteise kallale!»

Valge Kuu rüütel tänas asekuningat viisakate ja teravmeelsete sõnadega antud loa eest ja don Quijote tegi sedasama; seejärel, andes end kõigest südamest taeva ja oma Dulcinea kaitse alla, nagu tal oli viisiks iga võitlust alustades teha, sõitis don Quijote hoovõtuks veel veidi maad eemale, sest ta nägi oma vastast sedasama tegevat. Siis, ilma et oleks mänginud trompet või mõni muu sõjapill, mis oleks neile andnud märku pealetungiks, pöörasid mõlemad ühekorraga oma hobused ümber ja tormasid teineteisele vastu, aga kuna Valge Kuu rüütlil oli kiirem ratsu, siis jõudis ta don Quijote juurde, sõitnud ära kaks kolmandikku vahemaast, ja seal põrkas temaga nii tugeva hooga kokku, aga ei puudutanud teda oma piigiga, mille ta nähtavasti meelega oli üles tõstnud, et paiskas Rocinante ja don Quijote rängalt maha. Silmapilk oli ta don Quijote juures, pani talle piigi näovarju juurde ja ütles:

«Te olete võidetud, rüütel, ja surete, kui te ei tunnista meie kahevõitluse tingimusi.»

Don Quijote oli põrutatud ja uimane, ning tõstmata näovarju, ütles nõrga ning hädise häälega, nagu kõneleks ta hauast:

«Toboso Dulcinea on kõige ilusam naine maailmas ja mina kõige õnnetum rüütel maa peal, ja minu nõrkus ei pea seda tõde valeks tegema. Suru piigi peale, rüütel, ja võta mult elu, kui sa mult juba au võtsid.»

«Seda ma küll ei tee,» ütles Valge Kuu rüütel. «Elagu, elagu kogu oma täielikkuses kuulsus armulise Toboso Dulcinea ilust, sest mina lepin ainult sellega, et suur don Quijote asuks oma kodukülasse üheks aastaks või nii kauaks, kui mina teda käsin, nagu me enne selle võitluse algust kokku leppisime.»

Kõike seda kuulsid asekuningas ja don Antonio ning paljud teised juuresolijad, ja nad kuulsid samuti, kuidas don Quijote vastas, et kui ainult ei nõuta midagi, mis tuleb kahjuks Dulcineale, täidab ta kõik muu nagu hoolas ja aus rüütel kunagi. Kui see tunnistus oli antud, pööras Valge Kuu rüütel oma hobuse ümber, tervitas asekuningat noogutusega ja sõitis keskmist kapakut linna.

Asekuningas käskis don Antoniol talle järele minna ja iga hinna eest teada saada, kes ta on. Don Quijote tõsteti üles, võeti vari ta näo eest ja leiti ta kahvatu ning higine olevat. Rocinante oli nii viletsas seisukorras, et ei saanud end esialgu liigutadagi. Sancho oli üsna kurb ja murelik ega teadnud, mis öelda või mis teha. Talle näis, et see

kõik on nagu uni ja kogu see sündmus lausa nõidusevärk. Ta nägi oma isandat allaheidetuna ja kohustatuna terve aasta jooksul sõjariistu mitte puudutama. Tema meeles oli ta isanda vägitegude kuulsuse sära tumenenud, lootused ta hiljutiste lubaduste täitmiseks hävinud, nagu suits kaob tuules. Ta kartis, et järsku jääb Rocinante eluks ajaks vigaseks ja ta isanda luud-kondid paigast ära, aga oleks muidugi suur õnn, kui ta nupp paika läheks. Lõpuks viidi rüütel linna kandetoolis, mille asekuningas laskis tuua, ja ka asekuningas ise läks sinna tagasi, soovides teada saada, kes oli see Valge Kuu rüütel, kes viis don Quijote nii viletsasse olekusse.

LXV PEATÜKK

Kus jutustatakse, kes oli Valge Kuu rüütel, samuti don Gregorio vabakssaamisest ja teistest sündmustest

Don Antonio Moreno läks Valge Kuu rüütlile järele ja tema kannul kõndisid ja jälgisid teda ka hulk poisikesi, kuni ta läks varjule ühte linna võõrastemajja. Ka don Antonio astus sinna sisse, soovides teda tundma õppida. Üks teener tuli rüütlile vastu, et ta raudriietest vabastada; rüütel läks ühte alakorral asuvasse saali ja sinna järgnes talle ka don Antonio, kes põles uudishimust teada saada, kes see rüütel on. Nähes siis, et see isand temast maha ei jää, ütles Valge Kuu rüütel:

«Ma tean väga hästi, mu härra, milleks ta siia tulite: te tahate teada, kes ma olen. Ja kuna mul pole põhjust seda teie eest varjata, siis seni, kui mu teener mul raudriideid maha võtab, ütlen seda teile, kaldumata kriipsu võrragi tõest kõrvale. Teadke, mu härra, et mind kutsutakse bakalaureus Sansón Carrascoks. Ma olen ühest ja samast külast La Mancha don Quijotega, kelle hullus ja nõdrameelsus sunnib meid kõiki, kes me teda tunneme, teda kahetsema, ja nende hulgas, kellel temast kõige enam kahju on olnud, olen ka mina. Uskudes, et tervekssaamiseks vajab ta rahu ja peab elama oma külas ning oma kodus, tegin ma plaani, kuidas sundida teda seal püsima.

Ja nõndaviisi asusin ma kolme kuu eest teele rändrüütlina, nimetades end Peeglite rüütliks, kavatsusega võidelda temaga ning võita teda, ilma talle kahju tegemata, ning seades meie võitluse tingimuseks, et võidetu jääb võitja meelevalla alla. Ja mis ma talt nõuda mõtlesin, sest ma pidasin teda juba võidetuks, oli see, et ta läheks tagasi oma kodukohta ja ei lahkuks sealt ühe aasta kestel, mille jooksul ta võib terveks saada. Aga saatus seadis asja teisiti, sest tema võitis mind, paisates mu hobuse seljast maha, ja nii ei läinud mu kavatsus täide. Tema jätkas oma teed ja mina läksin tagasi võidetuna, häbistatuna ja põrutatuna kukkumisest, mis pealegi oli üsna hädaohtlik. Aga sellest hoolimata ei kaotanud ma veel soovi uuesti teda otsima minna ja teda võita, nagu täna näha võidi. Ja kuna tema on nii täpne rändrüütluse käskudest kinnipidamises, siis kahtlemata peab ta kinni ka sellest, mis ma temale andsin ta tõotuse täitmiseks. See on kõik, mu härra, mis on juhtunud, ja mul pole teile midagi muud öelda. Ma palun teid tungivalt, et te mind välja ei annaks ega ütleks don Quijotele, kes ma olen, nii et mu head kavatsused täide läheksid ja et oma mõistuse saaks tagasi inimene, kel ta üpris hea on, kui ainult need rüütluse narrused ta lahti lasevad.»

«Oh, härra,» ütles don Antonio, «jumal andku teile andeks ülekohus, mis te tegite kogu maailmale sellega, et tahtsite jälle targaks teha kõige naljakama hullu, kes seal leidub. Kas te ei mõista, mu härra, et kasu, mida don Quijote terve aru võiks tuua, ei või iial olla nii suur, nagu on lõbu, mida ta pakub oma hullustega? Aga mina arvan, et härra bakalaureuse kogu kavalus ei ole küllaldane targaks tegema inimest, kes nii päästmatult hull on. Ja kui see ei käiks kristliku halastuse vastu, siis ütleksin, et ärgu saagu don Quijote iial terveks, sest tema tervenemisega kaotame nii tema enda kui ka tema kannupoisi Sancho Panza naljad, millest igaüks omaette võib teha rõõmsaks nukruse enda. Sellest hoolimata vaikin ma ega ütle talle midagi, et näha, kas minu kahtlus jääb paika, et kogu härra Carrasco poolt nähtud vaev ei anna mingit tulemust.»

Bakalaureus vastas, et asi on igatahes juba võtnud hea pöörde ja ta loodab sellele õnnelikku lõppu. Seejärel kui don Antonio oli kinnitanud talle oma teenistusvalmidust, jättis bakalaureus temaga jumalaga, laskis oma sõjariis-

tad muula selga kõita, asus ise kohe jalamaid hobuse selga, millega oli võitlusse astunud, lahkus linnast samal päeval ja läks tagasi oma kodukohta, ilma et temaga midagi oleks juhtunud, mida selles tõepärases loos peaks jutustama.

Don Antonio teatas asekuningale kõik, mis Carrasco talle oli jutustanud, mille üle asekuningas just eriti rõõmus ei olnud, sest don Quijote äraminekuga läks kaotsi kogu lõbu, mida võisid saada need, kes tema hullustest kuulsid.

Kuus päeva lebas don Quijote voodis; ta oli murelik, kurb, mõtlik ja halvas tujus, ja kogu aeg keerles ta ettekujutus tema allajäämise õnnetu sündmuse ümber. Sancho trööstis teda ja muu hulgas ütles talle:

«Mu armas härra, ajage pea püsti, teie heldus, ja püüdke rõõmus olla ning tänage taevast, et kuigi te maha kukkusite, ei murdnud te endal ühtki küljekonti. Ja kuna te teate, et kuhu antakse, sealt võetakse, ja et mitte alati pole sinke seal, kus on konksud, siis näidake tohtrile trääsa, sest teie haiguse jaoks pole mingisugust tohtrit vaja. Lähme oma koju tagasi ja jätame selle seikluste otsimise maades ja paikades, mida me ei tunne. Ja kui asja õieti järele vaadata, siis olen mina kõige suurem kaotaja, kuigi teie heldus on kõige suurem kannataja. Mina jätsin ühes maavalitsejakohaga küll maha soovi veel kunagi maavalitseja olla, mitte aga himu krahv olla, noh, aga see ei saa ju iial teoks, kui teie heldus kuningas olemisest ära ütleb sellega, et te oma rüütliameti maha jätate, ja nõndaviisi haihtuvad mu lootused suitsuks.»

«Vaiki, Sancho, sest sa tead ju, et minu üksindus ja tagasitõmbunud olek ei pea kestma üle ühe aasta, pärast seda aga pöördun ma tagasi oma auväärse tegevuse juurde, ja küll siis juba leidub mõni kuningriik, mille ma võidan, ja mõni krahvkond, mida sulle anda.»

«Jumal kuulgu seda,» ütles Sancho, «ja vanatühi olgu kurt, sest ma olen alati kuulnud öeldavat, et hea lootus on enam väärt kui halb valdus.»

Nõndaviisi kõnelesid nad, kui sisse astus don Antonio ja ütles väga rõõmsa ilmega:

«Ma toon häid teateid, härra don Quijote, sest don Gregorio ja renegaat, kes tema järele läks, on juba rannas. Mis ma ütlen, rannas? Ta on juba asekuninga majas ja jõuab iga silmapilk siia.»

Don Quijote muutus pisut rõõmsamaks ja ütles:

«Tõesti, ma ütleksin peaaegu, et oleksin rõõmustanud, kui kõik oleks hoopis vastupidi juhtunud, sest see oleks sundinud mind Berbeeriasse minema, kus ma oma käsivarre jõul oleksin teinud vabaks mitte ainult don Gregorio, vaid kõik ristiusku vangid, niipalju kui neid Berbeerias on. Aga mis ma vilets kõnelen? Kas pole mina võidetu? Kas pole mina mahapaisatu? Kas pole mina see, kes ei tohi puutuda sõjariistu ühe aasta jooksul? Mis ma siis tõotan? Millega ma hooplen, kui mulle kõlbab kätte ennem kedervars kui mõõk?»

«Jätke see, härra,» ütles Sancho. «Elagu kanake, kuigi tal on keelekäsn, sest täna on sinu kord ja homme minu. Ja neid kokkupõrgete ja kukkumiste asju ei maksa uurima hakata, sest see, kes täna kukub, võib homme tõusta, kui ta mitte just voodisse ei taha jääda, see tähendab, kui ta end mitte longu ei lase, selle asemel et koguda uut julgust uuteks võitlusteks. Ja nüüd tõuske üles, teie heldus, et vastu võtta don Gregoriot, sest minu arust on majarahvas nagu ärevuses, nii et ta peab juba siin olema.»

Ja nõnda oligi, sest kuna don Gregorio ja renegaat olid juba andnud asekuningale aru oma minekust ja tagasitulekust ja don Gregorio ihkas näha Ana Félixit, tuli ta ühes renegaadiga don Antonio majja. Ja kuigi don Gregorio Alžiirist välja sõites kandis naiseriideid, vahetas ta nad laevas ühe vangi riiete vastu, kes oli põgenenud ühes temaga. Aga missugustes riietes ta olekski tulnud, ikka oleks ta paistnud ihaldatav, teenimis- ja lugupidamisväärne isik, sest ta oli erakordselt ilus ja ealt paistis olevat seitsmeteistkümne- või kaheksateistkümneaastane. Ricote ja ta tütar läksid talle vastu, isa pisarsilmil ja tütar kombekalt. Nad ei kaelustanud teineteist, sest seal, kus on palju armastust, ei ole harilikult liiga palju julgust. Iseäranis don Gregorio ja Ana Félixi ühendatud ilu vaimustas kõiki juuresolijaid. Vaikus kõneles mõlema armastaja eest, ja nende silmade keeles avaldusid nende rõõmsad ja puhtad mõtted.

Renegaat jutustas sellest, missugust kavalust ja missuguseid abinõusid ta oli tarvitanud don Gregorio päästmiseks. Don Gregorio omalt poolt jutustas hädaohtudest ja kimbatustest, mis ta oli läbi teinud nende naiste keskel, kelle juures ta oli olnud, ja rääkis mitte pikalt-laialt, vaid väheste sõnadega, millega ta näitas, et tema arukus oli ta

aastatest ees. Lõpuks maksis Ricote heldet tasu nii renegaadile kui ka paadis sõudjatele. Renegaat läks jälle kiriku rüppe tagasi ning mädanenud liige sai puhtaks ja terveks patukahetsuse ja meeleparanduse läbi.

Kaks päeva hiljem pidas asekuningas don Antonioga nõu, mil viisil oleks võimalik jätta Ana Félix ja ta isa Hispaaniasse, sest nende arvates polnud selles midagi sobimatut, et sinna jääksid nii kristlik tütar ja nii mõistlikuna näiv isa. Don Antonio tegi ettepaneku, et tema läheb pealinna seda asja ajama, kuna ta niikuinii on sunnitud sinna minema teistes asjades, ja andis mõista, et mõjuvate isikute toetusel ja kingituste abil viiakse seal läbi paljud rasked asjad.

«Ei,» ütles Ricote, kes selle kõneluse juures viibis, «ei saa loota mõjuvate isikute toetuse ega kingituste peale, sest suurele don Bernardino de Velascole, krahv Salazarile, kellele Tema Majesteet meie väljasaatmise on ülesandeks teinud, ei mõju ei palved ega tõotused, ei kingitused ega kaebed. On küll tõsi, et tema ühendab halastust õiglusega, aga nähes, et kogu meie rahva keha on nakatatud ja mädanenud, kasutab ta selle jaoks ennem põletavat rauda kui pehmendavat salvi. Ja nõndaviisi, tarvitades tarkust ja meeleteravust, püüdlikkust ja hirmutamist, on ta oma tugevatel õlgadel viinud selle suure ettevõtte vajalikule täideminekule, ilma et meie kavalused, võtted, palved ja pettused oleksid suutnud pimestada ta Argose-silmi, mis alati valvel on, et ükski meie inimene ei jääks siia ega varjaks end, nii et ta nagu peidetud juur ei hakkaks aja jooksul idanema ja kandma mürgist vilja Hispaanias, mis on juba puhas ja vabastatud hirmust, mida talle tekitas meie rohke arv. Kangelaslik oli see otsus, mille tegi suur Felipe Kolmas, ja ennenägemata tarkust ilmutas ta, tehes selle teostamise ülesandeks don Bernardino de Velascole!»

«Igatahes astun mina, kui ma sinna jõuan, kõikvõimalikke samme, ja tehku taevas siis, nagu ta heaks arvab!» ütles don Antonio. «Don Gregorio tuleb ühes minuga, et tröösti da oma vanemaid, kes on muidugi suures mures tema äraoleku pärast. Ana Félix jääb minu majasse minu naise juurde või läheb mõnesse kloostrisse, ja ma tean, et härra asekuningas jätab hea meelega oma majasse tubli Ricote, kuni näha saab, kuidas ma asja õiendan.»

Asekuningas oli kõigi nende ettepanekutega nõus. Aga

don Gregorio, saanud teada, mida kavatseti, ütles, et ta milgi tingimusel ei või ega taha lahkuda donja Ana Félixist. Et ta aga siiski tahtis oma vanemaid näha ja lootis leida võimaluse siia neiule järele tulla, leppis ta tehtud otsusega. Ana Félix jäi don Antonio naise juurde ja Ricote asekuninga majja.

Jõudis kätte don Antonio ärasõidu päev ja ka don Quijote ja Sancho ärasõit, mis leidis aset kaks päeva hiljem, sest kukkumine ei lubanud don Quijotel varem teele asuda. Kui don Gregorio Ana Félixiga jumalaga jättis, ei olnud puudu pisaratest, ohetest, minestustest ja nuuksetest. Ricote pakkus don Gregoriole tuhat eskuudot, kui ta soovib, aga tema ei võtnud ühtki, vaid laenas ainult viis don Antoniolt, lubades need talle pealinnas tagasi maksta. Sellega lahkusid nemad kahekesi ja nende järel don Quijote ning Sancho, nagu juba öeldud, — don Quijote ilma raudrüüta ja reisiriietes, Sancho jala, sest Hallil oli sõjariistade koorem turjal.

LXVI PEATÜKK

Kus kõneldakse sellest, mida näeb see, kes seda loeb, ja kuuleb see, kellele seda ette loetakse

Barcelonast lahkudes pöördus don Quijote ümber, et vaadata kohta, kus ta oli kukkunud, ja ütles:

«Siin oli Trooja; siin mu õnnetus ja mitte mu argus röövis mu võidetud kuulsuse; siin näitas Fortuna mulle oma heitlikkust, siin tumenesid mu vägiteod, siin varises mu õnn, et mitte iial enam tõusta!»

Seda kuuldes ütles Sancho:

«Mehine süda, armas härra, näitab ühtviisi kannatlikkust õnnetuses kui rõõmu õnnes. Seda otsustan ma iseenda järgi, sest kui ma maavalitseja olin, olin ma rõõmus, ja nüüd, kus ma jalateener olen, ei ole ma kurb, sest ma olen kuulnud öeldavat, et see, keda nimetatakse Fortunaks, olevat purjus ja tujukas naine ja ennekõike pime, nii et ta ei näe, mis ta teeb, keda ta alandab ja keda ülendab.»

«Sa oled suur mõttetark, Sancho,» vastas don Quijote, «ja kõneled väga mõistlikult. Ma ei tea, kes sulle seda on õpetanud. Mina võin sulle öelda ainult seda, et maailmas pole juhust ja kõik, mis seal sünnib, olgu see hea või halb, ei tule mitte juhuslikult, vaid taeva iseäralikul seadmisel, ja sellest tuleb tuntud ütlus, et igaüks on oma õnne sepp. Ka mina olin oma õnne sepp, aga mitte vajaliku ettenägelikkusega, ja seepärast viis mu upsakus mind häbisse, sest ma oleksin pidanud ju mõtlema, et Valge Kuu rüütli võimsale ja suurele hobusele ei suuda kõhetu Rocinante vastu seista. Lühidalt, ma julgesin, tegin, mis suutsin, mind paisati maha, ja kuigi ma kaotasin au, aga ma ei kaotanud ega või kaotada seda voorust, et pean oma sõna. Kui ma olin julge ja mehine rändrüütel, muretsesin ma oma käte ja tegudega usaldust oma vägitöödele, ja nüüd, kus ma jalajunkur olen, muretsen usaldust oma sõnadele, täites seda, mille kohta ma andsin oma tõotuse. Astu aga edasi, sõber Sancho, ja lähme nüüd pidama oma kodukohas katseaastat ja seal üksilduses koguma uut julgust, et siis jälle minule unustamatu sõjariistadeameti juurde tagasi pöörduda.»

«Härra,» vastas Sancho, «jalakäimine pole nii meeldiv asi, et see ahvatleks ja õhutaks mind päevas palju käima. Jätame selle raudrüü rippuma kuhugi puu otsa mõne poodu asemel, ja kui ma jälle Halli seljas istun, jalad maast kõrgemal, siis teeme nii pikki päevareise, nagu teie heldus nõuab ja mõõdab; aga et ma hakkaksin jala pikki päevateekondi tegema, see on ilmvõimatu nõudmine.»

«Sul on õigus, Sancho,» vastas don Quijote. «Riputame mu raudrüü üles nagu võidumärgi ja selle alla või ümber lõikame puudesse sõnad, mis olid kirjutatud Rolandi sõjariistadest võidumärgile:

Ei keegi puutuda neid tohi,
kes Rolandiga võistelda ei saa.»

«See kõik on minu arust väga paslik,» ütles Sancho, «ja kui meil Rocinantet teekonna jaoks vaja ei oleks, siis oleks hea ka tema üles riputada.»

«Oh ei, ma siiski ei taha,» ütles don Quijote, «ei teda ega raudrüüd üles riputada, et keegi ei saaks öelda: «Hea teenistuse eest halb tasu.»»

«Teie heldus ütles väga hästi,» vastas Sancho, «sest nagu targad inimesed arvavad, ei tule eesli süüd koormasadula peale veeretada, ja kuna selles sündmuses teie heldus süüdi on, siis nuhelge iseennast ja ärge valage oma viha välja juba katkiste ja veriste sõjariistade peale, Rocinante vaguruse peale ega minu õrnade jalgade peale, nõudes, et nad käiksid enam, kui õigus on.»

Sääraste kõneluste ja jutuajamistega läks nendel kogu see päev mööda ja lisaks veel neli päeva, ilma et oleks juhtunud midagi, mis nende teekonda oleks takistanud. Viiendal päeval ühte külasse sisse sõites leidsid nad selle võõrastemaja ukse ees palju rahvast, kes seal pidupäeva puhul lõbutses.

Kui don Quijote nende juurde läks, tõstis üks talumees häält ja ütles:

«Las ütleb üks neist kahest isandast, kes praegu siia jõudsid ja osalisi ei tunne, mis meie kihlveo asjas tuleb teha.»

«Muidugi ütlen ma seda,» vastas don Quijote, «ja täiesti õigesti, kui ma aga suudan asjast aru saada.»

«Vaat lugu on nii, härra,» ütles talumees, «et üks selle küla elanik, kes on nii paks, et ta kaalub üksteist *arroba*'t, kutsus võidujooksu tegema ühe oma naabri, kes ei kaalu enam kui viis *arroba*'t. Tingimus oli, et nad pidid jooksma sajasammulise vahemaa ühesuguste raskuste juures, ja kui väljakutsujalt küsiti, kuidas peab raskused ühesugusteks tehtama, siis ütles ta, et väljakutsutu, kes kaalub viis *arroba*'t, võtku endale kuus *arroba*'t rauda selga, ja niiviisi saavad kõhna üksteist *arroba*'t võrdseks paksu üheteistkümne *arroba*'ga.»

«No ei, seda küll ei ole,» ütles nüüd Sancho, enne kui don Quijote jõudis vastata. «Ainult minul, kes ma alles mõne päeva eest lahkusin maavalitseja- ja kohtunikukohalt, nagu kõigile teada on, kõlbab neid kahtlusi selgitada ja teha otsus igas tüliasjas.»

«Vasta aga jumala nimel, sõber Sancho,» ütles don Quijote, «sest mina ei suuda kassile leibagi poetada, nii ärevil ja segi on mu pea.»

Selle loaga ütles Sancho talumeestele, kes suures summas ja ammuli sui tema ümber seisid ja tema otsust ootasid:

«Vennad, sellel, mis paks nõuab, pole mingit alust ega õigluse varjugi, sest kui on õige, nagu räägitakse, et väljakutsutu võib valida sõjariistad, siis ei kõlba, et siin väljakutsuja valib säärased, mis takistavad ja segavad välja-

kutsutut võitjaks saamast. Ja sellepärast on minu arvamine, et paks väljakutsuja kärpigu, lõigaku, võtku endal välja, lihvigu ja silugu endal maha kuus *arroba*'t oma lihast, siit või sealt oma keha küljest, nagu talle kõige parem näib, ja sel viisil, jäädes viie *arroba* raskuseks, saab ta võrdseks ja ühesuguseks oma vastase viie *arroba*'ga, ja nii võivad nad siis ühesugustes tingimustes joosta.»

«Kõigi pühade nimel,» ütles üks talumees, kes kuulis Sancho otsust, «see isand kõneles nagu vagamees ja tegi otsuse nagu kanoonik. Aga kindlasti ei taha paks mitte untsigi oma liha ära anda, kõnelemata siis kuuest *arroba*'st.»

«Kõige parem on, kui nad ei jooksegi,» vastas üks teine, «nii et kõhnal ei tarvitseks vaevata end raskusega ega paksul oma liha maha võtta, ja paneme poole kihlveorahast veini peale, võtame need isandad kõrtsi kaasa, ja tulgu kõik minu kaela.»

«Ma tänan teid, mu härrad,» vastas don Quijote, «aga ma ei saa silmapilkugi viivitada, sest kurvad mõtted ja sündmused sunnivad mind olema ebaviisakas ja kõige suurema kiirusega edasi rändama.»

Ja andes Rocinantele kannuseid, sõitis ta edasi, jättes nad imestama niihästi ta iseäraliku kuju üle, mida nad olid näinud ja tähele pannud, kui ka teenri tarkuse üle, sest selleks pidasid nad Sanchot. Ja üks talumees ütles:

«Kui juba teener on nii tark, mihuke siis küll isand veel on? Vean kihla, et kui nad lähevad õppima Salamancasse, siis saavad nad ropsupealt pealinnas alkaldiks, sest see kõik on näljaasi: on tarvis ainult õppida ja õppida, on tarvis häid sõpru ja õnne, ja enne kui inimene ise õieti märkabki, leiab ta endal kohtunikusaua käes või mitra peas olevat.»

Selle öö saatsid isand ja teener mööda väljal, lahtise ja lageda taeva all, ja järgmisel päeval oma teed jätkates nägid nad üht jalameest vastu tulevat, paun kaelas ja väike piik või viskeoda käes, nagu harilikult jalakulleritel kombeks. Kui mees don Quijotele lähemale jõudis, lisas ta sammu, ruttas pooljoostes tema juurde, võttis ta parema reie ümbert kinni, sest kõrgemale ta ei ulatunud, ja ütles nähtavasti suure rõõmuga:

«Oo, armuline härra don Quijote La Manchast, kuidas küll rõõmustab armuline härra hertsog, kui ta teada saab,

et teie heldus läheb tagasi tema lossi, sest ta on ikka veel seal ühes proua hertsoginnaga!»

«Ma ei tunne teid, sõber,» vastas don Quijote, «ega tea, kes te olete, kui te mulle seda ei ütle.»

«Mina, härra don Quijote,» vastas kuller, «olen Tosilos, armulise härra hertsogi teener, kes ei tahtnud võidelda teie heldusega donja Rodríguieze tütre naiseksvõtmise pärast.»

«Issand hoia ja keela!» hüüdis don Quijote. «Kas tõesti olete teie see, kelle mu vaenlased nõiad muutsid selleks teenriks, kellest te kõnelete, et petta minult tolle võitluse au?»

«Ah, hea härra,» vastas kirjakandja, «seal polnud ju mingit nõidust ega mingit kujumuutmist: niisamasuguse teener Tosilosena astusin ma võitlusväljale, mäherduse teener Tosilosena ma sealt lahkusin. Ma mõtlesin naituda ilma võitluseta, sest tüdruk meeldis mulle. Aga asi läks hoopis vastupidi, kui ma arvasin, sest niipea kui teie heldus meie lossist oli lahkunud, laskis armuline härra hertsog mulle selle eest sada kepihoopi anda, et ma olin neist käskudest üle astunud, mis ta mulle enne võitluse algust oli andnud. Ja kõik lõppes sellega, et tüdruk on juba nunn, donja Rodríguez sõitis ära Kastiiliasse ja mina lähen nüüd Barcelonasse viima asekuningale kirju, mis mu isand talle saadab. Kui teie heldus tahab ehk rüübata ühe ehtsa, ehkki veidi leige lonksukese, siis on mul siin pudelkõrvits täis seda märjukest ja mõned viilud Tronchoni juustu, mis ärritab ja äratab janu, kui see ehk peaks uinuma.»

«See pakkumine meeldib mulle,» ütles Sancho, «ja jätame ülejäänud viisakusavaldused kus seda ja teist; valagu aga tubli Tosilos kiiresti sisse kõigi nende nõidade kiuste, niipalju kui neid Indias* on.»

«Ühesõnaga,» ütles don Quijote, «sina, Sancho, oled kõige aplam õgija maailmas ja kõige taipamatum inimene maakeral, kuna sa ei taha tunnistada, et see kuller on nõiutud ja Tosilos võlts. Jää temaga siia ja nuuma ennast, mina sõidan pikkamööda ette ja ootan, kuni sa tuled.»

Teener naeris, võttis oma pudelkõrvitsa välja, tõi kotist esile juustuviilud ja väikese leiva ning siis istusid tema ja Sancho rohelisele murule ja kenas rahus ning üksmeeles hävitasid ja tegid lõpu kogu reisipauna sisule säärase õhinaga, et lakkusid üle isegi kirjapaki, ainult sellepärast, et see lõhnas juustu järele. Tosilos ütles Sanchole:

«Sel sinu peremehel, sõber Sancho, peab küll kindlasti midagi puudu olema.»

«Kuidas puudu?» vastas Sancho. «Ei, tema ei jäta millestki midagi puudu, vaid teeb kõik tasa, iseäranis kui tasuks on hullus. Ma näen seda väga hästi ja ütlen seda talle, aga mis on sellest kasu? Iseäranis nüüd, kus ta püstihull on, sest et Valge Kuu rüütel teda võitis.»

Tosilos palus teda jutustada, mis don Quijotega oli juhtunud, aga Sancho vastas, et oleks ebaviisakas lasta oma isandat oodata ja et mõni teine kord, kui nad kokku saavad, leidub selleks mahti. Ja raputanud puru kuuelt ning pühkinud raasukesed habemest, tõusis ta, ajas eesli ette, jättis jumalaga ja lahkus Tosilosest ning läks järele oma isandale, kes teda ühe puu varjus ootas.

LXVII PEATÜKK

Don Quijote otsusest hakata lamburiks ja veeta välja-elu, senikaua kui läheb mööda temale määratud aastane tähtaeg, ning muudest tõesti lõbusatest ja kenadest sündmustest

Kui don Quijotet enne hobuse seljast mahapaiskamist piinas palju mõtteid, siis hoopis rohkem piinasid nad teda pärast kukkumist. Ta istus puu varjus, nagu öeldud, ja seal tulid mõtted ta kallale nagu kärbsed mee peale ja torkisid teda. Ühed käisid Dulcinea vabastamise kohta nõidusest ja teised elu kohta, mida ta peab mööda saatma oma sunnitud üksilduses. Sancho jõudis pärale ja kiitis teener Tosilose heldet loomust.

«On's see võimalik,» ütles don Quijote, «et sina, Sancho, ikka veel arvad, nagu oleks see tõeline teener? Nähtavasti oled sa unustanud, et oled näinud Dulcinead muudetuna ja moondatuna talutüdrukuks ja Peeglite rüütlit bakalaureus Carrascoks — kõik see oli nende nõidade töö, kes mind taga kiusavad. Aga ütle mulle nüüd, kas sa küsisid selle Tosilose käest, kellest sa kõneled, kuidas läks Altisidoral, kas ta nuttis minu eemaloleku üle või mattis juba unustusehõlma need armumõtted, mis teda minu juuresolekul piinasid?»

«Need mõtted, mis minul olid,» vastas Sancho, «polnud niisugused, et oleksid lasknud mind rumalusi küsida. Pagana pihta, härra, kas teie olete praegu seisukorras, et pärida teiste inimeste mõtete, iseäranis armumõtete järele?»

«Vaata, Sancho,» ütles don Quijote, «on suur vahe tegude vahel, mida tehakse armastusest, ja nende vahel, mida tehakse tänulikkusest. Võib küll ette tulla, et mõni rüütel ei tunne armastust, aga niisugust asja ei või ette tulla, et ta oleks tänamatu. Nähtavasti armastas Altisidora mind väga, ta andis mulle need kolm pearätti, mida sa tead, nuttis minu lahkumisel, needis mind, laitis mind, kaebas kõikide juuresolekul, jättes kõrvale igasuguse häbelikkuse; need kõik on märgid, et ta mind jumaldas, sest armastajate viha muutub tavaliselt needmiseks. Mul polnud anda talle lootusi ega pakkuda talle aardeid, sest oma lootused olen pühendanud Dulcineale, rändrüütlite aarded aga on näilised ja petlikud nagu tontide omad. Ma võin ainult meeles pidada neid mälestusi, mis mul temast on, ja ainult sedavõrd, et mitte kahjustada mälestusi Dulcineast, kellele sa teed ülekohut sellega, et viivitad enda piitsutamisega ja oma ihu nuhtlemisega, mida hundid söögu, sest sina tahad seda hoida ennem usside jaoks kui anda selle vaese preili päästmise abinõuks.»

«Härra,» vastas Sancho, «tõtt-öelda, ma ei saa ennast kuidagi uskuma panna, et minu kannikate piitsutamisel oleks midagi tegemist nõiutute vabastamisega nõidusest. See oleks sama hea kui öelda: «Kui teil valutab pea, siis võidke endal põlvi.» Vähemalt julgeksin ma vanduda, et üheski loos, mis jutustavad rändrüütlitest, niipalju kui teie heldus neid iganes on lugenud, pole te leidnud mingit nõidusest vabastamist piitsutamise läbi. Aga olgu nii või teisiti, ma annan endale need hoobid siis, kui mul himu tuleb ja aeg pakub paraja juhuse enda nuhtlemiseks.»

«Annaks jumal,» vastas don Quijote, «ja valgustagu sind taevas, et sa aru pähe võtaksid ja mõistaksid oma kohustust aidata minu käskijannat, kes ka sinu oma on, kuna sina minu oma oled.»

Nõndaviisi kõneldes jätkasid nad oma teed, kuni jõudsid samasse kohta ja paika, kus härjad olid neid trampinud. Don Quijote tundis koha ära ja ütles Sanchole:

«See on see aas, kus me kaunite lamburneidudega kokku saime, kes tahtsid siin lamburite Arkaadiat uuesti

ellu äratada ja järele aimata; see on niisama üus kui teravmeelne mõte, ja seda järele aimates, kui sul midagi selle vastu pole, tahaksin ma, oo Sancho, et meie muudaksime end lamburiteks vähemalt selleks ajaks, mis ma pean üksilduses olema. Ma ostan mõned lambad ja kõik muud asjad, mis karjaseameti jaoks on vajalikud, ja võttes endale nimeks, mina lambur Quijotíz, sina lambur Pancino, hakkame luusima mööda mägesid, metsi ja välju, lauldes siin, kaevates seal, juues allikate kristallselget vett või läbipaistvate ojade või veerikaste jõgede vett. Tammed annavad meile heldel käel oma magusat vilja, kõvade korgipuude tüved pakuvad aset, pajud varju, roosid lõhna, avarad aasad tuhandes värvis vaipu, puhas ja selge õhk hingust, kuu ja tähed valgust öö pimedusest hoolimata, laul lõbu, pisarad rõõmu, Apollon salme, armastus mõtteid, millega võime pääseda igavikku ja teha end kuulsaks mitte ainult praegu, vaid ka tulevastel aegadel.»

«Jumala eest,» ütles Sancho, «vaat säärane eluviis juba passib ja isegi meeldib mulle. Seda enam, et bakalaureus Carrascol ja meister Nicolásil, niipea kui nad meid näevad, tuleb kindlasti tahtmine meile järele teha ja ühes meiega lambrikkudeks hakata. Ja annaks jumal, et ka kirikisandal tuleks samuti tahtmine lambalauta tikkuda, kuna ta on ju nii rõõmsameelne ja armastab nalja teha.»

«Sa ütlesid seda väga õigesti,» ütles don Quijote, «ja bakalaureus Sansón Carrasco, kui ta lamburite kilda lööb, mida ta kahtlemata teebki, võib võtta endale nimeks lambur Sansonino või jälle lambur Carrascón. Habemeajaja Nicolás võib kutsuda end Niculosoks, nagu juba vana Boscáni kutsuti Nemorosoks*. Seda ma ei tea, mis nime me kirikuõpetajale paneme, vahest ehk tuletame midagi tema ametinimetusest, kutsudes teda kas või lambur Curiambroks*. Lamburneidudele, kellesse me peame armunud olema, võime valida kõige paremad nimed kõige paremate hulgast, ja kuna minu daami oma kõlbab niihästi lamburneiule kui printsessile, siis pole mul vaja vaeva näha temale teise nime otsimisega, mis talle paremini sobiks. Sina, Sancho, paned enda omale niisuguse nime, nagu soovid.»

«Ma ei mõtle,» vastas Sancho, «panna talle mingit muud kui Teresona*, mis passib hästi kokku ta tüsedusega ja tema õige nimega, sest teda kutsutakse Teresaks. Ja peale selle, ülistades teda oma salmides, ilmutan ma karskeid

ihasid, sest ma ei lähe otsima maitsvamaid palu võõras majas. Kirikisandal ei tohikski õieti lamburneidu olla, kui ta tahab head eeskuju anda; kui aga bakalaureus endale mõnd tahab, siis on see tema asi.»

«Jumal õnnistagu,» ütles don Quijote, «missugune elu meil tuleb, sõber Sancho! Kui palju pillihääli kostab meie kõrvu, kui palju torupille, tamburiine, kõristeid ja karjaseviiuleid! Ja mis veel siis, kui nende mitmekesiste pillide seekka kostavad *albogue*'de helid? Siis on koos peaaegu kõik lamburipillid.»

«Mis need *albogue*'d on?» küsis Sancho. «Ei mina ole eluilmas kuulnud neist midagi ega ole neid näinud.»

«*Albogue*'d,» vastas don Quijote, «on messinglühtrite moodi plaadid: kui neid tühje või õõnsaid külgi pidi vastamisi lüüa, annavad nad heli, mis ehk pole just väga meeldiv ega harmooniline, aga siiski ka mitte vastumeelne ja sobib hästi torupilli ja tamburiini külaelupärase lihtsusega. Ja see nimi *albogue* on maurikeelne nagu kõik need, mis meie kastiilia keeles algavad *al*'iga, nimelt: *almohaza, almorzar, alhombra, alguacil, alhucema, almacén, alcancia* ja teised säärased, sest neid on kindlasti veel mõni, ja ainult kolm sõna on meie keeles, mis on pärit mauri keelest ja lõpevad *i*'ga, need on: *borceguí, zaquizamí* ja *maravedí; alhelí*'s ja *alfaquí*'s tunneme ära araabia sõnad niihästi nende algsilbi *al* tõttu kui ka *i* tõttu, millega nad lõpevad. Seda ütlesin ma sulle möödaminnes, kuna *albogue*'de nimetamine mulle seda meelde tuletas. Ja seda karjaseametit täielikult pidada aitab meid see, et mina, nagu sa tead, olen natuke luuletaja ja et Sansón Carrasco on seda väga suurel määral. Kirikisandast ei ütle ma midagi, aga vean kihla, et temalgi on oma luuletajaedevus, ja ma ei kahtle selles, et see on samuti ka meister Nicolásil, sest nad kõik või enamik neist on kitarrimängijad ja salmisepad. Mina mõtlen kaevata eemaloleku üle, sina ülistad oma armastuse kindlust, lambur Carrascón kujutab endast ärapõlatut ja kirikisand Curiambro seda, mis ta kõige paremaks arvab, ja asi läheb meil nii hästi, et ei jäta enam midagi soovida.»

Seepeale vastas Sancho:

«Minul, härra, pole iial õnne, ja sellepärast kardan ma, et ma seda ilusat elu näha ei saa. Oh, missuguseid puuluisikaid ma siis teeksin, kui ma lambrik oleksin! Kui palju salateid, koorejuustu, kui palju vanikuid ja karjaste kribu-

krabu, mis küll ei võidaks mulle targa inimese kuulsust, aga ometi ei jätaks mulle toomata leidliku inimese mainet. Mu tütar Sanchica tooks meile lõunat karja juurde. Aga oot-oot! Tema näeb kena välja, ja leidub lambrikke, kes on enam salakavalad kui lihtsameelsed, ja ma ei tahaks, et ta läheks villa järele ja tuleks pöetuna tagasi. Armastust ja kurje ihasid tuleb ette niihästi väljadel kui ka linnades ja niihästi karjaste onnides kui ka uhketes lossides, aga kui kiusatus on kadunud, siis kaob ka patt, ja mida silm ei näe, seda süda ei ihka, ja parem on karta kui kahetseda.»

«Aitab vanasõnadest, Sancho,» ütles don Quijote, «sest igaüks neist, mis sa ütlesid, on küllaldane selgitama su mõtet. Ma olen sulle juba tihti soovitanud, et sa ei pillaks niiviisi vanasõnu ja ohjeldaksid ennast nende ettetoomisel. Aga nähtavasti on see jutlustamine kõrbes, ja ema nuhtleb mind, mina aga keerutan vurri.»

«Mulle näib,» vastas Sancho, «et teie heldus teeb nii, nagu öeldakse: «Pada sõimab katelt, ühed mustad mõlemad.» Te laidate mind sellepärast, et ma vanasõnu tarvitan, ja ise lükite neid paariviisi lagedale.»

«Vaata, Sancho,» vastas don Quijote, «mina tarvitan vanasõnu parajal puhul ja nad passivad, kui ma neid ütlen, nagu sõrmus sõrme; sina aga ei sobita neid kohale, vaid tirid neid karvupidi ja kisud vägisi. Kui ma hästi mäletan, olen sulle juba varem öelnud, et vanasõnad on lühikesed tarkuseväljendused, mis on ammutatud vanaaegsete tarkade kogemustest ja järelemõtlemisest; vanasõna aga, mis ei tule parajal puhul, on ennem rumalus kui tarkuseväljendus. Aga jätame nüüd selle, pimedus hakkab kätte jõudma, lähme nüüd veidi maanteest kõrvale ja saadame seal öö mööda, eks homme on jälle päev.»

Nad sõitsid teest kõrvale, sõid hilja ja kehvasti õhtust, mis Sancho meele üpris nukraks tegi, ja tema vaimusilma ette kerkisid jälle kõik viletsused, mis rändrüütleid metsades ja mägedes tabavad, kuigi mõnikord näitab end küllus lossides ja majades, nagu don Diego de Miranda juures, nagu rikka Camacho pulmas ja don Antonio Moreno majas. Aga ta kaalus järele, et alati ei saa olla päev ega alati öö, ja nii uinus ta ning saatis selle öö mööda magades, tema isand aga valvates.

LXVIII PEATÜKK

Don Quijote seiklusest harjasloomadega

Öö oli kaunis pime, ehk küll kuu oli taevas, aga ta polnud mitte selles kohas, kus teda näha oleks võinud — proua Diana läheb ju vahel jalutama antipoodide juurde ja jätab mäed mustaks ja orud pimedaks. Don Quijote täitis looduse nõuded, magades esimese une, andmata siiski ruumi teisele, otse vastupidiselt Sanchole, kes iial ei maganud teist und, sest tema uni kestis õhtust hommikuni, mis näitas tema head tervist ja vähest muretsemist. Don Quijote mured aga hoidsid teda sel määral valvel, et ta äratas Sancho ja ütles talle:

«Ma panen imeks su muretut iseloomu, Sancho. Mulle näib, et sa oled tehtud marmorist või kõvast pronksist, millesse ei mahu mingi hellus ega tundmus. Mina valvan, kui sina magad, mina nutan, kui sina laulad, mina nõrken paastumise kätte, kui sina oled selgest küllastumisest laisk ja lõõtsutad. Heade teenrite kohus on jagada oma isandate muresid ja kaasa tunda nende pahandustele, vähemalt viisakuskombe pärast. Vaata, kui ilus ja selge on öö, kui üksildane meie ümber, see kutsub meid katkestama und mõnesuguse ärkvelolekuga. Taeva pärast, tõuse ometi üles, mine veidi maad eemale ja anna endale kindla meele ja tänuliku julgusega kolm- või nelisada piitsahoopi nende arvel, mis on vaja Dulcinea päästmiseks nõidusest. Ma palun seda sinult härdalt, kuna ma ei taha sinuga käsitsi kokku minna nagu tookord, sest ma tean, et sul on raske käsi. Pärast seda, kui sa end siis peksnud oled, saadame ülejäänud öö mööda sellega, et laulame, mina oma eemalolekust, sina oma ustavusest, ja nõndaviisi alustame juba nüüd lamburitegevust, mille juurde me oma külas asume.»

«Härra,» vastas Sancho, «mina pole munk, et une pealt üles karata ja ennast piitsutama hakata, ja niisamuti ei usu ma ka, et piitsutamise hirmsa valu juurest võib kohe laulmise peale üle minna. Laske mind magada, teie heldus, ja ärge käige mulle peale selle piitsutamisega, sest niiviisi sunnite mind veel vanduma, et ma ei puuduta endal mitte riidekarvagi, kõnelemata ihukarvadest.»

«Oo, kalk hing! Oo, halastamatu kannupoiss! Oo, halvasti raisatud leib ja halvasti hinnatud heateod, need, mis ma sulle teinud olen ja veel teha mõtlen! Minu kaudu said

sa maavalitsejaks ja minu kaudu on sul lootusi saada varsti krahviks või omandada mõni teine samaväärne aunimi, ja nende soovide täitmine ei viibi kauem, kui viibib möödaminekuga see aasta, sest mina *post tenebras spero lucem**.»

«Mina ei mõista seda,» vastas Sancho, «tean ainult, et niikaua kui ma magan, ei ole mul hirmu ega lootust, ei tunne ma vaeva ega õndsust. Tänatud olgu see, kes mõtles välja une, selle mantli, mis katab kõik inimlikud mõtted, selle roa, mis kaotab nälja, selle vee, mis peletab janu, selle tule, mis soojendab külma, selle külma, mis jahutab kuumust, ühesõnaga, üldise rahu, millega saab osta kõiki asju, nii kaalud kui vihid ja mis teevad ühesuguseks karjase ja kuninga, kohtlase ja targa. Ainult üks halb asi on unel, nagu ma olen kuulnud öeldavat, nimelt olevat ta surmaga sarnane, sest magaja ja surnu vahel olevat väga väike vahe.»

«Ial, Sancho,» ütles don Quijote, «pole ma kuulnud sind kõnelevat nii peenelt nagu praegu, mille järgi ma ära tunnen, kui õige on see vanasõna, mida sul on vahel viisiks lausuda, et mitte kelle seas sa sünnid, vaid kellega sa seltsid.»

«Tulise pihta!» hüüdis Sancho. «Meie peremeheisand, nüüd pole ainult mina see, kes vanasõnu lükib, sest ka teie heldusel pudeneb neid suust paarikaupa, veel paremini kui mul, ainult et teie ja minu omade vahel on vist see vahe, et teie helduse omad tulevad õigel ajal, minu omad aga ebakohasel ajal, kuid lõpuks on nad ju kõik vanasõnad.»

Niikaugele olid nad oma jutuajamisega jõudnud, kui kuulsid tumedat müdinat ja valju müra, mis orgudes vastu kajas. Don Quijote hüppas jalule ja haaras mõõga. Sancho aga kükitas maha oma Halli alla ja kattis end külgedelt kimbu sõjariistade ja eesli koormasadulaga, värisedes samavõrd hirmust, kui don Quijote oli ärevuses. Müra valjenes ühtesoodu ja ligines kahele kartjale, või vähemalt ühele, sest teise vaprus oli ju teada. Lugu oli aga selles, et mehed ajasid siit mööda kuutsada siga, keda nad laadale viisid, ja need sead tegidki säärast müra ning röhkisid ja ruigasid nii valjusti, et ajasid lukku don Quijote ja Sancho kõrvad, kes ei mõistnud, mis see võis olla. Suur röhkiv seakari lähenes summas, ja tundmata lugupidamist don Quijote või Sancho väärikuse ees, tormasid neist üle, purustades Sancho kaitsekraavid ja lüües jalust don Quijote ning lisaks ka Rocinante. Suures summas, röhkivad ja hirmsa ajuga tulevad ropud loomad ajasid hunnikusse ja paiskasid maha koormasadula, sõjariistad, Halli, Rocinante, Sancho ja don Quijote. Sancho ajas end kuidagi jalule ja palus oma isandalt mõõka, öeldes, et ta tahab tappa umbes pool tosinat neist ebaviisakatest seahärradest, sest tema oli juba ära tundnud, et nad seda olid. Don Quijote ütles talle:

«Las nad olla, sõber, sest see teotus on nuhtlus minu patu eest; see on taeva õiglane karistus, et üht võidetud rändrüütlit söövad šaakalid, nõelavad herilased ja tallavad sead.»

«Ka see peab vist taeva karistus olema,» vastas Sancho, «et võidetud rüütlite kannupoisse torgivad kärbsed, purevad täid ja piinab nälg. Kui meie, kannupoisid, oleksime nende rüütlite pojad, keda me teenime, või nende väga lähedased sugulased, siis ei saaks paljuks arvata, kui meid tabaks karistus nende süü eest kuni neljanda põlveni. Aga mis on Panzadel tegemist Quijotedega? Ah, hea küll, eks seame end jälle sisse ja magame selle vähese aja, mis ööst veel järel on; küllap jumal saadab hommiku ja meie asjad lähevad paremini.»

«Maga sina, Sancho,» vastas don Quijote, «sest sa oled sündinud magamiseks, mina aga olen sündinud valvamiseks, ja ma annan selle aja jooksul, mis veel päeva tulekust puudub, voli oma mõtetele ja valan nad välja väikeses madrigalis, mille ma täna öösel ilma sinu teadmata oma peas valmis tegin.»

«Minu arust,» vastas Sancho, «ei ole salmide tegemiseks kuigi rohkesti mõtteid vaja. Tehke nii palju laule, kui soovite, teie heldus, mina aga magan nii palju, kui suudan.»

Ja kohe, võtnud endale nii palju maad, kui ta tahtis, tõmbas ta end kerra ja uinus kiiresti, ilma et teda oleksid takistanud mingid kohustused, võlad või mure. Don Quijote aga nõjatus pöökpuu või korgipuu tüvele — Cide Hamete Benengeli ei nimeta, mis puu see oli — ja laulis aegajalt ohates järgmist:

Kui, Amor, mõelda püüan,
mis piinu paned minu südamele,
siis surma appi hüüan,
et teha lõpp kord oma piinadele.

Ent kui nii puutun piiri,
kus sadam on mu kannatuste meres,
nii palju rõõmukiiri
siis tunnen, et taas elu virgub veres.

On elu aina hävi,
surm jälle tagasi mu elu annab.
Kui veider kaksiklävi —
et surm nii endas elu kannab.

Iga salmi saatsid ta paljud ohked ja mitte vähesed pisarad, just nagu oleks ta süda haavatud kaotusevalust ja Dulcinea eemalolekust.

Sel ajal jõudis päev kätte ja päike oma kiirtega paistis Sanchole silma. Ta ärkas ja ringutas, raputas ja sirutas oma laisku liikmeid; siis vaatas ta hävitust, mille sead ta moonatagavara kallal olid toime pannud, ja ta needis seakarja ning muudki. Lõpuks asusid mõlemad jälle uuesti teele ja nägid õhtu eel, et nende poole tuleb umbes kümme meest ratsa ja neli või viis jala. Don Quijote süda võpatas ja Sancho kohkus, sest vastutulijatel olid piigid ja kilbid ning nad liikusid väga sõjakal viisil.

Don Quijote pöördus Sancho poole ja ütles:

«Kui ma võiksin, Sancho, oma sõjariistu kasutada ja mu tõotus ei köidaks mu käsi, siis see vastutulev summ oleks mulle kook ja mesileib. Aga võib-olla on see midagi muud kui see, mida me kardame.»

Sel ajal jõudsid ratsanikud nende juurde, ja tõstes üles piigid, piirasid sõna lausumata don Quijote sisse ning panid oma piigiotsad talle seljale ja rinnale, ähvardades teda surmata. Üks jalamees pani sõrme huultele märgiks, et rüütel vaikiks, võttis Rocinante suitsetest ja viis ta teelt kõrvale; ja teised jalamehed, ajades enda ees sõnagi lausumata Sanchot ja Halli, järgnesid sellele, kes talutas Rocinantet. Kaks või kolm korda tegi rüütel katset küsida, kuhu teda viiakse või mis temast tahetakse, aga vaevalt sai ta hakata huuli liigutama, kui tal ähvardati need sulgeda piigi raudotsaga. Sanchoga juhtus just seesama: vaevalt näitas ta, et tahab kõnelema hakata, kui üks jalamees torkas teda astlaga ja nõndasamuti ka Halli, nagu oleks seegi kõnelda tahtnud. Öö jõudis kätte, nad kiirendasid sammu, kahe vangi hirm aina kasvas, liiatigi veel, kui nad kuulsid, et neile aeg-ajalt lausuti:

«Minge, troglodüüdid!»

«Vaikige, barbarid!»

«Kandke karistust, antropofaagid!»

«Ärge kaevake, sküüdid, ega avage silmi, polüfeemid-mõrtsukad, verejanulised lõvid!»

Ja neile lisati veelgi sääraseid nimesid, millega piinati õnnetu isanda ja teenri kuulmist. Sancho sammus, endamisi kõneldes:

«Või meie oleme loruküüdid, äbar paar, ropud kaagid, kes on süüdi ja kel pole silmi, võmmid, mõrtsukad? Mulle ei meeldi põrmugi need nimetused. Asi läheb päris hulluks, kõik paha tuleb meile ühekorraga kaela nagu koerale kepihoobid, ja annaks jumal, et see õnnetu seiklus ainult nendega lõpeks.»

Don Quijote oli suures segaduses ega suutnud ära arvata, kui palju ta ka aru ei pidanud, mida pidid tähendama need laimavad nimed, mis neile anti; selge oli ainult see, et neil polnud oodata midagi head ja oli karta palju halba. Lõpuks, peaaegu kella ühe ajal öösel, jõudsid nad ühte lossi, mille don Quijote kohe ära tundis, kuna see oli hertsogi loss, kus nad alles hiljuti olid olnud.

«Jumal tule appi!» ütles ta, niipea kui ta lossi silmas. «Mis see peaks tähendama? Selles majas valitseb ju aina viisakus ja head kombed; aga võidetutele muutub hea halvaks ja halb veel halvemaks.»

Nad astusid lossi peaõue ja nägid seda sääraselt korraldatuna ja sisseseatuna, et nende imestus aina suurenes ja hirm kahekordseks muutus, nagu järgmises peatükis näha saadakse.

LXIX PEATÜKK

Kõige haruldasemast ja iseäralikumast sündmusest, mis kogu selle suure loo kestel don Quijotega juhtus

Ratsanikud tulid hobuste seljast maha ja ühes jalameestega haarasid don Quijote ja Sancho kiiresti kätele ning viisid õue, kus ümberringi põles umbes sada tulelonti oma alustel ja enam kui viissada tulukest õue ümbritsevatel rõdudel, nii et hoolimata kaunis pimedast ööst polnud

märgata valguse puudust. Keset õue seisis umbes kahe küünra kõrgune katafalk, mille kohal oli määratu suur mustast sametist baldahhiin, katafalgi astmeil põles enam kui sada valget vahaküünalt küünlajalgades, katafalgil aga oli näha ühe nii ilusa neiu surnukeha, et tema ilu tõttu näis isegi surm kaunis. Tema pea ümber brokaatpadjal oli lõhnavatest lilledest punutud pärg, rinnale risti pandud käte vahel kollane võidupalmi oks. Õue ühel küljel oli seatud üles lava ja sellel istusid tugitoolides kaks inimest, kes selle järgi otsustades, et neil kroonid peas ja valitsuskepid käes olid, paistsid olevat mingid kuningad, kas siis tõelised või võltsid. Lava kõrval, kuhu viis paar astet, oli veel kaks tooli, kuhu vangide viijad panid istuma don Quijote ja Sancho — kõike tehti vaikides ning ka neile anti märkide abil mõista, et nad vaikiksid; aga nad oleksid vaikinud ka ilma märguandmiseta, sest imestus kõige üle, mida nad nägid, köitis nende keeled. Nüüd tulid lavale koos suure saatjaskonnaga kaks tähtsat isikut, kelles don Quijote kohe ära tundis oma võõrustajad, hertsogi ja hertsoginna, ja kes võtsid istet kahes uhkes tugitoolis nende kahe kõrval, kes paistsid kuningatena. Kes oleks saanud seda kõike imestamata jätta, iseäranis kui juurde lisada, et don Quijote tundis katafalgil lamavas surnukehas ära ilusa Altisidora? Kui hertsog ja hertsoginna lavale astusid, tõusid don Quijote ja Sancho ning tegid neile sügava kummarduse, hertsogipaar vastas neile kerge peanoogutusega.

Siis ilmus üks teener, astus Sancho juurde ja heitis talle ülle mustast parhist rüü, mis oli üleni kirjatud tuleleekidega, siis võttis tal peast mütsi, pani selle asemele kõrge peakatte, niisuguse, mida kannavad Püha Inkvisitsiooni poolt karistatud, ja sosistas talle kõrva, et ta oma suud ei paotaks, sest muidu pannakse talle tropp suhu või surmatakse ta. Sancho vaatas end ülalt kuni alla ja nägi end leekides põlevat, aga kuna need ei kõrvetanud, siis ei hoolinud ta neist tühjagi. Ta võttis mütsi maha, nägi, et sellele olid maalitud kuradid, ja pani selle jälle pähe, öeldes endamisi:

«Hea veel, et leegid mind ei põleta ja kuradid mind ära ei vii.»

Ka don Quijote vaatas teda, ja kuigi hirm köitis ta meeli, ei saanud ta teisiti, kui pidi naerma Sancho välimuse üle. Sel ajal hakkasid kostma, nähtavasti katafalgi

alt, tasased ja meeldivad flöödihelid, mis seetõttu, et neid ei seganud ükski inimlik hääl, kuna selles paigas isegi vaikus vaikis, kõlasid mahedalt ning armsalt. Siis äkki ilmus arvatava surnu peatsisse ilus noormees roomlaseriietes ja laulis harfi saatel, mida ta ise mängis, pehme ning kõlava häälega kaks järgmist stantsi:

Ma seni, kuni nõnda kustununa
siin julma don Quijote ohver magab,
ja seni, kuni sellest rabatuna
kõik õue daamkond teda leinab taga,
ja kuni mu senjoora õnnetuna
boist kuubi näitsikuile selga jagab,
ma laulan nii ta ilust, saatusest,
et Traakia* laulik õppida võiks sest.

Ma arvan, et mu õilis ülesanne
ei lõpe mul veel minu eluajal,
vaid jätkub siis, kui külm mu käeranne
ja suu ning keel: siis laul veel ikka kajab,
sest minu hing, kui täitund surmavanne,
su auks ja kiituseks ei laulmast lakka,
jääb Styxi voogki kuulatama vakka.*

«Küllalt,» ütles nüüd üks neist kahest, kes näisid kuningatena, «küllalt, jumalik laulja, sest kestaks lõpmatuseni, kui sa praegu hakkaksid kujutama meile võrratu Altisidora surma ja ülistama tema ilu; ta ei ole sugugi surnud, nagu arvab mõistmatu maailm, vaid tema kuulsus elab inimeste suus, ja et teda jälle kaotatud ellu tagasi tuua, tuleb siinviibival Sancho Panzal piina kannatada. Ja niisiis sina, oo Rhadamanthys*, kes sa ühes minuga mõistad kohut Disi süngetes koobastes ja kes sa tead kõik, mida teistele teadmata saatus on määranud selle neiu elluärkamise kohta, ütle seda kohe, et ei viibiks hüve, mida me tema tagasitulekust maailma ootame.»

Vaevalt oli seda lausunud kohtumõistja Minos, Rhadamanthyse kaaslane, kui Rhadamanthys püsti tõusis ja ütles:

«Hei, selle maja teenrid, kõrged ja madalad, suured ja väikesed, tulge kõik üksteise järel siia ja tembeldage Sancho nägu kahekümne nelja nipsuga, näpistage kaksteist korda ta käsivarsi ja torgake kuus korda nõeltega ta

ristluid, sest selles kombetalituses seisab Altisidora pääsemine.»

Seda kuuldes katkestas Sancho vaikimise ja ütles:

«Vannun kõigi pühade nimel, et ma lasen niisama vähe oma nägu tembeldada ja oma keha käperdada kui ma mauriks muutun. Sa tuline tuhat! Mis on minu näo käperdamisel tegemist selle neiu ülestõusmisega? Süües kasvab isu: Dulcinea nõiutakse ära, ja mind piitsutatakse, et ta nõidusest vabaks saaks; Altisidora sureb hädade kätte, mis jumal heaks arvab talle saata, ja teda peab ellu äratama see, et minule lastakse kakskümmend neli nipsu, torgitakse mu keha nõeltega sõelapõhjaks ja näpistatakse mu käsivarred siniseks. Tehke neid nalju mõne poisikesega, mina olen vana rebane ja mind petta ei saa.»

«Sa sured,» ütles Rhadamanthys valju häälega. «Tee oma süda pehmeks, tiiger, alanda end, kõrk Nimrod, kannata ja vaiki, sest sinult ei nõuta võimatut, ja ära püüa seda keerulist asja uurida. Sa pead saama nipsud, pead taluma torkimist, pead oigama näpistuste käes. Hei, teenrid, ütlen ma, täitke mu käsk või muidu, aumehe ausõna, te saate näha, milleks te olete sündinud.»

Nüüd ilmus kuus duenjat, kes tulid üle õue rongkäigus, üksteise taga, neist neli prillidega, ja kõik hoidsid paremat kätt ülal, ranne nelja sõrme laiuselt käisest väljas, et käed näiksid pikemad, nagu nüüd moeks on. Vaevalt oli Sancho neid silmanud, kui ta möiratas nagu härg ja ütles:

«Ma võiksin lasta end käperdada kõigil inimestel, aga lubada, et mind puudutaksid duenjad, seda küll ei ole. Küünistagu kassid mu nägu, nagu nad tegid mu isandaga sellessamas lossis; torkige mu keha teravate pistodadega, pigistage mu käsivarsi tuliste tangidega, kõike seda talun ma kannatlikult, et teha heameelt neile härrastele, aga et mind puudutaksid duenjad, seda ma ei luba, kui mind ka kurat peaks võtma.»

Ka don Quijote katkestas vaikuse, öeldes Sanchole:

«Ole kannatlik, mu poeg, ja tee heameelt neile härrastele ning täna taevast selle eest, et ta on sinusse säärase jõu pannud, et sa päästad end piinamisega nõiutuid nõidusest ja äratad ellu surnuid.»

Duenjad olid juba Sancho juures, kui tema, jäänud leplikumaks ja lasknud end veenda, sättis end mugavamalt tugitooli ja küünitas näo ning habeme esimese poole, kes

jaskis talle hästiistuva nipsu ja tegi siis sügava kummarduse.

«Vähem viisakust, vähem iluvõideid, proua duenja,» ütles Sancho, «sest jumala eest, teie käed lõhnavad roosivee järele.»

Lühidalt, kõik duenjad tembeldasid teda nipsudega ja paljud teised maja teenijad näpistasid teda. Aga nõeltega torkimist ta välja ei kannatanud; vihase näoga kargas ta toolilt üles, haaras ühe põleva tulelondi enda kõrvalt, söösta duenjade ja kõigi oma timukate poole ja hüüdis:

«Kaduge, põrgusulased, sest mina pole pronksist, et kannatada nii koletuid piinu!»

Sel silmapilgul Altisidora, kes oli vist tüdinud nii kaua seljal lamamisest, keeras end ühele küljele. Kui juuresolijad seda nägid, hüüdsid nad peaaegu nagu ühest suust:

«Altisidora on elus, Altisidora elab.»

Rhadamathys käskis Sanchot oma viha talitseda, sest siht, mille poole püüti, oli juba kätte saadud. Niipea kui don Quijote nägi, et Altisidora end liigutab, heitis ta Sancho ette põlvili ja ütles:

«Nüüd on aeg, mu armas poeg ja mitte mu kannupoiss, et sa annaksid endale ühe jao nendest hoopidest, mis sa oled kohustatud andma endale Dulcinea vabastamiseks nõidusest. Nüüd, ütlen ma, on aeg, millal sa oled küps ja võimeline tegema seda head, mida sinult oodatakse.»

Seepeale vastas Sancho:

«See oleks narrus narruse peal ja mitte mesi vahvlite peal. Kena küll, kui pärast näpistamist, nipse ja nõelatorkeid tuleksid nüüd veel piitsahoobid! Nüüd jääb veel võtta suur kivi, siduda see mulle kaela ja visata mind kaevu, mis mind enam iseäranis ei imestaks, kui asi juba kord nii on, et vööraste hädade arstimiseks pean mina patuoinas olema. Jätke mind rahule või muidu, jumala eest, saadan kõik kuradile, tulgu siis, mis tuleb.»

Vahepeal oli Altisidora juba tõusnud istukile oma katafalgil ja samal silmapilgul kõlasid puupillid, mida saatsid flöödid ja kõigi juuresolijate hüüded:

«Elagu Altisidora, Altisidora elagu!»

Hertsogipaar ja kuningas Minos ja Rhadamanthys tõusid püsti ja läksid koos don Quijote ja Sanchoga Altisidora juurde, et teda katafalgilt alla aidata. Neiu, teeseldes nõrkust, kummardas hertsogipaari ja kuningate ees, vaatas vilksamisi don Quijote poole ja ütles talle:

«Jumal andku sulle andeks, sa külmasüdameline rüütel, sest sinu halastamatuse tõttu viibisin ma teises ilmas enda arvates enam kui tuhat aastat. Ja sind, oo kõige kaastundlikum kannupoiss, kes maailmas leidub, tänan elu eest, mille ma tagasi sain. Sinu päralt, sõber Sancho, on tänasest peale kuus minu särki, mis ma sulle kingin, et sa nendest endale kuus särki teeksid, ja kui nad mitte kõik terved pole, siis on nad vähemalt kõik puhtad.»

Sancho suudles tal selle eest käsi, hoides mütsi käes ja põlvitades ta ees. Hertsog käskis tal patukahetsejamütsi ära võtta ja tema oma mütsi talle tagasi anda, samuti talle oma kuue selga panna ja leekiderüü ära võtta. Sancho palus hertsogit jätta talle rüü ja mitra, sest ta tahtvat viia nad kaasa koju, märgiks ja mälestuseks sellest ennenägemata sündmusest. Hertsoginna vastas, et need jäetakse talle, sest tema, Sancho, teadvat ju, et hertsoginna on tema suur sõber. Hertsog käskis õue jälle tühjaks teha, kõigil oma tubadesse minna ning don Quijote ja Sancho viia nendesse, mida nad juba teadsid.

LXX PEATÜKK

Mis järgneb kuuekümne üheksandale ja jutustab asjadest, mis selle loo selguse jaoks hädavajalikud on

Sancho magas selle öö ratasvoodis don Quijotega ühes toas; seda viimast asjaolu oleks vaevatud kannupoiss tahtnud küll ära hoida, sest ta teadis väga hästi, et tema isand ei lase teda magada oma küsimuste ja vastustega, tema aga polnud säärases meeleolus, et palju kõnelda, kuna läbitehtud vaevad andsid end veel tunda, keel ei tahtnud selle tõttu vabalt joosta ja talle oleks enam meeldinud magada üksi kuskil onnis kui uhkes toas oma isanda seltsis. Ta kartus läks tõeks ja kahtlustus osutus õigeks, sest vaevalt oli tema isand voodisse heitnud, kui ta ütles:

«Mis sa arvad selle öö sündmustest, Sancho? Suur ja tugev on armastuse ärapõlgamise jõud, sest sa nägid omaenda silmaga, et Altisidorat ei olnud surmanud mitte mingid nooled, mingi mõõk ega mingid muud sõjariistad ega

surmatoovad mürgid, vaid ainuüksi see karmus ja tagasilõrjumine, mida ma tema vastu üles näitasin.»

«Ta oleks võinud jumala nimel surra, millal ta tahtis ja kuidas tahtis,» vastas Sancho, «kui ta aga minu oleks rahule jätnud, sest mina pole kogu eluajal temas armastust äratanud ega teda ära põlanud. Ma ei saa aru ega oska kuidagi ära arvata, mismoodi saab Altisidora, enam tujuka kui aruka neiu heaolul olla tegemist Sancho Panza piinutamisega. Nüüd ma tunnen ja saan selgesti aru, et maailmas on olemas nõidumist ja nõidasid, kellest jumal mind päästku, sest mina ise ei oska ennast päästa. Aga kõigest sellest hoolimata ma palun teie heldust, laske mind magada ja ärge küsige minult enam midagi, kui te ei taha, et ma aknast alla hüppan.»

«Maga, sõber Sancho,» vasas don Quijote, «kui saadud nõelatorked, näpistused ja nipsud sind magada lasevad.»

«Ükski valu,» vastas Sancho, «polnud nii suur kui see nipsudega teotamine, ja ainult sel põhjusel, et seda tegid duenjad, olgu nad neetud! Ma palun uuesti teie heldust, et ta laseks mind magada, sest uni on hädade kergenduseks neile, keda hädad ilmsi piinavad.»

«Olgu nii,» ütles don Quijote, «ja jumal sinuga.»

Nad jäid mõlemad magama, ja selle aja sees arvas selle suure loo autor Cide Hamete heaks kirja panna ja jutustada, mis sundis hertsogipaari kogu kirjeldatud keerulist sepitsust lavastama. Cide Hamete ütleb, et bakalaureus Sansón Carrasco polnud unustanud, kuidas teda Peeglite rüütlina võideti ja kuidas don Quijote ta maha paiskas; see kaotus ja kukkumine ajas nurja kõik ta plaanid ja tõmbas neist kriipsu läbi, ja seepärast tahtis ta veel kord katset teha, lootes paremat edu kui eelmisel korral. Niisiis pärinud järele paažilt, kes tõi Sancho naisele Teresa Panzale kirja ja kingituse, kus don Quijote viibib, hankis ta endale uued sõjariistad ja hobuse, maalis kilbile valge kuu, pakkis kogu oma varustuse muulale ja võttis endale kaaslaseks mitte enam Tomé Ceciali, oma endise kannupoisi, vaid ühe talumehe, keda Sancho ega don Quijote ei tundnud. Hertsogi lossi jõudes sai bakalaureus hertsogilt teada, missugust teed mööda ja kustkaudu oli sõitnud don Quijote, et osa võtta võitlusmängudest Zaragozas. Hertsog jutustas talle ka vempudest, mis nad rüütlile olid mänginud, ja väljamõeldusest ühenduses Dulcinea vabastamisega nõidusest, mis pidi sündima Sancho tuharate kulul.

Lõpuks teatas ta ka vembust, mis Sancho oli mänginud oma isandale, pannes teda uskuma, nagu oleks Dulcinea nõiutud ja muudetud talutüdrukuks, ja sellest, kuidas tema abikaasa, hertsoginna, oli jälle Sancho uskuma pannud, et tema ise oli see, kes eksis, sest Dulcinea olevat tõepoolest nõiutud. Kõige selle üle naeris ja imestas bakalaureus väga, mõeldes Sancho kavalusele ja kohtlusele ning don Quijote hulluse suurusele. Hertsog palus teda, et kui ta rüütli leiab, ja ükskõik, kas ta võidab teda või mitte, tulgu jälle siitkaudu tagasi, et teatada talle juhtunust. Bakalaureus tegigi nõnda. Ta läks don Quijotet otsima, ei leidnud teda Zaragozas, sõitis edasi, ja temaga juhtus kõik see, millest on juba räägitud. Tagasiteel sõitis ta jälle hertsogi lossi sisse ja jutustas talle kõigest, ka võitluse tingimustest ja sellest, et don Quijote asus juba koduteele, et ausa rändrüütlina täita oma tõotus jääda üheks aastaks oma külasse. Selle aja sees võivat juhtuda, ütles bakalaureus, et ta paraneb oma hullusest, sest sellel eesmärgil oli ta ette võtnud kõik need moondumised, kuna olevat väga kahju, et nii arukas hidalgo nagu don Quijote on hull. Seejärel lahkus ta hertsogist, läks tagasi oma külasse ja jäi seal ootama don Quijotet, kes temale järele pidi tulema. Sellest saigi hertsog tõuke mängida rüütlile see vemp — nii suurt lõbu pakkus talle kõik, mis oli ühenduses Sancho ja don Quijotega. Ta laskis kõik teed lossi läheduses ja kaugemal, igal pool, kustkaudu tema arvates don Quijote võis tagasi sõita, oma rohkearvuliste jala- ja ratsateenrite poolt valve alla võtta, selleks et nad tooksid rüütli kas väevõimuga või vabatahtlikult tagasi lossi, kui nad ta leiavad. Nad leidsid ta ja teatasid sellest hertsogile, kes oli juba varem kõik ette valmistanud, mis ta teha kavatses. Niipea kui ta sai teate tema tulekust, käskis ta süüdata õues tunglad ja tulukesed ning asetada Altisidora katafalgile ja korraldas kõik teised üksikasjad, millest on jutustatud ja mis elavalt ja nii hästi läbi viidi, et nende ja tõe vahel polnud kuigi suurt vahet. Cide Hamete ütleb veel, et tema arvates olid pilajad niisama hullud nagu pilatavad, ja et hertsog ja hertsoginna polnud vaksa kauguselgi sellest, et ise paista narridena, kuna nad niisuguse õhinaga pilasid kaht narri. Neist viimastest magas üks rahulikku und ja teine valvas oma rahutute mõtetega, kuni jõudis kätte päev ja tuli tahtmine tõusta, sest laiskusele ahvatlevad sulepadjad polnud iial meeldinud don

Quijotele, olgu ta siis võidetu või võitja osas.

Altisidora, kes don Quijote arvates oli surnust ellu ärganud, tuli oma härraste soovi täites don Quijote tuppa, peas seesama vanik, mis tal oli olnud katafalgil, seljas kuldtähtedega tikitud valgest taftist tuunika ja juuksed lahti õlgadel; ta toetus mustale, kallist eebenipuust kepile. Tema ilmumisest jahmunud ja segadusse sattunud don Quijote tõmbas end kerra ja tiris endale voodilinad ja tekid üle pea, jäi tummaks ega osanud lausuda ühtki viisakussõna. Altisidora istus toolile ta peatsis, ohkas sügavalt ja ütles õrna ning nõrga häälega:

«Kui suursugused naised ja häbelikud neitsid tallavad jalge alla oma au ja annavad keelele voli kõik takistused läbi murda ja avalikult saladusi kuulutada, mida nende südamed varjavad, siis on nad viidud äärmise kitsikuse olukorda. Mina, härra don Quijote La Manchast, olen üks neist: ahastuses, võidetud ja armunud, aga siiski kannatlik ja kombekas, ja just sellepärast lõhkes mu süda vaikimise tagajärjel ja ma kaotasin elu. See juhtus kaks päeva tagasi, kui ma sinu karmuse tõttu, oo kalgi südamega rüütel, kes sa olid tundetum kui marmor minu kaevete vastu, surin või vähemalt arvasid nõnda need, kes mind nägid. Ja kui Amor poleks halastanud mu peale ja päästnud mind selle hea kannupoisi piinade abiga, siis oleksin jäänudki teise ilma.»

«Amor oleks parem võinud seda teha minu eesli piinadega,» ütles Sancho, «ja ma oleksin talle selle eest aitäh öelnud. Aga ütelge mulle, aus preili, ja andku taevas teile mõni teine, lahkem armastaja kui minu isand, mis te nägite teises ilmas? Mis on põrgus? Sest see, kes sureb meeleheites, peab paratamatult seal koha saama.»

«Kui ma teile tõtt ütlen,» vastas Altisidora, «siis ei olnud ma vist päris surnud, kuna ma ei sattunud põrgusse. Sest kui ma oleksin sinna sattunud, siis poleks ma sealt igatahes enam välja saanud, isegi kui ma oleksin tahtnud. Tõeliselt oli asi nii, et ma jõudsin põrgu värava ette, kus umbes tosin kuradit mängis palli; kõigil olid püksid jalas ja vammused seljas, valged linased kraed flaami pitsidest ääristega ja samasuguste varrukakäänistega, mis olid neile mansettideks, kust käsivarred nelja sõrme laiuselt välja ulatusid, et käed pikemad paistaksid, ja käes hoidsid nad tulest pallilabidaid. Kõige rohkem aga pani mind imestama see, et pallide asemel olid neil käes raamatud,

mis näisid olevat täis tuult ja villatutte — väga imelik ja ennenägematu. Aga veel imelikum oli näha, et sellal kui harilikult mängijate puhul võitjad rõõmustavad ja kaotajad kurvastavad, siis selles mängus seal kõik jagelesid omavahel, tülitsesid ja needsid üksteist.»

«See pole mingi ime,» vastas Sancho, «sest kuradid ei ole iial rahul, mängigu nad või ärgu mängigu, võitku või ärgu võitku.»

«Küllap ta vist nii on,» ütles Altisidora. «Aga on veel üks teine asi, mis paneb mind imestama, ma tahan öelda, mis pani mind imestama. Nimelt oli nii, et esimese lennu järel ei jäänud ükski pall püsima ega saanud teda enam teist korda kasutada, ja niiviisi aina sadas uusi ja vanu raamatuid, et lausa ime. Ühele raamatule, mis oli tuliuus ja hästi köidetud, andsid nad säärase löögi, et lõid ta sisemuse välja ja puistasid lehed laiali. Üks kurat ütles teisele: «Vaadake, mis raamat see on,» ja teine vastas: «See on «La Mancha don Quijote loo teine osa», mida pole kirjutanud tema esimene autor Cide Hamete, vaid üks Aragóni mees, kes ütleb enda olevat pärit Tordesillasest.» — «Visake ta siit minema,» vastas teine kurat, «ja heitke ta põrgu sügavustesse, et mu silmad teda enam ei näeks.» — «On ta siis nii halb?» küsis teine. «Nii halb,» vastas esimene, «et kui mina ise meelega tahaksin veel halvema kirjutada, ei läheks see mul korda.» Kuradid jätkasid oma mängu ja lennutasid edasi raamatuid, mina aga, olles kuulnud don Quijote nime, keda ma nii jumaldan ja armastan, püüdsin seda nägemust meeles pidada.»

«Nägemus pidi see kahtlemata olema,» ütles don Quijote, «sest pole olemas teist mind maailmas. See lugu käib siin küll juba käest kätte, aga ei jää kellegi käes pidama, sest igaüks annab talle jalaga. Mina ei pahandanud, kuuldes, et ma liigun viirastusena põrgu pimeduses ja maapealses valguses, sest see ei ole mina, kellest too jutt kõneleb. Kui ta oleks hea, ehtne ja tõepärane, siis elaks ta aastasadu, aga kui ta halb on, siis pole tema tee sünnist hauani kuigi pikk.»

Altisidora tahtis parajasti jätkata oma kaebeid don Quijote üle, kui don Quijote ütles:

«Ma olen teile mitu korda öelnud, austatud preili, kui kahju mul on, et teie olete pööranud oma armumõtted minu peale, sest mina võin teile vastu pakkuda ennem tänulikkust kui neile mõtetele vastata. Mina sündisin sel-

leks, et olla Toboso Dulcinea päralt, saatus, kui see olemas on, määras mu tema jaoks; ja mõtelda, et mõni teine iludus võiks asuda kohale, mis minu südames temale kuulub, tähendab mõtelda võimatut. Minu sõnad olgu teile selgituseks, et panna teid oma häbelikkuse piiridesse tagasi tõmbuma, sest keegi ei või ennast kohustada võimatuks.»

Seda kuuldes näis Altisidora vihastavat ja pahandavat ning hüüdis:

«Nii tõesti kui jumal elab, don rahnakala, uhmrihing, dathikivi, järeleandmatum ja kangem kui mõni mats, keda sa palud, kui ta endale midagi pähe on võtnud; oodake te mul, kui ma teie juurde pääsen, siis kratsin ma teil silmad peast! Kas teie arvate ehk, don võidetu ja peksasaanu, et ma teie pärast surin? Kõik, mis te öös nägite, oli silmakirjaks tehtud, sest mina pole naine, kes sääraste kaamelite pärast laseb enda küünemustalgi valutada, kõnelemata siis suremisest.»

«Seda usun mina küll,» ütles Sancho, «sest see armastajate suremine on üks naeruasi; nad võivad seda küll ütelda, aga teha — uskugu seda juudas, kui tahab!»

Kui nad niiviisi kõnelesid, astus sisse muusikamees, laulja ning luuletaja, kes oli laulnud eespool nimetatud kaks stantsi. Ta tegi don Quijotele sügava kummarduse ja ütles:

«Teie heldus härra rüütel, arvake ja lugege mind oma kõige ustavamate teenrite hulka, sest juba ammu tunnen ma teie vastu suurt poolehoidu, niihästi teie kuulsuse kui ka teie vägitegude tõttu.»

Don Quijote vastas talle:

«Öelge mulle, kes te olete, teie heldus, et mu viisakus oleks vastav teie väärikusele.»

Noormees ütles, et ta on möödunud öö muusikamees ja ülistuslaulu laulja.

«Kindlasti,» vastas don Quijote, «on teil suurepärane hääl, aga see, mis te laulsite, polnud minu arust päris kohane, sest mis on don Garcilaso stantsidel ühist selle daami surmaga?»

«Ärge imestage selle üle, teie heldus,» vastas laulja, «sest nüüdse aja harimatute luuletajate hulgas on saanud kombeks, et igaüks kirjutab, kuidas soovib, ja varastab, kellelt soovib, passigu see või ärgu passigu tema kavatsusega kokku; ja kõik rumalused, mis lauldakse või kirjutatakse, pannakse poeetilise vabaduse arvele.»

Don Quijote tahtis vastata, aga selles takistasid teda hertsog ja hertsoginna, kes tulid teda vaatama. Nende vahel leidis aset pikk ja meeldiv jutuajamine, mille kestel Sancho kõneles nii palju nalja- ja vigurijutte, et hertsogipaar uuesti imestas niihästi ta kohtluse kui ta teravmeelsuse üle. Don Quijote palus neid, et nad annaksid talle loa lahkuda veel selsamal päeval, sest temasugustel võidetud rüütlitel sobivat ennem elada sealaudas kui uhkes lossis. Nad andsid talle heameelega loa ja hertsoginna küsis temalt, kas Altisidora on tema poolehoiu võitnud. Rüütel vastas:

«Armuline proua, teadku teie kõrgeausus, et kogu selle neiu häda tuleb jõudeolekust ja ainus rohi selle vastu on aus ja usin töö. Ta ütles mulle just, et põrgus kasutatakse pitsist ääriseid, ja kuna tema arvatavasti oskab neid teha, siis ärgu pangu seda tööd käest, sest kui ta on ametis pitsipulgakeste keerutamisega, siis ei keerle ta ettekujutuses selle kuju või nende kujud, keda ta armastab. See on tõsi, see on mu arvamine ja see on mu nõuanne.»

«Ja ka minu oma,» lisas Sancho juurde, «sest mina pole kogu oma eluajal näinud pitsikudujat, kes oleks surnud armastuse kätte. Usinate neiude mõtted on juhitud rohkem sellele, et oma tööga hakkama saada, kui oma armuasjadele. Tean seda omast käest, sest kuni ma maad kaevan, ei tule mulle meeldegi mu naisuke, ma tahan öelda, mu Teresa Panza, keda ma armastan rohkem kui oma silmaripsmeid.»

«Seda te ütlesite väga hästi, Sancho,» sõnas hertsoginna, «ja mina lasen oma Altisidoral nüüdsest peale mõnd pesuõmblustööd teha, sest ta oskab seda suurepäraselt.»

«Ei ole vaja, armuline proua,» vastas Altisidora, «seda abinõu tarvitusele võtta, sest mõte julmustele, mis see hulkuv kurjategija on minu vastu üles näidanud, kustutab ta minu meelest ilma mingi muu kunstita. Ja teie kõrguse loal tahaksin ma nüüd siit lahkuda, et mitte näha oma silmade ees, ma ei ütle ta kurba kuju, vaid ta inetut ja vastikut lõusta.»

«Asi näib olevat sedamoodi,» ütles hertsog, «nagu on viisiks öelda: «Kes teotab, see on varsti valmis andeks andma.»»

Altisidora teeskles, nagu pühiks ta taskurätiga pisaraid, kummardas siis oma härrastele ja lahkus toast.

«Ma kuulutan,» ütles Sancho, «ma kuulutan sulle, vaene

neiu, halba õnne, kuna sul on tegemist espartoheinast hingega ja tammepuust südamega. Ausõna, kui sul oleks minuga tegemist olnud, siis oleks sulle hoopis teine kukk kirenud.»

Jutt lõppes, don Quijote pani end riidesse, sõi hertsogipaariga lõunat ja lahkus samal õhtupoolikul.

LXXI PEATÜKK

Sellest, mis juhtus don Quijote ja tema kannupoisiga teel nende külasse

Võidetud ja tagakiusatud don Quijote rändas kodu poole, meel osalt nukker ja osalt rõõmus. Nukraks tegi mõte allajäämisele, rõõmsaks aga mõte Sancho imeväest, mida see oli ilmutanud Altisidora elluäratamisel, kuigi ta ainult teatud kahtlusega suutis end uskuma panna, et armunud neiu oli tõesti surnud olnud. Sancho meel aga polnud sugugi rõõmus, sest teda kurvastas, et Altisidora ei olnud sõna pidanud ja talle särke andnud; ta mõtted aina keerlesid selle ümber ja ta ütles oma isandale:

«Tõsijutt, härra, mina olen vist küll kõige õnnetum tohter, kes maailmas olemas, sest on ju arste, kes tapavad haige, keda nad ravivad, ja siis nõuavad veel tasu oma töö eest, mis ei seisa milleski muus, kui et nad kirjutavad alla mõnele rohusedelile, mida nad ka ise ei tee, vaid teeb apteeker — ja niiviisi lasevad inimesed end lolliks teha! Minule aga, kellel teise inimese tervise heaks tuleb maksta verepiiskadega ja kannatada nipse, näpistusi, nõelatorkeid ja piitsahoope, ei anta krossigi. Noh, ma vannun kõigi pühade nimel, et kui minu käe alla veel mõni haige antakse, siis peab enne, kui ma ta terveks teen, seda kätt tublisti määritama, sest abt elab sellest, mis ta laulab, ja ma ei tahaks uskuda, et taevas oleks andnud mulle selle väe selleks, et ma jagaksin seda teistele niisama, jumalamuidu.»

«Sul on õigus, sõber Sancho,» vastas don Quijote, «ja Altisidora tegi väga halvasti, et ta ei andnud sulle neid lubatud särke. Ja kuigi su võime on sulle *gratis data**,

kuna ta pole maksnud sulle mingit õppimisvaeva, on oma kehaga piinade kannatamine rohkem kui õppimisvaev. Enda kohta võin ma sulle öelda, et kui sa sooviksid tasu piitsahoopide eest Dulcinea vabastamiseks nõidusest, siis maksaksin sulle hästi, aga ma ei tea, kas maksmine passib kokku arstimisega, ja ma ei tahaks, et tasu takistaks rohu mõju. Aga siiski arvan ma, et me ei kaota midagi, kui me proovi teeme; mõtle järele, Sancho, kui palju sa tahad, ja hakka end kohe piitsutama, ja maksa endale sularahas ning omaenda käega, sest minu raha on sinu käes.»

Nende pakkumiste juures ajas Sancho silmad ja kõrvad pärani, andis oma hinges nõusoleku end heameelega piitsutada ja ütles oma isandale:

«Hea küll, härra, ma olen valmis teie helduse tahtmist täitma selles asjas, mis te soovite, kuna sellest mulle kasu tuleb, sest armastus mu laste ja naise vastu sunnib mind näitama end kasupüüdlikuna. Ütelge mulle, teie heldus, kui palju te maksate mulle iga hoobi eest, mis ma endale annan.»

«Kui ma peaksin maksma sulle, Sancho,» vastas don Quijote, «vastavalt sellele, mis selle rohu suurus ja tähtsus väärt on, siis ei jätkuks Veneetsia aaretest ega Potosí kaevandustest, et sulle tasuda. Vaata järele, kui palju minu raha su käes on, ja määra hind igale hoobile.»

«Raha on ühtekokku,» vastas Sancho, «kolm tuhat kolmsada ja veel natuke. Sellest olen andnud endale viis ja ülejäänud on veel anda. Las need antud viis jäävad «veel natukese» hulka ja võtame ümmarguselt kolm tuhat ja kolmsada. Kui arvata veerand reaali tükist — ja vähem ma ei võta, tahtku seda või terve maailm —, siis teeb see kolm tuhat kolmsada veerandreaali, kolm tuhat veerandreaali teeb välja tuhat viissada poolreaali, mis teeb välja seitsesada viiskümmend reaali; kolmsada veerandreaali teevad sada viiskümmend poolreaali ehk seitsekümmend viis reaali, mis üheskoos nende seitsmesaja viiekümnega teevad välja kaheksasada kakskümmend viis reaali. Selle summa võtan ma maha teie helduse rahast, mis minu käes on, ja astun oma majasse rikkana ja rahulolevana, kuigi tublisti läbipekstuna, aga forelle ei püüa...* ja ma ei ütle rohkem.»

«Oo õnnistatud Sancho! Oo hea Sancho!» vastas don Quijote. «Edaspidi loeme meie Dulcineaga end sinu võlglasteks oma elupäevade lõpuni! Kui tema oma endise oleku

tagasi saab — pole ju võimalik, et ta seda ei saa —, siis muutub ta õnnetus õnneks ja minu kaotus kõige suuremaks võiduröömuks. Ja otsusta, Sancho, millal sa tahad piitsutamist alustada. Et sa sellega ruttaksid, lisan sulle veel sada reaali juurde.»

«Millal?» küsis Sancho vastu. «Kindlasti täna öösel. Hoolitsege, teie heldus, et me saadaksime selle mööda välja, lageda taeva all, ja siis annan ma ihule valu.»

Jõudis kätte öö, mida don Quijote ootas kõige suurema igatsusega maailmas, nii et talle näis, nagu oleksid Apolloni vankri rattad katki murdunud ja päev kestaks kauem kui harilikult, just nõnda nagu juhtub armastajatega, kes ilal ei sea oma soove tegeliku olukorra järgi.

Lõpuks läksid nad ühte kenasse metsatukka, mis asus teest veidi eemal, ja jättes Rocinante ja Halli sadula tühjaks, sirutasid nad end seal haljale rohule ja sõid õhtust Sancho tagavaradest. Teinud siis Halli päitsetest ja päitsuohelikust tugeva ning painduva piitsa, läks Sancho kakskümmend sammu oma isandast eemale, pöökpuude vahele. Nähes teda nii julgelt ja vapralt minevat, ütles don Quijote talle:

«Vaata, sõber, et sa ennast puruks ei peksa, anna aega, et üks hoop ootaks teist, ära rutta nii väga oma teekonnal, et sul selle keskel hing kinni jääb, ma tahan öelda, ära peksa end nii tugevasti, et sul elu välja läheb, enne kui sa soovitud arvuni jõuad. Ja et sa ei kaotaks mängu mõne ülearuse või puuduva kaardi pärast, loen mina siit kõrvalt oma roosikrantsil hoope, mis sa endale annad. Aidaku sind taevas, nii nagu sinu hea kavatsus väärt on.»

«Heale maksjale ei tee pandid muret,» vastas Sancho. «Ma mõtlen tõmmata endale nii, et ma end küll ei tapa, aga et ma siiski valu tunnen, sest selles peab vist seisma selle ime tuum.»

Seejärel võttis ta endal ülakeha paljaks, haaras piitsa ja hakkas ennast peksma, ja don Quijote hakkas hoope lugema. Umbes kuus või kaheksa võrakat oli Sancho endale andnud, kui talle näis, et nali on liiga ränk ja hind selle eest liiga odav, ja tehes väikese vahe, ütles ta oma isandale, et tema astub lepingust tagasi, petmise pärast, sest iga säärane hoop on pool ja mitte veerand reaali väärt.

«Jätka, sõber Sancho, ära kaota julgust,» ütles don Quijote, «sest mina tõstan hinnamäära kahekordseks.»

«Noh, siis,» ütles Sancho, «jumala nimel, ja sadagu hoobid!»

Aga vana kelm ei ladunud neid enam endale selga, vaid virutas vastu puud, ise vahetevahel nende sekka ohkides, nii et näis, nagu tungiks tal iga ohkega hing ihust välja. Kuna don Quijotel oli väga hell süda ja kuna ta kartis, et Sancho võib elu kaotada ja tema soov viimati teise ettevaatamatuse tõttu täitmist ei leia, ütles ta:

«Jumala pärast, sõber Sancho, jäta see asi sinnapaika, sest see rohi näib mulle liiga kibe olevat, ja parem on endale aega anda, sest ka Zamorat ei vallutatud ühe tuniga. Sa oled endale, kui ma mitte valesti pole lugenud, juba enam kui tuhat hoopi andnud. Aitab esialgu, sest jõhkralt öeldes, eesel kannab küll koormat, aga mitte liiga suurt koormat.»

«Ei, ei, härra,» vastas Sancho, «minu kohta ei pea keegi ütlema: «Raha makstud, käeluu murtud.» Minge jälle veidi eemale, teie heldus, ja laske ma annan endale veel vähemalt tuhat hoopi, sest kahe samasuguse vooruga on meil see ports läbi ja jääb veel ülegi.»

«Noh, kui sa nii heas hoos oled,» ütles don Quijote, «siis aidaku sind taevas, ja muudkui rooska ennast, mina lähen eemale.»

Sancho asus jätkama oma tegevust säärase agarusega, et varsti oli paljudelt puudelt koor maas — nii halastamatult piitsutas ta ennast. Ja tõstes korra häält ning andes koletu hoobi vastu pöökpuud, ütles ta:

«Siia sureb Simson ja kõik, kes temaga kaasas on.»

Don Quijote ruttas haleda hääle ja halastamatu hoobi kõla kuuldes kohe ligi, ja haarates kinni keerutatud päitsetest, mis Sanchol härjasoora aset täitsid, ütles talle:

«Saatus ei pea sallima, Sancho, et sa minu heameele pärast kaotaksid elu, mida on vaja su naise ja laste ülalpidamiseks. Oodaku Dulcinea paremat juhust, mina tröösti end lootusega oma soovi peatsele täideminekule ja ootan, kuni sa kogud jõudu, et see asi kõigi heameeleks lõpule viia.»

«Kuna teie, armuline härra, seda soovite,» vastas Sancho, «siis olgu nii, ja visake oma mantel mulle peale, sest ma higistan ega tahaks end külmetada — see hädaoht ähvardab ju algajaid endapiitsutajaid.»

Don Quijote tegi nii, ja jäädes ise ilma pealisriideta, kattis kinni Sancho, kes magas, kuni päike ta lõpuks ära-

tas. Siis jätkasid nad oma teekonda, mille nad seekord lõpetasid ühes külas umbes kolme penikoorma kaugusel. Nad peatusid ühes võõrastemajas, mille don Quijote ka selleks tunnistas, ja mitte sügava kraaviga, tornidega, lahtiväravate ja tõstesillaga lossiks, sest sellest ajast peale, kui ta ära võideti, otsustas ta kõigis asjus hoopis mõistlikumalt, nagu kohe näha saadakse. Ta pandi ühte alumise korra tuppa, kus pressitud nahast seinakatete asemel olid vanad maalitud riidepalakad, nagu maal tarvitusel on. Ühel neist oli väga halvasti maalitud Helena röövi, nimelt see silmapilk, kui ülbe külaline viib ära Menelaose abikaasa, ja teisel oli Dido ja Aenease lugu: Dido seisis kõrges tornis, lehvitades umbes paraja voodilina suuruse rätikuga oma lahkuvale külalisele, kes põgenes merd mööda mingil fregatil või brigantiinil. Don Quijote pani kummaski loos tähele, et Helena ei läinudki väga vastu tahtmist, sest ta naeris salakesi ja kavalalt, ilus Dido aga valas pähklisuurusi pisaraid. Seda nähes ütles don Quijote:

«Need kaks daami olid väga õnnetud, et nad ei sündinud meie ajal, ja mina õnnetum kõigist, et ma ei sündinud nende ajal, sest kui ma oleksin nende isandatega kokku saanud, ei oleks Trooja põletatud ega Kartaago hävitatud; juba ainuüksi sellega, et ma oleksin tapnud Parise, oleksid paljud õnnetused ära jäänud.»

«Vean kihla,» ütles Sancho, «et varsti ei leidu ühtki söögimaja, kõrtsi, võõrastemaja ega habemeajamistuba, kus poleks kujutatud meie vägitegude lugu. Aga ma sooviksin, et seda maaliksid mõne teise, parema maalija käed, kui see, kes on teinud need siin.»

«Sul on õigus, Sancho,» vastas don Quijote, «sest see maalija on nagu Orbaneja, üks Ubeda maalija, kes, kui talt küsiti, mis ta maalib, vastas: «Mis välja tuleb.» Ja kui ta juhtus maalima kukke, siis kirjutas ta alla: *«See on kukk»*, et mitte keegi ei arvaks, nagu oleks see rebane. Sellelaadiline, nii näib mulle, Sancho, peab olema ka see maalija või kirjanik, sest see teeb üks välja, kes lõi selle uue don Quijote loo, mis ilmus; ta maalis või kirjutas, mis välja tuleb. Või ta on nagu üks Mauleóni-nimeline luuletaja, kes endistel aastatel pealinnas liikus ja kes kohe vastas kõigele, mis temalt küsiti. Kui temalt näiteks keegi küsis, mis tähendab *Deum de Deo**, vastas ta: «Tulgu, mis tuleb.» Aga jätame selle kõrvale ja ütle mulle, Sancho,

kas sa mõtled ka täna öösel endale säärase portsu hoope anda ja kas sa soovid, et see sünniks katuse all või lageda taeva all.»

«Jumala eest, härra,» vastas Sancho, «nende hoopide jaoks, mis ma endale anda mõtlen, on ükskõik, kas ma annan nad majas või väljal. Aga siiski tahaksin ma, et see sünniks puude vahel, sest mulle näib, et nad on nagu minu kaaslased ja aitavad mul imelisel viisil piina välja kannatada.»

«Ei, sõber Sancho, nüüd ei maksa seda ette võtta,» ütles don Quijote, «vaid selleks, et sa saaksid jõudu koguda, jätame selle asja oma küla jaoks, kuhu me jõuame hiljemalt tunahomme.»

Sancho vastas, et sündigu tema tahtmine, aga et tema omalt poolt sooviks küll lõpetada selle asja äkisti ja seni kui veski käigus on, sest viivituses peitub tihti hädaoht, sest palu jumalat ning vibuta vasarat, ja üks «säh!» on rohkem väärt kui kaks «küll saab!», ja ennem varblane peos kui toonekurg katusel.

«Aitab vanasõnadest, Sancho, jumala nimel,» ütles don Quijote, «sest näib, nagu pöörduksid sa tagasi selle juurde *sicut erat**. Kõnele lihtsalt ja selgelt, nagu ma sulle tihti olen öelnud, ja sa saad näha, kuidas see sulle kasuks tuleb.»

«Ma ei tea, mis õnnetus see mul on,» vastas Sancho, «et ma ei oska ühtki mõistlikku sõna lausuda ilma vanasõnata ega ühtki vanasõna, mis ei näiks mulle mõistlik. Aga ma parandan ennast, kui ma saan.»

Ja sellega lõppes seekord nende jutuajamine.

LXXII PEATÜKK

Sellest, kuidas don Quijote ja Sancho oma külasse jõudsid

Kogu selle päeva saatsid don Quijote ja Sancho selles külas ja võõrastemajas mööda, oodates ööd, üks selleks, et lahtisel väljal lõpule viia oma piitsutamistöö, teine, et näha selle teokssaamist, milles seisis ka tema soovi täideminek. Vahepeal tuli võõrastemajja üks reisija, ratsa, koos kolme

või nelja teenriga, kellest üks ütles sellele, kes paistis olevat nende isand:

«Siin võib teie heldus, don Alvaro Tarfe, täna lõunapuhkust pidada, võõrastemaja näib puhas ja jahe.»

Seda kuuldes ütles don Quijote Sanchole:

«Tead, Sancho, mulle näib, et kui ma sirvisin toda raamatut, kus see minu loo teine osa sees on, nägin ma möödaminnes seda don Alvaro Tarfe nime.»

«Võib küll olla,» vastas Sancho, «las ta tuleb hobuse seljast maha ja pärast küsime ta käest järele.»

Ratsanik astus maha ja perenaine andis talle alumisel korral, don Quijote toa vastas, toa, mis oli ehitud samasuguste maalitud riidetükkidega nagu need, mis olid don Quijote toas. Asja tulnud rüütel tõmbas suveriided selga ja läks võõrastemaja avarasse ja lahedasse väravaalusesse, kus kõndis don Quijote, ja küsis viimaselt:

«Kuhu läheb teie helduse tee, auline härra?»

Ja don Quijote vastas:

«Ühte külasse siin läheduses, kust ma pärit olen. Ja kuhu rändab teie heldus?»

«Mina, mu härra,» vastas rüütel, «lähen Granadasse, kus on mu kodukoht.»

«Hea kodukoht,» ütles don Quijote. «Aga öelge mulle, teie heldus, lahkesti oma nimi, sest mul on seda nii tähtis teada, et ma seda teile paari sõnaga öelda ei saa.»

«Minu nimi on don Alvaro Tarfe,» vastas võõras.

Seepeale ütles don Quijote:

«Ma arvan, et teie heldus peab kahtlemata olema seesama don Alvaro Tarfe, kes tuleb ette «La Mancha don Quijote loo» teises osas, mis on hiljuti trükitud ja ühe uue autori poolt välja antud.»

«Seesama ma olen,» vastas rüütel, «ja too don Quijote, selle loo peategelane, oli mu suur sõber, ja mina olingi see, kes ta kodukülast välja tõi või vähemalt õhutas teda minema võitlusmängudele, mis Zaragozas aset leidsid, ja kuhu ka mina läksin. Ma osutasin talle tõesti palju sõbrateeneid ja päästsin ta timuka käest, kes oleks ta selga tümitanud liigjulguse eest.»

«Ja öelge mulle, auline härra don Alvaro, kas mina olen kuidagi sarnane sellega don Quijotega, kellest teie heldus kõneleb?»

«Kindlasti mitte,» vastas võõras, «ei mingil moel.»

«Ja tollel don Quijotel,» ütles meie don Quijote, «oli kaasas Sancho Panza nimeline kannupoiss?»

«Oli küll,» vastas don Alvaro, «ja kuigi tal oli suure naljahamba kuulsus, ei kuulnud ma teda iial lausuvat ühtki nalja, mis oleks tõesti naljakas olnud.»

«Seda usun ma heameelega,» ütles nüüd Sancho, «sest naljategemine pole igamehe asi. See Sancho, kellest teie heldus kõneleb, auline härra, peab olema mõni suur kelm, tainapea ja varas üheskoos, sest tõeline Sancho Panza olen mina, kel on rohkem nalju kui vihma taevas. Ja kui teie heldus ei usu, siis tehke proovi: käige mu kannul vähemalt üks aasta, ja siis te näete, et ma pillan neid igal sammul ja sääraseid ja nii ohtralt, et enamjaolt ise teadmata, mis ma ütlen, panen ma naerma kõik, kes mind kuulavad. Ja tõeline La Mancha don Quijote, kuulus, vapper, tark ja armunud, ülekohtu heakstegija, alaealiste ja vaestelaste eestkostja, lesknaiste tugi, neitsite surm, see, kelle ainukeseks valitsejannaks on võrratu Toboso Dulcinea, on see isand siin, kes on minu peremees. Iga teine don Quijote ja iga teine Sancho Panza on pettus ja väljamõeldus.»

«Jumala eest, ma usun seda,» vastas don Alvaro, «sest teie, sõber, tegite nende paari sõnaga, mis te ütlesite, rohkem nalja kui too teine Sancho Panza kõigiga, mis ma teda kuulsin lausuvat, ja neid oli palju. Ta oli enam õgija kui hea kõneandega ja enam narr kui naljategija, ja ma ei kahtle, et nõiad, kes head don Quijotet taga kiusavad, on heaks arvanud mind taga kiusata halva don Quijotega. Aga ma ei tea, mis ütelda, sest ma võiksin vanduda, et jätsin ta ravimisele Casa del Nunciosse* Toledos, ja nüüd äkki ilmub siin see teine don Quijote, kuigi väga erinev minu omast.»

«Mina,» ütles don Quijote, «ei tea, kas ma olen hea, aga ma võin öelda, et ma pole too halb. Selle tõenduseks peate teie, armas härra don Alvaro Tarfe, teadma, et ma kogu oma eluajal pole Zaragozas käinud. Vastupidi, kuna mulle öeldi, et see väljamõeldud don Quijote viibis selle linna võitlusmängudel, ei tahtnud mina sinna minna, vaid et teha avalikuks tema vale, läksin otse Barcelonasse, mis on viisakuse talletuspaik, võõraste pelgupaik, vaeste varjupaik, vapratе isamaa, teotatute kättemaks, ustavate sõpruste meeldiv asukoht ja asendilt ning ilult ainulaadne linn. Ja kuigi sündmused, mis mulle seal juhtusid, ei tekita just heameelt, vaid ennem kurvastust, lepin ma nendega

ilma viimaseta ainuüksi sellepärast, et sain näha seda linna. Ühesõnaga, härra don Alvaro Tarfe, mina olen don Quijote La Manchast, seesama, kelle kuulsus kõlab kaugele, ja mitte too õnnetu, kes tahtis omastada mu nime ja uhkustada minu mõtetega. Palun teie heldust selle nimel, mis on rüütli kohus, olla nii lahke ja teha selle küla alkaldi ees avaldus, et teie heldus pole mind varem oma elus näinud kui nüüd ja et mina pole too don Quijote, kelleist see teine osa on trükitud, ega ole see minu kannupoiss Sancho Panza too, keda teie heldus tundis.»

«Seda teen ma suure heameelega,» vastas don Alvaro, «kuid on väga imelik näha kaht don Quijotet ja kaht Sanchot ühel ja samal ajal, nimede poolest nii sarnaseid ja tegude poolest nii erinevaid. Ja ma ütlen veel kord ning kinnitan, et ma pole näinud seda, mis ma olen näinud, ega ole minuga juhtunud seda, mis minuga on juhtunud.»

«Kahtlemata,» ütles Sancho, «peab teie heldus olema niisama nõiutud nagu armuline preili Toboso Dulcinea, ja annaks taevas, et teie heldust saaks vabastada nõidusest sellega, et mina peaksin endale jälle andma kolm tuhat ja veidi üle selle piitsahoopi, nagu ma endale tema pärast annan, sest ma annaksin need endale ilma igasugust kasu nõudmata.»

«Ma ei saa sellest hoopide asjast aru,» ütles don Alvaro.

Ja Sancho vastas talle, et see on pikk lugu, aga et ta jutustab selle talle, kui neil ehk üks tee on.

Sel ajal jõudis kätte lõunatund ja don Quijote ning don Alvaro sõid koos. Juhuslikult tuli võõrastemajja küla alkald ühe kirjutaja saatel, ja sellele alkaldile esitas don Quijote ametliku palve: oma huvide kaitseks soovivat tema, et siinviibiv rüütel don Alvaro Tarfe tunnistaks tema heldu se alkaldi ees, et ta ei tunne La Mancha don Quijotet, kes samuti siin viibib, ja et see pole too, kellest on trükitud lugu, mis kannab pealkirja: «La Mancha don Quijote teine osa», kirjutatud kellegi Avellaneda poolt, kes on pärit Tordesillasest. Alkald vormistas asja; avaldus tehti kõigi seadusenõuete kohaselt, mida säärastel puhkudel täita tuli. Selle üle rõõmustasid don Quijote ja Sancho väga, nagu oleks säärane avaldus neile väga tähtis olnud ja nagu poleks nende teod ja nende sõnad küllalt selgesti näidanud vahet mõlema don Quijote ja mõlema Sancho vahel.

Don Alvaro ja don Quijote laususid vastastikku palju

viisakusi ja teenistusvalmiduse kinnitusi, milles suur manchalane näitas oma arukust, nii et don Álvaro Tarfe vabanes täiesti eksiarvamusest, milles ta viibis, ja ta jäigi uskuma, et peab olema nõiutud, kuna ta võis nii-öelda käega katsuda kaht nii vastandlikku don Quijotet.

Õhtu jõudis kätte, nad lahkusid sealt külast ja umbes poole penikoorma järel hargnes tee kaheks: üks viis don Quijote külasse ja teine sinna, kuhu pidi sõitma don Álvaro. Selle lühikese aja jooksul jutustas don Quijote talle oma allajäämise-õnnetusest ja Dulcinea nõidumisest ning abinõust selle vastu. See kõik tekitas don Álvaros jällegi imestust, ja kaelustanud don Quijotet ning Sanchot, jätkas ta oma teed ja don Quijote enda oma.

Nad saatsid selle öö mööda puude all, et Sancho saaks võimaluse oma endakaristust teoks teha, ja ta tegigi seda samal viisil nagu eelmisel ööl, palju enam pöökpuude koore kui oma selja kulul, mida ta hoidis nii väga, et hoobid poleks peletanud sealt ära kärbestki, kui see oleks seal juhtumisi istunud. Petetud don Quijote ei jätnud arvestvahele ühtki hoopi ja leidis, et eelmise öö omadega kokku oli kolm tuhat ja kakskümmend üheksa. Näib, nagu oleks päike hästi vara tõusnud, et näha seda ohvritalitust, ning tema valgusel jätkasid nad jälle oma teed, kõneldes omavahel don Álvaro eksimusest ja sellest, kui mõistlik oli võtta temalt tunnistaja-avaldus õigusevõimu esindaja ees ja kõigi vorminõuete kohaselt.

Selle päeva ja järgmise öö rändasid nad, ilma et nendega oleks juhtunud midagi jutustamisväärset, kui mitte arvata seda, et Sancho viis lõpule oma ülesande, mille üle don Quijote südamest rõõmustas ja ootas päeva tulekut, et näha, kas ta ehk kohtab juba kuskil oma käskijannat Dulcinead vabana nõidusest. Ja kui ta oma teed jätkates kohtas mõnd naist, läks ta iga kord tunnistama, kas see pole ehk Toboso Dulcinea, sest ta uskus kindlalt, et Merlini lubadused ei või valed olla. Nende mõtete ja soovidega läksid nad ühest nõlvakust üles, kust nad silmasid oma küla, ja niipea kui Sancho seda nägi, langes ta põlvili ja ütles:

«Tee silmad lahti, oo igatsetud kodumaa, ja vaata, su juurde tuleb tagasi su poeg Sancho Panza, ja kui ta ei tule väga rikkana, siis igatahes hästi piitsutatuna. Laota oma käed laiali ja võta vastu ka oma poeg don Quijote, kes tuleb küll võidetuna võõra käsivarre läbi, aga võitjana

iseenda üle, mis tema sõnade järgi olevat kõige suurem võit, mida võib soovida. Ma toon kaasa raha, sest kui ma ka hoope sain, siis sõitsin ka toredasti ratsa.»*

«Jäta need narrused,» ütles don Quijote, «ja astume parema jalaga ees oma külasse, kus anname voli oma mõtlekujutusele ja peame aru, kuidas me oma lamburielu hakkame mööda saatma.»

Seejärel tulid nad künkast alla ja läksid oma küla poole.

LXXIII PEATÜKK

Ettetähendustest, mida don Quijote oma külasse sissesõitmisel nägi, ning muudest sündmustest, mis ehivad ja tõstavad seda suurepärast lugu

Oma külasse sisse sõites nägi don Quijote, nagu jutustab Cide Hamete, küla rehala juures tülitsemas kaht poisikest, kellest üks ütles teisele:

«Ära vaeva ennast asjata, Periquillo, sa ei näe teda kogu oma eluajal enam.»

«Kas sa panid tähele, Sancho, kuidas too poiss ütles, et sa ei näe teda kogu oma eluajal enam?»

«Noh, mis sellest siis on,» vastas Sancho, «et see poiss nii ütles?»

«Kuidas?» küsis don Quijote vastu. «Kas sa siis ei mõista, et seda minu lootuste peale üle kandes tähendab see, et ma ei saa iial enam näha Dulcinead?»

Sancho tahtis talle vastata, aga äkki nägi ta üle välja lippamas jänest, kes põgenes teda tagaajavate hurdakoerte ja küttide eest ja tuli oma hirmus otsima varju Halli jalgade vahelt ja kükitas sinna maha. Sancho püüdis ta palja käega kinni ja andis don Quijotele, kes sõnas: «*Malum signum, malum signum**: jänes põgeneb, hurdad ajavad teda taga, Dulcinea ei ilmu.»

«Teie heldus on küll imelik,» ütles Sancho. «Noh, ütleme, et see jänes on Toboso Dulcinea ja need hurdad, kes teda taga ajavad, on need kurjad nõiad, kes ta talutüdrukuks moondasid; jänes põgeneb, mina püüan ta kinni ja annan ta teie helduse võimu alla; nüüd teie hoiate teda

oma käte vahel ja kallistate teda — mis halb märk see siis on või mis halba ettetähendust võib selles leida?»

Tülitsejad poisikesed tulid jänest vaatama ja Sancho küsis ühelt poisilt, miks nad riidlevad. Poisike, kes oli öelnud, et sa ei näe teda kogu eluajal enam, vastas seepeale Sanchole, et tema oli võtnud teiselt poisilt ühe puuri kilkidega, mida ta ei mõtle talle enam iialgi tagasi anda. Sancho võttis taskust neli *cuartot**, andis need poisile puuri eest ja ulatas puuri don Quijotele, öeldes:

«Noh, näete, härra, nüüd ma purustasin ja tegin tühjaks need ettetähendused, millel ei ole meie asjadega, nagu mina oma rumalast peast arvan, rohkem tegemist kui mulluste pilvedega. Ja kui ma hästi mäletan, siis olen kuulnud meie küla kirikisandat ütlevat, et kristlastel ja tarkadel inimestel ei kõlbavat neid lapsikusi tähele panna. Ja koguni teie heldus ise ütles mulle seda mõne aja eest, tehes mulle selgeks, et kõik need ristiinimesed, kes panevad tähele ettetähendusi, on rumalad. Nii et sellepärast pole siin vaja ühti peatust teha, vaid lähme aga edasi otse oma külasse.»

Kütid jõudsid pärale, nõudsid oma jänest, ja don Quijote andis selle neile. Siis liikusid rändajad edasi ja külaserval kohtasid nad väikesel aasal kirikisandat ja bakalaureus Carrascot, kes lugesid palveid oma palveraamatuist. Tuleb tähendada, et Sancho oli heitnud oma Hallile nagu vaibaks üle sõjariistadekimbu tolle tuleleekidega kirjatud parhist rüü, mis talle hertsogi lossis oli selga pandud tollel ööl, kui Altisidora ellu ärkas. Ka oli ta eeslile pähe seadnud patukahetsejamütsi, ja seetõttu oli Hall kõige iseäralikumalt ehitud ja moondatud eesel, keda eales maailmas näha on olnud.

Kirikisand ja bakalaureus tundsid kohe mõlemad tulijad ära ning läksid neile väljasirutatud kätega vastu. Don Quijote astus hobuse seljast maha ja kaelustas neid tugevasti. Poisikesed oma ilvesesilmadega, mille eest kellelgi pole pääsu, olid juba märganud eesli mütsi ja jooksid seda vaatama, hüüdes üksteisele:

«Poisid, tulge Sancho Panza eeslit vaatama, ta on toredam kui Mingo*, ja don Quijote hobust, kes on veel kõhnem kui enne.»

Poisikeste keskel ja kirikisanda ning bakalaureuse saatel jõudsid don Quijote ja Sancho viimaks külasse ja läksid don Quijote maja poole, mille väravas nad leidsid

tema pereemanda ja õetütre, kelle kõrvu oli juba ulatunud teade ta tulekust. Samuti oli sellest teatatud Sancho naisele Teresa Panzale, kes sassis juustega ja poolpaljana, tirides kättpidi oma tütart Sanchicat, jooksis oma meest vaatama, ja nähes, et ta polnud nii kenasti mukitud, nagu tema arvates pidi olema maavalitseja, ütles:

«Kuidas sa niiviisi tuled, mees? Mulle paistab, et sa tuled jala ja oled nagu pooleldi jalutu, ja maavalitseja moodi ei näe sa küll sugugi välja.»

«Ole vait, Teresa,» ütles Sancho, «sest tihti pole sinke seal, kus on konksud, ja lähme nüüd koju, seal saad sa imeasju kuulda. Tähtis on see, et mul on kaasas raha, mis ma olen teeninud oma vaevaga ja ilma kellelegi kahju tegemata.»

«Too aga raha, armas mees,» ütles Teresa, «ja olgu see teenitud nii- või naaviisi, sest mil moel sa seda ka teenisid, ega sa ikka mingit uut pruuki maailma loonud.»

Sanchica kaelustas isa ja küsis temalt, kas ta talle midagi kaasa tõi, sest tema oli oodanud teda nagu vihma maikuus. Ta võttis isal ühelt poolt vöö küljest kinni, teiselt poolt hoidis Teresa oma meest kättpidi, Sanchica vedas eeslit — nõnda läksid nad koju, jättes don Quijote oma koju, õetütre ja pereemanda võimusesse ja kirikisanda ning bakalaureuse seltskonda.

Ilma paremat juhust või aega ootamata kutsus don Quijote otsekohe bakalaureuse ja kirikisanda kõrvale ja jutustas neile lühidalt oma kaotusest ning enda peale võetud kohustusest mitte lahkuda oma külast ühe aasta jooksul, millest ta mõtlevat täpipealt kinni pidada, ilma sellest karva võrragi üle astumata, just nii nagu on sobiv rändrüütlile, keda kohustavad rändrüütlite ordu reeglid ja kord. Ja ta lisas juurde, et oli mõelnud hakata selleks aastaks lamburiks ja otsida meelelahutust väljadel, kus ta takistamatult võivat anda voli oma armumõtetele, tegeldes voorusliku karjasetööga; ja et ta palub neid, kui neil pole just liiga palju tööd ega takista neid tähtsamad asjad, hakata lahkesti tema seltsilisteks, sest et tema ostab küllaldase hulga lambaid ja veiseid, selleks et nad võiksid kanda karjaste nime; ja ta teeb neile teatavaks, et kõige tähtsam selles asjas on juba tehtud, sest tema on neile juba valinud nimed, mis sobivad neile nagu valatud. Kirikisand palus teda öelda, missugused need on. Don Quijote vastas, et tema ise võtab endale nimeks lambur Quijotíz,

bakalaureus oleks lambur Carrascón, kirikisand lambur Curiambro ja Sancho Panza lambur Pancino. Kõik jahmusid, nähes seda don Quijote uut hullust, aga et ta neil uuesti külast ära ei läheks oma rüütlirännakutele, ja lootes, et ta selle aasta jooksul võib terveks saada, jäid nad ta hea kavatsusega nõusse, kiitsid ta hulluse tarkuseks ja pakkusid end talle kaaslasteks.

«Ja pealegi,» ütles Sansón Carrasco, «olen mina, nagu kõik teavad, väga kuulus luuletaja: ma hakkan siis kogu aeg sepitsema lamburi- või õukondlikke luuletusi, või kuidas mulle just kõige enam sobib, et lõbustada meid neis kõnnumaades, kus meil tuleb rännata. Kõige vajalikum aga, mu härrad, on see, et igaüks valiks selle lamburneiu nime, keda ta oma salmides mõtleb ülistada, ja ärgu jäägu ühtki puud, olgu see nii kõva kui tahes, millele me ei kirjutaks ega lõikaks sinna neid nimesid, nagu on kombeks armunud lamburitel.»

«Vaat see on õige,» vastas don Quijote, «kuigi mina olen vaba ettekujutatava lamburneiu nime otsimisest, sest on ju olemas võrratu Toboso Dulcinea, nende kallaste au ja hiilgus, nende väljade ehe, tõeline ilu ja kauniduse eeskuju, lühidalt, inimene, kelle arvele ma võin väga hästi kanda iga ülistuse, olgu see nii liialdatud kui tahes.»

«See on tõsi,» ütles kirikisand. «Meie aga otsime endale mõned virgad karjaneiukesed, kes meile meele järele on.»

Sellele lisas Sansón Carrasco juurde:

«Ja kui nimedest puudu tuleb, siis anname neile pildis ja trükis ilmunud lamburneidude nimed, mida maailm täis on, nagu näiteks Phyllis, Amaryllis, Diana, Flérida, Galatea ja Belisarda, sest kuna neid müüakse turgudel, siis võime neid väga hästi osta ja enda omadeks pidada. Kui minu daami või, õigemini öeldud, minu lamburneiu nimi juhtub olema Ana, siis ülistan teda Anarda nime all, ja kui Francisca, siis nimetan teda Franceniaks, ja kui Lucia, siis Lucindaks, ja sellega on kõik korras. Ja kui Sancho Panza astub sellesse vennaskonda, siis võib ta ülistada oma naist Teresa Panzat Teresaina nime all.»

Don Quijote naeris nimede kohaldamise üle, kirikuõpetaja aga kiitis väga ta kombekat ja auväärset kavatsust ning lubas uuesti olla talle seltsiliseks kogu selle aja jooksul, mis tal jääb üle oma sunduslike kohuste täitmisest. Seejärel lahkusid nad temast ja palusid ning soovitasid

tal hoolitseda oma tervise eest ning panna eriti rõhku söögi peale.

Saatus tahtis, et tema õetütar ja pereemand kuulsid nende kolme jutuajamist, ja niipea kui teised ära olid läinud, astusid nad don Quijote juurde sisse ja õetütar ütles:

«Mis see siis on, auline onu? Nüüd, kus me arvasime, et te tulite päriselt koju ja mõtlete siin elada rahulikku ja auväärset elu, tahate teie asuda uutele eksirännakutele ja hakata mängima mängu «Lambrik, kes sa tuled, lambrik, kes sa lähed». Kõrs on vile tegemiseks tõepoolest juba liiga kõva.»

Pereemand lisas sellele juurde:

«Ja kas teie heldus suudab taluda väljadel suvist lõunakuuma, talvist öökülma ja huntide ulgumist? Kindlasti mitte, sest see on tugevate inimeste tegevus ja amet, kes on karastatud ja kasvatatud säärase töö jaoks juba peaaegu mähkmetest saadik. Kui valida kahe halva vahel, siis on parem olla rändrüütel kui lambur. Tõesti, härra, võtke mu nõu kuulda, ma ei anna seda teile mitte purjuspäi, vaid kaine mõistusega, ja olles viiskümmend aastat maailmas ära elanud; jääge koju, hoolitsege oma majapidamise eest, käige sagedamini pihil, aidake vaeseid, ja tulgu minu hinge peale, kui kõik hästi ei lähe.»

«Vaikige, lapsed,» vastas don Quijote neile, «ma tean ise, mis mul teha on. Viige mind voodisse, sest ma ei tunne end päris hästi, ja olge kindlad, et alati, olgu rändrüütlina või lamburina, kannan ma teie vajaduste eest hoolt, nagu te seda ka tegudes näha saate.»

Ja head lapsed — kahtlemata olid nad seda —, pereemand ja õetütar, viisid ta voodisse, kus nad talle süüa andsid ja hoolitsesid ta eest nii hästi kui vähegi võimalik.

LXXIV PEATÜKK

Sellest, kuidas don Quijote haigeks jäi, tema testamendist ja tema surmast

Kuna miski siin ilmas ei ole igavene, vaid kõik läheb oma algusest kuni viimase lõpuni languse poole, iseäranis inimeste elu, ja kuna don Quijote elu polnud saanud taevalt eesõigust kinni pidada oma käiku, siis jõudis kätte ta lõpp ja ta ots, ning temale täiesti ootamatult. Sest olgu kurbuse tõttu, mida talle tekitas tema kaotus, või oli taevas seda nõnda määranud, igatahes sai ta palaviku, mis hoidis teda kuus päeva voodis, ja selle aja kestel külastasid teda tihti ta sõbrad kirikisand, bakalaureus ja habemeajaja, tema hea kannupoiss Sancho Panza aga ei lahkunud ta peatsist. Sõbrad arvasid, et teda hoiab säärases seisukorras kurvastus kaotuse üle ja selle üle, et polnud täide läinud ta soov Dulcinea vabanemise ja pääsemise kohta nõidusest, ja nad püüdsid igal võimalikul viisil teda lõbustada. Bakalaureus soovitas tal julgust koguda ja voodist üles tõusta, et alustada oma lamburitegevust, mille jaoks tema olevat juba kirjutanud ekloogi, mis löövat üle kõik Sannazaro värsid, niipalju kui ta neid on kirjutanud; samuti olevat ta ostnud oma raha eest ühelt Quintanari karjapidajalt kaks toredat koera karja hoidmiseks, ühe nimi olevat Barcino ja teise nimi Butrón. Aga sellest hoolimata ei saanud don Quijote kurbusest üle.

Ta sõbrad kutsusid arsti, kes ta läbi vaatas, eriti rahule ei jäänud ja ütles, et igaks juhuks hoolitsegu ta oma hinge päästmise eest, sest ihu olevat hädaohus. Don Quijote kuulas seda rahuliku meelega, aga nõnda ei kuulanud seda pereemand, õetütar ja kannupoiss, kes hakkasid haledasti nutma, nagu näeksid nad teda juba surnult enda ees. Arsti arvamine oli, et kurvameelsus ja kibestumine teevad talle lõpu. Don Quijote palus, et teda üksi jäetaks, sest ta tahtvat veidi magada. Nii tehti, ja ta magas ühe hooga, nagu öeldakse, üle kuue tunni, nii et pereemand ja õetütar arvasid juba, et ta lahkub magades. Öeldud aja järel ärkas ta ja hüüdis valju häälega:

«Kiidetud olgu kõigevägevam jumal, kes mulle nii suurt head on teinud! Tõesti, ta halastusel ei ole piire ega suuda seda vähendada ega takistada inimeste patud.»

Õetütar kuulas tähelepanelikult onu sõnu, ja need näisid

talle mõistlikumad, kui tal muidu viisiks oli lausuda, vähemalt selle haiguse kestel, ja ta küsis temalt:

«Mis te kõnelete, auline onu? On see midagi uut? Mis halastus see on ja missugused inimeste patud?»

«Ma kõnelen sellest halastusest, õetütar,» vastas don Quijote, «mida jumal praegusel silmapilgul minu vastu on üles näidanud ja mida, nagu ma ütlesin, ei takistanud mu patud. Mu mõistus on nüüd selge ja vaba neist teadmatuse ähmastest varjudest, mida temale heitis nende jälestusväärsete rüütliromaanide õnnetu ja alatine lugemine. Nüüd ma mõistan, kui rumalad ja petlikud nad on, ja mul on kahju ainult sellest, et see selge arusaamine tuli nii hilja ja mul ei jää enam aega seda viga heaks teha teiste raamatute lugemisega, mis annaksid hingele valgust. Ma tunnen, õetütar, et mu surm on ligidal, ja ma tahaksin surra nii, et inimesed ei peaks mu elu liiga halvaks ja mulle ei jääks hullu kuulsus, sest kuigi ma seda olen olnud, ei tahaks ma kinnitada seda tõde oma surmaga. Kutsu, mu armas, mu head sõbrad kirikisand, bakalaureus Sansón Carrasco ja habemeajaja meister Nicolás siia, sest ma tahan pihtida ja testamendi teha.»

Aga sellest vaevast pääses õetütar nende kõigi kolme sisseastumise tõttu. Niipea kui don Quijote neid silmas, ütles ta:

«Õnnitlege mind, mu armsad härrad: ma pole enam don Quijote La Manchast, vaid Alonso Quijano, kellele mu elukombed tõid hüüdnime Hea. Nüüd olen ma Gallia Amadísi ja kogu ta järeltulijate lõpmatu parve vaenlane; nüüd vihkan ma kõiki jumalavallatuid rändrüütlite lugusid, nüüd tunnen ma oma rumalust ja hädaohtu, millesse nende lugemine mind viis, nüüd olen ma jumala halastuse tõttu omaenda kahju läbi targaks saanud ja jälestan neid.»

Kui teised kolm kuulsid teda niiviisi kõnelevat, arvasid nad, et mõni uus hullus on tema üle võimust võtnud. Ja Sansón ütles talle:

«Nüüd, härra don Quijote, kus meil on teateid, et armuline preili Dulcinea on nõidusest vabaks saanud, tulete teie niisuguse jutuga? Ja nüüd, kus me juba nii ligidal oleme sellele, et lamburiteks hakata ja elu mööda saata lauldes nagu mõned vürstid, tahate teie hakata üksiklaseks? Taeva pärast, vaikige, võtke aru pähe ja jätke tühjad jutud.»

«Senised jutud,» vastas don Quijote, «mis on tõesti mulle

kahjuks tulnud, pöörab minu surm taeva abiga minu kasuks. Ma tunnen, mu härrad, et surm läheneb kiiresti. Jätame naljad kõrvale ja tooge mulle vaimulik, kes mind pihile võtaks, ja notar, kes mu testamendi teeks, sest säärasel otsustaval silmapilgul ei tohi inimene oma hingega nalja heita. Ja seepärast palun ma, et senikaua kui kirikisand mind pihile võtab, saadetagu notari järele.»

Nad vaatasid üksteisele otsa, imestades don Quijote sõnade üle, ja kuigi nad veel kahtlesid, kaldusid nad teda uskuma. Üheks tunnismärgiks, mis nende arvates näitas, et ta surm on ligidal, oli see äkiline muundumine, sest juba öeldud sõnadele lisas ta juurde veel teisi, nii ladusaid, nii kristlikke ja nii mõistlikke, et neil kadus igasugune kahtlus ja nad jäid uskuma, et ta on terve mõistuse juures.

Kirikisand palus teistel välja minna, jäi temaga üksi ja võttis ta pihile. Bakalaureus läks notari järele ja tuli natukese aja pärast tagasi ühes temaga ja Sancho Panzaga; Sancho oli juba bakalaureuse käest kuulnud, missuguses seisukorras ta isand on, ja nüüd, leides pereemanda ja õetütre nutmas, läks ta meel haledaks ja nutt tikkus talle peale. Pihtimine lõppes ja kirikisand tuli välja, öeldes:

«Alonso Quijano Hea sureb tõesti ja on tõesti terve mõistuse juures. Me võime nüüd sisse minna, et ta oma testamendi teeks.»

See teade andis hirmsa tõuke pereemandale, õetütrele ja heale kannupoisile Sancho Panzale, nii et nende veekalkvel silmist purskusid pisarad ja rinnast vallandusid rasked ohked, sest tõepoolest, nagu juba mitu korda on öeldud, sel ajal, kui don Quijote oli lihtsalt Alonso Quijano Hea, ja ka sel ajal, kui ta oli La Mancha don Quijote, alati oli ta lahke iseloomuga ja meeldiva olekuga ja seepärast armastasid teda mitte ainult tema kodused, vaid kõik, kes teda tundsid. Notar astus ühes teistega tuppa, ja seejärel kui ta oli kirjutanud testamendi sissejuhatava osa, korraldas don Quijote oma hingeasjad kõigi nõutavate kristlike kombetäitmise kohaselt, ja päranduspunktide juurde jõudes ütles:

«*Item**, minu tahtmine on, et Sancho Panzalt, kelle ma oma hulluses oma kannupoisiks tegin, ei nõutaks teatud rahasummat, mis ta käes on, ega päritaks temalt mingit aru, sest tema ja minu vahel olid mõnesugused arved ja õiendused; kui tal aga midagi peaks üle jääma, seejärel

kui ta on tasunud endale, mis ma talle võlgu olen, siis olgu ülejääk, mis kindlasti on väga väike, tema oma, ja mingu see talle kasuks. Ja kui ma hulluna aitasin kaasa selleks, et talle anti saare valitseja koht, siis nüüd, targana, annaksin talle, kui ma saaksin, kuningriigi valitseja koha, sest ta iseloomu lihtsus ja ta ustav süda on seda väärt.»

Ja Sancho poole pöördudes ütles ta:

«Anna mulle andeks, sõber, et pakkusin sulle juhust näida niisama hulluna nagu mina, ahvatledes sind langema eksitusse, millesse mina olin langenud, nagu oleks maailmas olnud ja oleks olemas rändrüütleid.»

«Ah,» vastas Sancho nuttes, «ärge surge, teie heldus, mu armas härra, vaid võtke mu nõu kuulda ja elage palju aastaid, sest kõige suurem hullus, mis inimene selles elus teha võib, on surra niisama, asja eés, teist taga, ilma et keegi teda tapaks või kellegi muu, kui ainult raskemeelsuse käed talle lõpu teeksid. Kuulge, ärge olge laisk, tõuske voodist üles ja lähme väljale karjaste riietes, nagu meil on kokku lepitud. Võib-olla leiame mõne põõsa taga armulise preili donja Dulcinea nõidusest nii vabana, et aina vaata! Kui te surete kurvastusest selle üle, et teid võideti, siis veeretage süü minu peale ja ütelge, et ma olin Rocinante sadulavöö halvasti kinnitanud ja sellepärast te kukkusitegi; pealegi on teie heldus oma rüütliromaanides kindlasti lugenud, kui harilik asi see on, et üks rüütel teise maha paiskab ja see, kes täna jääb alla, on homme võitja.»

«Nii see on,» ütles Sansón, «ja tubli Sancho Panza kõneleb neist asjust väga õigesti.»

«Tasa, tasa, härrased,» ütles don Quijote, «tänavu pole enam linde mullustes pesades! Ma olin hull ja nüüd olen tark; olin La Mancha don Quijote ja nüüd olen, nagu ma ütlesin, Alonso Quijano Hea. Peaks mu õiglane kahetsus mulle teie helduste lugupidamise tagasi tooma, ja jätkaku nüüd härra notar. *Item*, ma pärandan kogu oma vara täielikult oma õetütrele Antonia Quijanale, kes siin juures viibib, tingimusel et enne eraldataks sellest kõige sobivamal viisil summa, mis on vajalik nende pärandusmääruste täitmiseks, mis ma teen; ja kõigepealt soovin ma, et tasutaks palk, mida ma võlgnen oma pereemandale selle aja eest, mis ta mind on teeninud, ning peale selle antaks talle kakskümmend tukatit kleidi jaoks. Ma jätan oma testamenditäitjaiks kirikisanda ja härra bakalaureuse

Sansón Carrasco, kes siin juures viibivad. *Item*, minu tahtmine on, et kui mu õetütar Antonia Quijana peaks soovima mehele minna, et ta siis läheks niisugusele mehele, kelle kohta on enne saadud andmeid, et ta ei tea, mis asjad on rüütliromaanid; ja juhul kui tehakse kindlaks, et ta seda teab, ja minu õetütar siiski peaks tahtma temale minna ja lähebki, siis kaotab ta kõik, mis ma talle olen pärandanud, ja mu testamenditäitjad võivad kulutada päranduse heategevaks otstarbeks oma äranägemise järgi. *Item,* ma palun nimetatud härrasid, oma testamenditäitjaid, et kui õnnelik juhus peaks laskma neid saada tuttavaks autoriga, kes öeldakse olevat kirjutanud ühe loo, mis liigub rahva keskel ringi pealkirja all «La Mancha don Quijote vägitegude teine osa», siis palugu temalt minu nimel südamest andeks, et mina, ilma seda kavatsemata, andsin talle põhjust kirjutada nii palju ja nii suuri rumalusi, nagu tema seal kirjutab, sest ma lahkun sellest elust, tundes südametunnistuse piina, et ma andsin talle tõuke nende kirjutamiseks.»

Sellega lõpetas ta oma testamendi, ja kuna talle minestus peale tuli, sirutas ta end täies pikkuses oma voodis välja. Kõik sattusid ärevusse ja ruttasid talle appi, ja kolme päeva jooksul, mis ta veel pärast testamendi tegemist elas, kaotas ta väga sageli teadvuse. Kogu maja oli ärevuses, aga sellest hoolimata õetütar sõi, pereemand rüüpas oma klaasikesed ja ka Sancho Panza ei teinud endale kurvastamisega liiga, sest see, et midagi päritakse, kustutab või vaigistab pärijas kurbusetunnet, mida loomulikult kutsub välja surnu. Lõpuks jõudis don Quijote viimne tunnike, seejärel kui ta kõik sakramendid oli saanud ja paljude ning mõjuvate sõnadega ära neednud rüütliromaanid. Notar viibis kohal ja ütles, et ta polnud iial üheski rüütliromaanis lugenud, et mõni rändrüütel oleks surnud oma voodis nii rahulikult ja nii kristlikult nagu don Quijote, kes juuresolijate kahetsuse ja pisarate saatel hinge heitis, see tähendab, suri. Seda nähes palus kirikisand notarit anda talle tunnistus, et Alonso Quijano Hea, tavaliselt nimetatud La Mancha don Quijoteks, on lahkunud ajalikust elust ja surnud loomulikku surma, ja ta ütles, et säärast tunnistust paluvat ta selleks, et võtta igalt teiselt autorilt peale Cide Hamete Benengeli võimalus don Quijotet petlikult ellu äratada ja kirjutada lõpmatuid lugusid ta vägitegudest. Säärane oli La Mancha teravmeelse

hidalgo lõpp, kelle kodukohta Cide Hamete ei tahtnud täpselt üles anda, et lasta kõiki La Mancha paikkondi ja külasid võistelda tema lapsendamise ja omakspidamise pärast, nagu võistlesid seitse Kreeka linna Homerose pärast.

Me ei too siin ette Sancho, don Quijote õetütre ja pereemanda nuttu ega uusi hauakirju ta haual peale järgmise, mille kirjutas talle Sansón Carrasco:

Puhkab siin hidalgo kange,
kelle vaprus võrratu,
kelle elu oli range,
surmalegi võitmatu,
kuigi surma sülle langes.

Elust vaevalt miskit hoolis,
sellest ainult tühja noolis,
oli kolliks, peletiseks,
kuid sai õnne osaliseks:
hullult elas, targalt koolis.

Ja ülitark Cide Hamete ütles oma sulele: «Siia, selle konksu ja vasktraadi külge jäid sa rippuma, mu suleke — mä ei tea, kas oled sa hästi või halvasti teritatud —, ja siin elad sa pikki aastasadu, kui mitte mõned jultunud ja petislikud jutukirjutajad sind maha ei võta, et sind rüvetada. Aga enne kui nad sind puudutavad, võid neid hoiatada ja neile öelda nii mõjuvalt, nagu sa vähegi oskad:

Kuulge, kuulge, kelmikesed,
ärgu puutugu mind keegi —
ülesanne, kuningas,
oli varutud vaid mulle.*

Ainult minu jaoks üksi sündis don Quijote ja mina tema jaoks; tema oskas tegutseda ja mina kirjutada. Ainult meie kahekesi kuulume kokku, tolle väljamõeldud Tordesillase kirjaniku kiuste, kes julges või veel julgeb jämeda ja halvasti teritatud jaanalinnusulega kirja panna minu vapra rüütli vägitegusid, sest see koorem pole tema õlgade jaoks ega see aine tema tardunud vaimu jaoks. Kui sa peaksid juhuslikult teda tundma õppima, siis hoiata teda, et ta laseks don Quijote väsinud ja juba kõdunenud luudel hauas puhata ega hakkaks teda viima, kõigi surma seaduste kiuste, Vana-Kastiiliasse*, sundides teda hauast välja tulema, kus ta tõesti ja tõeliselt lamab oma täies

pikkuses, võimetu ette võtma kolmandat teekonda ja uut väljasõitu. Sest selleks, et pilgata kõiki neid teekondi, mis nii paljud rändrüütlid on ette võtnud, aitab neist kahest, mis tema tegi nii suureks lõbuks ja heameeleks kõigile inimestele, kelle kõrvu nad ulatusid, niihästi siin kui võõrastes maades. Sellega täidad sa oma ristiinimese-kohuse, andes head nõu sellele, kes sulle halba soovib, ja mina olen rahul ning uhke, et olin esimene, kes maitses oma kirjutuste vilja, nagu oli soovinud, sest mul polnud muud sihti kui äratada inimestes vastumeelsust rüütliromaanide võltside ja rumalate lugude vastu, ja minu tõepärase don Quijote loo tõttu need romaanid juba vanguvadki ja kahtlemata langevad ka päriselt. *Vale.*»

SELGITAVAID MÄRKUSI

Lk. 5.

Pühendus krahv Lemosele. — Don Pedro Fernández de Castro, krahv Lemos (1576—1622), tähtis aukandja, tolle aja tuntud metseen.

...oma komöödiaid... — Need ilmusid pealkirja all «Ocho comedias y ocho entremeses nuevos nunca representados» («Kaheksa komöödiat ja kaheksa uut vahenäidendit, mida pole iial ette kantud») 1615. a., veidi enne «Don Quijote» II osa ilmumist. Nimetus «komöödia» ei tähendanud ainult naljamängu, vaid näidendit üldse, kus esines niihästi koomilisi kui traagilisi elemente. *Entremeses* (intermeediumid, vahemängud) olid koomilise sisuga lühinäidendid rahvaelu ainetel, mida kanti ette komöödiate vaatuste vahel.

Lk. 6.

«Pärsilese ja Sigismunda eksirännakud»... — See romaan ilmus pärast Cervantese surma.

Deo volente (lad. k.) — 'jumala abiga'.

Tulgu Teie Hiilgus tagasi... — Krahv Lemos, kes oli Napoli asekuningas (1610—1615), pidi varsti tulema tagasi Madridi, et asuda Itaalia Asjade Erinõukogu esimehe kohale.

Lk. 7.

...sajatusi ja sõimu teise «Don Quijote» autori kohta... — 1614. a., enne kui Cervantes jõuab avaldada oma «Don Quijote» järje, ilmub Tarragonas «Don Quijote» II osa, mille autorina on märgitud Tordesillasest pärit litsentsiaat Alonso Fernández de Avellaneda. Seda nime on peetud varjunimeks, igatahes pole suudetud tõelist autorit kindlaks teha.

...mitte aga kõige ülevamas sündmuses... — Mõeldud on Lepanto lahingut 1571. a., kus Cervantes sai haavata, mille tagajärjel ta vasak käsi jäi liikumatuks.

Lk. 8.

...kui ta pealegi kuulub veel Püha Inkvisitsiooni teenrite hulka. —

Arvatavasti vihje Lope de Vegale, kes oli hakanud vaimulikuks ja oli seotud Püha Inkvisitsiooniga.

... et ta ütleb mu novellid olevat enam satiirilised kui õpetlikud ... — Cervantes andis oma novellikogu välja 1613. a. pealkirja all «Novelas ejemplares» («Õpetlikud novellid»).

Lk. 9.

... kuulsat intermeediumi «Perendenga»... — Kaasaegne lühinäidend, mille kohta pole midagi lähemat teada.

... elagu minu jaoks mu isand Veinticuatro... — Veinticuatro — 'kakskümmend neli', s. t. linnanõunik, üks linnavalitsuse kahekümne neljast liikmest.

Ja elagu Toledo kõrgeaulise peapiiskopi Don Bernardo de Sandoval y Rojase ülim armulikkus... — Bernardo de Sandoval y Rojas oli krahv Lemose kõrval üks Cervantese soosijaid.

... kui on tähti Mingo Revulgo salmides... — «Las coplas de Mingo Revulgo» on satiiriline poeem 15. saj-st, suunatud kuningas Enrique IV vastu. Koosneb 394 kaheksasilbilisest värsist.

Lk. 10.

... ja «Galatea» teist osa. — Seda ei avaldanud Cervantes iial.

Lk. 13.

... ei kuningale ega vankrile... — Ni rey ni roque — 'ei kuningas ega vanker', ütlus malemängu terminite alusel, mis tähendab: mitte keegi, mitte ükski inimene.

... kes oli röövinud talt sada doblat ja ta kiirejalgse muula. — Vihje ühele kaasaegsele romaanile.

Lk. 18.

... nagu jutustab Turpin oma «Kosmograafias». — Turpinile pole iial omistatud mingit «Kosmograafiat», vaid siinmainitud on Ariosto «Raevunud Orlando» kangelased.

Lk. 19.

... et loos, kus jutustatakse... — Vihje Luigi Pulci (15. saj.) itaaliakeelsele poeemile, mis tõlgiti vabalt hispaania keelde 1550. a. paiku.

Lk. 20.

... ära teenis ustava sõprusega oma sõbra vastu. — Otsides oma isanda Daniel d'Almonte laipa, sai Medoro ise haavata ja jäeti surnu pähe maha («Raevunud Orlando»).

... on üks kuulus Andaluusia luuletaja... nendest laulnud, ja teine kuulus... Kastiilia luuletaja on laulnud ta ilust. — Andaluusia luuletaja oli Luis Barahona de Soto, kes kirjutas «[illegible] lágrimas de Angélica» («Angélica pisarad») (1586). Kastiilia luuletaja oli Lope de Vega, kes kirjutas «La hermosura de Angélica» («Angélica ilu») (1602).

Lk. 22.

... ja mitu pealinna alkaldi. — Pealinna alkaldid olid keskvalitsuse

poolt määratud keskvõimu esindajad linnades. Madridis oli hulk halduseameteid, mida täitsid alkaldid. Alkald tavalises tähenduses — linna või küla omavalitsuse juht, kes täitis ka kohtuniku kohuseid.

Lk. 23.

... quando caput dolet, etc. — Quando caput dolet, caetera membra dolent (lad. k.), 'kui valutab pea, valutavad ka muud liikmed' (Hippokratese ütlus).

Lk. 24.

Jugada — maatükk, mida üks paar härgi ühe päevaga üles künnab.

Lk. 25.

... et maurid on suured berengena sõbrad. — Sancho muudab Benengeli nime Berengenaks. Viimane sõna tähendab Lõuna-Hispaanias väga levinud köögivilja baklažaani (*solanum melongena*).

Lk. 26.

Kuigi bakalaureuse nimi oli Sansón... — Sansón on Simsoni hispaaniakeelne kuju.

Lk. 31.

... kõnekäändu õlgedest ja heintest. — Hispaania kõnekäänd, mis täielikult kõlab: olgu kas või õlgi ja heinu mu kõht täis.

... mille võivad moodustada kõik Tostado teosed. — El Tostado hüüdnime kandis Avila piiskop don Alonso de Madrigal (15. saj. keskpaik), kelle haruldane viljakus kirjanikuna oli muutunud kõnekäänuks.

Lk. 32.

... aliquando bonus dormitat Homerus... (lad. k.) — 'vahel tukastab meisterlik Homeroski'.

... stultorum infinitus est numerus... (lad. k.) — 'rumalate arv on lõpmata suur'.

... ilma et see oleks kuskilt nähtavale ilmunud. — Cervantes ei olnud unustanud nimetamast mitte eesli varast (ta ütleb selgesti, et see oli Ginés de Pasamonte), vaid unustab õigel kohal nimetamast vargust. Üldse esineb tal selles asjas järjekindlusetust.

Lk. 33.

... vits tal hobuse jalgade vahelt ära too kuulus Brunelo-nimeline rõõvel. — Episood «Raevunud Orlando» 27. laulust.

Lk. 36.

... Santiago ja tungi peale, Hispaania! — Hispaanlaste muistne sõjahüüd.

Lk. 37.

... kuna nimi sisaldab seitseteist tähte... — Toboso Dulcinea nime hispaaniakeelne kuju Dulcinea del Toboso koosneb seitsmeteistkümnest tähest.

Lk. 41.

Aga kuningad lähevad sinna, kuhu seadused tahavad. — Teresa pöörab ümber kõnekäänu: seadused lähevad sinna, kuhu kuningad tahavad.

Manto — pikk avar riie või loor, mille naised võtsid ülle nagu mantli.

Lk. 42.

Mis on kruusal ... — Cascafo tähendab hispaania keeles 'kruus'.

... *nagu tahtis minna infanta donja Urraca* ... — Mitmed rahva hulgas levinud vanad romansid rääkisid infanta donja Urracast, kes polnud oma isalt Kastiilia kuningalt Fernando I-lt (surn. 1065) midagi päranduseks saanud, sest see oli jaganud oma riigi kolme poja vahel. Urraca ähvardas minna seiklema mööda ilma ja tegema äri oma kehaga; sellest saadud raha aga ohverdada palveteks isa hinge eest.

Lk. 46.

Sambenito — lühike kollane mantel suure punase ristiga rinnal; pandi selga neile, kellele inkvisitsioon määras karistuseks avaliku patukahetsuse.

Lk. 48.

... *nagu ütleb meie suur kastiilia luuletaja* ... — Garcilaso de la Vega (1503—1536). Tsiteeritud värsiread on võetud eleegiast, mis on kirjutatud Alba hertsogi venna don Bernardino de Toledo surma puhul.

Lk. 52.

Bene quidem (lad. k.) — 'väga hea'.

Lk. 57.

... *ei mäleta hästi neid meie luuletaja salme* ... — Mõeldud on Garcilaso de la Vegat.

Lk. 59.

... *kannab Kõigi Pühakute kiriku nime.* — See on Pantheon, mille esialgsel kujul laskis ehitada Agrippa 27. a. e.m.a. Jupiteri ja kõigi jumalate auks. Hiljem muudeti see kristlikuks kirikuks ja pühendati kõigile pühakuile.

Lk. 60.

... *mida nüüd nimetatakse Püha Peetruse Nõelaks* ... — Egiptuse obelisk, mis pandi Püha Peetruse kiriku vastu. Don Quijote kordab siin rahvapärimust sellest, nagu oleks mainitud obeliski alla maetud Julius Caesari tuhk.

Lk. 65.

Prantslased, ei käinud hästi / Roncesvalleses te käsi. — Algusread ühest vanast väga populaarsest romansist.

... *võiks ta laulda Calainose romanssi* ... — Samast ajast pärinev romanss maur Calainosest, kes lõi maha Balduini ja kelle tappis Roland.

Lk. 68.

... *«te saadik olete, mu sõber, ei süüd teil' mingit anda või».* — Tsiteerib ühest vanast romansist Bernardo del Carpio kohta, mida hiljem kordavad mitu teist romanssi ja mis on saanud väga populaarseks.

Lk. 70.

... *märgiks ta punasega nagu ülikooli nimestikud* ... — Ülikoolides pandi välja teadusliku kraadi taotlejate nimekirjad, kus edukate kandidaatide nimed olid märgitud punasega.

Lk. 74.

... *ja asusid teele Zaragoza poole* ... — Cervantes tahtis oma kangelast tõesti Zaragoza võitlusmängudele viia, aga kui ta nägi, et plagieerija Avellaneda oli lasknud teda neil võitlusmängudel viibida, muutis ta oma kavatsust, nagu on näha ptk. LIX.

Lk. 83.

... *roog piigiks muutub hõlpsasti* ... — Need värsid on võetud Ginés Pérez de Hita teosest «Granada sisesõdade ajalugu» (1595).

Sõbralt sõbrale lutikas silma ... — Arvatavasti riida väga vanast ballaadist.

... *elevantidelt kombekuse ja hobustelt ustavuse.* — Siin kordab Cervantes peaaegu täielikult Plinius Vanemat.

Lk. 93.

Vandaalia — Andaluusia endine nimi.

Giralda — suur pronksist tuulelipp Sevilla katedraali kõrge torni otsas, püstitatud 1568. a.

... *Guisando Härgade nimelised kivid* ... — Seda nime kannavad viis vormitut kivimürakat Guisando külas (Ávila ringkond).

... *käskis ta mul ennast heita Cabra kuristikku* ... — Sügav kuristik Cabra küla lähedal (Córdoba provintsis), mida ebausklikud pidasid üheks põrgu sissekäiguks.

Lk. 94.

... *kuivõrra võidetul on kuulsus suurem* ... — Need read on võetud A. de Ercilla «La Araucanast» (1597), aga veidi muudetud.

Lk. 96.

... *kindlasti ei ulatu see üle kahe naela vaha* ... — See oli tavaline trahv, mis määrati vaimulike vennaskondade liikmeile vennaskonna määruste rikkumise eest.

Lk. 112.

... *pro pane lucrando* ... (lad. k.) — 'et endale leiba teenida'.

Lk. 113.

Est Deus in nobis, etc. — *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo* (lad. k.) — 'meis on jumal, kelle toimel me süttime' (Ovidius, «Fasti», VI r.).

... on valmis laskma end pagendada Pontose saartele. — Vihje Ovidiusele, kes pagendati mitte saartele, vaid Pontose (Musta mere) läänerannikule.

... millesse ei löö välk... — Vanal ajal arvati (ka Plinius jagas seda arvamust), et loorberipuusse välk ei löö.

Lk. 119.

... koerakesega mõõk... — Seda märki kandsid kuulsa Toledo relvasepa Julián del Rey (16. saj.) tehtud mõõgad.

Lk. 122.

... olgu oma ilusate livreedega... — Livree oli ühtlane kostüüm, mida kandsid rüütlite kadrillid turniiridel.

Lk. 124.

... mis rõõmu toob vaid siis, kui jumal tahab! — Need on Garcilaso de la Vega värsid.

Lk. 136.

... ei saa ju ometi sundida sayagolast kõnelema nagu toledolane... — Sayagoks kutsuti piirkonda Zamora ja Ciudad Reali vahel; selle asukad kandsid lihtsat, jämedast riidest rüüd *sayo* ja rääkisid rohmakat maakeelt. Toledo elanikke peeti puhta ja eeskujuliku kastiilia keele kõnelejaks.

Zocodover — vana väljak Toledos, hulkurite, kaardimängijate jms. eelistatud viibimispaik.

Majalahonda — väike küla kuue või seitsme penikoorma kaugusel Madridist.

Lk. 156.

Magdaleena ingel — tuulelipp Püha Magdaleena kiriku kellatornil Sevillas.

... «Täiendus Vergilius Polydoruse juurde»... — Polidoro Vergilio — itaalia õpetlane, kes avaldas omal ajal kuulsa traktaadi «De rerum inventoribus» («Leiutustest») (1499).

Lk. 159.

Prantsuse kalju — imettegev jumalakuju, mis olevat leitud Prantsuse kalju nimelisel mäel Salamanca provintsis; leiukohale ehitati dominikaani klooster.

Gaeta kolmainus — seda nime kannab kabel ja klooster, mille laskis ehitada Aragóni kuningas Fernando V ühe neeme tippu Gaeta ligidal.

Lk. 162.

... sest ma olen Montesinos ise... — Montesinos on vana romansikangelane, üks Prantsusmaa kaheteistkümnest peerist, Durandarte nõbu.

... nagu sõber oli teda käskinud surma silmapilgul. — Durandarte oli ka Prantsusmaa peer, kes romansside järgi tapeti Roncesvallese

lahingus, ja surres Montesinose käte vahel, palus tal lõigata süda rinnust ning viia see tema daamile Belermale.

Lk. 164.

... tuleb... jälle välja ja näitab end seal, kus päike ja inimesed teda näevad. — Guadiana jõgi voolab kohati maa all. Jõe ja tema lisajõgede, nn. Ruidera järvede kohta on olemas legend, mida Cervantes kasutab don Quijote jutustuses Montesinose koopast.

Lk. 169.

Fúcar — saksa kuulsate kaupmeeste ja pankurite suguvõsa Fuggeri hispaaniapärane nimevorm.

Lk. 170.

... kui seda tegi Portugali infant don Pedro... — Don Pedro, Enrique Meresõitja vend, oli asunud rännakule 1424. a. ja käis neljas maailmajaos, nagu märgib raamat tema rännakuist, mis tõlgiti hispaania keelde 1595. a. Rahvasuu on neljast maailmajaost teinud seitse.

Lk. 172.

Õht vürsti ma tunnen... — Cervantes vihjab oma protežeerijale krahv Lemosele, kellele ta pühendas «Don Quijote» II osa, nagu varem oli pühendanud ka oma «Õpetlikud novellid».

Lk. 175.

Espilorcería — itaaliakeelne sõna *spilorceria* ('ihnsus') hispaania keelde mugandatud vorm.

Lk. 177.

Regidor — linna või küla omavalitsuse liige.

Lk. 185.

... operibus credite et non verbis... (lad. k.) — 'Uskuge tegusid, mitte sõnu'.

Kõik jäid vait, tyroslased ja troojalased... — See oli «Aeneise» teise laulu algus: *Conticuere omnes* jne., nii nagu selle tõlkis *Gregorio* Hernández de Velasco, kelle versioon trükiti esmakordselt 1557. a.

Lk. 186.

... kes juba unustanud Melisendra. — Need värsid kui ka järgnev värsstsitaat on võetud vanadest romanssidest, kus räägitakse Gaiferose ja Melisendra loost.

Lk. 188.

Chirimía — klarnetiga üsna sarnane vanaaegne puupuhkpill.

Lk. 197.

Kellaküla — arvatakse olevat väikelinn Espartinas Sevilla ringkonnas.

Kastrulinoolijad — arvatavasti Valladolidi elanikud.

Baklažaanisõõjad — Toledo elanikud, kes väga armastasid baklažaane süüa.

Valaskalad — Madridi elanike hüüdnimi.

Seebikeetjad — arvatavasti Sevilla elanikud, kus oli palju seebivabrikuid.

Lk. 200.

... per signum crucis ... (lad. k.) — 'ristimärgi'.

Lk. 203.

... tungi ... rüütlilugude mare magnum'isse ... — *Mare magnum* (lad. k.) — 'suur meri'.

... mesi ei ole ... — Mesi ei ole eesli suu jaoks (hispaania kõnekäänd).

Lk. 216.

... võite oodata ainult tääsa. — Tääs on hispaania keeles *higa*, mis tähendab ka viigimarja; see seletab Sancho ütluse.

Lk. 230.

... kõrvu seada Orianade, Alastrajareade, Madásimatega ... — Oriana oli Gallia Amadísi armsam, ka ülejäänud olid rüütlilugudes esinevad daamid.

Lk. 232.

... ja Hispaania Cava tõttu ... — Cavaks nimetasid maurid Juliáni tütart Florindat, kes olevat olnud selle põhjuseks, et araablased vallutasid Hispaania.

Lk. 234.

... et teda pestakse inglite veega ... — *Aqua de ángeles* — 'inglite vesi'; nii nimetati mitmesuguste essentsidega lõhnastatud vett, mida suursugustes majades kasutati suuloputamiseks laua juures.

Lk. 236.

... on ta väärt koguni Cid Ruy Díaz Campeadori tugitooli. — Nagu väidavad tema kohta kirjutatud poeem ja romansid, olevat ta selle võitnud koos muu sõjasaagiga Valencias; see olevat kuulunud enne Toledo kuningale maur Alimaimonile.

Lk. 238.

... juurest võeti talupoeg Wamba ... — Läänegootide kuningas Wamba valitses Hispaanias 672—680.

Rodrigo — Viimane läänegootide kuningas Hispaanias, kes sai lüüa Guadalete lahingus 711. a.

Lk. 241.

... florentibus occidit annis. — Micael Verino oli populaarse raamatukese «Disticha moralia» (Salamanca, 1496) autor ja suri 17-aastasena. Poliziano kirjutas tema kohta epitaafi, mis algas sõnadega «Verinus Michael florentibus occidit annis ...» (V. M. suri noores eas ...).

Lk. 246.

... on rohkem vanasõnu kui kreeka komtuuril ... — Kreeka komtuuri all nimetati kuulsat humanisti Fernán Núñez de Guzmáni, kes oli kreeka keele professor Alcalá ja Salamanca ülikoolis ja Santiago ordu komtuur. Tema koostatud ja kommenteeritud vanasõnade kogu ilmus pärast tema surma 1555. a.

Lk. 250.

Dis — Pluto, allilma valitseja.

Lk. 252.

Abernuncio — Sancho kasutab seda sõna asemel *abrenuncio* (lad. k. *abrenuntio*), mis tähendab: 'jumal hoidku, keeldun'; siin: ei mingi hinna eest.

Lk. 254.

Cacique — indiaani ülik või hõimupealik.

Lk. 257.

... siis selle-eest sõitsin hästi ratsa. — See kõnekäänd vihjab kurjategijate karistamisviisile: avalikule piitsutamisele mõistetuid veeti nuhtluskohale läbi linnatänavate ratsa eesli seljas.

Lk. 260.

Dolorida — 'kurb, kaebav, valuline, valurikas'.

Lk. 262.

... ja katame musta nunnarüüga ... — Duenjade riietus sarnanes nunnade riietusega — must kleit ja kõrge valge tanu.

Lk. 264.

... paras Martose herne suurune tera ... — Martos (Andaluusias) oli kuulus oma kõrs- ja juurviljade poolest.

... nimetatigi krahvinna Trifaldiks ... — Trifaldi on moodustatud sõnadest *tres* 'kolm' ja *falda* 'hõlm, slepp'.

Krahvinna Lobuna — tuletatud sõnast *lobo* 'hunt'.

Krahvinna Zorruna — tuletatud sõnast *zorro* 'rebane'.

Lk. 268.

Sisalikkude saared — tühjad, asustamata saared.

Ariadne kroon — selle olevat teinud Vulcanus kullast ja india kalliskividest, tõsteti hiljem tähekoguks.

Tibar — Aafrika Kullaranniku nimetus Cervantese ajal.

Pancaya — olematu maa Araabias, legendi järgi föööniksi kodumaa, kuulus aromaatsete taimede poolest.

Lk. 269.

Alguacil — kohtuteener, korravalvur.

Lk. 271.

... quis talia fando temperet a lacrimis? — 'Kes suudab selle juures pisaraid tagasi hoida?' — Vihje Vergiliuse kuulsale hüüatusele «Aeneise» 2. laulus, kus Aeneas jutustab Didole Trooja hävitamisest.

Lk. 274.

Potosí — väike linn Boliivias, kuulus oma hõbedakaevanduste poolest. Tema rikkused olid muutunud kõnekäänuliseks.

Lk. 275.

Clavileño — moodustatud sõnadest *clavija* 'pulk' ja *leño* 'puu'.

Lk. 282.

...kes meid Peralvillosse viib? — Peralvillo oli küla Ciudad Reali lähedal, kus Püha Vennaskond hukkas kurjategijaid.

Lk. 283.

...tuleta meelde litsentsiaat Torralva tõestisündinud lugu... — Litsentsiaat Eugenio Torralva kuulutati inkvisitsiooni poolt nõiaks, mõisteti surma ja hukati 1531. a.

Lk. 286.

...kus on seitse kitsekest... — Nii nimetati Plejaadide tähekogu.

Lk. 289.

...kui ma Christust meeles pean... — Vanades hispaania aabitsates oli tähestiku ees suure risti kujutis, mida lapsed nimetasid *Christus;* sama nimega tähistati siis ka aabitsat ennast.

Lk. 290.

Cato — Dionysios Cato, keda peetakse sententside kogu «Catonis dicta ad filium» autoriks; see töö oli Hispaania ülikoolides väga tuntud.

...sinu hulluse paabulinnusaba juurde kuuluvad inetud jalad... — Kõnekäänd arvamuse alusel, et oma sabaga ratast viskava paabulinnu edevus taltub iga kord, kui ta vaatab oma inetutele jalgadele.

Lk. 291.

...ja sulle pakutava meelehea mantlikarbuseks. — Vihje kõnekäänule: ma ei taha, aga viska ta mu mantli peakotti. Kohtunikud ja ametnikud, kes olid tuntud altkäemaksuvõtjad, kandsid tol ajal peakotiga mantleid.

Lk. 296.

...kelle isa on alkald... — Vihje kõnekäänule: kelle isa on alkald, see läheb julgesti kohtusse.

...sest head väikijat nimetatakse Sanchoks. — Vihje kõnekäänule: *al buen callar llaman Sancho* — 'kes vaikida oskab, seda nimetatakse Sanchoks'; sõnade *santo* 'püha' ja Sancho kõlalise sarnasuse alusel.

Lk. 302.

Córdoba luuletaja — mõeldud on Juan de Menat (surn. 1456).

...üks tema kõige suuremaid pühamehi lausub... — jutt on Pauluse kirjast Korintose rahvale.

Lk. 307.

...jahutusastjate leebe liigutaja... — jahutusastja *(cantimplora)*

oli pika kaelaga väike anum, mida suvel vee jahutamiseks liigutati tuuletõmbuses. Pisut keeruliselt väljendatud mõte, et päikesekuumus sunnib inimest jahutama jooke.

Barataria saar. — Sõna *barataria* on samast tüvest kui sõna *barato* 'odav'.

Lk. 308.

...sellel saarel peab vist olema enam done kui kivisid. — Juba korduvalt on vihjatud selles teoses tiitli «don» kuritarvitamisele; esialgu kuulus see vaid kõrgaadlile.

Lk. 310.

...laske aga oma sau alla... — Kohtunik hoidis saua ametikohuste täitmisel käes. Saual oli ülal rist, mille peal vandusid tunnistajad ja asjaosalised pooled.

Lk. 317.

Aparicio õli — oliiviõlist ja paljudest ravimtaimedest valmistatud väga kallis õli.

Lk. 319.

Omnis saturatio mala, perdicis autem pessima. — Aforism kõlab tegelikult nii: *Omnis saturatio mala, panis autem pessima* — 'iga küllastumine on halb, küllastumine leivast aga kõige halvem'.

Absit — 'hoidku selle eest'!

Lk. 320.

Minu nimi *...on Pedro Recio de Agüero...* — *Recio* 'kange-kaelne', *agüero* 'ettetähendus, enne'.

Tirteafuera — 'kao minema'!

Lk. 321.

...ja olen vizkayalane... — Paljud vizkayalased töötasid õukonnas, eriti kirjutajatena.

Lk. 324.

...hakatigi kutsuma neid Perlerinodeks. — Hispaania keeles *perlático* 'paralüütiline', *perla* 'pärl' ja *perlesía* 'paralüüs'.

Lk. 328.

...ennem lamedaninalise kui kotkaninalise võrgutajanna. — Vihje kõnekäänule: *Si la podemos dar roma, no la damos aguileña* — 'kui me võime anda ta lamedaninalisena, ei anna me teda kotkaninalisena'; lamedaninalist (*roma*) naist loeti rahva hulgas kõige hädaohtlikumaks meeste voorusele.

Lk. 329.

...suudles ta oma paremat kätt. — Endal käe suudlemine oli märk, millega kinnitati ustavust antud sõnale või tõotusele.

Lk. 330.

...sest ta oli mägilane. — Iga Astuuria mägede elanik luges end

aadlikuks, sest Astuuria oli jäänud vabaks mauride võimu alt ja sealt algas maa tagasivallutamine (*reconquista*).

Lk. 333.

Fontanell — kunstlikult tekitatud haavand.

Lk. 345.

Aranjuez — linn umbes 50 km kaugusel Madridist, kuulus oma rohkete purskkaevude poolest.

Lk. 346.

... oleks see tal häbistava eluvilsi pärast ära lõigatud ... — Lühikeste seelikute kandmine oli karistus, millega nuheldi kergete elukommetega naist.

Lk. 349.

... avemariad ja issameied on taotud kullast ... — Sellest Teresa märkusest on näha, et talle saadetud korallkee oli õieti roosikrants, mida sai kanda kaelaehtena. Tähtsamatele palvetele vastavad helmed olid kullast.

Lk. 351.

Koer nägi end linastes pükstes, ja nõnda edasi. — Koer nägi end linastes pükstes ja ei tundnud ära oma kaaslasi (vana hispaania kõnekäänd).

Lk. 352.

... dubitat Augustinus. — 'Augustinus kahtleb'.

... operibus credite, et non verbis. — 'Uskuge tegusid, mitte sõnu'.

Lk. 358.

Amicus Plato, sed magis amica veritas. — 'Platon on sõber, aga suurem sõber on tõde'.

Lk. 370.

Tulekuulid — põleva tõrvaga täidetud potid.

Lk. 372.

Jäägu sellesse talli sipelgatiivad ... — Vihje kõnekäänule: tema enda hädaks kasvasid sipelgale tiivad, ja linnud nokkisid ta ära.

Lk. 374.

Güelte ... — saksakeelsest sõnast *Geld* 'raha'.

Lk. 375.

Cabial (cavial, caviar) — 'kaaviar'.

Lk. 376.

... ja ei kahetsenud midagi ... — Rida vanast hispaania romansist Nero kohta, kes vaatles Tarpeiuse kaljult Rooma põlemist.

... avalik teadaanne ja pagenduskäsk ... — Esimene käsk moriskide (sunniviisil ristiusku pööratud mauride) pagendamiseks Hispaaniast anti 1609. a. Hiljem järgnes veel teisi.

Lk. 380.

Don Pedro Gregorio — hiljem nimetatakse teda don Gaspar Gregorioks ja veel edasi don Gregorioks.

Lk. 383.

Galiana lossid — Galiana lossiks nimetati ühe vana ehitise varemeid Toledos. Pärimuse järgi olevat selle lossi ehitanud mauri printsessile Galiañale tema isa.

Lk. 388.

Püha kontsiil. — Mõeldud on Trento kirikukogu (1545—1563).

Lk. 394.

Julm Vireno ... — Nagu jutustatakse Ariosto «Raevunud Orlandos», jättis Zelandia hertsog Vireno maha oma armsama Olimpia ühel tühjal saarel. Aeneas jättis teatavasti maha Dido.

Lk. 398.

Matamoros — 'mauride tapja'.

Lk. 399.

... taevariigile käiakse jõuga peale ... — Matteuse evangeeliumis (11, 12) kõlab see nii: ... käiakse vägisi taevariigi peale ...

Lk. 400.

Santiago ja sule, Hispaania! — Tegelikult on see nii: *Santiago y cierra España!* — Santiago ja ründa, Hispaania! — Hispaanlaste vana lahinguhüüd. Sancho sõnamäng põhineb sõna *cerrar* kahel tähendusel: sulgema ja peale tungima, ründama.

Lk. 406.

Jarama — Tajosse voolav jõgi, mille kallastel asuvail karjamaadel kasvanud härgi loeti kõige tugevamaks.

Lk. 410.

«La Mancha don Quijote teisest osast». — Jutt on «Don Quijote» II osast, mille autoriks on Avellaneda ja mis ilmus Tarragonas 1614. a.

Lk. 411.

... mis ma lugesin eessõnas. — Kahtlemata vihjab ta Avellaneda väitele, et Cervantes on vana ja ühekäeline, millele Cervantes vastab oma «Don Quijote» II osa eessõnas.

Lk. 412.

... vaid Teresa Panzaks ... — Arvatavasti iroonia, sest ka Cervantes ise nimetab Sancho naist «Don Quijote» I osas nõndaviisi.

Lk. 414.

Rõngavõistlus — sõjalis-sportlik mäng, mis seisnes selles, et ratsanikud püüdsid kihutades piikidega kõrgele ülesriputatud rõngaid.

Lk. 416.

... ega sea kuningat üles ... — Tegelikult: ma ei pane kuningat maha ega sea teda üles, vaid aitan oma isandat. Kõnekäänd vanast romansist, kus kirjeldatakse, kuidas Hispaania kuningas Pedro Julm

(1350—1369) võitles oma venna Enriquega ja viimasele tuli appi Prantsuse väeülem, kes kasutaski ülaltoodud lauset.

... siin sa sured äraandja / donja Sancha vaenlane. — Värsid väga vanast romansist.

Lk. 418.

Osiris — esineb nähtavasti Busirise asemel, kes oli legendaarne Sitsiilia türann.

Roque Guinart — Barcelona ja selle ümbrus kannatas tol ajal röövlisalkade tegevuse all. Ühe säärase salga juhiks oli Roque Guinart.

Lk. 430.

Manjar blanco — toit, mida valmistati peenestatud kanalihast, riisist, suhkrust ja piimast. Avellaneda «Don Quijote» II osas räägitakse Sanchost, nagu peidaks ta põue mõned frikadellid ja mõne tüki *manjar blanco*'t, mida ta ei suutnud ära süüa.

Lk. 431.

Escotillo — Parmast pärinev astroloog, nõid ja ennustaja (16. saj.).

Lk. 434.

Fugite, partes adversae — 'põgenege, vaenulikud jõud'. Kurjade vaimude manamise vormel, mida kasutas kirik.

Lk. 437.

Perogrullo — anekdootiline isik, kes ennustas endastmõistetavaid ja juba juhtunud asju.

Lk. 438.

... toscanakeelse raamatu ... — Toscana keel tähendab itaalia keelt.

Juguetes — 'tühiasjad, lelud'.

Lk. 439.

Olla — 'keedupott'.

Place — 'meeldib'.

Más — 'rohkem, enam'.

Arriba — 'ülal, üles'.

Abajo — 'all, alla'.

... üks on doktor Cristóbal de Figueroa oma «Pastor Fidoga» ja teine don Juan de Jáuregui oma «Amintaga» ... — Guarini «Pastor Fido» (1590) tõlgiti hispaania keelde 1602. a. ja Tasso «Aminta» (1573) 1607. a.

Lk. 440.

... «Hinge valgus» ... — «Kristliku hinge valgus pimeduse ja teadmatuse vastu» oli munk Felipe de Menesese teos, mis trükiti esmakordselt 1556. a.

... küllap jõuab temalegi kätte mardipäev nagu igale seale. — Vana kombe järgi tapeti sigu mardipäeval.

Lk. 442.

Cómitre — galeeril sõudvate orjade ülem.

... et sõudesalk võtaks riided maha ... — Enne sõudma asumist kästi sõudjatel riided ära võtta, sest galeeriorjad sõudsid vööni paljana.

Lk. 443.

Monjuich — fort kõrgendikul Barcelona lähedal, kasutati vahitorninа, kust signaliseeriti röövlite lähenemisest.

Arráez — Alžiiri laeva juht.

Lk. 446.

Cruzado — vanaaegne raha.

Lk. 448.

Félix — 'õnnelik'.

Lk. 463.

... niipalju kui neid Indias on. — Las Indias tähendas tollal Ameerikat.

Lk. 466.

... nagu juba vana Boscáni kutsuti Nemerosoks. — Varem arvati, et Garcilaso de la Vega on kujutanud oma ekloogides Nemeroso nime all oma sõpra luuletajat Boscáni (surn. 1542). Uuemate uurimuste järgi esineb Nemeroso nime all Garcilaso de la Vega ise.

... kutsudes teda kas või lambur Curiambroks. — *Cura* 'kirikuõpetaja, preester'.

Teresona — tähendab suur Teresa.

Lk. 470.

... post tenebras spero lucem. — 'Pärast pimedust loodan valgusele'. See tsitaat piiblist (Hiiobi raamatust) esineb deviisina Juan de la Cueva poolt väljaantud «Don Quijote» kaanel.

Lk. 475.

Traakia laulik — Orpheus.

... jääb Styxi voogki kuulatama vakka. — Teine salm jäljendab osaliselt Garcilaso de la Vega kolmandat ekloogi.

Rhadamanthys ja Minos — kohtumõistjad manalas.

Lk. 485.

... gratis data ... — 'muidu antud'.

Lk. 486.

... aga forelle ei püüa. — Kõnekäänd kõlab nii: kuivade pükstega forelle ei püüa.

Lk. 489.

Deum de Deo — 'jumalat jumalalt' (ladinakeelsest katoliiklikust usutunnistusest).

Lk. 490.

... sicut erat. — 'Nagu oli'.

Lk. 492.

Casa del Nuncio — vaimuhaigla Toledos, ehitatud 1483.

Lk. 495.

... siis sõitsin ka toredasti ratsa. — Samad väljendid esinevad ka Sancho kirjas naisele XXXVI peatükis.

Malum signum — 'halb märk'.

Lk. 496.

Cuarto — vaskraha, võrdub nelja maravediiga.

... ta on toredam kui Míngo ... — Vana rahvalaulu «Coplas de Mingo Revulgo» kangelane.

Lk. 502.

Item — 'samuti'.

Lk. 505.

... oli varutud vaid mulle. — Värsid vanast romansist.

... ega hakkaks teda viima ... Vana-Kastiiliasse ... — Avellaneda, lõpetanud raamatu sellega, et paigutas don Quijote vaimuhaiglasse Toledos, lisab juurde, et pärimuse järgi olevat rüütel sealt välja tulnud ja läinud Vana-Kastiiliasse, kus temaga olevat juhtunud terve rida uusi seiklusi.

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA ELUST JA LOOMINGUST

Kui Cervantes poeemis «Teekond Parnassile» tunnistab, et ta on kirjutanud «Don Quijote» kõigi aegade kurvameelsetele hingedele, siis ei juhtinud geniaalne vaist teda mitte ainult seniolematut teost looma, vaid laskis tal ka prohvetlikult ette kuulutada selle saatust järelpõlvedes. «Don Quijote» ei ole lihtsalt üks paljudest uusaja silmapaistvatest romaanidest, vaid teos, mille tähendus ulatub kaugele üle kirjandusloo raamide. «Don Quijote» on müüt, on kultuur, on terve olemisviis. Nii nagu Cervantes üleminekul «Don Quijote» esimesest osast teise laseb oma kangelastel astuda romaani lehekülgedelt lugejate sekka, on Kurva Kuju rüütel ja tema truu kannupoiss ja sõber Sancho astunud oma ajast ja ruumist suurde inimkonna aega ja ruumi, kandes põlvest põlve usku hingeüllusesse, sõprusesse ja usaldusse, tarkusepüüdu, vabadusiha ja armastust elu vastu — neid kõige õilsamaid aateid, mida maailm vajab täna rohkem kui kunagi varem.

Elukäik ja aeg

Cervantese elukäigule pühendatud eestikeelseid raamatuid on kaks. Täieliku «Don Quijote» esimene ja seni ainus tõlkija Aita (Justa) Kurfeldt (1901—1979) on meile pärandanud hinnatava monograafia «Miguel de Cervantes Saavedra» (Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus, Tartu, 1934), mida aeg on elulooliste faktide osas üpris vähe korrigeerinud ja täiendanud.

1966. a. eesti keeles ilmunud saksa kirjaniku Bruno Franki (1877—1945) biograafiline romaan «Cervantes» (1934) annab värvika kujutluspildi kirjaniku noorpõlve kõige seiklusrikkamatest episoodidest, kuid ei seosta

neid piisavalt tema hilisema loominguga, edastab kirjaniku peamise sõnumi järelpõlvedele — humanismi, ei suuda aga esile tuua Cervantese vaimsust, seda põhilist, millele ta võlgneb oma surematuse.

Lühiülevaateid Cervantese elust ja loomingust leiame Aita Kurfeldti saatesõnast «Don Quijote» 1939.—1940. a. väljaandele ja Oskar Urgarti järelsõnast 1947. ja 1965. a. väljaandele. Eluloolise materjali kättesaadavust arvesse võttes piirdugu alljärgnev Cervantese elukäigu tähtsaimate (ja ühtlasi usaldusväärseimate) tõikadega ning mõnede seostega aja- ja kultuuriloos.

Miguel de Cervantes Saavedra sündis Madridi külje all Alcalá de Henarese linnakeses, mille ehteks oli 1508. a. asutatud ülikool, Hispaania renessansiajastu tähtsamaid vaimukeskusi. Sündimise täpne kuupäev ei ole teada, ristiti ta 9. oktoobril 1547. Vanaisa Juan de Cervantes, litsentsiaadikraadiga ülikooli lõpetanud mees, oli elu kestel pidanud nii advokaadi kui ka linnapea ametit. Isa Rodrigo ei olnud nii ettevõtlik. Isehakanud arstina vaevles ta alatises rahapuuduses ning vahetas sageli elukohta. Miguel oli seitsmest lapsest neljas, kõige lähedasemad olid talle vend Rodrigo, kellega koos ta võitles, seikles ja kannatas mitmel pool võõrsil, ja õde Andrea, kelle hoolitsus ja hellus saatis teda peaaegu kogu elu.

Hispaanias valitses kuningas Carlos I, kes oli ühteaegu Karl V nime all Saksa Rahva Püha Rooma Riigi keiser. Tema maailmariigis «ei loojunud päike iialgi». 1547 suri Hernán Cortés, Mehhiko vallutaja. Ameerika oli avastatud, lõviosa Uuest Kontinendist läks Hispaania alla. Kuid vähehaaval ilmusid impeeriumisse mõrad. Aasta varem, 1546, oli surnud Martin Luther, kelle protestiteesid vapustasid Euroopat ja põhjustasid aina uusi ja metsikumaid ususõdasid. Tulemusteta lõppes Trento ülemaailmse kirikukogu esimene järk (1545—1547), ka 1551—1552 ei saavutatud protestantidega kokkulepet. Karl V tundis, et ei suuda enam maailma valitseda, loobus 1556 troonist ning läks Yuste kloostrisse, kus ta kahe aasta pärast suri. Troonile sai tema poeg Felipe II, kes oli küll ainult Hispaania kuningas,

kuid püüdis sellegipoolest kõikjal äärmise julmusega katoliku usku taastada. Pärast Trento kirikukogu viimast kokkutulekut 1562—1563 algas kõikjal vastureformatsiooni tormiline pealetung, inkvisitsioon töötas täie hooga, 1559 kehtestati «Keelatud raamatute indeks». Kõige enam kannatas selle all Hispaania ise.

Cervantesega ühel aastal sündis ka teine suur kirjanik, Mateo Alemán, kes on kirjutanud esimese klassikaliseks muutunud hispaania kelmiromaani «Guzmán de Alfarache» (1599—1604); selle žanri esikteos, anonüümne «Tormese Lazarillo elukäik» pärineb aastast 1554 (e. k. 1983). Hispaanias tugevnes ka itaalia renessansikirjanduse mõju: ilmus rohkesti tõlkeid, Jacopo Sannazaro «Arkaadia» (1547), Lodovico Ariosto «Raevunud Orlando» (1549). 1547. a. juhatas Michelangelo Püha Peetruse kiriku ehitustöid Roomas. 1560. aastail sündis ilma juba uus põlvkond kirjanikke: 1661 — Góngora, 1662 — Lope de Vega.

Cervantese poisi- ja noorukieast puuduvad kindlamad teated. Oletatakse, et 1564. a. paiku elas ta koos isaga Sevillas ja õppis sealses jesuiitide koolis, kuid need andmed ei lähe kaugemale oletustest. Järgmine kindel daatum on 1568, mil Cervanteste perekond elas Madridis. Tollal kahekümneaastane Miguel õppis humanitaarses erakoolis (pole andmeid, et ta oleks ülikoolis käinud), ja tema koolmeister Juan López de Hoyos nimetab teda oma «kalliks ja armastatud õpilaseks». Kui 1568. a. suri Felipe II kolmas naine Isabelle de Valois, palus kardinal Espinosa oma soosingualust López de Hoyost koostada detailne ülevaade noore kuninganna haigusest, surmast ja matustest. Nimetatud kirjeldusse paigutas López de Hoyos mitu pühendusluuletust kuningannale oma «armastatud õpilaselt». See on esimene ümberlükkamatu tõend Miguel de Cervantese kirjanduslikest harrastustest.

1568 saabus paavsti saadikuna Hispaaniasse noor kardinal Giulio Acquaviva. Ei ole täpselt teada, millal ja kelle soovitusel Miguel de Cervantes tema teenistusse pääses, kuid 1569. aasta lõpus oli ta juba Roomas Acquaviva kammerteenriks. Selles ametis sai ta

olla vaevalt aasta, kui ta 1570. aasta sügisel värvati Hispaania sõjaväkke Itaalias, Guadalajarast pärit kapten Diego de Urbina kompaniisse. Vahemerel võimutsevad türklased ähvardasid Veneetsiat, sealne valitsus kutsus Hispaania väed endale appi. 1571 toimus ajalooline Lepanto merelahing, kus Hispaania ja Veneetsia ühendatud mere- ja maaväed saavutasid Felipe II venna Juan de Austria juhtimisel kuulsusrikka võidu. On arvukalt tõendeid mehisuse ja meelekindluse kohta, mida selles lahingus ilmutas tulevane kirjanik. Kaks arkebuusikuuli halvasid jäädavalt tema vasaku käe. Viibinud mõnda aega sõjaväehaiglas ravil, võttis Cervantes juba 1572. aastal osa Vahemere rannikul jätkuvatest heitlusest, arvatavasti koos venna Rodrigoga. 1574—1575 elas Cervantes lühemat aega Sitsiilias, Genuas, Lombardias, veidi kauem Napolis. On teada, et 1574. a. sai ta teeneka sõdurina palgakõrgendust. 1575. a. septembris asusid vennad Cervantesed kuunaril «Sol» koduteele. Laev jäi tormi kätte, neid ründasid piraadid; palju hispaanlasi langes vangi, nende seas ka vennad Cervantesed. Nad toimetati Alžiiri, kus algas vaevarikas vangipõli. Seda meenutab Cervantes hiljem mõneski teoses, eriti näidendeis. Neli korda üritas ta põgeneda, kuid kõik katsed nurjusid kas reetmise või mõne muu õnnetu saatusekeeru tõttu. Vaid ime päästis ta hukkamisest. Leidub rohkeid tõendeid selle kohta, et Alžiiris oli Cervantes hispaania vangide seas seltskonna hingeks. See ei jäänud tähele panemata peremeestele, oletati tema kõrget päritolu ja nõuti eriti suurt lunaraha. Omaksed jõudsid vabaks osta ainult Rodrigo, Miguel pidi veel ligi viis aastat kannatama, enne kui Trinitaari ordu 1580. a. kõik hispaanlased vangist välja lunastas. Sama aasta 19. septembril asus ta koduteele, olles Hispaaniast eemal olnud ühtekokku kümme aastat.

Miguel de Cervantest oli koju küll pikisilmi oodatud, kuid perekonna jätkuv rahapuudus ei andnud mahti hingetõmbeks, vaid sundis teenistust otsima. 1580. aasta lõpus viibis Cervantes tõenäoliselt Portugalis, kuhu sõdurina juba varem oli läinud vend Rodrigo. Portugali alistamine 1580. aastal oli Felipe II viimaseid katseid oma Euroopas kõikuma löönud võimu säilitada. On leitud Cervantese kiri kuninga sekretä-

rile 1582. aasta algusest, milles ta palub endale ametikohta Ameerikas ning märgib samas, et ta kirjutab romaani «Galatea». See on esimene tähis kirjanikutee algusest. On viiteid tema suhetele Madridi literaatide ja näitlejatega. Detsembris 1584 abiellus Cervantes Toledo lähedalt Esquiviase väikelinnast pärit 18-aastase Catalina de Salazar Palaciosega. Ei ole teada, et nende kooselu olnuks õnnelik. Aineline virelemine jätkus, mitut puhku elas Cervantes pikemat aega naisest lahus. Mõnede biograafide andmeil oli tal Ana Franca või Ana de Rojase nimelise naisega vallastütar Isabel, kes teiste teadete järgi võis olla ka kirjaniku õe Magdalena tütar. 1584 müüs Cervantes «Galatea» I osa käsikirja ja see ilmus 1585. Samal aastal suri tema isa. Kirjaniku sõnul olevat sel ajal (1585—1587) Madridis mõningase menuga mängitud paarikümmend tema näidendit. Püsivamat elatist see aga ei taganud. Algasid «hallid aastad».

1587. aastast oli Cervantes Võitmatu Armaada moonavarustajaks Andaluusias; niisama ränka ja vastumeelset kroonu maksukoguja ametit pidas ta kuni sajandipöördeni. See tõi kaasa hulganisti ebameeldivusi, alandusi ja mitmeid vanglakaristusi väidetavate puudujääkide ja ametiseisundi kuritarvitamise pärast. Tõenäoliselt oli Cervantes lühiajaliselt vangis 1592 Castro del Ríos (Córdoba lähistel); kindel on tema vangisolek 1597 Sevillas pärast sealse pankuri Simón Freire de Lima pankrotistumist — temale oli Cervantes usaldanud kogutud maksusummad. 1602. a. vangistuse kohta Sevillas on liiga vähe fakte, et seda tõeks pidada. Oli ka üksikuid helgemaid hetki: ilmselt veidi enne 1592. aasta vangistust õnnestus Cervantesel Sevilla teatrile müüa mõned näidendid. 1597. a. mais sai ta Zaragoza dominiiklaste korraldatud luulevõistlusel I auhinna — kolm hõbelusikat. Sajandi lõpust ja uue sajandi algusaastaist on andmeid napilt. Oletatakse, et Cervantes elas mõnda aega Toledos, kus kirjutas ja viimistles «Don Quijote» I osa.

1587 ründas ja rüüstas inglise meresõitja ja piraat Francis Drake Cádizit. 1588 purjetas seni tõepoolest võitmatu Hispaania sõjalaevastik inglasi «karistama» ning sai hävitavalt lüüa. Lope de Vega tuli kuulsusetult ekspeditsioonilt siiski eluga tagasi, olles teel

kirjutanud rüütlipoeemi «Angélica ilu». 1595 puhkes sõda Prantsusmaaga. 1598 iseseisvusid Madalmaad, Henri IV lõpetas Nantes'i ediktiga ususõjad Prantsusmaal ning suri Felipe II, pärandades võimu oma märksa andetumale pojale Felipe III-le. Poliitilisele areenile kerkisid uued jõud. Raskepärane riiklik korraldus ahistas Hispaania kodanluse arengut, sellal kui mujal Euroopas valmistus keskklass esimesteks suurteks võitudeks.

Eelkõige Euroopa kriisialadel algas kirjanduses ja kunstis üleminek barokile. Kadusid selgus ja harmoonia, ilmusid disproportsioonid, kummalised antinoomiad ja kontrastid, toonid muutusid hämarateks, tegelikkus peegeldus aina keerulisemates sümbolites ja kujundites. Melanhoolia, ahistus, iroonia, sarkasm ja grotesk said üldvalitsevaks. Müstiline paatos jõudis apogeesse Teresa de Avila raamatus «Peatused ehk Sisemine loss» (1577), El Greco ühes kuulsaimas maalis «Orgazi krahvi matused» (1586) ning Tomás Luis de Victoria sajandilõpu religioosses polüfoonias. See on hilisrenessansi otse üleinimlik pingutus inimest veel koos hoida. Mateo Alemáni kelmiromaani «Guzmán de Alfarache» (1599—1604) nimikangelane ongi juba sisemiselt lõhestunud inimene, kes languse ja vastuolude ühiskonnas asjatult otsib oma kadunud terviklikkust. Ta on 16. sajandi lõpu «võõras», kel siinilmas pole pidet ega kodu. Samal ajal ilmus ka ohtrasti «kergemat» kirjandust. Hispaania lava vallutas «mõõga ja mantli» komöödia oma särtsaka intriigi ja särava huumoriga.

Nii jõuame Cervantese elukäigu viimasesse, loomingulise hiilguse ning halastamatult lõpuni jätkuva maise viletsuse järku. Kuni 1602. aastani tunnustasid Lope de Vega ja Cervantes teineteist, siis aga hakkas kahe suurvaimu vahele sugenema teatud irooniline distants, paiguti isegi vaenulikkus. 1604. a. augustist pärinevas kirjas märgib Lope de Vega õige halvustavalt Cervantest ja tema «Don Quijotet». Kuna vihje «Don Quijotele» leidub ka López de Úbedale omistatavas pikareskses romaanis «Kelmitar Justina» (*La picara Justina*, 1605), pole alusetu oletada, et Cervantese suurromaanist võis olemas olla mingi varasem väljaanne. Igatahes meile tuntud «Teravmeelne hidalgo don

Quijote La Manchast» (*El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de La Mancha*) sai trükiloa 1604. a. septembris ning ilmus 1605. a. jaanuaris. See oli teose I osa. Vastuvõtt oli tavatult hea. Samast aastast on veel jeada viis kordusväljaannet, kaks seaduslikku Madridis ja kolm piraatlikku Lissabonis. Varasematest romaanidest võis «Don Quijotega» võistelda vaid «Guzmán de Alfarache», mille I osast (1599) oli viie aastaga (kuni II osa ilmumiseni 1604) ilmunud üle kahekümne kordustrüki. Cervantes elas sel ajal Valladolidis, kus Felipe III viibis oma õukonnaga. Cervantese olukord ei paranenud ei Valladolidis ega Madridis, kuigi laialt tuntud kirjanikuna pidid tal tekkima sidemed ja tutvused kõrgemas seltskonnas. Pärast mitmeid kibestavaid elujuhtumisi asus Cervantes 1609. a. Püha Sakramendi kogudusse vaimulikuks, tegutsedes 1610. aastast peaaegu surmani jutlustajana oma kodulinnas Alcalá de Henareses. 1609 suri ka tema õde Andrea, üks lähedasemaid hingi, kes tal oli, ja 1611 teine õde Magdalena.

1613 ilmusid Cervantese «Õpetlikud novellid» (*Novelas ejemplares*), mille meisterlikkust ei saanud eitada isegi Lope de Vega. Tirso de Molina ristis Cervantese Hispaania Boccaccioks. Cervantes oli oma vaimusuuruse tipul. 1614 avaldas ta mahuka kriitilis-satiirilise poeemi «Teekond Parnassile» (*Viaje del Parnaso*), mis annab avara ülevaate selle aja hispaania kirjandusest. Samal aastal sai ta valusalt tunda kadeduse küünistust. Tarragonas ilmus apokrüüfiline «Don Quijote» II osa Alonso Fernández de Avellaneda nime all; tõeline autor on jäänud tänini tundmatuks. Arvatakse, et see võis olla mõni Lope de Vega sõber või suur näitekirjanik ise, keda Cervantes võis olla mõne torkega riivanud. Avellaneda suhtumine «Don Quijote» loojasse oli algusest peale laimav ja mõnitav. Ta süüdistas Cervantest kõikvõimalikes puudustes, püüdis vaimutseda tema vanuse ja vigase käe arvel jne. Avellaneda üldine hoiak peegeldab tollase Hispaania «ametlikku» suhtumist. Cervantes ise oli plagiaadist väga nördinud, ning varjatud repliike Avellaneda kohta, kord iroonilisi, kord kibestunuid, leidub Cervantese kõigis surmaeelsetes töödes, eriti rohkesti aga «Don Quijote» II osas, kus Avellaneda-lugu laiendab tasan-

dit «romaan romaanis».

Manuel Durán ütleb Avellaneda teose kohta *felix culpa* selles mõttes, et kahtlemata andis plagiaat Cervantesele tõuke tõelise «Don Quijote» lõpetamiseks. Samas möönab ta, et osalt võis plagiaat tööd segada: Cervantesel oli nimelt kavatsus romaani II osas viia oma tegelased Zaragozasse, aga kuna Avellaneda oli seda juba teinud, siis juhtis ta nad nimme Zaragozast mööda Barcelonasse, mida ta tundis vähem. Nii või teisiti, kirjanik viis oma töö auga lõpule: 1615. aasta talvel ilmus «Don Quijote» tõeline II osa. Samal aastal avaldas Cervantes suurema kogu näidendeid: «Kaheksa komöödiat ja kaheksa intermeediumi» (*Ocho comedias y ocho intermedios*), tunnistades eessõnas Lope de Vega üleolekut draama alal ja nimetades teda suuremeelselt looduse imeks (õieti imeloomaks — *monstruo de naturaleza*). Arvatavasti kirjutas Cervantes samaaegselt «Don Quijote» II osaga ka uut romaani «Pérsilese ja Sigismunda kannatused» (*Los trabajos de Pérsiles y Sigismunda*), mille ilmumist tema silmad enam ei näinud. Raamatu eessõna valmis tal surivoodil pärast viimset võidmist. Seal taastas ta liigutav-kurva episoodi oma maise teekonna lõpust, kohtumisest üliõpilasega, kes teda ära tundes ja kuulsa kirjaniku ainsat kätt suruma tõtates sedavõrd kiirustas, et oma setuka sadulast kukkus. Tudengi imetlussõnadele vastab Cervantes, et ta pole muusade soosik ega keegi muu, vaid lihtsalt Cervantes, kes nüüd kohe peab surema. Ta suri 22. aprillil 1616 Madridis ja maeti sealsamas Trinitaari ordu kloostrisse. Romaan «Pérsilese ja Sigismunda kannatused» ilmus postuumselt 1617.

Looming enne ja pärast «Don Quijotet»

Luuletеosed

Luuletajana ei ole Cervantes kuigi tuntud, ehkki ta kirjutas oma elu jooksul tohutu hulga värsse. Meenutagem, et tollane draama kasutas peaaegu eranditult värsivormi ja et hispaania draama värsistus oli väga mitmekesine ja keeruline. Näidendi kirjutaja pidi tingimata valdama ligi kümmet erinevat luulevormi, millest enamik nõudis puhtaid riime. Arvukalt põimis Cervantes luuletusi ka oma proosateostesse. Kõige luulelisem on tema esikromaan «Galatea». Euroopa pastoraalromaan oli oma tekkest peale lüüriline žanr: Sannazaro «Arkaadia» eklooge imiteeris järgnevalt kogu

Euroopa renessansi luuletajaskond. (Üksikud Cervantese luuletused on võetud ka hispaania luule üldantoloogiasse, kuigi neil ei ole sellist kaalu, et Cervantes luuletajana tõuseks Góngora, Quevedo või Lope de Vega tasemele.) Muidugi, oma hingelt oli Cervantes pöeet ning poeesia on ka tema «Don Quijote», ülemlaul inimese hingesuurusele.

«Galatea» 6. raamatusse on Cervantes paigutanud nümf Kalliope laulu, mille rohkem kui 100 oktaavi on tema esimene katse hinnata oma aja hispaania kirjandust ning väljendada oma esteetilisi tõekspidamisi. «Galateas» alustatud Hispaania luulepanoraami jätkas Cervantes juba tublisti skeptilisemates ja ironilisematest toonides elulõpu poeemiga «Teekond Parnassile», mille eeskujuks peetakse itaallase Cesare Caporali di Perugia varasemat samanimelist teost. Poeemi IV peatüki algusesse paigutab Cervantes hinnanguid omaenda loomele. Mõte «Don Quijote» püsivusest läbi k õ i g i a e g a d e vastandub siin selgesti tagasihoidlikumatele, eelkõige o m a a j a g a seotud taotlustele näidendeis. «Opetlike novellide» iseloomustus on mitmemõtteline. Cervantes ütleb nimelt, et neis «avas ta kastiilia keelele tee ehtsa hulluse (arutuse) näitamiseks». Kohe seejärel lisab ta, et kujutlusvõimelt ületab ta paljusid teisi ja et ainult see võib kirjanikku kuulsaks teha. Veel kord rõhutab ta oma luulearmastust ja ka seda, et kellegi laimamiseks või pilkamiseks pole ta oma sulge kunagi kasutanud. Kõigis teisteski Cervantese teostes kohtame arutlusi kirjandusest, kirjaniku kunstist ja missioonist. Siiski on Cervantese suur poeetika terve tema looming ise, eriti aga «Õpetlikud novellid» ja «Don Quijote». Neis toob ta kirjanduslikku tunnetusse nii palju seniolematut, et õige pentsikuna tunduvad aegade jooksul tehtud katsed tema loomingut seletada, seda Aristotelese poeetikale või mõnele toonasele kirjandustendentsile (manerism, kontseptism, kultism) taandades ja kohandades. Cervantese romaanilooming on suurem kõigest varasemast, on avatud mis tahes tüüpi kirjandusele, olgu renessanslikule, barokssele või klassitsistlikule, kui seda vaid toetavad suur kunst, avar kujutlusvõime, poeetilisus ja humaansus.

Näidendid

Euroopa uusaja rahvuste draamat kujundavaid lätteid oli kaks: antiik ja keskaeg. Kaks varasemat ja elujõulisemat traditsiooni, hispaania ja inglise draama, arenesid peaaegu sünkroonselt. Otsustav etapp hispaania teatri arengus oli aastail 1580—1590, mil tooni andis noor säravaandeline Lope de Vega. Oma pidevalt kasvava näidendite massiga (1609. a. väitis ta, et on neid loonud 483) andis ta hispaania draamale esteetilise põhikuju. Ometi oleks liialdus panna kõik uuendused ainuüksi Lope de Vega arvele. Hispaania draama eneseleidmises oli tähtis osa ka Cervantesel. Oma «Kaheksa komöödiat ja kaheksa intermeediumi» avaldas ta küll 1615. aastal, kuid kirjutatud olid need märksa varem, võimalik, et enne 1610. aastat. Oma 1580. aastail mängitud ning viimasest kogust väljajäänud näidendite seas mainib Cervantes eessõnas «Numancia piiramist» (*Cerco de Numancia*) ja «Alžiiri tehingut» (*Trato de Argel*). Sealsamas väidab ta, et oli esimene, kes vähendas vaatuste arvu 3-le ning hakkas kujutama hingeelu ja käsitlema moraaliprobleeme.

«Numancia piiramine» on ajalooline tragöödia hispaanlaste esivanemate keltibeeride kangelaslikust vastupanust Scipio Aemilianusele, kes 133. aastal e.m.a. piiras ja vallutas Numantia (hisp. k. Numancia) linna, kuid see ei langenud ta kätte elavana, vaid surnuna, sest Numancia elanikud eelistasid allaandmisele kollektiivset vabasurma. See on patriootiline teos, pühendatud isamaale ja selle kuulsusrikkale ajaloole, nii nagu oli olnud portugallase Camõesi eepos «Lusiaadid». «Alžiiri tehing» on seevastu tugevasti autobiograafiline, taustaks Cervantese enda läbielatu vangipõlve jooksul Alžiiris.

«Kaheksast komöödiast» sarnanevad mõneti eelnevaga kolm: «Vapper hispaanlane» (*El gallardo español*), «Alžiiri türmid» (*Los Baños de Argel*) ja «Suur sultanitar donja Catalina de Oviedo» (*La gran sultana Doña Catalina de Oviedo*). Tegevuspaik on Põhja-Aafrika, maurid ja mauritarid armuvad kristlannadesse ja kristlastesse, kel on oma armsamad kaasmaalaste seas: on rohkesti ümberriietumisi, põgenemisi, igasuguseid kannatusi ning finaalis kristlaste õnnelik (taas)kohtumine, abiellumine või kojusõit. Kristlik-patriootilised

motiivid rõhutuvad kord rohkem, kord vähem, kuid püsivalt, kusjuures kristlaste ja mauride igapäevane suhtlemine on loomulik, tihti nii inimlik kui ka südamlik.

Puhas intriigikomöödia on näidend «Armastuse labürint» (*Laberinto de Amor*), mille tegevuspaik ja motiivid lähtuvad renessansiaegsest Itaaliast. Sellega sarnanevas, kuid hispaania-ainelises tükis «Petlik lubadus» (*La entretenida*) võib taas näha «teatrit teatris»: kolmandas vaatuses mängitakse maha lustakas intermeedium. Pateetiline vaheldub koomilisega ja triviaalsega näidendis «Armukadeduse maja ning Ardenni metsad» (*La casa de los celos y selvas de Ardenia*). Rüütlieeposte ja -romaanide kangelaste Rolandi, Ganeloni, Merlini jt. seltskonda ilmub põgusalt ka Hispaania legendaarne vägilane Bernardo del Carpio, kuid taandub samas, tehes ruumi kaunitar Angelica võludele, kes Karl Suure vapratel paladiinidel üksteise järel pea segi ajab. «Õnneliku kupeldaja» (*El rufián dichoso*) juhtmotiiv — usk, mis aitab tõusta sügavaimast patust — kordub edaspidi mitmes barokkdraamas.

«Kaheksast komöödiast» üks terviklikumaid ning rahvuslikumaid on «Pedro de Urdemalas». «Madal» ja «kõrge» Hispaania saavad hetkeks kokku: mustlased oma värvika kõnekeelega, igapäevane rahvaelu ning teiselt poolt kuningapaar — kuningas, kes armub veetlevasse mustlasneiusse Belicasse, ja armukadetsev kuninganna. Belica sarnaneb novelli «Mustlasneiu» kangelannaga, ning ka lahenduse võti on kummaski teoses ühesugune: mõlemad neiud on tegelikult suursugust päritolu, kuid juhuse läbi mustlaste sekka sattunud.

Kui Cervantese kõik säilinud täismahulised näidendid on värsivormis, siis kõigis kaheksas intermeediumis valitseb proosa. Intermeedium (hisp. k. *entremés*) on ühevaatuseline lavateos, millesse mahub enamasti vaid üksainus koomiline situatsioon, ulatuslikumat seiklust žanr ei võimalda. Suurim tähtsus on sõnakoomikal. Enamik palasid lõpeb värssidega (romansi või glossiga), mida lauldakse. Neid mahlakaid rahvalikke olupilte ja igapäevastseene on tavaliselt enamgi hinnatud kui Cervantese «päris»-näidendeid. Cervantese huumor on heasoovlik, ka tema iroonia ei ole kunagi tige. Oige mitmes intermeediumis peegeldub keskmisest madalam

elusfäär: kupeldajad, prostituudid, kelmid ja seiklejad; mõned meenutavad Boccaccio novellide atmosfäärt. Suhted abielu «sees» ja «väljaspool» moodustavad temaatilise keskme. Tsüklisse «Kaheksa intermeediumi» kuuluvad järgmised: «Abielulahutuskohtunik» (*Juez de los divorcios*), «Leskmehest kupeldaja nimega Trampagos» (*Rufián viudo, llamado Trampagos*), «Alkaldide valimine Daganzos» (*La elección de los alcaldes en Daganzo*), «Hoolas valvur» (*La guarda cuidadosa*), «Vale-vizcayalane» (*Vizcaino fingido*), «Imepilt» (*Retablo de las maravillas*), «Salamanca koobas» (*La cueva de Salamanca*) ja «Armukade vanamees» (*El viejo celoso*). Algupäraseimad ei ole arvatavasti siiski abieluteemalised palad, vaid just need üksikud, kus motiiv eraelupinnalt väljub. «Imepildi» motiiv — olematu pilt, mida ei näe sohilapsed — esineb paljude rahvaste folklooris, muu hulgas ka hispaania novelli rajaja, hiliskeskaja kirjaniku Juan Manueli jutukogus «Krahv Lucanor» (1335). Peale «Kaheksa intermeediumi» on Cervantesele omistatavatest intermeediumidest sõnakoomika ja vaimuka dialoogi oivaliseks näiteks «Lobisejad» (*Los dos habladores*). Inimveidruste ja teravmeelsuste kirev loetelu on intermeedium «Hädaliste hospidal» (*El hospital de los podridos*), meenutades Erasmuse ja Rabelais' varasemaid ning Quevedo hilisemaid teoseid. «Sevilla vangla» (*La cárcel de Sevilla*), mille puhul võib mõistagi otsida autobiograafilisi sugemeid, sisaldab õnnelikust lahendusest hoolimata musta huumori elemente.

Novellid

Võib õieti pisut kahelda, kas Cervantes üldse kirjutas novelle peale nende, mis ta on «Don Quijote» I osasse põiminud. Tema jutustustekogu *Novelas ejemplares* (1613) pealkiri vajab pikemat seletust. Sõna *novela* tuleneb küll itaalia sõnast *novella*, millest pärineb ka tänapäevane termin «novell», kuid mõningast arusaamatust tekitab Cervantese eessõna, kus ta ütleb end olevat esimese, kes hispaania keeles seda žanri viljeleb. Seda enam, et jutustuste maht lubaks neid tänapäeva mõistes ka lühiromaani kategooriasse paigutada. Cervantese ajal nimetati mahukamat proosateost (nagu rüütliromaan) «raamatuks» (*libro*), uuemal ajal on aga «romaani» tähenduse omandanud sõna

novela (vrd. inglise *novel*), sellal kui lühijuttu või novelli märgitakse sõnaga *cuento*. Täpselt niisama mitmetähenduslik on pealkirja teine sõna — *ejemplar*. See tähendab nii «õpetlikku» kui ka «eeskujulikku, näitlikku». Kui mõelda kõnesolevate lugude mitmekesisusele ning Cervantese jätkuvale huvile jutustamiskunsti eri tahkude vastu (seda tõendavad korduvad sellekohased arutlused tema teostes), siis võiks oletada, et Cervantes ei taotlenud mitte ainult moraalset, vaid ka esteetilist õpetlikkust (eeskuju andmist). Vahest tahtis ta nende teostega näidata, kuidas jutustavat (narratiivset) proosat üldse on võimalik kirjutada, missugused erinevad tüübid või laadid on olemas, või — kui parafraseerida eespool viidatud määratlust poeemist «Teekond Parnassile» — kuidas saab end kastiilia keeles teostada kujutluse seiklus.

Et aga siinset vaatlust hõlbustada, on ilmselt targem jääda pealkirja traditsioonilise tõlke «Õpetlikud novellid» juurde. Neid oli ühtekokku 12: «Inglismaa hispaanlanna» (*La española inglesa*), «Kaks neidu» (*Las dos doncellas*), «Emand Cornelia» (*La señora Cornelia*), «Vere jõud» (*La fuerza de la sangre*), «Helde armastaja» (*El amante liberal*), «Mustlasneiu» (*La gitanilla*), «Suursugune köögitüdruk» (*La ilustre fregona*), «Rinconete ja Cortadillo», «Petlik abielu» (*El casamiento engañoso*), «Koerte kõnelus» (*El coloquio de los perros*), «Armukade estremaduurlane» (*El celoso extremeño*) ning «Klaasist litsentsiaat» (*El licenciado Vidriera*). Mõnikord on tsüklit täiendatud jutustusega «Valetädi» (*La tía fingida*), kuid selle kuuluvus Cervantesele pole kindel.

Viis siinses reas esimesena mainitud pala pakuvad suhteliselt vähem huvi, sest tüpoloogiliselt olid nad ka enne Cervantest laialt tuntud. Nende algupära ulatub keskaegsesse rüütlinovelli ja -romaani, mis seejärel kujundasid ka itaalia renessansinovelli. Üha on tähtsad seiklus, intriig, juhus; sündmused arenevad ainult eraelu tasandil. Mihhail Bahtin on seda romaanitüüpi nimetanud «seikluslikuks katsumusromaaniks». Ent seiklusest olulisemgi on armastus — just sellest johtub eraelulisus ja intiimsus. Kui taustas võibki ära tunda kaasaegset ühiskonda, ei ole sel teose arengu ja lahenduse kujundamises mingit osa: armastajate (kange-

laste) jaoks seda lihtsalt ei eksisteeri. Eeskujulik seda tüüpi novell (romaan?) on «Inglismaa hispaanlanna». Noorte armastus, takistused, mis ootamatult abielu edasi lükkavad; armastajate kannatused (katsumused), välised muundused kangelastes (mis jätavad puutumata nende olemuse), füüsiline lahusolek, armastuse ja sisemise terviklikkuse korduvad tõendused ning lõpus õnnelik teineteiseleidmine. Nagu Cervantes «Koerte kõneluses» tabavalt märgib, kannab seda tüüpi jutustust süžee ise, lugeja läheb sellega igal juhul kaasa; autoril pole tarvis eriti vaeva näha oma tegelaste põnevaks tegemisega, sest lugu ise on põnev. «Inglismaa hispaanlanna» struktuuri tõeliselt romaaniliseks laienduseks sai Cervantese viimane teos «Pérsilese ja Sigismunda kannatused».

«Mustlasneiu» nimikangelanna, targa ja veetleva Preciosa vaimurikkad kõned on mahukamad kui ühelgi Boccaccio tegelasel. Juba Cervantese novelli ja dialoogi maht ise lubab, võrreldes varasema itaalia novelliga, tegelasi sügavamalt humaniseerida. Ent oluline pole üksnes maht, vaid tausta järk-järguline aktiviseerimine. Olustik hakkab tungima eraellu, aeglustab ja pidurdab seiklust, viitab juba mõnedele vastuoludele ühiskonnas (nagu armastajate konflikt seisusliku normiga). Mis siis, et lõpuks osutuvad mustlasneiud ja teenijatüdrukud ikkagi aadlipreilideks, keda vaid õnnetu juhus on ajutiselt «alla», «madalasse» tõuganud.

Kõik teised novellid on omas ajas tavatult uudsed. Novellis «Rinconete ja Cortadillo» võib ära tunda pikareskse teema, kangelasteks on kelmid, vargad. Sündmused arenevad sotsiaalses «põhjas» ega välju sealt, ükski «ime» ega «juhus» ei aita. Kangelased ei ole paraku kerjusteks ümberriietatud printsid, vaid nendeks, kes nad on novelli algul — vaesed kodutud poisid —, jäävad nad lõpuni. Ent Cervantes loobub siin kelmiromaani mina-vormist ja jutustab harjumatult 3. isikus. Ei ole ka kelmiromaani seiklust, sest üksainus ja piiratud tegevuspaik — varaste punker — ei jäta seikluseks ruumi ega aega. See on just seda tüüpi teos, nagu märkis Cervantes ise, kus kõik sõltub autori loovusest ja kujutlusvõimest, kus «lugu» kirjanikku kuidagi välja ei aita. Cervantes tuleb selle raskeima ülesandega hiilgavalt toime, loob «eimillestki midagi».

Otsekui kinokaameraga aeglaselt tegelaste igapäevaseid, tüüpilisi, «labaseid» toiminguid jäädvustades ja nende kõnelusi edasi andes kannab ta lugejani ühe ühiskonnakihi psüühika, teostab selle kriitilise süvaanalüüsi. Objektiks ei ole armastuse eraeluline lugu, vaid sotsiaalne ja kollektiivne teadvus. Selleni jõuab muu Euroopa jutustav proosa alles tükk aega hiljem, 19. sajandi II poole naturalismis ja realismis.

Miniatuurne kelmiromaan on «Koerte kõnelus» koos sedä raamistava novelliga «Petlik abielu». Seiklus «madalas» (erinevalt rüütliromaanilikust «kõrgest» seiklusest) loob sedamaid kokkupuuteid kurjategijate keskkonnaga. Siin tingivad kangelase iga sammu ühiskonna maised-materiaalsed tegurid. Cervantes, tõsi küll, leevendab nende karmust oma huumoriga, mis algab juba fantastilisest loomajutu vormist. «Koerte kõnelust» võiks vaadelda kui analoogiat Alemáni «Guzmán de Alfarachega» — nii ühes kui teises vaheldub seiklus kommentaariga, nähtub dialoog kahe vaatepunkti vahel. Veel enam aga on novell tagasiviidav 15. sajandi lõpus Hispaanias tekkinud originaalsele romaanitüübile, dialoogromaanile (Fernando de Rojase «Celestina»). «Koerte kõnelus» demonstreerib oivaliselt kelmiromaani võimalusi inimese sotsiaalseks analüüsiks, ühiskonna varjupoolte kriitiliseks avamiseks ja avaraks sotsiaalseks panoraamiks.

Olustikukirjelduse teist, psühholoogilist haru illustreerib «Armukade estremaduurlane». Teema langeb kokku Cervantese intermeediumidega («Armukade vanamees») või näiteks Molière'i «Naiste kooliga»: ebaloomulikud abielusuhted ja nende kriitika. Kuid Cervantes viib oma novelli finaali ootamatult erinevale, ümarast skeemist (s. o. õnnelikust lõpust) kõrvale, pigem ühisele rajale madame de La Fayette'i «Clèves'i printsessi» (1678) nostalgilise ja süvapsühholoogilise sümbolismiga.

«Õpetlikest novellidest» külgneb «Don Quijotega» eriti silmatorkavalt «Klaasist litsentsiaat». Siin ilmub peategelasena «tark hull», noormees, kes arukaotuse läbi omandab geniaalse võime näha elu ja ühiskonda «väljastpoolt», «normist» hälbinu seisukohalt. Siin pole kaaluvat osa ei seiklusel ega olustikul. Nii nagu kangelane kujutleb, et ta on klaasist, s. o. läbipaistev ja

kergesti purunev, ebamateriaalne (puhtvaimne), nii ka novell ise keskendub eranditult vaimsele, intellektuaalsele tasandile, mida laiendab situatsiooni- ja kujundisümboolika. Suur osa novellist areneb «küsimuste ja vastuste» vormis, meenutades mõningaid lõike Rabelais' «Gargantuast ja Pantagruelist» ning uuemal ajal näiteks James Joyce'i «Ulyssesest». «Targa hullu» teravmeelsed ja kõnekäänulised vastused moodustavad koos Sancho Panza vanasõnavaramuga Cervantese sententsi- ja aforismikogu tuumiku. Novelli lõpust, kus Tomás mõistusele tuleb ja hakkab jälle elama «nii nagu teised», aimub ebamäärast absurdi, umbes sellist nagu palju aega hiljem saksa vararealisti Georg Büchneri jutustuses «Lenz»: ideaalid, mis reaalsuse vastu põrkudes jätavad järele pelga tühjuse.

Romaanid. «Galatea»

Cervantese esikteost «Galatea» (1585) peetakse Jorge de Montemayori «Diana» (1559) järel hispaania pastoraalromaani esindusnäiteks, kuigi kirjanik jõudis lõpetada vaid esimese osa. Hiljem lubab ta mitmel pool «Galateale» järge ja lõppu, kuid nähtavasti ei olnud «Galatea» talle viimases loomejärgus enam nii hingelähedane, et sellele «Don Quijotet» või «Õpetlikke novelle» ohvriks tuua. Oma 65 tegelasega, arvukate põimuvate süžeeliinidega, tegelaste pikkade jutustustega, mis domineerivad vahetu tegevuse ja seikluse üle, kirjade ja unenägudega, armastuse analüüsiga nii proosas kui ka värsis on «Galatea» lõpetamatagi kujul mahukas teos. Arkaadiaks on Tajo jõe luht, kus seltskond vooruslikke neide ja noormehi karja hoiab. Siit-sealt koguneb põgusaid märke ajast: vihjatakse käimasolevale sõjale türklastega; nümf Kalliope annab ülevaate kaasaegsest luulest. Mõnes episoodis ei puudu paralleelid Cervantese eluga (üks tegelasi, Timbrio, seikleb Napolis ning on seejärel Alžiiri piraatide vang). Ent ei kari ega meri, lahingud, vanadus ega surm ole tähtsad seal, kus kannatatakse ja elatakse üksnes armastuse pärast. Tunnete analüüs tiheneb eriti IV raamatus: vastusena Leniole, kes peab armastust vaid kahjulikuks kireks ja madalaks ihaks, esitab teine karjane, Tirsi, armastusele veendunud kaitsekõne, näidates, et ükski armastuse liik, ei taevalik, igapäevane ega suguline, ei ole taunitav, ning et kui armastusest mõnikord kahju sünnibki, lõpeks ilma temata elu maailmas. V raamatus armub ka seni ükskõikne Lenio. Nimikangelanna Galatea ei ava romaani vaiminud osas end eriti; kuigi paljud teda imetlevad ja ihaldavad, on tema roll näidata end armunooltele allumatu õilsa ja mõistusliku daamina. «Galatea» mahub igati Euroopa kõrgrenessansi ja järgneva manerismi raamidesse. Samas laadis kirjutas oma koguka lamburiromaani «Arkaadia» (1590) ka inglane Philip Sidney. Pastoraalne teema esineb Shakespeare'i hilisloomingus, itaalia 17. sajandi alguse luules ja prantsuse nn. pretsioosses kirjanduses, mida esindab Honoré d'Urfé lamburiromaan «Astrée» (5. kd. 1607—1627).

«Pérsilese ja Sigismunda kannatused»

Palju on vaieldud, miks Cervantes, kes «Don Quijotes» rüütliromaane nii hävitavalt pilkab, seejärel ise rüütliromaani kirjutas. Näib olevat üsna kindel, et Cervantes tegi alati vahet rüütliromaani kui massikirjanduse ning rüütliromaani kui esteetiliselt täisväärtusliku kunstiloomingu vahel. Seda tõendab nii don Quijote raamatukogu läbivaatus romaani alguses kui ka Cervantese mitmed arutlused rüütliromaani teemal. Rüütliideaalid kattusid paljus üldhumaansete väärtustega. Kui Cervantes «Don Quijotes» rüütliromaanide illusoorset maailma vastuoludest tulvil ja aina maisemaks muutuvale kaasajale vastandab ja seda ka naeruvääristab, ei ütle ta kusagil lahti neist ideaalidest endist, vaid just rõhutab oma usku nendesse. Endastmõistetavalt eitab ta nende romaanide massikirjandusliku stampe, korduvaid seiku ja seiklusi ning peab rohkem lugu katalaanikeelse «Tirant Valge» (15. saj.) taolistest rüütliromaanidest, kus rüütlid tema enda sõnul «söövad ja magavad, surevad oma voodis ning teevad enne surma testamendi». Ja ometi ei õnnestunud Cervantesel «Pérsilese ja Sigismunda kannatustele» õiget elu sisse puhuda, liiga ilmselt takistasid teda rüütliromaani kui žanri raamid.

«Don Quijote»

Rüütliromaanide elukauge tõeluse oli pea peale pööranud juba pikareskne romaan. Rüütlist kangelase «kõrge» seiklus madaldati ühiskonna heidiku (antikangelase) maalähedaseks elujuhtumuseks. Neis võis aimata rüütliromaanide paroodiat, kuid Cervantese

mõte ulatus sellest kaugemale. Ta muutis paroodia uueks võimsaks sünteesiks, mis ei mõtestanud ümber mitte ainult rüütliromaani, vaid ka pikareskse romaani. Rüütliromaanid inspireerisid Cervantest tegema oma romaani kangelaseks don Quijote, vaesunud hidalgo, kes kujutleb end Amadíside ja Palmerínide taoliseks ideaalseks rändrüütliks. Pikareskse romaani mõjul võis tärgata idee panna see rändrüütel seiklema omas ajas ja ruumis, teha ta neist oludest sõltuvaks ja teda ühtlasi neile vastandada. Erakordselt tähtis selles kontseptsioonis oli jätta don Quijote südamedaam Dulcinea (Aldonza Lorenzo) romaani reaalsest vaatepiirist välja, nii et tema kohalolek romaanis on veelgi «kehatum» kui Beatricel Dante «Jumalikus komöödias». Nõnda juhib küll armastus don Quijote rännakut, seiklusi ja kogu romaani, kuid maisel kujul teda teoses niisama hästi kui ei ole. Armastus pole seega eraeluline ega isiklik, ta ei alluta ega hõiva «loona» kogu romaani — Cervantes oleks võinud ju kirjutada raamatu lihtsalt äpardunud armuseikluste ahelana —, vaid avab selle ajaloolisele tõelusele kõige avaramas, sotsiaalses ja filosoofilises tähenduses.

Cervantes loob «Don Quijotes» uusaegse kultuuri ühe kõige suurejoonelisema müüdi. Ajaloolisest tõelusest algab selle üldistusjõud. «Jumaliku komöödia» vägevust on nähtud eelkõige selles, et Dante jalad astuvad kindlalt maisel ja ajaloolisel pinnal. Õigus on ka Lääne-Euroopa kirjanduse ühel parimal tundjal Leonid Pinskil, kui ta Cervantese don Quijotet ja Sanchot peab Rabelais' kangelastest universaalsemateks nimelt seetõttu, et objektiivne ajalooline tegelikkus neisse sügavamalt tungib. See ongi Cervantese realismi läte.

Paar aastat enne don Quijotet oli maailmakirjanduse näitelavale astunud teinegi «hull» — Shakespeare'i Hamlet. Kuid Hamlet ainult näitleb, mängib hullu, on seda ajutiselt. Don Quijote ei näitle — taas tundub Cervantese idee ise, teha suure romaani kangelaseks hull, oma originaalsuses suisa fantastiline. Alles 19. sajandi keskpaigast, naturalismi ja sümbolismi piirilt hakkas Euroopa kirjandusse siginema kõiksuguseid «hulle», psühhopaate, neurootikuid, «teistsuguse» tõe kuulutajaid. Don Quijote on mõistagi nende eelkäija.

Vähe sellest, Cervantes toob don Quijote kõrvale veel teise «hullu». Ei saa ju «realistiks» ega «kaine mõistuse» esindajaks pidada talupoega Sancho Panzat, kes on don Quijotet kannupoisina valmis teenima üksnes seetõttu, et too lubab ta saare valitsejaks teha. «Kaht niisugust hullu pole maailmas veel nähtud,» ütleb don Quijote ja Sancho kohta Sansón Carrasco romaani II osa alguses. Põhjendatult näitab nõukogude uurija S. Botšarjov, et ei don Quijote ega Sancho teadvuses ole näha üleminekuid, liikuvust, mis on vajalik n.-ö. normaalseks mõtlemiseks. Juba sellega vastandub Cervantese tegelaspaar neid romaanis ümbritsevatele inimestele. Don Quijote teadvus liigub valdavalt ühelainsal (mälestuste, kujutluste) tasandil, Sancho Panza mõtleb aga peaaegu ainuüksi maistest asjadest — ka tema loob neist endale illusiooni, mis teda juhib.

Ent paneme tähele: don Quijote ja Sancho ei ole mingi tavaline narripaar, nagu neid hiljem on kirjanduses korduvalt püütud kujutada. Don Quijote on hull vaid siis, kui tema meeli hõivavad rüütliromaanid; muul ajal ilmutab ta otse erakordset vaimuteravust ja tarkust, mida kõik üksmeelselt imetlevad. Ta on näiteks täiesti võimeline muigama Sancho narruste ja lihtsameelsuse üle, vaatlema kõrvalt ja analüüsima teiste (näiteks armastusest aru kaotanud noorukite) hullust ning koguni teadvustama omaenda hullust, kui ta Sanchole ütleb: «Ausõna, Sancho, sinu mõistus ei näi olevat sugugi paremas korras kui minul» (I, XXV). Pealegi ei ole ta hull romaani lõpuni. Sancho Panza on ümbruskonna inimestest õieti ainus, kes don Quijote hullusest aru ei saa. Kuid temagi muutub järjest targemaks. Seda, et habemeajaja vahukauss on Mambrino kiiver, nagu don Quijote kinnitab, Sancho enam ei usu. Oma mugavuse huvides õpib ta väiksemaid kavalusi, kuni ta II osa alguses, jõudes Tobososse, saab hakkama seniolematu julgustükiga: otsustab oma peremeest tüssata, väites, nagu oleks Kurva Kuju rüütli igatsetud südamedaam üks kolmest rohmakast talunaisest, kes neile vastu tulevad. Sancho hakkab kaasa tegema mängus, millesse on juba haaratud enamik tegelasi, kes don Quijote narrusi tunnevad. Nagu näitab saksa uurija Erich Auerbach, on see teose pöörangulisemaid stseene: kujutlus, mis don Quijotele peale

sunnitakse, ei kattu tema omaga; aga kuna tegemist on don Quijote senise rändrüütlielu kõige otsustavama hetkega, vapustab tema kujutluse kokkulangematus Sancho valega teda nii sügavalt, et kogu ülejäänud romaani osa seiklustes saadab teda kahtluse kummitav vari. Iseäranis süveneb tema ebalev hoiak pärast viibimist koopas, kus Montesinos talle näitab Dulcinead ja too sarnaneb ikkagi Sancho näidatud vale-Dulcineaga. Seepärast ei ole ka ime, et hiljem Barcelonas don Quijotele korraldatud näitemängus «nõiutud peaga» on don Quijotele «eluküsimuseks», kas Montesinose koopa nägemus oli tõelus või unenägu. Don Quijote ja Sancho on kõike muud kui staatilised tegelased. Nende liikuvusest algab romaani keerukus.

Peategelasi on õieti kolm, kuid et Dulcinea juhib romaani «nähtamatuna», jälgib lugeja reaalselt ainult kahte, kes moodustavad paari — don Quijotet ja Sanchot. Selleski on midagi sügavalt uut. Üheski rüütliromaanis ei ole kannupoisil sellist kaalu nagu Sanchol don Quijote kõrval. Vergilius ja Beatrice juhivad küll Dantet hauataguses maailmas, kuid mõlemad kehastavad pigem ideed kui reaalset inimelu. Rabelais' «Gargantuas ja Pantagruelis» on taoline tegelaspaar tõepoolest peaaegu tekkimas, kuid seikleja Panurge'i kõrval kahvatub ootamatult nimikangelane Pantagruel ise; kummagi Rabelais' tegelase juures oleks liialdus rääkida nende siseelust; nagu rahvaraamatute kangelastel, on nende elu ja seiklused valdavalt välispidised. Cervantese ajal sai hispaania teatris ülipopulaarseks tegelastüübiks nn. *gracioso* — narr, veiderdaja, kohati kohtlane, samas teravmeelne peremehe teener või saatja. *Gracioso* klassikalise kuju lõi Lope de Vega; sealtpeale oli hispaania draamas koomiline pool tagatud. *Gracioso*'na võiks ju vaadelda ka Sancho Panzat — seda on tehtud —, kuid jällegi: ükski varasem ega hilisem *gracioso* ei kanna sel määral reaalsust nagu Cervantese Sancho. Don Quijote ja Sancho kuuluvad jäägitult ühte, moodustavad duaalse kujundi, kaksiksümboli, mille üks pool, kui see romaanist välja jätta, tühistaks korrapealt teise poole ning seega kogu sümboli ja romaani.

Reaalsus don Quijote sümbolis vastandub reaalsusele Sancho sümbolis. Don Quijote — see on unistused, ideaalid, kõige madala ja labase põlgus, võime ohverdada oma füüsis täielikult ülla ja puhta ideaali nimel. Ta on ka renessanslik edasitung, seiklusiha, valmidus võitlusteks ja lahinguteks, avastusteks ja vallutusteks. Sancho — see on kokkukuuluvus maaga, alalhoidlikkus, traditsioon, rahvalikkus, rahuarmastus, naljad ja kõnekäänud, mis lõhnavad põldude, igapäevase keha- ja kõhuorjuse järele. Ta on tugev ja tüse alus, mis hispaania kultuuri keskajast peale oli toetanud, kaotamata antiikideaalide poole pürgivas renessansiski oma mõju. Tema huviring piirdub esialgu sellega, mida saab käega katsuda ja suhu panna. Tema nimigi on sümboolne, sest *panza* tähendab kõhtu, vatsa.

Ent möödunud sajandi lõpus hakkasid «Don Quijote»-uurijad märkama, et don Quijote ja Sancho ei ole siiski kõiges vastandlikud ning et romaani arenedes need kaks peategelast vähehaaval lähenevad teineteisele. Seda on nimetatud don Quijote «sanchostumiseks» ja Sancho «quijotestumiseks». On rohkeid seiku, kus don Quijote peab Sanchot sõitlema tema nürimeelsuse ja ahnuse pärast. Kui Sancho nõuab kannupoisiameti eest kindlat kuupalka, solvub don Quijote sedavõrd, et läheb kõneluses Sanchoga korraks «sinalt» üle «teie» peale. Sancho omakorda siunab ühtelugu peremeest seikluste pärast, mis nagu ta arutab, asja ees, teist taga, nende elu ja turvalisuse ohtu seavad. Kuid lugeja näeb samuti, kuidas kasvab nende vastastikune usaldus ja läheb lõpuks üle kiindumuseks, sõpruseks, teineteisevajamiseks. Don Quijote sõidab ajutiselt Sancho eeslil, Sancho aga suundub Dulcinead otsima don Quijote kuulsal Rocinantel. Romaani I osa lõpus nimetab don Quijote Sanchot «kõige paremaks inimeseks maailmas». II osa alguses võtab ta oma ühtsuse Sanchoga kokku ladinakeelse fraasi *«quando caput dolet . . .»* pea/keha sümbolisse. Pärast don Quijote seiklust lõviga õiendavad mõlemad kangelased üheskoos oma ihutarbeid. II osa XXXIII peatükis kinnitab Sancho, et ta don Quijotet armastab ja on talle ustav. Kui Sancho maavalitsejaametit pidama läheb ja don Quijotega ajutiselt hüvasti peab jätma, kurvastavad mõlemad. Järgnevalt ei näita Cervantes meile mitte ainult don Quijote, vaid ka Sancho seikluse jätku (episoodid don Quijotega ja Sanchoga vaheldavad kogu

nende lahusoleku jooksul). Tugevamaid sümboleid don Quijote ja Sancho ühtsusest on II osa LV peatükis, kus don Quijote päästab Sancho august, kuhu see pärast äpardunud «saarevalitsemist» kukub (don Quijote päästab Sancho langusest). Romaani lõpus on nad taas koos. Kui don Quijote unistab ideaalriigist, lamburite koloonia asutamisest, ei kujuta ta seda ette ilma Sanchota. Neid lahutab alles don Quijote surm romaani viimases peatükis.

Kangelaste sisemine dünaamika välistab igasuguse sirge joone nende vahekorras ümbritseva maailmaga. Mitmed uurijad on täheldanud, et kui romaani I osas don Quijote ja reaalse maailma kokkupõrkes osutub valdavalt väljanaerdavaks rändrüütelluse ulm, elust absurdini kaugenenud idee, siis romaani teises pooles don Quijote maailm järjest avardub oma humaanses sisus, läheneb reaalsusele, ja siis muutub ka romaani tonaalsus: Cervantese iroonia ja kriitika ei taba enam niivõrd don Quijotet kui teda ümbritsevat, sisemistest ideaalidest ilma jäetud tegelikkust. Kuna don Quijote on «tark hull», siis jagub mingi osa Cervantese naeru kogu aeg ka ümbrusele, mis don Quijotest näilikult või tegelikult üle on ja temaga mängib. Don Quijote kord läheneb ümbritsevale maailmale, kord kaugeneb sellest. Kord tabab satiir teda koos maailmaga, kord ainult teda (ja tema maailma), kord ainult reaalset maailma. Nii on Cervantese naer äärmiselt mitmetähenduslik, nagu ka kogu romaani nägemus tõelusest. Don Quijote illusoorses seikluses võiks näha paralleele tollase Hispaania impeeriumiideega ja selle varjatud kriitikat; varem või hiljem pidi pealiskaudselt ühendatud maailmariik lagunema. Hispaania ühiskonna tegelik siseolukord vastandus drastiliselt maailmavallutuse väliselt hiilgavale trajektoorile. Edasi võiks mõtelda vastuoludele, mis olid renessansi humanistlike ideaalide ning koos uusajaga (ja renessansiga) vallandunud varakodanliku individualismi ja materialismi vahel. Tegemist on alles alanud uusaja enda vastuoludega, mida peegeldavad 16. ja 17. sajandi piiril samuti Montaigne'i ja Shakespeare'i teosed. Paljud «Don Quijote» üksikseigad osutavad oma aja Hispaania varjukülgedele. Kelmiromaanides on kriitika avatum, Cervantes peidab selle rohkem vihjetesse, kujunditesse ja sümbolitesse. Romaani I osas ümbritsevad don Quijotet kõigiti arukad ja humaansed mehed, habemeajaja ja kirikisand (tegelased ei «kõrgelt» ega «madalalt»). Kui nad don Quijotega kaasa mängivad, siis vaid hoolitsusest tema tervise eest. Nende ainus soov on, et tema hullused ümbrusele ja talle endale häda ei põhjustaks. Naer on loomulik ja õiglane, kui seda sünnitab don Quijote fanatismi (võimalik võrdlus: Hispaania või militaarse fanatismi) kokkupõrge teda ümbritseva terve mõistusega, mida habemeajaja ja kirikisand koos paljude teise tegelastega esindavad. Romaani teises osas on don Quijote inimlikkus ammugi selgunud. Kui hertsogipaar teda naerualuseks teeb ja temaga ühe komöödia teise järel lavastab, pole Cervantese naer enam kuigi lõbus, sest mõnitatakse inimlikkust. Episoodis, kus ülikute seltskond laseb don Quijotele selga kinnitada sildi tema nimega (s. t. narrimärgi), sarnaneb humaanne alandatud kangelane Kristusega, keda pilgatakse. Autori kriitika alla langeb jõude elav aadel oma tühiste ja edevate kapriisidega. See ühiskonnakiht polegi nii süütu, nagu esialgu võib paista. Kui luhtub don Quijote duell teener Tosilosega, laseb hertsog tollele don Quijote äraolekul anda sada kepihoopi — paralleel poiss Andrési ja teda nuhtleva peremehe episoodiga esimese osa alguses on ilmne. Don Quijote kaitseb nõrku, vaeseid, hüljatuid, eluvõitluses allajäänuid. Kogu tema seiklus kannab sotsiaalse õigluse ideed. Romaani ideoloogilises struktuuris võiks näha midagi väga lähedast kriitika dialektikaga, mida L. Pinski on täheldanud Erasmuse «Narruse kiituses»: romaani esimene pool pilkab eluterve looduse ja mõistuse seisukohast vaimunarrust, teine pool aga keskendub irooniale mitmesuguste inimpahede üle, kusjuures vaimunarrus osutub nüüd õieti tarkuseks, mille abil pahesid (tegelikke narrusi) demaskeeritakse.

Cervantes ei piirdu sellega, et muudab oma kangelased sisemiselt liikuvaiks ning seeläbi komplitseerib nende ja maailma vahekorda. Ta ei «liiguta» mitte ainult don Quijote ja Sancho sisemaailma, vaid paneb tegelased — väljaspool romaani seiklusi — liikuma nii ühelt jutustustasandilt teisele (romaani «sees») kui ka juhib nad romaanist «välja», ühelt poolt ajatusse minevikku, teiselt poolt romaani lugeja reaalsesse kaas-

aega. Üleminekuid ühelt jutustustàsandilt teisele võib kohata juba «Galateas». Selles ei olnud midagi väga uut, kuid võte võimaldas mängida romaani lugeja ja tegelaste vahelise distantsiga, lugejat kord tegelastele lähendades, kord kaugendades. Eeskujulik näide seesugusest vaatepunktivahetusest on «Don Quijote» I osa XII—XIV peatükk; esmalt jutustab kitsekarjane Marcela ja Grisóstomo armastuse loo, mis lõpeb Grisóstomo surmaga. Lugu võiks olla novell, puhtkirjanduslik reaalsus, kuid sealsamas tekib side vahetu tegelikkusega: don Quijote võtab osa Grisóstomo matustest; sinnasamma ilmub ootamatult Marcela ja jutustab sama loo juba teisest, o m a vaatepunktist. Kui varem kuulajate (ja romaani lugeja) kaastunne kuulus tõenäoliselt Grisóstomole, siis nüüd kaldub see Marcela poole ning ka don Quijote tunnistab kogu loo moraaliks iga inimese vabaduse kuulata armastuses (nagu kõiges muuski) oma südame häält. Sagedased vaatepunkti vahetused rõhutavad relatiivsust, annavad lugejale suurema vabaduse seda tunnetada.

«Don Quijote» kunstilise struktuuri originaalsus väljendub aga milleski enamas, nimelt selles, et Cervantes asetab enda ja teose vahele veel ühe jutustaja, araablasest krooniku Cide Hamete Benengeli; «Don Quijote», nagu ta väidab, on üksnes Benengeli loo hispaaniakeelne tõlge. Vähe sellest: autor annab mitmeti mõista, et don Quijote-loost eksisteerib veel teisigi variante ning et romaani algusosa jutustabki ta ühe seesuguse (Benegeli loost ebatäpsema) versiooni järgi. Lugeja märkab imestusega, et loos tervikuna on palju udust, isegi kangelase nimest pole teada, kas see tegelikult oli Quijada, Quesada või Quijana. Autor ütleb end unustanud olevat, missugusest La Mancha külast don Quijote pärit oli. Milleks taoline müstifikatsioon, autori nii tavatu tagasihoidlikkus? Kõigiti põhjendatud vastuse annab Avalle-Arce: tegelase ja tegevuspaikade määratlematus vastandub nende määratletusele nii rüütliromaanis kui ka pikareskses romaanis, rõhutab kujundina romaani keskset inimvabaduse ja -otsingu ideed, romaani sõltumatust varasematest lugudest, legendidest, müütidest. Jah, tõesti, «Don Quijote» ei lähtu mitgist varasemast müüdist. Nagu näitab L. Pinski, on Cervantese romaanis originaalsed nii süžee-faabula kui ka süžee-situatsioon, kusjuures «Don Quijote» süžee-faabula, erinevalt varasematest klassikalistest süžeeliinidest, on nõnda keeruline, et seda hiljem keegi pole üritanudki matkida (küll on jäljendatud ja taasmõtestatud «Don Quijote» süžeed-situatsiooni).

Ent vahest oli Cervantes teadlik sellest, et tema sule all ei valmi lihtsalt romaan, vaid üks uusaja kultuuri esimesi suuri müüte? Müüt ei ole ajalugu, tema üksikasjades puudub täpne faktilisus, temast võib olla palju versioone. Võib-olla just uut müüti, avaraimast tõelusest algavat tõde luues salgabki Cervantes maha oma autorluse, peidab selle Cide Hamete Benengeli ja teiste jutustajate lugude taha. Mitte ainult tema (tõlkija), vaid ka Cide Hamete Benengeli ja teised kroonikud ei tea don Quijote lugu päris lõpuni. Autor ei ole kõiketeadja, ta ei näinud, mis Montesinose koopas tegelikult toimus (seda näeb ja teab vaid don Quijote, aga temagi ei tea kõike, vaid kahtleb). Cervantes depersonaliseerib, objektiveerib jutustuse, «võõrandab» selle endast «Don Quijote» maailma autonoomsuse ja universaalsuse nimel.

«Don Quijote» II osaga algab uusaja kirjanduse esimene metaromaan. Lugeja võib sattuda hetkeks hämmingusse, kui Sancho toob selle alguses don Quijotele teate, et nende seiklustest on juba kirjutatud romaan pealkirjaga «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast». See on siis romaan romaanis, romaan romaani kohta, midagi niisugust, millega romaani lugejad järgnevalt puutusid kokku alles 20. sajandi alguses Pirandello, Unamuno ja Azoríni teostes. Sellise ebatavalise üleminekuga tõstab Cervantes korrapealt oma kangelased romaanist «välja», asetab nad lugeja kõrvale, s. t. lugejaga samale tasandile romaani I osa suhtes. Ta lähendab tema enda poolt loodava müüdi ajaloolisele maailmale sel määral, kui müüt reaalsusele üldse läheneda saab. Kokkupuutes ajaloolise eluga müüt süveneb, rikastub selle humaanne sisu. «Don Quijote» on peegelduste paeluv mäng, nii nagu veidi hiljem, küpses barokis, Velázqueze maal «Toaneitsid» või mõnedki Calderóni draamad. Don Quijote ja Sancho astuvad romaanist otsekui välja ning võivad, nagu kõik ülejäänud tegelased romaani II osas, arutada «Don Qui-

jote» I osa. Metaromaani täiendavad vihjed Avellaneda romaanile ning autobiograafiline tasand. Ent samas veendume, et Hamete Benengeli jutustus kui ka tõlge sellest (koos originaali kommentaariga) jätkuvad. Romaani ja tegelikkuse piir tühistub. Müüt on tõelus.

Rabelais mängib ennekõike stiilide tasandil, Cervantes kannab mängu üle oma teose struktuuri. «Don Quijote» artistlikkusega ei ole midagi kõrvutatavat Cervantesele järgnenud kolme sajandi romaanis. Alles Joyce'i «Ulysses» tõuseb vorminovaatorluselt «Don Quijote» skaalale: struktuur saab sisu võimendavaks orgaaniliseks kujundiks. Mitte alusetult pole mehhiko kirjanik Carlos Fuentes osutanud nii vormilistele kui ka tunnetuslikele analoogiatele Cervantese ja Joyce'i suurteostes.

«Don Quijote» on esimene «totaalne romaan» — kui kasutada mõistet, millega Mario Vargas Llosa on tähistanud otsinguid iseenda ja teiste 20. sajandi ladina-ameerika romaanikirjanike teostes. «Don Quijotes» kangastub müüdi ja ajaloo, ideaalse ja materiaalse, universaalse ja konkreetse, kõrge ja madala, vaimse ja füüsilise, humanismi ja rahvalikkuse, traagilise ja koomilise süntees nii täiuslikult nagu ainult järgnevate aegade üksikuis suurimates teostes. «Don Quijote» on kõike muud kui üksainus koomiline tasand, millena teost tavatseti käsitada 17. ja 18. sajandil. Kuid siiski üksikud, kes tema vaimule lähemale pääsesid, aimasid juba tollal midagi enamat. Nii kirjutab Peter Motteaux, üks «Don Quijote» inglise keelde tõlkijaid 18. sajandil, et meis kõigis on midagi don Quijotest ja et igaühel on südamesopis oma Dulcinea. 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses, pöördudes üle valgustuse ja klassitsismi võrdselt keskaja, renessansi ja baroki poole, taasavastasid Euroopa romantikud saksa kirjanikega eesotsas (Schlegelid, Novalis, Tieck) maailmale nii Shakespeare'i kui ka Cervantese. Tuues don Quijote omaenda vaimumaailma, nägid nad temas spirituaalse ideaali kehastust, mässajat (nagu romantikud ise) kõige maise ja madala, rutiinse ja kodanliku ning ühtlasi ka sotsiaalse ebaõigluse vastu. Ligilähedaselt romantilises vaimus on hispaania eksistentsifilosoof Miguel de Unamuno käsitanud don Quijotet kui Hispaania Kristust, kelles on koos inimkonna võitlus ja kan-

natused, surm, ülestõusmine, lunastus ja lootus. «Don Quijote» maises ja vitaalses pooles nägid Heine ja Turgenev Cervantese humanismi alust ja sünteesi tingimust. Cervantes oli 18. ja 19. sajandi suurimate romaanikirjanike õpetaja. Don Quijote vaimusugulased on Fieldingi pastor Adams, Dickensi mister Pickwick, Tolstoi Pierre Bezuhhov, Dostojevski vürst Mõškin. Cervantesel oli mõndagi öelda nii neile, kes järgisid vitaalset ja maalähedast filosoofiat, kui ka intellektuaalsema, vaimsema joone esindajaile. 20. sajandil on cervantesliku sünteesi kujundlikult kokku võtnud hispaania filosoof José Ortega y Gasset: «Cervantes ei ole lakei ega isand, Cervantes on inimene.»

Cervantese filosoofia ei väljendu mitte niivõrd tema tegelaste kõnedes — olgugi et ka see tasand on mõjukas —, vaid don Quijote kujundis ja romaani struktuuris tervikuna, mis ei ole ei pelk idee (filosoofia) ega ka pelk kujund (kunst). Süntees ja tunnetuslik ühtsus, milleni lõpuks jõuab Cervantes, ei ole lihtsalt looduse poolt antud, valmisolev, vaid ilmub üksnes sügavaimast vastuolust, romaani kangelaste enda vastuolulisuse maailma kokkupõrkes ja -puutes niisama vastuolulise reaalse maailmaga; ilmub läbi kannatuste, ohvrite, pingutuste. «Don Quijote» filosoofiline kujund erineb radikaalselt nii Rabelais' panteismist kui ka Cellini heroilisest individualismist. Romaan on koomiline eepos proosas — nii arvas 18. sajandil Henry Fielding, olles oma mõtteks saanud innustust Cervanteselt. Kuid Cervantes ise nii ei arvanud. Nalja ja naeru kõrval nägi ta ka elu traagilist poolt, nägi sügavamalt kui valgustusrealistid ja -sentimentalistid. Kogu «Don Quijote» II osa valmistab ette romaani traagilist finaali, kuid finaal ise on siiski ootamatu, isegi järsk, mahtudes ühteainsasse lõpupeatükki. Don Quijote surma kirjeldab Cervantes lihtsalt ja kiiresti, mõne lausega, otsekui siingi pannes vormi jäägitult teenima elu enda olemust. Tabavalt on näidanud Jorge Luis Borges, et «Don Quijote» lõpupeatükis Cervantes eemaldub oma tegelaste kõrvalt, jätab lugeja üksi sureva don Quijote juurde, paneb teda füüsiliselt tundma inimelu piire, surma lohutut üksildust. Ta näitab ka, et vaevalt omandanuks teose traagika metafüüsilist mõõdet, lasknuks Cervantes don Quijotel surra hulluna, meist n.-ö.

eemalolevana. Don Quijote tuleb mõistusele, ühineb viivuks meie «normaalse» maailmaga, läheneb meile, ja kohe sealsamas laseb Cervantes tal surra, meist lõplikult kaugeneda. Võib mõelda ka teatavale situatsioonisarnasusele Calderóni paarkümmend aastat hilisema draamaga «Elu on unenägu»: kuna don Quijote mõistuseletulek langeb ajaliselt kokku tema surmaga, siis võiks ratsionaalne analüüs öelda, et (mõistuse) tõde samastub surmaga, elu aga on üksnes hullus, näivus, illusioon. Ent nii nagu Calderóni kangelane Segismundo teeb oma lõpliku valiku — olgu elu unenägu või tõelus — eetilise tõe nimel, nii ka «Don Quijote» finaal tühistab unenäo/tõeluse dilemma. See on hingelt ilusa inimese surm, mis sisendab pühimaid tundeid. See on surm, mis kinnitab elu tähendust.

Kui Cervantes oma suurromaani II osa pühenduses kirjutab, et Hiina keiser ise paluvat tungivalt endale saata «Don Quijote», et ta tahtvat hispaania keele kooli asutada ja Cervantese sinna juhatajaks kutsuda, siis on see muidugi autori nali, üks tema irooniaid vastuseks Avellaneda vale-«Don Quijotele». Ent naljas on ka tõde, sest «Don Quijote» hakkas tõepoolest maailma vallutama kohe pärast I osa ilmumist, jõudes autori surma järel peagi kõigi Euroopa suuremate rahvaste keelde ja kujutlusse. Järgnevate sajandite jooksul menu jätkus ning tänapäeval pole vist ühtki paika maailmas, kus Cervantes ja tema «Don Quijote» tuttavaiks ja omaseiks poleksid saanud. Romaani I osa tõlgiti Inglismaal juba 1612, esimene täielik prantsuskeelne tõlge ilmus 1639, vahendused saksa ja itaalia keelde on vastavalt aastaist 1621 ja 1622. Täielike tõlgete kõrval levis kõikjal arvukaid mugandusi ja lühendatud variante. Varaseimad illustratsioonid «Don Quijotele» tehti Prantsusmaal, hilisemaistki on enim tuntud prantsuse graafiku Gustave Doré (1833—1883) romantilised pildid. Ilmekalt näitab Cervantese romaani ajas kasvanud populaarsust kas või see, et ainuüksi 18. sajandil ilmus Inglismaal «Don Quijote» 7 erinevas tõlkes ja tervelt 41 väljaandes (teiste seas tõlkis «Don Quijote» inglise keelde tuntud romaanikirjanik Tobias George Smollett). Saksamaal sai klassikaliseks ja kõrgelt hinnatuks Ludwig Tiecki tõlge (1799—1801).

Venemaale jõudis «Don Quijote» esmakordselt 18. sajandil prantsuskeelse tõlke kaudu. 20. sajandi I poole venekeelsed «Don Quijoted» on Maria Vatsoni tõlkes (esmatrükk 1907); 1953—1954 ilmus Lääne-Euroopa kirjanduse nimeka tõlkija Nikolai Ljubimovi «Don Quijote» uus tõlge, millest on olnud rida kordusväljaandeid.

Eesti keeles hakkasid «Don Quijote» mugandused raamatu kujul ilmuma selle sajandi algusest peale. Eduard Bornhöhe vaba lühiümberjutustus aastast 1900 kandis pealkirja «Hispania rüütli Don Quixote imelikud teod ja juhtumised». 1924. aasta noorsooadaptatsioonis (tõlkija G. Peet) kasutati juba Doré illustratsioone. Aasta varasemale, samuti mugandatud väljaandele (tõlkija Helmi Jansen) on saatesõna kirjutanud Hugo Raudsepp. Ta lõpetab oma kirjutise skeptiliselt: «Kunas meil «hispaanlane» leiduks, kes selle suure teose kõigi stiililiste peensustega algupärandist eesti keelde kannaks, on raske ennustada.» Tegelikult oli sõjaeelse perioodi lõpuks selline «hispaanlane» olemas ja aastail 1939—1940 ilmus Eesti Kirjanduse Seltsi Maailmakirjanduse sarjas romaani «Teravmeelne hidalgo Don Quijote La Manchast» esimene otse hispaania keelest tehtud eestindus kahes köites, mis kokku sisaldavad Cervantese suurromaani esimese osa. Tõlkija ning järelsõna autor on Justa (Aita) Kurfeldt, värsstõlked Johannes Semperilt. Pärast sõda töö jätkus ja 1946—1947, seega täpselt nelikümmend aastat tagasi, ilmus samade tõlkijate teostuses esimene täielik eestikeelne «Don Quijote», millele järelsõna on kirjutanud Oskar Urgart. 1955. a. anti samast tõlkest välja paremas kujunduses illustreeritud kordustrükk Gustave Doré maailmakuulsate illustratsioonidega.

Mitmesugusel kujul on «Don Quijotet» esitatud ka eesti teatrites. Tähtsamad lavastused on tšehhi helilooja Ludwig Minkuse ballett «Estonias» (1957, 1986), Mihhail Bulgakovi samanimeline näidend ENSV Riikliku Noorsooteatri eksperimentaallaval 1969. a. (lavastaja Kaarel Kilvet, nimiosas Lembit Ulfsak) ja Dale Wassermani ja Mitch Leigh' muusikal «Mees La Manchast» «Estonias» 1971. a. Georg Otsaga peaosas. Teistest Cervantese teostest on mängitud ka intermeediume «Salamanca koobas», «Lobisejad» ja «Imeteater»

(«Imepilt») 1979. a. Noorsooteatris (Aleksander Kurtna tõlge, Juhan Viidingu värsid, lavastaja Veiko Jürisson).

Cervantese «Õpetlikest novellidest» on Aita Kurfeldt eesti keelde tõlkinud «Koerte kõneluse» koos sinna juurde kuuluva «Petliku abieluga» (ilmunud «Klassikaliste lugude» sarjas 1972) ja katkendeid «Klaasist litsentsiaadist» (Kalender 1972, «Eesti Raamat», 1971). «Renessansi kirjanduse antoloogias» (1984) leiduvad veel katkendid Cervantese novellidest «Mustlasneiu» ning «Rinconete ja Cortadillo» Arthur Robert Hone'i (1915—1972) tõlkes.

Jüri Talvet

SISUKORD

Pühendus krahv Lemosele 5
Eessõna 7
I PEATÜKK. Sellest, mis kirikisandal ja habemeajajal juhtus don Quijotega tema haiguse asjas 11
II PEATÜKK. Kus jutustatakse tähelepanuväärsest tülist, mis Sancho Panzal oli don Quijote pereemanda ja õetütrega, ja muudest naljakatest sündmustest 21
III PEATÜKK. Kentsakas kõnelus, mis leidis aset don Quijote, Sancho Panza ja bakalaureus Sansón Carrasco vahel 26
IV PEATÜKK. Kus Sancho Panza lahendab bakalaureus Sansón Carrasco kahtlused ja küsimused ja kus juhtub muudki, mis teadmist ja jutustamist väärib 33
V PEATÜKK. Teravmeelsest ja naljakast kõnelusest, mis Sancho Panza ja tema naise Teresa Panza vahel aset leidis, ning muudest sündmustest, mis on väärt mõnusat meeldetuletamist 38
VI PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotel oma õetütre ja pereemandaga; see on üks tähtsamaid peatükke kogu loos 44
VII PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijote ja tema kannupoisi vahel, ja muudest ülitoredatest sündmustest 49
VIII PEATÜKK. Kus jutustatakse sellest, mis juhtus don Quijotega, kui ta läks vaatama oma käskijannat Toboso Dulcinead 56
IX PEATÜKK. Kus jutustatakse sellest, mis seal näha saab 62
X PEATÜKK. Kus jutustatakse kavalusest, mida Sancho tarvitas, et ära nõiduda armuline preili Dulcinea, ja muudest niisama naeruväärseist kui tõepäraseist sündmustest 66
XI PEATÜKK. Iseäralikust seiklusest, mis juhtus vapral don Quijotel Surma õukonna vankri või kaarikuga ... 75

XII PEATÜKK. Iseäralikust seiklusest, mis juhtus vapra don Quijote ja südi Peeglite rüütli vahel 81
XIII PEATÜKK. Kus jätkub Metsarüütli seiklus ja esitatakse tark, imestamapanev ning mõnus jutuajamine, mis leidis aset mõlema kannupoisi vahel 87
XIV PEATÜKK. Kus jätkub seiklus Metsarüütliga 93
XV PEATÜKK. Kus jutustatakse ja tehakse teatavaks, kes olid Peeglite rüütel ja tema kannupoiss 103
XVI PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotel ühe aruka aadlimehega La Manchast 105
XVII PEATÜKK. Kus tuleb ilmsiks kõige kõrgem punkt ja äärmine piir, milleni ulatus ja võis jõuda don Quijote ennekuulmatu julgus, ja räägitakse õnnelikult lõppenud seiklusest lõvidega 114
XVIII PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotega Rohelise Mantliga rüütli lossis või majas, ja teistest iseäralikkudest asjadest 124
XIX PEATÜKK. Kus jutustatakse seiklusest armunud karjasega ja muid tõesti naljakaid sündmusi 132
XX PEATÜKK. Kus jutustatakse rikka Camacho pulmadest ja sellest, mis juhtus vaese Basilioga 139
XXI PEATÜKK. Kus jätkub Camacho pulm ja tuleb ette muid lõbusaid sündmusi 147
XXII PEATÜKK. Kus jutustatakse suurest seiklusest La Mancha südames asetsevas Montesinose koopas, mille viis õnnelikule lõpule vapper don Quijote La Manchast 153
XXIII PEATÜKK. Imetlusväärsetest asjadest, mida suurepärane don Quijote oma sõnade järgi nägi sügavas Montesinose koopas, aga mis on nii uskumatud ja erakordsed, et sunnivad seda seiklust pidama ebatõepäraseks 161
XXIV PEATÜKK. Kus jutustatakse tuhandest pisiasjast, mis on niisama mõttetud kui vajalikud selle suure loo õigeks mõistmiseks 171
XXV PEATÜKK. Kus on kirja pandud eeslikarjumise lugu ja naljakas seiklus nukuteatrinäitajaga ühes ettekuulutaja ahvi mälestusväärsete ettekuulutustega 177
XXVI PEATÜKK. Kus jätkub naljakas nukuteatri lugu ja jutustatakse ka teistest päris kenadest asjadest 185
XXVII PEATÜKK. Kus jutustatakse sellest, kes olid meister

Pedro ja tema ahv, samuti äpardusest, mis juhtus don Quijotega eeslikisa loos, mida ta mitte nõnda lõpule ei viinud, nagu ta oleks soovinud ja nagu ta oli mõelnud 193
XXVIII PEATÜKK. Asjadest, mida see teada saab, nagu ütleb Benengeli, kes peatüki tähelepanelikult läbi loeb 199
XXIX PEATÜKK. Kuulsast seiklusest nõiutud paadiga 204
XXX PEATÜKK. Sellest, mis don Quijotel juhtus ühe ilusa jäägrinnaga 210
XXXI PEATÜKK. Kus kõneldakse paljudest ja tähtsatest asjadest 215
XXXII PEATÜKK. Vastusest, mille doh Quijote andis oma laitjale, ja ka muudest tõsistest ning naljakatest sündmustest 223
XXXIII PEATÜKK. Mõnusast jutuajamisest, mis hertsoginnal ja ta näitsikutel oli Sancho Panzaga ja mis on väärt, et seda loetaks ja ära märgitaks 236
XXXIV PEATÜKK. Kus jutustatakse sellest, kuidas leiti abinõu, et päästa nõidusest võrratu Toboso Dulcinea, mis on üks selle raamatu kõige suurepärasemaid seiklusi 242
XXXV PEATÜKK. Kus jätkub jutustus sellest, mis don Quijote sai teada Dulcinea vabastamise kohta nõidusest, ja ka muudest imestamisväärsetest sündmustest 249
XXXVI PEATÜKK. Kus jutustatakse duenja Dolorida, alias krahvinna Trifaldi iseäralikust ja ettekujutamatust seiklusest ja samuti kirjast, mille Sancho Panza kirjutas oma naisele Teresa Panzale 256
XXXVII PEATÜKK. Kus jätkub suurepärane seiklus duenja Doloridaga 261
XXXVIII PEATÜKK. Kus duenja Dolorida jutustab oma õnnetusest 264
XXXIX PEATÜKK. Kus Trifaldi jätkab oma imestustäratavat ja mälestusväärset lugu 270
XL PEATÜKK. Asjust, mis kuuluvad ja puutuvad sellesse seiklusesse ja sellesse mälestusväärsesse loosse 272
XLI PEATÜKK. Clavileño tulekust ja selle pika seikluse lõpust 277
XLII PEATÜKK. Nõuannetest, mis don Quijote jagas Sanchole, enne kui viimane läks saart valitsema, ja teistest üpris tarkadest asjadest 287

XLIII PEATÜKK. Teistest nõuannetest, mis don Quijote jagas Sancho Panzale 292

XLIV PEATÜKK. Kuidas Sancho Panza maavalitsejaks viidi ja iseäralikust seiklusest, mis don Quijotega lossis juhtus 298

XLV PEATÜKK. Sellest, kuidas suur Sancho Panza võttis valdusse oma saare, ja viisist, kuidas ta seda valitsema hakkas 307

XLVI PEATÜKK. Kohutavast kellukeste- ja kassihirmust, mida sai tunda don Quijote armuseikluse kestel armunud Altisidoraga 314

XLVII PEATÜKK. Kus jätkub jutt sellest, kuidas Sancho Panza end oma maavalitsemises ülal pidas 318

XLVIII PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotel donja Rodrigueziga, hertsoginna duenjaga, ja ka muudest sündmustest, mis on väärt kirjapanemist ja igavest meelespidamist 326

XLIX PEATÜKK. Sellest, mis juhtus Sancho Panzaga oma saarel patrullkäiku tehes 334

L PEATÜKK. Kus teatatakse, kes olid nõiad ja timukad, kes peksid duenjat ja näpistasid ning kriimustasid don Quijotet, ja jutustatakse sellest, kuidas paaž viis kirja Teresa Panzale, Sancho Panza naisele 345

LI PEATÜKK. Veel Sancho Panza maavalitsemisest ühes muude päris kenade sündmustega 353

LII PEATÜKK. Kus jutustatakse seiklusest teise ahastava või mureliku duenjaga, keda muidu donja Rodríguezeks kutsutakse 361

LIII PEATÜKK. Sancho Panza maavalitsemise vaevalisest lõpust ja otsast 368

LIV PEATÜKK. Kõneleb asjust, mis käivad selle ja mitte mõne teise loo kohta 373

LV PEATÜKK. Sellest, mis Sanchoga teel juhtus, ja muudest säärastest asjadest, et toredamaid ei saa enam olla 381

LVI PEATÜKK. Koletust ja ennenägematust võitlusest, mis leidis aset La Mancha don Quijote ja teener Tosilose vahel duenja Rodríguezе tütre au kaitseks 388

LVII PEATÜKK. Mis jutustab sellest, kuidas don Quijote hertsogiga jumalaga jättis ja mis tal juhtus targa ja julge Altisidoraga, hertsoginna näitsikuga 392

LVIII PEATÜKK. Mis kõneleb sellest, kuidas don Quijote peale sadas nii palju seiklusi, et neil üldse enam vahet polnud 396

LIX PEATÜKK. Kus jutustatakse iseäralikust sündmusest, mis juhtus don Quijotega ja mida võib pidada seikluseks 407

LX PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotega teel Barcelonasse 415

LXI PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijotega sissesõidul Barcelonasse, ja muudest asjadest, milles on rohkem tõepärasust kui mõistlikkust 427

LXII PEATÜKK. Mis kõneleb juhtumisest nõiutud peaga ja muust tühjast-tähjast, mida ei saa jutustamata jätta 429

LXIII PEATÜKK. Äpardusest, mis juhtus Sancho Panzal külaskäigul galeeridele, ja ilusa moriskineiu iseäralikust seiklusest 441

LXIV PEATÜKK. Kus jutustatakse seiklusest, mis tegi don Quijotele rohkem tuska kui kõik need, mis temaga seni olid juhtunud 450

LXV PEATÜKK. Kus jutustatakse, kes oli Valge Kuu rüütel, samuti don Gregorio vabakssaamisest ja teistest sündmustest 454

LXVI PEATÜKK. Kus kõneldakse sellest, mida näeb see, kes seda loeb, ja kuuleb see, kellele seda ette loetakse 459

LXVII PEATÜKK. Don Quijote otsusest hakata lamburiks ja veeta välja-elu, senikaua kui läheb mööda temale määratud aastane tähtaeg, ning muudest tõesti lõbusatest ja kenadest sündmustest 464

LXVIII PEATÜKK. Don Quijote seiklusest harjasloomadega 469

LXIX PEATÜKK. Kõige haruldasemast ja iseäralikumast sündmusest, mis kogu selle suure loo kestel don Quijotega juhtus 473

LXX PEATÜKK. Mis järgneb kuuekümne üheksandale ja jutustab asjadest, mis selle loo selguse jaoks hädavajalikud on 478

LXXI PEATÜKK. Sellest, mis juhtus don Quijote ja tema kannupoisiga teel nende külasse 485

LXXII PEATÜKK. Sellest, kuidas don Quijote ja Sancho oma külasse jõudsid 490

LXXIII PEATÜKK. Ettetähendustest, mida don Quijote oma külasse sissesõitmisel nägi, ning muudest sündmustest, mis ehivad ja tõstavad seda suurepärast lugu 495
LXXIV PEATÜKK. Sellest, kuidas don Quijote haigeks jäi, tema testamendist ja tema surmast 500
Selgitavaid märkusi 507
Miguel de Cervantes Saavedra elust ja loomingust 523

Cervantes Saavedra, M. de

C 32 Don Quijote, 2. kd. — 3. tr. — Tln.: Eesti Raamat, 1988. — 560 lk.

ISBN 5—450—00308—0

Hispaania klassiku Miguel de Cervantes Saavedra (1547—1616) maailmakuulus rüütliromaani paroodia «Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast» annab laiahaardelise pildi 16.—17. sajandi Hispaania elust.

C $\frac{4703000000—074}{901(15)—88}$ 239—88 **84.34Hisp**

LX

LX

Сервантес. ДОН КИХОТ. Том 2. 3-е издание. На эстонском языке. Перевод с испанского: А. Курфельдт. Художник-оформитель М. Эйнер. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja T. Hallap. Kunstiline toimetaja E. Loopere. Tehniline toimetaja H. Sandla. Korrektor M. Kivilo.
ИБ № 3391
Laduda antud 24. 02. 87. Trükkida antud 30. 11. 87. Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 2. Kiri: literaturnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 17,5. Tingtrükipoognaid 29,4. Tingvärvitõmmiseid 29,5. Arvestuspoognaid 31,48. Trükiarv 42 000. Tellimus nr. 447. Hind rbl. 2.70. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Ühiselu», 200001, Tallinn, Pikk 40/42.